

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -1-

Hep İstanbul

Refik Halid Karay

Hep İstanbul

Hep İstanbul / Refik Halid Karay

© 2014, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Editör Ahmet Bozkurt

Yayıma hazırlayan Aslıhan Karay Özdaş

Düzeltili Burcu Bilir

Fotoğraflar Refik Halid Karay

Kapak tasarım Berrak Hümmet

Sayfa tasarım Derya Balcı

ISBN: 978-975-10-3390-1

14 15 16 17 18 9 8 7 6 5 4 3 2

İstanbul, 2014

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

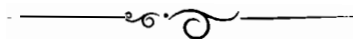
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

Faks : (0212) 496 11 12

posta@inkilap.com

www.inkilap.com

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -1-

Hep İstanbul

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, *Sabah* gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte *Aydede* mizah dergisini çıkarmıştır.

Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı *Vahdet* gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu gerçeğini; *Gurbet Hikâyeleri* ve *Sürgün* gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, *Kirpinin Dedikleri* gibi mizah eserlerinde; *Bir Avuç Saçma*, *Makyajlı Kadın* gibi kroniklerinde; *Minelbab İlelmihrab* ve *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. *Anahtar*, *Nilgün*, *İki Cisimli Kadın*, *2000 Yılın Sevgilisi*, *Bugünün Saraylısı* gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Memleket Yazıları serisini oluşturan yazıların izini
sürerek, uzun ve yorucu bir yolculuk sonucu bu örnek
projenin hayata geçirilmesini sağlayan
Tuncay Birkan'a değerli ve titiz
çalışmaları için Karay Ailesi olarak
gönülden teşekkür ederiz.

İçindekiler

Memleket Yazıları (1938–1965).....	15
Önsöz / Selim İleri	17
Sunuş / Tuncay Birkan	21
İstanbul'u Görüyorum.....	43
İstanbul'un Semt ve Sokak İsimleri	47
Bir Semtten Bir Semte	54
İsim Bırakmak Talihi	59
Çağlayan Köşküne Gidemiyen Yollar	61
Haydarpaşa'dan İstanbul'a Bakış	68
Kızkulesi'ni Hatırdan Çıkarmıyalım	70
"İstanbul'un İki Kusuru"	72
İstanbul'u Seyreden Kule	74
"Sadabâd"a Götüren Yol	76
Karakış ve "Karaköy"	78
İstanbul'da Türk Yalısı Türk Köşkü	80
Vapur Köprüye Yaklaşırken	85
Kısalması Lâzım Bir Kuyruk	87
Fazla Boy Atan Şehir	89
İki Semte Uzaktan Bakış	91
Kurbağalıdere'nin Kısmeti	93
Boğaziçi Hakkında Meraklı Efsaneler	95
Bir Belediye Fethi	101

Yıldız Parkı ve Mânası	103
Medreselerle Hamamlarımız	105
Bu Suçu İşlemiyelim!	107
Bağdat Caddesi Tehlikesi	109
<i>Belgrad Ormanı</i> ’nın Adı	111
Yeni Fikir Merkezimiz	113
Göze Görünmiyen Saray	115
On Yılda Hazırlanacak Bir "İstanbul Kılavuzu"	117
Dünya Yıkılırken Yaptıklarımız	122
Şöhretlilerin Mezarı	124
Açamadığımız Geçid	126
Kadıköy Halinin Hali	128
Yeni Semt İsimleri	130
İçİ Başka, Dışİ Başka	132
Etrafını Bilmeyen Tek Şehir: İstanbul	134
Tahta Kullanmak Yasağı	139
Haliç Medeniyetine Bir Bakış	141
Satmadan ve Yıkmadan Önce	147
İstanbul’da Hava Kararsızlığı	149
Kasımpaşa Sırtındaki Bahar Manzarasına Karşı	151
Modern Teknik–Yerli Hususiyet	156
Başımızı Kaldırmayalım	158
Şehirlerin Terbiyelişi Yıkanan Şehirdir	160
Boğaziçi Edebiyatının Eksik Kalan Tarafı	166
Kızkulesi ve İsmi	171
"Yazık!" ve "İmdat!"	173
Ömür, Ölüm ve Mermer	175
Pürtelaş Hasan Efendi Gibi	181
Cefasını Çekenler İçin	183

Tenkidleri Tenkid	185
Kapalıçarşı'nın Romanı	187
Şen Olsun Şanlı Hisar	193
İstanbul'un Çayırıları	195
Avunulamayan Şehir	201
Görünmeyen Şanlı Hisar	203
Yokuş Mahkûmları	205
Boğaziçi'nin Can Damarı	207
Bir Araya Gelemezler	213
Beyoğlu Caddesi	215
Olur Şey Değil	221
Gelişmeye Örnek	223
İstanbul'da Sonbaharlar	225
İstanbullu Nezaketi	231
Çırağan Arsası	233
Meskûn Bir Boğaziçi	235
Kahvehanesiz İstanbul	237
İşlemedikçe Güzel Olamaz	239
Tılsımlı Kaldırım	241
İstanbul Şehri Haritası	243
Unutulan Yerler	245
Aslı Yok, Fakat	252
Süs ile Fayda	258
Bir Köprü ve Bir Koy	260
Asma Köprü mü? Feribot mu?	262
Boğaziçi İskeleleri	264
Göstereceklerimiz Var	266
Şehir İçi Gezintileri	268
Hastalar Başkenti	275

Balık Sarayı Yerine	277
Sina'ya Çıkarcasına	279
Tramvay İşletme İnadı	281
Aradaki Farklar	283
"Buyurunuz!" Diyemiyoruz	285
Küçük Ayasofya	287
Gar Büfeleri	289
Sokaklarımızın Tarihi	291
Dere, Tepe Bahsi	298
İstanbul'un Çamurları	305
Küçüksu Kasrı Müzesi	312
Lâleli Camii – İlim Minberi	314
Yoklamak İcabeder	316
Tepeler Dururken	318
Eski ve Yeni Kabahatler	320
Hohenzollern Çeşmesi	327
Boğaziçi'nin Nüfussuzluğu	329
Yarın: Bayram!	331
Boğaziçi'nde Gezinti	333
Bakmak ve Görmek Hüneryi	340
XIX. Asırda Beyoğlu	347
Haksız Değiller Ama	349
Geçmişte ve Gelecekte Taşkılla	356
Şişli'de Ezan Sesi	362
İskele Meselesi	364
Civar Köylerimiz	370
Hava Yolu ve İstanbul	372
İntikal Devrini Uzatmalı	374
Gömülen Şaheser	376

Yer Etmek Lazım.....	378
Sebep Bulamıyoruz.....	380
Üç Beyoğlu Lazım.....	382
Mavi Kömür – Pastel Kömür.....	390
Buna da Şükür... ..	392
"Âbidei Hürriyet" Harabesi.....	399
Bütün Dünya ve İstanbul.....	401
Yeni Bir Mahalle.....	403
Belediyesizliğin İspatı.....	406
Gezmek, Yürümek Hakkı.....	409
Kırmızı Levha, Sarı Renk.....	411
İstanbul'u Nasıl Güzelleştirebiliriz?.....	413
Bir Meydanın Hatırlattıkları.....	415
Dan! Saat Biri Vurdu.....	420
İstanbul: Mahvedilemeyen Sihirli Ülke.....	425
Haydarpaşa ve İlerisi.....	429
Bazı Semtler ve İsimleri.....	434
Sudan Sözler.....	439
Hülyamdaki İstanbul.....	444
Altmış Seneye Bakış.....	450
Dünya Güzeli Deniz.....	456
Bir Milyon İnsanın Eğlendiği Koridor.....	461
Haliç'in Değeri.....	466
Patlıcan ve Elektrik.....	467
Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafisi.....	468
Bir Asır İçinde Yapılıp Yıkılan Üç İstanbul.....	473
"Rue Devaux".....	477
İstinye Dokları.....	478
Denizde Balık İstanbul'da Biz.....	479

Gülhane Parkı'ndaki Servi Ağacı	483
Aksaray'da Tiyatro	487
İstanbul'u Övünmesi	488
Popüler Vali	489
Ferahlama	490
Gizli Müze	491
İstanbul'un Remzi	492
Gece ve Işık	493
Çiçek	494
Tamamlanan Fetih	495
Kesikbaş	496
Düşünelim	497
Gökte Aradığımız	498
Şehircilik Şuuru	499
Yersizlik	500
Yavuz ve Bonatz	502
Lafü Güzaf	503
Aranılan Pasaj	504
Takdirsizlik	505
İmar Hareketleri İstanbul'a Medeni Çehresini Veriyor, Şehri Değerlendiriyor Ama Mazisini de Silip Süpürmüyor mu?	506
İmar Hareketleri Bize Çamurlu Eski İstanbul'u Hatırlatmakla Kalmadı, Yaşattı da!	508
Allah, Onu İstanbul'un İmar Yoluna Girdiğini Göstermek için Yaşattı	510
Taşıma Su ile Değirmen Döndürmeğe Çalışmalıyım	512
Dilenciler de İmarın Plânsız Yapıldığı Fikrindeler	514

Yenilenince Eski Şekline Uyan "Patrona Halil"	
İsmi ni Unutm alı y ız	516
İ lk Defadır ki, Ankara'ya İ çimde Bir	
K ıskançlık Duymadım	518
Yarı G ömülü Kalmağa Mahkûm Sandığımızı	
K arşımızda Bulduk	520
Bir "Hayal İstanbul" Kurarken Muhayyilem	
Meğerse G üdük imiş	522
"İ şkembeci Fettah" ile "Bozacı Yaver"	
M ühim Şahsiyetler midir?	524
Çocukluğumuzda "İ zdiham" Denilen Şeyi Bilmezdik,	
Bilmeden Büyüdük	526
İstanbul Meydanlarının Tarihi	
Romanını Okuyabilseydik	528
Belki Bir G ün <i>Bir Ramazan Antolojisi</i> Yapılacaktır	530
Köprü İ skelelerinden Kurtulmanın Çaresini	
Aramağa Bakalım	533
<i>Alice Hârikalar Diyarında</i> Masalından Bir Yol	535
Belli Başlı Büyük Garların En Münzevisi	537
Memleketin İmâr Tarihinde Yeri Olan Bir Ecnebi	539
Hangi Devlet Öyle Bir Binayı Bu Kadar	
Kolaylıkla Harcar?	541
Pahalıya Mal Oluyor Amma İ yi Oluyor	543
Anadolu Kıyısı Yalılarının Hepsini Silip	
Süpürüyor muyuz?	545
Cemal Paşa'nın Tasarladığı Projelerden İ kisi	547
İstanbul Hiçbir Devirde Yakışıklı Hareketler	
Şehri Olmamıştır	549
Beylerbeyi Sarayı'na Dair Birkaç Bilgi	551

"Besleyemedik Öldü," Diyeceğimizden	
Korktuğumuz Bir Ansiklopedi	553
Gecikilseydi Ne Servet Ne Fen Para Ederdi	555
Güz Mevsimine Gireceğimiz Bugünlerde	557
Bir Mescidin Âkıbeti Münasebetiyle	559
Bir "Rehber"deki Eksiklerin Mânası	561
Aksaray'da Hüseyin Rahmi Büstü	563
 Refik Halid'in İstanbul Yazıları İçin Kaynakça	565
Yayımlanmış İstanbul Yazıları	
Seçkimize Almadığımız İstanbul Yazıları	
Dizin	573

Memleket Yazıları 1938-1965

Edebiyat tarihi kitaplarında ve üzerine yapılan çalışmaların çoğunda Refik Halid Karay'la ilgili değerlendirmeler genellikle yazarlık kariyerinin ilk dönemi diyebileceğimiz 1908-1922 arasına yoğunlaşır. İkinci sürgünlük döneminde (1922-1938) Halep'te çıkan iki gazeteye yazdığı çok sayıda yazıya ulaşılabilmiş değildir; bu yazıların sadece *Bir Avuç Saçma* ve *Bir Yudum Su* kitaplarında toplanmış küçük bir kısmına ulaşılabilirdi için bu dönem halen araştırmacıların ciddi ilgisine muhtaç durumdadır.

Refik Halid'in yazarlık ve gazetecilik hayatının son ve en uzun dönemi, yani 1938 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren af kanunu sayesinde memlekete dönmesiyle başlayan dönem ise esasen romanları üzerinden değerlendirilir. "Muharrirlik" kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkracı yanı büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Halbuki Refik Halid geçimini sadece kalemiyle kazandığından, 1965'de ölene kadar *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde sayısız yazısı yayımlanmıştır. 1940'ların ilk yıllarında kitaplarına girme şansı bulmuş bazı yazılar hariç bunların çok büyük bir kısmı okurlarla buluşamamıştır.

Bu yüzden de Türkiye tarihinin bu belki de en hareketli döneminde memleketin geçirdiği siyasi, kültürel, kentsel dönüşümler konusunda Refik Halid'in neler düşündüğü, Osmanlı geçmişini nasıl değerlendirdiği ve hatırladığı, tek parti iktidarı sırasında ve demokrasinin tesis edilmeye çalışıldığı yıllarda memleket gündemine nasıl baktığı belirsiz kalmıştı.

Halen tam da bu konular üzerine bir kitap çalışmasını sürdüren Tuncay Birkan'ın editörlüğünde hazırladığımız **Memleket Yazıları 1938-1965** dizisinde işte bu boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz. 18 kitap olarak planlanan bu dizide Refik Halid Karay'ın bu dönemdeki yazılarından İstanbul, Edebiyat, Hatıra, Tarih, Dil, Yemek, Doğa, Mizah, İç ve Dış Siyaset, Sanat gibi temalar etrafında yapılacak kapsamlı seçkiler ve ikisi gezi kitabı olmak üzere üç tefrikası yayımlanacak. Yayın tamamlandığında, *Memleket Hikâyeleri*'nin unutulmaz yazarının artık "Memleket Yazıları" ile de anılmaya başlayacağını umuyoruz.

Bu dizide yayımlanacak bütün kitaplarda Refik Halid'in kendi imlası büyük ölçüde korunacak, sadece günümüz okurlarının takip zorluğu çekmemeleri için özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılacak, bazı özel isimlerin imlası günümüze uyarlanacak, Refik Halid öyle yazmadığı halde uzun zamandır bitişik yazılan bazı kelimeler birleştirilecek ("hiçbir", "birkaç", "birdenbire", "basmakalıp" gibi) ve Osmanlıcadan miras alınan, vurguları parantez içine alarak yapma uygulamasının yerine italik veya tırnak içinde yazma seçeneği kullanılacaktır: Örneğin "(Akşam) gazetesi" yerine "*Akşam gazetesi*"; "(Hakk-ı Sükut) hikâyesi" yerine "Hakk-ı Sükut" hikâyesi.

Önsöz

İstanbul’u Yaşayan Refik Halid

Cep telefonumu yabancı numaralara açmam. Eş dost çeşit çeşit tehlikeden söz açıyor, dolandırıcılıklar, kandırmacalar, şu bu. Akşamüstüydü, yine yabancı bir telefon numarası; ne var ki dış hekiminin bir türlü kaydedemediğim ve ezberimde tutmaya çalıştığım numarası sandım, açtım.

Tuncay Birkan’la öyle tanıştım. Bana, İnkılâp Kitabevi için Refik Halid Karay’ın İstanbul yazılarını derlediğini söylüyordu. Hem, yalnız İstanbul yazıları değil; gazetelerde, dergilerde kalakalmış birçok yazısı, bir iki ciltlik yazılar.

Önce şaşırdım. *Nilgün* romancısının kroniklerinden, eşsiz denemelerinden oluşma eserleri var: Sözelimi unutulmayacak *Üç Nesil*, *Üç Hayat* var, *Ago Paşa’nın Hatıraları* var, *İlk Adım*, ötekiler... Ben hep Refik Halid Bey’in bütün yazılarını –sonradan Attilâ İlhan’ın yaptığı gibi– kitaplaştırmış olduğunu sanıyordum.

Üstelik bu kitaplarda birçok İstanbul yazısı karşıma çıkmıştı. Örneke, “Boğaziçi, Olduğu Gibi.” Zamanının ötesine geçip, Boğaziçi’nde ve İstanbul’da mimarî yıkımlara yol açacak uğursuzlukları saptamış “Boğaziçi, Olduğu Gibi”yi

yıllarca bir özel okulda ders metni olarak okutmuştum. Bir dil şöleni olduğu için ve tarihî bir kentin korunması uğruna müthiş endişesi için. Bilmem hatırlayanı kaldı mı?

*

Refik Halid edebiyatımızın hakkı en çok yenmiş yazarları arasındadır. Eserinden söz açanlar, genelde hep, 1920 tarihli *İstanbul'un Bir Yüzü* romanıyla, ondan bir yıl önce yayımlanmış *Memleket Hikâyeleri* üzerinde durmakla yetinirler.

İlk ismi *İstanbul'un İçyüzü* olan *İstanbul'un Bir Yüzü*, İstanbul'u, o zamanki imparatorluk başkentini, II., Abdülhamid döneminden Birinci Dünya Savaşı sonlarına kadar, acı tatlı bir hava içinde, ısırgan dille teşrih masasına yatırır. Vurgunculuğa açık toplumsal düzende, paranın el değiştirmesi, gelgeç, yalınkat ve bize özgü bir burjuvazi yaratması, bu romanın satır aralarında okunabilir.

İstanbul'un Bir Yüzü günümüzde hak ettiği ilgiyi devşirse, eseri okuyanlar çok şaşıracaktır: Yayımlanışından bugüne hayli uzun zaman geçmesine rağmen, romanda çizilen İstanbul, yeni zengin tipleri, yeni zengin görgüsüzlüğü, alınteri dökmeden servet edinme yolları, servetle bayağılığın iç içeliği sanki hiç değişmemiştir. Değişen, olsa olsa, teknik gelişmelerdir...

Daha o zaman İstanbul'un romanını yazmaya tutkulu Refik Halid'in şimdi *Hep İstanbul* adıyla bir araya getirilmiş yazılarından kavradığımız gibi, handiyse bir ömür boyunca bu kentle soluk aldığı ortaya çıkıyor. Başta *Bu, Bizim Haya-*

tımız, bazı romanlarında bu kent bütün pitoreskiyle yaşar; okuyan büyülenip kalır.

Hep İstanbul'daki yazılar ise kimileyin büyülüyor, kimileyin acı acı düşündürüyor. Nasıl olduysa diyorsunuz, zamanında bu yazılar İstanbul'u yönetenlerin, İstanbul için ahkâm kesenlerin, İstanbulsever geçinerek İstanbul'u mahvedenlerin dikkatini çekmemiş!

İbretlik anlam taşıyan, 1947 tarihli "Eski ve Yeni Kabahlerimiz"den alıntılıyorum:

"Yarabbi! Bir şehir idaresi, tarih boyunca meşhur, milletlerarası ün kazanmış, peri masallarına dekor olacak bir yere nasıl varır da -kenevir kokusu ile önünden geçenleri bayıltacak- bir halat fabrikası kurulması iznini imzalar?"

Nerede mi açılmış bu halat fabrikası?! Ne önemi var, gerçi *Hep İstanbul*'u okuyunca öğreneceksiniz ama, bir yandan da bugünün korkunç girişimlerini, başta İstanbul'un "tarih boyunca meşhur"ken değişivermiş yepyeni silüetini düşünerek o halat fabrikasına handiyse razı olacaksınız...

Geriye ne kalabilir? Refik Halid'in yine ibretlik anlam taşıyan, asla yabana atılamayacak bir önerisi var; yaşça benden iki yıl büyük bu öneri ne yazık ki bugün de geçerliliğini koruyor:

"Yalnız hayırlı işleri imzalayan değil, böyle suçlar işleyen, potlar kıran kalemleri de ibret ve ders olsun diye şehir müzesinin hatalar ve gaflar vitrinine koymak lâzımdır. Ta ki gelecek şehreminleri ve belediye reisleri etiketinde ismini taşıyan öyle lekeli bir kalem sahibi olmaktan çekinsinler!"

Hakkı çok yenmiş, hakkı çiğnenmiş Refik Halid neyse ki bugün de yaşıyor. Şüphesiz yarın da yaşayacak ve bir anlatış ustası olarak, öz edebiyatın peşine düşmüşleri eserine hayran bıraktıracak.

Onun –galiba– son romanı olan *Sonuncu Kadeh* derin, hüznü, yitik aşk hikâyesinin yanı sıra, benzersiz bir İstanbul gezintisidir. *Sonuncu Kadeh*'i arada bir yeniden okur, işte burada noktalandı diye üzülürdüm.

Meğer yanılmışım: İnkılâp Kitabevi'nin ve Tuncay Birkan'ın kadirbilirliğiyle *Hep İstanbul* karşıma çıkacakmış!

Çok uzun yıllardan beri, Reşat Nuri, Aka Gündüz, Mahmut Yesarî, hele Halide Edip gibi yazarlarımızın gazetelerde, dergilerde artık unutulmuş yazılarının derlenmesi için çaba harcadım, yazdım çizdim, röportajlarda andım, söyleşilerde dile getirdim, tekrar tekrar yazdım; umursayanı pek çıkmadı.

Şimdiyse *Hep İstanbul* bir 'ilk adım'. Bu ilk adımı atanlara elbette teşekkür borçluyuz.

Selim İleri

Sunuş

Refik Halid, 9 Kasım 1922’de ayrılmak durumunda kaldığı memlekete, 16 yıl sonra, 18 Temmuz 1938’de dönebildi. Lozan Anlaşması gereği 24 Temmuz 1923’de ilan edilen genel aften Heyet-i Vekile kararıyla yararlanamayacağı duyurulan 150 kişiden (Yüzellilikler’den) biri olduğu için ülkeye girmesi yasaktı ve bu yasak, ancak Cumhuriyet’in on beşinci yıldönümü kutlamalarının bir parçası olarak ilan edilen özel bir af kanununun 16 Temmuz 1938’de yürürlüğe girmesiyle kalkacaktı.

Refik Halid’in doğup büyüdüğü, çok sevdiği İstanbul’a nihayet 29 Temmuz 1938’de ayak bastığında ne kadar mutlu olmuş olabileceğini hayal etmemiz bile güç. Yine de tam af haberini aldığı, sabırsızlık ve heyecanla kanunun yürürlüğe girmesini beklediği sıralarda, yıllardır oturduğu Halep’te onunla röportaj yapan *Her Şey* mecmuası yazarı Kandemir’e söyledikleri, çektiği vatan hasretinin çekirdeğinde İstanbul’a duyduğu yakıcı özlemin olduğunu anlamamızı sağlıyor: “Bence vatan hasreti ikiye ayrılır: Biri mahallî tahassürdür, doğduğun ve büyüdüğün yere inhisar eder: On altı sene geçtiği halde meselâ Küçüksu Sarayı, suya akseden gölgesi, susuz çeşmesi, çayırı ve bostanları ile bugün, hâlâ sanki bir biblo gibi masamın üstünde! Samatya taraflarında, trenle geçer-

ken görürdüm, yıkılmasın diye dört destek vurulmuş bir evceğiz vardı, bu da hatırımda... Şimdi ara sıra hudud boyuna kadar gidiyor ve Türkiye-Suriye levhasının altında oturuyorum... Bu teselli kimse bir sürgün kadar bilemez! Hani sevgilisinin evinden kovulmuş âşıklar vardır: Kapısının eşğine olsun sürtünmekten zevk alırlar... İşte böyle bir zevk!”¹

Hep İstanbul seçkimizin ilk yazısı olan ve İstanbul’a ondan önce ulaşmış yayımlanan² “İstanbul’u Görüyorum”da, işte bu röportajda dokunup geçtiği temanın çeşitlemelerini yapar; hayalinde bu şehrin en ufak ayrıntılarıyla yaşamaya hep devam etmiş olduğunu gösterir tam bir virtüözlük gösterisiyle: “Bana öyle geliyor ki hiçbir şeyi göremeyeceğim gün bile gelse, öbür dünyada bile yine İstanbul’u göreceğim” diye biter bu müthiş yazı.

Bir “arkadaşının” tanıklığı da önemli burada. İleriki birkaç yıl içinde Refik Halid’in Babiâli camiası içindeki en yakın dostlarından biri haline geldiğini bildiğimiz yetenekli gazeteci (ve de dönem gazetelerinde yazan az sayıdaki solcu “muharir”den biri) Naci Sadullah, yukarıdaki yazıdan yaklaşık bir ay önce, “150 vatan haininin en meşhurları” Rıza Tevfik’le Refik Halid’in af çıkınca memlekete dönüp dönmeyeceklerini, “burada duyacakları ağır hicaba, orada katlandıkları zehirli hasreti” tercih edip etmeyeceklerini öğrenmek için röportaj yapacak birini ararken Refik Halid’in en yakın arkadaşlarından olduğu söylenen bir kişi bulur. İlk önce bu yakınlığı ifşa etmekten çekindiği anlaşılan bu “zat”,

1 Kandemir, “Refik Halid Anlatıyor”, *Her Şey*, 8 Birinciteşrin [Ekim] 1938. Bu arada, hasretin öbür parçasının ne olduğunu anlatmaya bile gerek duymaz Refik Halid.

2 “İstanbul’u Görüyorum”, *Moder-ı Türkiye Mecmuası*, No. 20, 9 Temmuz 1938.

adını vermemek koşuluyla vermeyi kabul ettiği röportajda şöyle şeyler söyler: “Bence, bu af kat’iyet kesbettikten sonra, memlekete ilk dönecek olan ‘yüzellilik’, Refik Halid’dir [bildiğim kadarıyla bu tahmin doğru çıkmıştır- T. B.]. Çünkü biçarenin artık memleket hasretine tahammülü kalmadı... Bana yazdığı bütün mektuplar, bu hasretin tasvirleri ile doludur... Bütün mektuplarını dolduran bu daüssılanın şiddetini düşününce anlıyorum ki, bu af, Refik Halid’i çıldırmaktan kurtarıyor. Çünkü son haddini bulan yurt hasreti biraz daha uzasaydı, onu delirtebilirdi... Biçare, ne yapacağını şaşırmış olacak ki, garip garip meraklar peydahlamış. Bu meraklarının en baskını da, resim illeti! Şimdiye kadar, İstanbul’un, Ankara’nın hiç değilse bin tane resmini gönderdim. Daha doyuramadım. Her mektubunda, benden, birkaç yerin daha resmini istiyor. Hem öyle akla hayale gelmedik yerlerin resimlerini istiyor ki şaşarsınız... En son mektubunda: ‘Ben,’ diyordu, ‘İstanbul’un neresinde oturacağımı kararlaştıramıyorum; çünkü neresinde otursam, öbür taraflarında gözüm, gönlüm kalacak!’”¹

Burada sadece birkaç tanesini örnek verdiğimiz bütün bu yazı ve röportajlar (gazeteler Refik Halid haberleriyle doludur o günlerde), Refik Halid’in dönünce bunca hasretini çektiği İstanbul’u nasıl bulacağı, sivriliğiyle meşhur kalemile bu konuda neler yazacağı konusunda kamuoyunda,

1 Naci Sadullah, “Affedilecek 150’liklerden Kimler Gelecek?” *Son Posta*, 5 Haziran 1938. Bu arada, nerede oturduğunu merak edebilecek okurlar için söyleyelim, bir süre Yeşilköy’deki aile evinde kaldıktan sonra ilk olarak Şişli, Bomonti’ye taşınır Karay ailesi. 1950’li yılların ortalarında, Refik Halid’in tasarlanma sürecinde çok emeği geçen Levend’deki Gazeteciler Sitesi’ndeki eve taşınana kadar da epey kira evi, dolayısıyla semt değiştirmişlerdir.

ama daha çok da devlet çevrelerinde bir merak yaratmış olsa gerek ki İstanbul'a vardıktan kısa bir süre sonra Emniyet'e çağrılır ve kendisine "Zavallı İstanbul" başlıklı bir yazı yazacağıının doğru olup olmadığı sorulur; o da elbette reddeder (bu anekdotu bu seçkideki birkaç yazısında ve diğer kitaplarında çeşitli vesilelerle anlatır Refik Halid).¹

Bu anekdotta biraz duralım. Af kanununu meclise sunan hükümetin Başvekili Celal Bayar'ın ağzından affettiklerine şöyle meydan okuyordu rejim: "Derler ki dünyada bahtiyar addolunan insanlar, arzu ve emellerinin tahakkuk ettiğini görenlerdir... Biz kuvayi millie devrinde yaşamış, çalışmış olan insanlar, hayatımızda, idealimizin tahakkukunu, tasavvur edemiyeceğimiz şekilde görmüş ve bahtiyarlığı tatmış bulunuyoruz. Cumhuriyet, herkesin kalbinde ve fikrinde granitlemiştir, hiçbir şeyden pervası yoktur. Birtakım, vatani hizmetlerden kaçmış bedbahtlara diyoruz ki geliniz, görünüz. Sizin istemediğiniz, yadırgadığınız ve yahut ihanet ettiğiniz rejim ne yapmıştır... Eserimizi seyrederken onlara diyoruz, sizi affettik."² Kanun tartışılırken buna benzer sözler sarf eden çok sayıda mebus/saylav da vardır mecliste. Buna da samimiyetle inandıkları açıktır, on beş yılda rejimin iki temel hedefi olan "muasırlaşma" ve "millileşme" yolunda ne kadar çok şey yapıldığına dair sahici bir iftihar etme hissini yansı-

1 Böyle başka bir emniyete çağırılma vakası olup olmadığını bilmiyoruz ama devletin ondan kendisine zarar gelmeyeceğine inanabilmesi için, 7'si tek-partili 21 sene daha geçmesi gerekmiş. Ali Birinci, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün 1959'a kadar İçişleri Bakanlığı'na Refik Halid hakkında altı ayda bir rapor gönderdiğini aktarıyor. "Refik Halid'in Hayat Hikâyesi ve Hâtıraları", Refik Halid Karay, *Ankara* içinde, İstanbul: İnkılâp, 2009.

2 "Meclis İttifakla Hükümete İtimat Reyî Verdi", *Akşam*, 30 Haziran 1938.

tan sayısız yazı, tablo, grafik yayımlanmaktadır gazetelerde. Zaten Refik Halid de sürgünlük döneminin son on yılında rejime muhalefet etmek şöyle dursun, başta Hatay meselesi olmak üzere birçok konuda çoğunlukla destek, bazen hizmet vermiş; muhafazakâr kesimlerce en çok karşı çıkacağı zannedilebilecek Dil ve Harf İnkılâplarını bile –rejim ileri gelenlerine yaranmak telâşesiyle değil içtenlikle– alkışlamıştır. Bütün bunlara rağmen eleştireceği çok şey olsa da bunları hiç değilse bir süre kendisine saklaması gerektiğinin farkında olacak kadar da dayanılmaz bir memleket hasreti çekmektedir.

O halde, rejim kendisine, yaptıklarına bu denli güvenirken, Refik Halid de o sırada başını belaya sokmaya hiç mi hiç niyetli değilken bu uyarı ihtiyacını neden duymuştur Emniyet? Ben biraz spekülasyon yapıp bunun ardında, Cumhuriyet ileri gelenlerinin ilk on beş yılda Ankara'yı imar ve âbâd ederken İstanbul'u kasten ihmal etme politikası konusunda duydukları suçluluk hissinin yattığını iddia edeceğim. Karay'ın hassas siyasi meselelere girmekten imtina edeceğini elbette tahmin etmişlerdir, ama Türk basınında iç siyaset hakkında yazarken kendilerini sürekli gemlemek zorunda kalan yazarların ananevi can simidi niteliğindeki “belediyeye hücum” âdetine illaki başvuracağını¹ öngörüp,

1 O dönemlerde gazetelere sürekli yazı yazan birçok yazar bunun farkındadır, istedikleri şeyler yerine sık sık belediye yazısı yazmanın sıkıntısını ara ara dile getirir; ama “her gün incir çekirdeği doldurmayan, düşünceyle alakası olmayan nesneler yazmanın verdiği usancı”, en dobra haliyle, bir “Okuyucu Mektubu” ağzından Nazım Hikmet yazmış *Akşam*'da Orhan Selim mahlasıyla yazdığı yazılardan birinde (15 Nisan 1936): “Haliç iskelelerine, bakımsız yollara ve tramvaylara çatmaktan başka elinden bir iş gelmediğini, gelemeyeceğini bildiğim için, yine Tramvay şirketinden şikâyet ettireceğim sana.” Bkz. *Yazılar 1936*, İstanbul: Adam, 1987, s. 88. Refik Halid de seçkimize aldığımız “Tramvay İşletme İnadi” adlı yazısında bunu

dikkatli olması gerektiğini hatırlatmak istemişlerdir Refik Halid'e (yıllar sonra kavuşacağı İstanbul'da çok üzüleceği şeyler göreceği, hayalinde bütün güzelliğiyle yaşattığı İstanbul'la yaşayacağı İstanbul arasındaki –bazıları olumlu olsa da çoğu olumsuz olabilecek– farkların hemen dikkatini çekeceği kesindir çünkü): “İstanbul’un belediye sorunları” da artık “siyasi”dir! Gazete okuyucusunun tansiyonunu düşürecek belediye eleştirileri münferit kalmalı, meseleler birleştirilip arkalarında sistemli bir ihmalin yattığını ima edercesine “Zavallı İstanbul” deme derecesine getirilmemelidir!

“Suçluluk” terimini neden kullandığımı açıklamıyor tabii bunlar. Açıklama kabilinden esasen şu söylenmeli herhalde: İstanbul’un Cumhuriyet’in ilk on-on beş yılı boyunca esasen *ideolojik* nedenlerle ihmal edilmiş olduğu konusunda artık siyasi tarihçiler, şehir planlamacılar, mimarlık tarihçileri vs. arasında tam bir fikir birliği vardır. Çoğu İstanbul doğumlu olan devlet yöneticilerinin, rejimin özel bir kararlılıkla izlediği bu kasıtlı ihmal politikasını çok da içlerine sindirerek sürdürmediği açıktır (kaldı ki devlet 30’lu yılların ortalarından beri İstanbul için bir şeyler yapmaya da niyetlenmektedir, Prost daha ön çalışmaları bitirememiştir. Buna birazdan döneceğim).

Peki, nedir bu “ideolojik” nedenler? Kozmopolit ve dini referansları güçlü Osmanlı geçmişinden kopup “milli”, “muasır” ve laik bir ülke yaratma yönündeki ideolojik sefer-

şöyle anlatır: “İlk mizah gazetelerinden başlayarak matbuatın en gür alay kaynağını ve hücum sermayesini daima tramvaylar teşkil etmiştir... Hele siyasi hürriyetin kısıldığı devrelerde suya sabuna dokunmayan bir mevzu olması dolayısıyla tramvaylara hücum her şeyin alkışlanmasından bikan halkı az çok memnun edecek tek nefeslik ve tek göstermelik idi.” (*Akşam*, 14 Haziran 1946)

berliğin en güçlü halkalarından biri, birçok kişinin işaret ettiği gibi, Osmanlı payitahtı İstanbul'un "geçmiş" ile, yeni Cumhuriyet'in başkenti Ankara'nın da "bugün ve gelecek" ile özdeşleştirilmesi olmuştur. Sözgelimi, devletin yeni rejimi Batılılara tanıtma amacıyla çıkardığı *La Turquie Kemaliste* dergisinde, İstanbul'a gelip sadece orayı gören bir yabancıнын ülkenin sadece geçmişini tanımış olduğu söyleniyor, "Bugünün ve yarının Türkiye'si'ni tanımak isteyen, ilk trenle Ankara'ya gitmelidir," deniyordu. Dergiden bu alıntıyı yapan mimarlık tarihçisi Sibel Bozdoğan, "Beş yüz yıl boyunca imparatorluk iktidarının ve dini otoritenin merkezi olan İstanbul, her bakımdan Ankara'nın 'öteki'si rolü oynamaya memur edilmişti. Sadece mimari ve şehircilik açısından değil, bu kadar görsel olmayan nitelikler açısından da, yeni başkentin 'saflığı, ahlaki üstünlüğü ve idealizmi', İstanbul'un 'imparatorluk ve hanedan gelenekleri, kozmopolit kirlenmişliği ve soysuzlaşmışlığı' ile karşı karşıya konuyordu," der ve 40'lerde artan milliyetçilik ve anti-kozmpolitizminin bu hisleri daha da güçlendirdiğine işaret eder.¹ (Varlık Vergisi gibi uygulamalar da düşünüldüğünde 40'lar konusunda ideolojik olarak bu tespit büyük ölçüde doğru olmakla birlikte, pratikte İstanbul bir önceki dönemde olduğu kadar ihmal edilmemişti aslında.)

Simmel, Kracauer ve Frisby gibi büyük "modern kent" kuramcılarının izinde, İstanbul'da devlet zoruyla değil, kendi "doğal" seyri içinde (tramvay, vapur gibi toplu taşıma araçlarıyla artan hareketliliğin, kadınlarla erkeklerin bir arada olduğu mekânların artuşının, sinemanın –tam da Refik

1 Bkz. Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis, 2002, s. 82.

Halid'in kaydını tuttuğu mevzulardır bunlar– vs. geleneksel zaman ve mekân anlayışını kökten değiştirmesiyle) yaşanan “projesiz” modernleşmeyi inceleyerek çok kafa açıcı bir iş yapan sosyal bilimci Hakan Kaynar, rejimin İstanbul’la ilişkisini şu cümleyle çok güzel özetliyor bana kalırsa: “Cumhuriyet, İstanbul’da kendisini görünür kılmak yerine, İstanbul’un kendisini ve onun geçmişini görünmez kılmayı yeğledi.”¹

Bu kasti “görünmezleştirme” politikasının, Refik Halid’in İstanbul’a döndüğü 1938 yılında İstanbul’da yaşayan 750.000 civarı insanın (İstanbul’un nüfusu 1935 sayımında 745.000, 1940 sayımında ise 794.000’di. Türkiye’nin tamamında bu rakamlar sırasıyla 16.158.000 ve 17.820.000 olarak saptanmıştı) gündelik hayatına çok ağır biçimde yansıdığı söylenebilir. Bir kere, Refik Halid’in, burada numunelik bir kısmını yayımladığımız çok sayıda yazısında da sık sık şikâyet konusu ettiği gibi müthiş susuz ve yolsuz bir şehirdir İstanbul. 1930’lu yılların ortalarında bu iki sorunun etkilerinin çok daha şiddetli yaşandığını Nazım Hikmet önce *Akşam*, sonra da *Tan* gazetesinde yayımlanan gündelik yazılarında sık sık anlatmıştır.² Güzelim tarihi eserleri mezbeleliklerle,

1 Hakan Kaynar, *Projesiz Modernleşme. Cumhuriyet İstanbulu’ndan Gündelik Fragmanlar*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2012, s. 42. Kitabın bir başka hoş yanı da İstanbul’un gündelik hayatındaki “modernlik fragmanları”nın izini Ahmet Rasim, Sait Faik, Nazım Hikmet ve bu arada elbette Refik Halid Karay gibi yazarların eserleri üzerinden sürmesi.

2 İronik bir dille şöyle der 1936 tarihli bir yazısında: “Şu Kadıköy ve Üsküdar Su Şirketi hakkında yazdığım yazıların mürekkebi onun verdiği sudan çoktur.” “Şehrin Yol Politikası”nda ise şu çarpıcı satırları görürüz: “Geçenlerde yağmurlar yağdı, seller aktı ve bir kız çocuğu... derede değil, çayda değil, gölde değil, denizde değil... Kasımpaşa’da sokakta boğuldu. İstanbul şehrinin yol ve imar politikasında, birinci planı, üstlerinde çocuklar boğulmayan, toz ve çamur miktarı hiç olmazsa yüzde otuz azaltılmış sokaklar tutmalıdır.”

çerden çöpten barakalarla çevrili kalmıştır; ciddi bir konut sıkıntısı çekilmektedir, hemen bütün ulaşımı ortalama hızı saatte yedi kilometreyi geçmeyen tramvaylarla, deniz üzerinde de köhneleşmeye yüz tutan vapurlarla sağlanmaya çalışılmaktadır ve 1937 yılı rakamlarına göre özel motorlu araçların sayısı sadece 959'dur (bu kısmı hiç de fena gelmiyor, tabii biz trafik-bezginlerinin kulaklarına!)

Bütün bu sorunların ana nedeni de merkezi hükümetin kamusal kaynaklardan İstanbul için çok düşük miktarda bir ödenek tahsis etmesiydi. Yukarıdaki rakamsal verileri aldığımız *Modern İstanbul'un Doğuşu* adlı araştırmasında, Murat Gül de buna dikkat çeker: "İstanbul için kamusal kaynaklardan harcanan para da kesilmiş ve Ankara ile diğer Anadolu kentlerinin imarı için harcanmaya başlamıştı. Örneğin 1934 ve 1939 yılları için hazırlanan Birinci Beş Yıllık Ulusal Kalkınma Programı'na göre İstanbul'a tahsis edilen kaynaklar Anadolu kentlerine göre hayli düşüktü," diyerek durumu yeterince özetliyor.¹

Refik Halid de sık sık buna dikkat çeker, ama her seferinde bunun Cumhuriyet dönemine özgü bir gelişme olmadığını, İstanbul'un "bakımsızlığının" esasen Abdülhamid döneminde başladığını özellikle vurgulamayı da ihmal etmez (bunu da sadece Cumhuriyet dönemine yönelik eleştirisini dengelemek amacıyla yaptığını düşünmüyorum, Abdülhamid'i gerçekten sevmez, sık sık zevksizliğinden bahseder. 1958'de Menderes'in imar hareketlerini coşkuyla överken yazdığı bir dizi yazıdan birinde, o dönemde iyice ayyuka çıkan Abdülhamid hayranlığıyla "aman, medhüsen-

1 Murat Gül, *Modern İstanbul'un Doğuşu*, çev. B. Helvacıoğlu, İstanbul: Sel, 2013, s. 114-5.

sında yekzeban olalım!” diye dalgasını geçer¹). Mesela “Tenkidleri Tenkid” (*Akşam*, 8 Aralık 1944) yazısında, “Biz, öyle bir şehirde oturuyoruz ki Belediye varidatı Avrupa’daki yüz bin nüfuslu bir kasabanınki kadardır. Halbuki İstanbul şimdi yurdun her tarafından üşüşmüş harb zamanı zenginleriyle bir milyona yakın nüfus barındırmaktadır. Asırlardan beri bakımsızdır; lüzumsuzca geniştir; hele 32 yıl süren Abdülhamid devrinde, imparatorluğun ve Hilafetin başşehri olmasına rağmen devede kulak Hamidiye suyundan başka esaslı hiçbir imar görmemiş, plâna değil, bir krokiye bile sahip olmamıştır,” der. Çok-partili döneme geçilen iki sene sonrasında yazdığı “Buyurunuz Diyemiyoruz”da (*Akşam*, 3 Ağustos 1946) daha sakınmasızdır: “Abdülhamid, İmparatorluk merkezini otuz küsûr yıl bir köy olarak bıraktı; meşrutiyet idaresi ise –imar şöyle dursun– önliyemediği yangınlarla bunu büsbütün harabeye çevirdi; ümit, Cumhuriyet rejiminde idi. İtiraf etmeli ki sekiz sene öncesine gelinceye kadar eski hükümet merkezi ciddi hiçbir faaliyet göstermemiştir. Nasıl şaş-

- 1 Bir başka İstanbul âşığı yazar Tanpınar, Menderes’e ve başlatmış imar hareketine hiç de iyi gözle bakmazken (buna biraz ileride değineceğim) Abdülhamid sevinme konusunda Refik Halid’i epey geride bırakır. 1960 ihtilali ardından yazdığı ve muhafazakâr camianın (sözelimi hakkında *Bir Hülya Adamının Romanı* adlı bir biyografi çalışması yapmış olan Orhan Okay’ın) hep hayret ve üzüntüyle andığı yazılarında “Birçok felaketlerimizin sebebi olan Abdülhamid” (“Suçüstü”, *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1960), “Abdülhamid’in otuz üç senelik ihaneti” (“İçtimai Cürüm ve İnsan Adaleti”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1960) gibi ibarelere rastlarız. “Yakın Tarihimiz Üzerine Dikkatler” (*Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1960) yazısında ise kendisine “son zaman tarihimizde üç büyük adam yetiştirdi: Abdülhamid, Mustafa Kemal ve Adnan Bey” diyen bir DP milletvekilini, “Atatürk’ü aradan çıkarsanız iyi olur, böyle bir taviz vermeniz gerekmiyor,” diyerek terslediğini anlatır. Bkz. *Mücevherlerin Sırrı*, haz. İ. Dirin, T. Anar ve Ş. Özdemir, İstanbul: YKY, 2002, s. 109, 122 ve 116. Bu yazıların ancak 2002 yılında kitaplaşabilmesi rastlantı sayılır mı bilemem.

maz, acımazsınız: Yirmi yıldaki imar hareketi hemen hemen Florya'daki iğreti deniz köşkünden ibaret kalmadı mı?"

"Sekiz sene öncesi", yani 1938, kendisinin en nihayet "delicesine sevdiği"¹ İstanbul'una kavuştuğu sene, İstanbul'un imar ve idare tarihi açısından gerçekten dönüm noktasıdır. 1936 Haziranından beri İstanbul'un imarı konusunda görevlendirilen Henri Prost, tarihi Yarımada ve Beyoğlu için hazırladığı imar planını 1937'de tamamlamış, 29 Nisan 1938'de İstanbul Belediyesi Genel Meclisi'ne sunmuş ve plan belediye meclisince hemen onaylanmıştır. Prost ayrıca 1936 ve 1938 yılları arasında hükümet yetkilileri için şehrin sorunlarını irdeleyen toplam 51 adet not hazırlamış, bu notların çoğu Türkçeye çevrilerek 1938'de İstanbul Belediyesi tarafından yayımlanmıştır (*İstanbul Hakkında Notlar. Belediye ayrıca Prost'un İstanbul'un Nâzım Plânını İzah Eden Rapor'unu da aynı yıl yayımlamış*). Murat Gül, Prost'un imar planındaki hedeflerini altı başlık halinde grupladığını belirtiyor: "Tarihi eserlerin çevresindeki çirkin binaların temizlenmesi; eski sokak ağının ıslahı ve yeni caddelerin açılması; sağlıklı konut ve rekreasyon alanları temini ile köhne durumdaki eski mahallelerin iyileştirilmesi; kentün bölgelele ayrılması; tarihi eserlerin, alanların ve doğal güzelliklerin korunması; ve Marmara Denizi, Haliç, Beyoğlu ve Asya kıy-

1 "Fakat insan İstanbul'u -hırçın, hercai, fantezist ve sıhhat bakımından gerçekten fam fatal bir kadın yerine koyarak- bütün kusurları, eziyetleriyle, belki de onlardan dolayı delicesine sever." ("İstanbul'da Dört Mevsim", 1943, *Makyajlı Kadın*, s. 154, İnkılâp, 2009). Bu çok/delicesine sevilen kadın benzetmesini Tanpınar'da da görmemiz ilginçtir: "İstanbul ya hiç sevilmez; yahut çok sevilmiş bir kadın gibi sevilir; yani her haline, her hususiyetine ayrı bir dikkatle çıldırarak." (*Beş Şehir*, İstanbul: Dergâh, s. 32.)

ları gibi önemli noktalardan görünen İstanbul'un silüetinin muhafaza edilmesi."¹

Bu planı onaylayan ve 1928'den beri İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan² Muhittin Üstündağ planı uygulama şansını bulamadı, Atatürk'ün ölümünün ardından başa geçen İnönü hükümeti tarafından Aralık ayı başlarında hemen görevden alınıp yerini Manisa valisi Dr. Lütfi Kırdar'a bıraktı. Üstelik 1939 yılı içinde de Prost'un Taksim için hazırlandığı projede kilit önemde yeri olan Surp Agop Ermeni Mezarlığı istimlak³ (yani şimdiki Gezi Parkı'nın bulunduğu Topçu Kışlası'nın hemen bitişiğindeki yer. Bazı merdivenlerinde bile buradaki mezar taşlarının kullanıldığı bu parkın geçmişi de bugünü kadar önemlidir siyaseten) ile ilgili yolsuzluk suçlamalarıyla yargılandı. Asri Mezarlık Davası adıyla bilinen bu yargılamanın sonucunda Üstündağ yolsuzluktan değil ama devleti yeterince bilgilendirmemekten kusurlu bulunarak 50 TL para cezasına çarptırıldı.

Özetle Refik Halid İstanbul'a tam Prost Planı'nın yürürlüğe konmasının (Plan Nafia Vekaletince de 30 Haziran 1939'da onaylanır) ve Lütfi Kırdar'ın 1949 sonlarına kadar sürdüreceği belediye başkanlığına getirilişinin arifesinde gelmiştir. 40'lı yıllar boyunca başta Dünya Savaşı'nın yol açtığı iktisadi sıkıntı olmak üzere çeşitli nedenlerle bu planın

1 Gül, agy., s. 125. Prost'un kariyeri ve İstanbul'u imar etmeden önce neler yaptığıyla ilgili bilgiler için bkz. agy., s. 124.

2 1957 yılına kadar İstanbul, Ankara ve İzmir'in belediye başkanları aynı zamanda valiydiler. Bu iki makamın birbirinden ayrılması gerekip gerekmediğiyle ilgili tartışmalara Refik Halid de zaman zaman katılmış, bunun için bir intikal devri gerektiğini söylemiştir.

3 Bu istimlakın hazin hikâyesi için bkz. Tamar Nalcı, Emre Can Dağlıoğlu, Bir Gasp Hikâyesi, <http://bianet.org/bianet/azinliklar/132420-bir-gasp-hikayesi>

bir türlü tam anlamıyla yürürlüğe geçirilememesine tanıklık eder. Bu yıllar içinde, planın yukarıda özetlenen hedeflerinin çoğu gerçekleşmez (hatta Lütü Kırdar 1945 Eylülünde bir basın toplantısı yaparak bu başarısızlığın nedenlerini büyük ölçüde “harp şartlarına” bağlar) ama yine de Maçka Parkı, Yıldız Parkı, Dolmabahçe Stadyumu, Açık hava Tiyatrosu ve İnönü Gezisi’nin açılması gibi önemli işlere imza atılır. Refik Halid bunları çoğunlukla alkışlar, özellikle Gezi Parkı’nı “son imar hareketleri arasında sayılı bir başarı” sayar (“Süs ile Fayda”, *Akşam*, 1 Mayıs 1946); neredeyse hiçbir şey yapılmadan geçen onca yıldan sonra İstanbul’un imarı adına yapılan her şeyi minnetle karşıladığı açıktır. O yüzden de dönemin gazetecilerinin özellikle çok-partili döneme geçildikten sonra, İstanbul’la ilgili olarak dozu artan eleştirilerini dengelemeyi amaçlayan epey yazısı vardır (seçkiye aldığımız yazılardan örnek verecek olursak: “Dünya Yıkılırken Yaptıklarımız”, “Eski ve Yeni Kabahatler”, “Buna da Şükür” vs.). Sık sık doğrudan Kırdar’a hitap eden yazılar yazar, önemli bir kısmına da cevap alabildiği için sevinir. 1950 yılında *Yeni İstanbul* gazetesi adına yaptığı Anadolu seyahatinde Manisa’ya gittiğinde oraya dönmüş olan Lütü Kırdar’la da görüşür ki yazının genel havasından okur aralarında bir dostluğun kurulmuş olduğu izlenimini alır.¹

Ama aralarındaki bu dostane hava eleştirilerini esirgelediği anlamına gelmez elbette: İnsaflı olmaya çalışsa da hem Kırdar’ın şahsında devlete hem de dönemin birçok yazarı gibi onun da çok asabını bozan “kübik mimari”ye zevksizlik

1 Bkz. *Kırk Yıl Evvel Kırk Yıl Sonra Anadolu’da*, haz. Tuncay Birkan, İstanbul: İnkılâp, 2014.

ölçüsünde düşkünlükleri (“uzun ve mutaassıp bir modernizm humması”ndan bahseder “Çağlayan Köşkü’ne Gide-miyen Yollar” yazısında), çeşitli nedenlerle “şehirli” olamayışları yüzünden İstanbul sakinlerine veryansın eder sık sık. Ayasofya ile Sultanahmet camileri arasında yapılaşma girişimlerini, tren hattının Yedikule’de kesilmeyip Sirkeci’ye devam etmiş olmasını, bir türlü dört başı mamur bir İstanbul Rehberi yapılamamasını hep eleştiri konusu yapar. 1939’da, döndükten sonra İstanbul’la ilgili olarak yazdığı ilk eleştiri yazısı denebilecek “Boğaziçi Olduğu Gibi”de¹ iğnelediği hendese/geometri merakını, o nefis “Kasımpaşa Sırtlarındaki Bahar Manzarasına Karşı” yazısında müthiş bir modernist şehircilik eleştirisine çevirir: “Hendesi şekillerde dosdoğru çizilmiş sokaklardan ve bu sokaklara geçit resmi usulünce dizilmiş binalardan, yine düz caddelerin yanlarına ve ortalarına sıram sıram dikilmiş formalı ağaçlardan, kısacası göz zevkini bozup ruh yoran intizamdan insanlar yarın, muhakkak bıacaklar... Dosdoğruluk, düzlük ve basitlik muhakkak bir güzellik ve ferahlık değildir. Şehir imar planında bile yılan-kavi dediğimiz çizgiyi ben çizgilerin şaheseri sayarım.”

Boğaz’a köprü yapılmasına, bir başka büyük yazar Nahid Sırrı Örik gibi² o da kesinlikle karşıdır, tüp geçitten

1 İlk olarak o sıralar çıkan *Yeni Gün* mecmuasında 27 Mayıs 1939 yılında yayımlanan bu yazıyı daha sonra *Tanıdıklarım* (İstanbul: İnkılâp, 2011) kitabına da almıştır. İstanbul’u “biteviye” gezip hasret giderdiğini anlatığı bu yazıda yeni nesillerin düz çizgilerle kafayı bozmuş kübizm merakları yüzünden “yılankavi Boğaziçi’nin tadını alamadıkları” gibi ilginç bir tespit yapar.

2 Bkz. Nahid Sırrı Örik, *İstanbul Yazıları*, haz. Bahriye Çeri, Ankara: TTK Yayınları, 2011, s. 31: “Sarayburnu ile Üsküdar arasındaki köprü, İstanbul ufukları için hiçbir yangının gideremeyeceği bir felaket olurdu... Asma köprüyü bir daha hiç kimse teklif edememelidir.”

yanadır: “Azman köprüler, hele modern mimarî üslûbuna ters tarafa yerleştirilmiş gözleri, başdöndüren yüksekliği ile ancak demiryollarına ve yepyeni şehirlere yaraşır. İstanbul’u ve Boğaziçi’ni hiç açmaz. İstanbul gizli yol, yâni denizaltından tûb veya tûnel ister” (“Modern Teknik-Yerli Hususiyet”). Rumelihisarı ile Anadoluhisarı’nın bakımsızlığına sık sık isyan eder. Böyle tarihi eserlerin etrafının barakalardan arındırılmasına çok memnun olur, sık sık kazmalara met-hiye düzer; arındırılmayanlara yazıklanır. Yabancı konuk-ların ağırlanabileceği büyük otellerin olmayışına esef eder.

Zaman zaman eleştirilerini başka mülki amirlere de yöneltir: İstanbul Emniyet Müdürleri’nin pek de liyakat göstermeden vali yapılmasından hoşnutsuzdur. “Mübarek makam vali fideliği oldu... iyi ve medeni bir polis partilere değil, meşru otoritelere hizmet eder,” der “Yer Etmek La-zım” yazısında.

Dönem filmi çekecek tüm yönetmenlerin okuması gerektiğini düşündüğüm “Kırmızı Levha Sarı Renk” yazısında 1. Dünya Savaşı sırasında konan kırmızı levha zorunlu-luğunun İstanbul sokak ve caddelerinin görüntüsünü nasıl kirlettiğini anlatır, bunu kaldırmayı ilk Kırdar’ın akıl etmiş olmasına şaşar.

Ankara o kadar ilgi görürken İstanbul’un ihmal edilme-si meselesiyle ilgili dokundurmalar yapar sık sık. Nefis bir ironi içeren “Haksız Değiller Ama” yazısında İstanbul’a ge-len iki Ankaralı “memur eşinin” İstanbul’dan şikâyetlerine kulak misafiri olunca, “İstanbul’u hiç değilse yazlıkçı Anka-ralılara layık hale getirmek” gerektiğinden bahseder. “Yeni Fikir Merkezimiz”in Ankara olduğu konusunda *Tan* başya-

zarı Zekeriya Sertel'e katılır ama "gençliğe ve sanat âlemine elini uzatmak fırsatını kollayan değil de bu fırsatı yaratan hükûmetin yardımıle [münevverlerin] birçoğu Millet Meclisinde, devlet dairelerinde, maarif teşkilatında, tercüme ve matbuat işlerinde, radyo yayımlarında çalışarak geçimlerini temin ederken resmi vazifelerinden ayırdıkları vakti de sanat ve fikir hayatına verebilmekte, devamlı buluşmalarla da birbirlerinden kuvvet almaktadır," derken içinin sızladığı da sezilir. 1956 yılında yazdığı "Takdirsizlik"de DP hükûmetinin resmi bir bildirisinde "taşrada İzmir, Konya, Adana ve İstanbul şubeleri"ne başvurmaktan bahsetmelerine çok sinirlenir, "o taşra sözüne ne lüzum vardı," der. Nihayet 1958'deki bir yazısında Ankara'yı hep kıskanmış olduğunu açıkça itiraf eder: "Dönüşte ilk defadır ki, o milyarlar pahasına ne fedakârlıkla kurulmuş, yoktan var edilmiş Ankara'ya içimde bir kıskançlık duymadım; zira kendi haline bırakılmış, leyleğin attığı yavru mesabesinde kalmış bir İstanbul'a doğru gitmiyordum. Nihayet karşıma imar hareketinin en muazzamına sahne olan bir şehir çıkacaktı."

Artık daha çok uzamasını istemediğim bu yazının sonlarına gelirken, Menderes'in genellikle şehircilik çevrelerinde hep bir vandalizm örneği olarak anılagelmiş imar hamlelerine Refik Halid'in buraya aldığımız birçok yazısında böylesine hararetle destek vermiş olmasına şaşabileceğiz okurlar olduğunu düşündüğüm için bu konuda da birkaç kelam etmek isterim. Ankara'dan alınan intikam hissinin yanı sıra, uzun yıllar çok çok az şey yapılmış bir şehre ilk defa başbakan düzeyinde ilgi gösterilmesi Refik Halid kuşağına ve bir sonraki kuşağa mensup birçok İstanbullu ya-

zara çok iyi gelmiştir aslında. Bütün bu hareketi öncelikle “mezbelelikten kurtulma” olarak görerek desteklemişlerdir. Ayrıca bu işlerin plansız yapıldığı, tarihi eserlerin zarar gördüğü eleştirilerinin o sıralarda çok da verilerle desteklenememiş olduğunu düşündürüyor Refik Halid’in yazdıkları (zaten sanılacağına aksine, “eski merakı”nı da hep tiye almış bir yazardır, o anlamda yazarlarımızın çoğu gibi onun da modernist ve kalkınmacı bir yanı vardır). Bu eleştirileri hep “partizanlık” derdiyle yapılmış karalamalar olarak görür; tarihi eserlerin kıymetlileri elbette korunmalıdır ona göre, ama çok da abartmamak, her mescidi müthiş bir mimarlık eseri sanmamak lazımdır. O sıralar daha çok kendisi gibi eski İstanbullu yazarların hiç fikrinin sorulmamasından şikâyet eder, ama yine de devletin eli en nihayet İstanbul’a uzanabildiği için çok mutludur.

Uzanmaya başlayan bu “devlet eli”nin o kadar çok sevdiği İstanbul’u, Menderes’in öncülük yaptığı türden hamlelerle¹ sonraki 60 yıl içinde ne hale getireceğini öngörememiştir Karay.² İstanbul’un sadece “ilgi” ve “bakım” görmesini

1 Böyle ihtiyatlı bir ifade kullanıyorum, çünkü meselenin Menderes’i günah keçisi ilan ederek anlaşılamayacak karmaşık iktisadi, demografik vs. nedenleri de var. Murat Gül, kitabının son bölümünde bu karmaşıklıklara uzun uzun değinir. Bana kalırsa Menderes’e yine de fazla yumuşak bakıyor, ama burası bu tartışmanın yürütüleceği yer değil. Yine de bir başka *Akşam* yazarı Adnan Adıvar’ın, Cumhuriyet’in ilk yıllarında devletin sergilediği yoğun dil ve tarih ilgisinin nelerle mal olduğunu laf arasında iğneleyiverdiği şu cümlesi, Menderes’in İstanbul “muhabbetine” de rahatlıkla uygulanabilir bana kalırsa: “Son yirmi beş sene içinde... dil ve tarih asla ihmal edilmemiş ve hatta onlar öyle şiddetli bir ilgi ile kucaklanmıştı ki dilin de, tarihin de bu fazla muhabbetin kolları arasında boğulmasına ramak kalmıştı.” (“Kültür Yolları-II”, *Akşam*, 8 Ekim 1949, *Denemeler* içinde, haz. Remzi Demir, Ankara: Epos, 2003).

2 Zaten öngörebilmiş kişi de çok azdır o dönemde. “Şehirlerimizi ve manzaralarımızı altüst eden mantuksuz, bilgisiz, ağaç ve refah düşmanı imar çılgınlıkları”ndan

istediği çehresinin tamamen başkalaştığını; 1.5 milyonluk, bakımsızlığı içinde yine de çok güzel ve yeşil kalabilmiş bir şehir iken, yeşil alanın mumla arandığı¹, her yanı dolduran zevksiz apartmanlar, gökdelenler, rezidanslar ve AVM'lerle bütün semtleri arasındaki farklar yok edilmiş (o ve başka birçok yazar, her bir semtin hususiyetlerini ne kadar incelikle kaydetmişlerdi oysa) 15 milyonluk çirkin bir betonkente dönüştüğünü, “dünya güzeli deniz” Marmara’nın öldüğünü, çok sevdiği Boğaziçi’nin üzerinde bir değil iki asma köprü olduğunu, üçüncüsünün de hazırlandığını görse kahrolurdu kesinlikle.

İstanbul’un sularındaki ışık oyunlarını muhteşem teşbihlerle tasvir ettiği; guruplarını, çayırırlarını, plajlarını, haddinden fazla yayıldığı için nüfusu çok seyrek kalan, ancak yazın hücum eden sayfiyecilerle kalabalıklaşan bir yer oluşunu keyfini çıkara çıkara anlattığı; harika tabiatının sadece iklim kararsızlığından şikâyet ettiği yazılarını bugün artık birer masal gibi okuyacağımızı tahmin bile edemezdi. “İstanbul’un kır, deniz ve dağ manzarasıyla beton yapı ve modern apartıman hiç uymuyor; birbirlerine hiç ısınamı-

bahseden Tanpınar da bu “bir avuç marjinal”den biridir (*Mücevherlerin Sırrı*, s. 104). Refik Halid, düzenli olarak köşe yazarlığı yapmayı çok büyük olasılıkla 1958 sonlarında bıraktığı için hayatının son yedi yılında İstanbul hakkında neler düşündüğünü, bu imar hareketlerine hâlâ aynı şekilde bakıp bakmadığını bilemiyoruz. Ama daha 1946’da “her yapı imar sayılmaz, [bazıları] tahripten çok daha zararlıdır... İrat getirsin diye Boğaziçi kıyılarına kat kat kübik apartıman kuranlarla kurma müsaadesi verenlere de yıllarca, asırlarca hayır dua etmiyeceğimiz muhakkak... Gün olacak, onların da hakkından kazma gelecek,” (“İşlemedikçe Güzol Olmaz”) demiş olduğunu biliyoruz.

- 1 “Hatta tam da bu yüzden, bu şehirde nefes alacak bir yerler kalsın, devlet müşterek kamu alanlarını özel sermayeye peşkeş çekip duran elini artık biraz çeksin diye halkın isyan ettiği” diye de devam edebilir burası.

yorlar, arada daima bir yabancılık, karşılıklı bir bağdaşmazlık, iğretilik ve yadırgama hissediliyor,” (“İstanbul’da Türk Yalısı”) diye yakınırken, ileride artık herhangi bir doğa manzarası kalmadığı için böyle bir bağdaşmazlığı hiç hissedememiş nesillerin yüreklerini sızlatacağı aklının ucundan bile geçemezdi.

* * *

Refik Halid’in 1938’den 1958’e tam yirmi yıla yayılmış bir zaman diliminde İstanbul’la ilgili yüzlerce yazısı arasından seçip bu kitaba aldığımız¹ iki yüz civarı yazıda ele alınan bütün dikkate değer temalara burada temas etmek elbette imkânsız. O yüzden bu faslı daha fazla uzatmayacağım. Ama bitirmeden önce, bazı okurların aklına gelebilecek bir soruyu, “İstanbul’un somut sorunlarıyla ilgili bu kadar çok

1 Kütüphanelerde çeşitli ipuçlarının izlerini sürerek yaptığım uzun süreli araştırmalara rağmen Karay’ın 1958’den sonra düzenli olarak yazdığı bir gazete bulamadım (doğrudan doğruya “İstanbul” sınıflamasının altına yerleştirdiğim halde seçkiye almadığım tüm yazıların listesini kitabın sonuna ek olarak koyduğum listede verdim. Ayrıca meraklılar için diğer kitaplarındaki İstanbul yazılarının bir listesi, araştırmacılar için de çok kapsamlı bir dizin eklendi kitaba). Şunu da özellikle vurgulamak isterim: *Memleket Yazıları 1938-65* başlığı altında yayımlanacak on sekiz kitabın Haura, Tarih, Edebiyat, Yemek, Gündelik Hayat gibi temalar etrafında yayımlanacak diğer ciltlerinde de İstanbul’la çok yakından bağlantılı çok sayıda yazı yer alacak. Sürgünde geçirdiği toplam 20 yıl hariç bütün ömrünü İstanbul’da geçirmiş, İstanbul aşığı bir yazar ne hakkında yazarsa yazsın mutlaka İstanbul’la bir bağı olacaktır kuşkusuz. Yazılarını net çizgilerle bu sınıflamalara yerleştirmek mümkün olmadığı için bu seçkiler, hazırlayan kişi sıfatıyla benim öznel değerlendirmelerime göre hazırlanıyor elbette. O yüzden “şu yazı niye yok?” diyebilecek herkesi diğer ciltleri beklemeye davet edeceğim. Yine de gözümden kaçmış olabilecek yazılara işaret edecek herkese minnettar olacağımı şimdiden belirtmek isterim.

yazı koyarak, edebi yanı güçlü yazıların gölgede kalmasına yol açmış olmuyor muyuz?” sorusunu cevaplamak ve seçkiye neden *Hep İstanbul* adını verdiğimizizi açıklamak istiyorum.

Refik Halid, hep kalemiyle geçinmesine rağmen, daha doğrusu tam da bu yüzden, hiçbir zaman kendini bütünüyle edebiyata adanmış “katıksız bir edebiyatçı” olmamıştır, kaldı ki bütün dünyada bu “modernist” beklentiyi sahiden karşılayabilmiş çok az yazar olmuştur, ama bu ayrı bir tartışma. Aynı tespit sadece yazarak geçinmeye çalışan bütün yazarlarımız için de yapılabilir zaten. Edebiyatçılarımızın büyük çoğunluğu, eğer başka bir meslek sahibi değillerse veya rejimle kurdukları çeşitli ilişkiler sayesinde mebus, diplomat, hiç değilse yüksek kademeli memur olmamışlarsa, geçimlerini esasen gazetelere yazarak kazanmışlar ve bu yazılarda memleketin her türlü sorunu hakkında fikir yürütmüşlerdir. Bu yazarların “yazarlık” kimliğini bunlardan ayrı, bunlarla hiç ilgisi yokmuş gibi değerlendirmek son derece yanlış bir tutum olacaktır; sırf “biçimci” bir eleştirinin bile gazetedede yazma pratiğinin getirdiği üslup ve fikir beyan etme alışkanlıklarını dikkate alması gerekir; zaten bu yazarların “saf” edebiyat sayılan kurmaca metinlerinin hemen hepsi de önce gazetelerde tefrika olarak yayımlanmıştır. Ama bu yanlışın çok sık yapıldığını; klasik konumundaki birçok yazarımızın, dönemlerinin sorunları hakkında neler düşündüklerini açık seçik beyan ettikleri yazıların hak ettikleri eleştirel ilgiyi görmek şöyle dursun, daha bir araya bile getirilmediklerini görüyoruz (Yakup Kadri’nin, Halide Edip’in, Reşat Nuri’nin, Nahid Sırrı’nın vs. gazete ve dergilerdeki yüzlerce yazısı hâlâ toplanmayı bekliyor maalesef). O yüz-

den, özetle, saf edebi metin-pragmatik (kullanmalık) metin ayrımı, özellikle de bu yazarlarımız için pek geçerli değildir. Hele Refik Halid gibi, en gündelik mesele hakkında yazarken bile müthiş dil oyunları yapabilen, olağanüstü bir üslup cambazlığı sergileyebilen bir yazar için bu ayrım hiç geçerli değildir. Burada da görüleceği gibi neredeyse bütün yazıları edebidir, ama en edebi iddialarla yazılmış hiçbir metni de “salt edebi” değildir (mesela, “Boğaziçi Edebiyatının Eksik Kalan Tarafı” bu seçkinin en güzel yazılarından biridir ve alttan alta Abdülhak Şinasi ve Ruşen Eşref gibi “aristokrat” yazarların Boğaziçi’nde hiç alt sınıflardan insanlar yaşamıyormuş gibi yazmalarına tepki mahiyetindedir). Yani, lütfen hepsini okuyunuz (!)

İkincisi Refik Halid, yazılarında sık sık, adeta iftihar ederek kent sorunlarına yönelik ilgisinin amatörce olmadığını ima etmek ister gibi, Cemil Topuzlu’nun İstanbul’un ilk kez belediye başkanı olduğu dönemde (1912-1914), kendisinin de Sinop’a sürülene dek, *Servet-i Fünun* dergisi sahibi Ahmet İhsan’ın yanında Beyoğlu Belediyesi’nde Başkâtip olduğunu hatırlatır. Meselelere biraz da “belediyeci” gözüyle bakıyor olduğunu hatırlatmaktan hazzeder.¹

1 Gerçi bir belediyeci gözüyle değerlendirildiğinde, mesela bir Nahid Sırrı’ya kıyasla, fazla “proje” değildir. En “uçuk” projesi, Boğaz’ın akıntılarından elektrik üretmek gibi görünüyor. Önerileri görece makuldur: Mesela, tersanelerin Tuzla’ya taşınmasını teklif eder 40’larda. 54’de yazdığı “Hülyamdaki İstanbul”da da çok olmadık hayallerden bahsetmez, zaten Menderes’in imar hareketinin o yazıdaki bütün hayallerini aştığını da itiraf eder 58 tarihli bir yazısında. Daha “realist” bir belediyeci portresi çizer. Oysa Nahid Sırrı, Çağlayan’dan Beşiktaş’a bir kanal açmayı, İstanbul limanını Küçükçekmece’ye taşımayı, Fatih heykelini şimdiki Galatasaray Adası’na dikmeyi teklif eder gayet serinkanlı biçimde. En makul önerisi olan Boğaziçi Müzesi ise gerçekleşmemiştir. Bkz. Örik, agy.

Hep İstanbul adını da bu seçkiye Refik Halid'in kendisi koymuş sayılmalı. Ta 1947'de İnkılâp Kitabevi tarafından yayımlanan *Anahtar* romanının arka kapağında "Neşrolunacaklar" başlığı altında *Hep İstanbul* adlı bir kitap vardır (Bir de, hiçbir yerde izine rastlamadığımız, *Kervansaray* diye bir roman yayımlanacağı duyurulur). Ayrıca *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıra kitabında şu niyetinden bahseder: "İçinde doğup büyüdüğüm İstanbul şehri ile ve bu şehrin semtleri, mahalleleri, yazlıkları, ramazanları, bayramları, kandillleri, âdet ve görenekleri, manzaraları ile alâkalı neler yazdım ve neler yazacaksam hepsini 'Hep İstanbul' ismi altında toplayıp bastırmak. Çoğu edebiyata fazla kaçmakla beraber yine de bastırmalıyım... yakın mazimizin büsbütün unutulmamasına yarıyacağı için..."

Biz burada "edebiyata fazla kaçma" kısmını dengelemiş oluyoruz demek ki. Yine de "İstanbul'u Görüyorum", "Haydarpaşa'dan İstanbul'a Bakış", "İstanbul'u Seyreden Kule", "Kasımpaşa Sırtındaki Bahar Manzarasına Karşı", "Boğaziçi Edebiyatının Eksik Kalan Tarafı", "Ömür, Ölüm ve Mermer", "Kapalıçarşı'nın Romanı", "İstanbul'un Çayırıları", "İstanbul'da Sonbaharlar" (Tanpınar'ın o nefis "Sonbahar Türküsü" yazısıyla boy ölçüşecek güzellikte bir yazı bana kalırsa), "Unutulan Yerler", "Şehir İçi Gezintileri", "Dere Tepe Bahsi", "İstanbul'un Çamurları", "Bir Meydanın Hatırlattıkları" gibi yazıları içeren bir kitabın edebiliğine laf edilmesi zor geliyor bana.

Sırf bu yazıların yayımlanmasına önayak olmak bile benim için eşsiz bir mutluluk!

Tuncay Birkan

İSTANBUL’U GÖRÜYORUM...

Zihnim beni hayrete düşürüyor; zihnimin hayranıyım... Gözlerimi kapar kapamaz, sanki, yeni ve daha aydınlık bir aleme giriyorum. İstanbul’u içinde imişim gibi görüyorum.

Hatta içinde imişim gibi değil, gözlerimle görür gibi de değil, daha başka türlü, daha kudretli, daha ruhtan, Sinâ’da ve Miraç’da diz üstü düşen peygamberler gibi, dışımdan ve içimden görüyorum.

Sihir, keramet, mucize ve Allah’tan yakınlık hâleleriyle çevrilmiş, dumanları, tütsüleri aralıyarak berraklıkla, gökte durmuş, fakat elimde tutacak kadar yakın görüyorum.

Bambaşka bir bakış ve görüşle seyrediyorum.

İşte, evvelâ, camiler...

Hepsinin semt semt yerlerini biliyorum, minarelerini sayıyorum, hatta alemlerinin parladığını, camlarının ısıldadığını, mermerlerinin serin serin harelendiğini görüyorum. Medreseler, imarethaneler, sebiller ve türbeler fildişinden yapılmış süsler gibi, mini mini, sıra sıra ve bembeyaz önümde duruyor.

Meselâ III. Ahmed Çeşmesi’nin kitabesi...

Aç besmele ile iç suyu Hân Ahmede eyle dua

Tarihindeki “su”yun “vav”ını örneğe bakarak yapıyor-muşum gibi, burada, kâğıdın üzerine çizebileceğim.

Eski İstanbul'un içine saklı ufak mezarlıklar, çitlenbik ağaçlarının gölgelediği namazgâhlar, yosun tutmuş patlak su terazileri, iri pirinç musluklu çeşmeler, taşlarının arasından otlar fışkırmış, kemerler ve bentler, sonra yarıklarında incir ağaçları bitmiş kaleler, hepsi, karşıma dizilmişler... Bunları sade görmüyorum, serçe kuşlarının cıvıltısını, kumrularla güvercinlerin dem seslerini de duyuyorum.

Trenle Kumkapı, Yenikapı semtlerinden geçerken baktığın harab, ahşap evlerin içini de görmekteyim: Fisto kenarlı patiska örtüler serilmiş minderler, dipte konsol, üzerinde lâmba ve iki saksı yapma çiçek... Duvarda seksen çeşit kumaştan meydana gelmiş bir uydurma halı... Tavandan acaip bir sarışın ot yığını sarkıyor. Onu da biliyorum, tanıyorum... Tavşan bıyığı ve şeytan minaresi dediğimiz kır yeşilliklerinden fener gibi, sepet gibi örülmüş toz yuvası bir Rum süsü! Hatta bu evlerin kapı tokmakları bile gözümün önünde... Bir yüzüklü demir el, bir yuvarlak yakalamış, onu tutup da vuracaksınız!

* * *

Haliç'in kalafat seslerini işidiyor ve zift kokularını duyuyorum. Tünel fabrikasının havaya buhar döken bacasile Sarayburnu'nun vapur dumanları altında kalan servileri de gözümün önünde... İlle bunlardan birisi, Bağdat Köşkü'nün arkasına tesadüf eden simsiyah, mevzun, genç bir servi ile yanyana gibiyim...

Bunları unutmadığımdan dolayı seviyorum; içimdeki ılık bu sevinçten geliyor. Bir daha görmemek korkusu ile

üzülüyorum; etrafımı ve bulunduğum yerleri görmekten, gözlerimi açmaktan korkuyorum. Yüreğimdeki ezginlik o korkudan geliyor.

* * *

Sonra yolları görüyorum; doğduğum memleketin yollarında yürüyorum... ne için bilmem, Dolmabahçe'den Taksim'e çıkan yokuş, pek az geçtiğim halde karşımda duruyor, sabah güneşi altında yanıyor.

Benim bıraktığım zamandaki Bağdat Caddesi, tramvay geçmemiş olan Bağdat Caddesi tâ Bostancı'ya kadar evleri, yokuşları, inişleri, köşebaşlıları, yan sokakları, çınarları ve dutları ile hep zihnimde, ezberimde.

Beyazıt Kulesi'nin tepesindeki parmaklığı da görüyorum, hatta esmer, lekeli tarafını da... Çocukluğumda tanıdığım yerler daha canlı...

Erenköy'ündeki Kozyatağı'nın havuzları... Beylerbeyi'ndeki camiın kara dut ağacı... Çiftehavuzlar'daki loş kahve. Babıâli'nin Salkımsöğüt tarafındaki hiç açılmayan kapısı ve çarpık cam fenerleri... Bunlar da aklımda.

Onlardan başka Boğaziçi'nin vapur geçtikten sonra rıhtımlara ve kayıkhanelere vuran dalgalarını seyrediyorum, meltem rüzgârlarının çırpıntılarını dinliyorum.

Limanın akşam hali tamamen hatırımda... Hatta lodos havalarda Kalamış Körfezi'nde bulunuyormuşum gibi yarı çürük bir karpuz kokusu duymaktayım. İşte eski sarayı loşluk bastı, karşıda Salacak konaklarının camlarını ise ışık kapladı... Üzerine üflenmiş bir karınca yuvası gibi limandan her

tarafa, karmakarışık vapurlar koşuşuyor... Telâş verici, beklenmeyen bir hâdise olmuş sanıyorsunuz. Hava dumanlarla işleniyor, suların sesi de rengi gibi değişti, ağırlaşıyor. İlk keskin ziya... Ahırkapı Feneri Adalar'a doğru bir ışık uzatı, kapandı, tekrar parladı, yine söndü... Bu oynak, sinirli, alafranga ziya karşısında Fenerbahçe'nin sakin, şişman, entarili aydınlığı insana huzur veriyor. Derken üçüncü ışık... Kızkulesi'nin kırmızı feneri...

Haydarpaşa açıklarında yatan bir şilep direğine kandelini çekiyor. Melâl verici, tok, tunç bir ses... Yolcu vapurlarından birinde varda değişiyor. Sonra bir ses daha... Sirkeci'den kalkan tren kaleler arasında haykırıyor. Yeşilköy açıklarında yol alan deminki iri heybetli vapurdan biraz duman ve bir mini mini yakut ışık kalmış.

İstanbul'da gece oldu...

* * *

Bana öyle geliyor ki hiçbir şeyi göremeyeceğim gün bile gelse, öbür dünyada bile yine İstanbul'u göreceğim.

Modern Türkiye Mecmuası,
9 Temmuz 1938

İSTANBUL'UN SEMT VE SOKAK İSİMLERİ

Hitler'in yakın arkadaşlarından biri şöyle demiş:
"Bütün dünyayı uykusuzluğa uğratacağız!"

Tehdit yerindedir ve dehşetlidir. Harp başlayalı beri uykular intizamından, tadından ve hassasından kaybetti. O güne kadar rahat rahat, mışıl mışıl, hatta horul horul uyu-makta olan kadın, erkek milyonlarca kişi şimdi, kimi cephe-de, kimi endişede, sıhhat ve sükunet verici güzel uykusun-dan mahrumdur. Hem asıl garip olan elbet şehirler derin bir sessizliğe ve koyu bir karanlığa gömüldüğü, her taraf uykuya müsait bir hüviyete büründüğü halde, aksine halk yatakta sağa sola dönmekte, gözleri yarı açık gönlü kapanık, büyük sabahı, sulhü beklemektedir. Harbin mahrumiyetini en ewel duyurduğu tatlı nimet ve birinci hücumda kaçırdığı feyizli kudret uykudur.

Nazi şefinin yukardaki tehdidinden bahseden bir Frenk gazetesi uykusuzluğun önüne geçmek için bir tavsiyede bu-lunuyor. Yatağınıza sırt üstü uzanınız, adalelerinizi müm-kün olduğu kadar gevşetiniz, vücudunuzu rahat bir vaziyete sokunuz, derin bir soluktan sonra başlayınız nefes almıya... Ama, havayı içinize çekerken üçe kadar, dururken bire ka-dar, teneffüsü geri verirken yine üçe kadar sayacaksınız. Yüz adedine varmadan uyumuş olmanız ihtimali pek çoktur. Ga-

zete tavsiyesini bitirirken diyor ki: “Hayır, Hitler! Sinir harbi ile nasıl bizi hırpalıyamadın, yenemedinse uykusuzluk har-bile de yıkamıyacaksın!..”

Benim çocukluğumda uyku getirmek için başka bir usul tavsiye ederlerdi: Bildiğiniz sokak hamamlarının kurnalarını saymak... Meselâ gözlerinizi yumup zihninizden şöyle bir hesaba koyulurdunuz:

“Soğukluktan içeri girdim mi, sağda iki, solda bir kurna vardır. Yok, yok, sağdaki tektir, soldaki çifttir. Halvetlerin ikisi çift kurnalıdır, lâkin sağdakiler mi, soldakiler mi? Aklıma sağdakiler gibi geliyor...”

Bir türlü halledemezsiniz, düşünce ve hesap uzayıp giderdi; yekûna varmadan siz de uyumuş olurdunuz. Rakamların uyku verici hassasını inkâr edemem; riyaziye derslerinde esnemekten çene kemiklerim sızlardı; sınıfı elim ağzımda, gözlerim süzük, uykuya hasret çekerek, yatağı özliyerek, ısırapla geçirir, içim yarı geçmiş olarak bitirirdim.

Bugünlerde bana da uykusuzluk ârız olmaya başladı. Çocuklukta işittiğim tavsiyeye uyamazdım. Zira sokak hamamlarının hiçbirine küçük yaşından beri uğramadığım için değil kurnalarını hesap etmek, sokaklarını bile birbirinden ayırdedip çıkamazdım. Zihin oyalıyacak başka bir eğlence aramak lâzımdır; şunu buldum: İstanbul’un semt ve mahalle isimlerini saymak...

Basit bir iş olarak başladığım bu sayış biraz uzayınca pek hoş, pek keyifli, hayal yapmaya müsait, tatlı tatlı düşündürücü bir şekil aldı. Gözümüz önünde kartpostallardan ve karakalem, pastel, suluboya ufacık levhalardan mürekkep bir albüm açılıyordu. Bir müzede geziyor, bir tarih kitabı

karıştırıyor, bir peri masalı dinliyor, bir Acem ve Hint minyatürü seyrediyor gibi idim: zevk alemine dalmış, gündelik vakalardan uzaklaşmışım.

Meselâ bir semt ismi hatırlamıştım: Yalnızservi.

Bu “impressioniste” bir mini mini levhadır. Tahta parmaklıkları kopmuş, duvarları yıkık, taşı yana eğri bir kır türbesi; başucunda tek bir servi, vakit akşamdır: hava durgun ve sislidir; muhit, boş, تنها tabiatın o anlatılamaz hüznü içinde dudağının rengi uçmuş bir haldedir, yetim ve duldur. Servi, siyah bir şeker gibi yavaş yavaş eriyerek manzarayı biraz sonra, büsbütün karartacak hissi veriyor, göğsümün kabardığını duyuyorum ve sayfayı çeviriyorum: Kazlıçeşme.

O bir “humoriste” sanatkârın eseridir: Vakıt öğle, mevsim yaz; güneş çeşmenin şüpheli suyunu cilalamış, ona bir pınar berraklığı, duruluğu ve makyajı vermiştir. Yeni yetiştirdikleri tombul palazları önlerine katmış ters tüylü anaç kazlar, yalağın çamurlu sızıntılarını gagalıyorlar, badi badi dolaşıyorlar, keyifli keyifli mırıldanıyorlar ve ara sıra sebebi bilinmiyen bir neşe veya endişeye kapılarak hep birden haykırıyorlar. Onlara, uzaktan karşılık veren birkaç horoz nağmesi, daha sonra da civardaki bostanda yükünü beklerken uykuya dalmış yorgun eşeğin rüyada gördüğü dişiyi sayıklıyan kesik yaygarasıdır.

İstanbul’un çeşme, kuyu, musluk isimli semtlerinde zaten ya bir karikatürist fırçası, yahut bir resim defteri üslubu sezilir. Meselâ Zincirlikuyu... Bir kuyu, yağsız çıkırığı, paslı demir kapağı ve delik deşik teneke kovasile klasik bir resimdir; sert çizgili, az gölgeli, yavan ve hülyasızdır. Bununla beraber ismi ne zaman geçse o zincirin kapak üstüne düşünce

çıkardığı külçeli sesi duyar gibi olurum ve çıkırığın gıcirtısı ile âdeta sinirlenirim.

Kuruçeşme'yi şöyle tasavvur ederim: Musluğu yıllarca ewel koparılıp leblebiciye satılmıştır; yan mermerleri üstüne mahalle çocukları dama oynamak için kömürle tenasüpsüz murabbalar çizmişlerdir ve belediye memurları Yesarizade'nin yazdığı kitabe kenarına kırmızı ve mor mürekkeplerle kocaman rakamlar serpiştirmişlerdir. Fakat Ayrılıkçeşmesi beni büsbütün başka bir devre götürür, artık tablo yağlıboyalıdır ve manzara ihtişamlıdır. Dördüncü Murad'ın Mevkibi hümayunu Bağdat seferine gidişte buradan ayrılıyor, otağlar sökülüyor, kervanlar harekete geçiyor. Atlar kişniyor, tablalar çalınıyor ve bir kalın toz tabakası Üsküdar üzerine yayılıyor. Osmanlı tarihini yadettiren bir semt ismi de Celladçeşmesi'dir; bu çeşmenin musluğundan bana su akıyormuş değil, taze ve ılık bir kan sızıyormuş gibi gelir. Ya Boğazkesen ismine ne dersiniz? Bu isim anıldıkça daima şu fıkrayı hatırlarım:

Eski İstanbul'un izbe ve karanlık bir sokağında, bir gece boğuk bir feryat edilmiş;

“Aman, adam kesiyorlar, yetişiniz, Müslüman yok mu?”

Bir cam açılmış, kafes yarıya kadar sürülmüş, bir takkeli baş uzanmış ve şu cevabı vermiş:

“Var ama çıkamaz!”

Bana öyle gelir ki, o vaka, yeniçerilerin azgınlık devrinde, muhakkak Boğazkesen sokaklarından birinde geçmiştir.

Bizans ve Konstantiniye tarihini düşündüren birçok isimler arasında en fazla tipik olanı Binbirdirek ve Yerebatan'dır. Dedelerimiz o kadar süslü, ihtişamlı bir ye-

rin sarnıç olacağına akıl erdiremedikleri için düşünmüşler, taşınmışlar, şu kulpu takmışlar: Bir kocaman saray varmış, kubbesini yüzlerce sütun tutarmış. Bir gün yer yarılmış ve saray yerin dibine, olduğu gibi geçivermiş. Belki de bu saray bir fiskıfucur mekânı idi. Allah onu yer yüzünden kaldırmıştı: böyle bir binanın adı ne olabilirdi? Ancak Yerebatan Sarayı...

Öyle bir hâdisenin vuku bulmadığına emin olmakla beraber, ne yalan söyliyeyim, bu mahalleden her geçişimde ayaklarımı yere basarken yeri çürük hisseder ve zeminin kayıvermesinden endişeye düşerim. Hatta yeni yeni yapılan büyük binalarla apartmanlara hayretle baktığımı ve içindekilerin cesaretine şaşıtığımı da ilâve edeyim.

Bereket ki İstanbul'da semt isimlerinin çoğu korkunç değildir. Güngörmez, Zindankapı, Yeraltıcamii, Cincimeydanı, Kanlıca, Azapkapı nevinden aşağı yukarı tesiri pek hoş olmıyan birkaçını daha saydınız mı sıra büsbütün komiklerine gelir: Eşekbağırtan gibi... Dimdik bir yokuşun ortasında dört ayağını inatla gerip hiddetinden ağzını üç karış açarak feryat eden eşek, pek canlı olarak karşımızdadır. Deveyokuşu da tuhafçadır. Bozuk kaldırımlı, iğri büğrü, dar bir yokuşa yüklerini cumbalı evlere sürterek bir deve katarının çingirak sesleri içinde tırmanışı tam bir şark manzarasıdır, seyri için bir Amerikalı, bizim Newyork sergisini ziyarete gidişimiz kadar merakla ve masrafla yolculuğa çıkabilir. Pierre Loti ölüm döşeğinde belki bu yokuşu hatırlıyarak ve sayıklıyarak son nefesini vermiştir. Tozkoparan'ın ise eski halini pek iyi hatırlarım; hakikaten rüzgâr nereden esse ve daha acaibi hiç esmese bile fasılasız kalkan toz bulutu arasından halk

gözlerini yummadan ve birbirine tos vurmadan geçemezdi. Saydığım bu son üç ismi bir ecnebi lisanına tercüme etmek de eğlenceli olur.

Fakat, aslı da, tercümesi de asıl tuhaf olanlar Etyemez ve Soğanyemez'dir. Sittinsene evvel iki manyak, sinirli, titiz ve münasebetsiz adam ağızlarına et veya ot sokmazlarmış; koca mahallelere ebedi bir isim bırakmak için bu bir sebep teşkil edemiyeceğinden beni epeyce kızdırır. Daha ne mühim, ne müstesna, ne faydalı veya ne zararlı işler yapmış olanların şöhret kazanamayıp ta bu kadar hiçten hususiyetlerle, tiryakilik ve aksilikle dünyaya ün salmak ve kendinden sonra gelenlere asırlarca saçma bir merakını andırmak haksızlıktır.

Fakat hiddete kapılıp uykumu kaçırmamak için derhal sükunet verici mahalle isimlerine atlamalıyım; meselâ İhlamur! Şehrimizde ağaçlara nispet edilmiş semtlerin hepsi hoşuma gider: Salkımsöğüt, Cevizlik, Sakızağacı, Çamlıca, Acıbadem, hatta Kavak. Bunların kendilerine has bir rengi, kokusu, gölgesi, serinliği, lezzeti, zarifliği vardır.

Bazı isimlere de akıl erdiremem. Kısıklı, Salacak ne demektir? Civardaki Hadımköy ise çoluklu çocuklu bir yer için oldukça yaraşıksızdır!

Sevdiğim isimlerden birine gelince bu Kıztaşı'dır. İnsan isme aldanarak orasını, etrafı mermer saraylarla çevrilmiş, apaydınlık, tertemiz, lâklar, kaskatlarla süslü bir meydan sanıyor ve ortasında pembe somakiden yapılmış bir Venüs heykeli tahayyül ediyor. Hakikatte pazen basması ve Amerikanbezi kokan Sultanhamam ise büsbütün başka bir hayale yol açmaktadır, tarihimizin kadınlar saltanatı devrinde bir alayışlı hamam alayını gözümün önüne getirmektedir. Bir

genç sultan hanım, saraylı kızların kolunda, ipek futasına sarılmış, sedef işlemeli nalınları tokurdatarak ağır ve edalı yürümektedir. Hava Halep kili, Edirne sabunu ve gülsuyu kokuyor: tepe camlarından buğuları delerek akseden güneş okları şurada bir altın tası parlatmakta, burada bol köpüklerin zar kubbeciklerini eleğimsağmalı renklerle şenlendirmektedir. İri başlı sarı çivilerle tutturulmuş, kırmızı çuha kaplı dış kapının ara sıra, girip çıkılırken gümlediğini duyuyorum ve bazen da elden kayan bir tasın mermerler üzerinde çınlayışını dinliyorum. Fazla izahata lûzum yok. Bu İngres'in "Türk Hamamı" tablosuna ilham veren yerdir ve teferrüatı hayalimizin istidat, vûsat ve kudretine bırakmak, müstehcen neşriyat maddesinden nâşi, ahsendir.

Tan, 8 Ekim 1939

BİR SEMTTEN BİR SEMTE

Ben şu fikirdeyim ki insan yıllarca aynı semtte oturarak aynı yollardan gide gele, yalnız bıkmakla, tiryakileşmekle, zihin durgunluğuna uğramakla kalmıyor, vaktinden evvel yaşlanıyor da... Yaşlılara mahsus meraklara kapılmaya, bunakça fikirlere dalmaya başlıyorsunuz. Bilhassa gündelik seferlerinizi, yayan değil de tramvay, otobüs veya vapurla yaptığınız takdirde haliniz haraptır.

Şehir içinde yürürken baş meşgaleniz ezilmemek, çarpmamak, düşmemek ve bir şey kırmamaktır; yani kafanız, korumak ve korunmak kaygusile daimi hareket, faaliyet, uyanıklık halindedir. Hâlbuki nakil vasıtalarının birinde yer bulup pencere önüne oturdunuz mu –şayet birinden ödünç para, iş ve memuriyet istemeye gitmiyorsanız– artık bütün tefekkür ve tetkik kudretiniz iki taraftaki evleri, dükkânları, levhaları, bunların teferruatını, hususile kusurlarını, münasebetsizliklerini ayrı ayrı tahlile inhisar eder ve bu tahliller, nihayet bir tekrardan ibaret kalır. Meselâ:

“Hah,” dersiniz, “işte Beyoğlu Kaymakamlığı önüne geliyoruz, şimdi karşıma bir mayo ilanı çıkacak!”

Panayır tiyatroları kapısına asılı muşamba resimlerdeki ni andıran soluk ve dökük boyalı bir kadın tasviri, tamamen kansız ve cansız... Buna rağmen mütebessim ve çıplak! Ay-

rica, mevsim karakışa rastlamışsa Okmeydanı'ndan kopan karayele göğüs germiş, o, baldır bacak meydanda kadın tablosu buz kestiği halde yalancı hoşnutsuzluk gülümsemesile büsbütün mânasız, münasebetsizdir.

Ne olur, diye düşünüyorsunuz, şunu yalnız yazın koysalar, kışın kaldırsalar!

Bunu geçtiniz mi, bakımsız, tozlu bir bahçe ortasında, ekseriya kapalı duran bir kahve binası; kapısında *Atila Parkı* yazılı... Bu meşhur ismin imlâsı yanlış, doğrusu "Attila" olacak. İyi ki ismin asıl sahibi hayatta ve cihangir vaziyetinde değil: Alimallah, cahil bir hattat yüzünden koca İstanbul'u yakar, yıkar ve büsbütün viraneye çevirirdi. O levha bir kalem müsvettesi, gazeteye gönderilmiş bir yeni şairin manzumesi olsaydı bir kalem darbesile çizip düzeltmek mümkün olurdu. Şimdi doğrultmaya gücüm yetmez, elim varmaz. Yeni kiracının buraya yeni bir isim vermesini beklemeli ve hattatın da bilgiç çıkmasına dua etmeli.

Asıl tuhafı, bakmak, görmek istemediğim halde, her geçişimde, muhakkak o kadın tablosu da, bu tarihi isimli tabela da gözüme ilişmekte, aynı fikirler zihnimde yenilenmektedir. İnsan iyi şeylere bakmağı bazan unutabiliyor da fenasını kabil değil aklından çıkaramıyor; akıl münasebetsizliklere balmumu yapıştırıp mim koymakta hiç şaşmıyor. Fenaya, çirkine saplanmak merakına başka bir misal:

Okçumusa Caddesi'ndeki Musevi evlerinin cumbasında bir defa, *İki Öksüz Kız* nevinden melodram bir piyeste cadı karı rolünü bilhakkın ifa edecek bir kocakarı tipi görmüştüm; korkunç, iğrenç, müthiş, tüyler ürpertip rüyalara girecek ve kâbuslara uğratacak bir çehre! Bankalar

Caddesi'nde, bir ticarethane camekânında rast gelip cazibesine kapıldığımı zannettiğim şirin daktiloyu aramak pek aklıma gelmediği halde bu bed çehreyi tekrar görmek için, her geçişte cumbaları araştırmama ne dersiniz?

Çirkinliğe bakmanın ve kusur, kabahat seyretmenin acaip bir zevki var, galiba... Belki de bir tesellisi!

Beyoğlu tarafında da bir apartımana gözüm dadandı, kapısının iki kanadına kocaman harflerle yazılı birer ihtarname asmışlar: *Lütfen kapıyı kapayınız...* Fakat kim dinler? O semtte kapısı açık duran tek bina burasıdır; daha bir gün olsun örtülü bulmadım. Bulmadım ama ümit tükenmez, daha yarım kilometre uzaktan beni bir meraktır alıyor: Aca-ba kapalı mı bulacağım açık mı? Sevgilimin yuvasını gözlüyormuşum gibi tatlı bir helecana kapılıyorum, gözbebeklerim nerede ise yerinden fırlayıp oraya kadar uzanacak... Geliyoruz, geldik... Bakıyorum: Gene açık!

Gece dönüşlerimde beni rahatsız eden şeyler de, hani mavili sarılı, allı yeşilli, şişeden harflerle dizilmiş ilanlar var, işte bunlar. Çoğu defa bu yazıların birer, ikişer harfi arızaya uğrayıp sönüyor, isimler içinden çıkılmaz, okunmaz birer muamma halini alıyor. Meselâ bir büyük gazino tepesinde, değerli sanatkar Bayan Safiye'nin şöhretli adı: Bazan tamdır âlâ! Fakat bazan safye, bazan afi, bazan sadece saf, yahut safi, bazı defa ise, telaffuz edilemeyecek şekilde, yabancı dilden bir motosiklet veya elektrik malzemesi markası gibi SFE'dir. Ya Kadıköy İskelesi üzerindeki sigorta şirketi ilanı? Bunu tam harflerle okumak bana, şimdiye kadar, pek az nasip oldu. O derece sinirlendiğim oluyor ki şirkete bir mektup yazayım, "aman, bir çaresini bulun; hecelemeden, kekele-

mekten, sönmüş harfleri bulmaya çalışmaktan bittim!” diye şikayet edeyim diyorum.

Boğaziçi'nde oturduğum zaman ise gözüm nadiren yamaçlara, korulara, fıstıklı tepelere, güzelliklere takılırdı. Bilakis yolumun üstünde ne kadar virane, harabe, enkaz, kömür deposu, odun yığını, kulübe, baraka, yıkık duvar, çökük bina, kopuk parmaklık, yarık rıhtım varsa onları seyreder, onlara üzülür, imar ve ıslah edilemediğine acır ve kızar, hülâsa sinirlenir, perişan olurdum. Ama, diyeceksiniz ki: “Bakma, ya tepeleri gözden geçir, ya gazeteni!” Fakat dikkat ediyordum, yolcuların çoğu benim gibi yapıyordu, iyileri bırakıyor, fenalara göz yoruyor ve kafa patlatıyordu.

Ya Haliç'te evi olanlar? Denize yarı gömülü, pas ve midye tutmuş, yamru yumru gemi enkazı seyrede ede adeta vaktinden ewel çökerler. İki büklüm, neşesiz, bedbin haldedirler; onlar da hemen hemen birer enkaza dönmüşlerdir, sanki paslı ve çürüktürler. Kim bakabilir Eyüp Tepesi'nde batan pembe güneşe veya Haydarpaşa üzerinden doğan gümüş aya; Kâğıthane tepelerinin tatlı yeşilliğine veya Süleymaniye Camii'nin haklı azametine? O bodur, yamyassı, yerden yapma, başı kıcı belirsiz vapurcuklarda seyri mümkün olan, ancak iki taraflı vapur ve gemi mezarlığıdır; sanırsınız ki sizi de, biraz sonra baştankara edip iki demir iskeletin arasına sokacaklar; orada siz de yosun ve pas bağlayacaksınız!

Sirkeci-Küçükçekmece hattında seyahat edenler ise –her gün git gel, gel git– Ahırkapı ile Yedikule arasındaki bütün o harabe ve sefalet filmini dimağlarının makinesine takmışlardır; tren yürüdükçe bu film de kafataslarının perdesinde döner, durur. Sanki çevrilecek olan *Paris Fıkarası*

ile *Paris Paçavracıları*'nın metöranseni onlardır; yapacakları filme en muvafık sahneleri intihap için gidip gelmektedirler. İşte teneke mahalleler, iki yanından payanda vurulmuş köhne binalar, işte yedi kişinin boğazlanacağı 113 numaralı meşum hane, işte petrol lâmbalarla güçbelâ aydınlanmış iğri büğrü, dapdaracık çıkmaz sokaklar, işte isli camları ve katil yüzlü müşterileriyle *Kara Kedi Meyhanesi*, işte polisler tarafından içinde meçhul cesedin bulunacağı bostan kuyusu, işte kontesin bedbaht kızını Hayırsızada'ya götürüp bırakacak olan zift boyalı sandal ve sahte kayıkçısı! Bunların hepsi de, fazlasile sinema halkını korkudan bayıltacak derecede mevcuttur. Ve eminim ki, şayet bizde de bir gün bir Xavier de Montépen veya Jules Mary ayarında cinai roman muharriri çıkacaksa o, bu hat üzerinde gidip gelen bir müşteri olacaktır!

Anadolu ve Adalar hattına ne buyurulur diye nafile böbürlenmeyiniz. Onun kusuru da etraftaki güzel manzaralara çabucak kanıp yanınıza düşen kendini beğenmiş, sahte vakar, züppe, türedi ve münasebetsiz bazı tipleri tetkike dalmanızdadır. Bunlar o derece yorucu, sinirlendirici, neşe bozucu şahıslardır ki bana kaç kere Yenikapı sefaletlanelelerini, Haliç enkazını, Boğaziçi harabelerini, hatta yukarıda bahsettiğim cumbadaki cadı karıyı arattırmışlardır.

Hülâsa, ara sıra bir semtten bir semte taşınmanın, yani benim gibi, esaslıca mal mülk sahibi olmamanın hatırı sayılır bir teselli noktası vardır. Yoksa da bu teselliyi her halde bulmalıdır!

Tan, 8 Eylül 1940

İSİM BIRAKMAK TALİHİ

Hiçten isim yapmak, ismini yaşatmak bazan, tesadüflerin tesirile pek kolay, hem de çok esaslı oluyor. Hatta bunun için zenzem kuyusunu kirletmek veya Diana mabedini yakmak gibi münasebetsiz ve zararlı hareketlerde bulunmaya yahut tâ Hint ve Çin ülkelerini fethetmeye, Eyfel Kulesi ile Rodos Feneri'ni kurmaya, telsizi icat edip İbni Sinâ gibi bir kütüphane dolusu eser bırakmaya, yani askerlik, mimarlık, fen ve ilim bakımından harikalar vücudaya getirmeye de lüzum yoktur. Bir mahalle ve semte adını verebilmek beynelmilel bir isim yapmaya kifayet edebiliyor.

Meselâ İstanbul'da bir semt vardır ki, yakın tarihimize ait belli belirsiz bir şahsiyetin, hem de parlak ünvanıyla beraber ismini, beş kıtada azametle taşır. Bu şahsiyet ilim, askerlik veya herhangi bir irfan ve sanat şubesinde hiç de maruf değildir. Hemen hemen orduda bir sarı çizmeli Mehmet ağadan ibarettir. *Kamusülâlâm* ondan sekiz, on satırla bahseder; hülâseten der ki: "III. Selim zamanında yaşamıştı, bir kışla yaptırmıştır, bu kışla sonradan hastahaneye çevrilmiştir." İşte o kadar... Hâlbuki, şimdi faraza Cenubî Amerika'nın herhangi bir şehrinde bulunsanız da Asya yolile İstanbul'a gelmek isterseniz, bu ismi seyahat rehberlerinde, haritalarında, biletlerinizde okumaya, öğrenmeye mecbursunuz: Haydarpaşa!

Merhum Haydar Paşa, hayatta iken hatırından geçirebilir miydi ki, kuru bir tepe üzerine, devlet hesabına kurduğu bir kışla yüzünden ismi, gün gelecek bütün dünya şehirlerinde, milyonlarca broşür ve tarifiede yer tutacak, haritalarda mühim bir demiryolu başlangıcı ve sonu olarak iri harflerle yazılacak, daima okunacak, söylenecek ve gün geçtikçe şöhet ve ehemmiyet kesbedecek? Bu mazhariyet ne Cengiz ile Napolyon'a, ne Aristot ile İpokrat'a, hatta ne Konstantin'e, yani asıl şehrin bânisine, ne de fatihine müyesser olmuştur. Bu fatihin adını ancak birkaç külüstür tramvay arabasında okuyabilirsiniz. Haydar Paşa'nınkini ise binlerce vagon ve yataklı vagon üzerinde ve beş kıtanın seyahat acentelerinde!

Filvaki, aynı şehirde ondan daha değersiz bir şahsiyet de yine onunkine yakın derecede beynelmilel bir şöhre malikse de bu adam –ne talihsizlik!– ismini değil, sadece değersiz zeneatini meşhur edebilmiştir: Sirkeci!

Tan, 14 Nisan 1941

ÇAĞLAYAN KÖŞKÜ'NE GİDEMİYEN YOLLAR

İstanbul'un bir tarafında bir Eski-Yeni mahallesi vardı amma hangi semtteydi? Eyüp'te mi? Şimdi hatırımdan çıkmış. O isim, küçüklüğümde zihnimi epeyce yorardı; kendi kendime derdim ki; "Acaba niçin böyle bir ad takmışlar? Evlerin kaplamaları yağmurlardan kararmış, çürümüş, kopmuş da mahalleli birlik olup bunları değiştirmişler, eski tahtaları yenilemişler de ondan mı? Yoksa evlerin bir tanesi yeni, öbürü eski, başka mahallelerdekine benzemiyen bir sıralama mı var?"

Hoş, hâlâ bu meraktan tamamiyle kurtulmuş değilim. Fakat bence yalnız bir mahallesine değil, İstanbul'un tamamına bugün *Eski-Yeni* ismi verilse uygun düşer. Külâhı uçmuş bodur minareleri bir mescidin yanında altı katlı, sipsivri bir apartıman... Ötede iki kübik binanın arasına sıkışıp kalmış yamrı yumru, cumbalı tahtaboşlu, kadidi çıkmış ahşap evler... Geniş bir yangın yeri ortasında, deniz feneri hissini veren ince uzun, tek başına bir taş kule, acayip bir mesken... Her tarafta yeni ile eski yan yana, kol kola!

* * *

Bir manzara da şudur: Harıl harıl eskiler yıkılıyor, yeniler yapılıyor! Bir sahne daha var: Eskinin eskiliğini muha-

faza ederek yenilenmesi! Kanlıca'daki yalı, Kâğıthane'deki Çağlayan Köşkü gibi...

Bu köşkün, eskiliğine halel gelmeden tamiri için kaç bin lira lâzımmış? On bin, yirmi bin, yüz bin, yüz elli bin lira mı? Hayır, çıkınız. Hem de tam bir misli çıkmanız icabediyor, yani 300.000 liraya! Çağlayan Köşkü'nden sonra bir de Çırağan Sarayı'nı yenilemeğe kalkışırsak iki harabe mamûre olur amma bizim halimiz de harap olur!

Uzun ve mutaassıp bir modernizm hummasından sonra şimdi de –reaksiyonu olsa gerek– bizi bir eskicilik merakı sardı:

“Ah, efendim o türbeler, o sebiller, o kavuklu mezar taşları, o direkli Boğaziçi yalıları, ah hele çeşmeler, yalaklar, namazgâhlar... Hele onlar, hele onlar!”

Birine rasgeliyorum, elinde bir paket... Ağzı kulaklarına vararak anlatıyor: “Biliyor musun içinde ne var? Bir eski konak kapısı tokmağı... Amma görülecek şey; ne nakış, ne ustalık, ne ince san'at... Bir şaheser!”

Başka birisi söylüyor: “Bir cami şamdanı yakaladım, harika vallahi!”

Diğer biri: “Görsen yeni aldığım rahleyi (yahut da yazı takımını, türbe kandilini, musluk taşını, sırmalı çevreyi, hilâlî gömleği, sedefli takunyayı, mangal maşasını, bakır cezveyi, fil dişi kalemtraş, derviş keşkülünü, sebilci taşını, abanoz kaşığı veya kaşağıyı) emsalsiz bir parça... Seyrine doyum olmuyor!”

* * *

İş bu kadarla da kalmıyor ki... Muharrirler eskiye rağbet illetine tutuldular: “Aman, belediye o duvara dokunmasın.”

Kuyucu Murad Paşa, el yazması bir kitapta okuduğuma göre bir gün sırtını ona dayamış: “Bire ne söyletirsiniz mel’unu, padişah hainidir, vurun kellesini!” diye Yeniçeri ağasının boynunu vurdurtmuş!

“Sakın köşedeki taş yerinden kaldırmayınız; saraya gittiği sırada Baki’nin atı onun üzerine basmış, sürmüş, fakat şaire bir şey olmamıştı. Tarihi ve edebi kıymeti vardır.”

Ayrıca şu kabil sözler: “Ey tahta beşik, sen dahiler yetiştirdin; bugünkü modern çocuk arabalarında ancak bobstiller büyüyor!...” Bakalım, sıra ne zaman topraktan, yeşil boyalı, sak-sı biçim, eski zaman lâzımlıklariyle bugünkü pırl pırl cilâlı, emaye porselenlere oturan yavruların mukayesesine gelecek?

Şuna yakın yazanlar da görüldü: “Ah, ne olurdu, Edirnekapısı kabristanı ortasında bir ahşap evim bulunsaydı; etrafında serviler salınsa, mezarcılar dolışsaydı; ecinniler top oynasa, mezar taşları maziyi fısıldaşsaydı!” Karacaahmet’teki eski miskinler evi bilmem duruyor mu? Mezada çıkarılsa pek çok talibi zuhur edecek galiba!

Bir kısım dostlarım da diyorlar ki: “Elime bir servet geçse ne yaptırırdım, bilir misin? Tamamiyle Osmanlı mimarisi tarzında ahşap bir konak... Mermer avlular, yine mermerden musluklar ve çeşmeler, külhanla ısınan, tepe camlı hamam, ne kalorifer, ne soba, kocaman, pirinç ve bakır mangallar. Duvarlarda resim yerine yazılar; odalarda köşe minderleri, yerlerde hasırlar, kapılarda perdeler, pencere-lerde kafesler; dönme dolap, kahve ocağı ve yere gömülü küpler... Ah ne hoş şey, ne hayat!...”

* * *

Eski merakının ben bu derece ileri götürülmesine aleyhtarım. Yalnız ona değil, meselâ belediyenin teklifi veçhile Çağlayan Köşkü'nün yıktırılarak yerine Şarkkâri bir kahve yapılmasını da münasip bulmuyorum. İyisi, köşkü yıkmak, kıymetli parçaları varsa bunları müzelere koymak ve orasını şimdilik düpedüz bırakmaktır.

Kâğıthane'de Şarkkâri kahve? Evvelâ, söyleyiniz bana, oraya nereden, nasıl gidilir? Şişli Tepesi'ne geldiniz mi yol kesiliyor. Hem ne kesiliş. Aşağıya doğru bir göz attınız mı kendinizi bundan birkaç yüz sene evvelki Amerika hayatını gösteren filmlerde, meselâ cenuptan şimale göç eden bir kabile arasında sanıyorsunuz. Arabaları parça parça sökerek sırtta indirmek, atları iplere bağlayarak mancınıklarla sarkıtmak ve çoluğu çocuğu, evvelâ halatın sağlamlığına, sonra da Allah'ın lütfuna emanet etmek lâzımdır. Yalnız Kızılderili yerli kabilelerin hücumuna uğramak korkusu yok!

* * *

“Sütlüce-Halıcıoğlu şosesi var ya!” demeyiniz. Var; fakat bir müddet sonra mezbaha ile, mezbaha kokusu ve oraya götürülen boynuzlu hayvan sürülerile karşılaşılıyorsunuz. Otomobilinizi, kokan, dalgalı ve acı acı sesli bir kırçıl çit ihata ediyor; gidebilirsen git! Çobanların bağrıışması; koyunların şaşkın şaşkın öteye beriye ve daima da en münasebetsiz tarafa koşuşmaları, şoförün hiddeti, korna gürültüsü... Bu, bir ana baba günüdür. Nihayet onu atlatıyorsunuz amma şimdi de sizi çeviren, gözlerinin aklarını üzerinize devirip pek düşmanca bakmakta olan sığırlardır. Koyunların bakışında,

silâhları alınmış bir esir kafilesi gibi kadere teslimiyet, itaat var. Lâkin sığırlarınki, bir ihtilal esnasındaki nûmayişçi grubu kadar kin ve husumetle dolu... Hususile otomobildekileri âdeta “şimdi sizi paramparça ederek indireceğiz ve yerinize biz kurulup oturacağız!” mânasında fena fena, dik dik süzüyorlar, insana korku veriyorlar. Camdan başımı uzatıp kendimi anlatmak arzusuna kapılıyorum: “Kılığıma, kıyafetime, altımdaki arabaya bakmayınız! Ben ne burjuvayım, ne kapitalist, ne de emperyalist... Sadece tahrir amelesi, en fazlası tahrir ırgat başısıyım!” diyeceğim geliyor. Fakat düşünüyorum, bu kabil vakalarda, harcananlar ekseriya cezaya en az müstahak olanlardır; emniyet duyamıyorum.

Nasıl duyabilirim ki, haydi sığırlara meramımı anlattım diyelim... Fakat ya geçen olduğu gibi iki manda salhaneden boşanıp kudurmuş halde sokağa fırlarlar ve karşıma çıkarlarsa? Kâğıthane seferi o takdirde Afrika’da “Rinoseros” ve Amerika’da “Bizon” avcılığından çok daha tehlikeli bir duruma girer!

* * *

O bâdireyi de aştınız mı yol bozuluyor. Başlıyorsunuz çalkalanmağa... Bir otomobilin öküz arabası, hatta kağnı sesi çıkarıp çıkarmıyacağını burada tecrübe edebilirsiniz. Sade yaylardan değil, karoserinin de her vidasından ayrı bir inilti işidiliyor. Diğer taraftan camları sıkıca örtüyorsunuz: Hem mezbaha kokusu, hem fabrika bacası dumanı, hem tuğla harmanı tütsüsü içeriye dolmasın diye!

İşte 300.000 liraya tamiri düşünülen veya bir, iki yüz bin lira sarfile yerine Şarkkâri bir kahve kurulması teklif edilen

Çağlayan köşk veya gazinosuna böyle gidilir... Daha doğrusu gidilemez.

Bir de şunu hesaba katınalı: Kâğıthane yazın pek bunalıcıdır, kışın fazla soğuk, baharda ise çok rutubetli! Nedim'in terennüm ettiği Sadabâd o devirde ağaçlıkmış; Haliç'te fabrika ve mezbaha yokmuş; bu itibarla da hem hava, hem manzara büsbütün başka imiş!

* * *

“Deniz yolunu unuttun!” demeniz mümkün, unuttuğum; unutmak istiyorum.

Unutmak ve unutturmak istediğim, evvelâ Haliç vapurlarıdır. Ah, Yarabbi, biraz yükselmek, birazcık seviyemden taşmak arzusunu, ihtiyacını, bir açlık ve susuzluk kadar şiddetle duyduğum tek yer bu vapurlar değil midir? İçeriye girip de dört, beş başamak çıkacağıma o miktarda inmek ve kanapelere oturunca da cam pervazile kafamı bir hizada bulmak çok ağırıma gidiyor. Onlar ne hesapsızca yapılmış sedirlerdir... Dışarıdan bakılınca yolcuların başları bir işkembeci camekânına dizilmiş kuzu kelleleri gibi tamamen kopuk ve bedenlerinden ayrık, çok haysiyetsiz görünüyor. Ayrıca etrafa rahat rahat bakamıyan, rahat oturamıyan bu adamların çehreleri melûl ve muti, aynı zamanda mağdur bir mâna da alıyor; hakikaten gırtlaklarından ayrılmış, bedenlerinden cüda düşmüş gibi!

Haliç vapurlarında etrafın ve etraftaki yüksekliklerin güzelliğini görmek imkânı yoktur. Muhakkak surette kıyı boyunu, yani çürüğe çıkarılmış, vapur enkazile murdar barakaları, harap iskeleleri, paslı demir yığınlarını, lâğım bo-

ruharının ağızlarını, fabrikalardan arta kalmış kömür tozlarını, süprüntü ve hırdavatı, hem de pek yakından, burun buruna seyre, en ufak ve çirkin teferruatına kadar tetkike mecbursunuz. Şayet Süleymaniye Camii'nin kubbesini veya Galata Kulesi'ni görmek isterseniz oturduğunuz kanepeden kalkmak ve yere çömelmek iktiza eder!

Vapurlarda konfor ve sürat cihazlerini kale bile almıyorrum.

* * *

Nihayet "çat çat! Pat pat!" Bir sağa, bir sola, gırtlığınıza kadar vapurun içine gömülü, bir sürü hüüzün verici ve iğrendirici sahneler seyrede ede, Haliç ve kalafat gürültüsünden kafanız şişmiş gidersiniz, gidersiniz... Mahut mezbaha kokusu, yine etrafı sarar. Deniz yolunda kokudan başka bu kokunun tesirini arttıran manzaralar da vardır: Sepilenmek için sahile asılmış, yarı ıslak koyun ve sığır derileri, barsak hevenkleri ve bunlardan kıyıya atılmış olan işe yaramazlarını birbirlerini gözliyerek çekiştire çekiştire geveliyen köpek ve kedi grupları! Mendilinizin bir kısmını burnunuza, bir kısmını da gözlerinize örtmenin tam vaktidir.

O berzahı geçince vapura yayılan tuğla harmanı dumanı, alimallah, misk ve anber tütsüsü gibi gelir, imdada yetişir!

XX'nci asır İstanbulu'nda Kâğıthane'deki 300.000 liraya tamir veya 150.000 liraya inşa edilecek Çağlayan köşküne yahut gazinosuna giden yollar işte bunlardır, böyledirler. O gazino bu yollarla olsa olsa, ancak mezbahadan kalkıp hazmı tam için ücra kırlara çekilen iğrenççesine tok sinekleri avlayabilir!

Tan, 16 Haziran 1941

HAYDARPAŞA'DAN İSTANBUL'A BAKIŞ

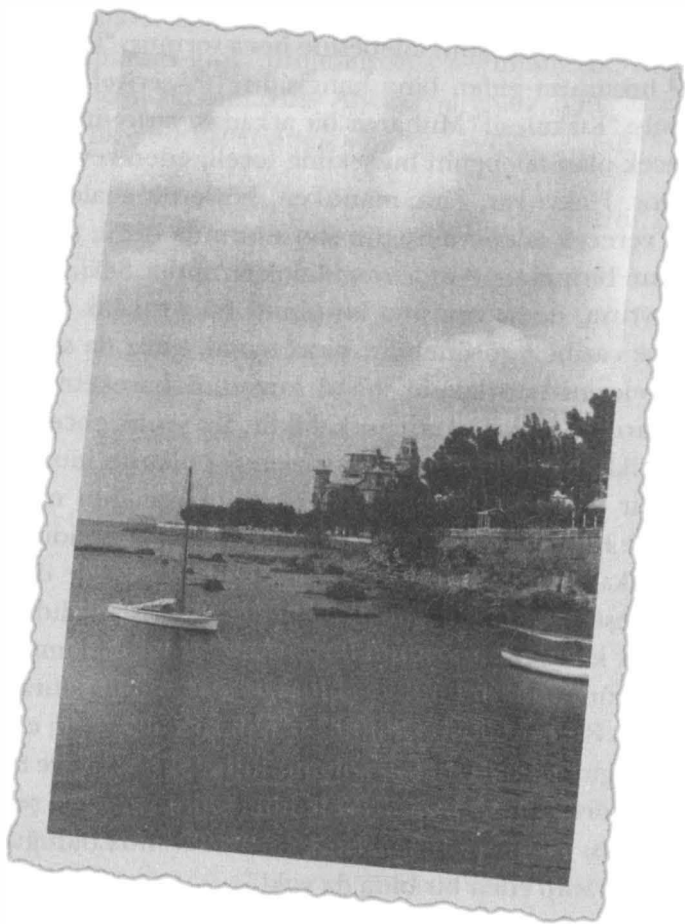
Akşam gazetesinde dikkate değer bir resim gördüm: İyi kıyafetli üç adam, yan yana durmuş, başları hep bir cihete ve gözleri aynı noktaya dikili, ağızları yarı açık, derin bir hayret veya hayranlıkla, kendilerinden geçmiş, bir şey seyrediyor. Bunlar kimlerdir ve öyle, nereye bakıyorlar? Baktıkları yerde ne var? Meğerse Fransa'nın Moskova Büyükelçisi ile elçilik erkânından iki zat, uzun ve karışık bir seferden sonra Haydarpaşa'ya varmışlar; gardan çıkmışlar, merdivene ayak basmışlar, fakat inememişler ve *Binbir Gece* masallarındaki büyülenmiş adamlar gibi ilk basamakta mihlanıp kalmışlar!

Harp dolayısıyla çok iyi veya çok fena bir haber almışlar da heyecana mı uğramışlar? Hayır; sadece, karşılarında birdenbire serilen İstanbul'un, dünyaları dolaşsanız yine eşine rasıyamıyacağınız harikulâde manzarasına kapılmışlar; vecd ve istiğrak âlemine dalmışlar; "sırat"ı geçip "cennet"e ulaşmışların keyfini sürüyorlar. Tabiat sihirbazının en şaşırtıcı bir hünerile karşılaşmışlar, su, ışık ve gölge oyununa gelmiş, güzellik sarhoşudurlar.

Haydarpaşa merdiveninden İstanbul'a bakış... Yarabbi! Bunu seyre alışmışları başka ülkelere salıp sakın o kereminden uzun müddet cüda düşürme ve mükâfat vermek istedi-

ğın iyi kullarını da hayatlarında bu yalancı cennetin zevkine
eriştirmeden hakiki cennetine, alelacele sakın tukıverme!

Tan, 2 Ağustos 1941

KIZKULESİ'Nİ HATIRDAN ÇIKARMIYALIM

Bir lisenin son sınıf talebesine hoca sormuş: “İstanbul’da hoşunuza giden bina hangisidir?” Ekseriyet şu cevabı vermiş: “Kızkulesi!” Muharrir bir arkadaş, yarın üniversiteye girecek olan talebenin bu şekilde tecelli eden zevksizliğine şaşıyor. Hakkı var. Zira, mantıken, böyle bir suale aynı cevabı verecek talebeye lisenin son sınıfında değil, ancak ilkokulun birinci senesinde rasgelmek lâzımdır. Sekiz yaşındaki yavruya, deniz ortasına kurulmuş bu oyuncak kule çok hoş ve cazibeli görünebilir; biraz masal, biraz da sergüzeşt hikâyelerini hatırlatarak hayal kuvvetini harekete getirir; rüyalarında bile yer tutması kabildir. İlk şenlik gecelerinde elektrikle donanınca deniz kızlarının pullarile mozaiklenmiş bir peri köşküne benzediği zaman çocuğun onu her bina ve her âbideye tercih etmesini mazur görmelidir.

Fakat bir lise talebesi, hayranlık duymak şöyle dursun, Kızkulesi hakkında tenkit yapmağa bile başlamalıdır; demelidir ki: “İşte İstanbul’a giren herhangi bir adamın derhal gözüne çarpan ve yüzük taşı gibi meydanda duran bir âbide... Bu bina yalnız tarihe geçmekle kalmamıştır; efsanelere de girmiştir. Elde bulunan en yaşlı vesika, plân ve resimlerine göre onun çoktan beri ‘restore’ edilmesi, eski şekline sokulması lâzım gelmez miydi. Deniz ortasında olduğu için istimlâki icap eden bir bina da yok!”

Diğer taraftan birkaç yüz ampul takıp bayramlarda modası geçmiş tarzda aydınlatmakla ona karşı vazifemizi yaptık ve İstanbul manzarasını şenlendirdik sanıyoruz. Ampulle tenvir bir binanın iskeletini meydana çıkarmak veya karikatürünü çizmek demektir. Gönül istiyor ki önümüzdeki bayramda Kızkulesi'nin yine ışıldak kemiklerini saymıyalım ve âbideyi panayır zevkile donatmıyalım. Ona yakışan –eski sarayda yapıldığı gibi– projeksiyonla aydınlanmak, hanım hanımcık yaşmaklanmaktır. Ancak bu ışıkla biraz maziye benzer ve bize bir kız efsanesi söyler.

Tan, 18 Ağustos 1941

“İSTANBUL’UN İKİ KUSURU”

Şehrimizin coğrafya bakımından büyük bir kusuru vardır: Şimalinde yüksek bir dağ silsilesinin mevcut olmaması! Dünya kurulurken şayet Uludağ, ufacık bir yer değiştirmesiyle gelip Trakya tarafından İstanbul’u kuşatsa, rüzgârla soğuğu önleseydi, buranın havası büsbütün değişmiş; memleket tam mânasiyle ve bütün meziyetleriyle mutedil iklim çerçevesine girmiş bulunurdu. O zaman karayel semtimize uğrayamaz, şiddetli ayazlar olamaz, kar yağıp zemheriler hüküm süremezdi. Yaz, kış bahçelerimizde karanfiller, yaseminler, mimozalar açar, sahillerde portakallar yetiştirirdi. Buz keseceğimize muz keserdik! Konforlu denen apartımanlardan kalorifer derdi de –başka bir sürü kış eziyetlerle beraber– kal-kar, Kânunlarda kır gezintilerine çıkar, Teşrinlerde mehtap safaları sürerdik. Yazık ki tabiat bir dağ sırasını birkaç yüz kilometre geri çekmek suretiyle İstanbul’u, hiçbir mevsimine güven olmıyan kaprisli ve titiz bir iklime mahkûm etti.

İkinci kusur tabîî değil, beledîdir: İstanbul haddinden ziyade yayılmış bir şehir... Sanki gökten bir çuval ev –ceviz gibi– boşaltılmış, bunun mühim bir kısmı küme halinde birbirinin üzerine yığılmış, üst tarafı yuvarlanarak öteye beriye darmadağınık serpilmiştir. Kavak’lardan Pendik’e ve Yeşilköy’e kadar uzanan bir sahanın imarı ve bu sahaya nakil

vasıtaları temini servet ve nüfusumuz itibarile halli imkânsız bir muadele teşkil eder. İstanbul asıl bu sebepten mâmur olamamıştır. Bilhassa yaz dolayısile çektiğimiz yol sıkıntıları bizi manen, maddeten çökertiyor; hatta ömrümüzü kısaltıyor bile diyebiliriz. Zaro Ağa'nın ayran sayesinde mi, yoksa domates suyu içerek ve meyva yiyerek mi bir buçuk asırdan fazla yaşadığı henüz keşfedilemedi. Fakat, sanırım hayatını uzatmak için onun en iyi yaptığı iş yazlığa, kışlığa taşınmaması, Tophane semtindeki Karabaş mahallesinden hiçbir yere kımıldanmamasıdır. Sabit kalmak suretiyle “manendi şecer” nâbit oldu. Yüz kerecik Kadıköy vapurile veya Florya trenile gidip gelseydi –hammallıktan yetişmesine rağmen– alim Allah, yüz yaşını güç bulurdu!

Tan, 18 Ağustos 1941

İSTANBUL’U SEYREDEN KULE

Beyazıt yangın kulesinin emektar başmemuru vefat etmiş... Allah rahmet eylesin! Merhum, tanıdıklarım-dan değildi; nöbet başında yıllardan beri göz nuru dökerek memlekete hizmet etmiş iyi bir vatandaş, tam mânasiyle bir gözcü, bekçi ve korucu idi; ayrıca İstanbul şehrinde, hakiki mânada en yüksek mevkie ermiş memur da kendisi idi. Herkesin üstünden bakıyor, en iri kıyımları bile karınca kadar ufak görüyordu. Bulutlar içinde yüzmesine göre o, bir romantik şairi andırıyor; bir sivri taş tepesinde ömür sürmesine nazaran dahi eski zamanlarda uzun sütunların üzerine çıkıp ibadetle hayat geçiren münzevi dindarlara benziyordu.

Korkunç yangınları bir tarafa bırakınız, yüksek kulesinin pencerelerinden az mı ihtilal ve inkılâp görmüştü? Hem de onun görüşü bizimkilere benzemezdi: Bizler, bu hakiki piyeslerde aktör bile değilsek hiç olmazsa figüranlığa çıkıyor, az çok fiili bir rol alıyorduk. Kule bekçisi ise “paradi”de sadece seyirci idi; emniyetli bir yerden dürbününü çevirmiş, oyunlarımıza uzaktan gülüyor veya ağlıyordu. Hiçbir dalga ona kadar yükselememiş, devirler ve devrimler yüksekte sanılan nice kalantorları yere çaldığı halde yüksek, fakat aynı zamanda mütevazı olan bir mevkie ilişememişti!

Onda gıpta ettiğim asıl mazhariyet haşmetli ve cazibeli İstanbul'u umumi heyetile daima ayaklarının altında serili görebilmesiydi. Halici, Marmarası, Adaları ile, Boğaziçi ve Anadolu yakasile, her mevsimde, her havada, gece ve gündüz, mehtapta ve yıldızlar ışığında yatan İstanbul! Lodos fırtınalarının kabarttığı denizi, karayelin sürüklediği kar tipileri, sonbaharın sakın ve parıltılı gurupları, ilkbaharın ışıldak ve çiçekli tulûları, Ramazan mahyalarının nurdan hatları ve şenlik gecelerinin mücevher tarhları ile İstanbul! Emektar başmemur bu güzellik karşısında ve inziva içinde elbette ki, günahsız yaşamış, temiz ölmüştür; ahrette mekânı cennettir. Lâkin, yarım asırdan beri dünya cennetinin gözcüsü olan bu bedialar seyircisine hakiki cenneti beğendirmek kolay mı? Bana öyle geliyor ki, bütün cennet misafirleri arasında, dudaklarında bir tahassür büklümile dolaşan tek kişi kendisi olacaktır. Huriler soracaklardır: "Nedir eksğin? Neyi özlüyorsun?" O, cevabı içinden verecektir: "İstanbul'a bakan kuleyi!"

Tan, 11 Ekim 1941

“SADABÂD”A GÖTÜREN YOL

Hepsini okumağa yetişemediğim için bilmiyorum: Aca-ba gazetelerimiz bu yıl İstanbul’un kazandığı pek güzel, pek lüzumlu bir gezinti yolundan bahsettiler mi? Bahsetmedilerse kusur işlediler; şayet az ve kısa yazdılsa değerini vermediler demektir. Yeni yapılan bu yol ile şehrimizin dillere destan olmuş en seçme ve pek hoş bir “yeşil saha”sına, bir tarih ve edebiyat ülkesine kapı açıldı; büyük bir eksik önlendi, önemli bir iş tamamlandı, uzağında oturanlardan iseniz açık bir havada tramvayla Şişli’ye gelirsiniz; oradan “Hürriyet Âbidesi”ne doğru çamlık kenarından yeni şoseyi tutarsınız. Bu yol, yumurta yuvarlasanız kırılmıyacak kadar düzdür, kusursuzdur. Sağınızda, Karadeniz’e kadar, güneşli tepecikleri ve gölgeli inemeçleriyle gönül açıcı bir yayla manzarası... Solunuzda Rami, Eyüp sırtları ve Marmara... biraz daha gidiniz: İşte Kâğıthane vâdisi... Bu mevsimde tunç ve kırmızı yıldız renkli yaprakları yarı dökülmüş ağaçlarıyla göz ve gönül ısıtan bir koru; etrafında çepeçevre yeşermiş çayırlar ve yer yer dereler, köyler, köprüler! Kendinizi ressam merhum Ali Rıza Bey’in İstanbul’a ait açık havalı bir gününde su, yeşillik, gölge, bulut güzelliklerini toplamış durgun, duru, dinlendirici bir kır tablosu karşısında sanırsınız; gerçektir, fakat aynı zamanda ışıklara işlemiş tortusuz

ve şuruplu bir renk tatlılığı ile iç bayıltıcı, rayihalı bir güzelliğidir; sanki yalancı ve bir hayal oyunudur.

Nice yıllardan beri tepede mihlanır kalır; bu cennetten kopup İstanbul'un yanı başına düşmüş parçaya ulaşamaz; bakar, bakar, Yunan masallarındaki "Tantal'ın işkence"sinde olduğu gibi, el ermez, güç yetmez, ah eder, geri dönerdik, bugün öyle değildir; asfalt üzerinden kolayca inebilir; dönüşte de az meyilli yokuştan, döne kıvrıla, etrafa baka dinlene zevkle çıkabilirsiniz. Şayet yürüyüşe idmanlı yahut arabalı iseniz o yol parkı ve vâdiye dolaştırarak sizi Ayasığa Çiftliği'ne, Maslak şosesine de kavuşturur. Himmetinle varol, Lütfi Kırdar! Lütfediyor ve bize şehir etrafında kırların yolunu, şehir içinden de kırlara penceler açıyorsun. Aç! Meydan, bahçe, yol aç! Gönlümüzü, gözümüzü aç! Senin de yolun açık, apaçık, ferah ve aydınlık olsun!

Tan, 3 Kasım 1941

KARAKIŞ VE “KARAKÖY”

Her yiğitin bir türlü yoğurt yemesi olduğu gibi herkesin de kar yüzünden evde kapalı kalınca kendine göre bir çeşit vakit geçirmesi vardır. Nereden aklıma geldi, ben de şu Galata tarafındaki “Karaköy” isminin aslını öğrenmek istedim. Karaköy? Kimbilir ne kadar adam bunu merak eder, durur, doğrusunu söylemek lâzımsa çoğumuz ancak “Konstantiniye”nin o ismi taşıyan bir imparatorun geldiğini biliriz; fakat “Bizans”ı sorarlarsa, şehri ilk kuran bir Megara kralının adı olduğu cevabını kolayca veremeyiz. Ya “İstanbul”? Malûm: “İs tin polis” kelimelerinden meydana gelmiş. “Üsküdar” hakkında iki rivayet vardır: Roma İmparatoru Valens –“Altın şehri” mânasına gelen eski “Krispolis”in yerine yenisini kurarken– burası “Skütari” yani “kalkanlı askerler” adını almış. Tarihçi Hammer’ın fikrince “Üsküdar” eski İran dilindeki “Astander” kelimesinden çıkmıştır. İşin içinden çıkabilene aşkolsun!

“Kadıköyü” için bir kısım bilgiler “Halkidon”dan bozmadır derlerse de bir kısmı da, “Hayır, orası İstanbul’un ilk kadısı Hızır Bey’e Fatih tarafından arpalık olarak verildiğinden bu ismi almıştır,” fikrinden vazgeçemezler. “Kısıklı”nın Türkçe “Çeşme” mânasına geldiğini ve “Kozyatağı” isminin yine Türkçe, az güneş gören, gölgelik yer mânasına

“Kuztağ”dan çıktığını geçenlerde yazmıştım. Hepsi âlâ! Fakat “Karaköy”e ne buyuracaksınız?

Sakın şaşırmayınız; yahut şaşsanız da yeri var: Bu kelimenin aslı Arapçadır! “Allah Allah! Ne münasebet?” diyeceksiniz. Evliya Çelebi’nin yazdığına göre Ömer İbni Abdülaziz Galata’nın şimal tarafında bir kale yaptırıp ismini “Kal’at-ül-Kahr” koymuş; bundan dolayı da bazıları Galata’ya “Medinet-ül-Kahr” derlermiş. Görülüyor ki, ya Araplar “Galata”yı bu şekle sokmuşlar yahut tâ Frenklerin “Galata”sı Araplarca o biçime sokulmuş. “Karaköy”e gelince –pek iyi anlaşılıyor– bu kelime “Medinet-ül-Kahr”ın halk ağzına uyan bir tercümesidir. Arapların “galebe” mânasında kullandıkları “Kahr”ı, “kasavet” yerine alarak “kara” yapmışlar; “Medine”yi de “köy”e çevirmişler; olmuş: Karaköy!

Tan, 24 Ocak 1942

İSTANBUL'DA TÜRK YALISI TÜRK KÖŞKÜ

Falih Rıfki Atay Türk evini ögen güzel bir yazısında, sözü bugünkü yapılara getirerek diyor ki: “İtiraf edelim ki, bu evler bize birçok yeni tesisleri tanıtmak ve kapılarımızın arkasında daha insanca bir hayat sürmek bakımından faydası olmuştur. Fakat bu devri geçmişizdir: Türk evine kavuşmak zamanı geldi...”

Keşke, Anadolu yakasındaki Bağdat Caddesi, bildiğimiz şekilde kübik zırıltılarla harcanmadan önce o güzel zaman gelmiş olsaydı! Ben, Türk evine İstanbul'da yazlık yerlerden başlanması fikrindeyim. Köşkler ve yalılarla...

Seyrine doyamadığım için, yazı odamın duvarlarında asılı bulundurduğum koleksiyonumdan biri köşk, öbürü yalı, iki örneği bu sayfada görüyorsunuz. Sanıyorum ki, yalı, şimdiki Bebek bahçesinin yerindeydi. Köşke, hayalimde Göksu veya Küçüksu'yu yakıştırıyorum. Bahsettiğim koleksiyonda Yeniçeri tiplerine de rastgelindiğine göre iki yapının en aşağı III. Selim devrinde ayakta durduklarına ve oturulur halde bulunduklarına hükmedebiliriz.

Yalnız bakır üzerine hakkedilmiş “gravür”lerine hayran hayran bakarak yıllardan beri avunup oyalandığım bu köşkle yalının bir tanesini ve küçük modelini olsun yaptıramadığıma üzülüyorum... Taksim'de apartımanım olmadığına

değil! Fakat daha fazla kederlendiğim nokta o gibi Türk evlerini, yeni tesislerle bezeyip hemen yaptıracak durumdakilerin hâlâ zırtaboz yapılar arkasında koşmaları, para ile milli zevki birleştiremiyerek yurdumuzun manzarasını mimarlık bakımından gün geçtikçe çirkinleştirmeleridir.

Anlıyorum ki, Boğaziçi kıyıları, resimde gördüğünüze benzeyen modelde irili ufaklı yahılar bekliyor. Yamaçların ve başka yazlıkların özlediği de yine resmine baktığınız köşklere'dir. Şehir içi hakkında birdenbire kestirip atamıyacağım; lakin İstanbul'un kır, deniz ve dağ manzarasile beton yapı ve modern apartıman hiç uymuyor; birbirlerine hiç ısınmıyorlar, arada daima bir yabancılık, karşılıklı bir bağdaşmazlık, iğretilik ve yadırgama hissediliyor. O kadar ki, böyle yapıların kurulduğu kırlar bana, bir gün, topraklarının içine demir turnaklarını sokan o çömelmış, göbekli ve keleş ağırlıkları –“desen anime” filmlerine benzeyen bir sinema sihirbazlığıle– temellerinden koparıp atarak kaçacaklar; ağaçları, suları, ufukları da beraber alıp başka yerlere göçecekler gibi geliyor!

İstanbul kırlarile modern yapılar arasında yıldız barışıklığı olamıyor!

* * *

Beton ev, kır ve yaz için fazla ağırdır.

Modern köşklere dikkat ediniz: Bir türlü sivrilememiş, yayvan ve kasa gibi lüzumsuzca sağlam duruşlarile daha ziyade kaplıcaları andırırlar. Eski Türk mimarlarının yaptıkları Bursa'daki kaplıcalar, şimdi bana bu cins kübik binaları ha-

turlatıyor. Fakat onlar, hamam oldukları için öyle kunt, bodur, yüklü kurulmuşlardı. Ayrıca başlarına sağlam yapılara pek yaraşan kubbeden taşlar koyarak kaplıcalara bir kutuluk ve kudret gösterişi eklenmişti. Hâlbuki yeni evler, yalnız taşsız değildir; kafasızdırlar. Kesik başlırlar; kavukları uçurulmuş eski mezar taşları gibi mânalarını, heybetlerini kaybederek dimdik duruşlarına uymayan bir eksiklik içinde kalmışlardır. Damsız ve saçaksız yapı, ne kadar gösterişli ve güzel yapılmış olsa yelesi traş edilmiş bir erkek aslan kadar bana sünepe ve komikleşmiş gelir!

Meyilli dam ve geniş saçak, evler için ne hoş bir baş ve saç tuvaletidir! Bizim mimar dedelerimiz, kafalarındaki heybetli ve zarafetli kavuklar kadar evlerinin de baş kıyafetine özen ve önem vermişlerdir.

Bazı Anadolu köy ve kasabalarındaki “sundurma”lar, yani saçağın yürüyüp boydan boya üst kat balkonunu gölgesi altına alan kısımları çok hoşuma giderdi... Ayrıca sıcak günlerde ve kırağılı gecelerde buralarda oturur, dolaşırken faydasını da anlardım. III. Ahmet Çeşmesi’ne seçme güzelliği veren o geniş saçağı kaldırınız, II. Guillaume Çeşmesi kadar olmasa da, yine estetiğini kaybetmez, sünepeleşmez mi?

* * *

Peki, amma resimde gördüğümüz yalı ve köşk pek çerden çöpten, bir kibritle tutuşup yanacak şeyler... Bunlara sarfedilen paraya ve içine konan eşyaya yazık olmaz mı?

İşte yeni Türk mimarına düşen vazife onu yahut daha güzelini eski şekilde fakat modern teknik vasıtalarından fay-

dalanarak mevsimlere ve yangınlara dayanıklı, sapa sağlam, konforlu yapmaktır. Bizim eski tavan tezyinatımız yanında şimdiki alçı bordürler ve ortalıklar ne çiy, ne kamyon, ne bayağı şeylerdir! Duvara gömülü dolaplarımız ve yüklüklerimizimizin faydasını ve güzelliğini düşününüz! Evlere geniş bir taşlıktan giriş ferah verici, hoş değil miydi? Ya iç bahçeler? Asıl ev bahçesi, sokaktan duvarlar, çitler, çardaklar ve asmalarla ayrılmış, kendine sokulmuş olan çok gölgeli bahçedir. Asfalt cadde veya tramvay yolu kenarında, tel örgü arkasına dikilmiş iki sıska palmyeyi, bir avuç hercai menekşeyi, iki, üç “kana” ve “dahlia” darhını, bir değirmi havuzla cılız fiskiyeyi köşk bahçesi sayabilir miyiz?

Hele yazlık apartümanlara ne dersiniz? Her katında bir, hatta birkaç aile oturup yavan bahçesinde birbirlerine yabancı insanların daima aktör ve sinema artisti tavrile yaşadığı yerler köşk müdür, yalı mıdır? Bu ne hâldir? Evi ve yazı ne derece yanlış anlayıştır!

Milli varlığımıza tekrar kavuştuğumuz sırada Türk İstanbul'un paha biçilmez ve eşi bulunmaz kırlarına yakıştırdığımız evler, o yapılar ve o yapılarda geçen hayat mıdır?

* * *

Resimlerine şüphesiz ki, az çok beğenerek baktığınız şu köşk ve yalıyı fennin yeni buluşlarından faydalanarak mevsimlerle yangınlara dayanacak sağlamlıkta ve bazı zevk değişiklikleri de katarak yapılmış, yine de öyle döşenmiş farzediniz... Bunların sayısını çoğaltınız. Boğaziçi'nin iki kıyısına, tepelere, Fenerbahçe'den Pendik'e kadar her tarafa sıralayın-

nız. Yaz sabahlarının güneşı saçaklarına sürünüp ballansın; akisleri sulara serinlenip sallansın, batı kızılığı camlarında yanıp parlasın... İstanbul nasıl başkalaşır, dünyanın nasıl gerçekten eşsiz bir şehri olur, nasıl bir şahsiyet, bir özlülük, bir milli karakter kazanır, modern yapıların papucu dama atılırdı!

Zenginden ve mimardan beklediğimiz budur. Servet, hiç olmazsa milli zevke hizmet edebilmelidir.

Evet, Türk evine kavuşmak zamanı geldi. Bu Pierre Loti'ye dönüş değildir, kendi varlığımızı buluştur. O, geçici bir göz ve gönül eğlencesi diye Türk evinden hoşlanırdı. Biz, daha kuvvetle kökleşip şahsiyetimizi belirtmek, milletimizi mimari züppeliğe düşmekten kurtaracak derecede güzel ve kudretli olan yapı üslubumuzla öğrenmek, yabancı çirkinliklerden silkinip kurtulmak, kafamızı yalnız ev sahibi olarak değil, zevk sahibi de olarak dik tutmak için evimize dönmeliyiz.

Tan, 26 Nisan 1942

VAPUR KÖPRÜYE YAKLAŞIRKEN

“Güzel” ile “alımlı-sempatik” arasındaki farkı belirtmek için önce “güzel”in ne olduğunu bilmemiz lâzımgelir. Bir estetik bilgininin dediği gibi “kadına güzelliğinden ne anladığını sorarsanız hemen kendini düşünür; bir erkek ise sevgilisini hatırlar, artistin aklına gelen yaptığı heykeller ve resimlerdir; bir filozof ise bir şeycikler diyemez, şaşırır kalır! Güzelliğin “théorique-nazari” bir tarafı yoktur; ancak tarih bakımından tarifler yapılabilir. Zira her çağ kendine göre bir güzelliğe sahiptir. Onun içindir ki bir devrin güzel bulduğuna, ondan sonraki devirlerin daima güzel bakması mümkün değildir. Eğer bakıyorsa işte asıl güzel ve sanat eseri odur.

Sanat eseri yaşamak için güzel olmalıdır, hem güzel, hem alımlı olursa daha ala! Meselâ Süleymaniye Camii gibi... Hayatta ve sanatta alımlı oluşun tesiri, rolü, değeri çok yüksektir. Her güzelin alımlı olmadığına bir misal önümüzde duruyor: Ayasofya Camii! Ayasofya Camii bir mimarlık şaheseri imiş... Anlıyorum ki öyledir, ulu bir yapıdır, bütün bir tarihtir; hatta, belki de bir harikadır. Fakat bizim gibi sanatın derinliğine eremiyenler için –hele göze pek batan kaba kaba, sıra sıra dış payandarlaile– hayli alımsızdır. İnsan o koca binanın önünde, denize doğru bakan ve

ilerliyen bir avlu, bir set, bir taraça olmadığına şaşıtı gibi sonradan benimsemişler etrafına taktığımız birbirine uymaz minarelerden de adeta sinirlenmektedir. Bir kilisenin camie çevrilemeyeceğine ve Türk gibi dünyanın en zarafetli, en güzel camilerini yapmış bir millete Sainte Sophie'nin bile cami diye sevdiremeyeceğine en parlak örnek işte bu Ayasofya'dır. Ayasofya'yı cami yapmak, Fatih zamanının elbette ki bir icabı idi; fakat Süleymaniye ve Sultanahmet camileri gibi müslüman ruhuna daha uygun, daha aydın ve mimari kıymeti de pek büyük Tanrı yapıları bütün saltanat ve heybetile, zarıflığı ve göz kamaştırıcılığı ile yükseldikten sonra ötekinin nihayet bir müze sayılmasından tabii ne olabildi?

Bugün, vapur Köprü'ye yaklaşırken üç ulu yapıya bakarak böyle düşündüm ve dedim ki: "Ne mutlu dedelerimize ve bize ki İstanbul fethinin beş yüzüncü yılını kutlayacağımız yakın günlerde Ayasofya'nın karşısına sanat elimiz boş çıkmıyoruz; Beyazıt, Süleymaniye ve Sultanahmet camileri ile, bu şehri fethetmekten layık olduğumuzu cihana isbat ediyoruz!"

Tan, 6 Haziran 1942

KISALMASI LÂZİM BİR KUYRUK

İstanbul fethinin beş yüzüncü devir yılı için ortaya atılan birçok fikirler arasında, bütün yazıları okuyamamış olduğumdan dolayı, Sarayburnu-Sirkeci meselesinin yer alıp almadığını bilmiyorum. Mesele şudur: Garptan gelen demiryolunu, en çoğu Yenikapı'da durdurmak! Sarayburnu'nu dolaşıp onun tam eteğinde sona eren ve öyle olduğu için fabrikaları, antrepoları, garları, kömür yığınları, su depoları ile şehrin açılmağa, ferahlamağa en lâyük bir yerini pek çirkin ve kirli şekilde doldurup hem lüzumsuz bir kalabalığa, hem de kapanıklığa sebep olan bu yol, kısaltılması lâzım münasebetsiz bir kuyruktur; İstanbul'un tam mânasiyle iç acısıdır. Eski modernizm yarasından gelen dehşetli acının feryatlarını, gece gündüz, lokomotif iniltilerinden ve düdüklerinden duymaktayız. Acı, şehrin burnundan ateş ve duman şeklinde cisimleşip fışkırıyor. İmdat isteyen hiçbir ses, bu sesler kadar kulak hırpalayıcı değildir ve hiçbir yaralı dev, burnundan o derece müthiş soluyamaz!

Sirkeci Garı'nı, takım taklavat meydandan kaldırmınız, burasını Gülhane Parkı'nın devamı olarak yeşil sahaya çeviriniz; o zaman eski saray ne kadar dilberleşir, Ayasofya nasıl kendisini gösterir, bütün İstanbul ne derece başkalaşır! Sarayburnu'nu dolaştırarak bir terin inlete puflata,

soluta haykırâ Bağdat Köşkü'nün eğişine, Boğaziçi'nin ve Üsküdar'ın karşısına getirmek yetmiş sene önce bire bir kabahatti; otokarla yeraltı demiryollarının birçok zorlukları yenip güzellikleri kurtardığı şu zamanda ise bir cinayettir. Çoktan beri tasarlandığı gibi Avrupa şimendiferlerinin kuyruğundan üç dört kilometre kesmekle Fatih'in beldesini biz, şehircilik ve zevk bakımından fethetmiş olacağız.

İstanbul'un burnunda tahribat yapan o frengi yarasını kapatarak yerini belirsiz hâle getirip bu dünya güzeli şehir çehresine eski güzelliğini vermek beş yüzüncü fetih yılında başarmamız lâzım gelen birinci vazifemizdir ve şüphesiz ki bu fikir üzerinde uyuşmıyan tek kişi yoktur!

Tan, 1 Ağustos 1942

FAZLA BOY ATAN ŞEHİR

Okuduğuma göre bugünkü Newyork'un en mühim kısmını teşkil eden Manhattan Adası'nı 1626'da Peter adında bir Hollandalı, yerlilerden birine 24 dolar kıymetinde bazı eşya vererek satın almış. Elli sene önce de baştan başa boş tarlalardan ibaret olan Maltepe-Kalamış arasını, hat boyundan denize kadar beş, on mangıra elde etmek işten bile değildi; şimdi milyonlar değerindedir. Fakat eskiden beri zaten dağınık ve fazla geniş olan İstanbul'un, enine boyuna gittikçe yayılması, fikrimce, bu şehir için –lüzumsuzca uzayan bazı anormal insanlardaki gibi– önlenmesi lâzım gelen bir hastalıktır. Nüfus ve ticaret nisbeti gözetilmeden bir kısım iç mahalleler boşaltılıp daha uzaklarda yeniden yeniye, sıra sıra köyler ve yazlıklar kurulması yüzünden şehrimiz eşine rastlanmamış bir “anormalie–galâtı taibat” manzarası arz ediyor. Hiçbir belediye, bu kadar az nüfusun o derece geniş, darmadağınık bir sahaya barındığı şehri, kendi kaynaklarından elde ettiği iradla idare edemez. İstanbul'u, yalnız temizlik cihetinden kusursuz bulundurmak için, şehir bütçesinin son santimine kadar sarfı lâzımdır!

İstanbul, kaynayıp taşan bir kazan... O kadar taşıyor ki içinde bir şey kalmıyor, ne varsa etrafa yayılıyor. Sanki her gece, göktaşı yerine havadan köşk yağıyor. Gözlerimizi açın-

ca bir de bakıyoruz ki kilometrelerce uzak ve daha dün çorak olan tarlalar kübik yapılarla, âfetlerle donanmış! Bunun sonu nereye varacak? Asıl İstanbul terkedilmiş bir şehire mi dönecek? Ortada bir hakikat varsa o da İstanbul meselesinin bir belediye değil, bir devlet meselesi şeklinde mevcut olmasıdır. Bu şehri eldeki belediye kanunlarıyla ve iradlarıyla idareye ne vali, ne dahi ne de ilah kudreti yetişir. Büsbütün başka çeşit kararlar almak ya şehrin yayılmasını önlemek, ya gelir kaynaklarını artırmak, ya bugünkü teşkilatını değiştirmek, yahut nüfusunu çoğaltıp sabit hâle koymak, kısacası İstanbul'u boy atma illetinden kurtaracak tedbirlere baş vurmak icabetmektedir. Yoksa suya atılan bir taşın, birbirinden geniş halkaları şeklinde çenberlene çenberlene genişliyen ve bazı azman sebzeler gibi tohumu kaçan bu şehrin bir tarafı yapılırken öte yanı daima çöker; dörtbaşı birden mâmur olamaz. Ayağımızı yorganımıza, yani şehrimizi iradımıza ve nüfusumuza göre uzatmak zorundayız... Fazla uzatmak keyifli de olsa!

Tan, 10 Ağustos 1942

İKİ SEMTE UZAKTAN BAKIŞ

Vapur, Kızkulesi açıklarında iken tavsiye ederim: İki semte, Cihangir ile Salacak sırtlarına bakınız. Bunlar İstanbul'un iki mahallesidir. Birincisi, eskisi yandıktan ve yıkıldıktan sonra yerine kurulmuş modern apartımanlarla, sözüm ona modern tarzda süslüdür, hatta süslü püslüdür. Öteki, dedelerimizden kalma, yarı harap, çoğu boyasız tahta evlerle, hemen hemen olduğu gibi duruyor. Fakat zevkinize, mantığınıza, insafınıza hitap ediyorum: Hangisi İstanbul ve Marmara dekoruna daha yaraşıyor? Fakat mesele bundan ibaret değildir; Üsküdar tarafı mânalı, mahalli, düşündürücü hayallere, hülyalara yol açıcı olduktan başka terbiyelidir de! Terbiyeyi nereden çıkardığımı şimdi size söyleyeceğim: Anadolu yakasındaki evler birbirlerini örtmek, öndeki arkadakinin manzarasını kapamak, fazla sivrilip arsızcasına yükselmek, kabak çiçeği gibi açılmak yarışına çıkmamıştır. Sanki, o zamanlarda gayet sıkı bir belediye ve bir belediye nizamı varmış gibi her ev, az çok denizden hissesini almaktadır. Ayrıca bu semtte ağaçlık, yeşillik kıtlığı çekilmemektedir; kıyıya yakın evlerin bahçeleri de suya kavuşmaktadır. Kısacası Üsküdar tarafı, Cihangir'in yeni şeklinden çok, pek çok güzeldir; gözü rahatsız edecek hiçbir ciheti, aşkınlığı taşkınlığı, haksızlığı yoktur.

Hâlbuki berikine bakan zevk sahibi bir adamın sinirlenmemesi, Herkülvari bir kuvvete sahip olup da şu Augias ahırlarını temizlemek veya Musevi peygamberi gibi tılsımlı sakal bıyığı sayesinde bu koskoca binaları yere göçürtmek arzusuna kapılmaması imkânsızdır. Diyeceksiniz ki Salacak semtinde sokaklar iğri büğrüdür, dardır, bakımsızdır; evler konforsuzdur, hayat uyuşuktur. Amenna! Fakat ben, o semtin içyüzünü değil, eskiliğini değil, dekor olarak İstanbul'a daha yaraştığını, Marmara manzarasını açtığını ve komşu hakkı gözetilerek kurulduğunu ileri sürüyorum; Salacak ve Harem İskelesi sırtları yarınki şehre örnek olmalıdır, demiyorum.

Asıl demek istediğim şudur: İstanbul'da eskisinin üzerine veya yeniden yeniye kurduğumuz mahalleler, o Cihangirler, Talimhaneler, Suadiyeler, hemen hepsi de her bakımdan –mimarlık, şehircilik, zevk ve sıhhat– tamamiyle kusurludur. Küllü ayıbından başka İstanbul iklimi ve manzarası ile uyuşmadıkları için şiddetle, dehşetle çirkindirler. Bu satırları okurken vapurda ve Kızkulesi önlerinde bulunan zevk sahibi bir adamın bir Cihangir'e, bir de Salacak'a baktıktan sonra sözüme hak vereceğinden şüphe etmiyorum.

Tan, 17 Ağustos 1942

KURBAĞALIDERE’NİN KISMETİ

Sene 1900... İstanbul gazetelerinde şu haber okunuyor: “Kurbağalıdere’nin mansabında müterakim teressübat-i-türabiye, taañfünata sebep olarak civarda mukim kimsele-
rin huzur ve sıhhatini ihlâl eylediğinden mahalline bir tarak dubası izamile mahzur-u-mezkûrun izalesi zımnında Bahri-
ye Nezareti Celilesi ile Şehremaneti aliyyesi arasında muha-
berat sebk-ü-cereyan etmekte olduğı ve sayei terakki vayeî
Hazreti Padişahîde kariben işe bed’ü mübaşeret kılınacağı
memnuniyetle istihbar edilmiştir.”

• Sene 1910... “Kurbağalıdere’de ikamet edenlerden
bir cemmi gafir dünkü gün ellerinde bayrak ve önlerinde
davul zurna olduğı halde İttihad ve Terakki merkezi umu-
misine ve bilâhare Şehremanetine müracaat ederek suların
dere ağzında teraküm eylemesi yüzünden civarda havanın
tamamiyle mesmum bir hâle geldiğinden bahisle refi şikayet
eylemişler ve Meşrutiyeti mübeccelemizin buna bir an evvel
çaresaz olması ricasında bulunmuşlardır. Talepleri ehem-
miyetle nazarı dikkate alınmış ve bir tarak dubasının mahal-
line izamile tathir ameliyesine derhal başlanması hakkında
makamı aidine talimat verilmiştir.”

• Sene 1920... “Kurbağalıdere ağzında müterakim te-
ressübat mururu zamanla suyun cereyanına bir mani teşkil

edip bilhassa mevsimi sayıfta mahzuru sıhhi tevlit eylediğini teyakkun eden şehremaneti, Bahriye Nezaretine bir tarak dubası gönderilmesi için bâ tahrirat müracaatta bulunmuş ise de cevaben nezaret emrinde böyle bir duba bulunmadığı bildirilmiş, binâenaleyh bu işten şimdilik sarfınazar kılınmasına zaruret hâsıl olmuştur.”

- Sene 1930... “Kurbağalıdere ağzını temizliyerek civarındaki taañfünatın izalesi için belediye lâzımgelen vesaiti temin etmiş ise de hazırlanmakta olan şehir plânında o civarın yeşil sahaya kalbedileceği anlaşıldığından ameliyata başlanmadan evvel meselenin bir defa da bu bakımdan incelenmesi lüzumlu görülmüştür.”

- Sene 1942... [Aynen gazetelerden): “Kurbağalıdere’nin temizlenmesi için belediye şimdilik deredeki birikmiş suları akıtmak üzere muhtelif noktalarda sondajlar yapmaya başlamıştır. Sular akıtıldıktan sonra koku izale edilecek ve bu mahzur kalkınca dereye asıl tesisat yapılacaktır.”

- Sene 1950, 1960, 1970 ve minelezel, ilelebed kıyamet gününe kadar aynı terane ve kısmeti kapalı aynı Kurbağalıdere! Kurbağaları bize kahkaha ile güldür en kokulu dere!

Tan, 29 Ağustos 1942

BOĞAZİÇİ HAKKINDA MERAKLI EFSANELER

Mektepte iken eski dünya tarihine başladığımız sırada bize ilk önce Yunan efsanelerini öğretirlerdi. Şiirle dolu bu güzel efsanelerin, doğuştan hisli ve hayale kapılmağa istidatlı genç bir beyin üzerinde yapacağı tesirler çok derin, çok devamlıdır. Hele o talebe yatılı mektepte bulunup da akşamları, dış hayatla münasebeti kesilerek ille okumak ve konuşmadan boyuna düşünmek zorunda kalıyorsa kendisini bitmez tükenmez bir zevk haznesine kavuşturacak sihirli anahtarı elde etmiş, ayrıca ince sanata olan meylini arttıracak bir hocayı da bulmuş demektir.

Yeni öğrendiğim her efsane üzerinde saatlerce düşünüp kaldığımı ve hayali tiplere lüzumundan fazla gerçeklik vererek gözümün önünde dipdiri canlandırdığımı, âdetâ onlarla yaşadığımı, haşır neşir olduğumu hâlâ pek iyi hatırlamaktayım. Hâlâ her masal dün okumuş veya kendi başımdan geçmiş kadar zihnimde sapasağlam, taze heyecanı ile durmaktadır.

* * *

Fakat o efsaneler arasında, İstanbul'la münasebeti oldukları için en ziyade alâkamı çeken ikisi idi: Çatışan kayalıklar ile Argonodlar seferi...

Birincisi şudur: Karadeniz Boğazı'nın iki tarafında korkunç birer kaya varmış; bu kayalar yerlerine mihli, bildiğimiz kımıldanmaz kayalardan değilmiş, öfkelenenler mi aralarından geçen zavallı gemilere nöbetleşe saldırırlar, biri yürür, çarpar, geri çekilir, sonra karşıdaki harekete geçer, pertav eder, döner bu suretle gemiciler sağdakinden kurtulayım derlerken soldakinin pençesine düşerler ve nihayet ikisinin çatışmaları dakikada bin parça olarak coşkun dalgalarla sert akıntılara gömülüp giderlermiş!

Frenk edebiyatında “yağmurdan kaçayım derken dolu-ya tutulmak” mânasında “Karibden Sillaya düşmek” sözü buradan, daha doğrusu Sicilya Adası'ndaki bir girdap ile karşı taraftaki kayadan kinayedir. Gûya o geçidi bir ejder bekler, gemileri yutarmış. Ejder, aslında Poseidon ile Géa'nın kızı Charybde imiş; bir münasebetsizlik yapmış, Hercule'ün öküzlerini çalmış; büyük Tanrı Zeus da buna öfkelenerek kızı yıldırımla çarpmış, denizin dibine yollamış, bir girdap şekline sokmuş. İşte daima kaynayan ve gemicileri bağrına çeken akıntı bu hırsız, hayırsız ve hırslı yarım ilah kızını, kısacası ahlâksız kadını temsil eder.

Şu mânalı ve hoş efsane bir hakikatin masallaştırılmış şeklidir; zira Mesina Boğazı'nda gemiciler için gerçekten tehlikeli olan Kalafaro adında bir girdap ve tam karşısında, İtalya Yarımadası kıyısında da Silla denilen mehabetli bir kayalık vardır. Girdaptan kaçınmak isteyen gemici, çok kere teknesini o kayalara çarpar, parçalar.

* * *

Bizim Boğaziçi ile münasebeti bulunan yukarıdaki “Çatışan kayalıklar” efsanesi ise –garpli bir bilginin sandığına göre– Örektaş ve Rumelifeneri dediğimiz tehlikeli yerden çıkmadır. Tarihin çok eski zamanından beri orada, gemicilere yol göstermek için geceleri ışık yakılması âdetmiş... Fakat daha önceleri, karanlıkta Boğaz’a giriyoruz sanarak, ilerliyen gemiler civardaki koya, belki de bugünkü adile Dağlaraltı Limanı’na düşerler, geçit bulamıyarak kayalara çarpıp parçalanırlarmış ve hükmederlermiş ki iki kıyı ara sıra harekete gelir ve birbirleriyle buluşup çatışır!

Benim o masalı okuduğum vakit, çocukluk aklile düşündüğüm şey başka idi: Boğaziçi haritasına bakarken bu dar geçidin insan elinde büyük bir kudret olup iki taraftan itilse burunlar koylara, girintiler çıkıntılara tıpatıp uyarak sapa-sağlam kenetleneneğine dikkat eder, “zahir” derdim, burası tek parça imiş, volkanik bir hadise ile ayrılmış, ayrıldığı sıradaki manzarayı düşünenler ileri geri gidip gelen ve çatışan kayalar hikâyesini uydurmuşlar. Masalın uydurulmasına Boğaziçi’ni darlık ve akıntılar yüzünden geçmek zorluğu da şüphesiz yardım etmiştir.

* * *

Argonodlar seferine gelince, bildiğiniz gibi elli kadar Grek, Kolsid ülkesindeki altın yapağıyı ele geçirmek için Argo adında bir gemiye binerler, Ege Denizi’nden Çanak-kale ve İstanbul boğazlarını geçerek Karadeniz’e girerler; bin türlü sergüzeştlerden sonra nihayet Kolşid’e varırlar ve kral kızının yardımile sihirli yapağıyı bulup dönerler.

İngiliz muharriri Young'un fikrine göre masallaşan o altın yapağı, Ankara'nın tiftik keçisidir. Yalnız bu bakımdan değil daha başka cihetlerden de Argonod'lar seferi bizi ve Boğaziçi'ni ilgilendirir. Zira demin bahsi geçen Rumelifeneri'nde –hep efsaneye göre– Kral Phinée bu cesaretli, yılmaz gemicilere yer göstermiş, ikramlarda bulunmuştur. Onlar da iyiliğe karşılık kralı, Harpi denilen insan yüzlü ve kanatlı ejderlerden kurtarmışlardır. Harpiller tam ziyafet sofraları kurulduğu zaman gökten inerler ve ne bulurlarsa yağma ederlermiş...

Efsane, bir zamanlar zengin Boğaziçi kıyılarına ikide bir yabancı ve korkunç haydutların ılgar ettiklerine işarettir. Tarihçiler sanıyorlar ki bu haydutlar ilk defa kayıklarında yelken kullanan adamlardır; kanat sözü buradan doğmuştur. Hatta Boğaz'a hırsız ve çapulcu akını yakın devirlere kadar devam etmiş, Bizans saltanatı o haydutlukları ancak kuvvetli bir filo ve kalelerle önleyebilmiştir. Anadolu ve Rumelikavakları arasında bir zincir gerili olduğu rivayeti de Bizans tarihlerinde yer almaktadır.

Anadolukavağı üzerindeki eski kalenin Arap padişahı Harunürreşid ve Kızıl Haçlılar şefi Godefroy de Bouillon tarafından muhasara edilmiş olduğunu düşünerek ve tarihi kıymetine bakarak muhafazasına çalışmak lâzımgeldiğini unutmayalım.

* * *

Argonodlar, yanlarına altın yapağı ve sihirbaz kadın Medée olduğu halde dönerlerken Tarabya önünde demir

atmışlardır. Efsane bakımından o yerin adı Pharmakin imiş; zira sihirbaz karı aynı yerde, yolculukta kullandığı ecza ve büyü çantasını bırakmıştır. Lâkin sonradan, hasta bir patrik havasından sıhhat bulduğu için, başka bir rivayete bakılırsa araziyi pahalıya satmak, spekülasyon yapmak maksadile eski ismi değiştirmiş, “şifa yeri” mânasına Thérapia adını vermiştir. Hakikat ise başkadır. Tarabya, coğrafi vaziyeti icabı düzenle esen hafif, serin ve lâtif bir rüzgâr uğrağı olduğundan hoş bir yazlıktır. Havası ne Bebek ve Beykoz koylarındaki gibi ağır, ne de Kireçburnu’ndaki kadar serttir.

“Şeytan akıntısı”nın da bir masalı var; o akıntı, belki de bütün Boğaziçi akıntıları gibi cinler ülkesi imiş ve bu cinler merhametsiz Poseidon’un emri altında bulunurmuş.

Poseidon kimdir? Yunan efsanesine göre deniz, denizcilik ve fırtınalar tanrısıdır; bunu Romalılar Neptune yapmışlardır. Sular altında haşmetli bir sarayda oturur, fakat ara sıra idaresi altında bulunan dünya denizlerini gezmek için, elinde üç dişli bir kargı, geçtiği yeri alt üst ederek yolculuğa çıkarmış. Birçok işler arasında Truva hisarlarını yapan da kendisidir.

Bütün masalların dayandığı tek nokta Boğaziçi’nin, birçok sebeplerle, hele su üzerinden ve içinden kaynayan sert akıntılarla, rüzgâr sağanaklarile eski zamanda yelkenli gemiciliğe hiç te elverişli olmamasıdır. Şu satırları yazarken Kandilli akıntısının helezonlu, hırçın, amansız kaynaşması gözümün önünde canlandığı için o korkunç efsanelere hak vermekten kendimi alamıyorum.

* * *

Bahsi bitirmeden önce frenklerin İstanbul Boğazı'na verdikleri "Öküz geçidi" mânasına gelen "Bosfor-Bosphore" adı üzerinde de durmak lazım. Efsane bunu bir ilahın boğazı tılsımlı öküz sırtında bir yandan öbür yana geçtiği şeklinde anlatır. Fakat hakikat büsbütün başkadır. Pek eski zamanlardan beri Avrupa ve Asya kıtalarından bu yolla büyük sığır sürüleri geçirilmektedir. Ayrıca göçebe halk da boynuzlu hayvanlarını kışlıktan yazlığa sürmek için aynı yoldan faydalanmak zorundadırlar. Boğaza hâkim olan devletler, tarihin belli her devrinde o sürülerden geçit resmi alırlardı. Öküz geçidi adı bu vergiden yadigârdır.

Avrupa tarafına dönen Kandilli akıntısından faydalanaarak hayvan sırtında Rumelihisarı'na geçmek mümkün olduğunu da tarihler yazar. Gûya Bizans imparatorlarından birinin hizmetinde Anadolu'da askerlik yapan Tunalı bir süvari kuvveti, memleket hasretine dayanamıyarak atları oradan denize sürmüşler, Rumelihisarı önünde karaya ayak basmağa muvaffak olarak çala kamçı ve dolu dizgin yurtlarına kavuşmuşlardır.

Olur mu dersiniz? Vatan ve memleket hasretile her şey, en olamıyacıklar bile olur derim.

Tan, 8 Kasım 1942

BİR BELEDİYE FETHİ

İstanbul'un beş yüzüncü fetih yıldönümünü kutlama hazırlıklarına başlanırken herkes bir türlü dilekte bulunduğu sırada ben de "kısılması lazım bir kuyruk" ve "idarei maslahatçı plânlar" başlığı ile iki fıkra yazarak Avrupa demiryolunun Yedikule'den kesilmesini, Sirkeci Garı'nın takım taklavatıyla ortadan kaldırılıp parka çevrilmesini, öyle yapılırsa şehrin yalnız yüzünü değil, ruhunu da değiştirmiş olacağımızı kalemim döndüğü kadar anlatmağa çalışmıştım. Zaten Prost plânında yer aldığını sonradan işittiğim bu dilek yerinde ve devlet ricalinin de gönlünde imiş ki geçen gün sayın valimiz bir gazeteciye şunları söylemiş:

"Vekaletlerce de kararlaştıran şekle göre Avrupa tren hattı Yedikule'den itibaren yer altına sokulacak; Yenikapı'da, yine yer altı bir büyük gar yapılacak, yolcular burada inecek; banliyö hattı ise yine yer altından yoluna devam edecek. Yenikapı'dan Sarayburnu'na kadar hat boyu meskenler ve arazi istimlak edildikten sonra plân dairesinde isteklilere satılacak, buralara bahçeli evler, villâlar kurulacak..."

Olabilir ki valimizin demecini gazeteci arkadaşımız zaptedememiştir; olabilir ki ana plânda banliyo hattı da lüzumsuz görülmüş, kaldırılmıştır. Hoş, yerin dibine sokulacak olduktan sonra ha kalmış, ha kalmamış... Bize göre

hava hoştur. Asıl mesele bu hattın yer yüzünden silinmesi, İstanbul'da en güzel kısma –teneke mahalleler, barakalar, barakalardan daha kötü çürük çarık evler, beylik binalar yıkılıp yerlerine köşkler kurulması suretile– layık olduğu yakışıklı çehrenin verilmesidir. Hele o yeni İstanbul'u, deniz tarafından firdolayı çeviren enli rıhtımı, tertemiz “korniş”ile, ağaçlı yolları, iki katı geçmiyen düzenli villâlarile, cadde ortası bahçeleri, çiçekli yuvarlak köşe başlarile, arada bir, eski tarihten yadigâr kalmış hisar ve sur parçalarile, sırttaki kub-beler ve minarelerle, güneş şakraklığı ve su akisleri içinde bir düşününüz... Sonra da şimdiki sefil, kepaze manzarayı göz önüne getiriniz! İşte Doktor Lütfi Kırdar'ın en geniş meydanına adını vermesini ve heykelinin dikilmesini dile-diğimiz yer orasıdır. Orası, fetihten 500 sene sonra bu sefer askeri bir zaferle değil, bir şehircilik başarısı olarak yeni re-jimin yeniden kazandığı yepyeni İstanbul'dur!

Tan, 15 Mart 1943

YILDIZ PARKI VE MÂNASI

Mayıs ayında, köye gitmeden önce, iç İstanbul'u her yıl, ağır ağır, köşeye bucağa sokularak çeşitli semtlerinden döne dolaşa gezmek adetimdir; eski merakımdır. Bu ayda, havalar ne sıcak, ne soğuk, yürümeğe elverişlidir; ağaçlar çiçekte, yapraklıdır; manzaralar o itibarla daha dolgun, süslü, belirgin olur. Geçenlerde Yedikule, Samatya dolaylarında saatlerce yürüdüm; arnavutkaldırımından bile yoksul, eğri büğrü, düzensiz sokaklarda gelişi güzel, hangi tarafa çıkacağımı bilmeden ayaklarımla kargacık burgacıklar, lamelifler çevirdim.

İki gün oluyor, Beşiktaş tarafını yine o usulde gözden geçirirken yolum, yakında halka açılacağı söylenen Yıldız Parkı'na düştü. "Acaba bir hazırlık var mı?" diye, tramvay caddesine açılan kapıdan girdim. Alâ! İşte amele çalışıyor, yollar düzeltiliyor, ağaçların yerlere sarkmış dalları kesilerek lüzumlu yerlere kanepeler yerleştiriliyor. Yavaş yavaş ilerledim. Bülbül sesini bu yıl, ilk defa, hem de coşkun halde burada işitiyorum; yeni tamir gören asfalt geniş bir yol ve bu yolları kestirmeleyen ara yaya yolları... Reçel köpüğü kadar yumuşak, kabarık, rayihalı bir gölgelikteyim; sükun ve rahatlık gönüle bambaşka türlü, damarlara bir ilaç iğnesi yapılmış gibi çarçabuk işliyor, iniyor, yayılıyor. İstanbul'da bile eşine

az raslanan bir güzellik alemindeyim, hem Őehirdeyim, hem de sanki Kastamonu ormanlarında bir dağ gezentisindeyim; kasabaya değil, köye bile uzaktayım. Ayrılmak istemiyorum.

Yıldız Parkı'nın bir saray kulları veya kumarhane esirleri geçidi olmaktan kurtularak bir ahali gezeneg  haline sokulması Şehircilik ve halkçılık bakımından olduğu kadar sıhhat ve içtimai muavenet meselesi itibarile de övgü ile anılacak başarılardandır. Fakat asıl kıymet vermemiz lazım gelen nokta Şudur. Dünya harbi vesile tutularak bu mükemmel teşebbüs uzak tarihe atılmamıŐtır; hemen yürütülerek açık hava ve güzel manzara gibi biri cisme, öbürü ruha –hele harp devrinde–  ok lüzumlu iki gıda cevheri, halka fazlasile, istenildiğinden ala Şekilde sunulmuŐtur. Yıldız Parkı'nın bir küçük kumarbaz güruhuna değil, hava ve ruh gıdasına muhtaç sınıflara açılması, İstanbul'a bir gezinti yeri kazandırmakla kalmıyor, halk  rejimin bir idealini de başarmış oluyor.

Tan, 31 Mayıs 1943

MEDRESELERLE HAMAMLARIMIZ

Evkaf İdaresi'nin kendimizi bildik bileli içler acısı düzensizliği, savsaklığı ve Cumhuriyet devrinde de layık olduğu modern teşkilata henüz kovuşamaması yüzünden bu memleketin kaybettiği sanat eserleri hadsiz, hesapsızdır. Her zaman dediğim gibi harp sonrası, vakit geçirmeden başarılması gerekli bir iş varsa o da Evkaf Müdürlüğü'nü bir banka haline sokmak, bir banka mekanizması ile işleterek hem elinde bulunan büyük sermayeden faydalanmak, hem de kıyıda köşede kalabilen mimarlık şaheserlerini yıkımdan koruyarak milli sanatın değerini belirtmektir. Bereket ki bu oluncaya kadar İstanbul Belediyesi yeniden bazı medreselerin tamirine ve onları dispensar, çocuk bakımevi şeklinde kullanmağa karar vermiş. Çok iyi etmiş. Zira, bir hafta önce, yol uğrağı, sofalar'daki Gazanferağa Medresesile sebilini uzun uzun gözden geçirdiğim sırada bir taraftan binanın güzelliğine hayran kalmış, öbür taraftan insafsız nesillerin burada yaptığı affedilmez zararlara bakarak –çoktan öbür dünyaya göçmüş olmaları lazım gelen– suçluları meydan dayacağına yatıramamış veya kürek cezasına koşamamış olan adaletsizliğe lanet okumuştum. İç avluda mermer sütunları, birkaç dirhem kurşun çalacağım diye kırıp parçalayan ve tunç kasnakları aşırmaq için sebilin işlemeli taşlarını, par-

maklıklarını söküp dağıtan bu haydutlardan fazla o sanat haznelerini bakımsız ve bekçisiz bırakanlardan hesap sormak şüphesiz daha doğru olurdu. Suçlu ruhları dünya yüzüne çağırıp cezalandırmak imkânı bulunsa, fikrimce, gelip geçmiş Evkaf İdaresi âmir ve memurlarının teşkil ettiği kalabalık kafiye adalet divanına ilk safta çıkarmak ve çıkmış canlarını yakmak lâzım gelir!

Bize son tecrübe gösterdi ki hamamlarımız, icabında birer geniş etüv daireleri gibi de kullanılmağa yarar mü-kemmel sıhhat yurdlarıdır. Belediye konağa yapacağız diye Ayasofya hamamını yıkmak nerede, çocukken içinde ferah ferah yıkandığımı hatırladığım Beyazıt Hamamı'ndan başlayarak kapalı ve yarı yıkık bulunanları da tamir etmeli, her sınıf müşteri ve seyyahın koşacağı şekilde, asra uygun tesirlerle tamamlamalıyız. İstanbul bir "Türk hamamları" şehridir; yeniden ve yeni teşkilatla bu şöhreti alabilir. Medrese ile çarşı hamamlarımız öğüneceğimiz antika sanat eserleri oldukları kadar modern tesislere kavuştukları takdirde her sırda kullanabileceğimiz pek orijinal binalar haline de sokulmağa elverişlidirler. Yeter ki Evkaf İdaresi'ni angariye bir iş imişçesine geri plâna atmak huyundan bir an önce kurtulalım.

Tan, 11 Haziran 1943

BU SUÇU İŞLEMİYELİM!

Evet, bu bir cins dama oyununda, nereye konulması bir türlü kararlaştırılamıyan, havada, sağa sola, ileriye geriye götürülüp yerine bırakılamıyan taş benzedi. Eski bina daha yanmadan, “yıkıp kaldırmalı, kurtulmalı!” diyenler hatırlarım. Bir sabah, küllerini savrulur bulduk; “oh!” çekenler bile oldu. Bir aralık yeni binanın Atmeydanı’nda yapılması düşünüldü, projeler tamamlandı. Derken, son günlerde ortaya –birçoğumuzu öfkeliendiren– şu fikir atıldı: “Yepyeni bir plânla yine eski yerinde kuralım!”

Hayır! Bence bu yere adliye sarayı değil, adalet heykeli adaletin kendisi bile oturtulamaz... Hatta kuyudan çıktığı masallarda söylenen Hakikat Perisi canlanıp, elinde ayna, lepiska saçlarile ve bütün güzelliğile gelerek orada altun bir heykel kesilse bile! Sultanahmet Camii’le Ayasofya Müzesi’nin arası boş kalmağa mahkûmdur ve bu boş kalış dolu oluştan iyidir; bir kadir, kıymet bilme alâmetidir. Asrımızda hangi mimar kendinde bu iki ulu âbide ortasına yakışacak bir bina kurmak cesaretini bulabilir? Fatih’in heykelini de eğer gerçekten şaheser bir şey olamayacaksa –ki olacağı çok şüphelidir– aynı meydanda dikemeyiz. Hem Fatih küçülür hem de Bizans ve Osmanlı mimarlığı küser. Bir asırdan, hatta daha öncelerden beri yurdumuzda kurulan

eski ve yeni tarz binaları gözden geçirirsek –Dolmabahçe Sarayı’ndan başlayınız, şimdi İstanbul Lisesi olan Düyunu Umumiye Konağı’ndan Meşihat Dairesi yerine çöktürülen kübik okula, Ankara’daki koskoca binalara kadar– hiçbiri o meydana ve o haşmetli, üsluplu âbidelerin arasına soku- lamaz. Daha ileri varacağım: Değil bizdekiler, Avrupa’daki eski kiliseler, saraylar, şatolar –meselâ bir Vatikan, bir Reims Kilisesi, Versailles ve Louvre sarayları, Windsor Şatosu– da yaraşamaz. Yeniler büsbütün tutmaz. Nasıl bugünün bir şai- ri Baki ile Nefî divanları arasında bir divan ekliyerek birbiri- ni bağliyamazsa, bir mimar da o işi başaramaz.

Zaten bana öyle geliyor ki bir cihan müsabakası açsak dünyanın en ünlü mimarlarının –denizden o yere baktıktan sonra bize verecekleri cevap şu olacaktır– Ayasofya ve Sulta- nahmet arasına girmek suçunu üzerimize alamayız!

Tan, 12 Haziran 1943

BAĞDAT CADDESİ TEHLİKESİ

İstanbul'da iki uzun kır yolu vardır ki biri otomobil içindekiler, öbürü dışındakiler için Azrail uğrağı ve ölüm geçidi sayılabilir: Maslak şosesi ve Bağdat Caddesi... Birincisi bomboş tarlalar, pırnallar, sıra ağaçlar arasından, izbeden gider; orada yayan yürüyene pek rastlanmaz. İkincisi şehir içi yoludur; gittikçe dolan devamsız ve kısa boşluklar ayır-dedilirse iki taraflı köşklerle çevrilidir; hele yazın çok işlektir; pazar günleri, yer yer Beyoğlu Caddesi'ni andıran insan akınları, canlı kaynaşmalar görürsünüz; başka günlerde de akşam üstleri değme şehir caddelerinden daha kalabalıktır... Öyle olmakla beraber dünyanın en rahatsız, bakımsız, düzensiz ve tehlikeli yolu orasıdır. Tramvaylar caddenin yanlarında işler; ortadan vızır vızır, zikzaklar yapa yapa sarhoş otomobiller son süratle geçer; yaya kaldırımı yapılması lazım gelen daracık, şerit eninde toprağı otlar, dikenler basmıştır, hendekler çevirir; yahut bazı mülk sahiplerinin döşedikleri, birbirini tutmaz çimentolar örter. Önümüze bakmadan bir dakika yürüyemezsiniz. Zira şimdi taşlar üstünde, sonra betondasınız; biraz ötesi çukurdur; hendekle de karşılaşabilirsiniz. O sebeptedir ki herkes kendini ortaya atar; orta dediğimiz yer sağlı sollu tramvay ve otomobil geçididir;

efsanelerde tarif edilen Mesina Boğazı'nın yürür kayalıkları gibi birinden kurtulursanız ötekinden aman bulamazsınız.

Netekim, daha geçen gün mevsimin ilk kurbanını verdik: On dört yaşında bir kızcağz otomobilden korunayım derken kendisini tramvay altında buldu, taze canından oldu. Her yıl bu çeşit felâketler birkaç ailenin bağırını yakar. Bağdat Caddesi'nin son devir tarihi pek kanlı, pek uğursuzdur. Yüz binlerce lira sarfile yapılmış süslü köşklerin penceresinden zengin insan kafaları ara sıra uzanır, kan revan içinde götürülen cinsdaş cesetlerini seyrederek. Fakat hiçbirini yaya kaldırımını yapmak zahmetine, masrafına yanaşmaz. Ona vereceği parayı bahçesinin, karısının, kızının süsüne, pokere sarfeder. Üstü kaval, içi şişhane bir yolun ve bir zenginliğin en gülünç ve acıklı örneği Bağdat Caddesi'dir..

Bağdat Caddesi'ni ne belediye ne de seyrisefer zabıtası benimser. Emlâk sahipleri ise bir yazlığını binlerce liraya kiraya verdikleri konforlu köşklarine hendek atlıyarak, dikenlere sürünerek, çalılar ayırarak girerler. Vaziyet "ortası çamur, yandan gel!" türküsüne bile uymaz, zira ortası ölümdür, yanlar ise yoktur. Dedelerimiz bu yoldan ağır aksak Bağdat'a giderlermiş. Biz, terakki asrında ise hız verdik: Bağdat Caddesi'nden Bağdat'ı değil ama çarçabuk öbür dünyayı boylayabiliyoruz.

Tan, 16 Haziran 1943

BELGRAD ORMANI'NIN ADI

Belediye reisi halka açmak üzere olduğu Yıldız Parkı'nı, yine halka açılacağını beklediğimiz Emirgân Korusu'nu ve İstanbul şehrine, çektiği yağmur bulutları ile şu seçme yeşilliği şu herdem tazeliği veren Belgrad Ormanı'nı gazetecilere gezdirdi. Fakat biz bu sefer o ormandaki Mahmudiye bendini geçtik, patikadan bile yoksun, ıssız izbe kaldığı için şimdiye kadar su yolcularından başka hemen hemen kimse-nin ayağını basamadığı Büyük Bend'e yeni açılmış bir yoldan ulaştık. Yıldız Parkı da, Emirgân Korusu da Cennetten birer köşe idi; Büyük Bend'in bulunduğu yer ise tabii güzelliğiyle Cennetin ta kendisi idi. Gürbüz bir ormanla firdolayı çevrilmiş çiçekli bir göl... Adetâ renkli filmlerde gördüğümüz bir Kanada manzarası, yahut Lamartine'in meşhur "Göl" manzumesile gençliğimizde bizi kendimizden geçerek içinde dolaştırdığı yağlıboya hayal ve his ülkesi!

Şiir ve içlilik tarafı bu... İşin ansiklopedik kısmına gelince gözü hiç yormıyacak ve tablonun güzelliğini bozmıyacak bir hünerle –ne koca koca duvarlar, ne minare boyu sedler– gayet sade bir mimarlık eseri olan o bend, rivayete göre Bizans devrinden kalmış, sonradan Sinan'ın himmetile yenilenmiş, bir kitabeden anladığımıza göre de III. Ahmed zamanında da şehir nüfusu arttığından su ihtiyacını önlemek

için genişletilmiş, yarın, sulh erişinde burası yol ve otomobil sayesinde İstanbul'un şüphesiz ki can atacağı gezinti yerlerinden biri olacak, harp sonu nesli burada ormanlı göllerle, has eğlencelerle bambaşka bir keyif sürecek...

Peki, acaba neden oraya Belgrad Ormanı adını vermişiz? Aramızda bulunan sayın bir bilginin eskiden beri merakımı uyandıran bu sorguya verdiği cevaptan anladık ki fethedildiği sırada Belgrad'dan bir miktar adam getirip ne hikmetse İstanbul'un su hazneleri etrafına yerleştirmişiz. Fakat bereket uygunsuz hallerile bizi usandırmışlar, ters yüzü geri yollamışız. Fakat kendileri gitmiş, şehirlerinin adı ormana yadigâr kalmış. Cihangir milletler, tarih boyunca kazanılmış zaferleri hatırlamak için meydanlara, caddelere, parklara belediye ve hükümet kararile yabancı memleket adları koyarlar. Bizimki kendiliğinden halk ağzında döne dolaşa konulmuş... Pek iyi olmuş!

Tan, 26 Haziran 1943

YENİ FİKİR MERKEZİMİZ

Başmuharririmizin¹ dediği gibi son yıllarda fikir ve sanat hayatımız bakımından Ankara'nın yükseldiği, İstanbul'un ise düştüğü şüphe götürmez bir hakikattir. Şüphesiz ki yeni fikirlerin, yeni sanat hareketlerinin, yeni hamle ve yeni düşüneklerin merkezi daha ziyade Ankara'dır. Bunun sebebi nedir? Sayın başmuharrir o ciheti araştırmadığını söylemekle beraber meseleyi aydınlatmıyor da sayılamaz: "Ankara'da kurulan fikir ve sanat müesseseleri mütefekkir ve sanatkârlarımızın mühim bir kısmını ortaya çekmiştir. Tiyatro-opera mektebi oradadır. Muhtelif devlet müesseselerinde çalışan mütefekkirler ve münevverlerimiz Ankara'nın zinde, hamleci, inkılâpçı ruhu fikir ve sanat hayatına yaratıcı bir kudret vermiştir." İşte bu sözler, aranılan cevabı teşkil eder. Fariside "kuş yem bulduğu yere gider" diye bir söz vardır; mütefekkir ve sanatkârın ille yokluk çekmesi şart değildir; o hem geçinebileceği hem de kendine benzerlerin toplandığı bölgeyi bulmak ister. Fikir verimile yaşamak imkânına henüz erişememiş ülkelerde fikir ve sanat adamları, yardımına muhtaç bulundukları hükümetin yanı başında bulunurlar; bu suretle de lüzumlu olan yardımı her yerden

1 Tan gazetesinin başmuharriri Zekeriya Sertel (hızl.)

kolay sağlarlar. İstanbul'u "her tarafa nur ve ışık yayan bir kültür şehri" haline sokan ne Boğaziçi'nin güzelliği ne de nüfus çokluğu idi; devletin başşehir olmak itibarıyla buradaki münevverlerin hükümet tarafından çarçabuk sezilip kolayca himaye görebilmeleri, kıymetlerinin bilinmesi idi.

Ankara'da toplanan münevverler için hayırlı bir cihet de şudur: Şehir, İstanbul kadar dağınık değildir; derli toplu olduğundan bunlar daha sık buluşup daha düzenli, programlı çalışabilmektedirler. Gençliğe ve sanat âlemine elini uzatmak fırsatını kollayan değil de bu fırsatı yaratan hükümetin yardımına birçoğu Millet Meclisi'nde, devlet dairelerinde, maarif teşkilatında, tercüme ve matbuat işlerinde, radyo yayımlarında çalışarak geçimlerini temin ederken resmi vazifelerinden ayırdıkları vakti de sanat ve fikir hayatına verebilmekte, devamlı buluşmalarla da birbirlerinden kuvvet almaktadır. Ayrıca –Başmuharririmizin işaret ettiği gibi– o şehirde inkılâbın hamlecisi ruhu herhangi meslekte olursa olsun insanı kavrayıp daha çalışkan, daha verimli bir hâle getiriyor.

Asıl mesele elimizin altında bir fikir ve sanat merkezinin bulunmasıdır. İstanbul olmazsa Ankara olsun. İş yerde değil, mahsuldedir. Üzümünü ye de bağını sorma derler. Bize lâzım olan da dolgun fikir ve sanat salkımlarıdır.

Tan, 3 Temmuz 1943

GÖZE GÖRÜNMIYEN SARAY

Eski sarayın gittikçe gözden nihan olduğuna, üç, dört buçuk kubbecikle yer yer duvar parçalarından ve bir sivri kuleden başka oralarda gözle görünen bir şey kalmadığına dikkat ettiniz mi? Bu sefer, Cumhuriyet'in XX. yıldönümünde koca saray projektörlerle aydınlanınca Galata tarafından ve köprü üstünden bakanların görecekleri manzara kalın, sık, derin bir yaprak köpüğüne, omuzlarına, hatta hemen hemen gırtlığına kadar batmış, ne olduğu bellirsiz bir kurşun yığınının ibaret kalacak, şöhretli saray, deniz yosununa gömülmüş acayip bir enkaz hissini uyandıracaktır. Ağacın fazlası, kendi haline bırakılıp bir derece şahlanmış, azmanlaşıp göklere uzanmış tarih ve mimarlık bakımından değeri olan binalarla âbideler için zararlıdır; yeşilliğin, gölgenin de bir haddi, kıvamı, ölçüsü, estetiği, tuvaleti vardır.

Süleymaniye ve Sultanahmet camileri, farzedelim, böyle bir ormanla çevrili olsaydı da meydanda yalnız kubbeleri ve minareleri kalsa, umumi heyetleri örtülse idi, güzellikleri hakkında tam bir fikir edinmek, bakınca zevk duymak imkânı bulunur muydu? İnsan dehasının, hünerinin ve emeğinin fışkırıp gelişerek sağlam bir şekil aldığı yerlerde ağacın vazifesi onları boğup başlarına oturmamak değil, bahçe mimarisine uygun olarak yer yer, ötesinden berisinden

süslemek, şurasına burasına gölge vermek, nihayet hafifçe çerçevelemektir. Netekim camilerimiz bu haldedir; ne tam kuru ne de yeşilliğe gömülüdür. Birkaç çınar, dört beş servi, iki üç çitlenbik ve karadut hepsini yeter derecede ağaçlandırmış; fakat şımarıkça dizlerine tırmanıp tepelerine çıkmamıştır. Hâlbuki eski saray, parkın bu gidişi, bu köpürüşü, bu başı boşluğuyla beş on yıla varmaz yeşil çuha ile örtülmüş bir tabuta dönecek, tamamen örtülüp kapanarak yosun mezarına gömülecektir. En ileride, daha dün gözler önünde duran Bağdat Köşkü'nü bile artık güç sezer olduğumuzun farkında mıyız?

Bu sebeptendir ki, işten anlıyanlar saray parkında biraz bahçe berberliği yaptırmak lüzumuna inanıyorlar. Bazı ağaçların fazla yükselen dallarını kesmek, bazılarını aralamak, bazı yerleri ferahlatmak suretiyle binayı icabeden cephe parçalarından yer yer göstermek hayırlı bir iş olur. Biz orada balta girmemiş zannını veren bir orman değil, bakımlı bir park ortasında tarihe mal olmuş bir saray görmek istiyoruz.

Tan, 8 Temmuz 1943

ON YILDA HAZIRLANACAK BİR “İSTANBUL KILAVUZU”

Kolonel Jacquot adında, papağan isimli bir Fransız yüksek subayı, Suriye’deki sömürge ordusu kadrosuna alınarak günün birinde Lazkiye’ye, daha sonra İskenderun’a memur edildi. Kendisini bir yayla kasabasında uzaktan görmüştüm. Dolgunca karınlı, şişkin enseli, posca bıyıklı olduğu için ilk bakışta babacan adam tesiri yapan bu eski tarzda geçkin askerin Fransız ordusuna ve istihbarat teşkiline ne faydası dokunduğunu bilemem. Bildiğim nokta şudur. Meslekdaşlarının çoğu gibi Kolonel Jacquot da Türk dostu değildi; Türkiye’den çekilip oralara sığınmış azlıkların azıllıları ile arası daha iyi idi. Hatta aklımdan çıkmaz: Hatay meselesinin kızıştığı hengamede, Deyrizor’da Hocomiserlik delegesi olarak bulunurken –vazife ve salahiyyetlerini aşmak suretile– bir Arap gazetesine verdiği demeçte lüzumsuz bir coşkunluğa kapılmış, kır atına binmiş, elde yalınkılıç, sevdiği fedailerin önünde hududa koşacak ve Torosları aşacak gibi gülünç bir tavır takınmıştı!

Şimdi nerededir? Adı sanı unutulmuş Majino hatlarında mı can verdi, esir mi düştü? Yoksa Döğolcu, Jirocu, Petencimidir? Kestiremeyiz. Fakat politik hüviyetini bir tarafa bırakınca Kolonel Jacquot’ya karşı yaptığı önemli bir hizmetle

verdiği güzel bir örnekten dolayı senpati duyduğumu söylemekten kendimi alamam.

* * *

Kılıç sahibi olduğu gibi, bu kolonel kalem sahibidir de... Loti ve Farrère mesleğinde bir edebiyat üstadı mıdır? Hayır. Onlar gezdikleri memleketler üzerine, tipleri, karakterleri ve tabiat manzaralarını ön plânda tutarak hayal ve his yardımıyla süslü eserler yazmışlardır. Jacquot sanatkâr değildir; yüreğinde ince duygulara ve zihninde hülya menevişlerine yer vermiyen bu asker, kuru görüşlü bir gezgindir ve bir “tetkik adamı”dır. Bulunduğu iki bölgede, yüksek salâhiyetli vazifesinin verdiği geniş imkânlardan faydalanarak programlı ve devamlı gezintiler yapmış, araziye at sırtında, otomobilde ve yayan adım adım, karış karış gezmiş, notlar almış, askerliğe, tarihe, eski eserlere, ırklara dair o zamana kadar ne yazıldıysa gözden geçirmiş ve irili ufaklı haritalarla dolu çok özlü, kılı kırk yaran birer rehber vücuda getirmiştir.

Jacquot’nun *Lazkiye* ve üç ciltlik *Antakya* rehberleri, değme benzerleriyle kıyas edilemeyecek ustalıkta, değerli eserlerdir. Size bu kılavuz kitaplardan aşağıda bir örnek, daha doğrusu bir fikir vermeden önce Matbuat Umum Müdürlüğü ile diğer salâhiyetli makamların dikkatini çekmek isterim: Antakya hakkındaki eser –muharririn politik tesirlere kapılarak içine soktuğu hatalı parçaları budanmak ve kendi görüş ve bilişlerimize aşılınmak suretile– dilimize çevrilmelidir. Jacquot şayet bizim düşmanımız idiyse eseri bir ganimetimiz olsun! Bu yapılıncâ Hatay vilâyeti, tarihe

mal olduğu ilk günlerinden başlayarak bütün sergüzeşti ile canlandıktan başka o bölgede turizm bakımından aydınlanmamış bir karış toprak kalmıyacaktır. Hatay kadar hem tarih hem eski eserler bakımından zengin ve mânalı bir ülke dünya yüzünde az bulunur.

* * *

Kılı kırk yardığını söylediğim o rehber, eski zamana ve bugünkü duruma dair umumi malûmatı tastamamına verdikten sonra insanı kolundan tutar, gidilecek yerin semtine, nakil vasıtasına göre –orası belki de hiç imar yüzü görmemiş bir dağ geçitidir– başlar kilometreden kilometreye etrafı anlatmağa, göze görünenler veya tarihe gömölüp de görünmeyenler hakkında bildiklerini anlatmağa...

Mesela İstanbul'dayız ve Üsküdar'a çıkmışız. Bağdat Caddesi'ni tutturup Pendik'e kadar karadan gideceğiz... Koca yolda dikkate değer ne gibi bir bina, âbide, çeşme, köprü varsa kuruluşlarını, kıymetlerini anlatır, yerinde yerler eseni de unutmaz. O yoldan geçmiş ordular veya o civarda olmuş muharebeler, meşhur vaka'lar, her dönemeçte uzaktan görünen manzaralarla bellibaşlı yerler, yine kitapta yer almıştır. Ama bu kitabı turist ellerinde gördüğümüz her dilden rehberlere benzetemeyiz; o rehberlerde ancak pek göze battıkları için yabancıyı ilgilendirecek bellibaşlı şeyler hakkında, yine bir yabancıya yetecek malûmat vardır. Kayışdağı gibi henüz yolu, izi olmayan bir tepeye çıkmak istiyene turist rehberi adım adım kılavuzluk edemez ve "Kayışdağı" kelimesi için bilgi veremez.

Bağdat Caddesi'ni tutan bir adama hangi pratik eseri-
miz vardır ki Ayrılık veya Selami Çeşme hakkında, dünkü
ve bugünkü vaziyetlerini öğreten bir şeyler söyleyebilsin?
Şimdi Caddebostanı adını almış olan Cadıbostanı'nın han-
gi sebeple isim değiştirdiğini ve Suadiye'nin o namı neden
aldığını, Bostancı'ya da vaktiyle Bostancı başı denildiğini
bize öğretsin? Biz İstanbul şehri içinde, denizdeki balıklar
gibi gezer, dolaşırız; balıklar denizi, biz şehri bilmeyiz. Hâlâ
Moda'nın hangi tarihten beri ve ne için –hatta moda sözü
dile geçmeden– böyle bir isim aldığını öğrenmiş değilim.
Bu kadar bilgisizce yaşamak benim hoşuma gitmiyor!

* * *

Konuşmama sebep olan asıl meseleye şimdi geliyorum:
İstanbul'un beş yüzüncü fetih yıldönümü münasebetile bü-
yük ve masraflı işlere gireceğiz. Bunlar zafer takı yapmak,
şehri donatmak, eğlenceler tertip etmek, kendimizi yedi
gün yedi gece şenliklere vermek gibi geçici ve sudan hazır-
lıklardan ziyade göze aldığımız hedef İstanbul'u büsbütün
başka, esaslı ve özlü bir imar çehresine kavuşturmak, asır-
ların savsaklığını unutturmak, işlediğimiz belediyeçilik gü-
nahlarını topyekûn affettirmektir. Mükemmell! Ne kadar
özenssek, emek versek, masrafa katlansak yeridir. Tanrı'ya
şükredelim ki o kutlu yıldönümünden önce, böyle bir lü-
zumu sezen ve yürütmesini bilen bir devlet şefine, bir idare
sistemine nail olmuş bulunuyoruz. Bin bir iç veya dış kar-
gaşalıktan, harplerden, yer yer kıyamlardan, bütçe açıkla-
rile iktisadi buhranlardan başını kaşımağa vakit bulamıyan

ve kolu imar işine bir türlü uzanamıyan çürük hükümetler elinde, beş yüzüncü fetih bayramı bir fener alayından öteye geçemezdi.

İşte göze aldığımız azametli işler ve masraflar arasına katılacak bir ufağı, fakat çok lüzumlu da deminden beri bahsini ettiğim şekilde ve tek kilometre murabbai bile unutulmadan gerçek ve ilmi mânada, resimlerden ziyade haritalarla ve krokilerle dolu bir *İstanbul Kılavuzu* vücuda getirmektir. Buna, yalnız kütüphane başında vesikalar karıştıran zevatın değil, şehir ve dolaylarını her türlü vasıta ile, hatta vasıtasız, adım adım dolaşabilecek dinç fikir adamlarının da yardımı gerektir. Firenk rehberlerinin tercümesini istemiyoruz; yerli ve kusursuz bir eser yapalım ki, dilden dile çevrilsin, elden ele gezsın, yepyeni bir kıymet ifade etsin ve İstanbul üstündeki sis artık dağılsın!

* * *

Kalan on yıl böyle bir işe ancak yeter. Söylemesi benden, başarılması sayın belediye reisinden!

Tan, 18 Temmuz 1943

DÜNYA YIKILIRKEN YAPTIKLARIMIZ

İki numaralı Cihan Harbi sırasında İstanbul ve İstanbullu için saadet, sulh, huzur timsali –şaşacaksınız ama– yeni-lediğimiz Mısırçarşısı olabilir. Neden? Zira üç yıldan beri bu şehirde bir Mısırçarşısı meselesi vardır. İstimlâk muamelelerinden başlayarak kubbeciklerinin tepelerine dikilen acaip laleden alemlere, kapı üstlerindeki çifte “vav”lara, tavanlarına nakşedilmiş renkli motifler, bütün bunların silinip silinmemesine, kaldırılıp kaldırılmamasına dair yazılanlarla, yerlerinden incelemeler yapan yüksek heyetler, şikayetler veya medhiyelerle Mısırçarşısı, zihinleri iyice yormuş, gazete sütunlarını doldurmuş, sohbetlere sermaye olmuştur. Daha aylarca, belki yıllarca günün konusu olmakta devam etmesi ihtimali de yok değildir. Madem ki memlekette, nihayet eski bir binanın restore edilmesinden ibaret güzel, fakat ne de olsa ufak bir iş ön plânda bu derece fikirleri meşgul edebilmektedir. O halde bu memleket gerçekten mes’uttur. Eğer –Allah esirgesin– başımızda çok ciddi, belâlı meseleler olsaydı elbette ne bu tamiri yapmağa ne de lafını etmeğe vakit bulurduk. İşte Mısırçarşısı’nın, beş kıta yanıp yıkılırken bizde bir sulh, refah ve rahatlık timsali oluşu bu noktadandır ve bu noktayı düşününce memnurluk duymamak imkânsızdır.

Ama denilebilir ki Mısırçarşısı bir müddet, eski halinde

kalabilirdi; kalmasında mahzur yoktu; ona sarfedilen emekle, para ile meselâ birkaç hastahaneye paviyon eklenebilir, birkaç düzine etüv makinesi alınabilir, bir talebe yurdu açılabilir, serseri çocuklara bir damaltı yapılabilir, şehir temizliği daha modern vasıtalarla sağlanıp her şeyden önemli olan sıhhat ve iaşe işleri bir derece daha iyileştirilirdi. Bu fikirleri de büsbütün yabana atamayız. Fakat ne olursa olsun, Mısırçarşısı, Eminönü'nden geçerken bana yolumu değiştirip arka caddeye sürükleyen ve aldığı yeni şekli zevkle seyrettiren bir başarıdır. Ömrüm vefa edip de hem genişliyen Eminönü Meydanı'nı hem meydana çıkan o çarşığı görebildiğime seviniyorum. Hele bu işlerin dünya kasırgası ortasında sağlandığını düşündükçe Mısırçarşısı'nı bahtiyarlar ülkesi haritasının bir mikyası gibi görmekten kendimi alamıyorum.

Tan, 26 Temmuz 1943

ŞÖHRETLİLERİN MEZARI

Kasımpaşa'ya inen yol üzerindeki ufacık, pek şirin, içine Kılâh heykeli konmuş bir av ormanı pavyonu kadar zarif yapı meğerse Kâtip Çelebi'nin türbesi değilmiş; başka bir çelebi kâtibin imiş. Fakat asıl Çelebi'nin, yani Hacı Halife'nin mezarı da Zeyrek semtinde keşfolunmuş; diriye olduğu kadar ölüye de saygı göstermeyi bilen belediye bu yeri temizletecek, kayıplara karışmaktan kurtaracakmış. İlim ve sanat alanında şöhret yapmış ulularımızdan çoğunun mezarı nerededir bilemeyiz. Meselâ Fuzulî için Kerbelâ'da gösterilen tümsek gerçekten onun yattığı toprak mıdır? Nef'i'nin mezarı yoktur. Nedim, rivayete göre Üsküdar'da Karacaahmet'te gömülü imiş... Acaba doğru mu? Nâbi'nin yine orada bir mezarı varmış... Ne haldedir? Hatta değil Nâbi'nin, Nabîzade Nazım'ın Göksu kıyısındaki kabri --gençliğimde birkaç kere ziyaret etmiştim-- korkuyorum yola karışmış, çiğnenmiş olmasın! Nâbi'nin ve Enderuni Vâsıf'ın mezarları belli midir bilmiyorum. Ancak Şeyhülislâm Yahya, Sadrıazam Koca Ragıp, Kazasker Baki veya Mevlevî şeyhi Galip Dede gibi yüksek makam ve post sahibi şairlerin --bir türbeye, bir tekkeye sığınmak imkânını buldukları için-- mezarları yıkımdan kurtulabilmiştir. Musiki üstadı İtrî'nin Edirnekapısı tarafındaki kabri, eğer acele etmeseydik kaybolup gidecekti.

O halde bugünün nesline bir vazife düşüyor: İstanbul, yeni imar hareketlerle açılıp genişletildiği sırada yollara, parklara, yeşil sahalar karışıp büsbütün çiğnenmeden önce bellibaşlı ilim ve sanat adamlarımızın mezarlarını programlı bir çalışma ile ayırdetmek, bulmak, listesini yapmak ve sonra da bir broşürle halka ve gelecek nesillere bildirmek. Yukarıda işaret ettiğim gibi Kırdar Belediyesi, şimdiye kadar gelmiş ve belki de şimdiden sonra gelecek belediyelerden fazla böyle bir gayreti hoş görecektir, ona elinden gelen yardımı yapacak, hatta sandığıma göre o himmete önyak olacak kadar iyi niyetli ve geniş düşüncelidir. Son yıllarda belediye-miz, şehircilik mefhumu içinde mezarlıkların ve hele şöhretlilere ait mezarların büyük bir yeri olduğunu uzun uzun anlatmağa lüzum bırakmayacak derecede yükselmiştir.

Tan, 18 Ağustos 1943

AÇAMADIĞIMIZ GEÇİD

Bir tarihte, Kahraman Ağa adında bir adam Topthane'den Üsküdar yakasına geçmek isterken kayıkçılarla uyuşmıyor; işi inada bindiriyor, “Ben,” diyor, “karşı tarafa şu kısacık deniz parçasını geçmeden de ulaşabilirim!” ve başını alıyor, bütün Karadeniz'i karadan çevirdikten sonra Anadolu yoliyle Üsküdar'a giriyor. İşte o sebepten kendisine “inatçı Kahraman Ağa” adını veriyorlar. Bu gerçekten olmuş bir vak'a değildir; Jules Verne'in geniş hayalinde gelişmiş hoş bir seyahat romanıdır. Fakat muharririn çoğu eserlerinde olduğu gibi ciddi bir noktaya, yarının bir meselesine dokunmaktadır: Avrupa ile Asya'yı, en dar kısmından birbirine bağlamak... İster deniz altından bir tûb ile, ister deniz üstünden köprü ile!

Hâlbuki biz o iki kıt'ayı henüz feribotla bile bağlamış sayılamayız. Araba vapurlarımız eskilik bakımından âdeta “kağnı vapurları” denilecek şekildedir; onlardan daha derme çatma, yarım yamalak, acınacak derecede komik feribotlar dünya yüzünde kalmamıştır. Yolcu ve yük vagonlarını katar halinde içine sığdırarak aktarmasız bir kıyıdan ötekine geçiren araba vapurlarının vızır vızır işlediği bir asırda köhne, emekdar *Bağdat*'dan feribot yapmağa kalkışmamız —eski zamanları bırakalım— son yirmi yıldan beri de bu işe hiç

kulak asmadığımızı gösterir. Geçen Cihan Harbi'nde rahmetli Cemal Paşa, Sarayburnu-Kızkulesi arasında kurulacak bir köprü için esaslı incelemeler, keşifler yaptırmıştı; onlar da kendisile beraber unutulup gitti. Şimdi hatırlamamız ve bu mesele ile biraz kafa yormamız, kıt'aların iki ucunu bir araya getirmemiz lâzım geliyor. Niçin "şimdi" diyorum? Zira İstanbul'un beş yüzüncü fetih yıl dönümüne geniş projelerle hazırlanıyoruz. Fatih'in büyük bir ihtimalle eski Adliye binası arsasına, Anadolu yakasına bakan kocaman bir heykelini dikeceğiz. Korkarım bir gün o heykel bize dönüp kaşlarını çatarak şöyle deyivermesin: "Beş asırda el ayası kadar bir deniz parçasının hakkından gelip de iki kıt'ayı kavuşturamadığınızı hatırlattığı için beni bu manzaranın karşısından çekiniz... Üzülüyorum!"

Tan, 19 Ağustos 1943

KADIKÖY HALİNİN HALİ

Galatasaray Karakolu ile çıkıntısının yıkılması Beyoğlu'nun nefes borusuna takılıp kalmış kaskatı bir lokmayı yerinden oynattı ve sürükleyip götürdü; İstiklâl Caddesi'ne ferahlık verdi. Şayet bu iş son yıllarda pek alıştığımız yeni meydanlardan önce yapılsaydı kıymetini daha iyi anlayacak, hep bir ağızdan alkışlayacak resimlerini koyarak halka büyük bir "icraat" gibi göstermekten kendimizi alamıyacaktık. Düşünmeli ki o çökmüş karakol binası ile o gudubet çıkıntı uzun yıllardan beri en işlek caddemizi tıkadığı, şiddetle çirkinleştirdiği ve o müddet içinde nice belediye reisleri gelip geçtiği, hele bir tanesi demir atıp kaldığı halde bir türlü kaldırılamamış, bu kadarcık bir engelle bile başa çıkamamıştı. Şimdi ferahlama hareketlerine alışmış olduğumuzdan Galatasaray köşesinin pek beklenen temizlenme ameliyesi bize çok tabii bir şey gibi geldi. Bu imar işlerine kanıksadığımızı göstermek bakımından belediyemizin lehine halk efkârındaki değişikliğe işarettir.

Şu var ki eski çirkin binaları yıkıp meydanlar açarken ve eski binalardan değerlilerini kurtarmağa çalışırken yenilerden bir kısmını da koruyamadığımız şüphe götürmez bir hakikattir. Meselâ Kadıköy hali bunlardan biridir; daha yakın zamanda yüz binlerce lira harcayarak yaptığımız koca

bina, bugün hemen hemen mahut Galatasaray Karakolu'nu hatırlatacak bir haraplık manzarası almıştır. Kırık camlara yamanmış gaz sandığı tahtalarile camsızlıktan iskelete dönmüş demir siperlerle avlusuna yığılmış dağınık kablo ambalajları, otomobil döküntüleri, boyasızlık ve bakımsızlığı ile halin hali içler acısıdır; şirin iskele meydanını yangın yerine çevirmiştir. Asıl tuhafı bu bina içinde itfaiye ve galiba maliye şubeleri gibi bazı resmi daireler çalışmaktadır; yani hayat vardır; fakat dışından bakınca gözler damında baykuşlar aramaktadır. Lüzumsuz idiyse neden kuruldu? Az çok işe yarıyorsa niçin bakılmıyor? Bir gün gelip de daha fazla işe yaraması ihtimalini düşünmemiz, tamir koymamız ve yıllık bir tamir tahsisat ile sağlamlığını koruyup çirkin manzarasını gidermemiz icap etmez mi? Sanırım ki Kadıköy halini kendi haline bırakıp bakımsızlıktan nihayet Galatasaray Karakolu gibi yıkıcıya vermeğe hazırlanmıyoruz. Eğer yıkmak bir belediye zevki ve ihtiyacı ise bu zevki sağlayacak lüzumsuz ve köhne binaların İstanbul'da sürüsüne henüz kıran girmemiştir.

Tan, 15 Eylül 1943

YENİ SEMT İSİMLERİ

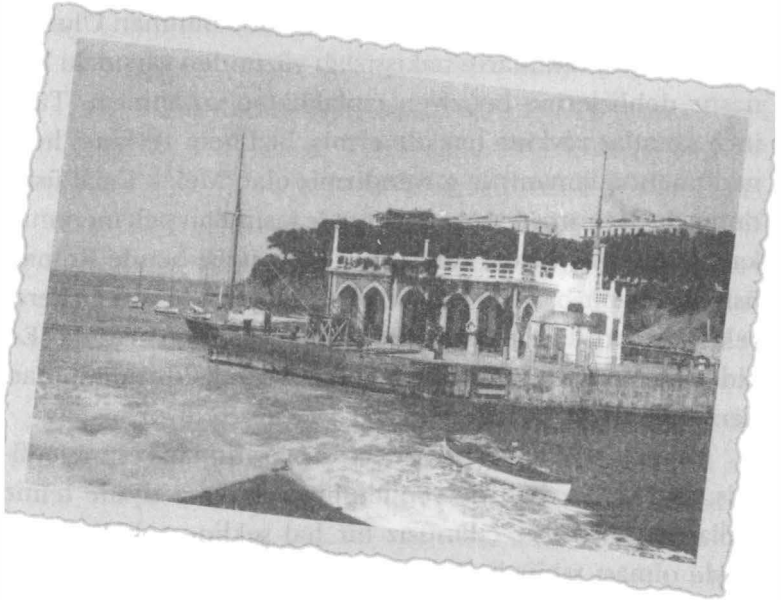
Arnavutköyü ile Mirgün isimlerinin değiştirilmesi hakkında Şehir Meclisi'ne bir teklifte bulunulmuş. Belediyenin ve Şirketi Hayriye'nin Mirgün şeklinde yazdığı semte biz Emirgân deriz; Mirgün'de oturmaz, Mirgün Korusu'nda dolaşmayız; Emirgân'da evimiz olur ve Emirgân Korusu'nda gezintiye çıkarız. Bu işdeki aksaklık ismin halk dilinde başka, hükümet dilinde yine başka türlü anılmasındadır. Kötü tarihe saplanmış, ağız alışmış, hoşlanılmış zararsız bir semt adını büsbütün değiştirmektense –tıpkı eskiden hükümet yazısında Gekboze'yi halk ağzı Gebze yaptığımız gibi– bunu da resmen Emirgân'a çevirip geçmeliyiz. Kesin bir zaruret olmadıkça semtlere kendinden öncekini hiç hatırlatmıyan adlar takmak lüzumsuz bir kargaşalığa yol açar. İsim koymak? İnsanlarda salgın halde hüküm süren bir merak da budur.

• Arnavutköyü sözünün kalmasında ciddi bir mahzur görmüyorum. Nice zamandan beri kanı kanımıza karışmış, emeği emeğimize katılmış, en yüksek mevkilerde yer almış cevherli bir unsura –katı bir ırkçılık zihniyetile– Boğaziçi'nde bir köyadını neden çok görelim? Bu ismi taşıdığı için orasının bir yabancı üssü ve sömürgesi olmayacağı da muhakkaktır. Bırakalım, Arnavut öfkesine benzeyen coşkun akıntısıyla

bu semt eski adını taşımakta devam etsin. Yeni nesle en çok hatırlatacağı şey olsa da kâğıt helvasile kebab kestanedir!

• Şehir Meclisi'nin Maltepe'deki korkunç isimli Dragos Dağı'na Orhantepe ismini yakıştırması pek yerinde bir karardır. Zira yarın İstanbul'un güzel bir yazlığına çevrilecek, bezenip modernleştirilecek olan bu kurak, ıssız dağ henüz bir isim sahibi değildir; yerlisinden başka kim baksa sorar: "Şu kel tepeye ne derler?" İlk defa şenleneceği, bir hüviyet alacağı için oraya fatihinin adı verilmesini hem bir kadirbilirlik, hem de öz dile hürmet sayarız, alkışlarız.

Tan, 6 Kasım 1943

İÇİ BAŞKA, DIŞI BAŞKA

Belediye reisimizin başardığı işlerin başında Mısırçarşısı'nın yenilenmesi gelir. Havanın güzel olduğu hiçbir gün yoktur ki tramvaydan Eminönü'nde inip de Bahçekapısı'na yürüyeceğime yolumu uzatarak camiin arkasını dolanmıyayım ve bu çarşının aldığı hoş manzarayı dışardan uzun uzadıya bakarak keyifle oyalanmıyayım. Peki, içi? Onun hakkındaki fikrim nedir? Henüz girmedim; girmekten çekiniyorum. Zira açılış töreninde bulunan Ulunay, duvarların ve tavanların nakışsızlığı yüzünden çarşıdaki Manastır dehlizlerine benziyen çıplaklıktan sızlanmıştı. Türk ince sanatlar zevkine hakkile ermiş, bizi hem zevkine, hem malûmatına tamamiyle güvendirmiş olan Melek Celâl üstadımız da dış kısmı övdükten sonra iç kısımdan pek memnun kalmadığını söylüyor: “Bilmem neden orası bende Roman üslûbunda bir basilik tesiri bıraktı,” diyor ve tevazü gösterek sebeplerini mütehassıslara sorduğunu, bunların da “Eskiden mevcut ahşap birtakım balkonların kaldırılmasından ileri geldiği” fikrinde bulunduklarını ilâve ediyor.

Demek ki Mısırçarşısı sadece dış tarafından restore edilmiş, içi eski tezyinatıyla yenilenmiyerek daha ziyade temiz kullanışlı, girintisiz çıkıntısız bir hal şekline sokulmuştur. Böyle olması tabîiydi. Zira belediye bir “Mısırçarşısı müze-

si” yapmak maksadını gütmüyordu; o çarşısı hem bir irat kaynağı hem de alışveriş yeri olarak kullanmak istiyordu. Eğer böyle olmayıp da takatı dışına çıkarak sırf İstanbul’un eski hayatını gösteren bir köşe kurmak, canlı bir “âdetler ve kıyafetler sahnesi” yaşatmak imkânını bulsaydı, yalnız o balkonları yeniden yamamak değil, açığı kendi bütçesinden kapatılmak üzere kökçü, baharatçı dükkânlarını da bir asır önceki satıcı kıyafetleri ve acaiplikleriyle muhafaza etmesi lâzım gelirdi. Bu iş pek hoş bir şey olabilirdi, hele seyyahları çok sevindirdi. Yazık ki her zaman dünya –Güzel sanatlar mânasına– ar dünyası değil, çok kere kâr dünyasıdır! Mısır-çarşısının içinden belediye ve halk faydalansın; eski sanat meraklıları da benim yaptığım gibi dışından baksınlar, gönül avutsunlar.

Tan, 18 Kasım 1943

ETRAFINI BİLMİYEN TEK ŞEHİR: İSTANBUL

Yüzölçümü bakımından vilâyetlerimizin en küçüğü olan İstanbul haritası masanın üzerinde serilmiş duruyor. Ben de üzerindeyim; dikkatle bakıyorum; baktıkça şişiyorum, kızıyorum; kendi kendime diyorum ki; “Biz, bir adaya düşüp düştüğü yerlerden ötesini henüz geçmemiş bu adanın umumi heyeti hakkında fikir edinememiş eski çağ adamlarına benziyoruz. Vilâyetin bir tarafına yapışmışız, sıkışmışız; fakat o dar bölgeden ötesine gidememiştir.” İstanbul, İstanbullu için etrafı keşfedilmemiş bir cenup Amerikası orman şehrinde hemen hemen farksız! Şimdi soracağım: “Kaç İstanbullu şuracıkta burnumuzun ucunda, Rumeli yakasında bulunan bir Zekeriya Köyü’nü, Uskumru Köyü’nü, Demirci Köyü’nü, Gümüş Köyü’nü bilir? Kaçta kaçımız Anadolu yakasındaki Bozhane ve Paşamandıra’yı görmüş, İrva Deresi boyunca gezmiş, dolaşmışızdır? Memleketimizde bir Gallup müessesesi olsa da bir anket yapsa anlarız ki asıl şehir ahali-sinden yüz binde biri böyle bir gezinti imkânı bulamamıştır. Elbette bulamaz. Zira şehrin fethinden, yani 490 yıldan beri İstanbul şehrini dolaylarına bağlayan yollara kimse emek vermemiş, deniz kenarlarına midye gibi yapışan halk, yirmi, otuz kilometre içerilere olsun girmek fırsatına erememiştir. Eski ve yeni dünyanın hiçbir yerinde, nüfusu bir milyona

yaklaşmış, bazı bazı milyonu geçmiş ve hele asırlarca büyük bir imparatorluğa idare merkezliği etmiş bir şehir yoktur ki onun etrafı böyle Amazon ırmağı kaynağına yakın bir Kızılderili kasabası gibi gidilemez, görülemez, faydalanılamaz halde ıssız, bakımsız, allahlık kalmış olsun!

* * *

Hâlbuki dolayları bizimki kadar güzel, bizimki derecesinde hem gezmiye hem işleмиye elverişli şehir pek azdır. Gezmeğe değer; zira tatlı su pınarları, hoş dereler, yeşil vâdiler, kuytu ovalar, gürbüz ormanlar, durgun göller, manzaralı tepelerle en süslü tabiat parçalarından biridir. İşleмиye elverişlidir; zira buralarda ekin değilse de çiçekçilik ve sebzecilik geniş bir gelişme göstererek büyük bir kazanç kaynağı olabilir. Hele park ve süs ağaçları yetiştirmek için toprak ve iklim çok uygundur. Fakat haddin varsa yol bul da git, yahut yol bulup da bir şey getir... Şayet İstanbul dolayları bildiğimiz dar şerit dışına çıkan yollarla merkeze bağlanabilmiş, bu işe asırlarca önce başlanmış, halk şevklendirilmiş olsaydı o güzel tabiat yüzlerce zengin, şirin, şen köyle bezenmiş İstanbul'a yakışık alacak bir bayındırlığa erişmiş olacaktı. Oysaki şehrimizin iç köyleri içler acısı bir yoksullukta, bakımsızlıkta, geriliktedir. En izbe yerlerdeki köylerden hemen hemen farksızdır. Sefilliğine bakınca değil eski bir başşehir, yurdun en kalabalık ve kültürel şehrine, hatta değil bir vilâyet veya kaymakamlık merkezine, bir nahiyyeye bile kilometrelerce uzak olduğuna hükmetmek zorunda ka-

lırsınız. İstanbul'un en yakın köyü bu şehre dış kapının dış mandalından daha uzaktır.

* * *

Bunlar gösterir ki İstanbul vilâyeti yoktur, hiçbir zaman olmamıştır. İstanbul'da yalnız bir şehir vardır. Deniz kenarına tutunmuş, buradaki güzellikleri kendine yeter bulmuş ve iç tarafa gitmeyi tamamen lüzumsuz görmüş bir şehir! Onu bir zamanlar Kâğıthane oyalamış. Alibey Köyü'nden ötesine adım atmamak şartıyla! Bir vakitler de Boğaziçi'ne dadanmış. Yuşa Tepesi'nden veya Bahçeköy sırtlarından ilerisini hesaba katmamak üzere! Anadolu kıyısı güçbelâ Pendik'e uzanabilmiş... Yakacık'ı hudut sayarak! Rumeli kıyısı, neden sonra Florya'ya varmış... İçeride Mahmutbey denilen bir yer olduğunun farkına varmadan! Bir Paris, Londra, Berlin –bırakalım bunları– bir Beyrut akla gelir mi ki bütün yakın köyleri merkeze yollarla bağlanmamış ve bu yollar yüzünden o köyler yarı şehir derecesine gelişmemiş, ayak uğrağı olmamış, asıl şehirle kaynaşmamış bulunsun? Bizim İstanbul'un iç köyleri Çin Seddi veya Kaf Dağı ardında kalmıştır. Hatta birkaç yıl önce Şişli Tepesi'nden ayağımızın altında serili duran, üç yüz metre aşağıdaki Kâğıthane köyüne inivermek imkânı yoktu; Kemberburgaz, ele asâ alıp ayaklara demir çarık geçirerek yola çıkmanız lâzım gelen bir masal şehri kadar efsunlu engeller arkasına gizliydi; köprü yıkıldığında atınızı balçık tabakasına salmak zorunda kalırdınız. Saplanıp ölenler az değildi. Bereket ki doktor Lütü Kırdar'ın –herkesçe bilinmeyen ve yeter derecede belirtilmeyen– güzel bir himmeti de buraları yol-

larla, köprülerle bezemek oldu. Daha fazlası da yapıldı. Nettekim bir fırsat düştü, geçen yaz pürüzsüz bir şose üzerinden bendlere gittik. Fakat herkesin bildiği bendlere değil, daha içerilere, şimdiye kadar su yolcularından başka kimsenin ayağını basamadığı asıl bendlere, ormanlar ve göller ülkesine... Filmlerde bayıldığımız o göller ve ormanlar diyarı Kanada, bütün vahşi güzelliği, yeşilliği, dinlenmiş durgun sulara vuran ışıkları maviliği ile buradaydı. Şehirden bir saat ötemizdeydi. Ben kendimi, okyanuslara aşarak çok uzakta bilinmeyen bir arz parçasına uçakla inmiş bir seyyah sandım, şaşakaldım.

* * *

Ben ki şehrimizin yolsuz kırlarını çoğumuzdan fazla dolaşmış, çocukluğumdan beri atla, öküz arabasıyla, yayan nasıl olursa gezmek, görmek, daha yerinde bir tâbirle keşfetmek fırsatını kaçırmış bir İstanbul çocuğuydum; avcıydım, binici idim, ele avuca sığmaz, yerinde durmaz, ayağını taştan esirgemez, doğuştan hareketli ve meraklı bir gezgindim. Öyle olmakla beraber İstanbul'un Karadeniz'le Marmara arasına sıkışmış daracık sahası üzerinde, ah, gezmekle, seyretmekle doyulmıyan ne güzel, ne çeşitli sahadır o! dörtte üçü bana gizli kalmıştır.

Bunu şimdi önümde serili duran 1.500.000 mikyaslı ufak bir İstanbul vilâyeti haritasına bakarken ve pertevsizle köy, dere, tepe, göl, pınar ve dağ adlarını sökmiye çalışırken daha iyi anlıyorum. Bir kısmını yakından tanıdığım bu köylerde yazık ki yurdun en nüfuslu şehrine yakın olmanın icap ettireceği iyi şartlardan eser yoktur; fakat çoğunu tabia-

tın zenginliği çerçevelemiştir: Ya ormanlarla, ya derelerle, ya çınarlı pınarlar, ya çayırlarla, otlaklarla... hele Karadeniz'e doğru uzanan iki kıyı içi, ağaç ve su ülkesidir; sulak kuytu- lukları sebze ve çiçek yetiştirmeye, yoncalı vâdileriyle güzel kokulu otların yeşerdiği sırtları hayvan beslemeye o kadar elverişlidir ki... Buralarda çiçekçiliği, sebzeciliği geliştirip sayılı dünya pazarlarına sokulacak öyle temiz, yepyeni, ör- nek köyler kurulabilir ki... Şehir çevresi bir değiştirilir, bir süslenir, büsbütün başkalaştırılabilir ki...

Eğer İstanbul vilâyeti, İstanbul şehrinden ibaret sayıl- mazsa!

Eğer İstanbul şehrinin içi ve kıyı köyleri bile henüz yol- suz, vasıtasız olmasa!

Hele şükür, fethinin beş yüzüncü yılına doğru bu şeh- ri plânlı ve azimli şekilde bayındırmak yoluna girdik. Ümit ederiz ki o yol bizi –yeni bir beş yüzüncü yıl beklemeden– be- lediye değil, devlet yardımına dayanarak, şehrin birbirinden güzel, birbirinden feyizli iç köylerine de götürür: İstanbul, önce kendi içinde rahat rahat dolaşılan, sonra da herhangi bir köyüne kolayca varılan bir şehir olur. Yani tam mânasile medenî vasfını kazanır.

Tan, 26 Aralık 1943

TAHTA KULLANMAK YASAĞI

İnönü gezgisinin tramvay caddesine bakan yüksek ve çıplak duvarları daha doğrusu sedleri süsleniyor. Nasıl? Ne ile? Tahta çerçeveler ve parmaklıklar takılıyor; tahminimiz doğru ise bunlara çiçekler, sarmaşıklar sarılacak, manzara güzelleştirilecek. Zaten gezginin Taksim'e rastlıyan yüzü ve Taksim'deki su haznesinin duvarları da böyle süslenmiş, göze hoş gelen bir hale sokulmuştu. Şu var ki suya ve nemli durması lâzım gelen yeşillığe tahta –boyanmış da olsa– ne kadar zaman dayanabilir? Kısa bir müddet geçince o parmaklıklar çürüyecektir; çiviler yerlerinden çıkacak; tahtalar sarkıp düşecektir. İşi daha sağlam tutmak icap etmez miydi? Meselâ demir çubuk, paslanmaz tel kullanmak, bugün onlar pek pahalıya mal oluyorsa beklemek daha yerinde değil miydi?

İstanbul'un tahta yüzünden başına gelmediği kalmamıştır. Koca koca yalılar, köşkler ve konaklar tahtadan yapıldıkları için yanıp kül oluvermişler, yanmıyanlar da çöküp enkaz yığınınına dönmüşlerdir. Yine bu yangın ve tahta ev sebebiyle kaybettiğimiz kitap, eşya, çini, yazı, kumaş, resim gibi eşsiz eserlerin haddi hesabı yoktur; milyarlar değerindedir; o yüzden yarı yarıya mazisini unutmuş, hatırasız kalmış bir millette benzemişizdir. Şayet dedelerimiz tahta yerine taş ağıbet

göstermiş olsalardı İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun şevketine, servetine, sanatına yalnız camileri, medreseleri, sebilleri yani taştan yapıları ile değil –Avrupa şatolarında olduğu gibi– asırlara dayanmış konakları ve eşyası ile de şahitlik edebilirdi. Bizim kadar tahtadan nefret, tahtaya boykot hiçbir cemiyetin hakkı olamaz. Boğaziçi'ni seyrederken rastladığımız boş arsalar üzerindeki leylek ve baykuş yuvası bacalar tahtadan sakınmamızı haber veren tehlike işaretlerinden başka nedir ki?

Tahtadan hiçbir şey yapılmıyacağını akıldan çıkarmıyalım. Netekim daha geçende belediyenin şuraya buraya koyduğu çöp sandıkları şimdiden çal çene olmuştur. Hükümet ve belediye imar işlerinde parola budur: Tahta kullanmak yasak!

Tan, 29 Aralık 1943

HALİÇ MEDENİYETİNE BİR BAKIŞ

Bir zamanlar İstanbul'da, hem de İstanbul'un içinde, tâ göbeğinde bir yer varmış... Orada bir bahçe bulunurmuş... Bu bahçeye satrançvari on iki bin servi ağacı dikilmiş olduğundan içersine güneş tesir etmez, fakat kuşlarla bülbül seslerinden ruhlar keder yüzü görmezmiş. Ayrıca mermer havuzlarla nakışlı şadırvanlardan akıp taşan sular gönüller açar, dallardan taze taze kopardığınız şeftali ve kayısıların rayihası cana can katar, kasrında oturup karşınızdaki manzaraya baktıkça insan kendisini yalancı cennette sanırmış!

Yalnız bu kadar mı? Hayır. Bahçe önündeki denizde istiridyeye çıkarmış. Bade içenler bunları limon gezdirip çiy çiy yerler, keyif sürerlermiş. Ama rakı içmiyen kimseler devam üzere birkaç gün bu istiridyelerden yeseler “her gece ehli ile veya nâehli ile buluşmak isterlermiş!”

Üç yüz bahçıvanın çalıştığı ve yalnız istiridyeye avcılarının on bin akçe yıllık “avaid” verdiği o bahçe acaba neredeymiş? Boğaziçi'nde mi? Arnavutköyü'nde, Sarayburnu'nda, Üsküdar'da, Dolmabahçe'de mi? Hayır, inanamayacaksınız, hiç de aklınızdan geçiremeyeceğiniz bir yerde: Hasköy'de!

“Hani şu Hasköy mü? Kasımpaşa yanındaki Hasköy? Yahudi mahallesi, fakir fukara yatağı, pis kokulu, baraka yığını süprüntü ambarı Hasköy?”

“Evet, orada... Haliç'te!”

Haliç'in uzun bir saltanat ve ikbal devri geçirmiş olduğunu çoğumuz bilmeyiz; bilenlerimiz de unutmuş gibidirler. İstanbul'un iç bahçesi Haliç idi: Haliç baştan başa bir mamure idi; güllük gülistanlık; saraylar, parklar, mesireler diyarı idi; pek kısa süren ve nasılsa çok şöhrat alan Lâle Devri ve Sadabâd zevki ile kıyas edilemeyecek uzun, parlak bir mâmurluk ve şenlik hengâmı geçirmişti.

Bize bundan haberveren Evliya Çelebi'yi okurken yüzümde peri masalı dinliyen bir çocuğun sonsuz bir hayret ve hayranlık ifade eden hem heyecanlı, hem rahat hatlarını kendimde görür gibi oluyorum. Bir o Haliç'i düşünüyorum, bir de şimdiki mezbaha, çirkef, gemi lâşesi kokan enkaz mezarlığı, sefalet timsali yoksulluk ve perişanlık semti Haliç'i... Okuduklarıma mı inanayım, gördüklerime mi, bir karar veremiyor, ikisini de hakikat değil, hayalimin bir icadı sanıyorum. Diyorum ki: “Ne o doğru ne bu! Zira o bir masal, bu bir kâbus!”

Hâlbuki biri lehimize, öteki aleyhimize ikisi de tam hakikattir. Tarihin ve yabancıların “Altın boynuz” adını taktıkları o efsane körfezi bir zamanlar elimizde gerçekten efsanelere yakışan bir mâmurluğa ulaşmış, sonra yine elimizde yine ancak korkunç masallarda tarifi geçen ölü beldelere c'önmüştür.

Hâtta daha fena olmuştur: İstanbul'u bir veremliye benzetmiştir. Zira Haliç, İstanbul'un bağıdır, içidir, akciğeri-
dir. Kokan, çürüyen işte burasıdır!

* * *

Evliya Çelebi'nin rehberliğiyle eski Haliç'te biraz dolaşalım.

Demin bahsettiğim Tersane Bahçesi'nde hünkâr kayıkları da bulunurmuş. "Padişah bir yere gitmek isterse kayığının kıçında cevahir kubbe altında ve mücevher taht üzerinde zurna ve çifte nekkare fasıl ederek Haliç'in iki yanındaki kat kat yalıları, bağları, bahçeleri, tersaneleri seyir ve temâşa ederek murad buyurdukları yere giderlermiş..."

Çelebi, Hasköy için: "Bir müzeyyen şehirdir, üç bin kadar, bahçeleri havi kat kat güzel evleri vardır. Bazı bağlarında limon ve turunç yetişir; bu bahçeler öyle limonlar ve öyle narlar verir ki bir bağda misli bulunmaz."

Biraz sola dönelim, Piripaşa'dayız. I. Selim vezirlerinden Kara Piri Paşa buranın âbı havasını beğenip bir bahçe yaptırmış ve adamlarına da ferman buyurmuş, hemen etrafa yerleşmişler; az zamanda bin kadar bağlı bahçeli, mâmur evlerle, camilerle, dükkânlarla bezenmiş bir kasaba vücuda gelmiş. Denizden çıkarılan bir cins balçık çamurundan yapılan kiremitler pişince pek hoş bir kıızıl renk bağladığından bütün İstanbul zenginleri damlarını bu kiremitle örtmek merakına düşmüşler; o sayede İstanbul, geriden bakınca baştan başa kıpkırmızı görünürmüş...

Daha ötede Sötlüce...

Burası da bağlıktır, bahçeliktir. Saraylar vesair büyük binalarla müzeyyendir. Sötlüce denilmesinin sebebi de "nebatat ve havasının letâfeti eseri olarak sütünün halis olmasıdır. Haneleri deniz kenarından birbiri üzerine bina olunmuş Haliç'e ve Eyüb'e nazır bağlı bahçeli kâşânelerdir."

Hele vezir saraylarından bir Karaağaç yalısı bulun-

yormuş ki kocaman bir koru ile çevrili imiş, bahçesi IV. Murad'ın hoşuna gittiğinden daima bu “bağı iremde”, yani cennet bahçesinde iş ü nûş eder, binlerce “erbabı teferrüc”ün kayıklarla Kâğıthane'ye koştuklarını seyrederek “mütelezziz olurlarmış.” Hâtta Ebussuud Efendi de meşhur tefsirini Karaağaç'ta “çam fıstığı ağaçlarile müzeyyen güllü, bülbüllü bir bağda” yazmıştır.

Şimdi o yerde mezbaha vardır: Gül yerine kan ve pıhtı kokuyor, bülbül yerine koyun sürülerinin boğazlanmadan önceki hazin feryatları işitiliyor. Ebussuud Efendi'nin makamında da bay mezbaha kâtibi tabakhaneye gidecek murdar derilerin hesabını kaydediyor!

* * *

Karaağaç'ta Evliya Çelebi ayrıca yirmi kadar sarayı sahiplerinin adlariyle bildirdikten sonra birçok da hususi bahçeler saymaktadır. Hele Ganizade bahçesi görülecek şeymiş: “Şimal tarafı Okmeydanı'na, garp tarafı Haliç'e nâzır, dört tarafı fıstık çamları ve servi ağaçlariyle müzeyyen” imiş...

Ya Eyüb mesiresi? Oradan Kalamış mesiresine de gidilirmiş. Çelebi'nin tarifinden anladığımıza göre burası, şimdi Ahmet Hâşim'in şiirlerini hatırlatan uzun bacaklı ve uzun gagalı su kuşlarının mahzun mahzun tünedikleri ıssız, yavvan adacıkların adıdır. “Nice yârânı safa kayıklara binerek o cezirelere gidip kaya balığı avlarlar. Bu balıklar bir diyarda bulunmaz; gayet leziz ve mukavidir. Bâ husus ta'mında balık kokusu yoktur; ne kadar yenilse sıklet ve hararet vermez.”

Yine o adacıklar, zamanın plajlarıdır: Her cuma günü

ehibba kayıklarla buralara giderler; “nilgün futalarla şınaverlik ettikten sonra cezirenin çimenzarında oturup iş ü nûş ile gamı dünyayı unuturlar.”

Eyüb tarafında daha ne mesireler vardır... Çelebi hepsinin ismini sayıyor ve tarifine yer ayırıyor. Hele bir Kırkserviler’den bahsediyor ki bütün etrafa nâzır, gayet ağaçlıklı bir safa mahalli imiş... Bülbülderesi denilen yerde ise “sadası tatlı birçok bülbüllerin ötüşmesinden kalbe sürur ve safa hasıl olur”muş.

Bugün oralarda ancak karga dernekleri kuruluyor ve ağızlarında mezbahadan aşırıdıkları bağırsak parçaları sallanan çaylakların gürültüsünden başka bir şey işitilmiyor!

* * *

Haliç’in saltanat devrinde yalnız kıyılar değil, tepeler de mâmurdur: meselâ Topçular, Otakçılar, Nişancı, Çömlekçiler hep köşkler, saraylar, bağlar ve bahçelerle donanmıştır. Misal olarak Topçular’da, bu yüksek, ferah yerde “bin kadar âli saraylar ve haneler, sayısız bağlar, bahçeler” bulunmaktadır. Melek Ahmet Paşa’nın sarayı “âdeta bir kaledir, müteaddit maksureler, hamamlarla bir gülistandır.”

Nişancı da öyledir, bin kadar mâmur sarayla süslenmiştir; “Nişancı Paşa’nın bir de ferah, gönül açıcı hamamı vardır ki eşsizdir. Mimar Sinan binasıdır.” Defterdar İskeleyi’ndeki çömlekçiler Sarıyer’den ve Kâğıthane’den getirdikleri çamurlarla Çin ve İznik çinilerine benzeyen öyle nâdide surahiler yaparlarmış ki elli kuruşa alınıp padişaha, vezirlere takdim olunmuş. Yine oradaki Zalpaşa Camii’nden

bahsederken Evliya Çelebi şöyle diyor: “Bu cami, bir bağı irem içinde, iki tarafı yol, pek ruşendir. Mimar Sinan bu caminin binasında kemali meharetini ayan etmiştir.”

İşte Mimar Sinan’ın da büyük emeği geçen ve hesapsız servileri, çam fıstıkları, turunç, limon ağaçları; gülleri; bül-bülleri; deniz gezintileri; istiridyeleri, kaya balıklariyle meşhur, binlerce saraylar, sebiller; havuzlar; parklar ve çeşmelerle süslü eski Haliç medeniyeti bu! Şimdi o yerlerde yalnız

Bülbül hamuş, havz tehl, gülistan harab

Değil... Ne kaldıysa bakımsız, çürük, çirkin ve kokmuş!

Tan, 27 Şubat 1944

SATMADAN VE YIKMADAN ÖNCE

Meşrutiyet'in ilk yıllarına yetişmiş olanlar hatırlarlar: O zamanki maliye nazırı Talimhane Meydanı'nı satnağa kalkışınca kıyametler kopmuştu; hatta aklımda kalmış, Ebüzziya, kendi gazetesinde "Satar Ali" başlıklı bir makale yazarak ateş püskürmüştü. Hücumlar karşısında satış fikrin-den cayıldı, mesele örtbas edildi. Fakat kaderin önüne geçilmez; o meydan gene bir gün geldi, inlikte rekor kıran bir mahalle satıldı, satılmakla kalmadı, çirk halini aldı. Halbuki daha geniş caddeler; daha yayvan binalar; ufacık bahçelerle örnek bir mahalle olabilir; şehre ziynet verebilirdi... Tüy dikti!

Maliye dairelerindeki bu satna illeti bu eski zihniyet henüz geçip düzelmemiş olacak ki İstanbul Defterdarlığı Topkapı Müzesi'le Ahırkapı arasında bulunan bir sahayı satnağa karar vermiş; bereket ki Maarif Vekilliği işi haber almış, "Aman demiş; orası Bizans ve Osmanlı mimarî devirlerine ait bahçelerin bulunduğu bir sahadır, yarın arkeolojik araştırmalar yapacağız; tarihe hizmet edecek eserler çıkaracağız; sakın başkasına vermeyiniz!" Bahsi geçen saha, fikrimce tarih ve mimarlık bakımından kıymetli olmasa bile yine satılamazdı; satılığa çıkarılamazdı. Zira her değerinden vazgeçtik, ortada bir "İstanbul'un imar plânı" vardı; bu

plâna göre vaziyetinin ne olduğunu sormak lâzım gelirdi. Plân bile olmasa maliye dairesi düşünecekti: “Satacağımız arsa bir saray ve müze yanındadır; Sultanahmet Camii’nin önündedir, şehrin en güzel ve manzaralı yerindedir. Hele bir kere İstanbul Belediyesi’ne ve Maarif Vekilliği’ne danışalım; bir diyecekleri olup olmadığını soralım.” Öbür taraftan da belediye ve Maarif Vekilliği defterdarlığa çoktan birer tezkere yazmış bulunacaklardı; diyeceklerdi ki: “Bize haber vermeden satış yapmayınız; İstanbul’un kıymeti yalnız para ile ve maliye memuru zihniyetile ölçülemez!”

Zaten bugünkü İstanbul, satılmaması lâzım gelen yerlerin elden çıkarılmasile şu berbat hale girmiştir. Meselâ eski gravürlere göre aslında açıklık olduğu anlaşılan Eminönü Meydanı satıla satıla tıkanmış, açılması bize milyona mal olmuştur. Resmî daireler bir şey satmadan önce bin kere düşünmek ve danışmak icap ettiğini artık bilmelidirler. Yıkmadan önce de keza!

Tan, 4 Mart 1944

İSTANBUL'DA HAVA KARARSIZLIĞI

İstanbul ikliminin, daha doğrusu havasının hiç de hoş olmıyan bir tarafı da bizi uzun bir kıştan sonra kararlı bir bahara kavuşturmamasıdır. Uçak tehlikesinden önce de bahar mevsiminde halkımızın gözü daima gökte ve kulağı seste idi; bulutlar mı dolaşıyor, rüzgâr mı esiyor diye! Elli yıl yaşamış bir İstanbullu, meselâ ancak on, on beş hıdırellezin güneşli, ılık ve güzel geçtiğini görebilmiştir. Kırmızı kiraz üstüne bembeyaz kar yağdığını bile hatırlıyanlar vardır. Manzara güzel ama soğuk güzel! Hatta babamdan işitmiştim: Kurban Bayramı'na rastlıyan bir hıdırellez günü camiden çıkan cemaat yerde kalınca bir tabaka kar bulmuşlar ve çayıra saldıkları hayvanları koşup ahırlarına sokmuşlar. Yine hıdırellezde sobaların yandığı çoktur. Hele mayısın birinci günü –bu sefer olduğu gibi– dörtte üç zemherir havasına rastlar.

Asıl tuhafı şu: Şehrimizin hava cilvelerine alıştığımız halde yine de her defasında şaşırmış görünür, birbirimize, “Nedir bu soğuk, yaz gelmiyecek galiba...” demekten geri kalmayız. Yaz gelse ne olacak. Yağmurlariyle, sağnaklariyle, meltemleriyle o, sabahı öğlesine uymaz, güvenilir bir yazdır; değil birkaç gün önceden, bir akşam evvelden kır gezintisi kararı veremezsiniz. Ağaç altı hülyası dam altı hakikati-

le neticelenir... Ocak başını aramaklığınız da mümkündür. Sonra kış ortası öyle günler olur ki, sırtınızdaki paltonun ağırlığı size kendinizi kurbanlık koç taşıyan hamal sandırır.

Fikrimce İstanbul havasındaki dört mevsim kararsızlığını, düzensizliğini, densizliğini şöyle tarif edebiliriz: Duvarda asılı duran takvim yere düşmüş, yaprakları zamlı köşesinden yarılarak odaya gelişi güzel dağılmıştır. Okuması yazması olmıyan hizmetçi bunları toplamış, rasgele istif etmiş ve tekrar yerine koymuştur. İstanbul'da gerçek takvim, takvimcinin sıraladığı değil, işte ümmî hizmetçinin üstüste dizdiği ve meselâ 1 Mayıs yerine İkincikânunun herhangi bir gününü koyuverdiği deli fişek takvimdir. İstanbul'da hava şüphesi –buna tehlikesi de diyebiliriz– tabî bir haldir.

Tan, 3 Mayıs 1944

KASIMPAŞA SIRTINDAKİ BAHAR MANZARASINA KARŞI

Ağaçların yapraklandığı şu günlerde Tepebaşı bahçesinden –daha iyisi– arka tarafta yeni caddenin kornişî üzerindeki düzenli setlerden Kasımpaşa'ya ve Kasımpaşa'nın Okmeydanı'na yaslanmış bayır mahallelerine hiç baktınız mı?

Belki otobüs veya otomobille geçerken şöyle bir göz atmışsınızdır; “güzel” demiş, demeğe ancak vakit bulmuş, şehrin gayyâ kuyusuna tekrar dalmışsınızdır. Bu, yetmez. İstanbul'un pek kısa süren yapraklanma mevsiminde henüz yazlığa gitmiyenler ve hele gidemeyecekler içen en boş, en zevkli bahar seyri oradadır. Zira evler arasındaki bahar, yâni şehrin içine sokulabilen bahar, dümdüz, yemyeşil, tamamen açıktaki kır baharından birkaç derece güzeldir. Öteki, daha ziyade hayvanlar âleminin baharıdır: koyun ve inek sürülerinin, ot yiyenlerin, süt verenlerin, bu mevsimden karın doyurmak yolile faydalananların baharı!

Keçi, taze filiz ve yaprak vermiş bir bodur ağaca bakarken elbette bizim gibi yalnız göz ve gönül zevkiyle, “Ne güzel!” demez; “şu güzel yeşillığe yetişip koparsam, yesem, sonra da tatlı tatlı geviş getirsem” hülyasına kapılarak ipini koparmak çarelerini veya bağısız ise dizlerini dayayıp filizli dala yetişmek imkânlarını düşünür. Bir damak ve mide zevki teşkil etmesi

bakımından bahar, birden çok hayvanların dolaştığı تنها, uzak, bomboş, evsiz ve insansız kırlarda seyrederken az çok hepimizin kendimizde lüzumlu bir şeyi yapamamak, tabiat feyzinden tam mânasile kâm alamamak eksikliğini duymamız belki bu sebeptendir; ot yiyememekten, ot çiçek, yaprak ve filiz kadar körpe, güzel, bol, taşkın, önümüze serili nimetlere sadece artistik hislerle seyirci kalmaktadır.

* * *

Bahar demin bahsettiğim yerde –Kasımpaşa’nın Okmeydanı’na uzanmış yamaç mahallesinde– topraktan fışkırmış değil, dosdoğru gökten düşmüş gibi duruyor. Sanki bir cins elvan elvan kar... Bakarken erimesinden korkuyorsunuz ve renklerin diş diş olup su haline gelerek bayırlardan aşağı akmağa başlamasını görürseniz şaşmıyacağa benziyorsunuz!

Mahallenin bütün güzelliği, baharın orada her yerdekinden başka bir manzara göstermesi evlerin darmadağınık kurulmuş olmasından ve her evin ayrı ayrı cinslerden gelişmiş yemiş ağaçlıklı geniş bahçesi bulunmasından ileri geliyor.

Yemiş ağacı diyorum; zira yemiş ağaçlarının bahar yapraklarındaki renkler, yemiş vermiyen süs ağaçlarındakinden daha çeşitli, daha sıcaktır. Her yemiştan bir tane olsun bulundurmağı isteyen küçük ev bahçelerinde de zaten hoşumuza giden bu renk ve şekil çeşididir.

Ahşap evlere, kanbur sırtlı yerli kiremitlere, girintili çıkıntılı sokaklara yoksul insanlar arasına, intizamsızlığa ve bakımsızlığa karışmış bahar manzarası daha düşündürücü ve daha mânalı oluyor. Kırdan bahar basit bir şeydir; dimağı

harekete getireceği yerde uyuşturur, usanç verir. Hele şehrin modern kısmındaki bulvarlar, parklar gezgi veya umumi bahçeler için bahar lüzumsuzdur bile! Buralarda hendese şekline uygun, sıra sıra, yerli yerinde budayarak, biçimlere sokarak şahsiyetlerini kaybettirdiğimiz ağaçlar âdeta katı gömlek, katı yaka ve frak giymiş monden adamlara benzemiştir. Cinsdaşlarıyla alâkalarını kesmişler, kendi aralarında korudukları bozuk bir aristokrasi hayatı içinde taş yürekli, dik kafalı olmuşlar, uşaksız ve hizmetçisiz, berbersiz ve manikürsüz yaşayamaz birer şımarık tahta bebek mirasyedi kesilmişlerdir.

“Su isteriz!...” der demez hortumlar boşanır. “Gıdamız az,” demelerine kalmaz gübreler yetiştirilir; “saçlarımız uzadı!” şikâyetine karşı hemen makaslar şıkırdamağa başlar.

Ah, benim Kasımpaşa sırtındaki, bahardan bahara yüzleri gülen yoksul ağaçlarım!

* * *

Ciddi olan noktaya geleceğim:

Kasımpaşa’daki manzara ancak uzaktan güzeldir. Yakından da güzel olabilirdi... Eğer o mahalleyi dağınıklığına, ferahlığına, ağaçlarına dokunmadan yenileştirmek, yâni dış şeklini bozmadan aynı yerde, aynı görünüşte bir modern mahalleye çevirmek imkânı bulunsa!

Demek istediğim şudur: Hendesi şekillerde dosdoğru çizilmiş sokaklardan ve bu sokaklara geçit resmi usulünce dizilmiş binalardan, yine düz caddelerin yanlarına veya ortalarına sıram sıram dikilmiş formalı ağaçlardan, kısacası göz zevkini bozup ruh yoran intizamdan insanlar yarın, muhakkak bıkaçaklar. Netekim çoktan bıkanlar olmuştur.

Şimdi bize bir alay konusu teşkil eden Pierre Loti ve benzerleri, yâni Şark'taki darmadağınıklığa gönül kaptıranlar ve buna kavuşunca ruh dinlendirenler bahsettiğim bıkkınlığı edebiyata kadar sokan sanatkârlardı; yarını görmüşler insanlığın hendeseden bıkaacağını vaktinden önce sezmişlerdi. Züppe değillerdi; gelecek nesillerin konfor ve sıhhat kaidelerine uymakla beraber vücuda getirmeleri beklenen dağınık mimarının propagandasını yapıyorlardı.

Bir fantezi yapmıyorum.

Kavisli sokaklar, dönemeçli caddeler, kimi önde, kimi arkada kurulmuş bahçeli evler şüphesiz ki dosdoğru açılmış, alabildiğine uzanan bulvarlarla yan yana duran binalardan ziyade oyalayıcı, konuşkandırılar. Bu sonunculardan göz çabuk yorulur; biteviyeliği, hele bir baştan bakınca öteki başa kadar görülüşü, beklenmedige yer vermemesi, çıkıntı köşe kadar güzel bir süsten mahrumluğu yüzünden ruhsuzlaşıp dilsizleşen o sokaklar, nihayet çöl yolları gibi sıkıntı sebebi olurlar. Önceleri duyduğumuz ferahlık pek uzun sürmez.

Dosdoğruluk, düzlük ve basitlik muhakkak bir güzellik ve ferahlık değildir. Şehir imar plânında bile ылankavi dediğimiz çizgiyi ben çizgilerin şaheseri sayarım.

Çapraşık, çarpuk çurpuk yollar ve sanki ayağı sürçen Noel Baba'nın oyuncak sepetinden dökülmüş etrafa geliş güzel serpilmiş gibi evler?

İstediğim elbette baştan başa öyle bir şehir değildir. Nakil vasıtaları icabı anayolların şimdikiler gibi, hatta daha geniş, daha doğru hat olarak açılması merkezlere o şekilde bağlanması lazım. Fakat acaba bazı kenar mahallelerde, yazlıklarda, hele Boğaziçi tepelerinde yeniden açılacak arka

sokaklara hususiyetlerini arttıracak şekilde ve eskisinden zarafetli kavisler verilemez ve köşklerin –Kasımpaşa sırtındaki seyrine doymadığım bağlık bahçelik evler gibi– dağınıkça kurulması mümkün olamaz mı?

Doğru çizgiye ve dama tahtası üslûbuna henüz yeni başladığımız bir Garp mimarlığı salgını sırasında böyle bir tekliğin pek aykırı düşeceğini ben de biliyorum. Biliyorum amma ruh haleti bakımından bildiğim başka şeyler de var. Meselâ yazlıkta beni eve götüren biri dosdoğru, öteki yılankavi, fakat ikisi de güzelce köşklerle süslü ve katranlı uzun yoldan dalma kavislisini seçmem ve başkalarının da öyle yaptığını görmem. Yılankavi yol bize hem kısa, hem eğlenceli geliyordu, cetvel doğruluğunda olanı ise hem fazla uzun hem sıkıntılı!

Kışlıkta ise bakmasından zevk aldığım yer, önümüzdeki çifte cadde ile ağaçlıklı geniş meydandan ziyade, yollardan birinin boş bir dönemeçle kıvrılarak göremediğim bir sokağa saptığı esrarlı köşedir. Bu köşe hele geceleyin elektrik lâmbası altında tipi savururken, sağnaklar inerken, ay gökte yürüdükçe gölgesi ve ışığı büyüyüp küçülürken birdenbire görünüveren insanları ve arabalariyle en sevimli eğlencem!

* * *

Dünya kendisini düz çizgiyle, hendese şekillerine ne kadar kaptırırsa kaptırsın bir gün bundan usanacak ve aslında dolaşık, dolambaçlı olan insan ruhu Kasımpaşa sırtındaki gibi karmakarışık, dağınık güzellikle kendi arasında daima bir yakınlık bulacaktır.

Tan, 7 Mayıs 1944

MODERN TEKNİK-YERLİ HUSUSİYET

Cenup Avrupa yolunu, deniz parçasını atlayarak Asya'ya bağlamak vazifesini henüz yapamadık. Hatta bir köprü veya tünel ile değil, bütün bir demiryolu katarını aktarma külfetine katlanmadan içine alarak iki kıyı ortasında işleyecek son sistem bir feribot servisi bile kuramadık. Daha uzun müddet bu işi savsaklamak mümkün olamaz. Nihayet harp sonunda başarılması lazım gelen milletlerarası imar hareketlerinden biri de o sınaat bağıdır. Fakat fikrimce ne derece güzel, haşmetli, hünerli de olsa köprü kurmak cihe-tine yanaşmamalıdır. Düşününüz, meselâ Sarayburnu'ndan Kızkulesi'ne ve oradan Üsküdar semtine uzanmış bir köprü bu sahadaki "Cihanbeğendi" diyebileceğimiz manzarayı ne kadar bozar, eski saray ile Salacak'ın modernleşmemiş tablosu üstünde nasıl aykırı, çirkin ve yerli kıyafeti üzerine silindir şapka giymiş bir Hint mihracesi gibi komik düşer?

Geçen umumi harpte Cemal Paşa aşırı imarcılık zihniyetiyle böyle bir projeyi az daha sağlayacaktı; Alman mütehas-sırlara sondajlar yaptırmış, bahsettiğim yere her halde kaba bir demir yığını olacak bir köprü kurdurmağa kalkışmıştı. Şimdi aynı yeri seyrederken o çelik heyulâ ile karşılaşmadığıma, bir yakadan Üsküdar'ı, öbür yakadan bütün İstanbul'u sere serbes, ferih fahur görebildiğime memnunum. Gene Rumeli ve

Anadoluhisarı arasına gerilmiş bir köprü Boğaziçi'ne karşı işlenmiş bir cinayet olurdu. Hayvan yavruları gibi köprülerin de küçüğü şirindir. Azman köprüler, hele modern mimarî üslûbuna ters tarafa yerleştirilmiş gözleri, baş döndüren yükseklîği ile ancak demiryollarına ve yepyeni şehirlere yaraşır. İstanbul'u ve Boğaziçi'ni hiç açmaz.

İstanbul gizli yol, yâni denizaltından tûb veya tûnel ister. Göze görünmiyen, dış tarafın peri masalı dekoru kadar sihirli, renkli, değışgen manzarasına kupkuru, kaskatı, ruhsuzca sırtan iskeletini boyluboyuna sermeyen bir geçit! İstanbul modern teknik ile yerli hususiyetin zevk bakımından birbirleriyle bağdaşmaları farz olan bir memlekettir.

Tan, 19 Haziran 1944

BAŞIMIZI KALDIRMAYALIM

Önümüze ve etrafımıza bakarak başımızı yukarıya kaldırmadan yürümek adetine olduğumuza hamededelim. Yoksa Beyoğlu'nun o meşhur İstiklâl Caddesi'nde süslü vitrinlerle oyalanan ve kendimizi büyük, mâmur bir şehirde sandıran gözlerimiz eşine hemen hemen ücra kasabalarda bile az rastladığımız bir sefalet manzarasıyla karşılaşacak, içimize kasvet çökecekti. Bir gün deneyiniz; mağazaları veya şimdi yaz mevsiminde bulunduğumuz için hem inceleşen, hem kısalan; inceleşip kıaldıkça da hem bakana, hem bakturana utandırıcı hoş bir zevk veren kadın eteklerini seyredeceğinize iki geceli binaların yukarı katlarına göz atınız. Göreceksiniz ki o lüks eşya ile dolu mağazaların pek çoğu sırtında birer sefalet yükü taşımaktadır. Yepyeni mantar tabanlı ve ipek çoraplı bir dilenci farzediniz ki elbisesi bir paçavra yığını olsun.

Orada birkaç bakımlı, düzgün binaya karışmış ne harabeler var! Öyle harabeler ki size Kumkapı-Yenikapı taraflarındaki bir izbe sokakta olduğunuza, yahut Haliç kenarında bir semtte dolaştığınıza hükmettirebilir. Sıvalar döküktür, badana yüzüne hasret çekmektedir; pencereler çarpuk çarpuk hatta camsızdır; sittin senedir boya ve tamir görmemiş pancurlar sarkık, dış manzara olarak neye baksanız iğrenç ve hatta terkedilmiş bir harp kasabası gibi korkunçtur.

İşte böyle bir binanın alt katındadır ki bir şişe parfön dört yüz liraya alıcı bulmakta, bir memur maaşına birkaç metre kumaş alınmakta, bir kadın çantası bir yetim kız çeyizine mal olmaktadır. Bir gecede içki için gene böyle bir alt katta üst katı baştan başa donatacak servetler harcanmaktadır. Yarı belden aşağı mâmurluğun yarı belden yukarı bakımsızlıkla bu derece bağdaştığı bir cadde dünyanın hiçbir yerinde bulunamaz. Bereket ki alt tarafın cazibesi üst kısmın iğrençliğini seyre imkân bırakmıyor. En iyisi Beyoğlu Caddesi'nde –hatta her yerde– baş kaldırmamak, yukarıya göz dikmemektir!

Tan, 1 Temmuz 1944

ŞEHİRLERİN TERBİYELİSİ YIKANAN ŞEHİRDİR

B ıyık altından gülerim...

“Modern hayata girdik konforlu ömür sürüyoruz,” der gibi bir tavır alanlara karşı! Peki, ama su nerede? “Su! Su! Su!” feryadiyle kupkuru musluğun birinden öbürüne koşulan, yukardaki kiracı banyosunu doldururken aşağıdakinin başı sabunlu ve gözü kapalı kalan bir şehirde modern hayat pek başlamış sayılamaz ve konfor sözü kolayca ağıza alınamaz.

Yeni hayat su bolluğundadır ve konfor, ancak sarfedilen suyun metreküp mikâbiyle ölçülebilir. Hem de yalnız zengin tabakanın güçlkle banyoya girebilmesi de bir şey demek değildir. Halk suya kanmalı, bol ve temiz su halk vücudünden sağnak gibi dökülüp sokaklardan gürül gürül akmalıdır.

Belli saatlerde veya ikide bir suyu kesilen modern şehir, ortaçağ kasabasından daha geride kalmış sayılır. Zira o çağda su ihtiyacı hem azdı hem de ahali az su ile çok iş görmeyi, su kullanmasını bilirdi.

Son yıllarda İstanbul bir su mirasyedisi kesildi... Suyun gittikçe azaldığı ve harp bitip sulh yerleşmedikçe çoğaltmak imkânı bulunmadığı aksi sırada!

Fikrimce bir “su israfı” karşısındayız. Suyu mevcuda uygun olarak değil, hesapsızca harcıyoruz, boşuna tüketiyoruz.

Hele merkezden ana borunun kesilmesi muslukların dik-katsizlik yüzünden açık kalması ve cereyan verilince suyun yalaklardan kendi kendine akıp gitmesine sebep olduğu için tam bir ziyan demektir. Şehrin suyu bollaşınca kadar muhakkak ki bir “su kullanma terbiyesi”ne ihtiyaç vardır!

* * *

Apartmanların çoğunda su parasını bina sahibi öde-diğinden dolayı kiracı muslukla hiç meşgul olmaz. Zaten hizmetçilerin insafsızlaştığını ve ev hanımının ev işlerine kayıtsızlaştığını dikkate alınca, başka türlü olabileceğini dü-şünmek de yanlıştır.

İşte size sudan çıkan ve ahlâkla, terbiye ile alâkası bulu-nan üç mühim mesele:

1. “Madem ki parasını bizden almayacaklar, varsın akıp gitsin” zihniyeti;

2. Bu zihniyetin umumi menfaate zarar verdiğini düşü-nemiyecek veya –daha fenası– düşünsek mühimsemyeceği-miz bir huyda olmamız;

3. Modern tesisleri ve konfor vasıtalarını kullanmaktaki acemilik yahut kayıtsızlık ve savsaklık.

Eğer bir istatistiği yapılabilse anlarız ki her gün dört kat-lı bir apartmanın bir katında olsun banyo muhakkak taşar!

Banyonun böylece taşması şu demektir:

1. Suyu kıt bir şehirde su israfına ve su darlığına sebep olmak;

2. Binayı çürütmek;

3. Sızan rutubet, nemli duvarlar, horhor akan su sesleri,

farkına varılınca telaşlı gidip gelmeler, bağırıp çağırımlarla öbür kattaki komşuları rahatsız etmek.

Bunlara kapıcı, ev sahibi ve kat kiracıları arasındaki ağız dalaşmalarını ve modern apartmana az çok Sulukule hali veren karşılıklı kavgaları da ekliyebilirsiniz!

Hem sular taşıtuğuna göre sulu, hem yüksekliğinden dolayı kule, hem de kavgaları bakımından gürültüler olması o haldeki bir apartmanın bana Sulukule'yi hatırlatması mazur görülür sanırım!

* * *

Demin dokunduğum “su kullanma terbiyesi” işte o zararları, o münasebetsizlikleri önlemek için lüzumludur; umumi ahlâk ve menfaatle alâkalıdır.

İstanbul'da –şimdiki dar tesisat yüzünden– su kıtlığının baş sebebi ise banyodur. Ne kadar acaip görünürse görünün gene de söyleyeceğim; fikrimce su şebekesini genişletmeden önce banyo kullanılmasına izin verilmemeliydi. Bir “banyo yasağı” su buhranını dörtte bir nisbetinde hafifletebilirdi!

Ha kel başa şimşir tarak, ha susuz şehirde banyoya merak!

Bir banyo dolusu su, eğer kurna ile yıkanılrsa dört kişiye bol bol yeter. Şu da var ki banyodan önce bizde kurna varmış gibi banyo içine oturup uzun uzun yıkanmak adet olduğundan su israfımız katmerlidir.

Fakat bütün bu sözlerime bakıp da –çöller görmüş bir adamdır diye– benim yıkanma aleyhinde, yıkanma alışkanlığını kaybetmiş olduğuma hükmedilmesin. Aksine, isterim ki yalnız varlıklılar değil, her tabakadan halk, hele işçi sınıfı,

hem sık, hem bol su ile yıkansın... Tazyikli su tesisi kulübe-lerde bile bulunsun. Adeta ilk öğretim ve askeri hizmet gibi yıkanma teşkilâtlandırılarak mecburî olsun! Niye yıkanmadığı sorulan Bektaşî babasının: “İnsan topraktan yaratılmıştır; su ile oynamaya pek gelmez,” diye verdiği cevabı çok beğenirim ama, zekâlı bir söz olduğundan ve akla sığmıyan bir nazariyeyi gayet zarif surette çürüttüğünden dolayı... Kirliliği haklı göstermek istemesinden ötürü değil!

Bektaşî, softalığa garazı yüzünden, “Ne varsa su ile can bulur” gibi pek güzel bir öğüdü –ki her çeşmenin üzerinde eskiden Arapçasını yazmak âdetti ve neden Türkçesinin yazılmadığına şaşmamak mümkün olmazdı– unutmuş görünebilir. Fakat hamamlar, çeşmeler, sebiller, şadırvanlar ülkesinde –bunların çoğu yıkılmış, kurumuş, kapanmış bile olsa– İstanbulluya Bektaşî’yi haklı göstermek, hele suya hasret çektiirmek din ve gelenek bakımından günah, modern belediyecilik cihetinden suçtur.

* * *

İstanbul şehri, şehirlerin Bektaşî babasıdır; sokakları ve caddeleri yağmurdan başka hemen hemen su yüzü görmiyen bu şehir insana âdeta “su ile oynamaya pek gelmez, topraktan kurulmuşum” der gibidir. Su ile arası o kadar açıktır ki yağmur yağarken bile başına şemsiye tutmak istediğine, telâşlı telâşlı etrafta bir şemsiye aradığına hükmedeceğim gelir.

Hele bazı bazı, bayramdan bayrama geceleyin Beyazıt, Sarayburnu, Şemsipaşa ve Taksim fiskiyelerinden sular

yükseldiği zaman şehrin kurak loşluklar arasından bakan gözlerini seraba rastlamış çöl yolcusu gibi hayretle açılmış sanırım; bu hayale benzeyen manzaranın vücuduna tatlı ürpermeler verdiğini, fakat Tantal gibi bir türlü onlara dudaklarını süremediğini, göz işkencesine uğradığını anlar, üzülürüm.

Şehrimiz bir bakıma serab şehridir. Su içinde ve dört yanı deniz görünür; fakat acaba gerçekten öyle midir? Denize girmek isterseniz tren, vapur, otobüs seferlerini göze almak, uzun deniz ve kara parçalarını aşmak, hem giderken hem gelirken sırsız küpler kadar terlemek ve denizden aldığınız hassal suyu çamaşırlarınıza devretmek, üstelik, kendi vücut suyunuzu da eksiltmek lâzımdır.

Bir şaheser çeşmeye rastlarsanız; kupkurudur, yıkıktır, yalakları süprüntülüktür... İki göz iki çeşme ağılayacağınız gelir! Bir şadırvanla karşılaşrsınız, musluğunu çevirmek istersiniz su yerine paslı bir figan damlar! Sebil vardır ki sebilhane bardaklarının dizilmiş olması lâzım gelen mermerlerinde şarap şişeleri durur, üstündeki “ve sakahüm rabbi kûm şaraben tahurâ” yazısındaki kelimeyi gerçekten şarap mânasına aldığımızı gösterir.

Din ve âdet bakımından içkisi daha ziyade su ve su ile yıkanılması farzolan Binbirdirek’li ve Bozdoğan Kemer’li, göllü dereli, bendli havuzlu, pınarlı kaynaklı bir şehir ki halkı karaya vurmuş bir balık gibi ağzı güçlkle açılıp kapanarak lisanı halile “su! su! su!” diye diye susuzluktan boğulmaktadır. Burasını suya boğmamız lâzım gelirken!

* * *

İnsanlarıyla beraber suyu kesilmiş terkos musluklarının da bir ağızdan homurdandığı İstanbul'un içtimâî seviyesini yükseltmek, ona modern geleneği vermek, onu nihayet terbiyeli bir şehir yapmak lâzımdır. Terbiyeli şehir, modern görenekli şehir, içtimâî seviyesi yüksek şehir –tıpkı öyle bir insan gibi– yıkanan, yıkanmasını bilen, yıkanma imkânını bulan şehir demektir.

Bu şehir –ümit edelim– sulhün arkasında bizi bekliyor.

Tan, 9 Temmuz 1944

BOĞAZIÇI EDEBİYATININ EKSİK KALAN TARAFI

Şirketi Hayriye'nin şekil değiştirmesi dolayısıyla gazeteler Boğaziçi'ni ön plâna aldılar.

Boğaziçi edebiyata daha ziyade saz âlemleri ve mehtap safalarıyla fazla heyheyli ve çok pırıltılı, aşırı derecede süslü tarafından girmiştir. Hani eskiden muharrirler köy hayatı denince nasıl söğütlü bir dere, kaval sesi, kuzu sürüsü, çeşme başında su dolduran kadife şalvarlı sülün gibi bir kız ve onunla yarenleşen sırma cepkenli tığ gibi bir delikanlı düşünürlerse, bizde de uzun müddet Boğaziçi hep gönüle, göze hoş gelen bir cepheden görülmüştür.

Boğaziçi'ne toz kondurmamak ve orada cemiyet veya tabiat, "ikisinin" de saltanatından başka bir şey sezdirmemek âdetti.

Sanki Boğaz tılsımlı bir ülkedir: Parasızlık nedir bilinmez, kapısından içeri sefalet girmez, aşk çilesinden başka ıstırap yoktur; Allah'ın gecesi ayın on dördü tepenizde durur ve ışığı sularına vurur. İşitilen iki ses, gazel ve bülbüldür. "Açıl sofram açıl!" masalında olduğu gibi bir sözle önünüze dilediğiniz yemekler dizilir ve tek işaretinizle peri kızları ayaklarınızın altına serilir, göğüsleri şehvetle gerilir.

Hele anektot, yâni fıkra ve rivayet kısmı sadece zamane ricalinin –meşhur hanendeleri, sazandeleri, cariyeleri, dal-

kavukları, kabul törenleri ve ziyafetleriyle– hep debdebesini över. Boğaziçi'nin yalnız romantik ve aristokratik tarafını görmek, yaşatmak merakımızdır.

Hâlbuki şimdi yerinde yeller esen bu saltanatla bekçisi örümcek olan o sarayın yanı başında, bitişiğinde, kucağında, bağrının içinde zenginliğe uzaktan seyirci ve hepsi de yoksul insanların dar, izbe ve manzarasız ahşap kovuklarda sürüldüğü bir Boğaziçi!

* * *

Yoksul Boğaziçi'ni edebiyatımızdan kovmak, varlıklısına yaranmak hususunda hemen hemen bütün kalem sahipleri el ve fikir birliği yapmışa benzer. Boğaziçi'nin yalnız koket, dömimonden, sefahatlı hüviyetine âşıkızdır; yahut o tarafını görür, dalkavukluk ederiz. Zaten gerçek dalkavukluğun en mükemmellerini de gene Boğaziçi'ndeki vezirler, kazaskerler yalısı yetiştirmiştir.

Mehtap orada iki kıyı arasına gerilmiş sudan tezgâhlarda ışıktan iplikler ve yıldızdan pullarla dokunduğu masal kumaşını bir vitrinde gibi seyrettirirken gözlerimiz o kadar kamaşır ki arkamıza dönüp koca bir halkın loş hayatını görmeğe imkân vermez. Körfez'e doğru âheste âheste sokulan hep âşık ve şair kayığı mıdır? Suların üstünden hep tatlı “ah”lar ve coşkun “aman”lar mı yükselir? Hani bir Boğaziçi Balıkçısı? *İzlanda Balıkçısı* gibi... Boğaziçi'nin de öyle bir romanı olamaz mı?

Refahlı sosyetesini anlatmış bir *Aşk-ı Memnu* veya komik tarafını belirtmiş bir *Mürebbiye* ve bir *Metres* nasıl elde kaldıysa bir de öylesi lâzım değil midir?

İstanbul'da bambaşka hususiyetlerle her semtten ve mahalleden ayrı bir Boğaziçi halk hayatı vardır. Boğaziçi'nin saltanatlı tarafı edebiyatımızda az çok yer almış, tabiatın şahaneliği de şiirde ve nesirde az çok edebiyata geçmiş ise de henüz asıl Boğaziçi ve Boğaziçili belirtilmemiştir.

Boğaziçi'ne Venedik'de balayı geçiren yeni evliler veya karısını bırakıp kaçmış birbirine âşık çiftler gibi sadece şehvete kaçan bir hisle bakmaktan kendini kurtaracak bir realist edip nerede? O gerçekten anlatmakla bitmez ve anlatmağa –ne kalem, ne resim, ne musiki– hiçbir sanat kudreti yetmez güzel yerde şüphesiz ki zengin ve şair dışında bir halk hayatı da olacak?

* * *

Yalnız paralıının ve sanatkârın yakıştırıldığı o Boğaziçi'nin karakalemleri, suluboyaları, pastelleri ve karikatürleri, birçok tabloları varsa da asıl halkı, doğma büyüme, sayısız nesillerden gelme Boğaziçili, Boğaziçi halk çocuğu –pantolonu yamalı, yüzü çilli, saç mısır püskülü, göğüs bağır açık, akıntılı denizde balık gibi yüzen, dik yamaçlara keçi gibi tırmanan, narin kızılıcık dallarına serçe gibi konup, gece balığa çıkan hani şu çevik, çelik, cin yavrusu Poulbot, yâni bakımsız mahalle yavrusu– yoktur.

Edebiyatımız bu tipi sanat tarihine hâlâ mal edememiştir.

Göksu'nun, Kalender'in sandal ve kik gezintilerini, şarkılarını, yaşmaklı ve çarşafli kibar yosmalarını epeyce yazmış okumuşuzdur. Fakat Küçükusu'da mısır kazanları başına toplanan, dere kenarına ehram serip penbe renkli kâğıt helvası

dişleyen, evinde ağ tamir edip ineğinden aldığı sütü yoğurt tutturarak halk kadınından ve kızından ilham alamadık.

Hele eskiden yalnız yaz mevsiminde taşınıp kışın geri dönen yüksek devlet ricali, memur aristokrasisi dışında –ki bunlar tam Boğaziçili sayılmazlar– bir tip vardı ki daha gösterişsiz bir hayat sürdüğü halde Boğaziçi'nin asıl aristokratı, beyi, beyzadesi o idi. Dalyan, alamana sahibidir; kendisi de balıkçıdır, balıkçı derebeyidir. Derebeyi gibi talihsiz, fakat gözü pekdir. Çok defa iyi niyeti, iyilik sevmesi, etrafını kayırması, maiyetindekilerin arasına karışarak onları tosunca idare etmesi, dümene geçince koca Boğaziçi'ni benimsemesi, gelip geçici zengin memur sınıfına yabancı gözlerle, alay edercesine, hiçe sayarcasına bakması gibi hallerinden dolayı ne mükemmel bir roman kahramanıdır.

Ancak onun, Boğaziçi'nden ayırdınız mı sudan çıkmış balık gibi öleceğini bildiğiniz delikanlının kahraman olacağı bir roman, Boğaziçi'nin öz romanı olabilir.

Bu romanı yazabileceğime güvenmediğim için okumak istiyorum.

* * *

Boğaziçi'nin bir türlü tam hüviyetini veremediğimiz edebiyatını bir yana bırakıp da şehircilik kısmına geçerseniz o hususta da hemen hemen kimsenin hatırına getirmediği bir meseleye dokunmak, mühim bir eksikliği meydana vurmak icap eder.

Meşrutiyetin Boğaziçine büyük bir fenalığı olmuş, zararı dokunmuştur: Abdülhamid tarafından son yıllarında verilmiş bir tramvay imtiyazını hasıraltı etmesi yüzünden...

Sanılmasın ki o tramvay imtiyazı Bebek hattının uzatılması idi. Hayır; büsbütün başka bir şeydi; tramvay deniz kıyısından değil, tepeden geçecek, mâmurluğu yukarıdan aşağıya doğru, bütün yamaçları şenlendirerek sağlayacaktı. Düşününüz: Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bebek üstünden köprüler, setler aşarak, kıvrıla dolana, Boğazı en doyulmaz noktalarından göre seyrede Sarıyer'e kadar giden raylı bir nakil vasıtası!

Bu, kurulup işletilebilseydi şimdiye kadar tarla halinde yarı boş duran Boğaz'ın yamaçları yepyeni bahçeler ve köşklerle bezenecek, sıhhate daha uygun bir yükseklikte dünyanın en güzel manzaralı bir dağ mamûrluğu meydana gelecekti. Bu mâmurluğun aşağıya doğru, hatta karşı kıyıya da kayacağı, Boğaziçi'nde bugünkü Bostancı-Feneryolu şenliğinin kurulmuş olacağı şüphesizdi.

Deniz kenarındakilerin vapurdan, tepedekilerin tramvaydan faydalandıkları, iki kısmı da mâmur ve nakil vasıtalarına malik bir Boğaziçi...

Hatırımda kaldığına göre imtiyaz sahibi, bazı yerlerde yukarıyı aşağıya bağlayan fûniküler'ler yapmağı da üzerine alıyordu. Alman sermayesini ve sanayiini temsil eden Hüggen adlı yaman şahsın bütün bu işleri başaracağı da muhakkaktı.

Boğaziçi'ne sahip olan bir şehir –hatta bir devlet– ve bir edebiyat öyle bir yerin hem zevkini çıkarmasını hem ruhunu anlamasını, hem de değerini vermesini bilmelidir.

Boğaziçi Babül Mendeb Boğazı değildir.

Tan, 16 Temmuz 1944

KIZKULESİ VE İSMİ

Kızkulesi'nin eski şeklinde yenilenmesi bitirildi gibi... Hem bu başarıya hem de tepesine bir heykel oturtulacağı hakkındaki dedikodunun suya düşmüş olmasına sevindik. Renkten renge giren anaförler, ışıklar, akıntılar, yakamozlar, menevişler üzerinde hırçın Marmara Gölü'nün bu solmak bilmez nilüferi –geceleri göbeğinde ateşten tomurcuğu ve ara sıra tepesinde bayraktan çiçeği ile– İstanbul'un hemen hemen bir markası, İstanbul armasının hoş bir motifidir. İstanbul çocuğu ise Kızkulesi'ni oyuncağı imişçesine sever; uzaktan bile olsa, bulunduğu yerden gözlerini muhakkak o tarafa çevirir, seyrettikçe minimini dimağından tatlı hayaller geçirir, bir masal âleminde gezinir.

İnsanların bir adacıkta tek başına yaşama meyillerini sezip pek güzel belirttiğindendir ki Daniel de Foe'nin Robinson'u İncil kadar okunan bir kitap olmuş, hâlâ rağbet bulan, hatta gelişen bir çeşit romancılığın temelini atmıştır. Issız Ada'da ömür sürmeği iki sebeple isteriz: Kendimizden kuvvetli olanların kulluğundan kurtulmak ve gittiğimiz yerde hükmü ele geçirerek keyfimizce, kahyasız yaşamak... İnsan gururuna yakışan bu meyilden dolayıdır ki İstanbul çocuğu için ne Galata ne de Beyazıt Kulesi, Kızkulesi kadar değerlidir. Karadaki o kulelerin bir masalı, rüyası, düşündü-

rücü ve ufuk açıcı bir tesiri de olamaz. Su ve ada en durgun, dar dimağları bile büyüler; hülyalara sürükler; hisli ve içli yapar. Kızkulesi hakkında sayısı kestirilemeyen asırlardan beri nesiller efsane uydurmaktan kendilerini alamamışlardır. Zehirli yılan tarafından sokulması korkusile karadan ilişiği kesilerek Kızkulesi'ne kapatılan ve kayıklı satıcıdan aldığı çilek sepetine gizlenmiş engereğin kurbanı olan kral kızı masalında ancak Kleopatra hikâyesi sezilmektedir. Mitolojideki Léandre efsanesi ise Çanakkale Boğazı ile alâkalı olduğundan Frenklerin kuleye verdikleri “La Tour de Léandre” ismi ilim gözile yetersizdir.

Şüphesiz ki hoş bir masala dayanarak bu âbideye isimlerin en güzelini biz, Türkler vermişizdir. Her hangi asırda ad seçmek için şairler bir araya gelse kuleye halkın taktığı o isimden temizini, sevilmişini, âhenklisini, koketini, çapkını –kıscası– uygununu bulamazlardı!

Akşam, 16 Ekim 1944

“YAZIK!” VE “İMDAT!”

İstanbul’un tamamile imarı şöyle dursun, keşfini bitirmek ne zaman müyesser olacak? “Keşif” kelimesini mübâlağalı bulmıyalım. Şehrimiz hele güzel sanatlar ve eski eserler bakımından dünkü ve bugünkü neslin henüz ayağını basmadığı ve değerini kavramadığı gizli hazineler ülkesidir. Fakat ne çare ki bunlar *Monte Kristo* romanındaki gibi zamanın tahribinden kurtulacak şekilde demir sandıklara konarak sağlamca muhafaza edilememiş olduğundan her geçen gün çoğunun kıymetini azaltıp eksiltmekte, hatta hiçe indirmektedir. *Akşam*’da okuduk: Çarşamba Mahallesi’nde –ki o mahallenin eski adı meğerse Beyçeğiz imiş– Sinan’ın yerine geçen Mimar Davud’un eseri bir Mehmet Ağa Camii varmış; son cemaat yerine kadar İznik çinileriyle süslüymüş; çiniler en şöhretli çini örneklerine taş çıkarıyormuş...

Peki, içimizde kaç kişi bu –sarı çizmeli olmadığı anlaşılan– Mehmet Ağa’yı ve camiini, hele çini tezyinatını bilir? Şehrin her tarafını bildiğini tabiatile pek yakından bildiğim ben bilmedikten sonra bilenler adedinin eski terimle “ahat hanesi”ni aşmadığına şüphe yoktur. Mehmet Ağa Camii ayrıca zamanla dar sokaklar ve sık evler arasında kapanıp kalmış; böyle birçok eserlerimiz gibi bakımsız haldeymiş; meselâ yazılı çinilerden mühim bir kısmı yağmaya uğramış.

Yazık! Şu var ki sanat eserleri bahsinde bize yalnız “yazık!” demek düşüyor; ölü arkasında “Elfatiha!” diye seslenir gibi bir şey...

Mehmet Ağa Camii’ndeki çinilerde katmerli güller, lâleler, karanfiller, enginar motifleri hele mihrabın iki tarafından birinci sıra pencerelere kadar yükselen panolarda birer vazo içine yerleştirilmiş renk renk çiçekler Türk çiniciliğinin şerefine şeref katan bir güzellikte olduğu düşünülürse “yazık!” demenin yetmiyeceğine, “İmdat!” diye haykırınak lâzımgeldiğine hükmolunabilir. Değersiz “yazık!” sözü, nasırından çok çekmiş olan hiçten adam Süleyman Efendi’ye kalsın. Mehmet Ağa Camii birçokları gibi feryat ve imdat bekliyor!

Akşam, 17 Ekim 1944

ÖMÜR, ÖLÜM VE MERMER

Afyon'da çıkan haber gazetesinden alarak *Yeni Adam*'ın yazdığına göre o bölgede bir "Sinada" mermeri varmış ki dünyada eşi güç bulunurmuş; çok eski zamanlardan beri şöhret kazandığından meselâ Roma'ya kadar götürülür, işlenir, şehirleri, mabetleri süslermiş. Hele menekşe damarlarının güzelliği kitaplara geçmiş imiş. Şimdi ocakların yeniden işletilmesine başlanmış.

Kendim işletiyormuşum, satıyormuşum, kazanıyormuşum gibi buna sevindim.

Zira mermerle İstanbul çocuğunun arasında beşikten mezara kadar sürüp giden uzun ve başka memleket halkından fazla bir münasebet vardır. Hele biz yaştakilerle dedelerimiz için, o münasebet –bugünkü neslinkiyle kıyas kabul etmez derecede– geniş, sağlam ve derindendi. Zaten mermerle bezenmiş olan İstanbul, yapıda beton salgınına ve son büyük yangınlara uğramadan önce bu sanat taşına daha düşküncüydü.

Çoğu evin avlusu mermerdi; hamamlar, kurnalar, musluk ve helâ taşları, havanlar ve havan elleri, havuzlar, havuzlara su veren aslan heykelleri, fiskiyeler, çeşmeler, yalaklar, sebiller ve selsebiller, şadırvanlar, minare şerefeleri, merdivenler, masalar, konsol önleri, hepsi mermerden işlenmişti... Mezar taşlarıyla cami önlerindeki tabutluklara kadar!

İlk adımlarımızı mermer serili alt kat sofalarda atar, koşmacalarımızı oralarda veya cami avlularında oynardık. Mahalle çocuğunun oyun odası akmaz çeşmelerin mermer yalakları, yahut çökük medreselerle yıkık sebillerin gene mermerden kuytuluklarıydı.

Hayatımız çeşit çeşit mermerler önünde ve üzerinde geçerdi; mermerler ortasında güler ve ağlardık; din duygumuz camilerin mermerle bezenmiş çevrelerinde gelişir, ruhlarımız mermer sütunlu mabetlerde, vücutlarımız mermer serili hamamlarda temizlenir, ince sanat zevkimiz mermer oymalara baka baka yeşerir, aklımız ahret ve ölüm fikrine mermerden mezar taşlarıle alışırdı.

Ve sonunda tabutumuz bir mermer parçası üzerinde duraklar ve çok defa madde kısmımız bir mermer altında topraklaşır; herkes gider, başımızın ucunda mermer kalır, mermer beklerdi.

* * *

Asrımız çimentoyu ve çimentodan dökölüp şekillen-dirilmiş yalancı mermer çeşitlerini ucuza piyasaya sürerek gerçek mermeri itibardan düşürdü. Tahundan indirdi diyeceğim bile geliyor.

Medeniyetle ve sanatla münasebeti olan, hatta münasebeti başta gelen taş, mermerdir. Mermer, çelik kalemle destanlar yazılan sert bir kâğıt, çelik fırçayla kabartma resim yapılan yırtılmaz bir bez, kendi ipeğile işlenen hâreli bir kumaş, heykeltıraş denen ilahî bir operatörün vücutlara yakıştırdığı ebedîleştirici bir tendir. Mimarlığın en ince, değerli,

şerefli eserleri de gene ondandır. Denilebilir ki insanlar sanat tarihinin bir kısmını mermerle yazmışlar, mermer sayesinde sonsuzlaşmışlardır. Akdeniz medeniyeti, mimarlık ve heykeltıraşlık bakımından gelişmesini tabiatın o bölgeye en güzel mermeri ihsan etmesine borçludur. Bu medeniyetten mermeri kaldırırsak geri kalan tarafı değerinin yarısından fazlasını kaybeder.

İstanbul için ise o hal bir felâket olur. Meydanda sipsivri iki granit sütundan başka eser kalmaz: Dikilitaş ve Çemberlitaş! Mermerden yapılmamış, mermer üzerine işlenmemiş bir çeşmenin mânası kalır mı? Dünyada suya mermer kadar yakışan ne vardır? Mermer üzerinden akan su iki kere aziz olur. Din tesiri altında heykel yapamıyan yakın zaman Türkleri sanat ihtiyaçlarını mermeri ancak çeşme, sebil, şadırvan, mezar taşı diye oyarak giderebilmişlerdir. Mezarlıklarımızdaki siyah servi ile beyaz mermerin zıt bakımından uyuşması da ince, güzel bir buluştur. Başlarında siyah servileri bekle-miyen, servi gölgesine dikilmemiş beyaz mermer taşları insana, orada yatanların henüz ahrete ve gufrâna ulaşamamış oldukları hissini vermez mi?

Bana öyle gelir ki ölümler mermerlerin aklaştıırıp temizleyici tesiri altında önce eriyerek kendilerini yavaş yavaş servi köklerine emdirirler; burada ağır ağır, için için yüksek dallara doğru yol alırlar, yol aldıkça ahret havasına ve rayihasına alışır ve nihayet tepeye ulaşp nurlaştıktan sonra bir yarım ay ışığında, fosforlarını pırıldatmadan ölüm ağaçlarının fısıltılarıyla usulcacık uğurlanarak dönölmez yolculuklara çıkarlar. Artık ruh olmuşlardır.

Sanırım mermerlerle servi ortasında –son metamorfozumuzu tamamlayan– gizli ve kısa bir hayatımız daha vardır.

* * *

Arkada, pek uzakta kalan yıllardan başlayarak bugüne kadar mermerin ömründe büyük bir yer aldığını ve iz bıraktığını şimdi düşündükçe daha iyi anlamaktayım.

Meselâ üç yaşında var mıydım, yok muydum, her halde pek ufaktım, Beylerbeyi’ndeki evden hatırımda kalan, limon saksıları dizilmiş geniş bir mermer koridordur ve Beylerbeyi Camii’nin gene mermer avlusudur. İkisinde de güneş ile mermerin birleşerek, birbirlerine kavuşarak iki misli parlatıkları bir ışık bolluğu, keskin beyazlık... Bu ışıldak, tertemiz beyazlığı yarım asır sonra hâlâ kafamın içinde buluyorum.

Daha sonra Lâleli’de bir evin mermer avlusu ve güneşlemeğe götördükleri Lâleli Camii’nin mermer merdivenleri...

İşte Sultanahmet’teki konağın mermer taşlığı... İstanbul tarafındaki en son evimizin mermer döşeli alt katı, hamamına giden mermer koridor, koridordaki mermer çeşme... Erenköyü’nde mermer selsebil... Ne kadar mermer kalmış zihnimde!

Bu mermerlerin yıkılışını, oğulup kurulanışını, mermer avlulara sıralanan fildişi parlaklığı almış yol tahtalarını, üzerlerinde yürürken çıkardıkları sesi de hatırlıyorum. Hele büyük, geniş helâ taşlarının tuz ruhile temizlenmesi, o sarımtırak köpük ve gözleri sulandıran keskin gaz... Sonraki keskin, gölgesiz, kupkuru beyazlık! Ve beyazlık üzerinde,

kenara çekilip yan yana duran sarı çivili, kırmızı çuha kaplı kunt nalınlar!

Bayram arifelerinde gittiğimiz aile kabristanındaki kavuklu mezar taşlarından, okutmağa götürdükleri Merkeze-fendi Türbesi'ndekilere kadar gene hadsiz hesapsız mermer... Kimi havuz ve fıskiye gibi eğlenceye, kimi çeşme ve hamam gibi temizliğe, kimi cami ve tekke gibi din işlerine yarıyan, kimi de hayatla ölümün birleştiği noktayı işaretliyen şeyler... Mermerler, hep mermer!

Biz, İstanbul'da mermer hâkimiyetinin son devrini yaşamış insanlarız. İstübdatta, ferace ve yaşamakta, çarşıfta ve kaçgöçte, tecvit ve ilmihalde, atlı araba ve tramvayda, later-na ve karnavalda, fes ve kalpakta, birtakım acayip şeylerde olduğu gibi bu güzel mermer modasından da arta kalan şahitler biziz.

* * *

Artık mermer, apartumanların dış ve antre süsü olarak bir gözbağcılık vasıtasıdır. Ev içinde vaktiyle mermerden yapılmış ne varsa hepsi çimentoya, bunun parlağı olan emayye takımlara çevrildi ve yerler renkli beton kerpiçlerle döşendi.

Zira bugünün insanı zor olan mermer temizliğiyle uğraşacak durumda değildir. Ne vakti vardır, ne adamı. Vakti ve adamı olanların çoğunda da eskinin iyi taraflarını canlandırma ve yaşatma zevki bulunmuyor. Modaya uymak iştahı her hissi ve zevki yeniyor. Heykellerimiz de tunçtan... Hani-ya mermerden olanları?

Şu var ki dedelerimizin mermer üstünde gösterdikleri

ince sanatın âşıkları arttı. Bugün bir camiye din ihtiyacile girenler belki azalmıştır; fakat sanat şevkile gidenlerin çoğaldığı şüphesizdir. Mermer oymalı çeşmeden su yerine güzellik akmasını bekliyoruz. Bir şadırvana abdest almak için yanaşmasak bile mermerindeki ince işler karşısında hayran kalıyoruz. Mermer evlerimizden eteğini çekti amma sanat tarihinin övündüğümüz bir malı oldu.

Öyle olmakla beraber dünyanın en iyi mermerlerini yetiştiren bir ülkede yeni yeni binalar büyük bir hızla kurulup dururken –bir kraliçe gibi– soğuk, fakat haşmetli, kibar, o güzel taşımızı kenara atmak doğru değildir.

Mermerle münasebetimizi ne kadar kessek, hayatta mermerden ne derece yüz çevirsek –unutmıyalım ki– bir gün yüzümüzü süreceğimiz, yüzümüzün üstüne konacak taş gene odur, mermerdir.

Akşam, 5 Kasım 1944

PÜRTELAŞ HASAN EFENDİ GİBİ...

Mücevher çekmecesine benzeyen o zarif Gazanfer Ağa Medresesi'ni yıkımdan kurtarmak şartile yenileyip içinde şehrimizin dört devrini belirten bir müze kurulmasına sevinirken böyle her güzel vesileden faydalanarak tekrarladığımız gibi gene *İstanbul Rehberi* ihtiyacını ileri süreceğiz. Hâlâ işimize yaramakla beraber –zamanına göre başarılı, değerli bir eser olan– eski rehberin bir kenarda unutulmuş, yillanmış telefon rehberindeki numaralar kadar aradığımıza cevap vermediği muhakkaktır. Son imar hareketlerinin sebep olduğu değişikliklerden sonra bu rehber, bir 1914 yılı coğrafya atlası imişçesine ömrünü tamamlamışa benziyor. Şimdiden daha geniş ölçüde hazırlığa başlanılırsa, sulhun getireceği ilk iyi kâğıt ve basım zarıflığından de yardım görerek dolgunluk bakımından olduğu kadar güzellik tarafından da beklediğimiz mükemmel esere zamanında kavuşuruz.

Gönlümün istediği, yeni rehberin tam mânasile İstanbul'u yaşatması, hatta bazı ikinci, üçüncü derecedeki meraklı bahisleri de lüzumsuz saymıyarak içine almasıdır. Ne gibi? Meselâ –ciğercilerin, kuşcuların, sandalcıların yer aldığı sokak isimleriyle uğraşamaz!– öyle büyük mahaller vardır ki isimlerini, lakaplarını taşıdıkları şahıslar hak-

kında hiç malûmatımız yoktur. Akbıyık kimdi? Etyemez, Kabasakal, Yunus, Draman keza! Pürtelâş Hasan Efendi'yi, Vişnezade'yi, Baba Hasan'ı, Kamer ve Muhsine, Taya hatunları, Hacı kadını, Abdülvedud'u, Ördekkasap'la Deniz Aptal'ı da bu kitapta, zahmetsizce tanımak istemez miyiz? Şaşkın Bakkal'ı biz tanı mıştık. Bu lâkabı ona Sabahçı Mihran, önünden geçerken –boş tarlalar arasında dükkân açıp pineklediğinden dolayı: “Şaşkın bakkal, uyuyor musun?” diye hatırını sora sora– takmıştı. Tabii o yerde bir gün şaşkın değil, açıkgöz dört beş bakkalın alışverişten başlarını kaşımağa vakit bulamıyacaklarını kestiremezdi.

İşte telâşımın sebebi buradan geliyor: Eskiye dair çok şey bilen bir neslin çekilmek üzere olması... Bugün kolayca yapılacak o işi yarın çözülemez bir korsan hazinesi plânına dönmesinden korkulur!

Akşam, 21 Kasım 1944

CEFASINI ÇEKENLER İÇİN

Bir zamanlar Yenikapı'dan Unkapanı'na gitmek isteyen bir adamın –şimdi dosdoğru çıkıp indiği geniş cadde yerine– kaç sokağa sapması, kaç dolambaçlı yoldan geçerek, kaç kavis çizmesi, ne kadar dolaşması ve o mesafeyi aşmak için ne kadar vakit kaybetmesi lâzım geldiğini hiç düşündünüz mü? Bilmiyenlere şunu söyleyeyim ki koca İstanbul'da böyle bir yolculuğu göze alacak adama pek az raslanırdı. Trenle veya tramvayla aşağıya inip Eminönü, Keresteciler yolundan hedefe lâm elif çizerek varmağı tercih ederdik. Nasıl etmiyelim ki dünyanın en karmakarışık, girintili çıkıntılı, yokuşlu inişli, dar ve çamurlu, bakımsız ve lops sokakçıklarından saka atları, moloz taşıyan eşek sürüleri, kömür yüklü deve katarlarıyla haşır neşir, biteviye zifoslar yiyerek zikzaklar yapmak, seki taşlarından atlamak, kapı aralarına sokulmak, soba borularından damlıyan zifirli sulara bulanmak, hele çıkar yolun hangisi olduğunu önceden bilmek, daha doğrusu gide gele küçük yaştan tahsil etmiş olmak şartı.

Saraçhanebaşı'na varınca takatiniz tükenirdi; bir kahvede mola verirdiniz. Sonra “Ya Allah!” diye kalkar, geldiğiniz sokaklardan daha çapraşık, daha kirli, daha yılankavi geçitlere, hem de bu sefer yokuş aşağı kendinizi verirdiniz. Asıl tuhafı ne çıkarken, ne inerken, ne arada ne de tepede

–Marmara olsun, Haliç olsun– bir değirmi su parçası görmek imkânsızdı! Sokakların iğri büğrülüğünden, evlerin birbirine girmesinden dolayı şimdikinden on misli uzayan o zahmetli mesafe üzerinde gönül açacak bir manzara ile karşılaşmak ne mümkün... Yüreğiniz kasvetle dolardı. Şehirde giden bir adama benzemezsiniz. Masal âleminde, geçitleri girift bir yeraltı dehlizini aşarak efsunlu hazineyi ele geçirmeğe çalışan Keloğlan sizdiniz... Sizde de onunki kadar keskin zekâ, cüret, çeviklik bulunmalıydı.

Bugün yeni nesil –iki taraflı denizleri seyrede ede, yayan olduğum halde beni bir kıyıdan ötekine kuş gibi uçuran– o gezintinin safasını, cefasını çekenler kadar süremez.

Akşam, 1 Aralık 1944

TENKİDLERİ TENKİD

Suyu kesilmiş yarım milyon kişinin heyecanını ve öfkelerini haklı görmekle beraber tenkid tarzımızı tenkid etmekten kendimi alamıyacağım. Biz, öyle bir şehirde oturuyoruz ki belediye varidatı Avrupa'daki yüz bin nüfuslu bir kasabanınki kadardır. Hâlbuki İstanbul şimdi yurdun her tarafından üşüşmüş harb zamanı zenginlerle bir milyona yakın nüfus barındırmaktadır. Asırlardan beri bakımsızdır; lüzumsuzca geniştir; hele 32 yıl süren Abdülhamid devrinde, imparatorluğun ve Hilafet'in başşehri olmasına rağmen devede kulak Hamidiye suyundan başka esaslı hiçbir imar görmemiş, plâna değil, bir krokiye bile sahip olamamıştır. O zamanki evlerin hemen hemen hepsinde bir kuğu bulunurdu, ev kurulmadan önce kuyu kazdırılırdı. Terkos suyunu ortalama hesap yüz bin kişi ancak kullanırdı; apartman usulü gelişmemişti; banyoya hastalarla bazı ecnebler girerdi; hatta pek iyi hatırlarım, kira ile banyo alınır, kum sancıları geçince bu lenduha çinko kap, hamalların sırtına yükletilip evden defedilirdi. Bir kapıdan banyo sokulurken şöyle derdik: "İçeride hasta var!"

Halk bayramda: "Eskiden sular kesilmezdi, ârıza olmazdı," diye söyleniyordu. Yanlış. Elmalı Bendi bir kere çöküvermiş, Göksu Deresi ağzındaki yalıları sürüp denize

götürmüş, Anadolu yakası aylarca ve mütarekede İstanbul tarafı haftalarca susuz kalmıştı. İstanbul tarafından da çok defa görürdük: Hortumla sokaklar sulanırken birdenbire su kesiliverir, memur bekler, bekler, ümidi keser, tası tarağı toplar, giderdi. Bunları unutmuşuz. Hele Ahmet Rasim'in *Şehir Mektupları*'na bir göz gezdiriniz: Çeşme önlerindeki ağız dalaşmalarile kanlı bıçaklı kavgaların canlı tasvirlerine, susuzluktan acı şikâyetlere raslarsınız. Yangın haberlerinde daima bir *su fıkdanı* bahsi geçerdi.

Susuzluk İstanbul'un Fatih devrinden beri eksilmeyen, artan bir derdidir ve bu, bir belediye kabahati değildir; öyle büyük iştir ki –bir yeni galerinin yüz milyon liraya maledileceği düşünülünce– meselenin hallini ancak yarınki sulh hükümetinden beklemek ve istemek lâzımgelir.

Akşam, 8 Aralık 1944

KAPALIÇARŞI'NIN ROMANI

Arkeoloji müzesi müdürü, gazetemizden bir arkadaşa konuşma arası demiş ki: “Kapalıçarşı dünya yüzünde cesamet ve terkip itibarile örneği bulunmayan bir eserdir. Bugünkü hali hemen tamirini icabettirmektedir. Hatta on beş yıldan beri yapılması lâzım geliyordu. Tamir işi ihmal ve bakımsızlık sebebiyle gün geçtikçe maddî bakımdan güçleşmektedir.”

Şüphesiz büyük çarşayı kurtarmak lâzımdır. Sayın bilginin dediği gibi, “dünyanın en mühim âbidelerinden ve İstanbul’un şöhret sebeplerinden biri olduğu için o binayı restorasyon usulile eski şekline sokmak”, diriltmek, yeniden yaşatmak vazifemizdir.

Fakat bir de Kapalıçarşı’nın aşağı yukarı beş asırlık bir tarihi vardır ki İstanbul’un giyim kuşam, süs ve zarafet hayatını belirttiğinden, kadının ve erkeğini dört yaz şu kadar yıl hoş, cazibeli kıyafetlere soktuğundan dolayı ehemmiyetle, emekle, kudretle yazılmağa ne kadar muhtaçtır! Kapalıçarşı’nın bir tarihini ve bir romanını hangi feyizli kaleminden ne kadar okuyabileceğiz?

Biz yaştakiler çarşının bütün İstanbul ihtiyacını sağlayabilen tek pazar olduğu devri bilemeyiz. O devir ki kadın bir kapısından girip ötekinden çıkınca tepeden tırnağa kadar donanmış, Nedim’in dediği “gülgülü kerrakeli, mor hareli”

elbiseden “buseden pabuç”a benzeyen nefis terliklere varınca lâhur şal, samur kürk, atlas ferace, canfes şalvar, diba hırka, bürümcük entari, kadife yelek, cuni hotoz, sırma kuşak, billur yaşmak; hepsini bulmuş, ayrıca fildişi tarak, misk ve amber kutusu, allık, rastık, düzgün ve sürme şişecikleri, giyme kuşama, süse püse yarar ne varsa satın alabilip her isteği yerine getirilmiş halde evine dönmüş olsun!

* * *

Büyük çarşığı o saltanatlı devrinde göremediğine çok kişi keder etmez de Sadabâd ve Boğaziçi âlemlerini yaşamadığına hayıflanır. Halbuki İstanbul’un Kapalıçarşısı uzun zamanlar Sadabâdı ve Boğaziçisi kadar, belki de daha fazla seyre değer bir güzellik ve güzeller sergisiydi. Boğaziçi âlemlerinin şatafatını, Sadabâd’ın kıyafet dekorunu, İstanbul erkeğinin ve kadınının her hangi bir gezinti yerinde süsünü sağlayan, cinsî cazibesini arttıran peri haznesi bu loş kubbeli ve dar kemerli çapraşık mağarada saklıydı.

Türk İmparatorluğu’nun başkentine –öz memleketin her tarafında örülen, işlenen, bükülen, boyanan, dokunan, imbikten ve perdahtan geçen, çeşit çeşit, en ince, en hünerli sanat ve zanaat eserlerinden başka– Çin yolundan develer, katırlar sırtında ulu dağlara, ucu bucağı bulunmayan bozkırlara kamçı ve çingirak sesleri yayarak gelen kervanlarla, Yemen ve Mısır ülkelerinden yelken açıp korsan ağlarını aşarak güçbelâ erişen gemi kabileleriyle can pahasına taşınmış bu eşyadan Kapalıçarşı’ya kim bilir nasıl bir zenginlik kokusu sinerdi... Kürk kokusu, Hint kumaşı kokusu, telatin

ve sahtiyan kokusu; Halep kili, Şiraz gülü, sandal ağacı, misk keçisi, çiçek suyu, bergamot ve amber kokusu...

Dünyanın soğuk ve sıcak her ikliminden gelip birikmiş malların, pahalı zinet eşyasının, itriyatın her birinden ayrı ayrı yapılan kokular birleşince zaten üstü kapalı bu pazar yerinde bin bir kokudan toplanmış bir tek koku duyulurdu: Süs ve lüks kokusu... Sonra inci, mercan, elmas, zümrüt ve altın ışığı!

Ve bu hoş kokulu ve hoş ışıklı loş dehlizlerde sırma cepkenli leventler atlas feraceli dilberlerle birbirlerine söz atarak, göz süzerek alışveriş ederlerken bir tarafta iri kavuklu ihtiyar zendostlar yeni satın aldıkları körpe halayıklarını kendilerine bağlamak için süs eşyasına keselerini boşaltırlar, öbür yanda saray ağaları haseki kalfalara top top kumaş, şişe şişe misk taşırlar, vezir uşakları da yaşlı efendilerine kutu kutu amber götürürlerdi.

Nihayet ikinci ezanları okunur, bekçiler bağırır, halk boşanır, kubbelerdeki tepe camı ışıkları kendiliğinden söner. İpekli toplarile sırma püsküllerin şakrak yüzlerine gam siner ve dünyanın en büyük alışveriş sarayına milyonlar örtten bir karanlık, servet kokulu bir gece çökerdi.

* * *

Bu çarşıya son darbeyi, benim de hayal meyal hatırladığım bir zelzele indirdi.

Yıkılan ve sakatlanan dükkânlar şehrin içine dağıldılar; halk, hele kadın tayfası –tamirden sonra bile– uzun müddet çarşıya girmekten korktu. Sultanhamamı'nın, Eminönü'nün, daha sonra da Şehzadebaşı'nın ile Beyoğlu'nun parlak alışveriş devri o zamandan başlar.

Kapalıçarşı artık üçüncü derecede mal satılan bir yer olmuştı. Netekim her Şeker Bayramı'ndan birkaç gün önce anamın oraya uğradığı zihnimden çıkmamıştır. Kendimiz için öteberi almağa mı giderdi? Hayır. Evin uşak, arabacı, aşçı ve hizmetçilerine bayram bohçalarını hazırlatmak için...

Bayram bohçası, konaklarda ve konak yavrularında belli başlı geleneklerden biriydi. Gözümün önünden gitmez: En zengin bohça ahçıbaşınınkiydi; ipek futadan sırma işlemlili uçkura, çevrelere, para kesesine kadar bütün bir çamaşır takımı. Ahçıya ipekli mintan verilirdi; ama uşakla arabacıya kaskatı frenkgömleği ve arkası lastikli siyah papyon kırıvat... Arnavut bahçıvanlara hediye edilen bohçadaki mintanlar beyaz patiskadandı. Ayrıca memleketlerindeki eşlerine göndersinler diye o bohçalara birer fistanlık kadın kumaşı konması da lâzım gelirdi.

Evde zenci dadı, bacı veya genç Sudan kızı varsa, eşyanın fazla allı kırmızılı, cicili bicili, pullu ve boncuklu seçilmesi şarttı. Anadolu kızlarına, hele şehirleşmişeler alınacak eşya, ucuzundan olmakla beraber hanımlarınkine benzemeliydi. Sonra bazı konaklarda —o devrin güzel bir âdeti— taşralı talebe bulunurdu; yatılı mekteplere giden bu gençler hafta başlarında konağa gelirler, çamaşır değiştirirler, yatarlar ve ertesi günü harçlıklarını alarak gene mekteplerine dönerlerdi. İşte onlara da bayram bohçası verilirdi; içine çorabından kırıvatına hepsi konulmak şartile... Bayram günü, el öptükleri zaman büyük beyle büyük hanımın sundukları hediye başka!

* * *

Bahsettiğim devirdeki çarşıdan zihnimde nedense en çok iz bırakanı, üstünde galiba şemsiyeli bir Japon resmi bulunan Mikado lâvantası şişeleridir. Ben alınsın isterdim; kokusu ağırdır diye eve sokmazlardı.

İnsanın bazı hiçten arzuları vardır ki bir türlü yerine getirilemez. Büyüyüp de artık kendi keseme hükmümün geçtiği zaman bile fırsat düşüp de Mikado'yu alamadım. Hâlâ merakı içimdedir. Gençliğimde lâvanta modası ve markası değişmişti; Gellé Frères'in pabucu dama atılmış, camekânlara Piver'in daha ziyade şurubu andıran çok şekerli, iç bayıltıcı kokuları dizilmişti. Bunların terle karışınca bir cins rayihalı "flit"e benzediklerini sinek sersemletici eczalar icadedilince anlamıştım. Birçok evlerden sinek gibi tatlı bir sersemliğe kapılıp kaçtığımı unutmadım.

Evet, büyük çarşı, büyük zelzeleden sonra sünepeleşmişti. Fakat benim için gene de hoş ciheti vardı; şimdi de vardır. O kadar vardır ki yılda birkaç kere hiç de işim olmadığı bir halde bir kapısından girer, geçmiş devirlerini hayalimde yaşatarak acayip bir keyif içinde ağır ağır yürüyüp öte kapısından çıkarım. Etrafımdan ziyade göremediklerime bakarak zevk aldığımı şüphe yok.

Yaşlı hanımlardan ve efendilerden genç iken dinlediğime göre Kapalıçarşı'nın –sanırım Sultan Aziz zamanı– eskiyi hatırlatan bir parlak devri olmuştur. Hatta, aklımda kalan doğru ise, çarşı geceleri bile açılır, donanır, içinde kadınlı erkekli gezintiler yapılmış. Kalpakçılarbaşı seyranlarından pek tatlı hatıralar taşıyan o hanımlar ve beylerden bugün hangisi hayatta?

Kapalıçarşı yalnız eşya alış veriş bakımından değil, İstanbul'un kadın–erkek münasebetleri dolayısıyla de cemi-

yet tarihimizde iz bırakmıştır. Çarşının dar dehlizleri ve dar dükkânları az macera mı kaydetti? Çarşı sayısız nesilleri ve asırlarca damı altında toplayıp yakınlaştıran gönüller alınıp verilen bir muhabbet pazarı olması cihetinden de bir başka âbide ve yadigârdır. Kaçgöçün hüküm sürdüğü yüzlerce yıl –Haliç gibi, Sadabâd gibi, Boğaziçi gibi– orada da:

Sırma kâkûl sim gerden zülf tel tel ince bel
Bir civankaşı sarık olmuş efendim başına
Sürme çekmiş ıtrîşahiler sürünmüş kaşına

Nice “perirû”lar ve “civan”lar sevmişler, sevilmişler, se-
vişmişlerdir.

Lâle Devri’nin, Boğaziçi devrinin, bütün belli başlı zev-
ku safa yerleri devirlerinin Kapalıçarşı devrile kıyas edilince
pek kısa ömürlü olduğu meydana çıkar. Kapalıçarşı Türk
İstanbul’un hayatı boyunca sürüp gitmiştir.

Hâtta ben o fikirdeyim ki şimdiki yarı çökmüş ve güzelli-
ğinin camii yıkılıp ancak mihrabı yerinde kalmış olan büyük
âbidemiz çarşıdan cinsi cazibe elini eteğini henüz tamamiye
çekmiş sayılmaz. Orada hâlâ ılık ılık bir şeyler olduğunu,
tatlı tatlı bir şeyler döndüğünü duyuyorum.

Duyduklarım daha ziyade bugünkü sağların değil, dün-
kü ruhların tavaflı olacak!

Akşam, 18 Mart 1945

ŞEN OLASIN ŞANLI HİSAR

Beş asırlık ömrü olan Rumelihisarı'nın artık esaslı şekilde onarılıp şenlendirilmesine, rahmetli Cemal Paşa tarafından başlanıp da tamamlanamıyan projenin gerçekleştirilmesine karar verilmiş. Bu yenileme işi tarihimize ve en parlak tarih başarımıza karşı işlediğimiz bağışlanmaz suçun vicdan azabından bizi kurtaracağı için, şimdiden ruhumuzda bir hafiflik duyduğumuza şüphe yok. Düşününüz ki asırlarda İstanbul nice eğlence semtleri, saraylar, konaklar, bahçelerle bezenip samur kürkten serâser kumaşa, lâle soğanından ak ambere kadar milyonlar harcanırken, ne bir padişah, ne bir vezir gayrete gelip de bu şanlı Hisar'a bir metelik sarfetmemiş, o lüzumu kavrıyacak tek devlet adamı yetişmemiştir. Son asırda ise milleti gırtlığına kadar borca sokup Rumelihisarı'nın çöktüğü sırada Dolmabahçe, Beylerbeyi, Çırağan, Yıldız sarayları yapılırken, Büyük Reşit Paşa'dan tutunuz Küçük Sait Paşa'ya kadar Mecit, Aziz ve Hamit devirlerindeki az çok yeni fikirli ricalin bu ihtiyacı duymamaları, padişahlara meram anlatamamaları, padişahların da ecdat ve millet yadigârına kayıtsız kalmaları acınacak hallerdendir.

Hele bir zamanlar, çalgılı çağnaklı Boğaziçi "heyhey!"ler, "medet!"lerle çınlar, padişahlarla devlet ricalinin debdebeli

kayıklarından hanendelerle sazandelere altınlar yağarken kimsenin –içinde keyif sürdükleri şehrin fethine temel taşı vazifesini görmüş– köhne Hisar’a başını çevirip de, “Sen ne alemdesin?” dememesini, milli, medeni duyguya yüreğinde bir an olsun yer vermemesini nasıl unutabiliriz? Rumelihisarı hem şekli, hem mevkii, hem zarıflığı bakımından dünya tahkimli şatolarının en güzellerinden biridir; tarihte oynadığı rol bakımından da önemini küçültmek imkânsızdır. Bayındırmak nerede, yakın geçmişteki dedelerimiz en azametli askerlik yadigârlarına ve hatıralarına mahfaza olacak namlı âbidenin içine çürük çarık, birbirlerine girift olmuş bir sürü sünepe evler kurulmasına göz yummuşlar; bu suretle de şanını yükseltmek şöyle dursun, değerini düşürmüşler, şerefini kırmak küstahlığında bulunmuşlardır.

Rumelihisarı, yabancı yadigârı Yedikule’den ve İstanbul surlarından daha yeni, fakat bizim için o kuleleri ve surları yere seren kudretin bir emaneti olduğundan dolayı daha kıymetlidir. Nihayet kendimizi böyle bir emanete kayıtsızlık suçundan sıyırmak istememizi alkışlarız.

Akşam, 26 Mart 1945

İSTANBUL'UN ÇAYIRLARI

Her yaşta gördüğüm bütün baharlar gözümün önünden geçiyor: İstanbul baharları, Anadolu baharları, çöl baharları... Fakat çocukluğumun baharlarındaki renk ve rayiha hatırası, üstünden hemen hemen yarım asır geçtiği halde bana hepsinden daha canlı ve dünkülerden daha yakın geliyor. Sonradan böyle baharlar görmediğimi sanıyorum, sebebini düşünüyorum ve bu sebebi buluyorum: Çayır eksikliği...

İstanbul'un baharı çayırlarında idi.

Çayırların çoğunu eşip deşerek, üstüne evler kurup bağa, bostana çevirerek yok ettik. Bir kısmına da içkili kahve cazlı gazino ve kumarlı kulüp bulamadığımız için uğramaz, ayak basmaz olduk.

Zaten çayır, bugünkü genç nesil için ancak ot biten boş bir tarladan başka bir şey değildir. Eğer biraz geniş ise akla ilk gelen güzel fikir, bir silindir çekerek düzlüğünde futbol oynamaktan ibarettir. Orta yaşlı zengin ise şunu düşünür: Şehir plânında yeşil saha diye ayrılmamışsa satın alıvereyim de üstüne, bir sıra, yedişer katlı apartman kurayım. Hele yanından, yakınından bir asfalt yol geçiyorsa veya geçirtmek imkânı varsa fırsatı kaçırmamalıdır!

Eskiler çayıra saygı gösterirlerdi, ilişmezlerdi. İki sebep-

le: At beslediklerinden ötürü çayırlar lüzumlu idi ve baharın feyzini atlar bağlanmış gür otlı bir çayırdaki seyirden hoşlandıkları için çayırları korurlardı.

Çayır neydi? Nedir? Her ot biten bomboş toprak parçasına baharda yeşeriyor diye çayır adını vermek yanlış olur. İstanbul'un dört bir yanı, meselâ Şişli'den ayrılınca rastlayacağınız genişlikler veya Topkapı'dan çıkınca içine dalaacağınız düzlükler de bahar olunca yemyeşil kesilir. Kuzuların oynadığını, atların dolaştığını, ineklerin ufuklara dalıp düşündüğünü, eşeklerin sırtüstü yatıp yuvarlandığını, yani hayvan otlatıldığını da görürsünüz.

Ama bunlar dedelerimizin çayır adını verdikleri yerler değildir.

* * *

Çayır bambaşka bir şeydir ve İstanbul'da en güzeli, en adli sanlısı Uzunçayır'dır.

Çocukluğumda Kuşdili de o mânada ve o gürbüzlükte bir çayırdı. Şimdi beton kanalizasyon tesisatı ile berbat edilmiş, çirkin, kupkuru, baharda bile yeşeremez bir toprak parçasıdır. Sağda Kurbağalıdere köprüsüyle Gazhane arasında da seyrine doyum olmaz bir çayır vardı. Bugün yan tarafı çamura gömülü sıra sıra sünepe evlerle çevrilmiş verimsiz bir bostandır.

Ya Haydarpaşa çayırı?

Nisan ve mayıs aylarında banliyö katarları gelip geçerken yolcular birbirinin omuzuna basarak pencerelere üşüşür, seyrine can atar, trenin yavaşlamadığına, hâтта oracıkta

insafa gelip mola vermediğine üzülmüdü... Çayır o derece coşkun bir bahar içinde denizler gibi dalgalanır, adam boyu otlar her rüzgâr esintisinde koyulu açıklı renklerle bir sönüp bir parlayarak gezi kumaşlara mahsus akıp kayan, toplanıp genişleyen, tırtıllanıp düzleşen desenlerle durmaz, değişir, menevişlenirdi. Yemyeşil taze yonca, kıpkırmızı körpe gelincik, sapsarı yabani hardal kokusu iç açar, kuvvet verir, iştah kamçılardı. Malihülyalılar bile iyimserlik, hayat zevki, dünyaya alâka duyarlardı.

O çayırdan bir değirmi iz kalmamıştır. Deline deşine, çukurlar ve hendekler açıla kapana, toprak altüst edile edile burasını en çetin dövüşmelere sahne olmuş bir savaş yerinden farketmek imkânı bırakılmış mıdır?

Benim gibi ellisini aşmış, kadın erkek kaç İstanbullu var ki eğer şu satırlara gözü ilişirse, eminim, yarım asırlık bir ömrün ardından Haydarpaşa çayırını –anlatamadığıma şüphe etmediğim ve anlatmağa da kalkışmadığım manzarası ve rayihasıle– gözünün önüne getirecek ve o baharla birlikte körpe çağını, kendi baharını düşünerek çok renkli, çok tatlı, âdeta şuruplu bir hatıralar aleminde gezinecektir.

* * *

Bizler çocukken başka bir dünyada yaşamıştık; gençliğimizde hayatımız büyük bir değişikliğe uğradı; olgunlaşmamız ve yaşımızı almamız sırasında ise kendimizi ötekilere büsbütün benzemez bir muhit içinde bulduk.

Bir yere gitmeden birçok yabancı yerler gezen ve her gezdiği yerde yerli kıyafetine girip yerli âdetine uyan acayip

seyyahlar biziz, bize derler. Şimdiki taze nesil ise gözünü açtığı zamandan bugüne kadar hep gördüğünün, bildiğinin, öğretilenin devamı içinde ömür sürüyor.

Onlar bir tek rejimin, bir tarz cemiyet hayatının ve bir biçim inkılâbın bir türlü terbiye gören yetiştirmeleridir. Biz, sürü sürü politik ve sosyal inkılâplardan güçbelâ arta kalabilmiş, her inkılâbın yepyeni icaplarına uymağa çalışmış ve gömlek gibi devir değiştirmiş üç asırlık adamları. İstibdat terbiyesi gördük; bunu bıraktık, Meşrutiyet usullerini benimsemeğe koyulduk; tam alışırken Cumhuriyet doğdu; berikleri attık, ona sarıldık. Her birine uymakta az çok kusurumuz olduysa suçlu sayılmamalıyız ve büsbütün sersemleşmeden benliğimizi koruyabilmemize şükretmeliyiz.

Evet, biz ömrümüzün ilk bölümünde, tabiatın İstanbul'a gerçekten bir ihsanı, ziyafeti olan çayırıları severdik. Gelenekler böyle emrederdi. Zira o zamanın bir bahar geleneği, bahara mahsus değişmez âdetleri vardı. Meselâ baharda atlar çayıra çıkarılırdı. Kaç gün için? Doğrusunu hatırlayamıyorum fakat yirmi günden aşağı değildi. Önceden gidilir, –bizim eski semtten bahsediyorum– Uzunçayır'da, hayvanların sayısına göre yer kiralanırdı. Yerin yonca gibi yağlı, besleyici, gevrek otları çok bir seçme parça olmasına dikkat edilirdi.

Nihayet günü gelirdi, bir sabah, daha güneş Kayışdağı'nın yosun rengindeki tepesine donuk ışığıyla krome bir çerçeve geçirirken ahırın kapısı açılır, koşumsuz oldukları için bize yabancılaşmış görünen atlar, kış atıp yele sarsarak, kuyruk sallayıp sipersiz gözlerinin akını sağa sola rahatça devire çevire bakarak nal takırtıları içinde yolu tutarlardı.

Atlar, o büyük, uzun, keyifli bahar ziyafetine kadınlar gibi yarı çıplak, dekolte giderlerdi. Çayıra çıkan hayvan ne arabaya koşulurdu, ne insan taşırdı. Yeşillikleri hem doya doya yer, hem doya doya seyrederdi; bey atı olmanın talihini sürer, keyfini çatardı.

* * *

Gene bir bahar âdeti olan hacamata, yani kan aldırma devrine ben yetişemedim.

Süt ve kuzu rejimini bilirim. (Siyasî mânadaki rejim değil... Gıda rejimi!)

Koyunlar doğurup da süt bollaştı mı bir ay kadar, her gün İçerenköylü Deli Mıstık beygirinin sırtına biner, iki yanında iki koca bakır güğüm, köşke süt getirirdi. Bu güğümlerin ağzı yumuşamış bir siyah deri ile örtülü ve kenarları sahibinin eski mintanlarından koparılmış olduğuna hükmettiğim yarı paçavramısı soluk, çürük bezlerle bağlıydı. Bütün ev halkı, uşağı hizmetçisi ayırdedilmeden, sabah kahvaltısında süt içerdi; herkese süt içirmek efendilik iktizasındandı.

Yemeklerde de, yalnız harem ve selâmlık sofralarındaki-lere küçük küçük toprak kaplar, güveçcikler içinde, üstleri, fırında kızarmış, ötesi berisi kızarmaktan yanmış kalın kaymaklı, rengi koyu sarı süt ikramı şarttı.

Kuzuyu hıdrellezden önce eve sokmazlar, hele tavşan büyüklüğünde ve tavşan eti kızarıklığında, çirkin manzaralı kuzulara el uzatmazlardı. Babam “Çingene bayramıdır” diye, hıdrellezde kır gezintisine çıkılmasına izin vermezdi.

Ama bayramın bahçemizde kutlanmasına, kuzu çevrilip içli pilâv, taze kestane ve fındık yaprağına sarılmış dolma ile ırmık helvasından ibaret bir aile arası ziyafeti çekilmesine göz yumardı.

Pek iyi hatırladıklarına göre o gün veya öyle günlerde benim ya dişim ağrırdı; ya attan tekme yemiş olduğum için sızılar içinde bir kenarda somurtmuş otururdum, yahut kızmıktan içeride yorgan döşek yatarım. Başkalarını bilmem ama, anamın anasından emdiği sütü burnundan getirirdim.

Yetişkinlik çağımdaki ve sonraki hıdrellezlerde burnum bile kanamamıştı... Lâkin neyleyim ki artık baba fırını has ekmek çıkarmıyordu; ne bolluk, ne çayıra çıkan atlar, ne İstanbul çayırıları kalmıştı. Ben de kalmamıştım... İstanbul'da yalnız gönlüm kalmıştı.

Ah o çayırılar... Hele bir sağanaktan sonra, yere düşüp gökteki çizgi çizgi renkleri birbirine karışmış bir eleğimsağmaya benzeyen çayırılarımız!

Akşam, 22 Nisan 1945

AVUNULAMAYAN ŞEHİR

İstanbul, harbden önce de –bugünlerden bahsetmiyorum– dünyanın büyükçe şehirleri arasında en neşesizi, eğlence yerlerinden en fazla mahrum kalmış idi. Yazın güçbelâ gidilen plajlarla kışın zar zor girilen sinemaları cetvelden siliniz, Şehir Tiyatrosu’nu da saymayınız, kötü çalgılı kahvelerden başka nemiz vardı? Neler olmalı diyeceksiniz. Neler olmaz ki... Meselâ şehrimizde niçin bir lünapark yoktur? Yaşlıları, gençleri, çocukları, her sınıf halkı açık havada zararsız oyunlar ve eğlencelerle avutan, oyalayan, kahkahalarla güldüren bir lünapark, belli başlı ihtiyaçlarımızın başında gelir; âdeta sıhhat bakımından lüzumlu bir müessesedir. Bunun ispatı da şudur: Hangi mesut memlekette lünaparktan çıkanların yüzlerine baktımsa hepsini neşeli, halinden memnun, gününü iyi geçirdiğinden emin buldum.

Sonra İstanbul’da hiç değilse ara sıra gelip giden at cambazhanelerinin yokluğu da bir eksikliktir. Gene her yaştaki adamı avutup eğlendirmekte büyük rolü olan bu sirkler, hünerli hayvanları, mimikte ve jestte nükteli palyaçolarile; kısacık fistanlı, şirin, gülümser cambaz kızlarile; hokkabazlarile, trapezcilerile gözlerin zevkidir; masum eğlenceleridir; ruha hafiflik verirler ve içe çökmüş melâl tavelerini akar suya tutulmuşçasına giderirler. Yaşımız ve işimiz

ne olursa olsun çocuklaşmak istediğimiz zamanlar vardır... Bazı günler kendimde –Avrupa’da ve Amerika’daki yaşıtlarım gibi– yol uğrağı bir yere girerek meselâ bir tavşan-köpek yarışı seyretmek arzusunu duyarım. Böyle eğlenceler yasak edilmişcesine yoktur; gazete dönüşü, azıcık avunmak lâzım gelirse ille bir pastacı dükkânına girip uslu bebekler gibi oturmak ve mırıl mırıl dedikodu yapmak, yahut içkili kahvelerde zehirlenmek, bilemedin bir sinemanın esir kampı kokulu loşluğuna dalmak lâzımdır.

Ya haniya operetler... kanımıza zehir katmadan bizi kokain ve esrar çekmiş gibi bir başka âleme götüren şen operetler! Hiçbiri yok. Kırtasiyecilik, döviz, pasaport, gümrük zorluğu yüzünden olacağı da yok.

Akşam, 6 Haziran 1945

GÖRÜNMEYEN ŞANLI HİSAR

Hisar olarak bir Anadoluhisarı biliyor musunuz? Görüyor musunuz? O semtten geçerken bu isimdeki tarih âbidesini seyretmek imkânını buluyor musunuz? Hayır! Bir Anadoluhisarı var mıdır, yok mudur, pek belli değildir. Fazla dikkat eder, dikkat kesilirseniz birtakım üslûpsuz, gösterişsiz, sevimsiz yalı bozuntusu ahşap evler arkasında bir kale kapısı ve o evlerin damları sırtından birkaç hisar duvarı sezmek mümkündür... İşte bu kadar! Osmanlı Devleti'nin son devri gerçekten hüznün verici savsaklıklarla doludur; insanlar millî şuurlarını ve tarihlerine karşı beslemek zorunda oldukları saygıyı tamamiye kaybetmişlerdir. Kutlu hemen hemen hiçbir şey kalmamış, zevkle beraber vicdan da silinip gitmiştir. Öyle olmasaydı ne Rumelihisarı'nın içine kulübe-ler kurmak ne de Anadoluhisarı'nı tahta çatmalarla örtmek cinayetine göz yumulurdu.

Hele Anadoluhisarı'nın denize bakan tarafını kapatmak bağışlanır suçlardan değildir; bu suç yeni zamanda işlenmiştir. Zira *İslâm Ansiklopedisi* diyor ki: "XIX. asır başında buradan geçen seyyahlar surları deniz kenarında görürlerdi", yani Hisar'ın kıyısı, son yıllarda örtülmüştür. Anlaşılan nüfuzlu birkaç adam yolunu bulmuş, kale arsalarını elde etmiş ve kimse kendilerine, "Ne yapıyorsun? Bu ne insafsızlık?

Öyle şerefli, şanlı bir hisar beş paralık keyif sürmek hevesile göz önünden silinir mi?” demediğinden o çerden çöpten yapıları kurmuştur. Süleymaniye Camii’ne hayran kalan bir ecnebi seyyahın, “Bunu siz mi yaptınız? Siz yaptıysa şu etrafı kapatan kötü evleri yapanlar başkası olmalıdır!” demesine gücenmemeli; aradaki korkunç farkı kaldırmağa, âbidelerimize lüzumlu ahengi vermeğe çalışmalı.

Eğer İstanbul’un beş yüzüncü fetih yılına Rumelihisarı tasarlandığı gibi iyi bir tamir göreceksen, Anadoluhisarı’nı da –dört beş evin istimlâkile– tekrar denize kavuşturmak tarihe karşı bin bir borcumuzdan birini daha ödemek olur: onur icabıdır.

Akşam, 20 Haziran 1945

YOKUŞ MAHKÛMLARI

İstanbul'u güzel gösteren sebepler arasında bilmem kaç tepe üzerine kurulmuş olmasını da ileri sürerler; doğrudur. Doğrudur ama İstanbul halkı bu güzellik yüzünden asırlarca neler çekmiştir, ne terler dökmüş, terli bağrını rüzgârlara verdiğinden ve kalbini yorduğundan ne hastalıklara uğramış, ne kadar nüfusunu kaybetmiştir? O ciheti pek düşünen olmamıştır. Ticaret ve iş merkezleri deniz kıyısındadır, evler tepelerde ve sırtlardadır. Birkaç yüz bin kişi her gün yokuşları inecek, yokuşlara tırmanacaktır. Eskiden varlıklı dedelerimiz ata binerlerdi, rahvan eşek beslerlerdi; sonradan arabaları oldu; bugün de bazılarının otomobilleri var. Fakat asıl halk daima taban tepti ve yokuş çıktı. İstanbullu, başını yokuştan alamıyan bir adamdır. Galata'dan ve Tophane'den Beyoğlu'na, Eminönü'nden ve Unkapanı'ndan Beyazıt'a, Eyüp'ten Edirnekapısı'na, kısacası her yerden her yere muhakkak yokuştan çıkar. Kürek değilse de yokuş mahkûmlarıdır.

Nakil vasıtalarındaki ilerleme onu bu çileden pek kurtarmadı; tramvaylar –sulhte ve harbde– hiçbir zaman yeter kolaylıkla, süratle işliyemedi; son sulh yıllarında bile, elde imkânlar varken otobüs seferleri kurulamadı; tek yeraltı vasıtası olan tünel ise ihtiyacı karşılayamadı. Yani yokuş der-

di bir türlü sona erdirilemedi; Yüksekaldırım daima eski ehemmiyetini muhafaza etti. Etti ama nice şehreminileri, belediye reisleri geldi geçti, hiçbirisi o dik yokuşu daha rahat inilir çıkılır hâle getirmeği lüzumlu görmedi. Lüzumlu gösterenler de dinlenmedi.

Bu harbin başlangıcındaydı, yedek parça eksikliğinden tramvay arabalarının gittikçe azalacağından ve kablo kopması yüzünden Tünel seferlerinin duracağından bahisle Yüksekaldırıma birkaç kere dikkati çekmiş, medenî bir yol haline getirilmesini ben dilemiştim. Haydi, Avrupa'dan ve Amerika'dan tramvay yedek parça, tünel kablo, daha geniş şebekeler kurulması da masraf ve imkân ister ama Yüksekaldırım'ı rahat merdivenleri, durakları ve nefes alınacak genişlikleri olan bir yol şekline sokmak için yabancı diyarlardan malzeme ve alet getirtmek icabeder mi? Nihayet bu cihet anlaşılmış, dediklerimiz yapılacaktı. Yapılsın... Hiç değilse günde en aşağı otuz bin kişi, "Oh!" demezse de, "öf!" diye inlemez.

Akşam, 22 Haziran 1945

BOĞAZIÇI'NIN CAN DAMARI

Sıcakların bastığı bugünlerde, daha doğrusu önümüzdeki iki aylık yaz mevsiminde insan pek bunaldı mı Boğaziçi'ni düşünür, Boğaziçi'ni özler, fakat burnunun dibindeki o gerçek mânada yazlık semte gidemez... Olsa olsa gittiği zamandan kalma hatıralarına dalar, hatıralarile hayal yolundan serinlemeğe gayret eder.

Zaten çoktan beri, artık yaşayan bir Boğaziçi hemen hemen yok gibidir. Hâtta daha ileriye vararak diyeceğim ki nice zamandır biz Boğaziçi'nden eski tarihin izsiz, eser-siz, hayatsız kalmış bir şehri ve bir bölgesiymiş gibi hep “mazi”sile bahsederiz; sönen saltanatlı çağlarını anar, eğ-lence âlemlerini över, şiirini söyler, hikâyelerini yazarız. Şimdiki Boğaziçi'nden konuşana çokluk rastlanmaz ve edebiyatta Boğaziçi bir realite sayılmaz, efsanedir. Sanki orada yaşayanlar ve iki kıyıyı şenlendirenler bizim dedelerimizle ninelerimiz değildi... Birtakım ilâhlar veya su perileriydi.

Şehir bir yandan Pendik'e uzanıyor. Dünyanın her yerindeki deniz kıyısına benzeyen bir dar hat üstüne insanlar üşüşüyor, servetler harcanıyor. Öte yandan uzun ve sıkıntılı mesafeler göze alınarak Meşrutiyet'ten önce ve sonra bir Yeşilköy vücut buluyor ve bir Bakırköy genişliyor. Fakat Boğaziçi'nden el ayak büsbütün çekilmiyorsa bile gelişme de

olamıyor. O, iki keçeli kilometrelerce uzanmış güzellik ülkesinin genel nüfusu daha dün kurulmuş bir Bostancı-Suadiye çevresinden fazla değildir ve bu çevreye akan servetin ancak yüzde biri Boğaziçi'ne ya damlamış, ya damlıyamamıştır.

Şaşıtığım bir nokta da şudur: Şairler ve edipler Boğaziçi'nden birer birer kaçmışlardır; yahut hiç yanaşmamışlardır. Meselâ Recaizade Ekrem, Boğaziçi çocuğu olduğu halde bir kere ayrıldıktan sonra semtine uğramamıştır. *Aşk-ı Memnu*'unda Boğaziçi'ni romanın sahnesi yapan Halid Ziya gidip Ayastefanos'a yerleşmiş, bir Boğaziçi yalısında ve köşkünde yaşamağa heveslenmemiştir. Geceler, gölgeler ve mevsimler şairi ve ince nakışlar, renkli oyalar nâsiri Cenab Şahabettin ise tabiatın birçok mahrum, yayvan bir köyde pineklemiştir. Tevfik Fikret'ten başka Boğaz'da âşîyan kuran ve ölümüne kadar barınan kimse galiba yoktur. Fakat onu da Boğaziçi'ne bir mektep ve inziva ihtiyacı bağlamıştı; Fikret bir Boğaziçi şairi olmamıştır.

* * *

Serveti Fünun edebiyatından sonraki nesiller de böyledir: Yazılarında Boğaziçi'ni az çok övmüşler, hasretle üzülmüşler, görünmüşler, lâkin orada doğdukları, büyüdükleri halde bile ilk fırsatta pııyı pırtıyı toplamış olmaktan ötürü aşırı üzüntü duymamışlardır. Meselâ ben Beylerbeyi'nde doğmuşum; sanırım hececilerden bir şair de oralıdır; biri de Çengelköyü çocuğudur. Kendi hesabıma söylüyorum; İstanbul'un her semtinde, Adalar'da, Yeşilköy'de, Erenköyü'nde, Caddebostanı'nda, Feneryolu'nda, Kadıköyü'nde oturduğum halde daha bir yaz,

bir yazcık olsun Boğaziçi'nde ömür sürmek imkânını –ne eskiden, ne bu sefer– bulamadım. Koyun gibi sürüye katılmış, çoğunluğun aktığı tarafa gidiyorum... Gidiyoruz.

Neden?

Elbette sebepleri vardır ve bu sebeplerin bir değil birçok olması lâzımdır.

Bildiğime göre Boğaziçi'ne inen ilk iki sersemletici darbe demirdendir, yani demiryoludur; Rumeli ve hele Anadolu şimendiferleridir. Son yıkıcı yumruk da Kadıköy–Bostancı tramvaylarından gelmiştir. Pek iyi hatırlarım, Anadolu hattı üzerinde banliyö trenleri tertemiz vagonlarla ve düzenle işlemeğe koyulunca, bu bölgeye Boğaziçi'nden bir muhacerettir başladı... Propagandası da beraber işliyordu: “Efendim,” diye vapurların yan kamaralarında sakallı zatlar birbirine anlatırdı, “hamdolsun köşke taşınalı bacaklarımdaki sızılardan eser kalmadı. Boğaziçi'ndeki yalıda üniformamın durduğu sandığı havalandırmak için açtıkları zaman sırmalarını küflenmiş bulurduk... Şimdi koyduğumuz gibi çıkıyor!” Bir başkası ukalâca söze karıştır: “Dikkat buyurdunuzsa görmüşsünüzdür, Boğaziçi küfü yemyeşildir, zehirli bir küftür, kazımakla çıkmaz. Bu havalide de bazı defa küfe tesadüf olunuyor ama rengi gülkurusu... Şöyle dokundunuz mu uçup gider, zarar vermez!”

Tek alete ve bilgiye ihtiyaç göstermeden yapılan bu küf analizi Boğaziçi'nin kûhîleşmesinde büyük rol oynamıştır. Alman demiryollar şirketinin o propagandayı sezdirmeden körüklemesi ihtimali de akla gelmiyor değil. Zira Müdür Hügnen yaman bir teşkilâtçı idi; âdeta yeni bölgenin umumi valisi gibi bir şeydi; sanki yeni bir sömürge kuruyordu.

Haydarpaşa-Pendik hattının etrafı köşklerle, bağlar ve bahçelerle şenlenip nüfus artukça, hele vezir vüzera çoğalıp trenler vardakosta hanımlarla doldukça çapkın ve kurumlu iş adamı böbürleniyor, kabına sığamıyordu. Hiç unutmam, bir gün vagon penceresine dayanıp yeni gardan taşan refahlı, temiz halka yüksekte bir bakışı vardı âdetâ: “Bu küçük dünyayı ben yarattım! Bir çölü şehir ettim!” diyordu.

Hügnen, Boğaziçi’ni ölüme mahkûm eden adamdı.

* * *

Sırasını getirdi, gene o adam Boğaziçi’ni de kurtarınağa kalkıştı; muhakkak kurtaracaktı. Aksi tesadüf, dayandığı rejimin ömrü vefa etmedi. Zavallı Boğaz tekrar ümitsiz, öksüz kaldı.

Hürriyetin ilanından az önceydi, Abdülhamid Boğaziçi’nin Rumeli yakasını yamaçlardan aşmak ve denizi seyretmede gitmek üzere bir tramvay yahut şehir treni imtiyazı vermişti. Kime? Hügnen’in temsil ettiği bir şirkete...

Hat kurulabilseydi –köprüler, setler aşarak kıvrıla dolana, Boğaz’ı hâkim noktalarından gezdire seyrettire ve boşlukları bezeye süsleye giden– bu modern nakil vasıtası yüzünden Boğaziçi Tepesi’nden bir sıra mamûre kurulmuş olacaktı; sıhhatte uygun, çok güzel manzaralı bir yükseklikte şimdikinden bin kat değerli bir Feneryolu-Bostancı bayındırlığı vücuda gelecekti ve zamanla yamaçlara ine tırmana buraları –içinde ecin-nilerin top oynadığı– ıssız dağ başları olmaktan kurtulacaktı.

Zira Boğaziçi’nin yalnız kıyıda işleyen nakil vasıtalarıyla bir şerit halinde şenlenmesine imkân yoktur. Deniz kenar-

ları çoktan dolmuştur; sırtlar ise yolsuzluk ve taşısızlık yüzünden bildik bileli boştur. Eskiden yamaçlar büyük yalılara bağlı malikâne topraklarıydı. Şimdi değişmiş, daralmış olan hayat tarzı öyle geniş araziye kupkuru elde tutmağa elverişli değildir.

Yeni nesiller yalnızlığı ve tenhaliği sevmiyor; evinde vakit geçirmeği ise hiç bilmiyor. Yazlıkta bile kalabalık cadde-ler, kolayca doluveren gazinolar, yan yana köşkler, değişen çehreler, kır sinemaları ve tiyatroları, plajlar, dans yerleri istiyor. Boğaziçi, köylerinin arasında boşluklar bulunan dar bir korniş şeklinde yalnız kıyı boyu kaldıkça ve ahalisini meselâ Büyükada'daki gibi belli bir noktaya, iskele başına, yahut Bağdat Caddesi'ndeki gibi iki yandan akarak bir geçit üzerine toplayamadıkça, kısacası sırtlardan aşağı ve kıyılardan yukarıya dolmadıkça ıssızlığa mahkûmdur. İssızlığa mahkûmdur, zira ev yoktur; ev kuracak yerlerin nakil vasıtası yoktur. O bölge ancak küçük bir azınlığın dam altı bulduğu ve bir çoğunluğun da nihayet gündüz uğrayıp geceleyin bin zorlukla döneceği bir gezinti yeri olmaktan ileri gidemez.

* * *

Şişli-Maslak asfaltından, hiç de zevk verici olmıyan uzun uzun boşlukları aşarak neden sonra Boğaziçi'nin ortasına inmek bir yolsuzluk demektir. Düşününüz ki siz o yolda dümdüz tarlaların genişliğine kapılmış kupkuru giderken biraz ötede dünyanın sayılı manzaralarından biri çukura gömülü yatmaktadır. Gene aşağı yoldan duvarlar, saray heyulaları, antrepolar, kömür depoları arası su yüzü görmeden kilomet-

relerce sürüklenirken, yanınızda Boğaziçi gizlenmektedir ve üstünüzde Boğaziçi yamaçlarının güzelliği serilmektedir.

Bunların ikisi de Boğaziçi'ne yakışır yollar değildir. Boğaziçi'nin asıl yolu sırttan, aşağıları seyrettire ettire geçecek olan yoldur; ancak öyle bir yol Boğaziçi'ni şenlendirecektir. Görülüyor ki Hügnen de aynı şeyi düşünmüştü; ica-beden yerlere köprüler, sütunlu setler kurarak Boğaziçi'nin –başlangıç olarak– Rumeli yakasından bir kuşak yol geçirecek ve bu yolda modern bir nakil vasıtası işletecekti. Meşrutiyet idaresi İstibdat Devri'nin o değerli projesine kıymet veremedi; daha doğrusu ardı arkası kesilmeyen karışıklıklar yüzünden tatbik fırsatını bulamadı. İstanbul'u İstanbul yapan eşsiz Boğaziçi ümitsizliğe düştü.

Sonradan daha ucuza, kolaya maledildiği için Kadıköy-Bostancı tramvayları –iki yandan yabancı otlar fişkırmış, yaya kaldırımsız, şiddetle dar ve acayip bir cadde ortasından– vızır vızır işlemeğe koyuldu. Boğaziçi aleyhine yepyeni bir semt kurulmuş oldu.

Artık bugün Hügnen projesinin bir tramvay veya tren hattı olarak yürütülmesine lüzum yoktur. Fakat şayet Boğaziçi'ni kurtarmak lâzım gelirse ve İstanbul çoktan beri hak ettiği çok geniş, zengin bir imar plânından faydalanacağı devre kavuşacaksa –otobüslerin bekletmeden işliyeceği– o can damarı yol muhakkak yapılacaktır.

Yapılınca da sanırım zaten bir özelliği, güzelliği olmıyan plânsız kurulmuş kübik ve komik Suadiye semtinin pabucu az zamanda dama atılacaktır.

Göreceklere, keyfini süreceklere ne mutlu!

Akşam, 15 Temmuz 1945

BİR ARAYA GELEMEZLER

Ninelerimiz yavrularını korumak için başka çare bulamadıklarından “Kuyu anası” diye kuyuların etrafında dolaşanları yakalayıp içeriye çeken bir masal tipi yaratmışlardı ve zamanla buna kendileri de inanmışlardı. “Kuyu anası”, çocukları nesillerce korkuttu ve görünür kazalardan pek çoğunu önledi. Önlemekle beraber ağızları açık kuyular, hele yerle bir hizada geniş bostan kuyuları memleketimizde gene çocuk kaybı sebeplerinden birini teşkil ederdi; hâlâ da etmektedir. Haydi, diyelim ki eskiden teknik vasıtaların noksanı yüzünden bostanları daha emniyetli şekilde sulama imkânı yoktu; belediye zabıtası da yavaş yavaş gevşemiş, hükümet işlerinde savsaklık ve bakımsızlık son haddine gelmişti. O derece ki kuyuya düşüp boğulmağı artık bir çocuğun uğrayacağı önlenemez ölümlerden bir tanesi olarak görmeğe alışılmıştı. İstanbul’un yediği yerli sebze de çok defa bir insan yavrusunun da izi vardı. Bostan kuyularımızın âdeta Moloch cinsinden ara sıra ateş yerine suda çocuk kurban edilen birer korkunç ilâh gözüyle bakarsak fazla mübalağaya kaçmış olmayız. Netekim daha evvelki gün Eyüp’te 5 yaşındaki Emine’yi bu uğursuz deve kurban verdik. Ay, bazan hafta geçmez ki bir minimini Ali veya Ayşe aynı âkıbete uğramasın, “Kuyu anası”na yem olmasın.

Yaşadığımız ileri asır için ayıp şey! İstanbul'da bir tek açık kuyu bulunmasına göz yumulamaz; göz yumanlar o masumların ölümünden mesuldürler. Sivrisinek mücadelesine giriştiğimizi fırsat bilerek bütün açık kuyuları sağlamca kapatmak, hele eski sistem bostan kuyularını belli bir müddet içinde hiç değilse üstleri örtülü şekilde çalışacak hale sokmak kararını almalı, malarya ve tifo mücadelesi teşkilatına bu işi de bağlamalıyız.

“... O civardaki üstü açık bostan kuyusuna düşerek boğulmuştur” gibi iki satırlık zabıta haberi bize, alıştığımız için tabii hâdiselerden görünüyor amma bunun şehir mefhumuna hiç uymadığını ve başka lisana tercüme edilince belediye hudutları içinde şaşırtıcı bir mâna aldığını kavramamız lazımdır. Şehir–bostan–üstü açık bostan kuyusu... Bunlar bir araya gelemmez.

Akşam, 17 Temmuz 1945

BEYOĞLU CADDESİ

Beyoğlu Caddesi'nin gittikçe çirkinleşip eskisinden daha bayağı bir şekil aldığına dikkat ediyor musunuz? Önce şu var: Taksim Meydanı açılıp genişledikten ve Harbiye'ye doğru bir bulvar vücuda geldikten sonra, şimdi bize o cadde büsbütün dar görünüyor, dar geliyor ve sanki iki taraf, yavaş yavaş birbirlerine doğru kayarak, yürüyerek yakında çatışacaklarmış gibi insana korku veriyor.

Tünel Meydanı'ndan başlayarak Taksim'e kadar uzanan bu –eskiden “Doğruiyol” ve “Caddeikebir” adlı, adına benzer hem iğri, hem dar– geçit İstanbul şehrinin en pürüzlü, ıslahı en güç bir cins “Balkanlar meselesi”dir. Her şey yola sokulabilir, her tarafın düzelmesi, düzenlenmesi mümkündür; şehir baştan başa değişecek, dilberleşecektir... Fakat Beyoğlu Caddesi olduğu gibi kalacaktır, kalmağa mahkûmdur. Bir köşesini açmakla, bir çıkıntıyı kaldırmakla olur biter işlerden değil ki... Bir ucundan öbür ucuna kadar tamamen satın almak, yıkmak ve yeniden yapmak lâzım. Kimin kârı ve hangi bütçenin haddi?

Caddenin altında atomları ayırmağa yarayan çok cevherli bir uranium damarı bulunmadıkça öyle bir işe hiçbir konsorsiyum sermaye koyamaz. Ufukta İstanbul'u bu berzaktan kurtaracak tek imar müjdecisi görünmüyor ve asıl

kötüsü de Beyoğlu Caddesi gün geçtikçe çirkinleşmekte, âdi bir panayır sokağı haline girmekte devam ediyor.

Eski cadde muhakkak ki şimdikinden daha az züppe, daha ağır başlı, daha zevke uygun, kendine göre âdeta vakarlı idi. Zira bir kovuğa sokulup ya sivri iskemlelere tün-yerek, yahut omuz omuza, sırt sırta, gözler birbirlerinin lokmasında ayak üstü dikilerek domuz sucuğu ve patlıcan dolması gibi kaba nesneler yutulan dükkânlar yoktu ve sinema kapılarının ancak panayır salaşlarına yakışır ilanları iki de bir karşınıza dikilmez, vitrinlerde kalçaya kadar gerilmiş kadın çorabı kalıplarına, sütiyen takılmış kabarık büstlere, duvarlara iğnelenmiş ağlarına kadar açık külotlara rastlanmaz, bayanları alışverişe çekmekten ziyade bayları camekânlar önünde tutmağa yarıyan o kabil bayağılıklara tenezzül edilmezdi.

Hele dört dükkânda bir, nereye gözünüz ilişse kadın erkek sekiz, on kişinin durmadan sandoviç çiğnedikleri, pasta yuttukları, şerbet yuvarladıkları ve dondurma yaladıkları hiç görülmezdi!

* * *

Bugün o sokak yalnız giyim yeri değildir; daha ziyade yiyim, yutum yeridir.

Eskiden bütün yol boyunca dört beş pastacı dükkânı vardı; müşteriler uslu akıllı masa başında oturuyorlar; temkinli temkinli, bıçakla kesip çatalla tutarak yerler ve yudum yudum, dura dinlene, konuşa seyrede rahatça içerlerdi.

Dış taraftan içi görünen lokanta ve birahane yoktu; meze denilen o, tane hesabı, ayakta atıştırılan abur cubur

dükkânları da henüz icadedilmemişti. Gide gele ve göre uğraya alıştığımız için bir mezeci dükkânının iç ve dış manzaralarındaki acayıplığı, zevksizliği artık farketmez olduk. Fakat alışmamışa sormalı: Başını şöyle içeriye uzatıp da kırk elli insanın tramvayda gibi sıkışmış, elindekini ağzına güç götürebilir vaziyette hapur hupur, şapur şupur, bedava dağıtılıyormuşçasına ve kavga çıkaracakmışçasına hırslı hırslı, uğul uğul hareketler ve seslerle birtakım alacalı bulacalı, ezik pörsük nesneleri garsonların tepsilerinden kaparak, camekânlara saldırarak –gayet rahatsız şartlara razı– mideye indirişlerine kim bilir ne kadar şaşar.

Şaşar ve belki de o adamları bir hayır cemiyeti tarafından beslenen –istila bölgesinden yeni gelmiş– bir muhacir kafilesi sanır, acır, “Rabbim başıma getirmesin!” der, haline şükreder! Vaktiyle de öyle ayakta, bazı kere de yere çömelerek yemek yenilmez değildi. Meselâ Beyazıt’ta, kütüphane önüne dolmacı zenci kadın tencerisini koyar, aşureci Arnavut, pilâvci ve börekçi Türk de tezgâhlarını kurardı. Şu farkla ki burası bir açık hava yemekhanesiydi, ferahtı, kokuların yayılmasile dağılması bir olurdu. Beyoğlu’nda ise bugün her mezeci dükkânından dışarıya en şüpheli yanık yağların geniz gıcıklayan kokusu buram buram taşmakta, hatta soğanlı sıcak havası yüzlerimizi yalamakta, yalazlamaktadır!

* * *

Bir münasebetsizlik daha vardır: Teşhir edilen mallar bakımından dükkânlar arasındaki aykırılık...

Meselâ önünde bulunduğunuz vitrinde, bakarsınız pud-

ra kutuları, parfön şişeleri, krem kavanozları, dudak boyaları gibi hepsi de hoş şekilli, güzel kokulu eşya dizili... Dışarıya iç açıcı hafif bir rayiha sızıyor. Âlâ! Fakat bir adım ileri gittiniz mi gözünüze ilişenler ve burnunuza vuranlar büsbütün başka, ötekilere tamamen zıt şeylerdir. Bir kangal sucuk, bir deste çiroz, bir demet likorinoz, bir kelle kaşar ve hepsinin ortasında çimenleri kabarıp renk renk köpürmüş koca bir but pastırma...

Komşu iki dükkân nefesi birbirine karışınca duyduğunuz koku, dostuna giderken hanımının lâvantasına dalıp çıkmış bir ahçı kadın kokusudur; soğanlı bir *Soir de Paris*'dir. Size öyle gelir ki bu koket ahçı kadının oracıkta elini öpüyorsunuz, yahut bulaşık yıkıyan bir hanımın yanında tabak kuruluyorsunuz!

Azıcık daha yürüyünüz; işte bir kuyumcu vitrini... Şu pırlanta dalın etiketinde altı bin sekiz yüz lira yazılı. Yandaki dükkânın vitrininde de etiketli bir şeyler göze çarpıyor: Buzlu ayran 10 kuruş... Ayakta sıcak sandoviç 15!

Üçüncü dükkân bir eczane olabilir... Dördüncüsü muhallebici ise de tavuk suyuna pilâv ve çorba, yani eni konu kümes ve tüy kokan bir muhallebicidir; çorba kazanının buğusu caddeyi tütsülemekte, pilâv tenceresinin yağı muhallebicinin alın terinde sezilmektedir. Bereket az ötede bir çiçekçi camekânı size rahat nefes aldırır... ama iki adımlık mesafedeki mezeci salonunda yumurtalı jambon yenilmesel!

Ya aynı caddede pastacılar arasında yer alan kasap dükkânlarına ne denir? Hâlâ koyunların çengellere asılarak ve kesik kuyruk sokumlarını terbiyesizce halka çevirterek teşhir usulünü yasak edemediğimize mi, yoksa büyük cad-

delerde kasap dükkânlarının açılmasını önliyemediğimize mi şaşmalı?

* * *

Başınızı yukarı kaldırdığınız zaman Beyoğlu Caddesi'ne sıralanmış binaların bakımsızlığına hayret edersiniz. Bütün süs belden aşağıdadır; üst tarafı Kumkapı-Yenikapı arası kadar köhne ve perişandır.

Fakat bu caddeye asıl panayır manzarası veren ve çirkinliğine tüy diken sinemalardır, yani sinemaların kapıları üstüne konan ilanlar... Gelir kaynağı da olsa belediye hiç değilse Beyoğlu Caddesi'nde o kabil "mücessem" ilanlara izin vermemelidir; ilan, zevki, ölçüyü korumalıdır.

Bakıyorsunuz bir sinema önünde üçüncü kata kadar yükselen, mukavvadan veya kontraplâktan oyulup en çiy renklere boyanmış, yüzü maskeli, elinde mitralyöz bir haydut heyûlâsı... Yerde, göğsünden kanlar akan bir kız yatıyor. Bu, sergüzeşt filmleri gösteren sinemaların çığırtkanıdır. Öbürlerinde mücessem resimleri daha ziyade dudak dudağa vermiş, dudakları boynuz çekilen sırt gibi kabarıp şişmiş ve armudî şekilde uzamış âşık-maşuk tipleri azmanından seçerler. Bereket yüzlerinde zerre kadar ekspresyon olmadığı için bu tablo bir öpüşmeden ziyade iki tarafı da pek alâkalandırmayan zoraki, isteksiz bir ameliyata, bir merasime benzer. Lâkin çirkinliğine çirkin, kabalığına kabadır; âdeta iptidaîliğin alâmeti farikasıdır; daha ileriye vararak diyeceğim ki halkın seviyesine itimatsızlık ve bu seviyeyi çok düşük göstermeğe yarıyan bir münasebetsizliktir.

Eski zamanda tulûat kumpanyalarının ilanları hiç ol-

mazsa orijinaldi; iptüdaîliğinde bir saflık, sadedillilik vardı; iddiaları yoktu. Panayır oyuncularını ise dünyanın her yerinde yapılanı taklit ederlerdi.

Şimdi –o alışkanlıkla olacak– Beyoğlu sinemalarının önünden geçerken kulağım davul ve zil sesi arıyor; gözüm bir “paskal”ın una bulanmış suratını bekliyor; kendimi İstiklâl Caddesi’nde değil, kırk beş yıl önce Galata rıhtımında sanıyorum. Hele bir de gençliğimin Beyoğlu’nda sadece bir kâğıt parçasından ibaret olan tiyatro, opera, operet, hâтта kafeşantan ilanlarını hatırladıkça zevksizliğin dev adımlarile ilerlediğine hükmetmekten kendimi alamıyorum.

İşte Beyoğlu Caddesi böyle; yarı panayır meydanı, yarı lüks semti, yarı imarethane kapısı, yarı meyhane sokağı, hiçbir ötekini tutmaz, biribirine zerre kadar uymaz, kokular kokulara, zıt vitrinler vitrinlere düşman, âdiliği üstünlüğünden aşırı, üstünlüğü yabancılığa gömülü, ibretin kudreti, gerçekten acayip ve imar kabul etmez dar bir geçittir.

Bu geçidi veya berzahı daha uzun müddet genişletemeyiz. Fakat himmet edilse belki bayağılığını büsbütün gidermek değilse de azaltmak mümkündür... hiç olmazsa çoğaltmıyabiliriz.

Akşam, 26 Ağustos 1945

OLUR ŞEY DEĞİL

Şimdiki ramazanlarda artık sergi kurulmamakla beraber göreneklerin ve hatıraların çekici kuvveti beni oruç ayında bir kere olsun Beyazıt Camii avlusuna götürür. Kapalıçarşı'ya Nuruosmaniye kapısından girer, etrafıma baka baka, ağır ağır yürür, Sahaflar Çarşısı'na sapar, ulu kestane ağacı altında mola verir, cami avlusunu bir taraftan öbür tarafa geçtikten sonra tramvayla dönerim. Din ve cemiyet bakımından fazla bir mâna vermediğim bu gezintide daha ziyade çocukluğumu düşündüğüm ve kendimle meşgul olduğum muhakkaktır. Eğer aynı yerde aynı sergi kurulmuş bulunsaydı, şüphesiz ki aynı zevki duymıyacak, hatta belki de hayal sukutuna uğrıyarak gelecek yıl o gezintiyi tekrarlamağa lüzum görmiyecektim. Bazı şeyler vardır ki şiiiriyetini muhafaza etmeleri için hatıradan ibaret kalmalıdır; zira onları eski şekillerinde yeniden yaşamağa imkân yoktur. Meselâ bana bir gün gençliğimdeki usul ve şartlarla Fenerbahçe'de bir araba gezintisi yaptırmak mümkün olsa ikinci davete gideceğim pek şüphelidir. Hâlbuki şimdi o yere, sırf hatıralarımı uyandırdığından ötürü ikide bir uğrarım.

Fakat Beyazıt Camii avlusuna artık bir daha ayağımı basmıyacağım. Neden? Fikrimce son zamanlarda eski eser-

lere, eski g zelli klere karşı işlenen kabahatlerin en b y   ne orası şahit olmuştur; avlu zarifli ini, asilli ini, haysiyetini, bütün mânasını artık kaybetmiştir. Sebebi  udur: Cami kapısının –her biri bir Diyana mabedinden gelmiş somaki sütunlarla süslü– iki tarafına, galiba betondan, zira fazla bakamadım! İki modern musalla ta ı konulmuştur. Bunların ne derece çirkin d  t klerini, ne kadar üslûpsuz, kaba ve zevksizce yapıldıklarını anlatamam. Öyle kötü şeyler ki, öyle göze batıyorlar ve zevki bozuyorlar ki insana zevksizli i tecessüm ettirmek için kasten yapılmış birer “sanat d  manlı ı âbidesi” hissini veriyorlar. Recmolunacak sanat  eytanı bunlardır; cebinize ta  doldurup gitmeli ve o musalla ta larını ta  yığını altına g mmelidir.

Cami etrafındaki i siz güçsüz kahve halkını tabut manzarasından korumak için bulduğumuz pratik çare bir sanat eserinin vakarını bozup, güzelliğine rahmet okutacak kadar münasebetsiz mi olmalıydı?  st nde yer almadan insanı hicabından hayatında yerin dibine sokan o modern k mbetleri hemen yıkmak, yok etmek hepimize farzdır. Hem de cenaze namazı gibi “farzı kifaye” değil, “farzıayn!”

Ak am, 10 Eylül 1945

GELİŞMEYE ÖRNEK

Halil Rifat Paşa gibi hem devlet işlerinde hem de hususî hayatında temiz, vicdanlı kalmış bir sadrâzamın kurduğu “Darülâceze” –uğurlu eli sürülmüş ve hayır duası sinmiş olduğundan mı diyelim– nice benzerlerinin, meselâ “Darülhayır”ların, “Darüleytam”ların izi kalmadığı halde zamanın yumruklarına göğüs gererek ellinci yılını kutlamak üzeredir. Hatta iyi tesadüfe bakınız ki bu yarım asırlık yoksullar yurdu varlığının dönüm yılını, o müessesenin, iyi bir belediye reisinden kuvvet alan iyi bir müdür sayesinde pek iyi geliştiği, örnek bir hayır kurumu haline girdiği bir devreye rasladı. Meşrutiyet’ten öncesini hatırlamam, fakat ondan sonrasını bilirim: Darülâceze’nin başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmemiştii; müdürlerine birkaç kere işten el çektirilmiş ve müesseseyle alâkalı nazırlara çok defa “Ah, şu yer! Ehlini bulup da bir türlü yoluna sokamıyoruz. Bir türlü me’kel olmaktan kurtaramıyoruz!” diye sızlanma mevzuu teşkil etmişti. Gün olmuş, belâsından kurtulmak için kapatılması bile düşünülmüştü. Ara sıra belki de güzel niyetli müdürler gelmemiş değildi ama kötü niyetlilerin entrikalarile karşılaşmışlarından lekelenmek korkusile dikiş tutturamamışlardı.

Şuna buna yiyim kaynağı, yoksullar çanağından ziftlenme yatağı olan o eski batakhane bugün mükemmel şekilde

işlediğini memnunlukla gördüğümüz modern bir müessesedir. Gidişe göre –eğer gelişme temposunu muhafaza edebilirsek– yarın Darülcemazi İmralı Adası gibi yabancılara, değme memlekette eşi az bulunur övünülecek bir sosyal yardım eseri diye gösterebileceğiz. Bu, oladursun, şimdilik İstanbul yoksullar yurdu, şehrin şikâyetine hiç yer vermeyen, aleyhinde hiç bahsettirmeyen tam düzenli, tam randımanlı biricik hayır müessesesidir. Yalnız hayır müessesesi değildir; bir iş atelyesi, bir gelir kaynağıdır da...

Kendisine lüzumlu propagandayı yapmamaktan ve kapısı önüne rahmetli sadrâzâmın büstünü dikmekte gecikmekten başka tenkid edecek tarafını bulamıyoruz. O kadar kusur kadı kızında da bulunur. Keşke her müessesemiz için tenkidler böyle, devede kulak kabîlinden kalsa!

Akşam, 15 Eylül 1945

İSTANBUL'DA SONBAHARLAR

Her yerde göz gurupları hoştur, fakat İstanbul'daki hassasiyetini ve misilsiz güzelliğini şehrin dört tarafını kaplayan denize borçluyuz. Su bolluğu sayesinde ki şehir hem batı ufkundan, hem denizden vurup birbirleriyle uyuyan renk renk ışıklarla iki gurup arasında kalır, tabiat dört cepheden aydınlanır.

Marmara Denizi bölgesinin en güzel mevsimine bugün girdik.

Bugün -23 Eylül- sonbahar başlıyor, İstanbul ancak sonbaharda kendine gelir, kendi rengini, kendi sesini bulur; renkler ve sesler bakımından da duru ve âhenkli olur. Hele meltemlerin yeni kesildiği, lodosların henüz esmediği bir durgunluk faslı vardır ki şehirde ve kırdaki tam gezme, uzun gezintiler yapma devridir.

Asıl şimdi Adalar'a gitmeli, asıl bu devirde Boğaziçi'ni dolaşmalı, hatta gene bugünlerde Çamlıca'ya tırmanmalı. Eyüp sırtlarından Haliç'e bakmalı, Kalamış koyunda oturmalı ve Pendik'ten İzmit Körfezi'ni seyretmeli. Zira sonbahar güneşi, görme kabiliyetini kolaylaştıran ve renkleri daha iyi ayırt etmeğe yarıyan pek ölçülü, ne keskin ne dumanlı, içine âdeta biraz bal katılmış asına tatlımsı bir aydınlık yayar. Bu,  yle bir ışıktır ki yazınki gibi tepenizde durduğunu

şiddetle belli eden bir küreden geliyormuşa benzemez; tabiat ve eşyanın sanki içinden sızar; onları aslından ışıklı ve ışık verici bir hale sokar.

Gök'ün ve denizin dinlendirici maviliğini başka hiçbir mevsimde daha vuzuhla ve zevkle göremezsiniz. İlbaharda gök –suya doymuş toprak neminin ilk sıcaklarla buğuya çevrilmesi yüzünden– tam gök mavisini değildir; çok su katılmış süt gibi akcıl maviliktedir. Denizin mavisini ise yeni doğmuş mavi gözlü çocuklarınkine benzer, kıvamını ve mânasını henüz bulamamıştır. Yazın ikisinin de maviliğini rüzgârlar ve bulutlar mütemadiyen lekeleyip gölgelerler. Öyle de olmasa yaz mavisini fazla ışık zayıflatır, soldurur, evde beceriksiz ellerin mavi anilin boyasına vurduğu çamaşırlar gibi manzarayı soluk ve yer yer donuk bir renge sokar.

* * *

Sonbaharda –dikkat etmiş olmalısınız– sesleri de daha yakından, tanini ve ahengi bozulmadan, bozulmak şöyle dursun bestelenerek gene büyük bir vuzuhla duyarız: mânasını daha iyi kavrarız. Meselâ vapur düdüğü yaz mevsimindekinden fazla bir akis yapar, dağlara, binalara çarpar, uzun müddet boşlukta titrer, etrafa hüznünü serper, düşündürücü olur.

Kırlarda ise toprak yoldan gelen bir atın nal sesini çok uzaktan, derinden duymağa başlarsınız. Çift süren köylünün hayvanlarına seslenmesi perde perde genişliyerek bütün tabiatı okşar ve mahalle aralarile cami avlularında oynayan çocukların şamatası yazın insanı rahatsız ettiği halde bu mevsimde uçup dağılan bir hafifliğe girer, hoş gider.

Uykudaki denizin rahat ve muntazam nefes alışını kıyılarda tatlı tatlı dinlenmek mümkündür. Ağaçlıklı yerlerde de yapraklar kabak melteminin elinde biteviye çırpınmadıkları için sinire dokunmazlar. Artık bu kavgaya benzeyen bir hışırtı değildir; aralarında fısıldaşma, birbirlerini dinliyerek efendice dertleşme, kibarca bir vedalâşmadır.

Öyle olmakla beraber lodos fırtınaları da küçücük kapalı Marmara'ya açık ve büyük deniz manzarası verdiği, manzarayı Ayvazofski'nin tablolarına benzettiği için bunu da sonbaharın azametli bir değişikliği, şahane bir güzelliği sayabiliriz. Yazın doğu rüzgârlarının ancak miskince köpüklendirebildiği ve ürkmüş bir koyun sürüsü gibi birbiri ardından sürükleyip güçlkle götürebildiği dalgalar lodos esince mitoloji atları gibi kanatlanıp şahlanırlar, gürliyerek kayalıklara çarparlar ve rıhtımları asıp boşluklarda çatlarlar.

Lodos fırtınalarıdır ki İstanbul'da denizin kuvveti, dehşeti ve korkunç şiiri hakkında bir fikir edinmeğe imkân bulunur. Coşup kıyılara vuran denizin –hiç de ölgün denizlerinkine benzemeyen– bambaşka eczalı bir kokusu ve vücuda masaj yapan bir tesiri vardır. Geceleyin yatakta lodos fırtınasının derinden uğultusunu duymakta acayip ve hususi bir zevk yok mudur? Bu uğultuyu dinlerken çocukluğunuzda okuduğunuz seyahat romanlarını düşünmez ve Jules Verne'in korsan tipleri peşi sıra sürüklenmez misiniz?

* * *

Fakat İstanbul şehri azgın denizden pek hoşlanmadığı için Karadeniz'e yayılıp açılmaktan, etek salmaktan, uza-

maktan çekinmiş, pek haklı olarak daima Marmara'ya doğru kaymış, Marmara kıyılarında gelişip genişlemiştir.

Boğazdan çıkınız: İki kıtanın kıyısı bomboştur. İçeride ise o boş yerlerin karşılığı cenup sahiller bir taraftan Pendik'e ve daha ötesine, öbür taraftan Florya'ya kadar köylerle ve yemiş bahçelerile bezenmiştir. Marmara yakasında kirazlar kızarır, zeytinler devşirilir, bostanlar yeşerirken Karadeniz yakasında koyu renkli vahşi bir güzellik yalnız başına inzivada yaşar. Sanki iki deniz arasına uzun mesafeler girmiştir, dağdan ovaya inilmişcesine, yahut uzak bir seyahate çıkılmışcasına iki kıyı, hatırı sayılır bir iklim farkı gösterir.

Zaten İstanbul'un içinde bile semt semt iklim farkları sezilir. Meselâ Atatürk Bulvarı'nın Marmara'ya bakan sırtı Haliç'e ve Okmeydanı'na çevrilmiş olan yüzünden bir iki derece ılıktır. Kocamustafapaşa'daki ev bahçelerinde gayet iri ve seçme kayısılar yetişebildiği halde, öte tarafta karayel çiçekleri yakar ve döker. Hatta o bakımdan Haliç'in iki kıyısı bile farklıdır; Hasköy'de yemişler baş verirken Ayvansaray'da ağaçlar henüz çiçeklenmemiştir.

Yalnız sonbaharın yukarıda bahsettiğim durgun günlerinde İstanbul'un her yeri aynı iklimde yaşar. Şimdi, ikinci üzerleri Karadeniz kıyıları bile Marmara etrafı ılıklığındadır; görüş ve işitiş aynı berraklıktadır. Güz mevsiminin ağaçlarda bir renk birliği yaptığı da muhakkaktır. İlkbaharda yeşile büründü deyip geçtiğimiz ağaçların yeşilinde ehemmiyetli ayrılıklar olmasından başka cinslerine göre çiçekleriyle de büyük ve birbirine zıt renk başkalıkları gösterirler.

İlkbahar manzarasında ne şekil ne renk "stil"i vardır; bir mobilyacı salonu gibi şekiller kadar renkler de karma-

karışıktır; yangından kaçırılmış eşya imişçesine ne varsa zevksizce yığılmıştır. Hâlbuki solmadan, dökülmeden önce tunç gibi benekleşerek kibar bir paslılıkla kızaran sonbahar yaprakları birbirleriyle daha imtizaçlı dururlar; yeşil oldukları mevsimdeki gibi insanı bakmaktan bıktırmazlar; aksine baktıkça zevkin derinliğine götürürler.

* * *

Asıl renk şenliği güz mevsimine raslar.

Zira İstanbul'da gurup güzelliğini yalnız sonbaharda seyredebiliriz. Baharda batı ufku çok defa dumanlıdır, güneş kızarmağa vakit bulamadan ham bir elma gibi boşluğa düşer, gider. Yazın ise kalın pus tabakalarile örtülü olan ufukta güneşin ancak keskinliğini kaybetmeden birdenbire söndüğünü görürüz. Kışın birkaç defa renkli gurup olur, karlı manzaraya kan katarsa da bunu yapan gene lodostur.

En coşkun renkli gurup tablolarının ve bu tablolar arasında en müsrifçe boyalılarının teşhir edildiği mevsim sonbahardır ve resim salonu batı ufkunda açılır. Ama gerçekten güzel olan ufuktaki galeri ve boya kaynağı değildir; bütün keramet oradan akseden çiğ renklerin ve ışıkların kalabalığını giderecek, keskinliğini törpüleyecek, sertliği yumuşatarak onları şuruplaştıran ve kadifeleştiren denizdedir.

Her yerde güz gurupları hoştur. Fakat İstanbul'daki hususiyetini ve misilsiz güzelliğini şehrin dört tarafını kaplayan denize borçluyuz. Bu bolluğu sayesinde denizden vuran, birbirile uyuşan renk renk ışıklarla iki gurup arasında kalır, bir cepheden değil, dört tarafından aydınlanır.

İki tarafından aydınlandığı içindir ki meselâ Mihrümah Camii'nin surlar ortasında yükselen minaresi mercandan işlenmişe, Süleymaniye kubbesi mor erik renginde çinilerle döşenmişe benzer. Gazi Köprüsü artık gümüşü boyalı, sıska ayaklar üstünde güç tutunan bir demir heyulâ değildir; Çin yelpazeleri ve paravanaları üstünde gördüğümüz köprüler gibi hayal mahsulü, "hoh!" deseniz uçup gidecek nazlı, nazik, buğumsu bir sihirbaz eseridir.

Eyüp sırtlarında sanki turuncu bir kar yağmıştır ve bu kar için için eriyerek suya karışınca Haliç taze sıkılmış, aşılama bir kızılıçık şerbeti rengini almıştır. Hele İstinye koyunda deniz o kadar renkli, ışıklıdır ki ufukta kaybolan güneşin ağır ağır örtünerek burada geceliyeceğini, belki de doka çekileceğini sanırsınız ve kendi yüzünüzü de gurup renklerle makyajlanmış hisseder, teninizde renklerin kremini duyarsınız.

* * *

Bu renklerin, boyaların, kor kesilen camların, reçelle badanalanmışa benziyen binaların ve eleğimsağma içine kurulmuş gibi duran bütün şehrin, hepsinin bir de kokusu vardır: Yoksul evlerde cızırdayan palamut balığı tavalarından havaya sinmiş, dumanı bile doyurucu bir koku...

Belki de herkese hoş gelmez. Fakat İstanbul'da durgun ve güzel guruplu sonbahar akşamlarının kokusu budur. Beğenilmez sandığımız o deniz şehri kokusunun iç memleketlere gidilip de denizden uzak kalındığı zaman ne kadar aranacağını, özleneceğini ben bilirim.

Akşam, 23 Eylül 1945

İSTANBULLU NEZAKETİ

Ankara ve İzmir şehirlerindeki halkın umumi yerlerde, hele nakil vasıtalarına giriş hususunda gösterdiği düzen ve terbiyeyi ikide bir överek İstanbullulara dokunmak, dokunurken de eski İstanbullu nezaketini hatırlatınak âdet oldu. Şüphesiz ki şehrimizde saygısızlık almış yürümüştür; o kadar almış yürümüştür ki kalabalık duraklarda ahaliyi demir parmaklıklar arasına sokmağa ve tramvaya binerken intizamı ayrıca bir memur tarafından muhafaza etmeğe lüzum hasıl olmuştur. Vapurlara giriş manzarası, içinde Şarlo'nun eksikliği hissedilen hem komik, hem dramatik bir *Altına Hücum* sahnesinden farksızdır. Hele akşam üstü tünele binerken birbirimizi nasıl insafsızca hırpaladığımızı düşünürsek aleyhimize yazılanlara kızmamak lâzım gelir. Diğer taraftan her tünel seferinde birkaç yaralı veya ölü vermediğimize şaşmak, şaşıp şükretmek de doğru olur.

Fakat acaba eski mânasile İstanbullu bugün İstanbul'da kaçta kaç nispetinde kaldı? Muharrirlerimizin haklı olarak nezaketini ve saygılı hareketini methettikleri İstanbullu vaktiyle İstanbul'da uzun zamandan beri yerleşmiş, şehre mahsus tavır ve terbiyeyi sindirmiş ailelerin çocuğuydu. İstanbullular pek nadir sebeplerle şehirlerinden ayrılırlar, etrafa dağılırlardı; başka yerlerden gelenler de gene nadir olarak

burada kalırlardı. Kalınca da İstanbul terbiyesinin üstünlüğünü kabul ettiklerinden ona uymağa, nazik olmağa çalışırlardı. Hayat şartları değişti. Artık İstanbul'da tam mânasile İstanbullu azalmıştır. Meselâ pek eski bir İstanbullu aileye mensup olan benim akrabamdan çoğu şimdi Ankara'dadır. Tanıdığım hemşeri aileler de aynı vaziyette bulunuyor. Şehrimiz, kendinden kopup gidenlerle yerlerine dışarıdan gelenler yüzünden hususiyetini, hususi çehresini ve tavrını tabiatile kaybetmiştir; servet ve mülk de aynı sebeplerle eski İstanbullu elinden çıkarak başka vatandaşlara geçmiştir.

İstanbul şimdilik tam şekilde yerleşmiş, zamanla istikrar bulmuş ve bir hususiyet almış halkın şehri sayılamaz. Bu sebeptendir ki artık orada eski güzeli aramak boştur. Yeni icaplarla bugün her tarafa dağılmış olan bu eski terbiye İstanbul'a havasından ve suyundan değil, asırların törpüleyip inceltmesinden geliyordu.

Akşam, 9 Kasım 1945

ÇIRAĞAN ARSASI

Çırağan yangını harabesinin bir an önce ortadan kalkmasını kim istemez? Dünyada hangi medeni bir şehir tasavvur olunabilir ki orada ve o kadar güzel bir yerde otuz beş yıl böyle bir bina iskeletinin –kayıtsızlık, belediyesizlik, saygısızlık sembolü şeklinde– muhafazasına imkân verilsin? Güzler ve gönüller o çirkinliğe tahammül etsin? Otuz beş yıldan beri Çırağan enkazından İstanbul’u kurtaramamamıza bakınca insanın bu harabeye “kim elini sürerse eli kesilir” gibi efsunlu bir masal sarayı, büyük bir define yeri diyeceği geliyor. Nesiller geçti, rejimler değişti, nice kellerin saçı, nice köselerin sakalı bitti, olmadık kalmadı, hâlâ Çırağan harabesi üzerinde yapılacak şeye karar veremedik; hâlâ düşünüyoruz. Düşüne duralım, yıllarca önce, belki de az çok işe yaraması ihtimali bulunan duvarlar büsbütün kavşamakta, ayakta duramaz hale gelmekte devam ediyor, rıhtım çatlıyor, boyasız parmaklıklar ve demir kapılar rutubetten çürüyor, yeniyor. Şehre uğrayan her yabancı da, kara veya deniz yolundan geçerken soruyor; “Ne güzel bina imiş... Yeni mi yandı?” Tabiidir ki cevap verirken: “Otuz beş yıl kadar oldu!” demekten sıkılıyoruz.

Şimdi şehir mütehasssısının projesinden öğrendiğimize göre o yığın her hangi bir bina kurmağa elverişli değilmiş,

temizlenmesi lazımmış; iskelet kaldırıldıktan sonra yerine bir otel, yahut bir kapalı spor binası yapılabilir, yahut arsa açık bir spor sahasına çevrilebilirmiş. Benim fikrim sorulsa, yani fikri sorulacak adamlardan olsam derim ki: “Ne otel ne de kapalı veya açık spor yeri... Enkazı satınız ve arsayı şimdilik tertemiz, bomboş bırakınız!” Sebebi şu: Karaköy’den ta Arnavutköyü’ne kadar sürüp giden duvarlar arası o uzun yolda, Beşiktaş’taki Barbaros Meydancığından başka, insanın deniz görmesi, deniz kenarına ayak basması, deniz var mıdır, yok mudur, anlaması imkânsızdır. Boğaziçi –şayet görülürse suyu tükenirmiş gibi– bizden sımsıkı gizlenmiştir; caddeden geçiş kabuslu bir rüya görüş kadar yorucu, sıkıcıdır. Kaldı ki Çırağan arsası Yıldız Parkı’nın yalısidir. Orası da halka açılırsa hem cadde denize bir nefeslik kazanır, hem de genişleyen manzarasile parkın değeri bir misli yükselir. En mühimi, şu pahalılıkta para harcanmamış da olur.

Akşam, 13 Kasım 1945

MESKÛN BİR BOĞAZIÇI

İstanbul'u pek seven bazı akrabam ve dostlarım vardı ki ölümlerinden evvel şu fani dünyada daldıkları tatlı hayallerden biri de doğup büyüdükları, gönül kapturdıkları bu şehir hakkında imar projeleri yapmaktı. "Ah," derlerdi, "Eminönü Meydanı ferahlatılsa, Tepebaşı'nın arka tarafında Kasımpaşa'ya ve Haliç'e nazır geniş bir cadde açılrsa, Taksim'den bakınca Sarayburnu ve Adalar görünse, Kumkapı ve Unkapanı'nı dostdoğru bir yol bağlasa, sırtlarından caddeler geçirilmek suretile Boğaziçi'nin bomboş kalan dağlarından istifade edilse..." Hele Sirkeci demiryolunun kaldırılarak Topkapı Sarayı önündeki mezbelenin bir bahçe haline sokulması, rıhtımla çevrilmesi, Sultanahmet Camii'nden aşağıya doğru "anfiteatr" şeklinde bir gezinti yeri vücuda getirilmesi en büyük emellerindendi. Bunları konuşurken, anlatırken gözleri parlardı; fakat imkânsızlığını düşününce ümitleri söner, yürekleri kederle dolardı.

Zavallılar o çeşit imar hareketlerinden hiçbirinin başladığına şahit olamadan göçüp gittiler: gözleri arkalarında kaldı. Meselâ şimdi epeyce ferahlamış bulunan Yeni Cami'in güzelliğini ortaya koyan Eminönü Meydanı'ndan her geçişimde büyük kardeşimi anarım: Atatürk Bulvarı bana dayımı hatırlatır: Serveti Fünun sahibi Ahmet İhsan da eski Toz-

koparan, yani Refik Saydam kornişini dolanırken aklıma gelir. Zira bu fikirleri ilk önce kendilerinden dinlemiştim. Babam Sarayburnu-Cankurtaran sahasının temizlenip sırttan denize kadar parka çevrilmesini diler, özlerdi. Hepsi de İstanbul'a tutkun zevk sahibi insanlardı. Bütün kusurları o işlerin daima hayalde kalacağından korkmalarıydı; şu var ki gidişata bakınca korkuları pek de yersiz değildi. Cumhuriyet idaresi bile –yedi yıl öncesine gelinceye kadar– İstanbul'u yüzüstü bırakmışa, yüz çevirmişe benzeyen bir tavır almıştı. Bugün, yukarıda saydığım projelerden bir kısmı başarılıdır; öbür kısmının ise başarılması yoluna girilmiştir. Son havadis olarak bize bir Ortaköy-Bebek arası imar plânından bahsediyorlar ki hem deniz kenarından, hem de biri 120, öteki 60 rakımlı sırtlardan geçecek bu plân Boğaziçi kapılarını ilk defa ardına kadar açacak, Boğaziçi'nden bir kısmının da gene ilk defa meskûn hale gelmesine imkân verecektir.

Akşam, 15 Aralık 1945

KAHVEHANESİZ İSTANBUL

İstanbul'un asırlardan beri Garp dünyasında şöhretini yapan yalnız camileri, minareleri, çeşmeleri ve şadırvanları değildir. Hamamları ve kahveleri de bu hususta büyük rol oynamış, Türk hamamı ve Türk kahvesi binlerce eserde yazı ve gravür olarak şehrimizin şöhretini yaymakta öbürlerinden geri kalmamıştır. Fakat bugün İstanbul her ikisinden de mahrum sayılabilir. Turizmden çok bahsedildiği, hele beş yüzüncü fetih yılına hazırlanıldığı şu sırada birkaç hamamımızın asıl hususiyetlerine dokunulmadan bazı değişmelere asrın yıkanma tarzına uyacak şekilde ıslahı ve eski tarzı hatırlatacak manzarada yeni kahveler açılması ciheti de pekâlâ düşünülebilir. Zaten seyyah için olduğu kadar yerli ahaliye de öyle hamamlar ve öyle kahveler lâzımdır. Ayasofya Camii, Beyazıt Medresesi, Süleymaniye avlusu, Yeni Cami Meydanı önündeki sıra kahveleri çirkin bularak kaldırdık; Garp edebiyatına bile geçmiş bulunan Tophane'dekilerin yerlerinde yeller esiyor; kır kahveleri de azalıyor. Yani şehrimiz sade turistin değil, bizim de aradığımız şahsiyetini modern şehircilik namına kaybediyor. Parkların, yeşil sahaların sıra kahveler yerini tutamıyacakları mukakkaktır.

Bir sonbahar ikindisi Ayasofya'dan geçerken kestane ağaçları gölgesindeki eski kahveleri ne kadar aradım...

Hatta bir gün Tiryaki Çarşısı'na da gittim, kahveleri kapalı bularak üzüldüm. Demiyorum ki o kahveler, kaldırıldıkları zamandaki şekillerile, isli ocakları ve darmadağın iskemlelerile dursalar, fincanları çömlekte yıkasalar ve çıraklar masaları peştemallarının ucile silip avaz avaz haykırsınlar. Frenklerce “pitoresk” kelimesile anlatılan acayıpliğin aşırı bir haddi vardır ki ona şimdi tahammül edemeyiz. Şüphe götürmeyen cihet İstanbul'da o eski kahveler kalmadığı gibi Avrupa'dakilere benzeyen yenilerinin de yapılmamış olmasıdır.

Paris'i, Viyana'yı, birçok şehirleri hem yerli, hem yabancı için pek sevimli, pratik, hoşça vakit geçirtici yapan biraz da kahveleridir. İçlerinde rahatça oturulup konuşulan, iş görülen, mektup yazılan kahveler... Kahve yokluğu yüzünden çoğumuz içkili yerlere pastacılar gitmek zorunda kalıyoruz. Bizim kahvehanelerimiz içkiye ve israfa da karşı koyan faydalı müesseselerdi.

Akşam, 19 Aralık 1945

İŞLEMEDİKÇE GÜZEL OLAMAZ

Üsküdar İskelesi'yle yanındaki dükkânları yıkmaya başlayan kazmalar aziz olsun. Ben o fikirdeyim ki şehir müzesinde bir de tarihi kazmalar vitrini bulunmalıdır. Meselâ Eminönü Meydanı'nı açmak için kullanılan ilk kazma bu vitrinde en şerefli yeri alabilir; hele meydanın dünkü ve yarınki manzarasını gösteren iki resmin önüne asılırsa gelecek nesillere karşısında saygı ile baş eğdirir. "Yıkma kolay, yapmak güçtür," deriz. Bu söz her zaman doğru değildir. Vaktiyle iskeleler kurmaktan kolay ne vardı? İki kalfa, dört dülger, sekiz rençber gelir, tak tuk, o canım yere mahut barakaları diziverirdi; dizince de yıllarca belâsı çekilirdi. Netekim, pek yeni bir tarihe aittir, meydanın Şemsipaşa'ya doğru bir devamı ve İstanbul'un güzellikte birinci mevki olan çıkıntıya tütün depoları diye barhaneler kurmadık, burasını da berbad etmedik mi? Her yapı imar sayılamaz, tahripten çok daha zararlıdır. Mimar Sinan'ın en mükemmel ve zarif iki eseri, Üsküdar ve Kuşkonmaz camileri arasına tütün depoları yapanlar, yapıcı mı sayılırlar, yoksa şehircilik bakımından yakıcı ve yıkıcı kadar mesul mü tutulmalıdırlar?

Gel de şimdi bunları kaldır, temizle! Azapkapısı'ndaki şaheser camiin deniz tarafını kapatan mahut binadan kurtulmak günün pürüzlü bir meselesini teşkil etmiyor mu? Vak-

tiyle oraya tonoz bir depo yaptıracak kadar zevksiz, insafsız, hatta dinsiz imansız adam acaba kimdi? Sanat âbidelerine karşı bu gibi cinayetleri, ihanetleri işleyenler şehircilik kara listesinde yer almağa müstahak kimselerdir. İrat getirsin diye Boğaziçi kıyılarına kat kat kübik apartıman kuranlarla kurma müsaadesi verenlere de yıllarca, asırlarca hayır dua etmiyeceğimiz muhakkak... Gün olacak, onların da hakkından kazma gelecek. Şüphesiz bir yıkılma sahnesinin seyri, yapılma gibi hoş gitmiyor. Ama meselâ eski Galatasaray Karakolu gibi binaları ortadan kaldırmak için işleyen baltalara bakarken keyif duymamak da mümkün olamıyor. Hatta öyleleri insana “bir balta da ben indirsem!” bile dedirtiyor.

Üsküdar İskelesi'nin ortadan kalktığı gün üstümden bir yük eksilmiş gibi olacak. İstanbul enkaz altında kalmış ve en nefis eserleri barakalarla çevrilmiş acayip bir şehirdir. Baltalar işlemedikçe değeri ve azameti meydana çıkamaz.

Akşam, 5 Ocak 1946

TILSIMLI KALDIRIM

Yüksekkaldırım 1946 yılının başlangıcında nihayet inilir çıkılış bir yol haline sokulabildi. Son zamanda başarılan daha büyük işler arasında bunu bir muvaffakiyet diye katıştırmak ilk bakışta doğru görünmüyorsa da fikrimce mesele pek ehemmiyetsiz de sayılmaz. Haydi İstibdat Devri'ni geçelim; fakat Meşrutiyet yıllarında ve hele sonraları İstanbul Belediyesi'nin bu derece basit bir işin uhdesinden gelmemesi, otuz beş senedir her gün birkaç yüz bin kişiye çile çektirmesi, kafa göz yarıdıp kol bacak kırdırması akla sığar, tevil götürür, mazeret kabul eder, kulp takılır, bahane bulunur savsaklıklardan değildir. Hatta doğrusunu söylemek lâzım gelirse doktor Lütfi Kırdar bile Yüksekaldırım'ın tamirini yedi sene geciktirdiğinden, hele bu müddet zarfında tünel kablolarının ikide bir kopup yenisinin yerine konamamasını dikkate alarak tamirde sürat göstermemesinden dolayı kendinden beklenileni zamanında yapamamıştır, halkçı gözile en işlek geçidimizin ehemmiyetini kavramamıştır diyebiliriz.

Fakat gecikmiş olsa da Yüksekaldırım'ın şöyle böyle bir yol haline girmesi yine onun başkanlığı devrine rasladı. Benim asıl şaştığım nokta pek az bir masrafla başarılanması mümkün böyle ufak bir işe eski belediye reisleri zamanında

girişilmemesidir. O zamanlarki İstanbul'da hemen hemen hiçbir imar, tezyin hareketi yoktu; ne meydan açılır, ne park yapılır, ne eski eserler korunur ne de yenileri kurulurdu. Bir devir olmuştu ki belediye reisi sadece yolcu karşılar, eş dost ağırlar, törende bulunur, festival yapar, muhabirlere kapısını kapar, hatta cam kavanoza konmuş süs balığı gibi dar bir muhitte ancak kımıldanarak konuşmadan yaşırdı. "Bari, iş olsun diye şu Yüksekalkaldırım'ı tamir ettirivereyim. Ne istimlâk belâsı, ne de tenkide uğramak ihtimali var. Üstelik bir eğlence, meşguliyet çıkmış olur!" fikrini aklından hiçbiri geçirmezdi.

Yüksekkaldırım sanki bir masal ejderhası tarafından tek taşına dokunulması yasak edilmiş büyüğü bir geçitti; elini süreni cin çarpmasından korkulurdu. İşte şimdi bu tılsımın bozulup pek eski bir şehircilik lekesinin izalesi bakımındandır ki orasının esaslı şekilde tamirini hâdise saymakta haklıyım.

Akşam, 15 Ocak 1946

İSTANBUL ŞEHİRİ HARİTASI

Sekiz seneden beri birçok yeni yol, park, meydan, bulvar, yeşil saha, korniş ve saire kazanan İstanbul'un seyyah eline vereceğimiz yepyeni bir haritası, daha doğrusu plânı olmamasına ne dersiniz? Geçen hafta şehrimize gelen Amerikalı gemiciler ancak mihmandarlarla, gönüllü rehberlerle, birçoğu da gelişi güzel, “ne çıkar, nereye çıkarsa bahtımıza!” diye sokaklarda dolaştılar. Hiçbirinin elinde haritaya benzer bir şey görmedik. Yarın, sulhun yerleşmesi nispetinde artacağı ümidedilen ziyaretçiler de eğer kalûbelâdan kalmış ecnebi rehberlerin köhne haritalarına ayak uyduracak olurlarsa pek çok sürprizlerle karşılaşılır; apışıp kalırlar. 1939 yılında belediyecek İngilizce basılmış ufacık haritanın ziyaret münasebetile dağıtılmaması da galiba bir unutkanlık eseridir.

Turistik mahiyetini arttırmak istediğimiz İstanbul'un –hele beş yüzüncü fetih yıldönümüne kadar– gayet mükemmel bir turist haritasına ihtiyacı vardır. Bu haritaların yabancıyı tatmin edecek bir *Rehber* içinde bulunması daha iyi olursa da rehbersiz, pek ucuza satılması da lâzım gelir. Diyebilirim ki o haritalardan seyyahlar kadar bizim de faydalanmamız mümkündür. 1934 yılında değerli Bay Osman Ergin'in yardımıyla o zamanki belediye idaresi tarafından

bastırılmış *İstanbul Şehir Rehberi* masamın yanından ayrılmaz. İkide bir ya sokak isimlerine, ya haritalarına bakar, aradığımı bulurum. İstanbul gibi kocaman bir şehirde en eski ve meraklı bir İstanbullu için bile daima sorulup öğrenilecek yeni bir şey çıkar. Faraza geçen gün bir ahbabın “Taşlı çıkış” isimli bir yerde oturduğunu kulaktan işitmiştim. Bu rehberde önce sokak isimlerine, sonra işarete uyarak haritadaki mevkiine baktım, elimle koymuş gibi bulacağıma inandım.

Şu var ki elimizdeki o kıymetli eser bir tek kâğıt liraya satıldığı halde varlığı bazılarınca henüz meçhuldür; ahali-miz şehir plân ve haritalarından faydalanmağa henüz iyice alışmamıştır. Diğer taraftan *İstanbul Şehir Rehberi* tam turistik bir eser değildir. Yabancıdan ziyade yerlinin ihtiyacını gidermeğe yarıyabilir. Bu itibarla ecnebilere de elverişli, son usullere uygun ve pratik bir İstanbul haritasının vücuda getirilmesi işini pek uzağa atmamalıyız.

Akşam, 11 Nisan 1946

UNUTULAN YERLER

Tatlı ve acı birçok eski hatıralarımla alâkalı binalardan bir kısmı yerlerinde durmakla beraber bildiğim zamandaki şekillerini o kadar kaybetmişler ki bazı kere içlerine girdiğim halde bile artık bana ilk defa ayağımı attığım bir damaltı tesiri yapıyorlar, yani tesirsiz kalıyorlar.

Netekim geçen sene pek meşhur doktorlarımızdan birinin Babıâli karşısındaki muayenehanesine bir hastamı götürmüştüm. Kapıdan girdim, antreyi geçtim, ahşap çifte merdivenleri çıktım. Üst katta geniş bir sofa. Yan tarafta bir odaya aldılar. Kısa bir müddet oturdum ve işim bittikten sonra çıkıp gittim. Bir gün, birdenbire zihnimde bir manyezim ışığı parladı ve otuz yedi yıl önceki bir manzara nurlar içinde aydınlandı: O bina –Meşrutiyet’in ilk günlerinde– Serveti Fünun matbasıydı, oturduğum oda ise Fecriâtî’nin toplandığı yerdî!

Ne yazık ki toplanmış haldeki Fecriâtî’den bugün elimizde bir fotoğraf yok. Olsaydı edebiyat tarihine bir vesika kazandırırđı. Zira bu teşekkül bazılarınca ne kadar küçültülse sonradan şiirimize ve nesrimize ün salmış birkaç sanatkâr itibarile daima anılacaktır; çığır değilde de çağ olarak hiçbir zaman unutulmıyacaktır.

Serveti Fünun binası benim yalnız edebiyatçı hüviyetimle değil, gazeteciliğimle de alâkalıdır. İlk çıraklığımı orada yapmıştım. Babiâli semtinde daha kaç bina var ki –meselâ *Sehrah*’ın, *Tercümanı Hakikat*’in, *Cem*’in, kendi gazetem olan *Son Havadis*’in çıktığı yerler– şimdi hangileridir, kolayca tâyin edemem. İçlerine girsem bile tanıyacağım epeyce şüphelidir.

Acaba bu hal benim hatırlayış kuvvetimin esasta noksanından yahut yaşta azalmasından mı ileri geliyor! Sanmam. Fransızca tâbirile “notion des lieux” denilen yer bulma hassası ve yer hafızası bende eskiden beri ve hâlâ işlektir. Eğer birtakım binaları birdenbire tanımıyorsam, tanımakta gecikiyorsam sebebi bir matbaanın bir hekim muayenehanesine çevrilmesi gibi eskisile münasebeti kalmıyan bir tebdili kıyafet karşısında bulunmaklığımdır.

Gazetecilik ve edebiyat tarihimiz için Babiâli civarında az çok işe yaramış binaların bazı lüzumlu krokilerle tesbiti hiç de faydasız olmaz. Bunu ancak dünden bugüne arta kalmış nesil yapabilir.

Bizde tarihi vakalar yazılırken bina meselesine o kadar ehemmiyet verilmiyor. Meselâ Sultan Murad’a senelerce hapisane vazifesini görmüş Çırağan Sarayı hakkındaki malûmatımız pek noksan kalmıştır. Bu padişah hangi katta, hangi odada yatar kalkardı? Belli değildir; bilenler de galiba kalmamıştır; ayrıca saray da yanmıştır. Yarın orası belki de bir otel olacaktır. Aynı odanın yerine bir oda yapılıncı burasının eskiden V. Murad’ın yatak odası olduğunu bilmemiz fena mıdır?

Yine meselâ Yıldız Sarayı için de birçok şeyler yazıldığı halde sanıyorum ki II. Abdülhamid devrindeki kullanılış tarzı hakkında bildiklerimiz devede kulak kabilindendir. Aradan bir müddet daha geçer, son nesil de göçerse elimizde güvenilir bir vesika, bir plân kalmıyacaktır. Hatta korkarım ki padişaha hal' kararının hangi odada tebliğ edildiği hususunda da uyuşulamıyacak, ihtilaflara bile düşülecektir.

O sarayda tarih bakımından ehemmiyetli başka hâdiseler de olmuştu; faraza mütarekede "âli meclis"ler kurulmuş, ikinci mebusan meclisi âzasına Meşrutiyet'in ilk yılında ziyafet çekilmiş, İstibdat Devri'nde Alman imparatorunun ziyareti kabul edilmişti. Yarım asra yakın devletin mukadderatı üstünde bu derece büyük rol oynamış olan bir saray –sonradan ne şekle girse– plânları ve krokilerle zenginleştirilmiş bir tarih kitabına elbette lâyıktır.

Yıldız Sarayı'ndan daha ehemmiyetli ve uzun bir hayat ve ikbal sürmüş bulunan eski Babiâli de artık tanınmaz haldedir. Şüphesiz ki pek mükemmel surette yenileştirilmiştir. Ama eskisi hakkında yarınki nesilleri aydınlanacak bir vesikamız var mıdır? Alemdar Mustafa Paşa'nın barut fıçılarını ateşliyerek intihar ettiği yer neresiydi, şimdi ne tarafa tesadüf ediyor bilemeyiz. Bilmemiz lâzımdır. Edebiyat fakültesi yaptığımız Zeynep Hanım Konağı'ndan ve ilk mebusan meclisinin toplandığı eski adliye sarayından dosyamızda ne kaldı?

Zaten bizim tarihimiz hep bu "vaktinde yerini tesbit etmek", yer mefhumuna ehemmiyet vermemek, yerleri sanki ebediyete kadar aynı şekilde kalacakmışcasına ömürlü görmek cihetinden can sıkıcı bir boşluk arzeder. Asıl kederle-

necek cihet eslâfın hatasına sonraki nesillerin de aynı kayıtsızlıkla devamıdır.

* * *

Tuhafı şudur ki Çırağan Sarayı –yangına karşı tek tedbir alınmadan– Millet Meclisi haline sokulduğu sırada fotoğrafçılık sanatı pek ileriye gittikten başka sinemacılık da başlamamış değildi. Şayet akledip de sarayın bütün iç ve dış manzaralarını hem siyasi, hem de mimari bakımdan filme alsaydık şimdi yalnız iskeleti kalan bu haddinden fazla tezyinatlı bina hakkındaki bilgimiz şüphesiz bugünkünden geniş olurdu.

Çırağan'ın elde beş on resmi var. Ama niçin tam bir albomu –ben bir türlü “albüm” diyemiyorum– ve filmi bulunmasın? Bulunsaydı tezyini mimarlık itibarile Güzel Sanatlar Şubesi epeyce istifade ederdi. Bir İstanbul Sarayları kitabı da paha biçilmez vesikalar, resimlerle dolar, eksik ve güdük kalmazdı.

Bu defa şehrimize gelen Amerikalılar Dolmabahçe Sarayı'nın bambaşka türlü azametine hayran oldular. Dolmabahçe, stil binalardan sayılmasa da onun balo verdiğimiz muayede salonu Avrupa'nın hiçbir sarayında, ne Schoenbrunn'de, ne Versailles'de ne Windsor'da yoktur. Bir fıkra yazımda işaret ettiğim gibi şayet başlamış olan tamir sırası kubbe ile etrafındaki kötü ıstampa tezyinat silinir, yerleri salonun ağır başlı alt kısım üslûbuna yakışır bir ki-barlıkta düz renge boyanır ve hele ışık tertibatı da yoluna sokulursa o salon büsbütün güzelleşir, ün alır, bizi büsbütün övündürür.

Fakat –belki de ihmal edilmemiştir– her şeyden önce Atatürk’ün büyük hatırasını taşıyan bu saray en ufak girdi çıktısına kadar fotoğrafla, filmle tesbit olunmalıdır. Hele tamir edilirken yangın söndürme tertibatının son icatlara uygun surette yenilenmesi şarttır. Deniz kenarında bulunuşu bu tertibatı çok kolaylaştırabilir. Eğer Çırağan Sarayı’nda, o sarayın birkaç tablosu ve birkaç avizesi bedelini ancak tutabilecek itfaiye masrafına katlanılsaydı, bugün bir Louvres kurulmağa başlamış olurdu.

Çırağan kadar Güzel Sanatlar Müzesi yapılmğa lâyük bina nerede bulunur... Daha doğrusu bulunurdu.

* * *

Taşkışla bir müddetten beri gözümüzün önünde boşalıyor. Ne damı kaldı, ne camı, ne çerçevesi...

Bir yazdığımı bir daha tekrar ederek o yerde otel yapılması lüzumundan bahsedecek değilim. İş işten geçti. Taşkışla tebdili kıyafet ederken bu binanın da tarihi bir kıymeti olduğunu ve yakın tarihimizde epeyce iz bıraktığını hatırlamak istiyorum.

İstibdat Devri’nde orada bir divanıharb kurulurdu ve aklımda kaldığına göre Tıbbiye ve Harbiye mektebi talebesinden hürriyetseverler yakalandıkça o divanıharbde muhakeme edilir ve yine o binada hapse sokulurdu. Şimdi henüz hayatta bulunan tanınmış ricalden bir çoğu o bina zindanlarında yatıktan sonra Garp Trablusu’na, Fizan’a sürülmüşlerdi.

Bir “Hürriyet Tarihi”nde Taşkışla’nın yeri büyüktür. Divanıharb hangi odada toplanır, genç hürriyetçiler nerede

yatırılırdı? Bina yarın artık tanınmaz hale girecektir ve eski mahpuslar da –eski hâkimler nasıl söndülerse– bir müddet geçince göçüp gideceklerdir. Gönül isterdi ki şu yıkımdan ve yeni yapımdan önce Taşkışla'nın dünkü manzarası iç teşkilatı ve tarihleşmiş odaları ile höcreleri mütehassıslar tarafından fotoğrafa alınsın, elimizde vesikalar kalsın.

Aynı rolü oynamış, hatta daha geniş ölçüde zindan vazifesi ve zulüm, işkence dairesi vazifesini görmüş olan Bekirağa Bölüğü'nün eski şeklini bize gösteren fotoğraflar var mıdır sanmıyorum. Ben hem Bekirağa Bölüğü'nde yatmış, hem de gayet kötü bir vesile ile Taşkışla'ya da girmiş politikacı eskisi sıfatile bu vesikasızlığa müteessirim. İsterdim ki raftan bir kitap çekeyim ve o iki binanın mufassal tarihini okurken geçmişteki şeklile odalarını, koridorlarını, yattığım ve dolaştığım köşe bucağını resimde seyredeyim.

Taşkışla'nın 31 Mart İsyanı'nda ve isyanın bastırılması sırasında hâlâ kulağımızda kurşun sesleriyle çınlayan korkunç hatırasını biz unutmadık.

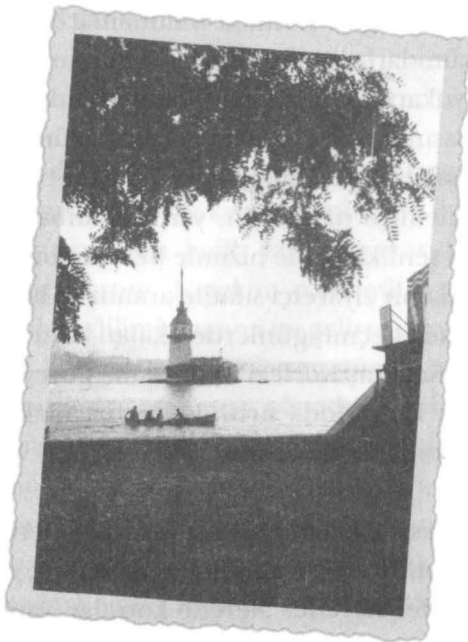
Milli hayatımızda bu derece iz bırakmış bir binanın mazisi, hiçe sayılarak resimleri alınmadan al aşağı edilmesi, tarihe karşı bir hürmetsizliktir; ayrıca zamanın icaplarına uymamaktır.

Fotoğraftan ve filmde yalnız gündelik havadis ve hâdiseler için faydalanmamız yetmez. İşe bahsettiğim noktalardan da ehemmiyet vermek, sistemli bir çalışma ile belli başlı binalarımızın resimlerini almak ve hele şekil değiştireceklerin eski manzaralarını muhakkak dosyada bulundurmamak lâzımdır. Netekim Topkapı Sarayı'ndaki dairelerin tamirden önceki resimleri ihmal edilmiyor.

Belki de Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü yahut Müzeler İdaresi, belediyeler, evkaf, Tarih Kurumu ve başka teşekküller de aynı yoldan gidiyorlar; dediklerim oluyor. Oluyorsa ne âlâ!

Fakat olmuyorsa neler kaybettiğimizin farkına vararak yarının bir Saraylar Tarihi, Sayılı Binalar Tarihi, Hürriyet Tarihi, kısaca Umumi Tarihi boş ve eksik kalmasın diye acele tedbir almamızın, işin mesuliyetini bir makama yüklememizin zamanı yarı yarıya geçmiştir. Büsbütün geçmek üzeredir de!

Akşam, 14 Nisan 1946

ASLI YOK, FAKAT...

Boşa çıkan bir rivayetin aslı olduğunu kabul etmiş görünerek yazıyorum:

Zevk sahibi ve keyif ehli olmakla meşhur dünkü İngiltere Kralı VII. Edvard'ın bir gün Moda Kulübü'nden Kalamış Körfezi'ne baktığı sırada heyecana kapılarak:

“Dünyada gördüğüm manzaraların en güzeli!” demekten kendini alamadığını yanında bulunanlardan işitmişim. Araplar, “Hükümdarların sözü, sözlerin hükümdarıdır,” derler. Ama biz yukarıdaki cümleye bir hükümdar tarafından söylenmiş olmasından ziyade, ismi geçen hükümdarın güzelliği anlama hassasına güvendiğimiz için kıymet veriyoruz.

Allah cümlemize nasibetsin, yarın İstanbul'un beş yüzüncü fetih yılı şenliklerinde bizimle beraber birçokları gibi belki o hakan da bir ziyaretçi sıfatıyla aramızda hazır bulunacaktır: Dimağında geçmiş günlerden kalan hatıranın tadı ile “Hele gidip şu Kalamış Körfezi'ni bir daha göreyim” arzusu-na kapılacaktır. İşte, Moda sırtında, bir parmaklığa dayanmış, aşağıya bakmaktadır.

Hayret!

Bir çeyrek asır durmadan dünya cennetlerinde gezip dolaştığı halde bir türlü hayalinden silinemeyen, unutulamayan güzelim körfez nerede? Nerede kotralar, sandallar, de-

niz hamamları, yemyeşil kıyılar, sükunet içindeki yumuşak hareket, o ışıkla suyun en çocukcasına, safcasına eğlendiği, birbiri arkasından koşuşup kaçıştığı, tekrar buluşup alt alta, üst üste gülüşüp oynadığı şirin, sevimli koy?

İstanbul'un –misli bulunmaz ve eşi milyarlar harcansa kurulmaz– biricik deniz stadyumuna ne oldu?

Ne olacak –beş yüzüncü fetih şenliğine yetiştirilinceye kadar çektiğimizi biz biliriz!– liman oldu. Sanat limanı, ticaret limanı... Antrepoları, dokları, vinçleri, dalgakıranları, dekovil hatları, kömür yığınları, mazot kokuları, duman helezonları, gürültü ve patırdısile basbayağı bir liman!

Sâbık Kral Edvard'ın bu sefer ne diyeceğini işitmek istemiyorum. Ama ters yüzüne ve ters yüzle geri dönüşü gözümün önüne geliyor, görmemek için ne yapacağımı da bilemiyorum.

* * *

İşte “Haydarpaşa ile Fenerbahçe Burnu arasına bir dalgakıran kurularak bütün bu kısım İstanbul'un limanı olacaktır” sözleri etrafa yayılınca hafta yazıma yukarıda okuduğunuz satırlarla başlamıştım. Netekim o minvâl üzere konuşmağa devam etmek ve dilimin ucuna ne gelirse pervasız söylemekti.

Bereket ki İstanbul valisi geçen günkü basın toplantısında öyle bir projeden malumatı olmadığını bildirdi de öfkemiz yatıştı. Yatışmakla beraber –ateş olmiyan yerde duman olmaz– içimiz büsbütün de ferahlamış değildir. Zira orada henüz kararlaştırmış bir “İstanbul limanı” meselesi durup durmaktadır.

Hoş, hatıramızı ve gazete koleksiyonlarını karıştırınca bu meselenin hemen hemen yarım asırdan beri zihinleri

meşgul ettiğini, elli senedir şehrimize bir liman yeri aradığımızı, büyük bir liman yapmağı tasarladığımızı anlarız. Hâlâ aramakta ve tasarlamakta devam etmekteyiz.

Aradıkça ve tasarladıkça hatalı bir yer seçilmesi tehlikesi daima mevcuttur. Netekim yalanlamalara rağmen bundan böyle, liman yeri kararlaştırılınca kadar çoğumuz Kalamış koyuna eski güvenle bakamıyacağız. Koy üzerine ara sıra bir Bremen limanı kâbusu basacaktır. Şüphe yok ki biz şimdi ufak tefek işlerden ziyade büyüklerini, pek mühimlerini başarmakta yüksek bir başarı gösterebiliyoruz. Meselâ Kurbağalıdere gibi ufacık bir su yatağının ağzını bir tarak dubasile temizleyemediğimize bakmayız, yarın kollarımızı sıvadık mı aynı yere sayılı limanlardan birini kurmamız, hatta Kurbağalıdere'yi genişleterek Karadeniz'e ulaşturmamız pek mümkündür.

Beyazıt'ta yükselen edebiyat ve fen fakültelerini gezerken yapının azametine, temellerin derinliğine, konferans salonunun ihtişamına, verilen emeğe bakınca bu kanaatim büsbütün arttı.

Zaten tarih boyunca Türk bunu yapmıştır: Büyük ölçüdeki işlerde daima muvaffak olmuş, küçüklerde ise lüzumu kadar başarı gösterememiştir. Tepebaşı Tiyatrosu miskin bir barakadır; yarın Taksim'de inşasına başlanacak Şehir Tiyatrosu beş bin metre murabbai arsa üzerine kurulacak ve iki bin beş yüz kişi alacaktır.

* * *

Kalamış koyuna bir liman yapılacağı hakkındaki asılsız söze birdenbire, tahkike bile lüzum görmeden inanıvermemizin hikmeti nedir?

Bu, olsa olsa bazı zevk dışı işler yapıldığını bilmemizden, imar namına güzellikleri hiçe saydığımıza dair elimizde birçok deliller bulunmasından ileri gelmektedir. Faraza bir ip ve halat fabrikası kurulmak suretile Göksu gibi İstanbul tarihinde iz bırakmış bir cennet ırmağı şimdi bayıltıcı kenevir kokusundan yanına yaklaşlamayan bir ufunetli deredir.

Gene İstanbul tarihinde daha eski ve daha izli kiri akar su, Kâğıthane ile Silâhtarağa dereleri ortasında bir elektrik fabrikası ve civarına bir mezbaha oturtulmuştur. Birine yaklaşanların pis kokudan burnu kırılmakta, ötekine uğrayanların kömür tozundan yüzü gözü boyanmaktadır.

Süleymaniye Camii'nin sol deniz cephesini kübik bir heyhülâ kapatmaktadır. Üsküdar ile Şemsipaşa arasına ve Mimar Sinan'ın iki şaheser camisi ortasına da çirkinlikte eşsiz tütün imalathaneleri yığılmıştır. Kuruçeşme'den kömür depolarını hâlâ kaldıramıyoruz ve hâlâ adliye sarayını Aya-sofya'daki eski yerine yapmak gibi affedilmez fikirlere saplanıyoruz. Büyük Otel için en seçme arsayı Teknik Üniversite şubesine ayırdığımızı unutmıyalım!

Bunları bildiğimizden ötürüdür ki Haydarpaşa'dan Fernbahçe Burnu'na kadar uzanan yerin İstanbul limanı olacağı haberine kolaycacık inanıverdik ve Kalamış koyunun ölümüne dair hemencecik mersiyeler yazmağa başladık.

İmar işleri iki nokta, yani zevk ile turistik gaye göz önünde tutulmadan yapıldıkça olur olmaz şayiaları ciddiye almaktan, ürkmekten kendimizi kurtaramayız. Şayet ortada kötü misaller bulunmasaydı Kalamış limanı dedikodusuna kim kulak asardı?

“Böyle şey olmaz, asılsızdır!” derdik; diyemedik.

Hâlbuki şehir imar plânı Kalamış'ın tabii güzelliğini boz-

mak bir yana dursun, sanırım yeşil sahalarla ve Fenerbahçe'yi nihayet bir bahçe şekline sokmak suretile büsbütün güzelleştirecek mahiyettedir. Ama liman bir belediye işi değildir; eninde sonunda İstanbul'a elbette bir liman yapılacaktır ve kararı hükümet alacaktır.

Korktuk ki bu karar Kalamış üzerine tepeden inmiş olmasın.

* * *

Gurbette gezenler bilirler: İstanbul çocuğunun içi titriyerek hatırladığı İstanbul manzaraları arasında Kalamış Körfezi başta gelir.

Hatta her güzel deniz ve koy manzarasile karşılaştığı zaman hatırlından ilk geçen de gene Kalamış'tır. Burası o güzel yerlerdendir ki –bazı güzel kadınlar gibi– güzelliğini yanında bulduğunuzdan ziyade bulunmadığınız zaman daha iyi görür, duyarsınız ve her güzelliğe rasladığınız anda kendisini hatırlarsınız.

Netekim İstanbul'a uzak yaşarken ben de –pek de münasebeti olmadığı halde– bir romanıma Kalamış bahsini karıştırmaktan kendimi alamamıştım. Öyle hükmetmiştim ki bu koy, her su tabakası gibi renkleri güneşten, gökten, etraftan almakla kalmaz; dışarıda bulamayınca içinden de yaratır ve sanki eski topladıklarını yavaş yavaş üstüne çıkarır. En ışıksız bir günde ve bir saatte gene ya turuncuya çalan, ya menekşeye bakan ihtiyat saklanmış boyaları vardır.

Şehrimizin böyle tılsımlı bir koyu da İstinye'dir. İstinye'yi tamir doku büsbütün mahvetmediyse de nasıl da çirkinleştirdi. Galiba Kalamış liman olacak denilince gözümüzün önüne gelen maket parçası İstinye'dir. İstinye'yi dü-

şünerek ve hayalimizde büyüterek aklımız başımızdan gitti. Her sonbahar bir kerecik olsun İstinye’de güneşin dağ ardından batışını ve suların koyda renkten renge girerek yatışını seyretmeyen bir adam ne kaybettiğinin farkında mıdır?

Bu dok elbette bir gün lâyük olduğu yere gidecek, koy –masallardaki gibi bir fenalık perisinin sırtında taktığı kanburdan bir iyilik perisinin yardımile kurtularak– tekrar eski güzelliğine erecektir. Boğaziçi’nin tek köşesinde ne fabrika bacası, ne gaz deposu, her hangi bir sanat yapısı ve iskeleti görmeğe tahammülümüz yoktur.

Dört tarafı su ile çevrilmiş yalnız kıyıdan ibaret bir şehirde liman yapmağa, sanat merkezi kurmağa elverişli zararsız yerlerin bulunmamasını akıl kabul etmez. Bir taraftan Çekmece’ye, öte taraftan Pendik’e kadar kilometrelerce deniz, İstanbul’dur. İstanbul’undur. Bugünkü nakil vasıtaları bolluğu ve sürati de sanat merkezlerinin şehir ortasında, göbeğinde, ağzının içinde, tabîi güzellikleri ve turistik mahiyetteki değerleriyle meşhur bölgelerde bulunması mecburiyetinden belediyeleri kurtarmıştır.

Haydarpaşa-Fenerbahçe arası liman projesinin asılsızlığını öğrenmek yalnız o havalide oturan, mal mülk sahibi olan mahdut sayıda hemşerilerimizi değil, bütün yurtdaşları sevindirir gerektir. Şayet gurbette bulunsaydım ve memleketeye bir daha dönmek saadetine eremiyeceğimi de kesin olarak bilseydim bile gene sevineceğime emindim.

Güzellik kendimiz faydalanamıyacak olsak da, yani menfaatsizce de sevinebilir. Hele o güzellik doğduğun, büyüdüğün yerle, memleketinle alâkalı ise!

Akşam, 28 Nisan 1946

SÜS İLE FAYDA

Taksim Meydanı ve İnönü Gezisi –halk bir türlü “gezge” sözünü benimsemediği için o yere artık böyle demek lâzım geliyor– bahar ve yaz akşamları ne kadar hoş oluyor... Hele Beyoğlu’nun meze ve içki kokulu kalabalık dar cadde ve sokaklarından kurtulup da açık havaya kavuşanlara birdenbire pek yükselmiş, göğe yaklaşmış tesiri yaptığı için meydanın büyük bir keyif verdiği muhakkaktır. İşte bu hoşluğundan ve keyfe gitmesinden dolayıdır ki insan iş dönüşünde gezide biraz oturmak, arkadaşlarıyla biraz konuşmak, azıcık ferahlamak arzusu duyuyor. Deniz görmemekle beraber gezinin hususiyeti bir rasat tepesi gibi gök yüzünü seyre elverişli olmasıdır. Öyle akşamlar oluyor ki batan güneşten renk alan bulutların âdeta yere yaklaştığını ve gecelemek için biraz sonra buraya ineceğini sanıyorsunuz. Hiç şüphe yok, İnönü Gezisi son imar hareketleri arasında sayılı bir başarıdır.

Şu var ki orasının –galiba ismine uyması için– sadece gezinti, yani ayakta dolaşma yeri olmasına fazla dikkat ediliyor. Halka, “Yürü, ya kulum!” demişler; boyuna yürümek zorundasınız. Bir kere daha şikâyet, gezide o kadar az kanape bulundurulmasının sebebi nedir? Geçen gün dört arkadaş bir saate yakın döndük, dolaştık; tek boş kanapeye

raslayamadık. Hava henüz nemli olduğundan taş merdiven basamaklarına, mermer korkuluklar ve tırabzanlar üstüne de, birçoğunun yaptığı gibi dizilip tünememedik. Sohbet dedikodulu, yani pek tatlı olduğu için kesemediğimizden dolasmaktan ayaklarımıza kara su indi. Belediye bir taraftan kanapeleri çoğaltmak, öbür taraftan muayyen mahallerde, faraza bomboş duran köşelerde isteyenlere küçük bir ücret mukabili bahçe sandalyeleri kiralamak suretile geziyi daha ziyade istifade edilecek bir şekle sokulabilir. Netekim dünyanın her yerindeki umumî bahçelerde bu usul vardır.

Haydi, çocuklar ve gençler durmadan yürüsünler... Yaşlılar ne yapacak? Yaşlının da havaya ve oyalanmağa ihtiyacı olduğunu, fakat oturmak mecburiyetinde bulunduğunu belediye düşünmelidir. Bütün nakil vasıtalarında ayakta kalan ahaliyi umumî bahçelerde olsun ilişecek bir yerden mahrum etmek süs ile faydayı birleştirememek, hemşeri hakkını tanımamaktır.

Akşam, 1 Mayıs 1946

BİR KÖPRÜ VE BİR KOY

A klımın ermediği işlerden biri de Bağdat Caddesi üzerinde çirkin bir kümbete benzeyen Çatalçeşme'ye pek ziyade ehemmiyet verildiği halde, azıcık ötesindeki güzelim Bostancı Köprüsü'ne kimsenin zerre kadar aldırış etmemesi, ne tamiri ne de etrafının imarile hiçbir makamın meşgul olmamasıdır. O köprü, sayın bir okuyucumun hatırlattığı gibi her şeyden önce muhakkak ki İstanbul'a eski devirlerden hediye kalmış taş köprülerin en sağlamı, en zarifi ve yeri itibarile de hele şimdi en fazla göz önünde bulunanıdır. Anadolu karayolu oradan, onun üstünden geçer. Netekim vaktiyle de bütün Şark muvasalasını o köprü vasıtasile sağlar, bütün ordular o köprüden aşardı. Bugün yine o köprü belediye hududunun, havagazı ve Elmalı suyunun, tramvay hattının dayandığı hususi bir sınırdır. Bir başında polis ve bekçi, öte başında jandarma durur; bir yanda belediye nizamları, öbür yanda köy kanunları hüküm sürer. Köprünün bu bakımlardan da orijinal bir vaziyeti vardır.

Fakat kalabalık ve gözde bir sayfiye semtinin geçidi, uğrağı, mesiresi olmasına rağmen şehrin en murdar, ufunetli, adeta cerahatli yeri de köprünün civarındır. Dere temizlenme yüzü görmez; kasap dükkânlarından atılan kokmuş barsak parçaları sular üstünde şişe kabara yüzer; kahvelerin,

gazinoların süprüntüsü buraya döküldüğünden kokudan geçilmez. Hâlbuki Bostancı bir zamanlar deniz hamamları kurulan tertemiz bir koydu; ressam Halil Paşa koyun manzarasına âşık olduğundan şimdi kasap barakalarının sıralandığı yolun karşı tarafındaki bir yalıda oturur, tablolar yapardı. Hatta renk renk peştemalların durgun, berrak sulara aksettği nefis bir deniz hamamı tablosu da –Bostancı koyunun eski güzelliğini gösteren bir delil olarak– bizim ailenin elindedir, seyretmekle doyamam ve seyrederken de şimdiki murdarlığını düşünerek koyu bu hale koyanlara öfkelenmekten kendimi alamam.

Zavallı köprü ve talihsiz koy! Vapur sizin civarınıza yanaşır, tramvay önünüzde durur. Ümid Burnu'na kadar giden demiryolu sizin kenarınızdan geçer, en rağbette sayfiye semti yanı başınızdadır. Bundan daha ziyade göz önünde bulunmak imkânsızdır. Ne çare ki sihirli külâh giymiş gibisiniz: Gözümüze görünmüyorsunuz!

Akşam, 11 Mayıs 1946

ASMA KÖPRÜ MÜ? FERİBOT MU?

Sarayburnu ile Üsküdar arasına bir asma köprü kurmak sevdası gene tazelendi. Evet, iki kıtayı birbirine modern bir vasıta ile bağlamak, hatta bu işi beş yüzüncü fetih yıl dönümüne kadar başarmak lâzımdır. Ama bir köprü ile mi? İşte mühim nokta orası! Daima söylediğim gibi asma köprü ne derece hünerli, haşmetli veya zarif yapılsa, İstanbul'un kendine hâs camiler, minareler, kubbelerle pek hususiyetli manzarasını muhakkak bozar. Hele Sarayburnu ile Üsküdar arasının öyle demir yığını bir ağırlığa, sakilliğe hiç tahammülü yoktur. Önce mesafe çok uzundur; uzun bir köprü, asma dahi olsa modern üslûpta ters tarafına yerleştirilmiş gözleri, baş döndürücü yüksekliği ve iki başındaki kocaman destekleri ile dünyanın sayılı güzellikteki bir burnunu, seyrine doyulmaz bir deniz kapısını, şöhretli bir sarayını yükü altında ezecektir. Ayasofya ile Sultanahmet camileri önünde bir New-York veya Vitry Köprüsü? Korkunç şey! Dedelerimizin Şark Demiryolu'nu Sirkeci'ye kadar sokmak Sarayburnu'nu deşmek suretile işledikleri şehircilik cinayetinin üstüne tüy dikmiş olmaz mıyız?

Boğaziçi'ne kurulacak köprüye de rıza gösterilemez. Kısacası İstanbul'dan Avrupa kıtasının Asya'ya köprü ile bağlanmasına mesâğ yoktur. Fakat bereket ki şimdi bağla-

ma vazifesini görecek köprüden başka vasıtalar var. Meselâ “tüb” denilen yeraltı boruları veya koca bir treni olduğu gibi, yolcular farkına varmadan denizlerden aşırı feribotlar... Danimarka’dan Norveç’e bile o şekilde geçildiği düşünülürse –fen daha ziyade ilerleyip de bambaşka atlama şekilleri buluncaya kadar– bizim bu feribot usulünü kabul etmemizin münasip olduğu anlaşılır. Zaten asma köprü, gerçekleşmesi zor, kırk yıllık hikâyedir; çok paraya ve uzun zamana muhtaçtır. Hâlbuki dünyanın en süratli, en modern feribotlarını işletmek için hem bugünkü servetimiz hem de vaktimiz pek elverişlidir. Yarın ısmarlansa gelecek yıl kullanmağa başlarız.

Asma köprü hülyasile bekleyip durursak, feribot projesi de sağlanamaz. Fetih şenliklerine arabalarımızı gene eski vapurlardan bozma salaşlara yüklemek ise çok ayıp olur, onura dokunur.

Akşam, 14 Mayıs 1946

BOĞAZİÇİ İSKELELERİ

Bizim *Dikkatler* sütununda iskele kahvelerinin yavaş yavaş ortadan kalmasına, azalmasına esef eden bir yazı çıktı. Ben de bu kederi duyanlardan ve yalnız iskeledekilerin değil, bütün kır kahvelerinin yerlerini salaş gazinolara bırakmalarına kızanlardan biriyim. Boğaziçi iskelelerinden hangisi kafeslerine kahkaha ve gece safa sarılmış, çardak gölgesine sığınmış, günün her saatinde serin ve nemli bir yalı kahvesi kurulmasına elverişli olmuştur? Hangisi müşterisiz kalır, hangisinde göz oyalanmaz, gönül avunmaz, iç rahatlığı duyulmaz? Hele çoğunun yanında muhakkak birkaç yaşlı çınar, suyu tükenmez bir çeşme, bir başka güzellik vardır. Her yerde vapur beklemek azap olduğu halde, bir gezginci için Boğaziçi iskelelerinde iskele kahvesi bulup da oturmak, hatta uzunca müddet kalmak ayrı bir zevktir. İnsan Kanlıca İskelesi'ndeki kahvede beklemekten bezginlik duyabilir, tam iskele önünde bulunmamakla beraber Emirgân kahvesinde saatler geçirmekten şikâyet edebilir mi? Hayır, aksine birkaç vapurun geçip gittiğini, gecikmesini bile ister.

Yazık ki Boğaziçi'nde henüz umumî dekora uygun, hoş yapılı, sevimli, aynı zamanda pratik birkaç iskele tipi kabul edilmemiştir. İskele binaları ne çirkin, ne derme çatma, ne zevk dışı şeylerdir... Nasıl da çerden çöpten yapılmışlardır...

Ne abuk haraplaşırlar, ne kadar bakımsızdırlar! Daima üstünkörü tâmir edilirler ve boyalarını atıp çarçabuk kulbeleşirler. Bunlara bakınca sanırız ki beş on gün için kurulmuş muvakkat yapılardır; yarın asıl binalar demir stnlar üzerine sapasağlam kurulacaklardır; ikide bir kazıklar suya gmlmiyecek, tahtalar birbirlerinden ayrılmıyacak ve iskele yamru yumru hale gelmiyecektir. şimdiki iskele sistemini o daracık pencereleri, eciş bcş şekil, yalın kat kapıları, en kötü tarzda demir parmaklıkları ile kim icadetti? Seksen senedir bunu değiştirmek aklımıza niçin gelmiyor? Ve neden bu iskelelerden yerleri müsait olanlarına ardaklı ve asmalı zarif birer kahve eklenmiyor?

İstediğimiz budur; fakat korktuğumuz da şudur: Hep bir örnek, depo biçimi, beton iskeleler kurulması, Boğaziçi iskeleleri demir ve betondan temeller üstüne rutubetten yılmaz, ateşten korkmaz, yeni icat tahtadan yapılmalıdır. Kalfa işi olmamalıdır; mimar ve dekoratör elinden çıkmalıdır.

Akşam, 15 Mayıs 1946

GÖSTERECEKLERİMİZ VAR

Denize –hem de pek lüzumlu bir yerde– en güzel kapılardan biri daha açılıyor: Dolmabahçe Camii’nin parmaklıkları kaldırılarak ve sarayla cami arasındaki meydana genişletilerek halka emsalsiz bir manzarada bir yalı boyu hazırlanmak suretile su yüzü görmek ve nefes almak imkânı verilecek. Galata’dan başlayarak oraya kadar gayet dar, kasvetli, çirkin bir koridordan geçip de birdenbire çiçekli, çimenli, çam ve çınar gölgeli, bakımlı ve düzenli bir açıklığa kavuşmak, bir iskele bulmak, Kızkulesi’ni, Kadıköyü’nü, hele karşıdaki Üsküdar ve Çamlıca’yı serin sular üzerinden keyfince, rahat rahat seyredebilmek... ne hoş! Fakat yeni iskele yalnız güzelliği bakımından lüzumlu değildi. Tarih boyunca meşhur Tophane İskelesi acınacak bir zevksizlik, hesapsızlık yüzünden kaybedildikten sonra o civarda ecnebi misafirleri karşılayacak temiz, ferah, zarif bir iskeleye şiddetle muhtaçtık. Netekim Missouri zırhlısıle gelenleri Dolmabahçe’ye çıkarmış, kabul törenine o yerden başlamıştık.

Şüphesiz ki İstanbul’un çehresi bir güzellik enstitüsünde estetik tedavisine verilmiş gibi gün geçtikçe değişiyor, tazeleşiyor ve eski haşmetini bozmadan yenileşiyor; genç bakışlar, modern hatlar kazanıyor; âbı hayat içmiş bir yaşlı kraliçe gibi yeniden ve yeni usulde gençliğini buluyor. Sekiz

yıldan beri bu çehre ve bu beden üstünde durmadan daima iyiye, güzele giden bir gelişme olduğu muhakkak. İçinde yaşayanların belki farkedemedikleri bu hakikat geçen gün otobüste konuşan ve bir tanesinin çoktan beri İstanbul'dan uzakta yaşadığı lâkırdılarından anlaşılan iki hanım ağzından çok mükemmel belirmişti: Dışarıdan gelmiş olanı Atatürk Bulvarı'na, Refik Saydam kornişine, Taksim Meydanı ile geziye ve bahçeye, Surp Agop Mezarlığı'nın yerinde açılan geniş bulvara şaşıyor, hepsini beğeniyor ve yanındakine mütemediyen, "Ne kadar değişmiş, bambaşka olmuş, gözlerimle görmesem inanmazdım!" diyordu. Öteki de bir hemşeri sıfatile koltukları kabarak, "Ya! Nasıl? Söylemedim miydi?" diye övünüyordu.

İstanbul hemşerisi operatör Cemil Paşa zamanından beri dışarıdan, hele sonraları Ankara'dan gelenlerin karşısında daima sıkılgan ve sükûti kaldı. Belediyenin yeni yeni himmetleri, hamleleri şimdi bizi o kötü durumdan kurtarmıştır. Bizim de artık göstereceklerimiz var!

Akşam, 21 Mayıs 1946

ŞEHİR İÇİ GEZİNTİLERİ

Sokak arası dekorlarının en güzeli yedi sekiz taşla üç beş serviden ibaret küçücük mahalle mezarlıklarıdır. Bunların yanı başında ekseriya yarı çökmüş bir tekke binası veya evliya türbesi bulunur. Ağaçlarına keçiler bağlıdır, çayırında kuzular otlar. Gölgelelerin yosun gibi nemlisi ve yumuşağı ordadır.

Her yerde, hele İstanbul içinde ve etrafında tam gezilecek zaman... Gezinti mevsimindeyiz.

Fakat kaçta kaç kişi bu nazik işi, bu ince sanatı hakkıyla başarabilir ve gezinti hususunda şahsiyet göstermeğe muvaffak olur? İnsanlar gezmek bahsinde de birbirlerinin peşinde giden, başkalarını taklideden, muayyen yerlerden, yollardan ayıramıyan sürülerdir. Basma kalıp sözler yazar ve söyler gibi klişeleşmiş gezintiler de yaparlar; aynı şeyleri görür, aynı zevkleri tekrarlarlar.

Yaza girmeden ve kış gelmeden önce, yani şu sırada, başka mevsimlerde herkese uyarak gittiğim, gide gide bıktığım harcıalem semtlerden uzaklaşmak, sapa yerlerde dolaşmak âdetimdir. Zira henüz toz ve süprüntü yığınlarını hele zonlar yapa yapa durmadan savuran gün doğrusu rüzgârları esmez; kuraklık, çoraklık başlamamıştır: Ağaçlar kavrulmamış, çiçekli ve taze yapraklıdır; çayırlar kurumamış, yemyeşil

ve nemlidir. Kısacası şehrin bakımsız mahalleleri yaz ve kış mevsimlerindeki kadar can sıkıcı, yürünmez, görülmez halde değildirler. Aksine şirin, mânalıdırlar.

Böyle olduğu içindir ki alır başımı semt semt dolaşırım. Yolum bazen Feriköyü'nden geçer: Dolapderesi'nden Kurtuluş'a tırmanırım; Okmeydanı'ndan Kasımpaşa'ya veya Hasköy'e indiğim de olmuştur. Sandalla Eyüb'e çıktığım ve Edirnekapi'ya yürüdüğüm çoktur. Samatya ve Yedikule taraflarını ise hiç ihmal etmem. Baltalimanı'ndan tutturarak vâdi boyu Kanlıkavak'a çıkmak da pek hoşuma gider. Üsküdar tarafı ise bitip tükenmez, bambaşka bir âlemdir. Hele İstanbul'da bir Karagümrük, bir Sultanselim, bir Kocamustafapaşa, bir Zeyrek vardır ki gezip dolaşmağa kanamam, her gezintide bir yeni heyecana kapılmaktan kendimi alamam.

Fakat o gezmelerde, gezintilerde esas şart ana caddelerden ayrılmak, dar sokaklara ve yollara sapmak, bilmediğin mahallelerde kararsız dolaşmaktır. Adalar, Suadiye, Tarabya veya Moda eğlencelerini, otellerini, kulüplerini, gazinolarını sonraya bırakmalıdır.

Büyükada İskeleyi'nin lavanta kokulu ve boyanmış saçlı kalabalığına sonra karışırım. Sonra gider, Florya'daki çıplak kümeler arasında biçimli vücut arar; yine sonra oturur, bilmem hangi gazinoda dansedenlere bakıp estetik şekil alabilen bir çift genç gözlerim.

* * *

Peki, o ücra mahallelerde, izbe sokaklarda, sapa kırlarda neler görür de eğlenir, zevk alırım?

Hepsinden önce bir bilmediğin ve büyük ihtimalle bir daha göremeyeceğinle karşılaşma boşa gider. Bulduklarım çok defa basit, lâkin tatlı, düşündürücü ve rahat ettiricidir.

Müzeleri sever misiniz?

Beni müzelerde sıkran bir şey varsa o da intizamdır. Fazla derli topluluk, çok temiz tutumluluk, şiddetle düzen, devirlere göre ayrılış ve sıraya konuş... Bütün bunlar eski eserlerin değerini ve mehabetini az çok düşürür fikrindeyim. Bir salona girersiniz: Bilmem kaçınıcı Ramses'in mumyası, kapağı açık lâhidinde ve bu modern binada, yakaları işaretli yeni zaman hademeleri numaralar, etiketlerle ne kadar bambaşka ve kendi asrının dekoruna ne derece uzaktadır! Harabesinden kaldırılıp getirilmiş ve köşeye oturtulmuş bir sütun başlığı şimdi, kübik dam altında pek biçare, tamamen yalnız ve yerini yadırgamış haldedir. Dışarıda karlar yağarken nasıl da güneşli iklim ile çöl ufuklarının ve kendine eş sütundaşlarının hasretini çeken bir öksüzdür!

Hele vitrinlere, raflara sıralanmış ufak tefek eşya... O yan yana, asker intizamile dizilmiş, emir gelince yürüyecekler ve bir marş söyliyerek geçit resmi yapacak vaziyetlerle geçmişteki hayata tamamen yabancı, yapmacıklı durmazlar mı? Müzelerde sanat değil, ilim gardiyanlık eder.

Onları eski zamandaki dekor içinde ve dağınık halde görmek şüphesiz daha zevkli olurdu. Duvara yan yana sıralanmış ve meskun dam altlarından koparılmış yüzlerce tabloyu bir arada seyretmek nerede? Onlardan bir tekini bütün eşyası muhafaza edilmiş, içinde hâlâ oturulan bir şato şöminesi üstünde asılı görmek nerede?

İnsanları herhangi müzeden ne derece meraklı ve kül-

türlü olsalar yine de bir memnuniyetsizlikle çıkaran işte budur; zoraki tertip ve aslındaki dekora uzak bulunuştur.

* * *

Benim yukarıda bahsettiğim gezintilerde hem güzel sanat ve tabiat eserleri vardır hem de onlara yakışan kendi öz dekorları...

Meselâ –Üsküdar’da mı diyeyim, İstanbul surları arasındamı?– bir dar sokağa saparım: eğri büğrü yürürüm, etrafımda hoş gidecek henüz hiçbir şey yoktur. Fakat birdenbire, bir yol dönemecinde önüme bir çeşme, bir konak eskisi, bir türbe, bir medrese, bir su terazisi, bir ufacık mezarlık veya bir meydancık çıkar.

Dururum; siz de olsanız durursunuz; kulağınıza şarkı söyleyen güzel bir ses gelmişçesine, şiir okunmağa başlanmışcasına dururuz. Zira burada sessizlik içinde bir tatlı söyleniş, rahatsız etmeyen bir talakate geliş, bir konuşmadan anlatma, gürültü etmeden kaynaşma, dokunmadan sarılıp öpüşme, geçmiş zamana doğru zevkli bir dönüş vardır.

Bazı kere eski, kocaman konaktan veya köşkten birkaç duvar parçası, hâlâ azametli bir mutfak bacası, bir havuz döküntüsü ve –öbür ağaçlar gibi kesilip yakılmağa elverişli olmadığından sağlam hayatına devam etmiş, güneşe kavuştuğundan dolayı da büsbütün gelişmiş– bir iri palmiye kalmıştır. Öyle olmakla beraber bu kadar az şey bizimle yepyeni yapılmış modern üslupta bir villâdan fazla konuşur ve insana eski şeklile durduğu zamandakinden fazla bir tesir yapar.

Sokak arası dekorlarının en güzeli yedi sekiz taşla üç beş serviden ibaret küçük semt mezarlıklarıdır. Bunların yanı başında ekseriya yarı çökmüş, tek kat, ahşap bir tekke binası veya evliya türbesi bulunur. Çayırında keçiler bağlıdır, yahut bir çocuk kuzularını otlatır. Gölgelelerin en serini, yosun gibi nemli ve yumuşağı oradadır. Nedense çok defa öyle yerler kuytu, sulak olduğundan ağaçlar vaktinden önce yaprağa boğulmuştur; çiçekleri ise gayet renkli, dolgun, sanki katmerlidir; rayihaları uçup gidemez, aşağıya ve etrafa siner.

Sarmaşıkların sarıldığı bir su terazisi bile, kovuklarından sızıp şıpır şıpır yaprakları ıslatan güneşli damlalarile ve altındaki birikintinin görünmez bir tarafına sığınmış münzevi kurbağanın tereddütlü, ihtiyatlı, fasılalı sesile beni yolumdan durdurmağa, bir müddet avutmağa kifayet eder.

Bostanlar arası gezintileri de severim; hele bostan kuyuları önünde, alçacık duvara şöyle ilişerek arklara boşanan suların çekilişini seyretmek, dolap gıcırtilarını dinlemek, sur yarıkları arasından deniz paftalarına dalmak hoş değildir? Buralarda içilen sigaranın keyfi ise büsbütün başkadır, her nefeste yorgunluğunuzun azaldığını ve görüp anlama hassanızın arttığını duyarsınız.

* * *

Pek fena etlerle yapıldığını bildiğimiz halde sokak köftecilerinin mangalından yayılan dumanlı koku nasıl bazen iştahınızı kamçılarsa kırdı, toprağa uzanıp yatan bir adamın uykusuna da imrendiğimiz olmaz mı?

Yine onun gibi bu semtlerde rasladığım bazı insan tipler-

rinde de –beğenilecek vaziyette bulunmadıklarını bile bile– kısa süren bir gıpta duyarım. Meselâ bostana bakan yamru yumru evinin penceresinde, minderine yaslanıp bütün gün oylanmak, kırk yıldan beri o zevkle kanaat etmek imkânını bulmuş bir yaşıtuma! Kendi kendime derim ki, “Benim başımdan neler geçerken, nasıl hırçın arzulara kapılarak diyar diyar gezer, bin çeşit ihtiyaçlara esir olup daima daha başka şeyler yapmak ve düşünmek çilesini çekerken o dükkânına veya kalemine aynı yollardan gidip geldi, aynı pencereden aynı manzarayı seyretti... Şimdi de benimkine benzemiyen ne düz, ne pütürsüz, yalnız hayat pahalılığından şikâyetçi bir ömür sürüyor!”

Bu, o ana mahsus bir imrenmedir. Tıpkı ıskarada cızırdayan köftelere ve toprakta rahat rahat uyuyan adamlara karşı duyduğumuz gıptalar gibi... Yoksa bu hayatın nasıl dertleri ve basit dertler içinde katmerli azabı olduğunu bilirim. Benimkini methedemesem bile onunkini sütun sütun ve pekâlâ zemmetmek elimden gelir. Şu da unutulmasın ki bahsettiğim gıpta yalnız ilk ve sonbaharda duyulur. Zaten bu gezintiler de ancak o mevsimlerde zevklidir. Ne manzaraların ne de tiplerin karakışta ve kuru yazda sevimli gelmesine imkân yoktur.

Şehir içi gezintilerimin tek kusuru şudur: Rasladığınız kahvelere ve kenar gazinolara giremezsiniz. Sebebi radyo ve hoparlördür. Meselâ Beykoz’a ondan dolayı gidemem. Yine ondan dolayı Yenikapı-Samatya kahvelerine ayak atamam. Beşiktaş İskelesi’ni sersem eden yine hoparlördür. Hoparlörü suistimal eden memleketlerden biri de bizimkidir.

Geçen gün Yedikule’de dolaşıyordum, bir izbe yol beni

kemerli bir kapıya çıkardı. Nasılsa taş atılarak yazıları zedelenmemiş levhadan Narlıkapı'da olduğumu anladım. Oracıktaki tren yolundan görünmeyen gayet güzel manzaralı, deniz üstü, tertemiz bir kahve vardı. Hava durgundu, deniz yalpasız... Güneş batmak üzereydi, tam başımızı dinliyeceğimiz bir saat, "Eh," dedim, "bundan âlâsını bulamam!"

Sen misin diyen? Daha henüz oturmuştum, hoparlör en tiz perdeden birdenbire bir kızılca kıyamettir kopardı. Bir müddet sabrettim. Sonra sesin bir az olsun kısılmasını istedim. Pek iyi yaptılar, büsbütün kestiler. Kesilir kesilmez önümdeki manzaraya sanki demin kaybettiği güzellik geri döndü: Renkler cilalandı, sular canlandı, bulutlar hafifledi, her şeye, hepimize bir ferahlık geldi. Ama تنها kahvenin benden başka altı genç müşterisi vardı. Güzelliğe, akşam sükununa, kayalar arasında oynayan nazik su seslerine tahammül edemediler; söylendiler ve -ekseriyet bu partinin elinde olduğu için- hoparlörü yeniden işlettiler.

Ekalliyette kaldığım ve tek başıma kavga çıkarmağı göze alamadığım için bana köskös oradan ayrılmak düştü. İnşallah bugünkü belediye seçimini hoparlörle mücadele edecek zevk ehli hemşeriler kazanır!

Akşam, 26 Mayıs 1946

HASTALAR BAŞKENTİ

Belediyemiz aleyhine ağızlarda dolaşan bir tenkid de şudur: “Tiyatro binası kuracağımıza hastaneler yapsak!” Bu, ilk bakışta doğru görünen bir sözdür. “Can mı korumak lâzımdır, keyif çatmak mı?” gibi bir suale elbette “can!” cevabını vermek zorunda kalırız. Ama her cihetten öyle düşünürsek ortada şehir kalmaz. “Rıhtım mı?” Hayır, hele hastaneleri tamamlıyalım! “Süleymaniye Camii’nin tamiri, Atatürk Bulvarı, adliye sarayı mı?” Olmaz! Hastaneleri yapalım! Peki ama nihayet İstanbul’u bütün memlekete ve on dokuz milyon vatandaşa hastane hizmeti görmek için seçilmiş, sadece hastalar diyarı, hastaneler bölgesi bir şehir yerine koyamayız. Hollywood nasıl bir sinema şehri ise İstanbul da bir hastane merkezi şekline sokulamaz. Şehrimizde hasta da vardır, fakat eğlenmek, gezmek, medenî ve bediî zevklerden tatmak isteyen sağlamlar yok mudur? Ayrıca hastaların bu kabil zevklerden nasib almaları da pek tabiidir.

Şehrimizi kendi nüfusunu az çok idare edecek kadar da hastanesiz sayamayız. Eğer başka vilâyetlerin hastaları trenler, vapurlar dolusu buraya akın etmese, aradığını yerinde veya yakınında bulsa İstanbul hastaneleri kendi hemşerilerine şöyle böyle yeter. Elbette daha da çoğaldığını, darlık çekilmemesini isteriz, bekleriz; hatta en modern hastanelerin

bulunduğu bir Şehir olmasını da dileriz. Şu var ki hastanelerini artırmak ve civar hastaları kayırmak başka Şehirlere, meselâ Ankara'ya, İzmir'e, Adana'ya, Erzurum'a da düşer. İstanbul dışından geleceklerin hepsini barındırmak Şehrimize düşecekse masrafa bütün vilâyetlerle belediyelerinin katılması yahut devletin bu masrafı toptan üzerine alması icabetmez mi? Hâlbuki Şehrimiz hava sağlamlığı bakımından çoğu hastalığa gelmez; yurdumuzda daha sabit ve sağlam havalı, coğrafya vaziyeti itibarile de daha merkezi Şehirler hamdolsun fazlasile mevcuttur. Bir Şehir tasavvur ediniz ki her ziyaretçiye, turiste sıra sıra, takım takım, hastaneler gezdireceğiz; sonra, "Buyurunuz, bir de tiyatroya gidelim!" diyemeyeceğiz.

İstanbul Belediyesi kendi gelirile bir tiyatro binası yapabilir ama muazzam bir hastaneler Şehri kuramaz. Zaten İstanbul'a tutup da *Türkiye genel hastaneler ve hastalar başkenti* mahiyetini vermekten de çekinmek gerek.

Akşam, 27 Mayıs 1946

BALIK SARAYI YERİNE

İstanbul'un bina ihtiyaçları arasında bir lüzumlusu da balıkhane veya balık hâlidir. Daha doğrusunu isterseniz ne balıkhane, ne balık hali, bir balık sarayıdır. Şehrimizin başta gelen vasfı en güzel balıkların geçit ve avlanma yeri olması değil midir? Eğer Boğaziçi ve Marmara'da balıkçılığa beklenen ehemmiyeti verebilir, İstanbul'u bir balıkçılık zanaati merkezi haline getirir, yani çeşitli şekillerde balıktan istifade edecek müesseseler kurabilirsek belediyeye gür bir gelir kaynağı da sağlamış oluruz. Daima tekrarladığımız gibi İsveç devleti refaha kavuşmuş, dünyanın dördüncü derecede bir ticaret filosuna bayrağını takabilmiş ise, bunu balıkçılığına borçludur. Bir devlet bütçesini besleyen balık, balık akınlarının yolu üstünde duran bir şehrin belediyesini elbette doyurur. Mütehassısların fikrince İstanbul balıkçılığı, İzmir'in üzüm ve inciri, Adana'nın pamuğu, Giresun'un fındığı, Kastamonu'nun ormancılığı, hatta Zonguldak'ın kömürü kabilinden sayılı servetlerimizdendir.

İhmale uğradığına delil ise hadsiz, hesabsızdır. Bilmem hatırlar mısınız? Bir tarihte balık almak için limanımıza gelen Yunan gemileri buzu o kadar pahalı bulmuşlardı ki geri dönmüşler, kendi memleketlerinden buz yükleyip tekrar gelmeği ve balıkları o buzlara basıp götürmeği daha kârlı

görmüşlerdi. Tuz darlığına uğradıkları da hatırlardadır. Yine avlanan balıkların buz, tuz, fabrika veya soğuk hava depoları noksanından denize atılması olağan işlerdendir. Zaten İstanbul'da Balıkthane denilen binaya ve balık pazarı dediğimiz yerlere bir göz atmak balıkçılığa ne kadar az kıymet verildiğini anlatmağa yeter. Birkaç günden beri gazeteler balıkların Haliç'ten alınan murdar sularla yıkanmasını önlemek için on yıl önce balıkhanede yapılmış depoya Sarayburnu'ndan sarnıçlı kamyonlarla yeniden temiz su getirtilmeğe başlanacağını yazıyorlar. Bu da gösterir ki balıkhanemiz iptidaiden daha aşağı vaziyettedir; ayak atılacak bir yer olmadığını da hepimiz biliriz; o derece nefis ve değerli bir malın bu kadar iğrenç, çirkin, kokmuş bir sokakta ve bir kötü binada teşhir edilmesi kıymet bilmemezliğin son perdesi, son kertesidir.

Ama bugünkü balıkçılığımıza yakışanı da odur, tam timsalidir. Hakikatte bir balık sarayına lâayık olan biçare İstanbul balıkçılığı hiç değilse gösteriş yapmıyor, düşkünlüğüne uygun bir yerde, bir lağım ağzında barınıyor.

Akşam, 29 Mayıs 1946

SİNA'YA ÇIKARCASINA

Gelip geçmiş, doğup göçmüş milyonlarca nüfusuna kurulduğu günden beri eziyet çektirmiş olmakla beraber yokuşsuz, yamyassı bir İstanbul şüphesiz ki güzelliğinden yarısını kaybederdi; şöhretli âbidelerimiz de o nispette bir haşmet ziyanına uğrardı. Süleymaniye ve Sultanahmet camilerinin kıymetlerine bir kıymet daha katan âmil tepede bulunuşları, denize yüksekten hâkim oluşları değil midir? Beyazıt ve Şehzade camileri eğer sadece mimari ölçüde değerli kalıyorlar, ötekiler kadar bizde tesir bırakmıyorlarsa, sebebi düzlüğe kurulmaları, yamaçtan aşağıya doğru kendilerini bütün güzelliklerle gösterememeleridir. İnşilerinin ve yokuşlarının çokluğu, dikliği, kaprisliliği bakımından şehrimiz hemen hemen dünya rekorunu kırmış bir vaziyettedir; ahâlisinin ömrü inip çıkmakla, terleyip solumakla geçmiştir. Sayısız yokuş adlarındaki acaipliğe bakmak –bu adlar kadıdan eşeğe kadar insan ve hayvan, her mahlûkun başına gelenleri pek hoş belirtir!– kafi bir fikir edinmeğe yeter.

Geçen gün Yıldız Parkı'nda meslekdaşlarla dolaşırken bu yere, şu tatlı bahar günü genç birkaç çiftten başka kimse uçamaması sebebini de yine yokuş çıkmak zorluğundan bulduk. Parkın halka açılması şehir tarihinde isim bıraktıracak hayırlı hizmetlerden biridir. Çadır Köşkü ve bu

defa tamiri zevke çok uygun şekilde bitirilen Malta Köşkü görölmeğe layıktır; görmenden dönmemenizi tavsiye etmek isterdim. Fakat hekimlerimizin fakir hastalar sabahları tereyağı, ara sıra hava tebdili, yemeklerde pirzola tavsiye etmeleri nev'inden bir garabete düşmek hoşuma gitmiyor. Zira ismi geçen yerlere yayan tırmanmak değme babayiğitin kârı değildir. Tırmananın –yürümeği ve yokuş çıkmağı benim kadar seven bir adam bile olsa– etrafını görüp keyfini çıkarması için oracıkta bir gecelik sırtüstü yatıp dinlenmesi, sabahı beklemesi lâzım gelir. Tabiidir ki terli vücutla dağ rüzgârı yemeğe idmanlı bulunmuyorsa ertesi günü onu da yapamaz; görüp göreceği son manzara bu olur.

Çadır ve Malta köşklerini işletenler her şeyden önce ziyaretçiyi yukarıya çıkaracak zarif, hafif ve ucuz nakil vasıtaları sağlamak zorundadırlar. Netekim pek yakında bu yapılacaktır. Yoksa park köşkleri ve tepeleri otomobil sahibi veya taksi müşterisi mahdud bir zümrenin keyif çatacağı az çok hususi bir malikâne olmakla kalır ki halka park açmak gayesine hiç uymaz.

Akşam, 10 Haziran 1946

TRAMVAY İŞLETME İNADI

Şehir meclisinde Tramvay İdaresi yine tenkidlere uğradı. Zaten tramvaylar İstanbul'un bildik bileli devam edip giden bir şikayet mevzuudur. *Diyojen, Hayal, Çıngıraklı Tatar* gibi ilk mizah gazetelerinden başlayarak matbuatın en gür alay kaynağını ve hücum sermayesini daima tramvaylar teşkil etmiştir. Yalnız bir aralık bu idare belli başlı gazeteleri aylığa bağlamak suretiyle rahat refes almağa muvaffak olmuştu. O zamanki büyük gazeteler ayda yirmi, otuz altını küçümsemezler, tramvay şirketi ile tütün rejisinden tahsisat almağı çirkin görmezlerdi. Bir başmuharririn aylığına karşılık olan bu hatırı sayılır "hakkı sükût" yüzünden matbuat âlemi için bir tramvay veya tütün derdi yoktu. Gazetelere okuyuculardan gelen şikâyet mektupları sepete atılır, örtbas edilirdi. Bugünkü basın o kötü âdetten kendisini kurtardığı gibi tramvay şirketi ile tütün idaresi devletleştirildiğinden gazeteleri aylığa bağlamak imkânı da kalmamıştır. Hele siyasi hürriyetin kısıldığı devrelerde suya sabuna dokunmayan bir mevzu olması dolayısıyla tramvaylara hücum her şeyin alkışlanmasından bıkan halkı az çok memnun edecek tek nefeslik ve tek göstermelik idi.

Şu var ki tramvay işini ıslahtan vazgeçmek, harbin sona ermesinden faydalanılarak otobüsleri çoğaltmak ve tedricen

tramvay raylarını kaldırıp otobüs seferlerine hız vermek en doğrusudur. Yani esaslı bir plân ve büyük bir değişiklik yapmak ihtiyacındayız. Zira tramvay en pahalı, en ağır, hele dar sokaklı eski yapı şehirlerde modern seyrüseferi güçleştiren en arızalı bir nakil vasıtasıdır. Yarın memlekette beklenildiği gibi otomobiller fazlalaşınca yılları tıkayıp hareketi durduracak olan yine tramvaydır. Bir otobüs Aksaray ile Bebek arasındaki mesafeyi tramvaydan en aşağı yüzde altmış nisbetinde çabuk alır; eğer aynı yolda tramvay işlemese bu nispet daha da artar.

Tramvay işinin birçok arabalar da getirilse, mükemmel de idare edilse bu dar yollar, dik yokuşlar ve geniş mesafeler üzerinde yine bizi memnun bırakmıyacağına göre gayemiz tramvaycılığın ıslahı olmamalıdır.

Hedef, şehri onun ağır yükünden kurtarmak, ferah ve serbes yollar kazanmaktır. Tramvay işletmekte inadettükçe yayan yürümek imkânını bile kaybederiz.

Akşam, 14 Haziran 1946

ARADAKİ FARKLAR

Dünkü tramvay bahsine devam edeceğim: Nişantaşı'ndan bindiğimiz bir kötü otobüs bizi Dolmabahçe yolundan Sirkeci'ye en fazlası 20 dakikada götürebiliyor. Aynı mesafe için tramvay daha kısa yoldan yine en aşağı bir misli zaman kaybetmektedir. Eğer ray döşenmiş olsa da tramvay arabası Nişantaşı-Atatürk Bulvarı hattında bir devir yapsa öyle bir seyahati göze alabilir misiniz? Hâlbuki otobüsle buna katlanmak mümkündür. Netekim matbaaya Aksaray yolile gittiğim, yani tramvayla daha az bir mesafeden Sirkeci'ye inmekten daha uzun olmakla beraber koca bir kavis çizmeği tercih ettiğim çoktur. Sebebi basittir: Vakit kazanıyorum; ayrıca süratle yol aldığımı görerek memnunluk duyuyorum. Tramvayda ise ağır aksak gidiş, sayısı haddinden fazla bir sürü durakta bekleyiş, öndeki arabada bir bozukluk olarsa mecburi duruş, cereyan kesilmesi, yer darlığı sınırlar üzerinde kötü tesirler yapıyor.

Mühim bir nokta da şudur: Süratli bir vasıta olduğunu sezdiği için halk, otobüslere daha çabuk biniyor ve onlardan daha çabuk inmeğe dikkat ediyor. Her durakta tramvay iki dakika duruyorsa otobüsünki bir dakikadan azdır; hatta çok defa durmasile kalkması fark bile edilmez. Tramvay çağanları otobüsün kornasından daha devamlı, daha gürültülü,

sinir bozucudur. Otobüs hür bir vasıtaadır: önündeki engeli yan çizip geçebilir; bozulursa bir kenara çekilip başka vasıtalara yol vermeği bilir. Tramvay bunların hiçbirini yapamaz; bir kazaya sebeb oldu mu hükümet memurları gelinciye kadar şebeke üzerindeki seyrüseferi durdurur; kendisi bir kazaya veya arızaya uğradı mı seyyar vinç yahut römork yetişsin diye bekler; beklediği müddetçe de yine yolu tıkar, arkadaki arabalar düğün katarı gibi bir ucu köprüde öbürü Sultanahmet'te duraklayıp kalır. Tel kopma, Şişhane yolunda fren tutmama gibi korkunç hâdiseler de cabası! Tramvayla Büyükdere'ye gitmek Eyyüp sabrı ister; otobüsle de hoş değildir ama vazgeçtiren kadar sıkıntılı sayılmaz.

Şehir meclisi nam bırakacak bir hayır işlemek istiyorsa, tramvay aksaklıkları tenkitle kalmamalı, bütün nüfuzunu ve gayretini tramvay şebekesinin sökölüp İstanbul'u en modern bir otobüs işletmesine kavuşturacak plânın gerçekleşmesinde kullanmalıdır.

Akşam, 15 Haziran 1946

“BUYURUNUZ!” DİYEMİYORUZ

O kurken kan başıma çıktı. Koca İstanbul’un nasıl acıklı bir vaziyette bulunduğunu, mâmurluk bakımından değme bir Avrupa kasabasından geri kaldığını en susturucu ispatile dünyaya anlatmış oluyorduk. Haber şudur: Milletlerarası Ticaret Odaları kongresinin şehrimizde açılması için Türkiye nezdinde bazı teşebbüsler yapılmış. Alâ... Bizim aradığımız, dilediğimiz de bu idi; böyle toplulukların İstanbul’a da nasibolmasıydı; daha mühimlerine yol açması imkânı hazırlanıyor demekti. Fakat düşünüp taşınmış, ince eleyip sık dokumuş, neticede o güzel teklifi reddetmek mecburiyetinde kalmışız. Sebep? Napolyon’un barut hikâyesindeki kadar çoksa da en mühimmi: Dört yüz murahtası yerleştirecek otelimiz yok!

Bir vakitler hanları, kervansarayları, selatin hamamları, şahane konakları ile meşhur, son zamanlarda Atatürk’ün, “İki büyük cihanın kavşağında Türk vatanının ziyneti, Türk tarihinin serveti, Türk milletinin gözbebeği, bütün vatan daşların kalbinde yeri olan şehir” diye vasıflandırdığı ve altı asır önce Osman Gazi’nin, “Al da gülzar yap,” sözile gelecekteki vazifemizi öğrettiği İstanbul bu hale mi düşmüştür? Abdülhamid, imparatorluk merkezini otuz kûsûr yıl bir köy olarak bıraktı; Meşrutiyet idaresi ise –imar şöyle dursun–

önliyemediği yangınlarla bunu büsbütün harabeye çevirdi; ümit, Cumhuriyet rejiminde idi. İtiraf etmeli ki sekiz sene öncesine gelinceye kadar eski hükümet merkezi ciddi hiçbir faaliyet göstermemiştir. Nasıl şaşmaz, acımazsınız: Yirmi yıldaki imar hareketi hemen hemen Florya'daki iğreti deniz köşkünden ibaret kalmadı mı?

İşte bu ihmaller ve esası bırakıp süse kaçan projeler yüzünden şimdi İstanbul sadece 400 (dört bin değil!) ecnebi murahhasını bile konforlu ve toplu şekilde barındıramıyacak bir kötü durumda bulunuyor. Şehrimize gelmek isteyenlere haykırıyoruz: “Sakın ha! Beş yüzüncü fetih yılını beklememiz lâzım. Henüz otel yapmağa vakit bulamadık!” Bir de turizmden, yazlıkçılıktan dem vuruyoruz. Kendi başını bağliyamayan gelin başı bağliyamaz.

Akşam, 3 Ağustos 1946

KÜÇÜK AYASOFYA

Kumkapı ile Cankurtaran istasyonları arasında demiryolu üzerine rasladığı için gelen geçenin gözü önünde duran Küçük Ayasofya Camii'nin perişan hali nedir? Bu bina –ehli daha iyi bilir– İstanbul'un en eski, hatta Büyük Ayasofya'dan eski bir mâbedidir; mimarlık bakımından cüret sayılacak bir inşa tarzı ve pek ince hususiyetleri vardır; kubbesi etrafında kaba, kalın destekleri olmadığından umumî heyeti de Ayasofya'ninkinden zariftir. Zaten o küçük mâbet her şeyden önce zarifliğile dikkati çeker. Ne yazık ki vaktiyle demiryolunu getirip avlusundan geçirmek hatasına düşmüşüz. Dünyanın nice eski eserleri tabii güzellikleri hiçe sayılarak en zevksizce, cahilce, hoyratça yapılmış tren yolu Sirkeci hattı olsa gerektir. Sarayburnu'nu, Topkapı Sarayı'nı ve kocaman bir arkeoloji sahasını rezil etmiş, şehrin denizle arasını kesmiş, bir mamûre manzarası alacak yerlerin virane ve harabe halinde kalmasına sebeb olmuştur. O yolun –imar plânındaki gibi– sadece geri çekilmesi yahut yer altına sokulması değil, surlardan içeri giren kısmının tamamile yok edilmesi lazımdır.

Bunlar oladursun ve bütün hat boyu bin bir gece masallarına lâyük plânların hazırlanmasına devam edilsin, müzeler sınıfına girdiğini işittiğim Küçük Ayasofya'yı şimdiki

korkunç ihmal manzarasından kurtarmak, gelecekte başarı-lacılara mahsuben biraz düzenlemek, insan eli dokundu-ğunu azıcık belirtmek hem yâre, hem ağyâre hem de tarihe karşı savsaklık götürmez bir vazifedir. Justinien ile yaşıt ve Ayasofya'dan yaşlı bir eser, değil ayakta dipdiri kalmış bir bina, çökmüş bir kümbet bile olsa yine göz bebeği gibi bakılmağa, üstüne titrenmeğe, ziyaretçilere açık, gül gibi tutulmağa hak kazanmış demektir. Hatta yalnız öyle bir binanın mevcudiyeti bütün civarının mâmurluk görmesine, geniş yollarla merkeze bağlanmasına sebep teşkil edebilir. Belki yarın dilediklerimiz olacaktır; fakat oluncıya kadar şimdi gördüğümüz içler acısı, yüzüstü bırakılmışı andıran vaziyette kalmasına gönül, daha doğrusu kültür nasıl müsaade eder?

Büyük projeyi beklerken Küçük Ayasofya'ya şimdilik küçük mikyasta olsun çeki düzen vermekte gecikmiyelim.

Akşam, 5 Ağustos 1946

GAR BÜFELERİ

Çok olmadı, bir gün Haydarpaşa Garı'ndaki büfeye girdim. Biz yaştakileri öyle yerlere daima bir lüzum değil, biraz da hatıralarımızın zevki sürükler. Gençliğimde isteye isteye bir tren kaçıır, büfeye koşardım. Tertemiz bir yerdi, Avrupa'dakileri andırırdı; kış sonu ve bahar üstü Salvator ve Sen Beno adlı taze fıçı biraları içilir, şimdi grüyer dediğimiz graviyar peynirinin halisi yenirdi. Havası tereyağ üzerine yumurta, malt hülâsası, Havana sigarası ve demlenmiş çay kokardı; kendine mahsus bir hoşluğu, loşluğu vardı. Bu sefer eski halini hiç bulamadım. Örtüler buruşuk, soluk, yer yer ıslak ve lekeliydi; fıçı birası yoktu; çiy bir ikindi güneşi içeriye dolmuş, ışığa karşı siper çekmek lüzumu bile düşünülmemişti. En kötüsü her tarafta kara sinek kaynaşıyor, sinekten göz açılmıyor, eller sallanmadan gazete okunamıyordu. Büfe camekânları cazibesiz, hatta belki de aksine göz çevirtici, iştah kaçıracıydı. Mahzun oldum.

Eskiden Anadolu demiryolunun şebekesi gibi yolcusu da mahduttu, ne yataklı vagon işler ne de o yoldan Basra'ya, Kahire'ye, Ümit Burnu'na gidilirdi. Hat Toros'a dayanır, kalırdı. Herkes de zaten evinde yer, evinde içer, büfelerde vakit geçirmeği bilmezdi. Öyle olmakla beraber Haydarpaşa Lokantası doğrudan doğruya şirket müdürü mahut Hügnen'in

uğrayıp teftiş ettiği bir yerdi, temiz, mükemmel bir halde tutunamak kimin haddiydi? Haydi orası öyleydi, peki Sirkeci'deki büfe fena mı idi? “Spesialite” denilen şöhret yapmış nadir yemekleri bile bulunurdu. Geçen sabah uğradım; bir çay getirdiler. Sanki kadehi feyezan halindeki Meriç'ten yeni doldurmuşlardı; bulanık ve ılıktı. Kabahati hemen büfeyi idare edenlere yükletmiyelim, zira –icar mukavelesi icabı olacak– fiatler fedakârlık yaptıracak dereceden aşağı idi; harb güçlükleri de büfe levazımını eksiltmiş, âdileştirmişti. Fakat sebep her neyse İstanbul'un bir zamanlar pek iyi vaziyette tutulan iki gar gazino ve büfesi acınacak hale gelmişti.

Gar büfesi deyip geçmiyelim; mâmur şehirlerin şöhretlerinden birini de bunlar teşkil eder. Yâr ve ağyârın ilk ve son durağı olmak itibarile memlekete giriş çıkışta ilk ve son tesir buralardan gelir, kolay unutulmaz.

Akşam, 13 Ağustos 1946

SOKAKLARIMIZIN TARİHİ

La Dam O Kamelya'nın uydurma bir tip olmadığını çoğumuz biliriz; biliriz ki koca Dumas'nın oğlu o büyük muharrir gençliğinde ve babasından bolca para kopardığı züppelik çağında Paris'in kibar fahişelerinden birine tutulmuştur; fakat masrafına dayanamayınca yüreğine taş basarak sevgilisinden uzaklaşmağa mecbur kalmıştır.

“Ne sana para yetiştirecek kadar zenginim ne de masraflarını ödemededen beraber yaşayacak kadar onursuz!” İşte delikanlının kadına yolladığı veda mektubu –Dalmarès'in bir kitabından hatırımda kaldığına göre– bu mânada bir şeydi.

Sözü La dam o Kamelya ile açtığının sebebini biraz sonra öğreneceksiniz. Asıl adı Alphonsine Plessis, sanat adı ise Marie Duplessis olan o kibar yosmayı yakından tanımış şöhretli münekkitlerden Jules Janin bir eserinde kızın güzelliğini, zarıflığını, inceliğini över över bitiremez. Yazık ki kitap –boyuna memleket ve ev değiştirme yüzünden– şimdi yanımda değil... Size bazı yerlerini naklederdim, hoşunuza giderdi.

Marie nihayet hakikatte de veremden ölüyor: bu ölüm Dumasoğlu'na bütün dünyanın okuduğu, okumaktan bıkmadığı ölmez romanı ilham ediyor. Roman piyese çevrilince de şöhreti katmerleşiyor, şöhret rekorunu kırıyor. Bura-

ya kadar söylediklerimle sizin bildiklerinizi tekrarlamaktan başka bir şey yapmadım.

Amma şimdi hikâyenin yüzde doksan dokuz bilmediğiniz bir cihetini öğreteceğim. La dam o Kamelya az daha İstanbul'a geliyormuş. İstanbul'da bulunacaktı... hem de kiminle beraber gelecek, yaşayacaktı? Mümkün değil bulamazsınız. Yine ben söyliyeyim:

“Dünyanın en büyük musiki üstatlarından Liszt ile!”

* * *

Tafsilata geçmeden önce *Cumhuriyet* gazetesinin Fransızcası *La République*'de okuduğum *Eski Adamlar-Eski Evler* başlıklı sıra makalelerin muharriri Said N. Duhanî'ye teşekkür edeceğim.¹ Kendisini tanımıyorum, fakat babası Naum Paşa babamın dostu idi ve Meşrutîyet'ten sonra Paris'te ilk Büyük Elçimiz olarak bulunduğu sırada o dostluğa güvenerek sefarethanede ziyaretine gitmiştim, yaşımın henüz yirmi ikiyi geçmediğine bakmadı, otelime iadei ziyaret nezaketini gösterdi.

Hatta ben İstanbul'dan aklıma esince pasaportsuz çıkıverdiğim için bu Osmanlı veziri başkonsolosla söylemiş, pasaportum ayağıma kadar gönderilmişti... Eskiler menfaat gözetmeden ahbaplık hatırı saymasını pek iyi bilirlerdi.

Her ne ise... sadede gelelim: Naum Paşazade'nin sıra makaleleri Beyoğlu semtinin son asırdaki tanınmış evlerini ve mağazalarını, ayrıca sahiplerini sokak sokak gezdirerek

1 Bu makaleler daha sonra kitaplaştırılmıştır. Bkz. *Eski Evler Eski İnsanlar*, çev. A. Parman, İstanbul: 1990, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kitaplığı. (hzl.)

gözümüzün önünde canlandırıyor; Osmanlı ve ecnebi birçok simalara geçit resmi yaptırıyor. Daha eski zamanlara da dokunduğu oluyor.

Çocukluğumda evimizde isimleri geçen birçok kozmopolit ailelerden, konaklarından, rollerinden bahis var. Kırk elli sene evvel alışveriş ettiğimiz büyük mağazalar ara sıra uğradığımız lokanta, otel, eğlence evi ve saireler hakkındaki malûmat da pek canlı... Sefarethanelerle kulüpler ve belli başlı çehreler de şüphesiz unutulmamış. Hele Alman gazete muhabiri Welz'in bir portresi çizilmiş, enfes!

Bunların tarifi, tasviri sırasında muharrir bizi sâbık Polonya Sokağı'na da götürüyor, şimdiki adıyla Nuruziya Sokağı... Hani İstiklâl Caddesi'nden ve galiba dekorasyon mağazası yanından deniz tarafına inen bir dar yokuş vardır, orası.

Orada zamanın namlı piyano satıcısı Commendinger'lerin evi önündeyiz; numarası 19... İşte büyük bestekar ve piyanist Franz Liszt 1847 yılında, yani tam bir asır önce, 36 yaşında iken bu eve misafir olmuştur. Niyeti İstanbul'a La Dam O Kamelyası ile beraber gelmekti. Fakat Peşte'de sevgilisini boşuna bekledi. Bir ihanete mi uğramıştı? Hayır, güzel kadın Şark iline seyahati tasarlarken ahrete sefer etmişti.

Liszt, kolunda maşukasile değil, yüreğinde yası ile İstanbul'a ayak basıyordu.

* * *

Şu hale bakınız ki Liszt'in gelmesine sevinmekle beraber yalnız başına gelmiş olmasına, yani Marie'nin İstanbul'a gelmeyişine üzülmüş gibiyim. Bilmiyoruz, bu kadın Liszt'e

bir eser ilham etmiş midir? Belki de büyük Macar bestekarının Fransız güzelinden ilham alarak yazdığı “senfonik şiir”ler vardır. Şüphe götürmeyen nokta Dumasoglu’na ebediyete kadar insan ruhunu kavrayacak bir şaheser yarattırmasıdır.

Marie o eserle biraz da Liszt’in aşkıyle gözümüze ilahileşmiş gibi görüldüğünden geçim yolunu ve seviye düşüklüğünü unutarak şehrimizi ziyaret edememesine üzülmüyoruz. Şehir muhabbeti böyledir: Kaldırımlar üzerinde dolaşmış şöhretlerle övünmek ister. Hatta en kötü meşhurların bile... meselâ Şikago’lular 1 numaralı halk düşmanı gansterle bile sırası gelir övünebilirler!

Memleketimizde Garp musikisi revaç bulmuş, hatta son haberlere göre 12 yaşındaki Türk kızı Ayla Erduran, Paris Konservatuarı imtihanlarını jürinin oy birliğiyle kazanmış olmasına, İsviçre’den de musiki imtihanlarına dair pek iyi haberler gelmesine göre Liszt’in oturduğu eve bir plak koymağı musiki sevenlerle musiki dernekleri artık ihmal etmemelidirler.

Bizim şehirde yüz yıllık bir ev bulmak güçtür; hatta Beyoğlu semtinde bile mahut 1870 yangınından sonra nice mahalleler yanıp kül olduğundan Polonya Sokağı’nın kurtulması ve 19 numaralı binanın ayakta kalması âdeta bir şans eseridir. Fırsatı kaçırmıyarak Liszt’in İstanbul’dan geçtiğini gösteren bir işaret –turistik bakımdan olsun– o kapıya asılmalıdır.

Netekim ihtilal devri Fransız şairlerinden André Chénier’nin doğduğu ev –Yüksekkaldırım ve Kuledibi civarında imiş– ecnebilerin himmetile çoktan plâklanmıştır.

* * *

Franz Liszt –ehli iyisini bilir; bizimki kitaplardan üstün-körü öğrenmedir– o içli şairlerden çok daha büyük bir sanatkardı: ilk operasını 14 yaşında bestelemişti; Chopin ile Berlioz gibilerden tesir almış, Hugo, Sand, Lamartine’le düşünüp kalkmıştı. Ne isimler ne şahsiyetler! Dahası var:

Kızlarından biri Wagner’in karısı idi; öbürü Fransız başvekillerinden tarihçi Émile Ollivier ile evlenmişti. Wagner’i dünyaya tanıtmak için çabalaması Liszt’in karakterini gösteren bir himmeti, bir hizmetidir. Piyano tekniğini ve stilini yenileştiren, tasviri müziğe hamle veren de o imiş.

Acırım ki elimde *La Dam O Kamelya* ile âşıktaşlığını iyice anlatan, vesikalayan bir eser yok. Liszt tarafından sevilmiş olduğunu öğrenmek Marie’ye karşı zaten beslediğim simpatiyi bir misli arttırdı. Büyük adamlar tarafından sevilmek bir kadına –dördüncü, beşinci plânda kalacak şahıslardan bile olsa– nasıl da değer veriyor... Tarih boyunca onu her nesil tarafından sevilir bir mahluka çeviriyor.

Her yiğidin yüreğinde bir aslan yatar derler; her genç âşıkın da kalbinde bir *La Dam O Kamelya* yaşamaz mı? Kaç yıl, belki de çeyrek asırdan fazla oldu, piyesinden ziyade beğendiğim romanından bir sahne aklımda kalmış ki aşk lafı edildikçe hâlâ ruhumda canlanır: Bir dargınlıktan sonra, akşam üstü, Duval’in evinde buluşurlar; tekrar beraber yaşamak kararı alırlar ve ocak başında sevişerek sabahlarlar. Nihayet erkek uykuya dalar; ümitle, sevinçle uyandığı vakit bakar ki Margörit’i kaçıp gitmiş...

La Dam O Kamelya’dan, *Graziella*’dan, *Karmen*’den ve *Madam Buterflay*’dan zevk almak küçüklük, kültürsüzlük değildir. Onlar insanlığın değişmez çehrelerini ve değişmez

insan duygularını –kusur olarak belki de biraz fazla belirgin hatlarla– tesbit etmiş mühim eserlerdir. İçlerindeki ruh insan kümelerinin müşterek ruhudur. Öyle olduğu için de küre üzerinde meselâ *Karmen*’in dinlenmediği, *La Dam O Kamelya*’nın seyredilmediği gece yoktur. XX. asrın henüz o kıratta eserler verememesini bir ilerleyiş mi sayacağız? Yeni kıymetli eserlerin ancak mahdut bir zümre tarafından zevkine varılacak tarzda yazılması yüzündendir ki orta tabaka büsbütün değersiz kitaplar içinde haşırneşir...

Demin isimleri geçen kitapların ve bestelerin bir faydası da orta ve hatta aşağı tabakayı kendilerine çekip daha iyiye ve güzele alıştırmaları, yakınlaştırmaları idi. Hugo’nun *Sefiller*’ini okuyanlar *Arsen Lupen*’den kurtulmuş ve *Karmen*’i seyredenler *La Tonga*’dan temizlenmiş güzel sanatın cazibesine kapılmış olmazlar mıydı?

* * *

Bu konuşmamızı müsbet bir noktaya bağliayacağım:

Elli ve biraz daha eski yıllardaki İstanbul adamları, konakları, semtleri, cemiyet hayatı ve yaşayış tarzı hakkında malumat sahibi olanlardan birkaçı hamdolsun henüz hayattadır ve dostum Semih Mümtaz, semttaşım Sermet Muhtar, yukarıda ismini andığım Said N. Duhani ve saire gibi içlerinde bildiklerini kaleme alarak memleketlerine hizmet edenler de vardır ki bu bir nimettir.

Ancak hatıralar çeşitli kalemlemlerle, çeşitli usullerde yazıldıklarından ve bir metoda bağlanmadıklarından dolayı ortada derli toplu, tercüme edilir, vesika sayılır mahiyette

bir eser yok. Bir eser ki anekdot denilen gerçek fıkralar ve düzenli tarifler, tasvirlerle yüz yıllık bütün İstanbül'u bize tanıtılsın; çehresini ve havasını verebilsin: ansiklopedi değil, bir Şehrin romanı olsun.

Beş yüzüncü fetih yılı için inşallah milyonlar harcıyacağız. Kutlama faslından bu işe de bir Şey ayırmaz. İstanbül'u iyi bilenlerden hakkiyle faydalanmazsak yazık olur. Zira ne öyle fırsat bir daha zuhur eder ne de o insanlar bir daha ele geçer.

Akşam, 20 Ekim 1946

DERE, TEPE BAHSİ

Reddedilmez bir keyfiyettir: Son devirlerde İstanbul dere safasından vazgeçmiş, tepe zevkine yüz çevirmiş-tir. İşte misali: Göksu içler acısı bir halde... Çamlıca ise kuş uçmaz, kervan göçmez bir ıssızlıkta.

Elbette anlıyorum: denize girmek, kadın erkek bir arada cırıl çıplak keyfetmek şüphesiz ki tepelere çıkıp tabiat manzaraları karşısında iç çekerek hülyaya dalmaktan daha eğlenceli, daha da kolaydır; romantik hayat tarzı artık hoş-a gitmiyor. Kıyıda alt alta, üst üste, güle oynaşa kulaç atmak, kumlara yatmak, martılar gibi sürü halinde haykıra çırpına sulara batıp çıkmak dururken dağ başında, bir kayaya tüne-yip karın ağrısı çeken iki baykuş misali tüyleri kabarmış hü-zün içinde donup kalmak bugünkü nesli memnun bırakmaz.

Dereler de güzeldir ama durgunluğu, kuytulığıyla epey-ce melankoliktir; ancak eski tarzda sevişenlere münasip bir dekor teşkil edebilir; beden hareketine ve kadın bereketine alışmış gençleri pek açmaz. Yalnız gençleri mi? Dünden arta kalan bizlere de artık tepeler can sıkıcı, dereler gam verici geliyor. Bir, iki kere gayret ettim. Çamlıca sırtların gezeyim, oturayım, gençliğimden kalan hatıraları tazeleyip kibar ve asli düşüncelerle bir fikir ve ruh tasfiyesi yapayım dedim. Olamadı, tutmadı. Yokuş aşağı inerken eteklerim zil çalı-

yordu, dönmek, kurtulmak sevincile âdeta uçuyor ve inişte kazandığım her metre mesafe beni bir tehlikeden uzaklaştırıyormuşcasına seviniyordum.

Bir Göksu gezintisinden dönüşte de Küçüksu plajına can atıp yeni hayatın –belki sathi, fakat ne olsa avutucu– gü-rültüsüne kavuşmasaydım eve para cüzdanını kaptırmış gibi asık suratla girecektim.

Bizi sinema, tramvay, vapur ve plaj kalabalığı ancak sürü halinde yaşayabilen, sürüden ayrılınca şaşkına dönen kuşlara benzetti. Yalnızlığa ve tenhaliğe tahammül edemiyoruz.

* * *

Eskiden Çamlıca'nın en hoş giden tarafı yalnızlığı ve Göksu'nun âdi günlerdeki tenhaliğıydı. Bir araba da karşıdan görünürdü, tek başına gezintiye çıkmış olan genç beyin arabası... O da bir köşede mola verirdi. Kaçamaklı birkaç bakış, bir peçenin yana doğru yarım açılışı, öte taraftan belki bir göğüs geçirme. O kadar... Kadınların arabası hareket eder. Altunizade cihetine dönerdi; bey de arabasını Üsküdar'a doğru çevirir, uzaklaşırdı.

Bir haftaya yeter gönül sermayesi!

Göksu'da da aynı şeyler sandalda, kayıkta, kikte olurdu. Biz, hangi yaşta bulunursak bulunalım sanmam ki şimdi o kadarile avunabilelim. İşte, münzevi dere ve tepe devrinin geçmesine sebep budur ve kadın erkek bir arada eğlenmek hürriyetine birdenbire kavuştuğumuzdan dolayı eskiden beri o hayata alışmışlardan fazla kalabalığa düşkünlüğümüz de aynı sebeptendir. Alışkan milletler hâlâ romantiktir, ten-

ha, ıssız tabiat manzaralarını ve bu manzaraları severler: çiftler fırsat düşürdükçe derelere, tepelere koşar. Amerikan ve İngiliz filmleri, hatta Fransızlarınki o hususta kâfi fikir veriyorlar.

Çamlıca Tepesi'nde kaç çifte rasgeldim? Göksu Dere-si'nde ise çiftler eski çifte sandallar gibi görünmez olmuştur. Yıldız Parkı'nda ara sıra görüyorum; hallerinden belli ki baş başa eğlenemiyorlar ve şöyle Ortaköy'e uzanarak Lido'da soyunamadıklarına, havuza dalamadıklarına ve kalabalığa karışamadıklarına üzülüyorlar. Hoş, ben de o parkta önce kendi kendime, "Aman ne latif, cennet!" filan diyorum ama yarım saat geçmeden tenhalıktan beziyorum. Güzel ve sessiz, daha doğrusu patırdısız, kaynaşmıyan yerlerde en çok esneyen insanlar biz olduk.

Hatta evlerimizde bile toplantı olmadıkça pek durabiliyor muyuz? İstanbul'un nüfusu artmamıştır; aksine, bir devre nazaran azalmıştır. Peki, sokakları ve nakil vasıtalarını doldurup taşıran halka bakınca en aşağı bir misli fazlalık var zehabına kapılmıyor muyuz? Sayım neticelerine inanamıyacağımız gelmiyor mu?

Zira ömrünüz evler dışında geçiyor, evlerimizi تنها buluyor, sürüye katılmağa, sürü sepet yaşamağa koşuyoruz. Birbirimize sürünmemiz, sürtünmemiz, birbirimizi ezip mıcıklamamız modern bir ihtiyaç! Eğer dansedip de birinin beline sarılmıyorsak yahut birinin eli bizi belimizden ve sırtımızdan tutmuyorsa o ihtiyacı gişe önlerinde, tramvaya binip inişlerde telafiye çalışıyoruz!

* * *

Fakat bütün bunlar İstanbul'un pek güzel yerleri olan tepelerile derelerini körletmek için birer sebep teşkil edemez.

Derelerden ilk önce Kâğıthane ve Silâhtarğa, tarihte nam bırakmış sürekli bir rağbetten sonra cinlerin top oynadığı bir yere döndü. Yine dere içi sayılması mümkün bir Halîç devri olmuştu ki en az iki asır sarayları, konakları, yalıları, sayısız yemiş, gül ve bülbül bahçelerile eski Boğaziçi'nden daha parlak, daha mâmur idi. Evliya Çelebi, şimdiki Karaağaç mezbahasile tabakhanelerin yerindeki yalıları övmekle bitiremez. Bugün tuğla harmanları bulunan kısım bir orman imiş ve karşıda iğri büğrü tellerle tutturulmuş sac bacalı fabrika bozuntularının dizildiği saha öyle kuş yatağı bir kuru imiş ki dem çeken bülbüllerin sesinden insanın başı şişermiş!

Kâğıthane, Silâhtarğa ve Göksu'dan sonra içinde sandalla gezilebilen bir dere de Kurbağalıdere'dir. Göksu en ziyade revaçta olduğu çağında bile temizlenmezdi; Abdülhamid'in son yıllarında artık en narin kikler bile ancak bazı belli geçitlerden güçbela un fabrikasının önüne kadar gidiyor, ileriye geçemiyordu. Elmalı bendinin bir gün yıkılıp yolu üzerinde ne bulduysa sürüklemesi yüzünden Göksu büsbütün tılandı ve bir mesire olarak tarihe karıştı. Halat fabrikası da üstüne tüy dikti.

Yazık oldu.

Halid Ziya Aşkı *Memnu*'unda roman eşhasından birine o dere hakkında birtakım projeler yaptırır, paviyonlarla, gazinolarla iki kıyıyı süsletir. Göksu'ya epeyce tuhaf, fakat şen, mâmur bir şekil verdirir. Bugün yaş kenevir kokusu benim

gibi eski günleri anmak için dereye sokulanların midesini bulandırıyor. Düşüp bayılanlar da varmış.

Derelerimiz arasında en gülünç sergüzeşt Kurbağalıdere'nin başından geçmiştir. Zaten kendimi bildim bileli etrafımda şikayet mevzuu olarak iki dereden bahsedilir, iki dereden dert yanılır: Biri Kurbağalıdere, öbürü Kasımpaşa Deresi. Elli yıldan beri birincisi ayklanacak, ikincisi örtülecektir. Tıpkı Manş Tüneli gibi bunlar da yarım asırlık projedir. Çocukluğum, gençliğim ve orta yaşlılığım o güç projenin lafını dinlemekle geçmiştir.

* * *

İsteyenler gazete koleksiyonlarını karıştırsınlar. Mesele sene 1886... Muhakkak şöyle bir haber göze ilişir; “Kurbağalıdere'nin mansabında müterakkim teressübatı türabiye şiddetle teaffünane sebep olageldiğinden sıhhati umumiyeyi siyaneten mahalli mekura bir adet tarak dubasının izamı Bahriye Nezareti celilesince tekarrür eylediğinden sayei terakki vayeı hazreti padişahide kariben ol mahzurun da izale kılınacağı müstahberatı mahsusamızdandır.”

Gelelim 1896 yılına: “Kurbağalıdere kurbünde mukim kesanın suzişli ariza ve şikayetleri nazarı itibara alınarak bir tarak dubasının irsalile hemen ameliyatı lâzimeye mübaderet edilmesi lüzumu hakkında Şehremaneti celilesinden liman riyaseti aliyesine bir tezkere tastir kılındığı istihbar olunmuştur.”

1906'da liman riyasetinin cevabını okursunuz: “Hâlen tarak dubası bulunamadığından temin edildiği takdirde

ilh...” Meşrutiyetin ilanı üzerine Kurbağalıdere halkı belki de bayraklar açarak, nutuklar söyliyerek derenin temizlenmesi için bir miting bile tertibetmişlerdir ve “makamı iadesine derhal talimat” da verilmiştir; ama yine netice çıkmamıştır. Ben iki defa İstanbul’u o Kurbağalıdere ve o Kasımpaşa Deresi ile baş başa, koyun koyuna bırakıp gittim; uzun fasılalardan sonra geldim, aynı halde buldum. Gazeteler Kurbağalıdere’nin temizleneceğinden ve Kasımpaşa Deresi’nin örtüleceğinden bahsedip duruyorlardı.

Yarım asırdır –fennin hayret verici ilerleyişine rağmen– Kurbağalıdere’yi ayıklayacak tarak dubası ne yazılsa, ne çizilse gelememiş; Kasımpaşa Deresi’ni de hiçbir belediye reisi –iyi niyetine rağmen– zaman, tahsisat, imkân bulup yahut havuz, fiske yapmaktan tasarruf edip de bir türlü kapata-mamıştır.

Şehirciliğimiz dereye uzanamamış, tepeye yükselmemiştir.

* * *

Kurbağalıdere kokmakta, Kasımpaşa Deresi tifo mikrobunu yaymakta devam eder. Yazın Kadıköyü’nden en moda bir semte gidenler Yoğurtçu Çayırı’na yaklaşınca burunlarını tıkırlar; nazenin sandalların ufûnetli sulara yaslanıp sallanarak misk deryasında imişçesine keyifli keyifli süzölmelerine, kırıtmalarına şaşarlar. Hekimler ise Dolapderesi’nden tutunuz Kasımpaşa İskeleyi’ne kadar uzanan sahada tifo tedavisinden ve tifo kurbanlarının raporlarını yazmaktan elâman çekerler.

Kurbağalıdere ayıklanamaz; Kasımpaşa Deresi örtülemez. Minimini bir dereyi ayıklamak ve bir başkasının üstünü kapatmak meğerse ne mesele imiş... Hem de karadan gemi yürütülerek fethedilen bir şehirde!

Bereket bu haftanın gazete haberleri arasında şunları okuduk: Kurbağalıdere'nin temizlenmesi işi baharda bitecekmiş ve Kasımpaşa Deresi'nin üstü Pangaltı'dan başlayarak sonuna kadar yeni sene içinde tamamilе örtülecekmiş.

İnanayım, Yarabbi!

Dünyaya gözümü açtığımdan beri lâfını dinlediğim o iki kokmuş mesele nihayet kapanıyor mu?

Şükür yetiştirene...

Akşam, 1 Aralık 1946

İSTANBUL'UN ÇAMURLARI

Pek çok sebepten dolayı çocukluğumun kışlarını arama-
ğa lüzum yok. Sokaklar fazla çamurluydu; yine çamurlu
bulanlar varsa da bunlar kırk, kırk beş sene öncekini bil-
miyenler yahut daha temiz, daha yeni şehirleri örnek gös-
terenlerdir. Eski İstanbul'un çamuru yaman bir şeydi, her
çamurla kıyas edilemezdi; hele kır, tarla çamuruna hiç ben-
zetilemezdi.

Çoğumuz o zamanlar çamur mütehassısı ve çamur te-
mizleyicisi olarak yetiştirdik. Çamurdan anlar, göz atunca
cinsini ve ter kibini sezer, o ter kibe göre de izalesi usullerini
bilir, tatbik ederdik. Kısacası bir nevi çamur teknisyeniydik!

Pantolon paçalar ile palto arkalarına bakarak bir ada-
mın nerelere gittiğini, hangi semtte dolaştığını ve o taraf-
larda ne kadar müddet geçirdiğini –meşhur Şarlok Holmes
gibi– kestirivermemiz bile mümkündü. Meselâ Unkapanı
civarının çamuru, zahir killi, kireçli, biraz da unlu olduğun-
dan akıldı; hem çabuk kurur hem de kuruyunca daha fazla
beyazlaşır ve fiske ile vurur vurmaz incecik bir toz halinde
dağılırdı.

Beyazıt ve Şehzadebaşı havalisinde çamur tipik İstanbul
çamuruydu: Orta derece yapışkan, orta derece ısıda, orta
derece müddet zarfında, orta derece akcillaşıp kuruyan ve

yine orta derece gayretle fırçalanıp temizlenen koyu kahve rengi bir çamur! Yaş iken fırça sürülmezse leke bırakmazdı. O bakımdan Beyoğlu ve Tepebaşı caddelerinin çamuruna müzahabet arzederdi.

Aksaray ve Kumkapı çamuru siyaha yakın, az yağlı ve oldukça sıvaşıktı; kuruması için öbür semtlerdekinden daha çok beklemek icabederdi ve fırçalamadan önce hafifçe çitilemek temizleme işini epeyce kolaylaştırırdı.

* * *

En berbadı, belâlısı Asmaaltı, Zindankapı tarafındakiler.

Dehşetli yağlıydı; hatta çürük yumurta ile bozuk peynir arası karakteristik bir kokusu da vardı. Elbiseyi evvela soba, mangal yanına asarak adam akıllı kuruttuktan, bütün rütubetini aldıktan sonra bu çamurları tırnak ile yahut tırnağınıza acır, kirinden iğrenirseniz bir bıçak tersi veya herhangi bir kör demirle meselâ maşa ile kazımanız şarttı. Sadece fırçalamak kifayet etmezdi.

Hoş o kadarı da yetmezdi; çamur çıkardı ama her biri etrafında ay hâlesini andıran –mürekkebi emdikten sonra su kısmını belirten sünger kâğıtları gibi– açık renk bir leke bırakırdı. İşte bunu çıkarmak için sıcak suya, sabunlu beze ihtiyaç hasıl olurdu. Kumaşı yere yahut masa üstüne serer, gerer, var kuvvetinizle abanarak, tırnaklarınızı da kullanarak hatır hutur silerdiniz. Ara sıra ışığa tutarak iyice muayene etmeği sakın unutmayınız. Zira sönmüş sanılan o hâleler ikinci kuruyuşunda yeniden belirirler, hatta yeni bir hayatiyetle büsbütün meydana çıkarlardı!

Balat ve Cibali semtinin çamuru da kolay giderilen cinsten değilmiş ama oralara pek uğramadığım için malumatım eksiktir. Böyle fenni bahislerde yalan yanlış rivayete dayanan sözlere yer vermekten çekinirim. Bir ehli çıkar, mahcup düşerim.

Dediğim devirlerde çamur temizleme usullerini ev kadınlarile hizmetçilerin, uşakların bilmemesine imkân yoktu. Ahretliklerle evlatlıklara, hele Zenci kızlara da ilk önce bu iş öğretilirdi. Biçareler o yüzden, yani bilirsizlik yüzünden epeyce azar işitirler, evine göre de bir hayli dayak yerlerdi.

Bir misafir geldi mi uşak veya hizmetçi kapı aralığında bırakılmış galoşları silmek, yıkamak, tertemiz çevirmek mecburiyetindeydi. Galoş temizlenmesi de basit bir iş sayılamazdı. Zira çamurlar bol su veya akar suda, içlerine kaçırılmadan, damlatılmadan yıkanmaz, sonra da tertemiz bir bezle kurulanıp oğulmazsa galoşlar lekeli, dalgalı, daha doğrusu sisli kalırdı. Bu pek ayıptı. Ev sahibinin yüreğine iner, misafir gidince evde kızılca kıyamet kopardı.

Hanım hizmetçi kıza: “Rezil ettin beni!” diye başlayarak ağzını açar, gözünü yumar; bey uşağa: “Sen ne zaman adam olacaksın?” itabile çıkışır, ehli hayvanlardan eşek ve öküz gibi, kümes hayvanlarından kaz gibi, vahşilerden ayı gibi, yemişlerden ahlat gibi sıfat makamına kaim olan epeyce cins isimleri sayar, sıralardı!

* * *

Çamuru kurumamış misafir paltolarına –ne kadar berbat halde olsalar– fırça sürmek caiz değildi. Zira çamur yaş

ise fırça bunu kolayca kabuk yapan bir yara halinden çıkarır, tırnakla kaşınmışçasına sanki azdırır, ufunetlendirirdi. Hele bu çamur benekleri Asmaaltı, Tahtakale semtinin ise sanki bir cins Halep yahut Diyarbakır çıbanıydı; zamanı gelmeden dokunup kabuğunu kopardın mı artık işin yoksa uğraş dur... İzini bir türlü kaybedemezdin; daima sırtır, alâmeti farika gibi orada kalırdı!

İşte, görüyorsunuz ki zamane İstanbullusu çamur tekniğinden muhakkak surette anlamalı, acemilik gösterip de iyilik yapayım derken bir çuval inciri berbat etmemeliydi. On altı yaşlarındaydım; gittiğim bir evde, hizmetçi kız bana hoş görünmek için olsa gerek, o devirde “Bismark” a izafeten anılan kızıl bakır renkli paltonun arka eteğini kurumadan fırçalamıştı da bizimkiler “çöven” le yıkadıkları halde lekesini yine de tamamiye çıkaramamışlardı.

Eski kumaşların sağlamlığını burada şükranla kaydetmek lazım. Şimdikiler, hele harb zamanı malları o fırçalamaya kabil değil dayanamazlardı. Hangi süpürmek yahut fırçalamak? Kazırdık... hem de parmaklarımızı altından sokup sivrilterek her zifosu bir uç haline getirir de öyle kazırdık; süpürge veya fırça kumaşın iplikleriyle dolardı. O lifleri fırça kıllarından toplayıp toparlıyarak mangala atmağa hiç gelmezdi: Halis yün ipliği olduklarından oda ağıl gibi kopardı!

Bugünkü evlerde –çamurdan şikayete rağmen– elbise fırçası üçüncü dereceye düşmüş temizlik aletlerindendir. Vaktiyle lüzumlu baş eşyadandı ve daima el altında durur, fazla kullanılmaktan çabucak eskir, ikide bir yenisi satın alınırdı. Şimdi –bizdekinden biliyorum ve biz, daha ziyade

yaya dolaşanlardanız– bir elbise fırçası on yıl sonra da yine işe yarıyabiliyor.

Çamur bir yana dursun... fes tozu süpürmek bile fırçaların ömrünü eksiltirdi ve meselâ Fenerbahçe’de bir araba gezintisi dönüşü elbiselerimiz süpürülürken –üstünde kış mevsimi geçirilmiş bir halı, kilim, keçe silkiliyormuş gibi– etraf dumana boğulurdu.

* * *

Fırça ve elbise süpürgesi en lüks mağazalardan tutunuz ayak satıcısı işportalarına kadar her yerde mebzulen raslıyacağınız revaçta bir maldı. Bugün aramanız, dükkân dükkân gezerek sormanız lazım.

Ehli, evinde o fırçalardan, süpürgelerden çeşitlisini bulundururdu. Çamura ve kumaşa göre fırça!

Kumaş ve çamur olurdu ki yumuşak yahut sert, fakat her halde kıl fırça isterdi. Bazısı tahta fırçası, nev’inden, azıcık daha nazikçesi, telleri nebattan fırçaya lüzum gösterirdi. Bir de yerli malı, bildiğimiz ev süpürgeleri cinsinden, kafası –sanki brakisefal tipine misal olarak– sipsivri yontulmuş, gırtlığı bir iple hoyratça, insafsızca boğulmuş, alt kısmı sema eden Mevlevi dervişi tennuresi gibi firdolayı açılmış acayip süpürgeler vardı ki fesçiler bunu kullanırdı ve biz de çuham-sı, fese benzer yün kumaşları bununla süpürür, temizlerdik; biraz örselerdi ama galiba parlaklığını arttırırdı.

Bizi gece yatusı mektebine gönderirlerken, çantamıza bir de elbise fırçası koymak âdet değil miydi? Saç fırçası –saçların hemen daima fes altında kapalı durması, taranıp yatı-

rılmasına lüzum göstermemesi sebebile– ihmal edilebilirdi ama elbise fırçasız insan olamazdı. Pek meraklıları ufak boydan bir tanesini yanlarında taşıdıkları gibi yazıhane gözünde bulundurmaktan da vazgeçemezlerdi.

Evden çıkarken aynada palto arkasına bakmak usulden-
di; siz bakmasanız aileden biri göz atar:

“A, çamur kalmış!” diyerek eline, hemen oracıkta asılı duran fırçayı alır, eğilir, paltonun eteğini tutup aşağıya çekerek, gererek çamurlu yeri bir iyi fırçalardı.

Yerli elbise süpürgelerinin bir iyiliği de, kubbeleşmiş sert zifos habbesini baş tarafındaki sert ucu sürmek suretile çatlatması, parçalayıp süpürülür hâle getirmesiydi. Öbür fırçalar bu işi yapamazdı.

* * *

Yalnız renklerini mi bilirdik? Çamurlarımızın tadı hakkında da az çok bir fikrimiz vardı!

Tabiidir ki arzumuzla veya aş erenlerdeki gibi marazi bir sebeple yahut da merak saikasile oturup çamur yalamaz, çeşnilerine bakmazdık. Çamurlar kendiliğinden, hem de parmak veya kaşık gibi vasıtaya, alete lüzum bırakmadan, doğrudan doğruya, bir hamlede ağzımıza gelirdi. Zira zifosla şaka olmazdı; yanınızda bir at sürçer, bir araba tekerleği taşa raslar, sadmesi değme püskürgecin başaramıyacağı bir kuvvetle çamurları alır suratınıza çarpardı. Elbette bir miktarı dudaklarınıza konar, o sırada ağzınız herhangi bir sebeple açıksa içeriye de dolardı.

Acayip, münasebetsiz bir “refleks” ile muhakkak yalanırdınız!

Berberlerin tıraş leğenlerindeki, aşçılarla sütçülerin bu-laşık kaplarındaki suları kapı önüne serpiştirdikleri, sıra sıra atların, sürü sürü eşeklerin biteviye kirlettikleri ve daha başka terbiyesizliklerin şimdikinden çok serbes, uluorta işlenmesi dolayısıyla insanların mezbeleye çevirdikleri o sokakların çamurunu, çamurundaki tadı ve kokuyu düşününüz! Lezzet bakımından mayhoşcaydı, rayihaca amonyağı galipti...

İşte bizim çocukluğumuzdaki İstanbul’un semt semt çamurları anlattığım gibi muhtelif evsafta, fakat lezzet ve koku itibarile hemen hemen tek tipteydi; o kadar boldu ki satılacak değerli bir meta olsa şehri zengin ederdi.

Akşam, 15 Aralık 1946

KÜÇÜKSU KASRI MÜZESİ

Göksu Kasrı'na baktıkça –kendimi bildim bileli– şöyle düşünürüm: “Belki saf bir stili yok; belki mimarlık kıymetinden de mahrumdur; belki ne köşk, ne saray, ne paviyon, hiçbirisi değildir. Fakat ne şirin şeydir... Muhakkak ki sevimli, âdeta yosma ve şimdi tâbirile seksapeli olan bir binadır. Vah vah, bomboş duruyor. Hani, etine dolgun, tombulca, kısaca boylu, taze kalmış, pembe beyaz, tertemiz, vaktinden evvel dul kalmış hanımcağızlar vardır; münasip bir koca bulamadıklarına, ersiz kalmalarına şaşar, hatta azıcık niyetlenirsiniz de... İşte on'ara benziyor! Bu kasır, yerinin ve yanındaki çeşmenin yardımile de pek dekoratiftir, bir kartpostal manzarasıdır. İnsana içinde oturmaktan ziyade Küçüksu Çayırı'nı süslesin, orasının boşluğunu en güzel şekilde doldursun. Boğaziçi vitrininde antika bir kâse, bir fağfur kavanoz gibi dursun diye yapılmış hissini verir. Hülâsa o kasrı kuranlar zevk sahibi adamlarmış. Biraz ötesindeki yeni okul binasile Küçüksu saraycığını mukayese etmek bir asır içindeki zevk düşüklüğünün derecesini anlayıp ağlamağa, sızlamağa yeter!

İşte –bir rivayete göre– nihayet bu kasır ıssızlıktan işe yaramazlıktan kurtuluyormuş. *Edebiyatı Cedide-Tanzimat Edebiyatı Müzesi*'ne çevrilecek, içine doksana yakın şair ve muharririn eserleri, resimleri, hatıraları konularak –Tevfik

Fikret Müzesi karşısına– o suretle bir de yüz yıllık edebiyat ve sanat mabedi vücuda getirilecekmiş. Takdir, tasvip ederiz. Elbette gazino, kumarhane, tekel deposu, halat fabrikası, plâj lokantası, at veya atçılık kulübü pavyonu şekline sokulmasından; kapalı durmasından bin kere iyidir. Şinasi'nin de, Namık Kemal'in de, Halid Ziya vesairenin de ruhları şad olur; ruha inanmasak tarih şenlendirilmiş, sanat değerlendirilmiş olmaz mı?

Babamdan işitmiştim: Karadağ Prensi Nikola –çam yarması bir dağlıydı– Fi zamanına bu kasra misafir edilmiş; üst kat balkona çıkınca manzaraya hayran kalmış, vecde gelecek balkonun korkuluklarına sarılıp sallamağa, sarsmağa başlayınca mihmandarlar koparacak, çökertecek diye korkmuşlar! Küçüksu Kasrı'na edebiyat müzesi olmak biçilmiş kaftandı.

Akşam, 4 Ocak 1947

LÂLELİ CAMİİ – İLİM MİNBERİ

Lâleli Camii mimarlık itibarile büyük sanat eserlerimiz arasına katılamaz; inşası inhitat devrine rasladığından daha önceki camilerimiz yanında epeyce sönük, sevimsiz kalır; minareleri de zevksizdir. Öyle olmakla beraber yine de ulu bir camidir; hele tamir görse, avlusu, dış kapıları, etrafı genişletilse, caddeye bakan sed üzerinde tadilat yapılsa, duvarları temizlense şimdiki kubî hali gider, hiç değilse şirrinleşir. Zaten iki bakımdan bunları saklamağa mecburuz: Önündeki cadde gittikçe ehemmiyet kesbediyor. Caddenin Atatürk Bulvarı'na bağlanması ve Topkapı anayolunun üzerinde bulunması bir taraftan, üniversite mahallesinin arasına karışması diğer taraftan Lâleli'yi ön plâna alıyor. Daha doğrusu cami kendiliğinden üniversiteye katılıyor; âdeta üniversitenin müştemilatından oluyor.

Lâleli Camii açık mıdır? Galiba değildir; cemaatsizdir. Zaten biraz aşağısında Valde, yukarısında Beyazıt camileri bulunduğuna, ayrıca etrafında daha birçok mescitler yer aldığına göre halka açık tutulması da pek zaruri addedilemez. Acaba bir kısım medreselerden müze olarak faydalandığımız gibi şu Lâleli Camii'ni de içinde lüzumlu tadiller yaparak, fakat harici şekline ve “şemail”ine dokunmadan bir yedek konferans binası diye kullanamaz mıyız? Bir camiye ilim

ve edebiyat mevzuları üzerine ciddi konferanslar verilen bir binaya çevirmekte hiç mahzur yoktur; camiler esasta daima bu işi görmüş “cami dersleri” denilen tedrisat camilerde yapılmıştır. Hele Lâleli –meselâ vaktiyle Paris’teki *Les Annales* usulü serbes, lâkin tertipli serbes konferanslara dam altı vazifesi görür, öyle bir teşekkül kurulursa ne kadar işe yarar? Beden stadyumlara, fikir konferans salonlarına muhtaçtır.

Geniş bir kubbe altında, binanın üslubuna uygun bir kürsü karşısına geçip rahat ve yine üslûplu sıralarda oturarak konferans dinlemek her halde pek zevkli olacaktır. Lâleli Baba gibi caminin kurucusu III. Mustafa’nın ruhu da memnun kalır. Metrûk ve muazzam bir binayı mevkiine en yakışan surette şenlendirilmiş görmekten kim haz duymaz?

Akşam, 11 Şubat 1947

YOKLAMAK İCABEDER

İstanbul'da en iyi tamir gören, âdeta yenileştirilen güzel camilerden biri, daha doğrusu biriciği hangisidir? Azapkapısı'ndaki Sokollu Camii değil midir? Şu var ki bu camiye görmek, umumî heyetile seyretmek, zarafet ve haşmeti karşısında bediî heyecana kapılmak imkânı yoktur. Zira toprak seviyesi sağ tarafındaki caddeden aşağıda kalmıştır; sol yanı ve arkası en sefil ve çirkin binalarla çevrilidir; denize bakması lâzımgelen ön cephesi ise sekaletе nümune, şiddetle hantal ve berbat bir depo ile örtülmüştür. Beş yüzüncü fetih yılı tahsisatı Allah kısmet eder de yumurta kapıya gelince meclise sevk ve kabul edilirse tabiidir ki ilk yapılacak işler arasında bu caminin etrafını açmak birinci plânda yer alacaktır.

Biz alışmışız; fakat siz o manzaraya bir de sanat eserlerinin kıymetini bilen zevk sahibi bir yabancı gözile bakınız. Ne der, ne düşünür? Kendi lisanından bir "Fesüpanallah", bir "Lâhavle" çektikten sonra içinden şunları geçirir: "İşte dört asırlık bir bina... Yaptıran adam da bu devletin dünyaya ün salmış en şöhretli ricalinden... Eh, kadirşinaslık gösterilmiş, cami restore edilmiş. Edilmiş amma caddenin altında kalmasına nasıl göz yumulmuş? Ne yapıp ne edip, her fedâkarlığa katlanıp sokağı alçaltmak icabetmez miydi?

Yol seviyesine cami mikyas olmamalı mıydı? Anladık, koca mâbet yükseltilemez; lâkin cadde ona göre ayarlanamaz mı? Ya deniz tarafını bir kümbet ile örtmeğe vicdan nasıl razı olmuş? Etraftaki bu kulübelere göz yumulması korkunç bir hissizliğe delâlet etmez mi? Hepsi yıkılsa, arsalar bir bahçeye çevrilse, cami hiç olmazsa deniz cephesinden temaşa edilebilir bir hale konulsa meydana çıkacak manzarayı bir düşününüz! Atatürk Bulvarı'ndan aşağı inerken nasıl da göz alır, güzelliğile göz kamaştırır!”

Dilimizde tüy bitti. Bütün bunlar ve bunun gibiler ne zaman yapılacak? Beş yüzüncü yıl kapımızı çalmak üzere. Akıl erdiremediğim mesele milletvekillerinden hiçbirinin, hele İstanbul mümessillerinin hâlâ fetih hazırlıkları kanununa dair tek soru ve tek dilekte bulunmamasıdır. Münhal mebusluklar için yeni seçim yapılırken namzetlerden bu va'di sarahatle beklemek İstanbul vatandaşının hakkıdır.

Akşam, 28 Şubat 1947

TEPELER DURURKEN

Futbol maçına gitmek üzere tramvaya binen bir okuyucum –binmeğe muvaffak olmasından dolayı kendisini tebrik ederim!– Barbaros heykeli önünden geçildiği sırada iki gencin şu konuşmasına şahit olmuş: “Ne tuhaf! Koca amiral denize bakacağı yerde türbesini seyreder vaziyette... buna ne dersin?” “Allah, derim!” Mektup sahibi de benden soruyor: “Barbaros âbidesi neden denize değil de türbesine bakar şekilde dikilmiştir?” İyi bilmiyorum amma galiba yüzü denize çevrilse caddeye arkasını dönmüş olacaktı! Eh, bu heykelin arkası da sipsivri kulesile hiç de hoş görünmez; eski su terazileri kadar bile güzel bir manzara arzetmez. Asıl sorulacak nokta aslında pek canlı, mânalı, heybetli olan heykelin dört taraftan görülmesine mâni bir taş parçasile arkadan kapatılması sebebidir.

Ne zaman oradan geçsem mahut taş kaldırıldığı takdirde heykelin ne derece güzelleşip kendini göstereceğini düşünürüm. Bu gibi heykellerin boşluğa, dört bir yanından seyredilir vaziyette dikilmesi âdettir. Sırtını bir binaya dayıyacak heykeller başka türlü yapılır. Barbaros’un arkasına sonradan ilâve edildiği hissini veren taş kule tamamen yersiz, lüzumsuzdur. Zaten o taş olmasaydı heykeli denize bakar şekilde dikmek de mümkündü. Diğer taraftan daracık

Boğaziçi dâhi denizcinin seyrinden haz alacağı bir su parçası teşkil edemez. Ne dalgası var ne enginliği! Bir nokta da şudur: Türbe zaten belli başlı bir âbidedir; türbe yanında heykel dikmeğe hiç de lüzum yoktur. Tören türbe önlerinde de yapılabilir. Barbaros heykeli, öyle Beşiktaş kıyısı gibi basık, su hizasında bir yerden değil, denize bir tepeden, meselâ Taşkıışla önündeki platform gibi bir mahalden bakmalıydı; netekim zamanında böyle bir fikir ileri sürmüştüm, dinletemedim. Dinlenseydi pek azametli durmaz, şanına lâıyk bir mevki bulmuş olmaz mıydı?

Düştüğümüz hatadan ders alalım da yarın Fatih'in heykelini türbesi yanına ve civarına değil, Ayasofya'daki denize nazır tepeye dikelim. Sayısız tepeleri olan bir şehirde heykellere münasip yer mi bulunmaz?

Akşam, 10 Mart 1947

ESKİ VE YENİ KABAHAHLER

Dolmabahçe'deki havagazı fabrikasından nihayet iki yıla kadar kurtulacağız.

İşte, dedelerimizin memlekete Avrupa yeniliklerini getirmek istedikleri sırada işledikleri suçlardan biri de tutup o, yeraltına sokulacak derecede çirkin, kirli, kirletici tesisatı haşmetli bir sarayın ve güzel bir caminin arasına tıkmaları, koca Beyoğlu tarafında daha uygun başka bir bucak seçememeleridir.

Havagazı fabrikası, fabrikaların en pasaklısıdır. Bacasından mütemadiyen duman fışkırır; içine giren kömür, çıkan ise yine kömürdür. Ayrıca gaz kokusu da mide bulandırıcıdır. Belki patlama tehlikesi de yok değildir.

Haydi, bizim rical o zamanki akıllarile işin çirkinliğini ve murdarlığını kavrayamadılar diyelim. Fabrikayı kuranlar ne insafsız, ne zevksiz, kıymet bilmez ve güzellikten anlamaz, sadece kâr peşinde, ne kaba adamlarmış ki bazı küçük, âdi, hasis menfaatlere kapılarak hükümetten bu yeri istemişler; böyle bir yeri gazhaneye çevirmekten utanmamışlar!

Park yapılacak bir yere gazhane? Ne körcesine hareket etmişiz...

Hoş, yine modernleşmek gayretile daha büyük bir hataya düşmemiş, ilk demiryolunu Sarayburnu'ndan dolandı-

rarak Sirkeci'ye ulaştırmamış mıyız? Gazhane işi o cinayet yanında ancak bir kabahat sayılabilir.

Zaten Sarayburnu denilen misli, menendi bulunmaz yarımadanın son asırda elimizden çekmediği kalmış mıdır?

Cephane depoları, askeri depolar, ıvır zıvır bir sürü çirkin binalar, barakalar, bahçıvan kulübeleri, keçi ahırları, ahşap iskeleler, hepsi oraya dizilmiş veya serpilmiştir. Bu hal henüz devam etmektedir; beş yüzüncü fetih yılı tahsisatı –yeni Büyük Millet Meclisi binası kadar olsun acele ve ele güne karşı lüzumlu görölmediğinden– verilemiyeceği cihetle daha yıllarca da sürüp gidecektir.

* * *

Dedelerimizin başka kusurları da olmuştur; hem pek çoktur.

En yenilerinden misal alalım: Atmeydanı karşısına bir kadastro, eski adile *Defteri Hakani* ve Sultanahmet Camii yanına bir Orman ve Maadin Nezareti gibi üslupsuz, münasebetsiz binalar kurmaları gibi... Netekim şimdi ikisini de silip süpürmek zorundayız.

Biz bütün bunları temizlemek, düzeltmek, ayıklayıp açmak yükü altına girmiş bulunuyoruz. Fakat acaba son nesil idarecileri de aynı hataları işlemediler mi? Çocuklarımıza pürüzlü işler bırakmıyor muyuz? Yarın onlar da bizim yaptıklarımızdan bir kısmını yıkıp kaldırmıyacaklar mı?

Meselâ, imkânı var mıdır ki İstanbul esaslı bir plân üzerinden güzelleştirilmeğe başlanınca Üsküdar'daki tütün depolarını silip süpürmesinler?

Hâlbuki bunlar yeni devir yapılarındandır; asra göre hemen hemen Sarayburnu'ndan demiryolu geçirmek ve Dolmabahçe Meydanı'na gazhane kurmak kadar hesapsızca, zevksizce işlenmiş kusurlardandır.

Daha yenisine ve daha kötüsüne gelelim: Kabataş ile Dolmabahçe arasındaki deniz kıyısına sıranı sıram Tekel depoları yerleştirmek ve onlar yetmiyormuşçasına bir de üstlerine Tekel Genel Müdürlüğü adile tüy dikmek doğru muydu? Dolmabahçe Camii'nden başlayan sahil boyunun Tophane'ye kadar –iki saray ve bir cami müstesna– kötü kötü dükkâncıklar, odun depoları, hırdavat yığınları, ant-repolar ve atölye bozuntuları bir gün, ilk fırsatta yıkılmak suretile açılacağı hesaba katılıp bu Tekel binalarile kapatılmaması icabetmez miydi?

Gelecek nesil ayıklasın pirincin taşını!

* * *

Bugün Dolmabahçe Meydanı, cami avlusundan kazanılan yerle genişletilip cami deniz müzesine ve gazhane stadyuma çevrildikten, tepeler eğlence parkları haline getirilip en süslü yollarla örüldükten sonra elbette ki Tekel'in o beton barakaları pek çirkin görünecek, göze büsbütün batacaktır.

Batacağı için de çocuklarımız tarafından zevksizliğimize şaşılarak muhakkak ortadan kaldırılacaktır. Tophane-Dolmabahçe rıhtımı yarın şehrin belli başlı güzelliklerinden birini teşkil edeceğine katiyetle inananlardanım.

Anadolu yakasına Şemsipaşa Rıhtımı da ayıklanıp düzenlenince seyredin karşılıklı lâtif manzarayı!

Neyleyelim ki en başta gelen son şehircilik suçlarımızdan birinin ıslahına uzun müddet için imkân yoktur: Yedişer, sekizer kat binalar yapılmasına müsaade ettiğimiz biçare Cihangir! O Cihangir ki birbirinin manzarasını kapamıyacak yayvan, kırmızı kiremitli, bodur ağaçlar dikili bahçeli evlerle İstanbul'un –eski bir tâbir kullanacağım– dilnişin bir semti olacaktı; uzaktan bakılmasından, içinde yaşanmasından doyulamıyacaktı.

Bir film seyrediyormuşcasına bu manzarayı hayalimden geçiriyorum, zevk içinde kalıyorum. Bir de vapurdan şimdiki haline bakıyorum, içimin sızladığını duyuyorum. Cihangir'i, insafsız ve ince sanat kabiliyetinden mahrum bir cihangir hırsile mahvettik.

Yeni mahallelerden Talimhane'yi de neye benzettük ki?

İstanbul'un en sevimsiz, üslupsuz, derme çatma ve üstünkörü binaları oraya yapıldı. Sanki insanları beton inşattan ve apartımandan nefret ettirmek için orasını *beton binalardan tiksindirme cemiyeti* kurmuştu; gören tüyleri diken diken olarak uzaklaşacak ve benzerlerini yaptırmamağa and içecekti!

Bir Talimhane düşününüz ki rüzgâr istikametleri hesaba katılarak açılmış daha geniş sokakları, daha eşit binaları ve her bina önünde ufacık bahçelerile, sevimli, sıcak renkli cepheleri, bir hizada saçaklı damlarla, pancurları ve güneşlikleriyle ne hoş olurdu, sıhhat, konfor ve zevk hususlarını ne güzel birleştirir, nasıl keyfimize giderdi!

Şehrin en kalabalık semtinde ve en ehemmiyetli mevkinde elimize geçen, geçen değil, gökten inen kocaman bir meydanı tamamilen çarçur ettik, köhne gemilerle demir en-

kazın yığıldığı bir metruk tersane avlusu kadar kasvetli bir yere çevirdik.

* * *

Kuruçeşme'yi ne hale soktuğumuzu söylemeğe hacet yok...

Muhakkak olarak hükmedeceğimiz cihet şudur ki dünyanın hiçbir yerinde o derece güzel, bütün dağ tarafı koru ile süslü, denize ve denizden görünüşü dilber bir köşesini kimse kömür depoları haline getirmek cesaretini, insafsızlığını kendinde bulamamıştır; bulamazdı.

Yakın tarihte bunu da yaptık. Şimdi biraz olsun düzeltmek için çırpınıp durmaktayız. Fakat tamamilе düzeltmek imkânı kalmamıştır. Kömür depomuz yine Kuruçeşme olmakta devam ediyor, edecek. Ne yazık! O hataları ancak gelecek nesiller silebilir. Tabii, bizi zevksizliğimizden ötürü hayırla anmadan, lâhavle çekerek...

Kuruçeşme kömür yığılacağına, kömür tozuna boğulacağına mermer binalarla, karanfil ve lale tarhlarla süslencek ve tertemiz, yemyeşil, şıkır şıkır, göz nurlandıracak bir yerdir. Değil bizim dedelerimiz, Argonotlardan başlayarak Boğaziçi'nden geçmiş ne kadar insan kabileleri varsa dirilseler ve o manzarayı görseler medeniyet ve kültür derecelerine göre hayret, esef, hiddet veya figan edeceklerine eminim!

Hazır Boğaziçi'nde iken gelelim Göksu'ya... Eskiden:

"Gidelim Göksu'ya bir âlemi âh edelim" diye şarkılara geçen bu, benim de parlakça devrine eriştiğim şirin dere, şirin vâdi, şirin çayır şimdi korkunç bir bakımsızlık, bir kor-

kaklık ve bir felâket içinde; dere ağzı tamamen dolmuş; durgun sulara süprüntüler, leşler demir atınış; sürüklenip gitmiyorlar, mihlanıp kalmışlar.

Haydi, himmet edelim de dereyi –Kurbağalıdere’deki gibi– bir gün temizleyelim, tarak dubasile açalım. Fakat halat ve ip fabrikasını ne yapacağız?

Yarabbi! Bir şehir idaresi, tarihi boyunca meşhur, milletlerarası ün kazanmış, peri masallarına dekor olacak bir yere nasıl eli varır da –kenevir kokusile önünden geçenleri bayıltacak– bir halat fabrikası kurulması iznini imzalar?

Evler yıgđığımız Moda Burnu ise bir faciadır.

Yalnız hayırlı işleri imzalayan değıl, böyle suçlar işleyen, potlar kıran kalemleri de ibret ve ders olsun diye şehir müzesinin hatalar ve gaflar vitrinine koymak lâzımdır. Tâ ki gelecek şehreminleri ve belediye reisleri etiketinde ismini taşıyan öyle lekeli bir kalem sahibi olmaktan çekinsinler!

* * *

Eski Meşihat dairesi yerine bir lenduha beton yığını oturtunak müsaadesini imzalamak suretile Süleymaniye Camii’ne, dolayısile İstanbul’un ve Türkiye’nin en haşmetli mimarlık âbidesine saygısızlık eden kalem de aynı vitrinde başa geçirilmeğı hak etmiştir. Ya Bağdat Caddesi’nin genişletilmesi düşünülmeden bu havalide bir lüks mamure kurulmasına ne dersiniz?

Artık saymıyalım; saydıklarımın yalnız şu son devre içindeki hatalarımızdan hatırıma gelen birkaçı olduğuna işaret edip bahsi keselim... Zaten maksat bunları sayarak şehirci-

lik hususunda kendilerine fazlasile atıp tuttuğumuz dedelerimiz kadar suçlu ve güçlü bir vaziyette bulunduğumuzu anlatmaktır.

Hatalı hareketlerimizin sona erdiğinden henüz emin değilim.

Fakat şüphesiz ki artık eskisi kadar kolay, kayıtsız şartsız hata işliyemeyiz. Şehir halkı, şehrin güzelliğine pek yakın alâka gösterecek olgunluğa ermek yolundadır; matbuat tenkide hassastır; zevk ve irfan sahipleri şikâyetlerini dinleyecek bir makam buluyorlar ve cevap alıyorlar.

Eğer bu anlayış, bu uyanış yirmi beş, otuz yıl önce bize nasibolsaydı ne Üsküdar'a tütün, Kabataş'a Tekel depoları sıralanır, ne Cihangir, ne Talimhane harcanır, ne Göksu'ya halat fabrikası kurulur ne de Süleymaniye Camii'nin bir cephesine beton duvar örülürdü.

Olanlar oldu! Yenisinin olmamasına elbirliğiyle ve sözü-müzü esirgemedен çalışalım.

Akşam, 29 Nisan 1947

HOHENZOLLERN ÇEŞMESİ

Sultanahmet Meydanı'na yapılması kararlaştırılan adalet sarayı binası projelerini jüri heyeti dokuz gün süren tetkiklerden sonra "Mevkiin büyük önemi, yanındaki âbidelerin azametile mütenasip ve bu sebepten mükâfata lâıyk" bulmamış, yeni bir müsabaka açılmasına lüzum görmüş. Çok iyi olmuş. Dünkü Hafta Konuşması'nda uzun uzadıya belirttiğim gibi yeniden yapılacak imar plânlarımızda şiddetle titiz ve hesaplı davranmamız, son yüz sene içinde mütemadiyen düştüğümüz hatalardan kendimizi korumamız lâzımdır. Sultanahmet Camii karşısında ve Ayasofya Müzesi civarında yükselecek bir saray projesi dünyanın en şöhretli, marifetli, hatta dâhî mertebesini bulmuş bir mimarını bile derin derin düşündürecek, heyecan ve endişe sevkedecek mahiyette bir iştir; aceleye, savsaklığa gelmez. Mimar yalnız kudretine, ihtisasına, marifetine de güvenmemelidir; ilham beklemeli, ilhama ermelidir. Öyle bir proje ancak sanatın büyük sırrı olan ilham imdada yetişmedikçe başarılamaz.

Bizim çocukluğumuzda Atmeydanı dediğimiz bu meydan -Bayındırlık Bakanlığı'nın tebliğinde de söylendiği gibi- "muhtelif devirlerde yaşamış olan eslâfımızın vücuda getirdiği muhteşem âbidelerle süslüdür ve önem itibarile dünyanın sayılı mevkilerinden biri"dir. Yazık ki II. Abdül-

hamid zamanında o cihet dikkate alınmamış, daha doğrusu kavranmamış, birbirinden üslûpsuz üç yeni bina ile meydan hem daraltılmış hem de çirkinleştirilmiştir. Kadastro daire-sinden yakında kurtulacağız; eski Ziraat Nezareti de yıkıl-mak suretile meydan nihayet denize nâzır bir hâle gelecek-tir. Fakat şu II. Guillaume yadigârı acayip çeşme ne olacak? Yerinde mi kalacak? Sanmam. Biz yapmasak da oğullarımız Alman Çeşmesi'ni parça parça sökerek diğer bir tarafa mu-hakkak götüreceklerdir. Götürmelidirler. Münasip başka bir yere, bir köşeye oldukça yakışması ihtimali bulunan Hohen-zollern Çeşmesi Sultanahmet Meydanı'nda mekân tutamaz.

Uydurma tarihi filmlerdeki cicili bicili bir dekora yahut bir kaplıca şehri “büvet”ine benzeyen bu çeşme o meydanın azamet ve ihtişamını gerçekten bozmaktadır. Bir çeşme bile bozarsa koca bir sarayın ne fena tesir yapacağını düşününüz! Jüri iyi hareket etmiştir.

Akşam, 21 Şubat 1947

BOĞAZİÇİ'NİN NÜFUSSUZLUĞU

Son zamanlarda yapılan seçim defterlerindeki kayıtlara göre Boğaziçi nüfusunun gittikçe azaldığı meydana çıkmış. Diğer taraftan şehrin her semtinde ev inşaatı hızlandığı halde Boğaziçi'nde yapı hareketi pek durgunmuş; ancak Vaniköy'nde yeni iki bina kurulmuş. Neden acaba? Sebebi nakil vasıtalarıymış; meselâ Rumeli kıyısına asfalt yol yapılmış amma otobüsler vapurlara nispetle pahalı olduğundan halkın oralara yerleşmeği gözü tutmuyormuş. Belki sebeplerden biri de budur. Lâkin Boğaziçi'ne rağbetsizliğin daha mühim sebepleri vardır: Önce kıyı boyu arsa kalmamıştır. Ya köy içinde oturmak yahut yamaçlarda barınmak lâzımdır. Köy içleri dar, harap, ekseriya manzarasızdır. Manzaralı sayılanlar da denizi komşunun damı üzerinden ve yan pencere-lerden birinden görür. Yamaçlara tırmanmak ise her yiğitin kârı değildir; hele kalb hastalıklarının arttığı bir devirde çok kişi yokuş denilince Profesör Neşet Ömer'in muayenehanesinde sıra beklediğini gözü önüne getirir.

Boğaziçi'ni hiç değilse Rumeli tarafından meskûn hale sokmanın esas çaresi asıl sıhhi bölgelerini teşkil eden biri tam tepeden, öbürü yamaçların ortasından geçmek şartile iki asfalt yol yapmak, bu anayolları da kavisli yolculuklarla onlara bağlamaktır. Yamaçlardaki ve tepelerdeki boş, geniş

“arzullahı vasıa” arsalara ev inşası bu şartlara bağlıdır; insan bindiği otomobil veya otobüsten evinin önünde inebilmeli ve gelip giderken de rahat bir yoldan, dört tarafını seyrede ede geçmelidir; kıyıya inmek iktiza edince de araba ile gidilecek yollar bulunmalıdır. Yoksa mahut duvarlar arası dar, sıkıntılı sahil yolundan bedavaya da yolculuk etse niha yet kendini dimdik yokuşa verip yarım saat dağa tırmanacak olduktan sonra oralara kim gider, ev kurar? Ancak tepe ve yamaç ortası iki ana caddeye kavuşan kavisli araba yollarıdır ki Boğaziçi hayat, şenlik yüzü görebilir. Birçok mühim iş esaslı bir plânla başarılıncaya kadar Boğaziçimiz yazın biraz canlanır, kışın melâle bürünür, daima güzel durur, fakat meskûnlaşmaz.

Akşam, 19 Mayıs 1947

YARIN: BAYRAM!

Yarın –29 Mayıs– İstanbul’un fethine raslayan şerefli gündür. Kaç kişi, kaç defa, kaç yıldan beri yazar, dil döker, teklifler ileri sürer, bugünün bir *İstanbul Bayramı* olmasını, kıymetine, ehemmiyetine uygun surette kutlanmasını, şenlik yapılmasını ister? Fakat nedense olmaz. Haydi, Abdülhamid idaresinden –devletleri kuşkuya düşürür, yabancı unsurların hoşuna gitmez, topluluklara meydan açar, mesele çıkar diye– öyle bir iş beklenemezdi. Zaten istibdatta tören, şenlik, ihtifal asgari hadde indirilmişti; padişahın tahta geçiş ve doğum günlerinde bile devlet daireleri kapanmaz, coşkun gösterilere müsaade olunmazdı. Meşrutiyet Devri ise gailelerden göz açamadı; bütün yıla ancak bir 10 Temmuz ilâve edilebildi. Son zamanında bunu da halk kutlamağa yanaşmamış, o gün ve gece matem içinde evlerine kapanmıştı.

Derken feraha kavuşuldu; milli şuurla beraber neşe de avdet etti. Bayramlar, şenlikler çoğaldı. Hatta yalnız resmi mahiyette, kanunla yürürlüğe girenlerden başka tarihile alâkalı bazı şerefli mesut günleri kutlamak fırsatını yüzlerce şehir, kasaba kaçırmak istemedi. İstiklâl Savaşı’nda kahramanlık vakalarının, bazı mühim ziyaretlerin ve hâdiselerin gün dönümleri de törenler arasında katıldı, birçok mahallî şenliklere sebep teşkil etti. Daima yakın ve şüphesiz ki şerefli

tarihten alınan bugünler arasına eskilerden birkaçını, hele İstanbul'un fethi gününü de katmak doğru olmaz mıydı? Hangi bir millet tasavvur edilebilir ki tarihinde İstanbul fethi gibi şan ve şöhrette eşsiz, muazzam bir iftihar vesilesi bulunsun da ona lâzım gelen ehemmiyeti vermesin? O günü bir bayram saymasın? Sevinç ve saygısını coşkunlukta açığa vurasın, övünmesin?

İstanbul'un fethi yıldönümleri resmî umumi mahiyette bir tatil ve şenlik günü bile addedilmeğe değer. Bu olmasa da Şehir Meclisi kararile hiç değilse mahallî bayramlar sırasına geçmesi, koca Fatih'in İstanbul'a ayak basması gününü de mübarek bir "ayak basma" hâdisesi sayılarak daha parlak, canlı şekilde kutlanması revayı hak değil midir?

Akşam, 28 Mayıs 1947

BOĞAZİÇİ'NDE GEZİNTİ

Resmi tatil günlerine raslamamak şartile ikindiden sonra Boğaziçi gezintisine çıkmayı pek severim. Seçtiğim vapur Anadolu kıyısı giderek sonunda Rumeli yakasında mola verendir.

Bunun hoşluğu şudur ki güneş altında pırıl pırıl yanıp tutuşmasına rağmen yine de hüznü verici olan Anadolu tarafından tam vaktinde kurtulur, akşam loşluğu basarken Rumeli cihetinin kalabalığına, hareket ve neşesine karışırsınız. İşte sıra sıra gazinolar... Vızır vızır işleyen otomobiller, otobüsler... Ayak bastığınız sahilde hayat vardır; rıhtımlarda insanlar döner dolaşır, denizinde sandallar gider gelir.

Hâlbuki öte kıyıda güneş, zaten az olan ahaliyi evlerin arka tarafında barınmağa mecbur etmiştir; meydanda kimse görünmez. Görünmesi için güneşin çekilmesi lâzımdır; çekilince de koyu karanlığa ve derin bir sessizliğe gömülmek mukadderdir.

Denizyollarının yaz mevsimi vapur tarifesi fena tertibedilmemiş. Önce, Kandilli'ye kadar bir yere uğramadan Rumeli yakasına gittik; sonra Beykoz'a kadar bütün iskelelere uğradık; nihayet Yeniköy'de karar kıldık. Yola devam için bir çeyrek bekleyip başka vapura bineceğiz. Ne âlâ! İskele civarında dolaştık; "Bir dondurma yiyelim," dedik. Rasgele

girdiğimiz dükkânda öyle bir dondurma bulduk ki çoktandır bu derece nefisinden tatmak şehrin hiçbir semtinde, hele meşhur dükkânlarında bize müyesser olmamıştı.

Gençliğimizde bildiğimiz tam memleket dondurması... Lezzetinin alafrangalıkla zerre kadar alâkası yok. Kaymaklısı azıcık yanık süt kokuyor; çilek muhakkak Arnavutköy cinsi; kayısılsı ise bahçeden henüz kopmuş, hemen ezilip dondurulmuşu benziyor. Ağzımız tat ve rayiha ile doldu.

Beni bir müddet, kırk yıl geriye götüren bu dondurma o kadar yerli ki insanda yurt sevgisini arttırıyor diyeceğim geliyor.

* * *

Dondurmacılığımız da buhran geçirmektedir. Zira yerliliğini kaybetmiş. Garp'taki kemali bulamamış, ikisi ortası –ne o ne bu– kararsız, kıvamsız bir hale gelmiştir.

Dükkân sahibine malını methettim. Bir ah çekti ve, “sanat öldü,” dedi.

“Neden?”

“Zira benim gibi sütün, yemişin halisini kullanırsan fiatler idare etmiyor. Çoktandır tavukgöğsü yapmıyorum. Bu tavuk fiatlarile ustamdan öğrendiğim tavukgöğsü yapılamaz, yapılsa şimdiki fiatlarile satılamaz ki...”

Beyoğlu, Karaköy, Bahçekapı vitrinlerinde dizili sütlü mamûlatın mavimtrağa kaçan beyazlıkta, kansız, cansız, hassasız rengini genç nesil belki tabii bulur, “sütlüler böyle olur” sanır. Ben hâlâ alışamadım. Eski zamanın sütlüleri hem sütün cinsinden hem de fazla kaynatılıp suyu çekildiğinden dolayı kreme çalan beyazlıktaydı, tabaklarda yüklü

durur, ağır otururdu; hele tavukgöğsü şimdikilerden büsbütün ayrı bir şeydi; yutarken gırtlaktaki temasında bile kendine mahsus bir sıvazlayıp geçiş tarzı vardı!

Her neyse... Yeni gelen vapur Rumeli iskelelerine uğrarak Sarıyer'e yanaştı. Orada lüzumsuz bir açgözlülük yaptık, kâğıt helvasile geçiştirmek mümkün iken birbirimize kapıldık, birer poğaçaya yedik. Poğaçalar lezzetini değiştirmemiş, sadece küçülmüş ve tabiatile pahalanmış.

Küçük amma yine de fazla geldi. Büyükdere'ye kadar yürümek niyetimizi kuvvetlendirdi. En güzel saatteyiz: Biz biraz deniz, biraz manolya, azıcık da ıhlamur çiçeği kokan bir gölge içindeyiz. Boğaziçi gölgelerinde bir köpük hali duymaz mısınız? O, yalın kat gölgelerden değildir, katmerlidir: daha ziyade tıraş sabunu gibi köpüklenmiş bir gölgedir; yüzünüzde durduğunu sanırsınız; bir havlu ile silseniz bez üzerinde sönmüş bir sabun ıslaklığı bırakacağına hükmedecek olursunuz; yağ ve rayihalıdır.

* * *

Piyasa caddesi...

Pek zevksizce konmuş bir isim. Gezinti yeri mânasına “piyasa”da bir âdililik vardır; hele “piyasa etmek-piyasaya çıkmak” sözlerinden güç hazedilir. Zaten bu sözler yavaş yavaş lisandan kalkıyor. Parlak devri Abdülhamid zamanına raslar. Hamdolsun “prömönad”dan kurtulmuş gibiyiz.

Piyasa caddesi ismini taşıyan bir yoldan geçmek hoşuma gitmedi; eski usul çapkınlığa çıkmışım, gelip geçen kızlara bıyık bükecekmişim, işmar edip söz atacakmışım gibi geldi; deminki dondurma gibi bu isim de beni kırk yıl önceye gö-

türdü. Hoş o çağda da ne piyasadan ne de piyasa icaplarından hazederdim.

Boğaziçi'nin en güzel gezinti yerine, en geniş ve ferah rıhtım boyuna hem ecnebi asıldan şu bozuk lehçeli, bayağı mânalı kelimeyi takmak zevksizliktir. Hoş *Ciğerci Şaban*, *Kabakulak*, *Katır boncuğu* gibi bir isim de verilmiş olurdu. Böyleleri çoktur.

Saat sekiz buçuk... Anadolu yakasından güneş henüz elini çekti; tam çekti de sayılmaz: Hâlâ tepelerin üstünde parmaklarının izleri duruyor. Yuşa Dağı sabit ışıklığı bir deniz feneri gibi için için yanıyor.

Şu Büyükdere'nin çarşı sokağı ne dar ne kadar da bakımsız, köhne, iğreti ve özentili... Asıl müthiş radyo feryadı! Her lokantadan, meyhaneden, gazinodan avaz avaza aynı şarkı fişkırıyor. Hepsine bir kere girip çıktık; radyo haykırışmasından baş dinlenecek tek yer bulamadık. Hatta dönmeği düşündük.

Deniz üstüne uzanmış, kimi geride kimi biraz ileride, derme çatma gazinolar bu derme çatmalıklarla belki bir acayiplik gösteriyorlar amma hiç de sevimli değiller; "pito-resk" olamamışlar.

Radyosu nispeten kısık sesle işleyen bir meşhurlara girdik. Tatil günlerinde olmadığımızdan içeride ancak altı masalık müşteri var. "Âlâ," dedik, "servis iyi yapılır, rahat ederiz."

* * *

Evvelâ radyo hiç susmadı; susmadıktan başka mütemadiyen aynı merkez üzerinde işledi, durdu. Sanki o işlemese

ne mutfakta balık kızaracak, ne sürahidenden bardağa su boşanacaktı. Bütün hayat, hareket bu aletten geliyordu; makine dursa her şey, hepimiz *Bin Bir Gece Masalları*’ndaki veya Apti ile Kel Hasan’ın “ehte petâ”lı oyununda olduğu gibi taş kesecektik!

Yerler tahta; garsonların ayakkabıları da demirli. İki si birden yürüdü mü takırtıya tahammül edilemiyor; insanın, “Aman! Ayaklarının ucuna basarak hasta odasında gibi yürü!” diye yalvaracağı geliyor. Yalnız ayak gürültüsü mü? Asıl dokunmak istediğim nokta o: Tabak çangırtısı!

Bizim bulunduğumuz gece bir prenses ile prensin de yemek yediği birinci sınıf bir lokantada tabak sesi, garsonun ayak sesi, mutfaka sipariş sesi işitilmeli mi? Adamların eline geçer geçmez tabaklar zil kesiliyor. Sanırsınız ki tabak sesi çıkarmamak için değil, her tabağı trampeteye çevirmek için uzun ders almışlar, idman yapmışlar. Parmaklarına iki tabak dokunur dokunmaz bir takırtı, bir çatırtı başlıyor, bunu nasıl yaptıklarına, iki tabaktan devrilen bir büfe şangırtısı nasıl çıkarabildiklerine şaşıyorsunuz!

Çinli muvazene oyuncusunun parmak ucunda fırıl fırıl çevirdiği tabak marifetinden sonra bu da bir hüner... İki garson iki saat birbirleriyle tabak sesi çıkarma yarışına devam ettiler. Tabak koymak veya kaldırmak için bir masaya doğru yürüdüler mi helecan geçiriyorum.

Hem o ne telâşlı bir hizmet şekliydi? Mütemadiyen koşuşturıyorlardı. İyi bir müessesede garson koşar mı? Kayar süzülür. Bir garibi de yine garsonların masaya öteberi koyarken, yeni bir şeyler getirince yer açmasını âdeta müşterilerden beklemeleri...

Garsonluk kursları ve yarınki garson okulu bakalım böyle münasebetsizlikleri önliyebilecek mi?

Sanmıyorum. Zira vaktiyle şehrimize gelen bir otelciler ve lokantacılar heyeti demiş ki: “Kusurları evvelâ müşteri görüp şikâyet etmedikçe, müşteri her yapılan hatayı hoş gördükçe müesseseler kendilerini ıslah lüzumunu duymazlar!”

* * *

Tuhafıma giden hallerden birini daha söylüyeyim. Garsonların ikide bir yan tarafta bir masaya kapanarak bir şeyler yazmaları, yazıp çizmeleri, derin ve zor hesap ameliyelerine dalmaları!

“Şundan, bundan getir!”

Demeğe gelmiyor; zavallı adam istenilenleri önünüze koydu mu vakit kaybetmeden, gözü sağı solu görmeden mahut masaya koşuyor, dirseklerini dayayıp habire rakam dökmeğe başlıyor. O, bunu yaparken gişedeki kâtip, ellerini kavuşturmuş, kemali ehemmiyetle tavanın budak yerlerini tetkik ediyor, incelemeler yapıyor.

Fakat bütün bu gürültü, kargaşalık ve acayiplikler içinde bunlara rağmen yemeklerle mezeler nefis, porsiyonlar insaflı, boğuntu da yok. Aferin!

Son otobüs Sarıyer’den 23.30’da kalkıyor... gayet iyi. İyi olmakla beraber taksilere de bir göz attım. “Buyurun!” diye şoförlerin hepsi telâшта. Neydi bir yıl önce? Yüzümüze bakmazlardı. Bindik.

Yüzümüze bakmıyanlardan bir cemaat daha var ki bu sene epeyce değişmiş, gelip geçenlere pencereler arkasın-

dan tebessüm ve nazik bakıyorlar; âdla çağırıyorlar. Kimdir onlar? Hâlâ camlarında “Kiralık hane” yaftası yapışık duran yazlıkçı ev sahipleri!

Durgunluk içinde serin bir gece, İstanbul’un esmeyen, sadece hafifliğile kendisini duyuran lâtif poyrazı! Boğaziçi’nden rıhtım boyu dönmek, Büyükdere veya İstinye’den dağ yoluna tırınanmağa benzemiyor; denizi de götürür gibi oluyorsunuz, birdenbire ayrılmıyorsunuz; karanlıklara ve kırlara dalıp ışık ve su oyunlarından mahrum kalmıyorsunuz.

Evdeyim, yataktayım; uyumak üzereyim, Boğaziçi ikindi ve akşam güneşleri, gölgeleri, gecesi, serin suları ve suya vurmuş serin ışıkları, vahşi katırtırnağı ve medeni manolya rayihaları ile kafamın içinde, gözümün önünde, burnumun dibinde, elimin altında...

Boğaziçi’ni bir yerimde daha hissediyorum: Kalçamdan aşağıya doğru, siyatik damarı nahiyesinde!

Akşam, 15 Haziran 1947

BAKMAK VE GÖRMEK HÜNERİ

Eski altıncı daire, şimdiki Beyoğlu Kaymakamlığı önündeki yokuşta yeni yapılan o güzelim maliye binasının cephesi kirlenmeğe, lekelenmeğe, çirkin bir manzara almağa başladı: Bayrak direkleri takılmak için konmuş madeni kuburluklar yağmur yedikçe aşağıya doğru paslı bir su salıveriyor, taşları boyuyor.

Birkaç yıla kadar cephenin bu kısmı –taşlar sökülüp yerlerine başkaları konamıyacağından ve kir içe işlediğinden hiçbir madde ile temizlenemeyeceğinden– tamir, ıslah kabul etmez şekilde berbat bir hal alacak: soba borularından akan zifirlere bulanmış eski devlet dairelerinden farkı kalmıyacak.

Nasıl oluyor da “âmir gözü”, “sahip gözü” bunu görmüyor? Ne defterdar, ne maliye müfettişi, ne emlâk memuru, ne vilâyet ve belediye erkânı tahribin farkına vararak önlenmesi için teşebbüse geçmiyor?

Mahrum olduğumuz nimetlerden biri de budur: Âmir veya sahip gözüdür. Çoğumuz ewelâ görmeyiz, sonra da görsek bile üstümüze maletmeyiz.

O yokuştan biraz aşağı inelim; Şişhane tramvay durağında, sağ taraftaki iki taraflı yol levhasına bakalım. Hayret! Ne olmuşsa olmuş, belki de aslında öyleymiş, biri muziplik mi

yapmış, rüzgârdan mı yer değiştirmiş, iyi mi sıkıştırılmamış ki aylardan beri *Refik Saydam Caddesi* işaret memurunun gözü önünde kocaman okile Meşrutiyet Caddesi'ni göstermekte, *Meşrutiyet Caddesi* yazısı da Refik Saydam yolunu işaret etmektedir!

Gel de seyyahın, turistin eline haritalı bir rehber ver, “haydi, gez, dolaş!” diye onu şehir içine salıver. Adamcağız bu levhaya uyup da Meşrutiyet Caddesi zannile ötekine daldı mı Taksim’i boylar.

Peki, bu en işlek yoldan günde kaç büyük memur, kaç müfettiş, kaç belediyeci, kaç şehir meclisi âzası geçiyor? Hadsiz hesapsız...

Ne bu ters levhayı, ne o akıntılı cepheyi görmemişler mi? Etrafımıza bakar kör gibi mi bakmaktayız?

* * *

Hazır, eski Beyoğlu Belediye Dairesi önünde iken söylemeden geçmiyelim: Ben burada –Birinci Dünya Harbi’nden önceydi– başkâtiplik ederken müdürümüz Serveti Fünuncu Ahmet İhsan şöyle derdi:

“Oğlum, Refik! Vazifeni yalnız kalem odası içinde görülenlerden sanma. Dışarıda gez, dolaş, gözüne ilişenleri bir deftere kaydet, not tut... Salâhiyetin dahilinde olanları yaptır, daha mühimlerini bana söyle, çaresini bulalım! Görmeğe alışmalısın...”

Sözünü dinlerdim, Beyoğlu’nu en acayip semtlerine, Kalıncukulluğu, Yenışehir, Dolapdere cihetlerine kadar eler, tarardım. Hayatta ise âfiyetle daim olsun, ölmüşse Allah rah-

met eylesin, kalemde sonradan yerime geçen muhafazakâr memurlardan bir zat vardı. Mehmet Bey'di galiba... Benim böyle sokak sokak dolaşarak üstüme lâzım olmıyan işlerle uğraşmama şaşar, bıyık altından güler, hareket tarzımı memuriyetimin şeref ve haysiyetine de muvafık bulmazdı; kendi usulünce kibar kibar, uslu uslu alay bile ederdi.

“Baş efendi”ye belediye çavuşu gibi yer yer, dükkân dükkân dolaşarak ceza yazmak yaraşır mı? Oturacak köşede, cızır cızır müsvedde tashih edecek!

Her neyse... Bizim başkâtiplik faslı Sinop sürgünlüğüle sona erdi. Gurbette işsizlikten ara sıra belediye dairesi gözümün önüne getirdi. Kendi kendime derdim ki:

“Yahu, bu binanın ön tarafındaki biçimsizlik, kapısı görünmiyen merdivenler yığınları neydi? Hangi mimarın marifetiydi?”

Yeni öğrendim... Blak beyin 6'ncı daire müdürlüğü sırasında yaptırdığı o binanın mimarı Barborini adında bir İtalyan imiş; kızından rivayet edildiğine göre plânı çizerken ortaya konacak esas kapıyı unutmuş, merdivenler cepheye dayanmış; ne yapacak? Yan taraflara iki ufak kapı açmış, kurtulmuş!

Son zamanlarda da bazı bina plânlarında tuvalet yerlerinin unutulduğuna dair bazı söylentiler olmuştu... İnanmamıştım, yine de inanamıyorum.

* * *

Evvelki gün, lise olarak kullandığımız koca bir binanın önünde mihlanıp kaldım. Okulun adı yazılı madeni levha

kaç mevsimin yağmurunu, karını, tozunu yemiş, bir kere silinmemiş, parlatılmamış, kir pas içinde...

Ayrıca kapı fenerleri, fenerlikten çıkmış, buz yerine çamur tutmuş, iki çamur külçesi halinde aşağıya sarkıyor. Cephenin tam önündeki çam ağacı da kurumuş, siyah bir kadit... insana korkunç “desen anime” filmlerinde, bir ürpertici kahkaha atarak birdenbire yürümeğe, kollarını açıp karşısındakine hücum etmeğe başlayan masal ağaçlarını düşündürüyor. Oraya kurulmuş çam ağacile sanki bakımsızlığı temsil eden bir âbide kurmuşuz!

A efendim! Bütün bunları, bu göze batan, göz çıkaran “kör kör parmağım gözüne” şeyleri okul müdürü, eğitim müdürü, çeşitli eğitim müfettişleri, edebiyat, sanat öğretmenleri, oraya bin bir vesile ile giren maarif erkânı görmez mi?

“Şunları bir silsek, sildirsek, sildirtsek!” demezler mi? Bilhassa müdür, bir gün hademeleri çağırıp, hatta kendisi de –ne olur? Onuruna dokunmaz ya!– başlarında durup tapusu üzerine edilmiş gibi, mal sahibi gibi binayı benimsiyerek madeni levhanın, çamurlu fenerlerin temizlenme ameliyesinde hazır bulunsa olmaz mı?

Sırası gelmişken hatırlatayım: Doktorlarımız tabelalarını ikide bir uğdursunlar, parlatsınlar, üstüne toz kondurmasınlar. Zira yalnız hasta ve müşteri olarak değil, sırf bir hemşeri, bir yoldan geçici gözile de bakınca kirli tabelayı hekime yakıştırmak imkânsız! O tabela hem muayenehanenin içerisi, hem doktorun beyaz olması lâzımgelen gömleği hakkında iyi bir fikir vermiyor.

* * *

Hele bir okul levhasının bakımsızlığı ve aslında parlak olan, pırıl pırıl tutulması iktiza eden tabela ile iki mükellef fenerin okul kapısında savsaklığa, düzensizliğe, perişanlığa delalet etmesi hiç hoş gitmiyor.

Ecnebi mekteplerinden hangisinin kapısı, yazısı vesaire-si böyle bir bakımsızlık manzarası arzeder? Kaldı ki İstanbul vilâyeti eğitim müdürlüğü de aynı caddenin karşı köşesinde-dir. Belediye erkânı da belediye sarayı olmağa elverişli midir diye mimarlar, mühendislerle beraber geçenler de binayı gözden geçirmişlerdi. Aralarında:

“Şu kurumuş çamı kaldıralım!” diyen bir tek kişi çıkmadı mı? Bir tek kişi okul idaresine:

“Şu paslanmış tabelayı uğduruveriniz!” ikazında bulunmadı mı?

Demek ki görmüyoruz. Çirkinini göremiyen güzel de göremez. Bakmak görmek değildir.

İş okula dokununca akla bir mahzur daha gelir: Öğrenciye kötü örnek vermek. Üzüm üzüme baka baka kararır. Fakat üzümün kararması olgunlaşmasına delalet ettiğine göre atalar sözünde kasdolunan mânanın esasta üzümle münasebeti yoktur diyeceksiniz. Vardır: Bu “kararır” sözü üzümlerdeki bir hastalığa işaret eder; beyaz üzüm taneleri de kararır, kurur, dökülür, yenmez hale gelir.

Çocuğa ve genç adama uğulunca pırıl pırıl, parıl parıl yanacak, gayet güzel, temiz, neşeli, iç açıcı duracak olan bir maden levhayı her sabah paslı, tozlu, benekli ve okunmaz halde seyrettirmek ona, “Bu gibi levhalar ilk önce şıkır şıkır duvara mıhlânır; sonra artık el sürülmez, temizlik yüzü görmez, usul budur!” demekten başka nedir?

Hâlbuki çocuk kapıdan girerken tabelanın daima parladığını görse öğrenir. Hünar masraf ederek tabela yaptırıp asmakta değildir; daima temiz, parlak tutarak buna gözü gibi bakmaktadır.

İstanbul'un belli başlı binalarından biri olan o lisenin kapı fenerlerine geçmiş zamanında acaba toz konmak, konsa da yerinde tutunmak ihtimali var mıydı?

* * *

Eğer bu kabilden ihmalleri, yüzüstü bırakılışları, bakım-sızlık ve düzensizlikleri, mal ve mülk kıymeti bilmemezlikleri misallerile sıralasam sütunlar dolar. Ben sadece üç örnek verdim.

Bakalım Şişhane durağındaki yol gösteren levha doğru tarafa çevrilecek mi? Kuledibi maliye binasının bayrak kurburlukları değiştirilecek ve lise tabelasıyla fenerleri temizlenecek mi?

Titiz bir insan için şehir içi gezintileri çok defa azaplı oluyor. Hatta dönüşte bile üzüntü devam ediyor. Yarı rüya, yarı hülya, geçen gece kendimi bu maliye binasına iskele kurmuşum da kirli taşları temizliyor vaziyette gördüm. Sokak levhasını da her geçişte çevirecek gibi bir hal alıyorum. Bıraksalar, lise tabelasını da muhakkak ellerimle oğar, parlatırım.

İş dönüp dolaşıp demin dokunduğum noktaya, âmir ve sahip gözüne geliyor. Amir görmelidir; görmeli ve düzeltmelidir. Şu var ki gören de görmesi lâzım geldiği halde görmeyene çok defa göstermez. Meselâ o maliye veya okul

binasında vazifesi olanlardan biri ne kararmış cepheyi, ne de paslı tabelayı işaretle, “Şunu yoluna koysak!” demez.

Şişhane yokuşunda bütün İstanbul nakil vasıtalarına yol gösteren işaret memuru levhanın tersliğine dikkat bile etse âmirine bildirmez. Bütün belediye erkânı, başkan ve muavinleri oradan otomobillerle hemen her gün geçerler. Görürler mi? Gördükleri halde aldırmazlar mı? Tâyin edemem. Bildiğim şudur: Levhanın pusulayı şaşırmış vaziyette hâlâ durmasıdır.

Baktığını görmeyen, görmeyi bilmeyen ne âmir olabilir ne de sahip sayılabilir. İnsan eğriyi, büğrüyü, kir leke, pas vesaireyi görebildiği nispette şehirli olur.

Akşam, 29 Haziran 1947

XIX. ASIRDA BEYOĞLU

Sinema ve gazino türkücüsü Milton münasebetile yazdığım fıkradan sonra yine bu artist gibi İstanbul'da yetişmiş ve başka sahada daha büyük, dünya ölçüsünde şöhrete erişmiş Basil Zaharoff'u düşünmüştüm. Fakat bir zamanlar arzın en esrarlı adamı sayılan ve İngiltere tabiiyetine girip üstelik bir de asalet unvanı alan bu adam için çok şey söylendiği halde bir şey öğrenilemediğini bildiğimden şehrimizde geçen hayatı hakkında malûmat edinmekten ümidi kesmiştim. Tam o sırada Said Naum-Duhani'nin eski Beyoğlu sokaklarını, evlerini, belli başlı simalarını tarif ve tasvir eden Fransızca yazılmış faydalı kitabında bir Zaharoff fıkrasına rasladım. Meğerse o müstakbel milyarder genç iken Beyoğlu Caddesi'nin ecnebi uğrağı binaları kapısında döner dolaşır, seyyahlara kılavuzluk, tercümanlık edermiş. Asıl adı da Vassili Zaharias imiş. Peki, bu Rum ismi nasıl Ruslaşmış?

Hikâye şudur: Memleketimize turist olarak bir Kont Orloff gelmiş, zengin bir Rus asilzadesi ve tabii, zevkine düşkün bir müsrif, bir mirasyediydi... Vassili önüne katılmış, seyyahı öyle güzel gezdirmiş, her bakımdan memnun bırakmış ki ayrılırken Orloff'tan tam yüz Osmanlı altını bahşiş koparmağa muvaffak olmuş. Haber etrafa yayılınca İstanbul çocukları dururlar mı? Zaharias isminin sonunda "ias"ı at-

mışlar, yerine bir “off” koymuşlar; Rum delikanlısı olmuş bir Zaharoff! Gel zaman, git zaman –maruf Maxim mitralyözleri ile sair silâh ticareti sayesinde– Vassili o isimle milyoner ve “sir” olmuş. Ne sergüzeşt!

Gerek Milton, gerek Zaharoff ve emsali memleketimiz hayrına birer kıymet değildirler; lâkin eğer gerçekten İstanbullu iseler İstanbul şehri tarihçesi için ihmal edilmeyecek mevzulardır. Bir zamanki Beyoğlu’nu Hristiyan ve azınlık diye tetkik dışı saymak doğru olmaz. Henüz zaman varken keşke Bay Naum-Duhani’nin lisanımıza tercümesini lüzumlu bulduğum kitabı gibi bir *XIX. Asır İstanbul Semti Sosyal Topografyası* yapacak muharrir Babıâli yakasında da çıksa...

Akşam, 5 Temmuz 1947

HAKSIZ DEĞİLLER AMA...

Hepsi için söylemiyorum... Zaten nasıl söyleyebilirim ki bu “hepsini” tanımama imkân yoktur. Fakat bazısının lüzumu kadar dürüst-korekt hareket etmediği muhakkak. Öylelerine nezaket tavsiyesinde bulunacağım.

Yazı geçirmek üzere Ankara’yı bırakıp İstanbul’a gelenlerden ve daha ziyade bayanlardan bahsediyorum. Aralarında işi devamlı tenkidden tutunuz da alaya kadar götürenler var. İstanbul’la alay ediyorlar.

Ewelki gün, kapıları otomatik örtülen sarı tramvay arabalarından birindeydim. Taksim-Sirkeci seferini yapıyorduk. Ağacamisi önünden içeriye iki hanım girdi. İkisi de ne pek taze ne de sayılı güzel... Lâkin sevimli, kanı sıcak mahluklar. Sade kıyafetlerinden tramvaya binmelerinden, bütün tavırlarından anlaşıyor ki hazzettiğim orta halli sınıftan.

Hayatları bir anda gözümün önünden geçti: Hani Ankara’nın bulvarlar arkası sokaklarında tek tuğlalı ikişer kat, hoş, fakat sinema dekoru gibi çerden çöpten hissini veren küçücük apartımanlar vardır. Onlarda oturuyorlar, kocaları memurdur; alış verişi, yemeği bu hanımlar yaparlar; kabul günlerinde ikram ettikleri kek ve pastalar da yine kendi marifetleridir. Elleri işe yaraşır; tam mânasile küçük ev kadınıdırlar. Parmaklarının soğan kokmasından kork-

mazlar, o kokuyu çıkarmanın usulünü de, poker ve briç de bilirler.

Tabii herkes gibi başkentin dedikodularını mükemmel takibederler. Çocukları meselâ bu kış boğmaca geçirmiştir; doktorlar deniz havasını lüzumlu gördüklerinden birkaç yıldan beri uğrıyamadıkları İstanbul'da başlarını sokacak bir yer bulmuşlar, pek memnundurlar.

Memnundurlar amma kendilerine bir çeşni vermek de lâzımdır. Bu çeşni olsa olsa şehrimizin geriliği, acayıplığı, bakımsızlığı ile alaydır. Bunlar da öyle yapular.

* * *

Evvela sarı tramvay arabası kapısının gayet kuru bir sesle nefes aldırmadan küt diye kapanıvermesinden haklı olarak ürktüler ve onu vatmanın binerken gecikmelerine kızdığı için mahsus yaptığını sanarak memur zevceliğinin İstanbul'da –kim kime? Dum duma!– sökmeyen titizliğiyle, alınganlığıyla: “A! Ne hışım bu!” diye söylendiler. Hınçlarını tramvaylarımızı, otobüslerimizi zem, Ankara otobüs ve trolleybüslerini meth ile andıktan sonra bozuk kaldırımlı sokaklarımızda, geleli bir haftayı geçtiği halde yürümeye alışamadıklarını, ayakkaplarının çoktan parçalandığını birbirlerine uzun uzun anlattılar.

Haksız mıydılar? Hayır... Haksızlık değil, tramvayda konuşmak suretile nezaketsizlik ediyorlardı. Konuşmalarını benim gibi dikkatle dinleyen biletçi yüzüme baktı; lâhavle çeker gibi başını salladı. “Aldırma! Hoşgör!” mânasına bir baş da ben salladım. Genç bir yolcu kaşlarını çatmış, ikisini

de göz hapsine almıştı. Onlar pervasız, saksığan gibi ötüşmekte devam ediyorlar.

Tuhafı şu ki –telaffuz ve edalarından, kullandıkları tâbirlerden anladım– ikisi de henüz su katılmamış İstanbullular idiler. Fındık kabuğundan çıkmış, kabuğunu beğenmemiş hikâyesi!

Şüphesiz o bakımlardan bu kabuk, fındığinkinden daha beğenilmez haldedir. Ne tramvaylarımız, ne başka nakil vasıtalarımız, ne yollarımız, ne de temizliğimiz övülebilir. Bir belediye var ki geliri memur maaşlarını ödemeğe yetmez vaziyete düştü. Yıllarca leyleğin attığı yavru halinde kalan İstanbul'a ancak kısa zamandan beri azıcık imar hareketi nasiboldu.

Şehrimizi dört başı mâmur görmeği kim istemez? Hele bizlerin yazı geçirmeğe gelen Ankaralı yurttaşlarımızın en aşağı Ankara kadar himmet görmüş, para harcanmış bir şehirde kabul etmekten büyük haz duyacağımıza kim şüphe edebilir?

* * *

Neyleyelim ki yeni rejim –münakaşa etmiyorum– hükümet merkezi olarak Ankara'yı seçti. Ankara ikinci izdivaçtan doğmuş aşk mahsulü bir çocuk gibi sevilmişti amma kavruk, soluk ve dermansızdı. Hiçbir fedakârlıktan çekinilmiyerek öyle bakıldı, öyle ihtimam gördü ki maşallah parmakla gösterilecek modern bir delikanlı oldu.

Bu oladursun, zaten yaşlı ve yorgun, hatta tembelliğe, durgunluğa, yahut fıskufucura mütemayıl farzedildiği için adı biraz da nevropata çıkmış olan İstanbul bir kenarda, kendi başına kaldı; pinekledi durdu.

Bereket İnönü'nün Devlet Başkanlığı ile beraber bu kayıtsızlık devresi kapandı. Yazlıkçılarımıza şimdi birkaç geniş meydan, birkaç bulvar taslağı, bazı parklar, binalar olsun takdim edebiliyoruz. Daha ziyadesini yapamadıksa kusur bizde değildir. Biri büsbütün yeni, öteki büsbütün eski iki şehri birden kemale erdirmek mali kudretimizin üstündeydi. Galiba birini yapmak için ötekini yüzüstü bırakmağa mecbur olmuştuk.

Her neyse, tramvaydaki hanımlardan Karaköy'de kurtulduk.

Aksi tesadüfe bakınız ki Kadıköy vapurunun yer bulamadığından dolayı bir köşeciğine sığındığım lüks salonunda (biz gazeteciler altı kuruşluk biletle yolculuk ederiz; buna sekiz kuruşluk lüks harcı da eklense seyahat yine sizlerinkinden ucuza, lâkin bedava giden mebuslarınkinden pahalıya gelir) o, orta halli, sempatik, sade hanımlardan kat kat betterine çattım.

“Beter” sözünü, bayanın sözleri itibarile kullandım. Yoksa eski tarzda yazsam güzelliğine işaretle “Bihter” demekliğim lazım gelirdi. Tazeliğine taze... hatta körpe tâbiri daha doğru düşer. Belki de doğma büyüme Ankaralı... İlk gidenlerin önce kerpiç evde doğup büyüdükçe şehrin gelişip güzelleşmesi nispetinde refaha ve letafete erişmiş bir yavrusu!

* * *

Yok, doğrusu iyi de giyinmiş... Şapka, ilk bakışta insana lüzumsuz gibi geliyorsa da bu tarz giyim şapkasız olmaz; zira tam tertip bir apremidi kıyafeti. Gevrek bayanın tek kusuru

yüzüne verdiği bir memnuniyetsizlik ve etrafa bir yüksekten bakış halı...

Hak vermedim değil: Ankara'da vapur yok. Hususi otomobilile her yere gidebilir; kalabalık nakil vasıtalarına ayak atmamış ki... Kadıköyü'nün saat 18.30 vapuruna girmek nedir, bir düşününüz. İtilmiş, kakılmış, lüks mevkiin katı tahta kanepesini güç bulmuş. Yanındaki kıranta erkeğin işitmediğim bir sözüne karşı dedi ki:

“Bir daha mı? Allah saklasın! Bu kadar geri, primitif şehir dünyada yoktur.”

Erkek, bir şeyler söyleyince cevap verdi:

“Manzarası da kendinin olsun, havası, suyu, denizi de!”

Öfkesinden gözlerini önüne eğdi. Ne Boğaziçi'ne, ne Kızkulesi'ne bakmak istiyordu: hepsine dargındı; İstanbul'u imkân olsa bir kaşık suda boğacaktı, şimdi!

Zavallı İstanbul!

“Zavallı İstanbul,” dedim de hatırıma geldi. Sene 1938... Memlekete döndüğümün ilk haftasıydı. Yeşilköy'de oturuyordum; bir sivil memur geldi. “Sizinle polis müdürü görüşmek istiyor,” dedi; tâyin edilen saati bildiren bir kâğıt imzalattı, gitti. O zaman daha rejimin şekli bu kabil davetleri mubah gördüğü için itiraz aklımdan geçmedi. Malûm binaya tam vaktinde girdim. Tembih edilmiş, dört gözle bekliyorlarmış, arkamdan gelenler de varmış ki ismimi sormadan, “Buyurunuz,” dediler, beni müdürlerden birinin odasına soktular. Kahve ikram edildi. Epeyce bekletilince o müdüre dedim ki:

“Ben saatinde geldim. Eğer bugün görüşmem mümkün değilse yarın yine gelirim. Gideyim artık...”

İçeriye haberler ulaştırıldı. Nihayet polis müdürün değil de muavininin odasına alındık. Zahirten nezakette kusur yok. Biraz hoş beşten sonra şöyle biz sualle karşılaştım:

“Siz, ‘Zavallı İstanbul!’ diye bir yazı yazacakmışsınız. Öyle mi?”

Böyle bir niyetim yoktu, düşünmemiştim bile... Her halde bir jurnal... Jurnalı ehemmiyet verilmiş olacak ki –galiba merkeze de bildirilip oradan gelen emirle– benden soruluyor. Haydi yazacakmışım, yazmışım, hangi gazete koyar?

Hem işim yok da selâmünaleyküm der demez tutup “Zavallı İstanbul” diye makale yazacağım? Tuhafı şu ki bana “yazma!” demiyorlar, sadece yazıp yazmayacağımı öğrenmek istiyorlar. Mülâkat o kadarla kaldı; bir daha da sorgu-sual olmadı. İşin doğrusu “Zavallı İstanbul”un yazılmasını önlemek değildi; İstanbul’un zavallılığına son vermektir!

* * *

Şimdi İstanbulumuz eskisi kadar zavallı değildir. Lâkin adam olmasına daha bin fırın ekmek ister. Görülüyor ki normal bütçe ile de şehrin imarı imkânsızdır. Dokuz yıldan beri Dr. Lütüfî Kırdar’ın gayreti ne semere verdi? Aynı gayret devam etmek şartıyla bu şehrin kendini biraz toplaması, toparlaması asırlara muhtaçtır. İstanbul’u ancak fevkalâde bir karar, bol sermayeli bir kalkınma plânı, bir büyük teşebbüs yola getirebilir; hamleye lüzum var.

Yoksa sayın yazlıkçılarımızın ağızlarını kapatamayız; çenelerini tutmuyorlar, işte! Bozkırların sıcağından, susuzluğundan kaçır, şehrimize, denize can atarlar; bir yandan

da atıp tutarlar. “Hem ağlarım, hem giderim” kabilinden yine de gelmekle beraber söylenip dururlar, sitem ederler. Ederler ya!

İsteriz ki onları başbakanlardan, bakanlardan tutunuz tapu kâtiplerine kadar yaz mevsiminde bütün konforu, modern icaplarıyla ağırlıyalım. Hotanto’yu ziyarete gelmiş seyyahlar karşısındaki yerliler vaziyetinde kalmak hoşumuza gider mi? Mütemadiyen işittiğimiz söz şunlar: “Geril Bakımsız! Kirlil Harap! Düzensiz! Eski tas, eski hamam! Bir şeye benziyeceği yok!”

Hepsi doğru... Fakat gel de yine çağrılıp sorulmak ihtimali olsa bile, “Zavallı İstanbul!” deme, feryat etme!

Kendimizi, ecnebileri geçelim... İstanbul’u hiç olmazsa Ankaralı yurttaşlarımıza lâayk hale getirmek lâzımdır. Bu ise yine ve ancak devlet mekanizmasının başında; içinde, etrafında bulunan o sayın yazlıkçıların himmetleriyle olabilir. Oluncıya kadar da sokak ortası, sokak ağzı tenkidlere had çizmek insafını göstermemeli miyiz?

Akşam, 13 Temmuz 1947

GEÇMİŞTE VE GELECEKTE TAŞKIŞLA

Elime iyi bir fırsat geçti. Tabiidir ki ticaret, istimlâk karaborsa işlerle alâkalı fırsatlardan değil. Çoğumuz için fırsat bile sayılmaz: İstanbul Teknik Üniversitesi şubelerinden ikisini içine alacak surette tadil edilmekte olan eski Taşkışla'yı gezdim.

Hem de yanımda milletlerarası şöhreti haiz profesör Bonatz ile profesör Mukbil Gökdoğan bulunduğu halde...

Zamane nesli bilmez, bir vakitler Taşkışla'dan ürkerdik; adı anılınca gözümüzün önüne zindan, divanıharb ve Garp Trablusu'na doğru ağır ağır yol alan köhne ve korkunç bir vapur gelirdi. O kışlanın arka kapısı Fizan çöllerine açılırdı; "tantun"un en kötülerinden birine buradan gidilirdi.

Halk lisanında "tantuna gitmek" sözü "hükümet tarafından gelecek bir belaya ve zulme uğramak, hapse tıkmak, sürgüne ve ölüme yollanmak" mânasında bir tâbirdi. 1897 Ağustosunda 78 kişilik bir kfile üç buçuk aylık bir mevkufiyetten sonra *Şeref* vapuruna bu Taşkışla'dan bindirilip Afrika'ya gönderildiği için kışlaya hoş gözle bakılmazdı; hatta o aralık meşhur Bekirağa Bölüğü'nün kötü şöhreti Taşkışla'nın yanında az çok sönmüştü bile.

Hâlbuki Bekirağa bölüğü, hem de Meşrutiyet Devri'nde tantuna gitmek rekorlarının hepsini kırdı. Cemal Paşa idaresi

sorgusuz sualsiz sadece 78, 178, 278 değil, 300, 400, bütün bu rakamları geçiniz, 500 şu kadar kişiyi *Bahricedid* vapuruna doldurup –Trablus elimizden gittiği bir zamana rasladığından– Sinop’a sürüverdi! Arkasından da her posta vapurile sekizer, onar adam yolladığından miktar kabardıkça kabardı.

Sanırım Abdülhamid devrindeki umum sürgünler sayısının yekunu bu miktarı pek fazla aşmamıştır.

* * *

Kışlayı halk nazarında lânetleme yapan 1897 vakasından sonra ikinci bir vaka vardır ki korkunç ve kanlıdır: 31 Mart İsyanı’nda Taşkışla’daki asker padişaha sadık kalmıştı. Hareket ordusu nihayet İstanbul’a girdi, birçok kışlalar ufak tefek mukavemetlerden sonra teslim bayrağını çektiler. Fakat Taşkışla dayandı; top ateşine bile tutuldu.

Georges Young’un *İstanbul* adındaki kitabında bu hâdise şöyle anlatılıyor: “Avcı efradı tarafından müdafaa edilen Taşkışla top ateşile paramparça edildi (!) yüz elli kadar er ümitsizce bir çıkış hareketi yaptılar; lâkin maktul düştüler. Diğerleri pencerelerden atladılar. İki yüz kadarı ise bir tavan arasına sığınarak içeriye giren Makedonyalılara (yani Selanik’ten gelen askere) ateş açtılar. Mukavemetleri akşamın beşine değin sürdü.”

Kitabın rivayetine göre o gün saat 10 sularında Muhtar Bey Taksim önlerinde şehit düşünce kumandayı Enver Bey (Paşa) ele almıştı ve Taşkışla hareketini de kendisi idare etmişti. Bilmem ne dereceye kadar doğru... Fakat dosyamdaki bir kartpostala nazaran, galibiyeti müteakip şimdi yerini

İnönü gezisine bırakmış olan Taksim kışlası önünde bir geçit resmi yapılmış... Enver Bey askerin başındadır.

Hayatın cilvesi bu! Muhtar Bey'in yerine Enver Bey şehit düşebilirdi, o suretle de belki tarihimizin seyri az çok değişmiş olurdu.

Keşke Enver Bey'in şöhret tarihçesine bir koca ordunun mahvile neticelenen Sarıkamış felâketi girmeseydi... Paşanın adı geçince her defa içim buna yanar!

Peki, acaba Taşkışla ile alâkalı benim de hususi bir hatıram var mıdır? Olmaz olsaydı... Vardır. Fakat bunun tafsilatını kışa doğru neşrine niyet ettiğim *Minelbab İlelmihrab*'ın ilâveli metninde okumanız ihtimalini düşünerek şimdi vermeyeceğim.

Şu kadarını söyleyeyim ki epeyce vakalı, karışık, kararsız sürüp gitmiş olan ömrümün hatırladıkça tüylerimi ürperten bir kısa safhası da Taşkışla'da geçmiştir.

Ne acayıptır ki tıpkı Abdülhamid devrindeki *Şeref* vapuru kurbanları gibi –vaktiyle bu isimde bir kitap gözüme ilişmişti– bana da ikinci sürgün yolunun kapısını Taşkışla açmamış mıydı? Ölümü göze alarak Taşkışla damı altındaki misafirlikten kaçmamış, gece karanlıklarına dalarak bir ah-bap evine balkon penceresinden güç belâ sığınmamış mıydım?

Her ne ise, zaten yazılmış, hazır duran o hikâyeyi de öbürleri arasında kısmetse okursunuz.

Görülüyor ki Taşkışla umumi hayatımız bakımından 1897'de Ferik Reşit Paşa divanıharbinin kurulmasından başlayarak 31 Mart hâdiselerinde ve sonra mütareke devrinin sonlarında acı, şimdi de teknik üniversiteye çevrilmesi itiba-

rile tatlı, tam yarım asırlık bir sergüzeşt sahibidir; yüz yirmi yaşına basmış bir bina olduğuna göre geri kalan 70 senesi hakkında benim malumatım yok.

Daima söylerim: Belli başlı binalarımızın kendilerine mahsus birer tarihçeleri olmaması mühim noksanlarımızdan biridir. Filvaki ara sıra gazetelerde meselâ Dolmabahçe, Yıldız, Beylerbeyi sarayları, şu veya bu yapılar, umumi yerler hakkında sıra makaleler okumuyor değiliz; ansiklopedilerde de yer almağa başladı. Lâkin resimli ve zarif kitapçıklarla o malumatı harcı âlem hale getirmeği bilmem neden tabilerimiz düşünmüyor?

Faraza bir Bekirağa Bölüğü bir Taşkışla, bir Galatasaray Karakolu, bir Tepebaşı bahçesi, bir Naum Tiyatrosu –iyi bir kaleminden, zamanının tiplerini, âdet ve yaşayış tarzlarını belirterek yazılmak şartile– kitap şeklinde çıkarılsa fena mı olur?

Kellim kellim lâ yenfa!

* * *

Belki hatırlarsınız: Ben Taşkışla'nın bir büyük otele çevrilmesi fikrindeydim. O ne yerdir! Önündeki “platform” yahut “plâto” ne muhteşem güzelliktedir! Arsası kocaman bir “palas” kurmağa ne derece elverişlidir! Hiçbir noktasında şüphe caiz değil.

Fakat otel fikrini ileri sürerken binanın Taksim kışlası gibi nispeten derme çatma, tüy kabası olduğunu sanırdım. Eski temeller üzerine yapılacak bir otel ne nispette otele benziyebilirdi? Mükemmeli ancak kışlayı büsbütün yıkarak

yenisini kurmak suretile vücuda gelebilirdi. Taşkışla kolaylıkla silip süpürülecek, harcanacak binalardan mıydı?

Hayır. Gözlerimle gördüğüm şudur ki vaktiyle bir İngiliz mimarının plânına göre yaptırıldığı rivayet edilen Taşkışla şahane binalarımızdan biridir.

Hele iç tarafından pek azametli değme saraylara taş çıkaracak saltanatlı bir güzelliكتedir.

Tamir ve tadil işi henüz bitmemekle beraber yüksek tavanlı geniş dehlizlerinin, geniş ve aydınlık merdivenlerinin, dört yandan vuran ışığı gölgeleyip serinleten taksimatının mükemmelliğine hayran kaldım. Hele pencerelerden bakış? Bilhassa deniz üstüne raslıyanlardan kendinizi ayıramıyorsunuz. Asıl mühim cihet bu binada az, fakat geniş pencere kullanılmasıdır. Her oda aydınlık ve her odada bol bol yer var.

Cazibesine bakınız ki kurulmuş iskelelere, çimento çuvallarına, kum ve taş yığınlarına, toza toprağa, yürüme ve tetkik zahmetine rağmen burada iki saat kaldım.

Benim kaldığım bir şey mi? Almanya'nın en büyük garlarını, âbide ve köprülerini yapmış olan profesör Paul Bonatz her gün geliyor, her gün saatlerce kalmaktan haz duyuyormuş!

Yaşı yetmiş aşuğı halde merdivenlere, kulelere tırmanışındaki hafifliği ancak yüreğinde sönmeyen sanat ateşine, aşkına yorabiliriz... Binanın güzelliğı bu ateşi körüklüyor.

* * *

Taşkışla'yı yıkmadığımıza isabet etmişiz. Yıkılmadıktan başka umumi heyetine hâlel gelmeden büsbütün sağlamış, tertemiz olmuş bir güzelliكتe ebedileşiyor.

Ahşap merdivenlerle, ahşap döşemeleri ve tavanlarla ateşten kurtularak daha ne kadar zaman yaşayabilirdi ki? Şimdi bütün o kısımlar beton ve mermerdir. Netekim kışlanın bir tarafından sökülüp kenara konmuş olan bir kitabeden anlıyoruz ki birinci dünya harbi sırası binada bir yangın çıkmış; pek büyümüş ki limandaki Goben (yani Yavuz) gemisinin itfaiyesi de eski tâbirle “harik mahalli”ne gelmiş ve geliş acıklı bir hâdiseye sebeb olmuş: Biri ekalliyetlerden, ikisi ırkdaşımız üç Türk ve üç Alman eri ölmüş. Hüzün duydum, aynı zamanda da iki tarafın aynı nispette zayıat verişine hayret ettim. Tabîdir ki o kitabe kışladaki öbür kitabeler gibi muhafaza edilecektir.

İç avludaki mevcut ağaçlara birkaç servi ve salkımsöğüt katılır, havuz, medrese avlularındaki gibi genişletilip etrafı çiçeklendirilirse ne şirin hale geleceğini de düşünmedim değil...

Eski şekline dokunulmadan yenilenen Taşkışla ile İstanbul sayılı güzellikte muhteşem bir bina kazanmış oluyor. Bir bina ki tahminime göre Beyazıt'ta yapılmasına devam edilen koca fakülte şubelerinden kat kat zarif ve gönül açıcı olacaktır ve mühendislik, mimarlık öğreneceklerin öyle değerli bir binada yetişmesi şüphesiz ruhları üzerinde iyi bir tesir de bırakacaktır. Taşkışla asaletli bir bina...

Ve şimdi asıl mühimini haber vereceğim: Taşkışla vaktiyle bir kışla olarak değil, mühendis mektebi diye inşa edilmiştir. Alâ! “Her şey aslına rücu eder” sözü yerini buluyor demektir.

Akşam, 27 Temmuz 1947

ŞİŞLİ'DE EZAN SESİ

Birinci Cihan Harbi'nin son yılının son aylarında yazıp o zamanki *Zaman* gazetesinde tefrika ettirdiğim *İstanbul'un İç Yüzü* adlı romanda –bu eser, roman tekniğinden tamamiyle mahrum idi; fakat devrin gerçek tiplerine geçit resmi yaptırması ve hayat tarzlarını belirtmesi bakımından güvenilir bir vesika idi– Şişli semtinden bahsetmiştim: “*Pencereyi açtım, balkona çıktım. Örtülü bir kış sabahı. Gökte değişiksiz sedefi bir aydınlık; ne pembe bir çizgi, ne mavi bir yırtık, ne minareler, ne medrese damları, ne kale duvarları veya su bentleri, kemerler... Şişli'nin çırılçıplak, yarı ikmal edilmiş, araları arsalarla fasılaya uğrayan zevksiz bir mahallesi... Şimdi kulağıma bu alaca karanlığım içinden bir temcit yahut ezan sesi gelse ve gözüme şöyle, uzaktan eski İstanbul'un bir parçası görünse ne kadar memnun olacağım. Gurbette, yabancı diyarlarda kalmış gibiyim; yerime, evime, membaıma dönmek arzusunun bir açlık gibi içimi bayılttığını duyuyorum. İstanbul'un içinde İstanbul'u arayarak ve artık bulamıyacağımı pek iyi anlayarak hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyorum.*”

O devirde zenginleşerek İstanbul'un mescitli minareli kenar mahallelerinden moda semt Şişli'ye taşınan bir kadın ağzından yazılmış bu satırlar ezan işitmek, ezan dinlemek

ihtiyacını gayet doğru tasvir ediyordu. Netekim aynı ihtiya-
cı yıllardan sonra aynı yerde ben de duymakta idim; erken
kalktığım günler, durgun havalarda kulağıma ezan sesi gel-
memesi çocukluk ve gençlik hatıralarımın canlanmasına
mâni oluyor, marş makinesi işletilmeyen bir otomobil gibi
dimağımlı hareketsiz bırakıyordu. Biz buralarda, Teşvikiye
ve Feriköy camilerinin uzağında, iman ve ananeyi âdetâ yüz
çevirmiş bir vaziyette idik; ne görüyor, ne işitiyorduk; ma-
zimizi ve ruh terbiyemizi hatırlatacak sestem, manzaradan
tamamile ırak düşmüştük.

Bu bayram sabahı idi, alacakaranlıkta ilk defa kulağıma
tatlı bir ezan nağmesi geldi; yarım asır önceki iç tadı, iç ezgi-
sile uyanıyordum. Neler düşündüm, ne hatıralara daldım...
Şişli Camii'ni yapan ve bu işe önyak olan hemşerilere şük-
ran! Ruhaniyetsiz koca bir semte nihayet nur inmeğe baş-
ladı. O güzel, lüzumlu eseri en iyi şekilde tamamlamalıyız.

Akşam, 22 Ağustos 1947

İSKELE MESELESİ

Bu tarihimize geçmiş olana benzemiyen bambaşka bir iskele meselesidir.

Kaç yaşındaydım? Ancak yirmi, yirmi bir... İsviçre'nin bir gölünde vapur rıhtıma yanaştı: bizim şehir hatlarındaki gibi altlarından tekerlekli iki iskele sürdüler. Fakat yolcuların çıkıp girmesi başlamadan —o iki iskele birbirinden ayrılmasın, araları açılıp bir kazaya sebeb olmasın diye— çımacı koştu. Elinde tuttuğu kancalı bir demiri bu iskelelerde bulunan iki deliğe sokuverdi.

Artık iskeleler bir tek iskele haline gelmişti; ne ortadan ayrılıyordu ne de biri geri, öteki ileri giderek oynuyor, sağa sola kayıyordu. Rahatça geçtik.

Hiç hatırımdan çıkmaz: Vaktiyle yine gençlik çağımda bir altını gözden çıkararak gayet güzel bir şemsiye satın almıştım. Sapı yeckpare gül dalından idi, kumaş saf ipekti, demir aksamı hakiki çelikten yapılmıştı. Koluma ilk taktığım gün vapurdan Haydarpaşa'ya çıkıyordum. Tam ben üzerinde iken iki iskelenin arası birden açıldı, halk telaşa düştü, birbirimizi dürtüşledik. Şemsiye yerinden fırladı ve sanki nişan almışım gibi, hasıl olan aralıktan dosdoğru denize kaydı.

Gidiş o gidiş... Hamallara para vaat ettim amma, "Derindir, çıkaramayız!" dediler; kurtaramadık. Tuhafı şudur

ki eskiden ahşap köprü aralığından bir kuruş düşürüp de sonradan o noktaya geldikçe daima gözü bu parayı arayan, ömrü müddetince üzüntüsünü çeken adam misali ben de Haydarpaşa'da vapura biner veya vapurdan çıkarken daima ipek şemsiyemi hatırlarım. Bir türlü unutamadım gitti.

Hatta şemsiye kullanmak âdetini çoktan bıraktığım halde yine unutamiyorum. Zira unutamadığım şemsiyenin kendisi değil, iskelelerin birbirlerinden ayrılmaması için kırk yıldır aralarına bir kanca takılmaması keyfiyetidir.

* * *

Anadolu sürgünlüğünden dönüşte Haydarpaşa'ya ayak basınca ilk aklıma gelen yine bu oldu: Şemsiyemi, ayrık duran iskeleleri, kanca takmak usulünün kabul edilip edilmediği meselesini zihnimden geçirdim, baktım.

Her şey bıraktığım, hatta harb dolayısıyla bıraktığımdan bin kat beter haldeydi.

Derken asıl büyük gurbetten dönmek nasiboldu. Yine Haydarpaşa'dan vapura giriyorum. Şemsiyeyi hatırladım ve kendi kendime, "Artık elbette o kadarcığını yapmışlardır. Daha büyük işler başarmadılar mı?" diyordum.

Aldanmışım. Yıllarca sonra iskeleler ayrılmakta berdevamdı; eskisi gibi ikide bir çımacılar haykırıyor, ahali ileri geri çekilip sefer kesiliyor ve iki tahta güçlkle birbirine yaklaştırılıyordu. Az sonra yine haykırışına, yine tahliye, yine düzene sokma teşebbüsü!

Ben şemsiyemi kaybetmekle yine ucuz kurtulanlardanım. Ayağı sıkışarak aylarca yatanlar, sakat kalanlar da vardır. Hatta zannederim büyük bir doktorumuz öyle bir

kazaya uğramıştı. Denize dökülenler de olmadı mı? Oldu. Birkaç gazete haberi okumuştum, hatırlıyorum.

Acaba kazazedelerden idare aleyhine dâva açan, tazminat isteyen ve dâvasını kazanan da görüldü mü? Bilmiyorum, sanmıyorum. Hâlbuki başka memleketlerde bir kabilden dâvalara çok raslanır; hâkimler de şiddetli davranır. Umumi nakil vasıtaları şirketleri ve müesseseleri vatandaşların haklarını koruma hususunda titiz davranmalarından ders alırlar; lüzumlu işleri, yenilikleri yaparlar. Hatta beş paralık demir kanca gibi hiçten şeyleri değil, çok mühimlerini, masraflılarını bile tamamlarlar.

“Efendim, ne olacak. Denizyolları İdaresi, eski Seyrisefain ve İdarei Mahsusa hükümet tarafından işletilen bir teşekküldür, devlet müessesesidir. Aldırmaz!” diyeceğimiz geliyor. Fakat sâbık Şirketi Hayriye aldırmış, vapurlara sürülen iki iskele arasına bir demir raptiye koymasını olsun akıl etmiş miydi?

* * *

Kırk yıldan beri bu gibi şehir hattı vapurlarında elbette demir raptiyeden daha pratik usuller kabul edilmiştir. Şunu unutmalıyım ki galiba dünyanın hiçbir köşesinde Boğaziçi gibi çok ve birbirine yakın durakları olan yer yoktur. Kaç kilometreye kaç iskele düşüyor? Vapurlar daha süratli olsa göz açıp kapayıncaya kadar meselâ Küçüksu’dan Anadolu, Bebek’ten Rumelihisarı’na yanaşılır.

Demek oluyor ki bu hatta düşünülecek esas işlerden biri iskele verip alma hususundaki kolaylığı ve rahatlığı, kırsacası pratikliği temindir.

En az dikkate aldığımız nokta ise odur.

Haydi, evvelce Şirketi Hayriye’yi idare edenler –doğuş-

tan dirayetli insanlar olmakla beraber- memleket dışına pek çıkmazlardı, hatta benim yirmi iki yaşında dikkatimi çekip aklımda kalan demir raptiyeyi bile göremezlerdi. Ya sonrakiler? Avrupa’da mekik dokuyan hem becerikli, hem tahsilli kimseler değil miydi? Çoğunun gözleri velfecri okuyan bu zevat neleri ve ne işler gördüler de iskeleler arasına bir lâhzada geçirilip emniyeti sağlayan basit, basit olduğu derecede faydalı çengele bakmadılar!

Denizyolları İdaresi’ne gelince mesele büsbütün hayrete değer. İnceleme, sipariş, tahsil, staj, heyet vesarie vesilelerle ne miktar memur, nice zamanlar dünyayı dolaştı?

İçlerinden bir taneciği:

“Ha! Bak hele! Şu göl, körfez, nehir vapuru yanaşınca verilen iki iskelenin arasına bir demir geçiriveriyorlar. O sayede ayrılma, ayak sıkışma, ileri geri alıp vakit kaybetme mahzuru önleniyor. Dönüşte ilk işim inşallah aynını yaptırmak olsun!” demedi; belki de görmedi; dağların, bağların, bayanların seyrine dalmış, başka şeyler düşündü. Ben hem onları seyrededim hem de bunları görürdüm; görür, aklımda tutardım.

İdarenin hizmetinde, yol parası bol bol dönüşte mülk satın aldıracak cömertlikte verilmiş bir adam, bir memur da değildim; yani vazifem değildi.

* * *

Yakından bilmemekle beraber tahmin ediyorum ki şehir hattı vapurları için daha pratik bir iskele verme tarzı, sistemi bulunmuştur. Belki de esas iskeleye yahut vapura takılı, elektrikle işler otomatik, rahat, geniş, kolay şekilleri de icadedilmiştir.

Bizim vapurların giriş ve çıkışa ayrılmış yerleri taşıdığı ve meselâ Büyükkada, Kadıköy, Haydarpaşa iskelelerine çıkardığı yolcu sayısına uygun mudur?

Hiç şüphe etmiyorum ki gerek iskelelerimiz, gerek vapurlarımız o bakımdan bir yeniliğe muhtaçtır. Hoş asıl yeniliği çeşitli cihazlardan vapurlarımız istiyor. O vapurlar ki faraza eski şirketinkiler gibi salonlarında oturdunuz mu pencerelerinin yüksek tutulmasından dolayı kıyıları göremezsiniz, gömülü kalırsınız. Mühendisler bu kadarcık bir hesapta bile yanılmışlardır. Yaptıranlar veya satın alanlar da, “Ötekilerdeki kusur bari yenilerinde bulunmasın, dikkat edelim,” dememişlerdir. Böyle gelmiş, böyle gider, gidiyor.

Daha neler vardır? Meselâ plâstik maddelerden ve alüminyumdan gayet hafif, hiç yük tutmaz kenarlar, duvarlar, bölmeler yapıldığı bir devirde ikinci mevkide seyahat edenleri vapurun başgüvertesinde çalışma dönüşü, terli terli açıkta bırakmak revayı hak mıdır?

Kim bilir şimdiye kadar kaç bin adam o yüzden birkaç hafta sonra büyük ve dönülmez yolculuğa çıkmış, son seyahatini yapmıştır! Bu defa birkaç şehir hattı vapuru ısmarlandığını duyunca ilk işim o hususlarda malumat almak olmuştum.

“Yeni vapurlarda müşteri lehine ve bugünkü şartlara uygun değişiklikler var mı?” diye sordum.

“Yok,” dediler, “pek az, pek cüzi farkla vapurlar eskilerin eşi!”

* * *

Haniya Ulaştırma Bakanlığı vapurda ve çıkışta iki bilet kontrolundan birini kaldırmağa razı olmuştum da Denizyolla-

rı İdaresi'ni intihapta serbes bırakmıştı? Aylar geçti, hâlâ bir karara varılmadı.

Bu işin de iskele meselesile alâkası vardır ve kontrolün trenlerdeki gibi sadece, bir elden vapur içinde yapılması boşalmayı kolaylaştıracığından şüphesiz daha muvafıktır.

Eskiden pek ağdalı tâbirle “sevahili mütecavire” dediğimiz şehir hattı vapurları şayet bir gün daha geniş, daha süratli ve konforlu şekle sokulur, çoğaltılır, giriş-çıkış cihetinden ıslah görür, tarifeleri de ihtiyaca cevap verirse İstanbul'un yüzü güler, İstanbul'un en büyük zevklerinden biri bu vapurlarla seyahat olur. Dünya yüzünde şehrimiz kadar yakın sahillere muntazam, rahat seferler yapılmağa muhtaç ve müsait başka bir şehir daha bulmak güçtür.

Adalar'a ve Sarıyer'e nihayet yarım saatte ve Haydarpaşa-Kadıköy'e tarifeye hacet kalmadan her çeyrek saatte bir kalın vapurlarla on dakikada –ayakta değil, oturarak– gideceğimiz devir İstanbul'un devri saadeti olacaktır.

Bu vapurlar İstanbul'un medeni sahada terakki derecesine mizan teşkil edeceklerdir.

Heyhat ki henüz, sürülen iki iskelenin arasına bir demir raptiye ilîştirmek ve yolcuları vapurdan çıkışta bilet toplamak bahanesile birbirine kenetlenmekten kurtarmak çaresini bile sağlayamadık.

Şu, bahsettiğim “iskele meselesi” ilk bakışta basit bir konuşmaya bile mevzu olmayacak kadar hiçten görünüyorsa da kazın ayağı öyle değildir. İş görme, işi benimseme tarzımıza delâlet ettiğinden ve bu hususta menfî fikir verdiğinden gayet ehemmiyetlidir.

Akşam, 21 Eylül 1947

CİVAR KÖYLERİMİZ

Gazetemizin röportajlarından öğrendik ki Bulgurlu köyünde bir bulgur bayramı yapılmış. Öyle, “mahalli” bayramlar, hele “rejional” tâbir edilen bölge bayramları birçok bakımdan pek faydalı, faydalı oldukları için de lüzumludur. Panayırılar ve fuarlar başka şeylerdir, köy ve bölge bayramlarından ayırdır; daha çok külfete ve hazırlıklara ihtiyaç gösterir. Hâlbuki mahallî bayramlar ekseriyetle bir gün sürer. O köyün, o yerin hatırlanmasına, kafiyelelerle ziyaretine, şöhretli mahsul veya malının teşhirine yarar; ayak alışmasına, dikkati çekmesine, şenlenmesine yardım eder. İstanbul’un yanı başında güzelliği ile de tanınmış Bulgurlu gibi ne köyler vardır... Meselâ Değirmenderesi’ne şöhretli yemişi vesilesile bir findık bayramı, bir findık günü seçilse, hususî vapurlarla o gün bu güzel köye gidilse, gezilip eğlenilse fena mı olur? Gebze’ye bir kiraz bayramı yakışmaz mı? Kâğıthane ve Alibey köyleri burnumuzun ucunda, elimizin ayaklarımızın altında bulunduğu halde birer muayyen günleri olmadığından kalabalıkla ziyaret edilememektedir.

Daima söylerim: Cıvarı bilinmeyen şehir İstanbul’dur. Zira her şeyden önce yol ve nakil vasıtamız yoktur yahut azdır. Oralara ancak birer mahallî bayram vesile edilerek, yani o gün işleyecek vasıtalarından faydalanılarak gidilebilir.

İçimizden meselâ Kemerburgaz'ı görmüş kaç kişi sayabiliriz? Kaçta kaçımız Demirci, Zekeriya, Uskumru, Bahçe köylerine ayak basmıştır? Hepsi de kendi kabuklarına çekilmiş, şehre sırtını dönmüş, inzivaya mahkûm, ortaçağ yapısı, lâkin manzaraca fevkâlade köylerdir. Bir taraftan yolsuzluk, öte yandan vasıta darlığı ve pahalılığı yüzünden şehir hayatı ve bilgisi ile alâkalarını kesmiş, geri kalmışlardır. Bulgurlu gibi Çamlıca eteğinde ve şose üzerinde bir köyün misafirlerine bulgur bayramında kaşık sıkıntısı çektirmesi köylerimizin içtimai vaziyetine bir delil değil midir? Daha uzakta, yolsuz ve izbe Polonez köyüne beş yüz ziyaretçi gitse kaşık darlığı çekilmezdi. Meseleyi bu cihetten de muhakeme etmeliyiz.

Hülâsa İstanbul civarındaki köyleri kalkındırmak ehemmiyetli bir dâvadır. Etrafına dizilmiş güzel köylere gidilemeyen büyük ve medenî bir şehir nerede görülmüştür?

Akşam, 22 Eylül 1947

HAVA YOLU VE İSTANBUL

Heyetlerin ve gemilerin ardı arası kesilmiyen ziyaretlerinden sonra İstanbul'da çeşitli kongrelerin toplanmağa başlaması da gösteriyor ki bu şehir, o cihet de dikkate alınarak hususi bir gayretle bezenmeğe, en ileri vasıflarda şenlendirilmeğe, fedakârlıklardan kaçınmadan geniş ölçüde mâmurlaştırılmağa muhtaçtır, lâyıktır. Hava seferlerinin gelişmesinden İstanbul muhakkak ki çok faydalanacak. Vapur ve hele Balkanlar üzeri tren yolculuğunun zahmeti, zaman kaybettirmesi gerek milletlerarası toplantılar, gerek turistler bakımından şehrimizi köşede, kıyıda kalmış bir vaziyette bırakıyordu. Hatta devrialemler yapan transatlantiklere bile sapa gelmesi büyük bir mahzurdu. Meselâ ilk cihan harbi sonunda dünyayı kocaman bir turist vapur ile dolaşan meşhur İspanyol edibi Blasco İbanez o sebepten memleketimizi ziyaret edememiş, hatıratında memleketimizi tasvir fırsatını bulamamıştı.

Bu gibi eserler en masraflı propagandalardan fazla verimli olur. Gönül isterdi ki Çin denizlerini, Nil ve Ganj nehirlerini, Tibet Dağlarını, bütün tabiat güzelliklerini, anlattığı sihirli kaleminden birkaç da Boğazlar ve İstanbul tablosu çıksın; Tac Mahal'i canlandıran kudretile kitapta bir de Süleymaniye Camii, Topkapı Sarayı yer alsın. Beş on

lisana çevrilip milyonlarca okunan o ayarda ediblerin eserlerinden daha semereli propaganda vasıtası mevcut mudur? İstanbul'a hayran olmayacak bir gerçek edib ise tasavvur edilemez. İşte, artık hava yolculuğu şehrimizi bir yol uğrağı yapmaktadır. Yarın turist uçakları dün vapurların göze alamadığını yapacak. İstanbul'a uğramadan Süveyş Kanalı arasından başka ülkelere kaymak zorunda kalmıyacaktır. Hülâsa uçağın en rahat ve süratli bir nakil vasıtası kesilmesi yurdumuzun bir şansıdır; bu şans biraz da İstanbul gibi bir şehrin o yurd içinde bulunmasından ileri geliyor. İstanbul bizi dünyaya tanıtmakta ve sevdirmekte mühim rol oynayacaktır.

Fakat "Kongre var! Dost gemileri var! Turist kabileleri var!" diye kendi halkını otobüs seferlerinden mahrum bırakan gelirsiz bir belediye ile hedefe ulaşamayız. İş dönüp dolayıp İstanbul'un kendi kaynakları dışında sağlanacak irad veya sermaye ile bir an önce kalkındırılmasına geliyor.

Akşam, 8 Ekim 1947

İNTİKAL DEVRİNİ UZATMALI

Ankara ve İstanbul Belediye Başkanlıklarının valiler elinden alınmasını ve seçimle tâyinini demokrasi sisteminin kati bir icabı, temel taşı gibi telâkki edenler var. Acaba hakikaten öyle midir? Sittin senedir demokrasiye bağlı olduğunu bildiğimiz, alabildiğine geniş hürriyet ve halk idaresi memleketi Fransa'da Paris seçilmiş bir belediye başkanının mı elindedir, yoksa hükümetçe nasbedilmiş bir Şehremini tarafından mı –yeni tâbirle– yöneltilir? Son harbdan, yeni teşkilattan ve anayasanın değiştirilmesinden sonra ben Fransa'nın başşehrine mahsus o usulün de kaldırılacağını sanıyordum. Baktım ki ilişilmemiş; yine Paris'te bir “prêfet de ville” vardır ve bu yüksek memur hem şehir, hem hükümet işlerinde amirdir. Filvaki seçim neticesi toplanan bir meclis ve meclisin bir başkanı bulunuyorsa da kararları tastik salahiyeti yine Şehreminine verilmiştir sanırım.

Acaba Fransa bu tarzı muhafazada neden ısrar ediyor? Paris'in hususiyetini düşünerek faydasını denemiş, lüzumuna inanmış olsa gerektir. Bizim nesil İstanbul'da vilâyetle belediyenin birbirlerinden ayrı ve başka başka zevat elinde bulunduğu zamanları pek iyi hatırlar. En kötü idare edildiğimiz devir bu devirdi. İki otorite kâh açık kâh sinsi yekdiğerile daima çarpışır, karşılıklı güçlük çıkarmaktan araba

tekerleğine değnek sokmaktan zevk alırdı. Eğer azıcık iş görüldüğü zaman olmuşsa bu, iki makamın bir elde birleştiği günlere raslar. İstibdatta payitahtı bir Şehremini ve Zaptıye Nazırı idare ederdi; Meşrutiyet'in ilanından sonra Vali, Şehremini, polis umum müdürü olarak müstakil üç makam kurduk; işler çorbaya döndü. Filvaki bugün aynı vaziyette değiliz; meselâ İzmir iki ayrı makamın idaresinde olmakla beraber geliyor. Benim ürktüğüm şudur: Yenilik yapar, teşkilatı değiştirirken uzun bir acemilik devri geçirmemiz, aksaklıklara uğrıyarak pek fena gitmediğine inandığım bugünkü vaziyeti de –tam beş yüzüncü fetih yılına yaklaşırken– bozmamız. Derin ve iyi düşünelim, acele etmiyelim.

Zira ve şayet maksat demokratik rejimi bütün pürüzlerinden ayıklamaksa Ankara-İstanbul belediyelerinin şeklini değiştirmekten önce düzeltilecek, daha esaslı ve şiddetle lüzumlu mühim işler vardır. Şehir meclisinin yaptığı bütçeye İçişleri Bakanlığı müdahale etmemek şartile bugünkü vaziyet gerek idare gerek demokrasi usulü bakımından işlerimizin en kusurlusu değildir.

Akşam, 12 Kasım 1947

GÖMÜLEN ŞAHESER

Ne şahide, ne ispata lüzum yoksa da Amerika Ayan âzasından birinin geçen gün gazetelerde çıkan şu sözünü bir okuyalım: “İstanbul’un ve Boğaz’ın tabii güzelliklerine olan hayranlığımı belirtmek isterim. İstanbul’unuz ve Boğazlar dünyanın en güzel köşelerinden birini teşkil etmektedir. Muzaffer bir mazinin ortaya koyduğu birçok eserlere de hayran oldum.” Tam bu beyanatın neşredildiği gündü; Unkapanı yolile otobüste giderken gözlerim Azapkapı’daki Sokollu Camii’ne tekrar ilişti. Pek güzel, pek itinalı tamir görmüş; tertemiz, fağfur kadar parlak... Fakat ne yazık ki yarı beline kadar caddenin altında kalmış. Bu bir şey değil. Solundaki çirkin bir bina kolunu alıp minaresine sarılmış, gırtlğından boğuyor. Sağında, yani deniz tarafında cephesini örten lenduha depo ise malûm, kaç kere yazdık; “Yıkınız, defediniz, ayıptır, günahdır, elâleme karşı utandırıcıdır, lânet okurlar!” dedik. Hatta İstanbul mebuslarına düşen vazifeyi de hatırlattık.

Bildik bileli, nedense İstanbul mebusları intihap dairelerinin imar ve güzelleştirme işlerine bütün öteki vilâyetler mebuslarından daha kayıtsız, daha alâkasızdır. Meşrutiyet’te ve tek parti sisteminde böyle idi, çok partili devirde de alâkasızlık ananesi devam etmektedir. Haniya İstanbul’un

demokrat mebuslarından hangisi şimdiye kadar şehir lehin e ağzını açtı, kalemini kullandı? Hemen hepsi de büyük politikacı, dâvanın basitine tenezzül etmiyorlar; bunlar yüksek mühendis, yüksek mimar gibi “yüksek mebus”! Evet, Azapkapısı’ndan geçiyordum, Sinan’ın muhteşem eserini perdeliyen o yıkılası depo yok mu, yıkılacağına tamir ediliyor. Hem de âlasından... İç duvarlarına kanarya rengi yağlı boya sürölmek, kuş kafesine çevrilmek şartile! Ulaştırma Bakanlığı’nın elinde olduğu söylenen binaya bakalım kim, hangi şube kurulacak ve kim bilir tamiri için ne harcandı, döşenmesine ne harcanacak? Üzöldüğüm nokta şudur ki bir kere, böylece pırıl pırıl süslendi, bir depodan ortaya Küçüksu veya Tophane kasrı gibi bir bina çıktı mı artık ondan kurtulmamız ihtimali mahşere kalır. Sokollu Camii’nin denize nâzır, seyredilir, seyredilip ettirildikçe övünölür, ecnebi ziyaretçilere muzaffer mazinin mukaddes bir sanat eseri mahiyetinde gezdirilir mahiyeti asırlar içinde kaybolmuş demektir.

Depo aslında kaç paralık yapı idi? Tamirine kaç misli harcandı? Sinan’ın tıraşide bir âbidesini kapatmağa değermiydi? Bize bir *Güzel Eserleri Koruma Bakanlığı* değil, diktatörlüğü mü lâzım!

Akşam, 20 Kasım 1947

YER ETMEK LAZIM

Şaşmamak, aynı zamanda memnun olmamak mümkün mü? İstanbul'da birdenbire bir polis faaliyeti belirdi. Bu polisin iki günde tam 153 şoför hakkında ceza zaptı kestiğini öğrendikten başka şimdi bir de sinema ve maç biletleri karaborsacılığını önlemeğe hazırlandığını işitiyoruz. Sinema ve stadyumlar civarında memurlar bulundurulacak, bilet karaborsacılığına girişenler –ellerindeki biletleri imhadan sonra– mahkemeye sevkedilecekmiş. Mükemmel! Demek ki hükümetin tasarladığı gibi şehirde polis kadrosu takviye olunur ve bu fikri takiple iş görülmesine devam edilirse İstanbul zabıta bakımından medeni bir manzara ve bir hüviyet alacak, yıllardan beri sürüp giden başıbozukluk nihayete erecek. Aman, gidişi bozacak tahviller ve âmir, memur değişiklikleriyle pişmiş aşı soğuk su katmıyalım. Bakıyorum, uzun yıllardan beri mütemadiyen âmir ve şube müdürü becayişlerine, hatta bazen lüzumsuz terfi ve tâyinlere uğrıyan daire İstanbul Emniyet Müdürlüğü'dür. Mübarek makam vali fideliği oldu. Teşehhüt miktarı duranlar bile valiliklerle kayrıldılar. Galiba, zabıta umurunu pek muvaffakiyetle göremiyenler de görenler misali aynı usulde mükâfatlandırıldı.

Fikrimce İstanbul gibi memleketin en fazla nüfuslu ve en geçit şehrinde liyakatli bir emniyet müdürü için esas me-

sele o müdürün yerinde durması, her bakımdan işleri iyice kavraması, makamını muhafazadan emin olması ve bîlhassa “kapağı valiliğe atmağa bakayım!” fikrine kapılmadan vazifesine sarılmasıdır. Mevki ve şöhreti emniyet kadrosunda kalarak yapmak ne güzel şey! Bu, ayrıca ve faraza Paris gibi muazzam şehirlerin anane ve usulüne de uygundur. Bir Lépine, bir Chiappe o şeraitle meşhurlaşmışlardır. İsimleri hâlâ unutulmamıştır, unutulmıyacaktır da... Pek mühim hükümet değişiklikleri olmadıkça Paris polis müdürlerinin yerlerinde kaldıklarını, hatta bazen seçimler bir partiden öbürüne ekseriyeti verdiği halde onlara yine ilişilmediğini kim bilmez? Filvaki tamamilе sağa veya sola kaymış bir hükümet için polis müdürlerini muhafaza akla gelmez. Lâkin programları fazla bir ayrılık göstermeyen partiler daima Lépine veya Chiappe gibilerinin tecrübelerinden faydalanmağı tercih etmişlerdir.

İyi ve medeni bir polis partilere değil, meşru otoritelere hizmet eder. Nerede bizde ismi Lépine gibi hafızamıza işlemiş bir polis müdürü tipi? Elli yıldır, öylesini görmedik ve bu değişmelerle de göremeyiz, elbette!

Akşam, 12 Aralık 1947

SEBEP BULAMIYORUZ

İstanbul'u hiç bilmeyen bir adama –bu adamın büyük bir ilim ve irfan sahibi olması şart değildir– İstanbul şehrinin bir haritasını gösterseniz ve esas şehirden kısa bir deniz mesafesile ayrılan Anadolu yakasını şu meskûn şeklile işaret etseniz ilk sözü ne olabilir? Haritaya bakar, iki sahil arasında köprüler bulunmadığını görür, der ki: “Elbette mükemmel birçok feribotlar işliyordur; otomobiller, otobüsler bir taraftan öteye kolayca geçtiği gibi trenleriniz de vagondan ne ahaliyi, ne eşyayı indirmeden karşı kıyıya ulaşıyordur!” Ne cevap verirsiniz? Acıklı vaziyeti mahcubiyete düşmeden anlatabilir misiniz?

Meğerse 70 şu kadar yıl önceki idare yenilik yanmak bakımından kendinden sonra gelenlerden çok daha ileri zihniyette imiş ki o zaman akletmiş, Frenk diyarından zamanına göre son sistem sayılan iki feribot getirtmiş, işletmeğe başlamış. Onlardan biri galiba *Sahilbend*'dir ki inşa tarihi 1871'dir; yani 77 seneliktir; Fransa-Prusya Harbi'ne ve III. Napoleon'un sukutuna raslar. Aman Yarabbi! İnanılır iş mi? Bu *Sahilbend*'dir ki daha düne kadar çalışıyordu, belki de hâlâ çalışmaktadır. Kendinden bir yaş küçüğü *Suhulet* de yine belki hizmettedir. Onlara Haliç'te yapılmış bir tanesi de ilâve edilirse İstanbul şehrinin 77 yılda, bilhassa araba

vapuru diye ısmarlanıp yapılmış feribot listesi tamamlanmış olur. Bunu bir yabancıya söylemek lâzım gelince nasıl hicap duymazsınız? “İki büyük cihanın mültekasinde, Türk vatanının zineti, Türk tarihinin serveti, Türk milletinin gözbebeği” tasvirleriyle Atatürk’ün değerini belirttiği ve “mülteka”lığına ehemmiyetle işaret ettiği İstanbul, o “iltika” yani “karşılaşmak-buluşmak” keyfiyetini XX. asırda bu *Sahil-bend* veya şehir yolcu vapurundan bozma köhne *Bağdat*’la mı yapmalıydı?

Asıl acayibi şudur ki dünya tezgâhlarına çeşitli vapurlar ısmarladığımız ve dünya limanlarından ne bulursak aldığımız bu faaliyet devrinde de yine feribot siparişi yahut mübayaası ihmale uğramıştır. Şehrin ancak Anadolu yakasına yayılmak ve ahalisini kolayca taşımak suretile ferahlayacağı; muntazam, süratli, yeni tarz araba vapurları işlediği takdirde mesken buhranından büyük nispette kurtulacağı hususunda herkes birleşmiş, gözünü Denizyolları İdaresi’ne dikmiş beklerken bu ihmal, bu kayıtsızlık nedir? Araba vapurları ısmarlamakta uğursuzluk mu tevehhüm ediliyor? Bir falcı karı mukavelenameyi imzalayacakların idbara uğrayacağını mı haber verdi? Başka sebep bulamıyoruz.

Akşam, 28 Ocak 1948

ÜÇ BEYOĞLU LAZIM

İstanbul'un nüfusu bir muamma olmakta devam ediyor; kimse resmi rakamların doğruluğuna inanmıyor. Deniliyor ki:

“Şehir halkı son sayıma göre 850.000'den ibaretmiş; yıllardan beri mühim bir yükselme de kaydedilmiyormuş. Fakat bu kalabalık nedir? Sokaklara sığmıyan, caddeler almıyan, nakil vasıtaları yetuneyen, meskenler kâfi gelmeyen müthiş, muazzam ve günden güne arttığı duyulan kalabalık?”

Hakikaten öyle! Bizler gibi İstanbul'un –İstibdat, Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet– dört devrini idrâk etmiş olanlar bu şehri şimdiki kadar tıka basa insanla dolu halde görmemişlerdir. Her semtte daima kiralık ev bulunurdu; nakil vasıtalarının her çeşidinde de oturacak yer... Pek mahdut miktarda olmakla beraber sinemalarda nöbet beklenmez, içkili mahaller kapı önlerine kadar ıskarça hale gelmez, muayyen saatler haricinde Galata Köprüsü bile insan seli nedir bilmezdi.

Gözlerimize mi inanalım, nüfus kayıtlarına mı?

“Meselenin akla en uygun izahı şu: Halk ayaklandı; yani evinde oturamaz, sokağa çıkmadan duramaz oldu. Ya iş, ya eğlence herkes kendini dışarıya atıyor. Vaktiyle ekseriyet gezginci yahut iş sahibi değildi; memlekette bir ev hayatı

hüküm sürerdi; bilhassa kadınlar için! Şimdi sokak kalabalığını arttıran kadındır, yine kadının umumi hayata karışması yüzündendir ki nüfusumuz kabarmış tesiri yapıyor.”

Doğru... Enderuni Vasıf'ın “Olma sokak süpürgesi kadın, kadıncık ol” dediği devir ve zihniyet uzakta kaldı. Bu şair her halde etek ve yürüyüş meraklısıymış; zamanındaki uzun ferace eteklerinin sokakları süpürmesinden hoşlanmazmış. Fakat al renkte Lahur şala bürünmüş olan belki de üryan bir “gülendam”ın temiz bir yerde, meselâ bir divanhane de salınıp gitnesini seyirden zevk almış ki o şala bakıp:

“Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün” diye zarif telmihler yaparmış.

* * *

Sokaklarda kadın kalabalığı büyük yer tutuyor; hatta bazı defa –meselâ akşam üzeri Beyoğlu Caddesi'nde– hemen hemen erkeğe müsavî bir nispeti bulunuyor. İkinci saatlerinde de tramvayları, otobüsleri dolduran yine kadınlardır.

Benim gibi sokağa ancak o sularda çıkanlar nakil vasıtalarına girdiler mi çok defa kendilerini münhasıran bir kadın cemaati ortasında bulurlar; hoşlanmakla beraber azıcık da tuhaflaşırlar. Etrafta başka erkek aradıkları bile olur. Niçin ararlar? Sebebini epeyce düşünmüşümdür; lâkin kendi noktai nazarımdan, kendi yaşıma, başıma göre:

Önce o cemaati kâfi derecede memnun edemediğimi anlarım; “Benim yerime şu tramvaya yakışıklı bir adam girseydi elbette daha iyi karşılanırdı,” derim. Sonra kendimi

biraz da iç ağası, harem ağası vaziyetinde, kadınlar arasına girmesinde pek mahzur görülmeyen bir muhafıza benzetir, sıkılırım. Daha sonra tek başıma kaldığım için serbesliğimi kaybeder, serbesçe bakamam; lüzumundan fazla ciddi bir tavır alır, ağırbaşlılık takınırım. Biletçinin rahatını ve zevkini kaçırdığıma, “Nereden de geldi şu kır saçlı... ne âlâ, biz bize gidiyorduk!” diye söylendiğine hükmeder, kızarım. Hülâsa yerimi yadırgar, tabiliğimi kaybederim. İnince de hem ferahlarım, hem de “Tuhaftı, hoştu!” der, acayip bir üzüntü duyarım.

Mamafih son zamanlarda –ne oldu, bilmem– bu harem tramvaylarına pek raslanmıyor. İkinci arabaları da sabah ve akşamınkilere benzerdi; yolcular muhtelit... Gün geçtikçe, saatlerle alâkalı olmadan kadın erkek, hepimiz öteye beriye koşuşur hale gelmekteyiz.

Vaktiyle öyle saatler olurdu ki faraza Beyoğlu’nda bile ecnebiler top oynardı denemez amma etrafta bir boşluk duyulur, rahat yürünebilirdi. Vapurlar da aynı vaziyetteydi; öğle ile akşam seferleri arasında bir tenhalık sezilirdi. Şimdi günün her saatinde, her yer mahaşarallah!

* * *

Gece yarısından sonra Taksim durağında görüyorum: Şişli tarafına giden arabalara binen binene! Başımı çeviriyor, İstanbul cihetine yollanan tramvaylara bakıyorum, adam almıyor! Eskiden o saatlerde Şişli-Aksaray seferini kim göze alırdı? Hele kadın ve çocuklar rüyalarında görseler hayra yormazlardı.

Şüphe yok ki İstanbul'u fazla kalabalık gösteren budur; mesafe ve saat mefhumlarına artık kıymet verilmemesi, ev hayatının kimseyi tatmin etmemesidir. Kadın fazla sokakcıl olduğu gibi erkek de kadının çoğaldığı sokaklarda gezginciliği kendini fazla verdi.

Fakat kalabalığın bir sebebi de iş ve memuriyet yerleriyle ikametgâh semtlerin birbirine uzaklığıdır; daha doğrusu iş hayatı ile alâkası bulunmayan Beyoğlu tarafının birdenbire rağbet bulmasıdır. Talimhane'ye apartımanlar yapılması bu rağbette en mühim rolü oynadı. Tabiidir ki yangınlar yüzünden eski İstanbul kısmının daralması, modern ve monden denilen hayata uzak kalması, konfordan mahrumiyeti de hesaba katılmalıdır.

Şehrin sıklet merkezi Beyoğlu'dur. Akın oraya... Zira her şey orada! Sayfiyedekiler de oraya uğramadan yapamıyor. Sanki Beyoğlu herkese ziyareti şart bir mukaddes dağdır; üzerinde, yanında, civarında ikamet edenler ise cennetliktir; bütün yollar Beyoğlu'na çıkıyor. İstanbul'da Beyoğlu'na çevrilip yine buradan geriye dönen bir girdap vardır.

Bütün kuvvetimizle de o semti mâmurlaştırmaktayız: Kapalı ve açık tiyatrolar, geziler, spor sarayı, numara numara parklar, stadyumlar, âbideler, ne varsa... Öbür taraf henüz yarı metruk halde. Sultanahmet Parkı uyukluyor; Aya-sofya bomboş; Atatürk Bulvarı sadece bir geçittir; Beyazıt Meydanı'nda sular karardı mı hayaletler dolaşıyor.

Ahalisi kendisine lüzumlu bütün teferruat ile muhtelif yerlere taksim edemediği içindir ki İstanbul'da nüfus miktarına uymayan gayri tabii bir kalabalık göze çarpıyor.

Zaten sahası haddinden fazla büyük, dağınık tutulmuş

olan şehir derlene toplana dar bir tepe üstüne inhisar etmektedir. Ne ararsanız oracıktadır; nerede bulunsanız oraya koşacaksınız; gözler ve gönüller hep oraya çevrilip bağlanmıştır. Varsa Beyoğlu, yoksa Beyoğlu!

O Beyoğlu ki tırmanmak için henüz tam mânasile bir tek yolu bile yoktur.

* * *

Eski zamanlardakine kıyasla kalabalık gösteren sebepler şunlar oluyor: 1. İstanbul tarafının boşalması; 2. Beyoğlu'na hücum; 3. Kadınların cemiyet, iş, eğlence hayatına katılması; 4. Zaman ve mesafe mefhumlarının kıymetten düşmesi; 5. Apartuman usulünün büyük bir insan miktarını küçük bir mesahaya toplayabilmesi...

Çocukluk ve gençlik devirlerimizde meselâ Sarıyer'e, Beykoz'a gitmek icabedince değil kadınları, erkekleri bile bir düşünce alırdı; günlerce evvelden bahsi geçer, bu yolculuğa âdeta deniz aşırı, uzak bir mahiyet verilirdi. Bugün alelâde işlerdendir.

Düşününüz ki Sarıyer'den İstanbul'a son vapur gurup-tan yarım saat evvel kalkardı; Haydarpaşa vapuru da köprüden son seferini yine o sıralarda, güneş henüz batmadan yapardı. Tramvaylar geceleri işlemezdi. Binâenaleyh ekseriyet –Ramazan geceleri müstesna– akşam ezanları okunmadan yerli yerine döner, Beyoğlu hariç, her tarafa derin bir ıssızlık çökerdi.

Gece hayatı yoktu; uzak semtlere ise ancak gece yatusına gidilirdi. Bu suretle de gece kalabalığı olmazdı. Gündüzleri

ise çoğumuz işimize yakın semtlerde oturur, nakil vasıtalarına başvurmadan evimize yayan gelir, gider, etrafa dağılmış vaziyette yaşardık.

İstanbul kadını alışverişini nihayet Kapalıçarşı'da ve sonraları Sultanhamamı ve Mahmutpaşa'da yapmaz mıydı? Üç arşın şerit almak bahanesile de ikide bir sokağa fırlamazdı, tabii! Zaten bir devir geçinmiştik ki kadının sokağa gitmesi sabahleyin erkeğinden izin almasına bağlıydı; yalnız çıkması ise imkânsızdı.

O şartlar dahilinde sokak kalabalığı en aşağı dörtte bir eksilirdi. Şimdiki kalabalığın yüzde yirmi beşinden fazlasını kadın teşkil etmektedir. Tramvaylarda müsavi olduğumuz zamanlar çoktur. Sinemalarda ekseriyettedirler; plâjlarda da öyledir. Yerli musiki konserlerinde, komedi tiyatrosunda erkeğin aralarında kaybolduğu da görülüyor.

Demek ki İstanbul nüfusu artmamış, bir nevi “mektume-gizlenmiş” nüfus da ninelerinin hıncını çıkarmak istercesine, şiddetle ve lüzumsuzca seyyar hale gelmiştir.

* * *

İstibdat Devri'ne koca bir imparatorluğun payitahtı ve bütün devlet dairelerinin merkezi olması itibarile İstanbul hiç şüphesiz bugünkünden daha meskundü; bağrında daha büyük bir nüfus yaşatırdı. Meşrutiyet'te de nüfus eksilmedi.

Lâkin bu nüfusun kadın kısmı, yarısına yakını ortalıkta pek görünmezdi.

Mütarekede de şuradan buradan akın etmiş kadınlı erkekli yabancı insanlarla bir aralık nüfus miktarının bir

buçuk milyona vardığı tahmin olunmakla beraber yine de ne caddelerde, ne nakil vasıtalarında şimdiki kalabalığa raslanmazdı; tramvaylarda yer bulduğumuz çoktu. Zira kadın henüz tamamiye açılmamış, henüz sokağa taşmamıştı. Haydarpaşa vapurlarında kendilerine ayrılan dar yere sığarlardı, tramvaylarda da perdeden dışarı çıkmazlardı.

Halkta –iyi veya fena... tahlil etmiyorum– eğlence düşkünlüğünün de bu kadar artmadığı muhakkaktı.

Köprü kalabalığını eski üç devirde de gözümün önüne getiriyorum: Araya nadiren kadın karışmış bir erkek akını! Hiç de hoş değildi, itiraf ederim. Şimdi, günün her saatinde o kalabalık kadınlıdır; şüphesiz daha eğlenceli ve daha medeni manzaralıdır.

Vapurlara girişi de hatırlıyorum: İskelelerdeki ayrı bir bölmeden salına kırita bir avuç kadın çıkardı; ağır ağır yürüyerek kendilerine tahsis edilen yerlere geçerdi. Biz koşa koşa önceden güvertede yer alırdık ki o nazlı nazlı gelişi yukarıdan hayran hayran seyredelim!

Bugün omuz omuza, birbirimizi itiştire kakıştıra giriyoruz; onlardan evvel yer kapmağa bakıyoruz. Sayıları da Allah eksiltmesin erkeklerinkinden pek düşük değildir. Geçen gün Kadıköy vapurunda orta salonun bir bölmesini merak edip saydım: Erkekler yalnız beş fazlalıkla ekseriyette idiler!

İşte, İstanbul'da nüfus arttığı kanaatini yaratan başlıca sebep budur: Mektum kadın nüfusunun umumi hayata var kuvvetile karışmasıdır.

Kadın hürriyetini tahdit edemiyeceğimize göre iş şehir plânına dayanıyor: İstanbul'da birbirine uzak üç Beyoğlu'na

ihtiyaç vardır; kalabalığı üç ayrı istikamete götürüp dağıtacak üç Beyoğlu!

Filvaki her büyük şehirde başka semtlere üstün bir Beyoğlu mevcut olursa da öbür Beyoğlu da mesela bizim şimdiki Fatih, Beyazıt, Kocamustafapaşa halinde değildir. Her türlü malzeme ve teçhizatile kendi başlarına birer âlemdir; kalabalıkları dağıtmağa yararlar.

Bugünkü İstanbul'da böyle olmadığı içindir ki insan kitleleri bir tek semte yollanmakta, yollanınca da hem nüfus fazla görünmekte, hem de zaten ona göre tutulmamış yollar tıkanıp kalmaktadır.

Yarının İstanbulu, şehre benziyecekse ayrı ayrı yerlerde üç Beyoğlu ister.

Akşam, 1 Şubat 1948

MAVİ KÖMÜR – PASTEL KÖMÜR

Memleketimize gelip bir müddet yaşayan ecnebler arasında bazısı vardır ki vaktini boş geçirmez, ihtisas ve merakı ne ise o vâdide etüdlar yapar; yurduna yeni malûmat ve irfanla döner. Bir yüksek mühendis anlattı; ecnebi profesörlerimizden biri ona demiş ki: “Amerika’da basılmış bir kitap gördüm; muharriri Robert College’de hocalık yapmış bir zat... Adamcağız İstanbul’da kaldığı yıllar zarfında iş edinmiş, bütün Boğaziçi akıntılarını uzun uzun incelemiş, sürat derecelerini ölçmüş. Eserinde cereyan kuvvetindeki intizama bilhassa dikkati çekiyor ve buna nazaran o akıntılardan elektrik istihsâli mümkün olacağı anlaşıyor. İyice tetkik edilse belki şu, önümüzde akıp giden mazi kömürden âzamî istifade ve siyah inciden büyük tasarruf imkânı bulunur.” Pek iyi aklımda kalmadı amma akıntı kuvvetine *pastel kömür* ismi de verilirmiş galiba...

Mesele isimde değil, işi incelemede. Belki bu da az çok yapılmış yahut o fikir üzerinde duranlar olmuştur. Acaba ne dereceye kadar tahakkuk kabiliyeti vardır? Gerçekten mümkün ve istifadelî midir? Bir kere ihzarî etüdlere girilse, girilmişse halk tenvir edilse fena olmaz. Bizim gibi o yüksek ilimlerden nasib almamışların bir şey söylemek, hele iddiaya kalkışmak hakkı yoktur; sadece hatırlatırız. Hatırlatırken de

faraza Kandilli ve Arnavutköyü akıntılarını göz önüne getiririz; manzarasından ürker, kudretlerini cahil bakışile tasdik ederiz. Filvaki şu Boğaziçi akıntı itibarile değme deniz geçitlerine meydan okuyacak bir zenginlikte olsa gerektir. Üstünden görülenlerden başka rivayete bakılırsa, içinde de daha dehşetle, heybetle akanlar varmış. Ufak haritalar bile bunları işaret ederse de elektrik istihsali niyetile tetkikten geçirildikleri şüphelidir.

Boğaziçi kaç bakımdan dikkate lâayık, istifadeye elverişli değildir ki? Kıyıları mı? Sırtları, tatlı suları, değişik manzaraları, akıntıları, anaforları, yakamozları mı? Fakat hepsinden ehemmiyetlisi balığıdır. Amma en iptidaî şekilde kalmış olanı, hemen hemen hiç himmet görmemiş, acınacak halde bulunanı da odur. Harbde balıkçılığa mahsus mantarı kadın ayakkabılarına, ipliği öteye beriye harcamıştır; henüz medenî mânada bir buzhane, bir konserve fabrikası, bir balık hâli kuramadık. İstanbul'un balıkpazarına göz atmak kâfi. Ne talihsiz bir balıktır ki oraya düşse! Binâenaleyh Boğaziçi gerek sanat, gerek ticaret, gerek turizm bakımlarından henüz bâkir haldedir. Hâlbuki bir devlete bir Boğaziçi yeter denilse sezadır; öyle bir hazinedir.

Akşam, 2 Şubat 1948

BUNA DA ŞÜKÜR...

Son dokuz sene içinde imar yahut güzelleştirme ve yenileştirme bakımından İstanbul bir şeyler gördü mü? Böyle bir suale üç türlü cevap verenler oluyor:

1. Adam sen de... Esası bırakıp teferruat ve malâyaniyât ile vakit kaybedildi; boşuna para harcandı!

2. Plânlı hareket edilmedi; bir oradan, bir buradan, çeşmiçerezlik edildi.

3. Her şeye rağmen epeyce güzel, lüzumlu işler yapıldı; kaybetmedik, kazandık.

Ben üçüncü şekilde düşünenlerdenim; suale ikinci şekilde cevap verenleri tamamen haksız bulmamakla beraber!

Evet, keşke zaman ve tahsisat müsait olsa, devlet yahut bir sermayedar grubu fedakârlığı göze alsaydı da İstanbul –önce kanalizasyonu, bol su ve bol elektriği, ana caddeleri temin edilmek şartile– daha radikal bir şehirleştirme yüzü görseydi... Bunu kim istemezdi? Körün istediği bir göz, iki olursa ne söz?

Yine keşke bir taraftan o birinci derecede imar hamleleri başarlırken belediyenin bu şube dışında mükellef olduğu diğer ehemmiyetli işler, belediye zabıtası muamelâtı da tekemmül etse, gıda ve havayıcı zaruriye kontrolları da medeni bir esasa bağlanmak yoluna girseydi... Hepimiz bunu

isterdik; istenecek, istemekle tükenmiyecek daha birçok işler vardı.

Öyle olmakla beraber yeni rejimin kuruluşundan 1939 yılına kadar yapıldığı gibi bir de elini hiçbir şeye sürmeyip bütün tahsisat harcandığı halde uzaktan seyirci durmak vardı.

Sanki o imara elverişli, sulh ve sükûn ile geçen ucuzluk devrinde bahçe, merdiven, süs yapılmadı da su bolluğu, ışık, cadde, kanalizasyon, sağlık ve gıda kontrolü, meselâ süt ve ekmek meselesi mi sağlandı?

Ne onlara ne bunlara yanaşıldı. En iyi yapılan ve ön plâna alınan belediye işi garlarda yolcu karşılamak, yolcu uğurlamaktan ibaret kaldı.

* * *

Demin “bahçe, merdiven, süs” kelimelerini kullanmıştım. Acaba 1939’dan sonra imar hareketi sadece bunlara mı inhisar etmiştir? Ortada bir Nişantaşı çocuk bahçesi, bir Dolmabahçe merdiveni ve birkaç bina cephesi badanalanması mı göze çarpıyor? Fikrimce yalnız Yıldız Parkı’nın belediyeye maledilip halka açılışı bile şehir tarihi için kıymetli hizmettir. Hâlâ kapıları örtük, içerisi ıssız, Belçika Kongosu’ndaki yabani ormanlar gibi içine insan ayağı basmaz halde kalabilirdi. Filvaki bugün o parktan henüz lüzumu kadar faydalanamıyoruz. Fakat yarın? Yıldız Parkı’nın yarını parlaktır.

Şehir sadece Yıldız Parkı’nı değil Emirgân’daki Hidiv İsmail Paşa, Çubuklu’daki Hidiv Abbas Halim Paşa, Çamlıca’da Suphi Paşa korularını da kazanmıştır. Bunlar da yarının yıldızlarıdır.

Emirgân korusu düşününüz ki yüksek duvarlarla çevrili, içinde akar suları, havuzları, gölleri, kaskatları, müteaddit köşkleri, ahırları, bekçi binaları, meyva bahçeleri de bağlarıyla 323.000 metrekarelik bir malikânedir. Bir zamanlar –dediğim yolcu karşılama ve uğurlama devrindeydi, galiba!– 27.500 liraya satılığa çıkarılmıştı ve satılmıştı da...

Hem müzayedeye iştirak eden belediye memurunun önünde bağıra bağıra elden kaçırılmıştı. Neden mi? Memurun ve asıl baştaki âmirin neye hamledeceğimizi bilemediğimiz idaresizliği yüzünden: Memura gûya tezyit salâhiyeti verilmemişti ve bir zengin beş, on lira arttırınca mal onun üzerinde kalmış. Belediye memuru ağzını açmamıştı.

Gitti gider, daahi gider!

Bereket 1939'dan sonra akli başına gelen belediye, büyük koruların arsa haline sokulup parça parça satılarak mahvedilmesini önleyen bir kanunla o malikâneyle eski müzayedeye fiatinin dört mislisine, yani yine bedava denilecek bir fiyata satın alıyor, şehrimize kazandırıyor.

Yaptırdığı merdivenleri bir suç saysak bile şu himmeti üzerine belediyeyi o suçundan tebriye etmek insafını göstermeliyiz!

* * *

Dokuz yıl içinde büyüklü küçüklü kaç meydan genişletilmiş veya açılmıştır? Epeyce... Meselâ Eminönü, Taksim, Kabataş, Sirkeci, Beyazıt, Üsküdar, Unkapanı, Şişhane, Galatasaray köşesi, Aksaray, Tepebaşı etrafı, Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Dolmabahçe meydanları. Daha vardır, belki...

Kaç cadde açılmış, düzenlenmiş veya genişletilmiştir? Birçok... Meselâ Atatürk Bulvarı, Refik Saydam, Yerebatan, Topkapı Londra Yolu, Kasımpaşa-Feriköy, Evliya Çelebi, Meyit Yokuşu, Şişli-Taksim, Boğaziçi, Anadolu yakasında Üsküdar-Beykoz, meşhur Bayıldım, Kâğıthane, Kadıköy-Haydarpaşa rıhtım yolu, Ayaspaşa-Dolmabahçe, Tarlabası. Aklıma gelenler bunlar, fazlası da olacak, zannederim...

1925-1938 yıllarında Boğaziçi'ne kıyı boyu gidebiliyor muyduk? Beyoğlu'nda ikinci muntazam bir geçit, Şişhane-Tozkoparan-Tarlabası Caddesi var mıydı? Açılmasaydı şimdi halimiz nice olurdu?

Yapılanlar, o yollar elbette pek geniş, dönemeçsiz, bir ucundan bakınca gemici dürbünü gibi öte başı görünen düzlükte değildir; lâkin hiç yoktan, hele eskisinden iyidir. Uyuşukluk devrinde bir Galatasaray Karakolu'nu yıkmak, Yüksekalkadırım'ı az çok tehlikesizce turmanılır hâle sokmak, önce kıyametleri koparıp sonra içinde çalıp oynadığımız bir Taksim Gazinosu kurmak bile mümkün olamamıştı!

Ya Kurbağalıdere'nin temizlenmesi?

İstibdat zamanından beri bahsi geçip ha bugün, ha yarın başlanacağı söylenen o ufacık iş kâğıt üstünde ve gazete havadisi şeklinde kalıp gidiyordu. Sanki Süveyş veya Panama Kanalı'nın açılması gibi "mu'zamat-ı umur"dan ve yeni bir "acaibi-seb'a-i-âlem" dendi; Manş Denizi altından tünel kazılması yahut meşhur Herkül efsanesindeki Augias ahırlarının temizlenmesi kabilinden bir harika ve bir masaldı. Uzun sulh devrinde onun hakkından bile gelememiştik.

Bunlar yapılmıyordu da asrî fırınlar mı kuruluyor, süthaneler mi açılıyor, Elmalı Bendi genişletilip Terkos

Gölü'nün ana boruları mı değiştiriliyordu? Ne küçük ne büyük tek faaliyet gösterilmiyordu.

Ha, unutmıyalım: Galata Köprüsü ara sıra boyanıyordu!

* * *

Bina yapmak veya harabeye dönmüş binaları yenilemek hususundaki gayreti bilhassa kaydetmek lâzım: İşte Mısırçarşısı; işte Beyazıt, Süleymaniye ve Gazanferağa medreseleri; işte Haseki Darüşşifası! Şebsefahatun Camii ile bir kapı olsun kazanan Yerebatan'ı da bir tarafa kaydediniz.

Yeni binalardan Taksim ve Florya gazinoları, Kadıköy ve Eminönü halkevlere, Açık hava Tiyatrosu, İnönü Stadyumu, tenis kulübü, birkaç ilköğretim yine son dokuz senenin eserleridir. Listeye birkaç hastane ve sanatoryum ilâvesini unutmuyorum.

Fikrimce Aşiyân Müzesi bile himmet mahsulüdür; köşk bir ecnebiye satılıp gidecekti. İyi mi olurdu? Bugün hamdolsun boş durmakla beraber yoksul münevverler için bir "Dinlenme Yurdu" bulunmasını kabahat mı sayacağız?

Haydarpâşa-Kadıköy Rıhtımı'nın hali ne idi? Çöp arabaları ile sütçü beygirleri geçmekte zorluk çekiyordu; şimdi tramvay işliyor. O tramvay ki köprüsüzlük yüzünden –elini başının arkasından dolaştırarak kulağını gösterircesine– Kadıköy'e döne kıvrıla, gacırdıya gucurdıya akıl ermez kavisler çizerek güçbelâ varabiliyordu.

Serkldoryan Bloku'nun satın alınması da mühim başarılarından biridir. Düşünmeli ki bu blokun içinde Melek, İpek ve Sümer gibi üç sinema, birçok dükkân var. En az 10 milyon lira değerinde bir blok! İstanbul Belediyesi, belediye

olalı öyle bir mülke sahip olamamıştır. Keşke sözümüzü dinleyip Ragıp Paşa Köşkü'nü de elde etseydi...

Sürpagop Mezarlığı'nı, İngiliz Hastanesi'ni ve saireyi saymıyalım mı?

Bütün bunlar hakkında tenkidlerde bulunmak mümkündür; netekim yeri geldikçe ben de itirazlara girişmemiş değilim. Belediyeden de, başka herhangi resmî ve yarı resmî müesseseden de bir çıkarım ve beklediğim yok. Fakat muhakkak olan şudur ki 1939'dan beri harb vaziyetine rağmen yapılanlar –daha ewel sulh zamanında yıllarca yapılmıyanlar düşünülünce– âdeta şaşırtıcı denilecek kadar çok ve ehemmiyetlidir.

Amma İstanbul bir gayya kuyusudur; öyle beş, on, yirmi münferit imar eserile ne tamamilen yenileşebilir ne de güzelleşmiş olur; verileni yutar, göstermez.

* * *

Farzedelim ki son 9 senede belediye başkanı şöyle düşünseydi: Dünyanın harb ve karmakarışık yalancı sulh felâketi sırasında imarla meşgul olmak, şehre biraz çeki düzen vermek imkânsızdır. Hakiki sulh yıllarında bile yapılmıyanı şimdi yapmağa kalkışmak muhakkak başarısızlıkla neticelenir. İyisi gerçek barışı beklemektir. Biri çkar da “nedir bu uyuşukluk, hareketsizlik?” derse mazeret meydanda, cevap hazır: “İnşallah sulh ile beraber işe başlayacağız. Hele biraz ucuzluğa, biraz feraha, gönül rahatına kavuşalım. Benden harb şartları içinde sulhta yapılamıyanları istemek insafsızlık olmaz mı?”

Hepimiz tasdik ederdik, “Doğrudur. Bekliyelim!” derdik.

Beklerdik. Bekleyince de Eminönü Meydanı’nın açılması yarıda kalırdı; Mısırçarşısı yer yer çökerdi; Süleymaniye Tıp Medresesi ile Haseki Darüşşifası’nda yine serseriler yatar kalkar, Gazanferâğa Medresesi’nin tunç sütun başlıkları ve parmaklıkları çalınıp kırılmakta devam ederdi.

Beklerdik. Atatürk Bulvarı açılmaz, Refik Saydam yolu toz koparan halinde kalır, Tarlabası geçit vermezdi. Şimdi de artık İstanbul-Beyoğlu arasında sadece tek caddeden gider gelir, seyrüsefer tamamen durur, her taraf tıkanırdı.

Beklerdik. Hem bir gelir kaynağı, hem lüzumlu bir şehir tesisi olan Açık hava Tiyatrosu bir hayal gibi düşünülür, spor sarayı akıldan bile geçmezdi. Taksim gazinosu kurulmamış olacağından akın eden resmî misafirlerimizi ağırlayacak münasip bir dam altı bulamazdık; Boğaziçi’ne sadece Maslak yolundan gider, İstinye-Rumelihisarı arasındaki hali aşamazdık; bu yoldan vızır vızır otobüsler işlediğini görmezdik.

Beklerdik. Kabataş İskelesi önünde araba sığacak yer kalmazdı; Yıldız Parkı’na adım atılamazdı; bahsi geçen büyük korular harb zenginlerinin eline geçerdi; Serklidoryan Bloku’na da yine onlardan bir blok meraklısı otururdu.

Beklerdik. Fakat artık saymıyalım; isteyen daha epeyce sayabilir ve bu zat insaf ehli ise aradaki farkı görür, hayran kalmasa da şöyle der:

“Hiçbiri yapılmayabilirdi... Yine bir şeyler kazandık! Buna da şükür!

Akşam, 15 Şubat 1948

“ÂBİDEİ HÜRRİYET” HARABESİ

Bir yeri imar ederken mâmur olan başka bir yerin bakımsızlıktan harabeye dönmesine neden meydan veriyoruz? Bu usulde gidersek şehir tam bir mâmurluk manzarası nasıl alabilir? Meselâ gazetelerden öğreniyoruz: Belediye, cidden bakımsız halde bulunan Şişli'deki Abidei Hürriyet Mezarlığı'nı ve binasını tamir ve imar edecekmiş. Pek tabiidir ki epeyce masrafa katlanacak. Halbuki abideye de, bahçeye de yıllardan beri ufak bir bütçe dahilinde bakılsa, işler yüzüstü bırakılmasa idi şimdi yeni emeklere ve masraflara lüzum kalmıyacaktı. Âbidenin ve bahçenin bugünkü vaziyeti hakikaten içler acısıdır. Taşıdığı yüksek isme olsun hürmet göstermemiz, bu isimde bir âbide ile bahçesini düzenli, derli toplu tutmamız lâzım gelmez miydi?

Maamafih hiç değilse hürriyete daha fazla kıymet verip demokratlaşma yoluna girdiğimiz şu sırada abideyi namına lâyük bir şekle sokmak istememiz iyi bir tesadüf oldu. *Âbidei Hürriyet* eskisi kadar ücra bir yerde sayılmaz; şehir tâ yanına yaklaştığı gibi civarda bir de Mecidiyeköyü teşekkül etmiştir; etraf şenlenmiştir. Motörlü vasıtalar ile de bütün Beyoğlu'nun kapı komşusudur. Hele ilkbaharda binlerce ahali akın akın bu tarafa gidiyor. “Hürriyet” adı verilmiş bir abideyi harabe halinde tutmak ve Abdülhamid'in kapattığı

Millet Meclisi salonu gibi bakımsızlığa mahkûm etmek yalnız şehircilik bakımından değil, hürriyet mefhumuna kayıtsızlık ve siyasî terbiye itibarile de çirkindir.

Hatta bana kalırsa *Âbidei Hürriyet* sahasını sadece üstünkörü tanzim bile yetnez; esası zaten mevcut olan tarhlı ağaçlı, az masrafla güzelleştirilmeğe müsait bahçeyi parka ve geziye çevirmeği de düşünmeliyiz. Eğer Meşrutiyet'in ilânı ve irticân önlenmesi hâdiseleri tarihimiz için gerçekten kıymetli ise, neden o günlerin bu yerde birer ihtifali yapılmasın? Bütün kusurlarına ve sonraki aksaklıklara rağmen Meşrutiyet'in ilânı ile irticânın bastırılması inkılâbın temel taşlarıdır; yenilikler onlar üzerine kurulmuştur. Yakın mazimize ait, yüksek isimli bir abideye karşı göstereceğimiz hürmet, daha yeni tarihli abidelerimizi de daima koruyacağımıza bir işaret olur.

Akşam, 10 Nisan 1948

BÜTÜN DÜNYA VE İSTANBUL

Amerikan heyeti yol dairesi başkanı, bir gazeteci arkadaşımıza demiş ki: “İstanbul yollarını şehrin güzelliğine uygun olarak yaparsak Allah sizin yardımcınız olsun; zira o zaman bütün dünya, İstanbul’a akın edecektir!” İşte İstanbul budur, yollar ve yolların getireceği ziyaretçileri barındıracak otellerle teferruatı yapıldığı takdirde bütün dünyanın akın edeceği bir şehirdir. Biliriz, bu dünyada iklim ve manzara bakımından İstanbul kadar güzel, hatta çok daha güzel yerler vardır; belki de zannettiğimizden çoktur. Meselâ dün gece *Sélection* mecmuasında Havai Adaları hakkında bir yazı okudum; peri ülkesinde gezip dolaşmışçasına zevk duydum. Düşününüz ki bu adalarda hararet derecesi 45 seneden beri 24 derece üzerinde gitmiştir; rutubet derecesi de hep 67 kararındadır; 20 yılda güneş yüzü görünmeden geçen en uzun müddet sadece 11 günden ibarettir.

Adalar çiçek ve meyva ülkesidir; her seyyah vapuru gelince yolculara yüz bin çiçek satılabilir. Sahillerde dört mevsim denize girebileceğiniz gibi isterseniz yine dört mevsimde dağa çıkıp, kar üstünde kayak eğlenceleri yapmanız da mümkündür. Daima serin ve lâtif meltemler eser; ne sobaya ihtiyaç vardır ne de vantilâtöre! İstanbul öyle midir? Kışı berbatır; ilkbaharı kararsız ve rütubetlidir; yazın gündeğ-

rusu her tarafı birbirine katar, insanı sersem eder; ancak sonbaharı hoş olur amma bunu da lodolar bozar. Fakat bütün iklim ve şehircilik kusurlarına rağmen İstanbul ne Honolulu'ya, Buenos Aires'e ne de Rio de Janeiro'ya benzer. Hem onlar kadar manzara güzelliğine maliktir, hem de asırlar boyunca tarih yaşatmış muazzam bir âbideler memleketidir. Roma'ya üstünlüğü de deniz kenarında, denizlerle çevrili olmasındadır. Havayollarının icadı da sapalığını izale etmiş, şehrimizi yeniden bir geçit üzerine kondurmuştur. Amerikalı mütehassıs doğru söylüyor: Bütün dünya İstanbul'a akın edebilir ve bu akınlar memlekete milyarlar getirebilir. İstanbul'u idare eden bir belediye için gelir azlığı, bütçe darlığı diye bir kaygı tasavvur edilemez. İstanbul yalnız kendine değil, bir devlete bile yeter. Lâkin şimdiki şartlar ve zihniyetlerle aksine bir yük olur. Elektrik fiatlerine üç kuruş zam yapmaktan medet umarız!

Akşam, 19 Nisan 1948

YENİ BİR MAHALLE

Mesken kiralarının yüksekliğinden bizar olan Amerikalılar Ankara'da, kendilerine tahsis edilen bir arsa üzerine iki bin evlik bir mahalle kuracaklarmış; kulübüyle, gazinosiyle, tenis kortu ile modern bir mahalle. Hem onlar köşelerine çekilerek rahat edecekler hem de Ankaralıları boşalan evlerden dolayı feraha kavuşacaklar. İstifademiz o kadarla mı kalacak? Belki de daha mühim bir şey olacak: Mahalle nasıl kurulur? Göreceğiz. İnşaat ve yeni mahalleler teşkili merakına kapıldığımız pek de başarılı neticeler alamadığımız şu sırada bunun faydasını kimse inkâr edemez.

Fakat Amerikan mahallesinin kamp veya garnizon modeli çerden çöpten, bir müddet barınmak, sonra tası tarağı toplayıp gidince arkada ancak enkazı satılarak yerinde yeller eser şekilde yapılmaması şartıyla! Hatta bunu sadece istemekle kalmamalıyız; nümune bir mahalle temini hususunda kendileriyle anlaşmalı, uyuşmalıyız; esaslı bir mamure vücudunda gelmesini sağlamalıyız. Filvaki ne kadar geçici mahiyette yapılsa yeni mahallenin yine de bizim son zamanlarda şuraya buraya yerleştirdiğimiz mesken topluluklarından daha sevimli, konforlu ve hayatiyetli olacağına şüphe yoktur. Bazı devlet işletmeleri hariç, şimdiye kadar hoşla gidecek yeni mahalle, köy ve memur evleri yapamadığımızı itiraf etmeliyiz.

Gerek Ankara'da, gerek İstanbul'da türeyen mahalleler ne sağlamlık, ne zarafet ne de iktisat bakımından övünülecek şeylerdir. Arsalar pek küçük tutulmuştur; binalar iklim şartlarına uymaz; konfor noksan veya gözbağından ibarettir; az zamanda bozukluklarla karşılaşsınız. Soğuktan donar, sıcağdan bunalır, iğreti gibi oturur, bir türlü sığışamadığınızı anlıyarak üzülsünüz. Denemelerimizin hiçbirisi memnun edici bir netice vermemiştir. Saracoğlu Mahallesi'nin hâlâ mâmur bir manzara alamamasına rağmen neye mal olduğunu hepimiz biliyoruz; mesele Millet Meclisi'ne bile aksederek tenkidlere uğramıştı. Levent Çiftliği etrafındaki mahallenin acayıplığı ise hâlâ gazetelerin pek haklı itirazlarına sebep olmaktadır. İlanlarını okuyup plânlarına göz gezdirdiğimiz yeni mahallelerin yarın alacakları şekle karşı da itimat besliyenlerimiz azdır. Boğaziçi'nden geçerken bir tepe üstünde otuz, kırk kadar evden müteşekkil bir topluluk gözüme geliyor. Sadece önde bulunanlar denizi görebiliyor; ötekiler bunların arkasına saklanmış vaziyette. Hâlbuki arazi o küçük mahallede her evi manzaralı şekilde kurmaya müsaittir.

Diğer taraftan Marmara'nın Anadolu yakasını otuz senedir berbat etmekte devam ediyoruz. Bostancı'ya kadar olan kısımdan ibret dersi almadık; öte tarafını da Pendik'e doğru zevksizliğimize kurban ettik. Buralarda şüphesiz ki pek güzel, çok bakımlı, yeşillikler ve çiçekler içinde köşkler mevcuttur. Lâkin ortada modern mânasile bir mahalle yoktur. Orhantepe'ye mâmure kuracağımıza tüy diktik!

Anadolu'nun ötesine berisine dizdiğimiz yeni köyler ise içler acısıdır, yarı metrûk durmaktadır. Bir de İsrail devleti-

nin yayımladığı broşürdeki köy plânlarına ve resimlerine bakınız. Çölde veya sarp arazide gelişen bu köyler mimarlığın ve imarcılığın şaheserleridir. Şüphe edilmesin: Masraf ciheti de hesaba, kitaba, iktisat kaidelerine dayanıyordur. Sadece gösteriş ve geliri ile gideri düşünülmeden girişilmiş bir yarış olamaz.

İşte bu ve sair sebeplerledir ki Ankara'da bir Amerikan mahallesinin kurulacağı haberi çoğumuz üzerimizde müspet ve müsait tesirler yaptı; fakat dediğimiz gibi kamp değil, mahalle olması şartıyla. Biz modern evsafı haiz, mükemmel bir mahalle vücuda getirecek bilgiden, elemandan ve fitri kabiliyetten mahrum değiliz, elbette! Âlâsını yaparız. Ne çare ki işe âdi hesaplar, aşırı kâr hırsı, hasis düşünceler, iltimaslar, yaranmalar ve hükümet inşaatında da bazan suiistimaller veya fena niyetler karışıyor. Bunları önliyecek, frenliyecek, nâzım rolü oynayacak, hem şehri, hem hemşeriye koruyacak otorite ise namevcut: Belediye! Tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan veya belediye mi hükümetten çıkar, hükümet mi belediyeden? Bu dâva halledilemedi, gitti.

Yeni İstanbul, 8 Kasım 1950

BELEDİYESİZLİĞİN İSPATI

Kore muharebeleri bizi bihakkın meşgul ettiği şu sırada ufak tefek işlerden bahis açmak doğru görünmese de ne yapalım ki günlük hayat ve günlük hayat ihtiyaçlarıyla düşünceleri durdurulamıyor. Birinci Cihan Harbi'nin en kötü safhasında yine belediyeden bahsediyorduk; hatta Rumelihisarı'nı bir müzeye çevirmek, Sarayburnu'ndan Üsküdar yakasına asma köprü kurmak gibi projeler hazırlıyorduk. Her ikisini de İkinci Dünya Harbi'nin sonunda ve üçüncüsünün arifesinde bile başarmış değiliz. O, başka mesele! Maksudımız kısa bir "istitrad"ı müteakib ayrı bir işe temas:

Kadıköyü İskelesi'yle Mühürdar arasındaki saha, dökülen moloz, süprüntü, taş toprak ve saireden bir hale gelmiş ki umumi sıhhati tehdiye başlamış; sinekten, kokudan, murdarlıktan geçilemiyormuş. Civar halkı, şimdiye kadar yaptıkları müracaatlara ilâveten istida ile vilâyet makamına başvurmuş; ayrıca iktidar partisi müfettişine de –İstanbul mebuslarını ve şehir meclisi âzasını vazifeye dâvet için olacak– bir dilekçe vermiş. Kanaatimizce parti müfettişlerini böyle, partinin doğrudan doğruya alâkadar olamayacağı işlerde salâhiyet sahibi addetmek usulünü bırakmalıyız. Tâ "İttihad ve Terakki" kâtibi mesulleri zamanından arta kalıp Halk Partisi devrinde sor. haddine erişmiş olan bu idari bi-

dati demokrasi kaidelerine uydurmak güçtür ve hükümet mevcutken hükümet dışı teşkilatı ikinci bir hükümet yerine koymak hatadır. Lüzumsuz makamlar ve kuvvetler yaratmaktan hayli zarar gördüğümüzü kim inkâr edebilir? Eğer gazetelerin yazdıkları gibi hakikaten dilekçe verildiyse verenler cahillik etmişlerdir; müfettiş de dilekçeyi aldıysa dalgınlığına gelmiştir. Müfettiş ile konuşulur, ona dert yanılır; lâkin kendisine dilekçe sunulmaz. Haberde bir yanlışlık olacak.

Biz her şeyden önce bir belediye kurmaya bakalım. Karşımızda belediye olursa şehir işlerinde ne müfettişe, ne başbakana ne de cumhurreisine müracaat lüzumunu hissedimiz. Şimdiye kadar belediye mevcut bulunsaydı Mühürdar o hale düşmezdi ve Mühürdar ahali de bu güzellikte misilsiz semti zevksizliğe nümune, çirkinliği göze batan binalarla dolduramazdı. Bahsi geçen mezbeleyi küçük bir himmetle temizlemek mümkündür; lâkin mimarisi bozuk, mevkiin letâfetine aykırı sakil binaları nasıl kaldıracamız? Bu yere, her hangi semte kurulacak tipte inşaat yaptırılmıyacaktı. Mühürdar sırtı, ön tarafını güneşten koruyan uzun saçaklı, büsbütün ayrı üslupta şâleler için biçilmiş kaftandı. Suadiye'nin manzarasız sokak içlerine öylelerini yaptık; Mühürdar yamacını ancak Beyoğlu'nun iç mahallelerine uygun iratlık kat kat apartmanlarla tıkadık; Cihangir'i de aynı tarzda berbat ettik.

Mühürdar'dan İstanbul'a bakış bir saltanatı seyretmekten farksızdır. İstanbul tarafının şahane kubbeleri ve endamlı minareleri hiçbir yerden burada olduğu kadar toplu ve zarif biçimde görünemez; sabahının güzelliği akşaminkile boy ölçer. Lodos guruplarının şâsaasına hayran

kalırsınız; fırtınasının azametinde de doyamazsınız. Mühürdar, İstanbul sahnesini bütün azameti, bütün cazibesi, bütün hususiyetile temaşaya müsait bir locadır. Sol taraftan tâ Yeşilköy Feneri'ne uzanan, ortaya Sarayburnu, Ayasofya'yı, Sultanahmet Camii'ni aldıktan sonra öbür taraftan Galata ile Beyoğlu'nu –"Bakınız! Ne mükemmel ve ne kötü şeylerin yan yana geldiği bir şehir!" dercesine– önünüze seren bir manzara...

Böyle bir mevkide başka mimari, başka çeşit imar, başka zemin, başka zaman lâzımdı: Sırtta şelaleler, basit gazinolar ve kahveler... Aşağıda, Moda'ya ulaşan iki katlı bir korniş... Ve genişliği ölçülü, ne engin ne dar bir deniz parçası üzerinden kayarak eşsiz İstanbul'a tertemiz, sulak ve gölgeli, şık ve sevimli bir mâmureden bakış!

Eski Kadıköyü'nün ismi –İstanbul'u görmeyip oraya yerleşenlere telmihan– "Körler memleketi" imiş. Hayır! Asıl görmezler ve bakmasını bilmezler, Kadıköyü'nün en güzel mevkiini bu şekilde binalayanlar, bu vaziyette bırakanlar, yetiniyormuşçasına mezbeleğe çevirenlerdir. Belediye! Mühürdar öyle durdukça senin varlığına inanamayız!

Yeni İstanbul, 3 Aralık 1950

GEZMEK, YÜRÜMEK HAKKI

İnsan Hakları Beyannamesi'nin yıldönümünün gelecek ayın onunda kutlanacağını elbette işitmişsinizdir. Bunu öğrendiğimiz gün *Cumhuriyet*'in fıkracısı Burhan Felek Bey'in "Ben olsam ne sorardım?" diye bir fıkrasını da okuduk. Neler sormak istemiyor? Her şey var: Cinayetlerin sebebi ve istatistiği, yol kazaları, mangal kömürü fiyatındaki ihtikâr ve birtakım ne bu dünyaya ne de ötekine faydası olmayan yazıların memnu harflerle basılarak yapılan kâğıt israfı, kan bankasının yokluğu, tedavüldeki para miktarının çokluğu, velhâsıl daha neler neler sormak istiyor. Hepsinde hakkı âşikârdır. Ancak şu İnsan Hakları Bayramı yaklaşırken insanların söz, yazı, seyahat, konuşma, konferans, miting hakları gibi mânevî yüksek haklarını bir tarafa bırakalım; bir topluluk halinde yaşayan şehirli halkın nefes almaktan sonra gelen sokaklarda yürüme, araba ile gezme gibi en şiddetli diktatörlüklerin bile menetmedikleri en tabii haklarından bugün İstanbul hemşerilerinin yavaş yavaş mahrum kalmalarına intizar edebileceğini söyliyerek buna neden dolayı katî, kökten bir çare düşünülmendiğini sormayı unutmıştır. Bilhassa muharririn "İstanbul Hemşeriler Cemiyeti"nin reisi olduğu düşünülürse bunun unutkanlık olmayıp ancak bu derde ayrı bir fıkrada temas etmek arzusunda bulunduğu inanmak icabediyor.

Hakikaten bugün sokaklarımız yayalara da, araba ile, otobüs ile, tramvay ile gezenlere de ferah yerine azap verecek bir hale gelmiştir. Bu hali vukua getiren sebepler her gün daha ziyade artmaktadır. Velhâsıl şehrimizde rahat değilse, rahatça yürümek ve iç sıkıntısına uğramadan bir nakil vasıtasıyla bir taraftan bir tarafa gitmek ve bhusus yüksek süratle değilse bile, asgarî süratle gitmek çaresini bulacak olanlar çıkarsa seyrüseferin tazim edildiği her caddeye bir kurdela gerip gümüş bir tepsi üzerinde bir gümüş makas takdim ile onlara birer resmi küşat yaptırırız.

*** imzasıyla,
Akşam, 22 Kasım 1951

KIRMIZI LEVHA, SARI RENK

Birinci Dünya Harbi esnasında günün birinde Dahiliye Nezareti, yahut Şehremaneti bir karar veriyor: İstanbul'da bütün dükkânlar, oteller, hatta apartıman kapılarının üstüne kırmızı bir tahta levha üzerine sahiplerinin ismi yazılıp asılacak. Bunun ne gibi bir sebebi, ne gibi bir faydası olduğunu bir tarafa bırakalım; şu zararı olur ki dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş hepsi biteviye, yani yeknesak bir çirkinlik sokaklarımızı kapladı. Eğer hatıralarda kalan doğru ise bu çirkin tahtaları belediye satarak biraz para toplamıştı. Bu tedbirin sadece belediyeye para temini için olduğuna pek inanmıyoruz. Nihayet eski Vali Dr. Lutfi Kırdar bu çirkinliği gördü ve kaldırılması için teşebbüse geçti idi. Bu teşebbüs tam muvaffak olamadı. Çünkü herkes yeniden bir vergi kesileceğinden korkmuştu.

Şimdi de yeni bir emir çıktı; nereden çıktı, bunu veren kimdi, kim değildi onu bir tarafa bırakalım. Bir de baktık ki İstanbul sokaklarında elde ya bir badana fırçası herkes dükkânını, hatta evinin alt katını sarı renge, daha doğrusu sarı rengin türlü türlü gömleklerdeki rengine boyuyor. Sarı rengin milletlerarası karantina alâmeti ve bir de eğer vergi borcunuzu vermezseniz malınızın satılacağını bildiren bir ihbar mektubu rengi olduğunu ve diğer taraftan en ucuz

boyanın sarı olduğunu da biliriz. Fakat Çin fağfurlarının sarayından bütün Şark saltanat saraylarına sokulan ve Çin porselenlerindeki güzel tonunu bulmak pek güç olan bu rengin tercihi için bu sebeplerin hiçbirisi kâfi değildir. Esasen sokaklardaki binaların ve dükkânların boyanması için hiç kimseye mecburiyet tahmil edilemeyeceği de âşikârdır. Haydi ne ise şehri güzelleştirmek (?) için vatandaşlardan böyle bir karara mütavaat istemek caiz görülsün; fakat bir kere yeknesak renk, sonra sarı renk diyerek bütün güzellik kaidelerini zir-ü zeber eden sebep ne ise ve o emri veren her kim ise, ne ise bir gün sokaklarda “tebdil” gezerken nazar-ı basiretle değil, fakat bir nazar-ı sanatla olsun tahta, demir, taş, kerpiç üzerinden geçirilen sarı badanalara bakmak, fakat anlıyan nazarla bakmak lutfunda bulunsa nasıl olur?

*** imzasıyla,
Akşam, 25 Nisan 1952

İSTANBUL’U NASIL GÜZELLEŞTİREBİLİRİZ?

“İstanbul’un güzelleşmesi için sizce ilk yapılması gereken şey nedir?”

“Hayatımın,” diyor, “en büyük kederlerinden biri ve belki de başlıcası, bir İstanbul çocuğu olarak İstanbul’un devlet merkezi olmaktan –geçici bir düşünceye kapılmak suretiyle mahrum edilmesidir. Eğer ve maalesef böyle olmasaydı, öteye sarfettiğimiz milyarlarla bugün elimizde şanına, şerefine, güzelliğine uygun ve mâmur bir İstanbul bulunacaktı. Şimdi yapılması gereken iş, İstanbul’a muazzam miktar bir istikraz temin ederek Prost plânının etrafı surette tatbiki konmasıdır. Fakat şu ve bu, burnunu sokmadan tam plânlı bir surette...”

Vaktiyle bizim gazetede çalışmış olmasından mütevellit arkadaşlıktan cesaret alarak:

“Bir sualcik daha sormama müsaade eder misiniz?” diyorum.

“Hay hay... Zaten senin âdetindir. Bir سوال diye insanı yakalar, bir daha, bir daha, sorar durursun.”

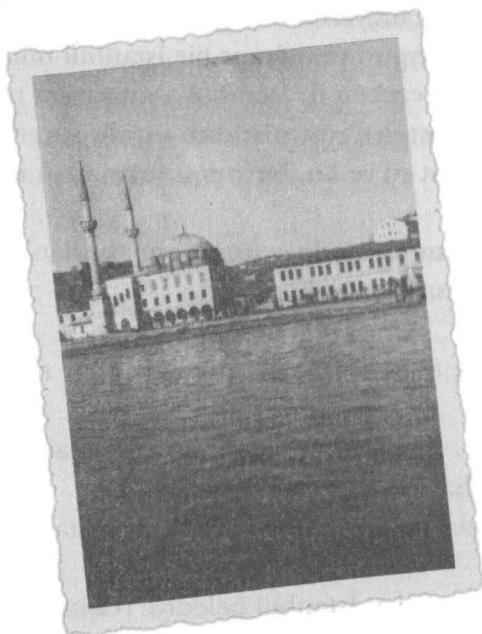
“İstanbul’da belediye ile vilâyetin ayrılmasına taraftar mısınız?”

“Taraftarım. Fakat İstanbul belediye reisinin şehir mec-

lisi âzası arasından o meclis âzasının reyî ile seçilmesine ise asla taraftar değilim. Herhangi bir İstanbullu kendisini ve bütün partiler birer namzet gösterebilmeli. Belediye reisi halk tarafından, bile bile, göre göre, kayda ve şarta tâbi olmadan intihap edebilmelidir. Zira parti noktai nazarından bir mebus üzerinde birleşemiyen hemşerilerin iş belediye reisine gelince tek şahıs üzerinde anlaşmağa varmaları mümkündür. Bu suretle seçilecek reis de daha şümüllü bir sempatiye mazhar olur.”

“Cemaleddin Bildik’le röportaj,”

Akşam, 29 Mayıs 1953

BİR MEYDANIN HATIRLATTIKLARI

Çocukluğumun ve ilk çağ gençliğimin hemen her gün uğrağı olan Beyazıt ve Sultanahmet meydanlarından şimdi ayda bir defa geçmek fırsatını güç buluyorum. Onun yerini artık Taksim aldı; eskiden aylarca yüzünü görmeden, semtine uğramadan pekâlâ yaşıyabildiğimiz dörtyol ağzı!

Doğrusunu ararsanız İstanbul'un en hatırasız ve tarihsiz meydanı odur. Bir bakıma meydanların türedisidir, bir bakıma da şanslısı! Abide buraya dikilmeseydi törenler ve geçit resimleri muhakkak Beyazıt yahut Sultanahmet meydanlarına yapılacak, şehrin tarihimize alâkalı tarafı hiç değilse bazı günlerde canlanıp şenlenecekti.

Düşününüz ki Taksim'de –esasen heykeltıraşlık ve mimarlık itübarıyla– düşük kaliteli bir ecnebi eseri olan bu âbideden başka tarihi tek bir bina yoktur. Daha doğrusu yapı namına ne varsa derme çatma, sevimsiz ve çirkindir; ötekilerde ise her taş ya mimarlık yahut mazi bergüzarı olarak baha biçilmez kıymettedir. Hatta eskiden “Atmeydanı” diye andığımız Sultanahmet Meydanı kadar bir şehrin bütün tarihi devirlerini etrafına toplamış meydan değme şehre nasip olmamıştır.

Hele yarın adliye sarayı da tamamlanınca burası XX. asır mimarlığını da içine almış bir meydan vasfını da kazanacağından –münasip bir yerine inkılâp tarihimizi tecessüm

ettiren âbide dikildikten sonra- milli bayramları kutlama törenleri ve geçit resimleri için en münasip sahaya tekrar kavuşmuş olacağız.

Ben ilk gününden beri Taksim'in resmi ve milli merasime yakışmadığı, bunlara lüzumlu heybet ve parlaklığı veremediği, kökü mâziye dayanmadığı için uyandırdığı heyecanda eksiklik duyulduğu fikrindeyim. Camiler, minareler, kubbeler diyari bir şehrin merasim yapılan meydanında onlardan bir teki bile bulunmazsa beş yüz senelik Türk ve daha evvelki Bizans devirlerinden hiçbir eser yükselmezse geçit sırası basılan toprağın altındaki ecdat ve eslâf yüreğinin çarptığı zehabı uyanmazsa neme gerek öyle bir meydan!

Bu derece modernleşmenin züppelik sayılması mümkündür ve elimizde Beyazıt ile Sultanahmet meydanları bütün zenginliklerle mevcutken Taksim'de, herhangi yeni kurulmuş küçük kasaba meydanından farksız bir apartımanlar ve çalgılı gazinolar aralığında bayram kutlamak en hafif tâbirile dirâyetsizliktir. Nihayet oradaki âbide öteye de nakledilebilir yahut daha muvafığı yapılır; doğrusu da budur; bir gün muhakkak bu olacaktır.

Meseleye geliyorum, (zira okuduğunuz kısım bir “söz açımı”, eski ismiyle “girizgâh” idi) yine meydanla münasebeti bulunan bir bahse, politikacılığa! Evet, meydanların politika ile yakınlığı vardır, hem de çeşitli taraflardan... ayaklanmalarda, mitinglerde ve idamlarda! Bir zamanki tâbiriyle “siyasetgâh” siyaset yapılan yerden ziyade sehpa kurulup adam asılan mahal-li-mahsus anlamına kullanılırdı; zira lûgatte “siyaset” suçlulara verilen cezaların icrası, infazı mânasına da gelirdi.

Meşrutiyet'ten sonra Beyazıt Meydanı iki defa, 31 Mart ile

Mahmud Şevket Paşa hâdisesi suçlularının idam yeri olmuştur; Ayasofya ve Eminönü meydanları da yine irtica teşebbüsünde birer defa... galiba onlardan sonra politika siyasetgâhı Ankara'ya nakledildi ve hamdolsun çoktandır ortadan kalktı.

Kitap okumağa ilk sarıldığım yıllarda cinai tercüme romanlar okurken “siyasetgâh”ın idam yeri olduğunu öğrenmiştim, hatta Paris’de bir La Roquette Meydanı bulunduğu ve bu işe yaradığı malûmatı da o zamanki kazançlarımdandır. Meydana isim veren zindan önünde “Commune” idaresi meşhur birkaç rehineyi kurşuna dizmişti, Paris Başpiskoposiyile beraber.

İşte evvelki gün Beyazıt Meydanı’ndan geçerken uyanan iyi ve kötü birçok hatıra arasında böyleleri de vardı; ramazan sergilerinden tutunuz 31 Mart’ın âsi ve sadık iki asker arasında vukubulan ilk silâhlı çarpışmasına kadar. Zira Ayasofya tarafından gelen mürteci neferleri hükümet Beyazıt Meydanı’nda karşılamak ve dağıtmak için sadık sandığı askere mevki aldirmişti; biz de seyrine çıkmıştık. Mavzerler patlayınca kaçıştık; sonra öğrendik ki iki taraf sarmaş dolaş olmuş, hükümet erkânı da çil yavrusu gibi dağılmış!

Yine bu meydanda Mahmud Şevket Paşa’yı öldürmüşlerdi. Katillerinin oracıkta sallandırıldıkları zaman ben sürgünü çoktan boylamıştım. Aynı meydanla münasebetli bir hatıram da şudur: Seher vakti Bekirağa Bölüğü’nden çıkarılıp süngülüler arasında kamyonu tıkları vapura sevk edilmişim! Bizden sonrakiler uzağa gidememişlerdi, meydanın bir tarafında ipe çekilivermişlerdi.

Asıl maksada geldik: Biz öyle bir hengâmede politika yapmıştık; politikacılıktan dolayı sulh hâkiminin karşısına

çıkıldığı Karakulak suyu kadar hafif rejimde değil, divanı harplerin işlediği ana baba gününde! Hatta divanı harpleri de aratacak aman vermez bir mahkeme ve bir ceza daha vardı: Ense köküne bir kurşun yemek!

En fenası o tarz daha ziyade kalem erbabına yakıştırılmış bir idam usulü idi, yani benim gibilerine...

Meydanın ortasını süslediği zannında bulunduğumuz havuzun yanından geçerken kendi kendime söyleniyordum:

"Son zamanın asıl mühim değişikliği bu! Politika –sö-vüp sayışmaya da razıyız– korkunçluk vasfını kaybetti, medeni şeklini buluyor. Serbest Fırka hâdiselerinden beri ne asılan, ne vurulan politikacıya rastlamadık; kafiye halinde sürgüne gönderilenlere de; Harf, Kıyafet, Medeni Kanun inkılâplarından bahsedip duruyoruz da ismini vermediğimiz şu en beşeri ve medeni inkılâbı hemen hiç övmüyoruz.

Övmüyoruz; sebebi şu: Muhalefet safındakiler, kendilerini birtakım tehlikelerle karşı karşıya gelmiş, canlarını dışlarına takmış, fedakarlıklara katlanmış göstermek istiyorlar; belki öyle olduğuna inanıyorlar da! Hâlbuki eskiye kıyasen şimdiki politikacılık Yedikule ile Zeytinburnu arası tren yolculuğundan çok daha az tehlikeli ve nihayet onun kadar rahatsızlık vericidir. Ufukta idam sehпасının tüyler ürpertici, öd koparıcı silueti görünmedikçe politikanın korkunçluğu neresinde?"

Böyle söyleniyordum. Son cümlemi yüzlerce kanad alkışladı, meydan alkış sesleriyle çalkandı. Zira hem kendi kendime konuşuyor, hem de tam o sırada güvercinlere darı atıyordum. Başımın üstünde çırpınan kanadlardan vücuda gelmiş bir zafer tâkı kurulmuştu; sonra bu tak çözüldü, ayaklarımın altına döküldü. Minnet ve şükranla yeri öpen yüzlerce alkışçı! Sanki tasdik ediyorlardı.

“Hakkın var! O devir tarihe gömüldü. Bizler kaç nesilden beri şu ferah meydanımızda çirkin darağaçları görmedik. Hepimize bu inkılâp hayırlı olsun!”

Yakın bir mazinin kötü görenekleriyle gayri insani ve zalim sahnelerinden elem duymuş, canı yanmış bir insan olarak gönül rahatlığına kavuşmuştum, neş'e içinde meydanı dolaınıyordum. Kendilerine kahramanlar çeşnisi veren tanıdık tanımadık, meslekten ve meslek dışı politikacıları düşünüp bıyık altundan gülümseyerek onlara şöyle hitap ediyordum:

“Bu inkılâbı övünüz, kutlayınız, sağlamlaşmasına el ve gönül birliğiyle çalışınız. Geçmiş zamanın ortadan kalkan köhne, iptidai, uğursuz âdet, görenek ve tesislerinden biri de politikacı için kurulan harp divanı, idam sehпасı ve suikast iptilâsıdır. Medeni vasıtalarla, usullerle, görgülerle politika yapmaktan ayrılmayınız ki mazi hortlamasın; şu meydanlar XX. asır ve insanı vasıflarını kaybedip vahşi çardaklarla donanmasın. Hepimizin terbiye ve irfanımızla korumamız lâzımgelen bir inkılâp da budur; sehпасız politikacılık.”

Etrafıma baktım: Beyazıt Meydanı bana büsbütün geniş, ferah, şen göründü. Doğrusunu isterseniz yalnız mânen değil, son aylarda cisim ve satıh olarak da çok genişlemiş, “meydan” denilmeğe lâayk bir manzara almıştı. Bu defa da kendime hitap ettim:

“Dünyaya erken gelmişsin, oğlum! Politika meydanı şimdi açıldı, genişledi, ferahladı! Bugün ötenlerin zalim avcından ve üç ayaklı meş'um kapandan korkuları yok. Aman; yine de olmasın!”

Zafer, 29 Kasım 1953

DAN! SAAT BİRİ VURDU

Henüz görmedim: Yugoslavya bize yirmi beş kiloluk kâğıt torbalar içinde mangal kömürü yollamış. Demek oluyor ki bu metâ da ambalâja girmiş, medeni bir kisveye bürünmüş. Yarın kömürün renklisi, süslüsü de çıkarsa şaşmam. Ne malûm belki de her parçasını selofan kâğıtlara da sararlar, parmakları kirletmeden kullanacak hale sokarlar.

İş bu raddeyi bulursa kömürcü dükkânları da vitrinlerle bezenir; o korkunç manzarasından kurtulur. Kömürün beyaz önlüklü tezgâhtar kızlar tarafından satılmıyacağı ne malûm!

Eskiden yani benim çocukluğumda tezgâhtar kıza hiç rastlanmazdı. Bunlarla ilk defa İştayn gibi hazır elbiseci mağazalarında ve Sultanhamamı civarındaki zamanın meşhur bir tuhafiye ticarethanesi olan Gülizar'da karşılaşmıştık. Çoğu Musevi idi, eli yüzü düzgün mahluklardı.

Sonra Köprü başında bir limonatacı barakası açıldı. Tezgah önünde kızlar durur, bardakları bunlar doldururdu; çok rağbet gördü. Fakat daha evvel Yüksekaldırım yokuşundaki nişan atma dükkânlarında yine kız çalıştırılırdı; betbeniz, kılık kıyafet düşkünü, bezgin biçare mahluklar... Oralarda vaziyet hâlâ değişmemiştir, bir parmak terakki yoktur; aynı hal devam ediyor.

Halbuki modern yapıda tertemiz ve servis yapan kızları seçkin, yüksek duhuliyeli bir nişan atma salonu olsa, tüfeklere ve hedeflere hile karıştırılmasa şu yaşında zevkle giderim, devamlılar arasına bile girerdim. Zira saat beşle yedi arası bir zaman vardır ki serbest meslektekiler için yorgunluk çıkarmağa, zihin oyalamağa pek elverişlidir.

Kahvehane ve pasta salonlarında hele kışın diz dize pineklemeden, hareketsiz durmaktan, pestenkerani sohbetten hiç zevk almam; bunalırım, zekâmı ve canlılığımı kaybederim. Filvaki yüksek sosyetelerde beş ile yedi arası ekseriya garsoniyer buluşmalarına ayrılmıştır. Ama önce ben bu sosyete-den değilim, olsam da çağım geçmiş. Zaten memleketimizde de o usul henüz yayılmamıştır; denemeleri yapılmaktadır.

Bahsettiğim gibi nişan atma ve benzeri oyunlara ayrılmış temiz, ferah bir salon bulsam dinç bir yaşlı sıfatı ile o ölü saatlerine hoş geçirmiş olurdu.

Gençliğimde patinaj yapılan Skentinpalas'ın sayılı müdavimlerindendim. Bugün yine giderdim; yazık ki yok. Neden yok? Hatta asfalt üstünde değil, gerçek buz üstünde kayılanı da yapılabilir. Sinemalar bu aydınlık, sıhhate uygun, rahat ve kibar kış zevklerinden, zevk yerlerinden bizi mahrum bıraktı. Asıl sebebi filmlerin karanlıkta gösterilmesinde aramalıdır; sinema sevgisinin âmilleri arasında en mühimi budur, karanlığın örtücü ve kusur kapatıcı, aynı zamanda hayal işletici, bir cins yorganaltı oluşudur.

Ayağında patenler âhenkli daireler çizerek ve yana, öne, geriye eğilerek kayak, dans figürleri yapan, vücudunun sert esnekliğini uçarcasına besteliyen endamlı bir kadını seyretmek bir zevkti, kanmak bilmezdim. Diyebilirim ki ka-

dına bir o hal fevkalâde yakıştırdı; bir de at sırtında gidiş! İkisi de hayali cihan değer geçmiş zaman oldu. Bir patinaj salonunu, bir de gazinoların dapdaracık, basık tavanlı ve ölü ışıklı pavyoniyle kıyas ediniz. Ne fark! Bereket ki ben istisnai olarak hem o farkı sezen, hem de zamaneye uyup bu pavyonlara bile ara sıra giden, hepsinden az çok keyif duymağı bilen bir adamım; “mademki dünya değişti, şimdikinin zevki benimkine uymuyor, öyleyse küser, köşeme çekilir, maziye geniş getirerek vakit geçiririm” demiyorum: teselli yolu arıyor, buluyorum. “Yenisinde de kendine göre bir hoşluk var,” diyor, bir şeyler koparmağa bakıyorum. Her yaşlıya bu hoş görme ve zamaneyi zihniyete sindirme rindliği müyesser olmamıştır. Öyle geldim, öyle gidiyorum.

* * *

Hatta İstanbul’un hoşça vakit geçirme bakımından bir milyon nüfuslu bir şehre yaraşacak vasıfları haiz bulunmadığına kızıyorum bile! Turistik olmak iddiasında bir belde ve belediye için geceleri kapanma saati ve yasağı da neymiş ki!

Zabitanın işini kolaylaştırma bahasına bir şehir, harp zamanı yahut tek parti nizam ve zihniyetle idare edilir mi? Geceleyin –bırakınız gezip eğlenmeyi– karnını doyurma yasağı? İnanılır iş mi bu?

Evet, karın doyurma yasağı! Zira koca şehirde bilhassa yol ve tramvay amelesi, taksi şoförleri uyanık kaldıkları ve yazın vapurlarla trenler sabahın ikisine kadar işledikleri halde bu halk ağzına bir şey koymak, sıcak veya serin bir şey içmek, bir yere girip oturmak hakkından mahrumdur.

Bütün dükkânlar gece yarısı, en geçi saat bir oldu mu kepenklerini indirir. Geçen senelerin birinde, bir toplantı dönüşü üşümüştü, acıkmış, Paris'teki meşhur "hâl"lerin soğanlı çorbasını hatırlayıp üç arkadaş içkembe çorbası içmek ihtiyacını duymuştuk. Gece yarısını henüz birkaç dakika geçiyordu; Beyoğlu semtinin üç dükkânına başvurduk; kapalı. İçeride ışık gördüğümüzden birine kepenk arkasından seslendik; cevap şu: "Açamayız, yasaktır!" Turist "yasak"tan ve kapalıdan pek korkar, bucak bucak kaçar.

Haşin, amansız, istisnasız ve insafsız şekilde tatbik edilen bir yasak! Zira büyük İstanbul şehrinde gece faaliyeti pek göze batmasa da gazetecileriyle, yol, temizlik, elektrik, tramvay amelesile, hastahaneleri, cankurtaranları, fabrikaların gece ekipleriyle sabaha kadar sürüp giderken, bekçiler ve polisler dönüp dolaşırken nasıl olur da çalışan kitleyi bir sütçü dükkânına girmekten, sıcak bir çorba içmekten, bir yere sokulup dinlenmekten alıkoyabiliriz. Sabaha kadar vazifede kalan bir işçi, bir şoför, bir hasta sahibi, hatta bir gezginci niçin gece orucuna niyetli olsun?

Neden bu güzel şehir yirmi dört saatin en aşağı sekizini bir ölü ve aç şehir halinde geçirsin?

* * *

Şimdi geriye, menhus istibdad yahut berbat Meşrutiyet devirlerine dönelim; banliyö vapurlariyle trenlerinin erkenden faaliyetten çekildiği atlı araba ve sürücü beygiri devri!

Gece hayatı tahdide tâbi değildir; gıda maddeleri satan ve insan barındıran yerler açıktır; arzu eden kapar, etmeyen

açık tutar. Bizler Abdülhamid zamanında gece yarısından birkaç saat sonra “Yani” ve “Nikola” gibi çalgısız lokantalara girer, supe ederdik; bazı geceleri de sabaha karşı Asmalı-mescid Sokağı’ndaki Sütçü Toma’da karın doyururduk.

O fena veya kusurlu, geri zihniyetli idarelerin kifayetsiz polisi gece yasağı olmamasına rağmen âsaiyi sağlamakta zorluk çekmezdi; muhakkak ki zabıta vakaları da şimdikiinden çok değildi. Hele Karnaval mevsiminde kadınlı erkekli, maskeli ve sarhoş bir kalabalık fecre kadar sokak sokak dolaşıp eğlendiği, yiyip içtiği halde ne kıtal olurdu ne de ihtilal çıkardı. İhtilâl aydınlık şehirde değil, Resne’nin karanlık dağ başında kopmuştu!

Sabık Tokatlıyan salonları bilhassa gece yarısından sonra, tiyatro ve balo dönüşü supe eden temiz bir halk ile ne hoş şenlenirdi. Tatlıcı Tokatlı’da ise yer bulunmazdı; İstanbul’da o devirlerde gece hayatı vardı, köprünün bir tarafı uyur, öbür tarafı uyanık kalırdı.

Saat birden sonra polis devriyeleri, bekçi ekipleri ve canhıraş düdüğü sesleriyle kepenkleri indirilen, zorla perhize giren, bir bardak su ve bir dilim ekmeğe hasret çeken bir Cumhuriyet İstanbulu var, şimdi!

Sulhte harb hali rejimine tâbi tek turistik iddialı şehir olmak itibarıyla turist bunu görmeğe gelsin de lâl ve ebkem kalıp gitsin... Gitsin değil kaçsın!

Zafer, 13 Aralık 1953

İSTANBUL: MAHVEDİLEMİYEN SİHİRLİ ÜLKE

İstanbul'da işlediğimiz şehircilik cinayetlerini iki devreye ayırmak lâzımdır. Birincisi Meşrutiyet'ten önceki yıllarda işlenenler; ikincisi de Meşrutiyet'ten bu yana işlediklerimiz ve işlemekte devam ettiklerimiz.

İki devrin ikisine de şahit olmak imkânlarına erişmiş bir yaşta bulunduğum için kendimi bildim bileli İstanbul, şu doğduğum, büyüdüğüm ve tam bir hislilikle sevdiğim şehir bana daima üzüntü vermiştir; elimden bir şey gelmiyerek, ürpere, iğrene seyretmek mecburiyetinde kaldığım katiller, hatta bazen kıtaller ve katliamlar karşısında şefkatli yüreğim biteviye sızlamış, acıdan kurtulamamıştır.

Gerçekten zevksiz, kuru ruhlu, insandan kaçan bir adam olan Abdülhamid zamanında, sadece belediye dairesini, o zamanki ismile Şehremaneti binasını görmek, o padişahın devlet merkezini ve şehirciliğini ne derece küçümsediğini, bu hususta nasıl da iptidaiden aşağı bir fikre sahip bulunduğunu anlamaya yeterdi.

Yerebatan civarında bütün kaplamaları siyahlaşıp çürümüş ve yer yer dökülmüş ahşap bir konaktı, enkaz yığınydı; tâbiri mahsusile köpek bağlansa içinde durmazdı. Netekim şehreminleri de oraya uğramaz, Beyoğlu Belediye Dairesi'nde otururdu. Hâtıratımı yoklayınca daha kötü ve

yine vaktimin tâbirile “müşrif-i-harab” ve “mail-i-inhidam” bir bina gözümün önüne gelmiyor!

Peki, Meşrutiyet’ten sonra bu mesele halledildi, beledi-yemiz şehrin şanile mütenasip bir damatına girebildi mi? Aradan tam 45 sene geçti, hâlâ İstanbul Belediyesi yersiz, yurtsuzdur; yeni bir binanın temeli henüz atılmıştır.

İstibdat devirlerine ait sıra cinayetler arasında şunları saymak lâzım: Büyük camilerin etrafını çerden çöpten evler ve dükkânlarla daraltmak, çoğu birer nefise olan çeşmele-ri susuz, bakımsız bırakmak ve yıkılmalarına göz yummak. Rumelihisarı’nın içini ve Anadoluhisarı’nın önünü çirkin binalarla doldurmak. Eminönü Meydanı’nı bir labirent ha-line sokmak, en fenası Avrupa demiryolunu Sarayburnu’nu dolaştırarak Sirkeci’ye ulaştırmak ve yine bu burnun kıyısını askeri anbarlar ve gümrük depolarile çevrelendirmek.

Şimdi Eminönü bir derece ferahladı, camilerin etrafını açmak için de azıcık gayret seziliyor. Fakat ne yazık ki –işte bu, yeni devrin bir cinayetidir– yakında elektrikleştirileceğini bildiğimiz demiryolu yine Sarayburnu’nu dolanmakta ve Sirkeci’ye sokulmaktadır. Yeraltı treninin bir başı Yeni-kapı olacağına ve buranın genişliğine göre hat orada, hatta Yedikule’de kesilip kalmamalı mıdır?

Hayır, ille o burunu dolaşmalı ve şehrin harikulâde güzel, imara lâayk en değerli parçasını istifade edilemez hale getirmelidir. Yeni şehircilik zihniyetimizin ağlanacak bir mi-sali! Dedelerimizin anlayışsızlığı yüzünden silâh depoları, anbarlar, kışlamsı binalarla esasta berbat edilen bu sahayı, tren geçidi olarak bıraktıktan sonra gel de bir şeye benzet!

Eskiler, şehrin vücuduna, hem de en güzel tarafına bir

bıçak saplamışlardı; biz o bıçağı yeni devirde ancak elektrik-
le işleyen modern bir silâha çeviriyoruz... Çekip çıkaracağı-
mız ve yarayı sarıp sarmalıyacağımız yerde...

Rumelihisarı'nın yenilenmesi, müzeye çevrilmesi gibi
hülyalı vaatler ta Cemal Paşa'nın Bahriye Nazırlığı zamanın-
dan başlar, kırk yıllık masaldır. Daha yüz sene evvelki gra-
vürlerde sevimli Anadoluhisarı deniz kenarında su ile hem-
hudut olarak görülüyor, yani önünü kapayan salaş, üslupsuz
yalılar sonradan kanun dışında yol bularak tecavüz şeklinde
elde edilen arsalarla kurulmuştur. Hâlâ duruyorlar; kim bilir
daha kaç yıl duracaklar?

Geçmiş asırların hata cetveli sütunlar tutar; şu var ki
Meşrutiyet'ten sonrakiler kısa zamana çok suç sığdırmak baki-
mından rekor kırar. İşte birkaç misal: Göksu kıymetinde tarih
bergüzarı lâtif bir vâdinin murdar kokulu fabrikalar sıralanan
pis bir dere içine çevrilmesi; yangının apaçık meydan yaptığı
Cihangir'in, setüstü birbirinin manzarasını kapamıyan amfite-
atr binalarla nümune bir mahalle olabileceği yerde irili ufaklı,
kimi sipsivri, kimi bosbodur ve birbirlerini çiğneyen evlerle
kıymetten düşürülmesi, Talimhane'ye bahçesiz, ağaçsız, çir-
kin hendeseli bir mahalle manzarası verilmesi. Süleymaniye
Camii'nin bir cephesine mahut Nebatat Enstitüsü heyulâsının
dikilmesi, Yeni Cami'nin yanındaki Çiniliköşk methalinin biti-
şiğine bir banka binası yapılmasına göz yumulması...

Bunlar affedilmez suçlar, cehaletler ve çirkinliklerdir.
Hata cetveli bunlarla kapanmaz. Azapkapı'daki güzelim
Sokollu Camii'ni çukurda bırakacak surette yol tanzimine,
hele caminin deniz tarafını kapayan depomsu bir kümbetin
yıkıtılacağına tamir edilip muhafazasına ne buyrulur?

Hiç şüphe yok ki İstanbul'un çehresini şöyle böyle değiştiren faaliyet İkinci Dünya Harbi'ne rastlar. Eminönü Meydanı'nın açılması, Atatürk Bulvarı, Refik Saydam Caddesi, Taksim meydanı ve gazinosu, parklar vesaire... Bir bakıma bunlardan mühim olanları –maalesef henüz iyice faydalanamadığımız– büyük istimlâkler de vardır: Yıldız, K. Çamlıca, Emirgân parkları gibi! Bunlar parçalanabilir, türedi zenginlere kaptırılabilirdi; önlendi. Ama Kuruçeşme kömür depolarını mazur gösterecek sebep mevcut değildir. Akıllar almaz, idrâk durur, mantık isyan eder; öyle kapkara bir cinayettir, bu!

Ya Dolmabahçe Camii sırasına kondurulan zincirleme Tekel depoları? Vah vah! Üsküdar semtindeki kıvılcık tütün deposuna da eyvah! Daha neler sayılabilir ki düşündükçe Muharrem ayının matemcileri gibi dövünsek, feryat ve figan etsek çok görülmez.

Bereket İstanbul o benzersiz şehirdir ki belediyeçilik itibarile ne hatalar işlesek, mahvü-tahribi için ne derece uğraşsak yine tabiatın lûtfu olarak güzel kalmak mazhariyeti ne ermiştir. Asırlardır çirkinleştirmeğe elbirliğiyle çalıştık, yapmadığımız kalmadı. Eğer bu suikastlara başka bir şehir maruz kalsaydı çoktan merdud ve yok olurdu.

Selâm sana, ey mahvedilemiyen sihirli ve mutlu ülke!

Panorama, Mayıs 1954

HAYDARPAŞA VE İLERİSİ

Bu hafta içerisinde ilk mevsim gezintisini yaptım, Gebze'ye kadar gidip geldim. Otomobille mi? Hayır. Bir zamanın hatıralarını tazelemek için tıpkı elli sene önceki gibi trenle! "Altmış sene" desem de olurdu; zira kendimi bildiğim yaştan beri Erenköyü'nde otururduk ve trenle yolculuk ederdik (eskiler "Erenköy" demezlerdi, "ü"yü muhakkak kullanırlardı).

O tarihlerde ne şimdiki gar, ne rıhtım ne de mendirek vardı: düdükleri kaptan tarafından iple çekilip öttürülen yandan çarklı ve dümenleri kaptanın parmaklarını oynatarak verdiği işaretlere uyulup elle çevrilen iptidai vapurlar koyu döner, suya uzanmış ahşap bir iskeleye yanaşırdı.

İskeleye çıktık mı taşlı tozlu bir yoldan epeyce yürür, sonra güzelliğile meşhur Haydarpaşa çayırı kenarında mütevazı bir binaya varırdık, gar orası idi, trene bunun önünden binilirdi. Aynı bina bugün belki yine duruyordur, fakat başkalarına karıştığından bir türlü bulamıyorum.

Peki, Haydarpaşa çayırına ne oldu? Eski halini bilenler için onu hatırlatacak tek iz, hemen hemen bir tutam yonca bile kalmamıştır. Anadolu demiryolları devlet malı olduktan, hat dal budak saldıktan sonra bu çayırın altı üstüne getirildi; eşildi, kazıldı; hendekler, kanallar açıldı; hangarlar, atölyeler, barakalar kuruldu, nizam ve intizamdan mahrum,

gayet derbeder ve şiddetle bakımsız bir münasebetsiz yer oldu.

Hâlbuki İstanbul'un en feyizli çayırlarından biri orası idi; bu mevsimde yani baharda, hele mayıs ayında banliyö trenleri gelip geçerken yolcular birbirinin omuzlarına yaslanarak pencerelere üşüşür, seyrine can atar, lokomotifin yavaşlamadığına, hatta insafa gelip azıcık mola vermediğine üzülürdü. Çayır öylesine coşkun bir bahar içinde adam boyu otları ile denizler gibi dalgalanır, her rüzgâr esişinde koyulu açıklı renklerle bir sönüp bir pırıldar, gezi –artık buna “muare” diyoruz– kumaşlar misali akıp kayan, tırtıllanıp tırfillenen desenlerle durmadan değişir, göz ve gönül oyalardı.

Etrafını ise halk tavaf ederdi; bir tek otuna el sürmemek şartıyla, kutluluğuna saygı göstererek! Zira atların kıymetli olduğu devirde idik; otunu onlara saklardık; ayrıca İstanbullu, bu şehre denizleri kadar şöhrat ve güzellik veren tabii çayırlara âşıktı; baharın keyfini çayıruları seyretmekte çıkarır, çayırırsız baharı anlamazdı; çayır kokusunu çok severdi. Hatta Avrupa'dan gelen “Foin coupe” yani “biçilmiş çayır” isimli ve ismine uygun kokulu parfönlere de hanımlar pek rağbet gösterirdi. Çayırılar şimdiki yeşil sahaların yerini tutardı.

Bugün çayır zevki ve merakı kalmamıştır; Haydarpaşa, İbrahimağa, Kurbağalıdere, Uzunçayır, Kuşdili gibi çayırılının kalmaması gibi! Saydıklarım yalnız bir semtte olanlardır; öbür yakalarda, şehir içinde ve dışında olanları da eşip deşerek, üstüne binalar kurup bağa, bostana çevirerek yok ettik, etmekteyiz.

Trenin penceresinden bakıyorum; çocukluğımın çayırılardan eser bulamıyorum. Ah o çayırılar! Hele bir sağ-

naktan sonra, yere düşmüş, yerde açılmış eleğim sağmaya benzeyen çayırlarımız!

* * *

Söğütlüçeşme'ye varmadan önce malûm çukur içinde tren büsbütün yavaşladı. Vaktiyle de öyle olurdu, setler sarıntıdan kaymasın diye buradan çok ağır geçerdik. Bir hatıram da vardır: Kumpanya bu setleri tâmir lüzumu duymuş, set üzerindeki ev ve köşkların bahçelerine amele yollamıştı. Fakat Üsküdar ve havalisi âsâyişini muhafazaya memur Şamil Paşa, kendi arazisine bir tecavüz ve hürmetsizlik saydığı o harekete kızmış, ameleiy kovmuştu.

Kumpanya Müdürü de sarayın mahbubu idi ama paşa kadar değil! Ameleyi bahçeye sokamamıştı, sokamayınca trenlere emir verdi: Set arasındaki yol öküz arabası ağırlılığıyla gidilecek! Bu hal yıllarca sürdü, hatta Erenköy'ünde oturan Nafia Nazırı da aynı hale tahammül etti, dâvayı halle kimse muvaffak olamadı.

Nihayet Şamil Paşa ve adanları bir gün Şehremini Rıdvan Paşa'yı Göztepe'de öldürdüler, Trablusgarb'e sürüldüler. Şiirde kafiye, nesirde "seci'" meraklısı olan devir edebiyatı icabı gazeleter bu cinayet üzerinde Şamil Paşa'ya "Şamil-i-hunin enamil" yani "parmak uçları kanlı" lakabını taktılar, kardeşi Abdürrezzak Bey için de şunu buldular: "Abdürrezzak-ı bedahlak"! Kumpanya fırsatı ganimet bildi, gözden düşen paşanın boş kalan köşk bahçesine ameleiy üşüştürüp lüzumlu tamiri yaptırdı; trenler eski süratine kavuştu; eğer buna sürat denebilirse...

Her idarenin kendine mahsus tuhaflıkları oluyor. Asıl acaibi şudur ki bu setli dar çukurdan bugün de, yarım asır

sonra, trenler gayet yavaş geçiyor; hatta çift hat olmasına rağmen iki trene bir arada yol verilmiyor, biri durup bekliyor. Genişletilemez mi? Yer değiştirilemez mi? Yarın elektrikli trenler de mi böyle işliyecek? Tuhaf, vesselam!

Zaten Anadolu demiryolları güzergâhı için vaktiyle babamdan dinlemiştim: İlk projede hattın buradan değil, Uzunçayır üzerinden ve Kayışdağı arkasından denize uzak geçmesi kararlaştırılmış. Fakat zamane sadrâzamının sahil tarafından geniş arazisi varmış, orasının şenlenmesi, kıymet kazanması maksadiyle yolu değiştirtmiş, kıyı boyuna çevirtmiş! Mümkündür. Devrimizde Sivas hattının Çankırı'dan uzanması hakkında da nüfuzlu bir zatın seçim dairesi dolaşısıyla bir rivayet işitilmişti. Belki bu da asılsız değildir.

* * *

Çocukluğumda ve gençliğimde Söğütlüçeşme İstasyonu yoktu. O civardaki hamamda ağaçlar kapamadığından meydana idi; duvarına eski harflerle *Sıhhate nâfi Söğütlüçeşmesi hamamı* yazılmıştı. Bu yazı hâlâ gözümün önündedir; “talik” bir yazı idi, “sin” harfinin altına da istif güzelliği için lüzumsuz bir “pe” noktası konulduğundan nasıl okuyacağımı bilemezdim; “söpkütlü” der, mânâ veremezdim. Yaşıtları o yazıyı muhakkak hatırlarlar. Kaç kişi kaldık? Her halde az!

III. Selim ricalinden şu Haydar Paşa'ya öldükten sonra ismini yaşatma merakında olanlar ne kadar gıpta etseler yeridir. Ne bir fatihti ne de meşhur bir gazi... Galiba nereli olduğunu, doğum ve ölüm tarihlerini de bilen yok. Boş bir arsaya koca bir kışla yaptırmış, kışla hastahaneye çevrilmiş ve semt yaptırının adını almış. Ama iş o kadarla kalmamış

ki! Günün birinde Anadolu demiryollarının başı da meselâ Üsküdar veya Kadıköy yerine oracığa kurulmuş.

Artık bütün Türkiye’de ve dünya demiryolları rehberlerinde bir Haydarpaşa sözüdür gidiyor. Vagonlar üzerinde ise büyük şehirlerin ismiyle beraber Haydarpaşa da yazılı. Sirkeci’nin pabucu –Avrupa hattının rağbetten düşmesi dolayısıyla– dama atıldı. Hâlbuki Asya yolunun ehemmiyet kazanması yüzünden paşanın ismi aldı, yürüdü.

Acaba mezarı malûm mu? Arayan oldu mu? Sanmam ve değmez de! Öbür dünyada şükretsın ki dil inkılâbının civcivli zamanında bu ismin de paşası atılarak General Haydar’a çevrilmedi; bilhassa kavuklu paşa o unvanla sevimliliğini kaybederdi. Hoş, tutmazdı ya!

Ağır ağır yol alan trende Haydar Paşa’ya bir şekil vermediği düşündüm. Bana toparlak yüzlü, dolgun vücutlu, hoş sohbet ve boğazına düşkün bir zat gibi göründü. Sonra şu hat üzerinde yarım asır önce gidip gelen Abdülhamid devri paşalarını birer birer hatırladım. Deminki şekle uyanları çoktu. Taze zihnimde ne kadar yer etmişler ki çoğunu tam bir vuzuhla hatırlıyorum; hele sakallarını!

İşte hat boyundaki eski köşklerini de unutmamışım. Bazısı kalmış, bazısı değişmiş, bazısının arazisine saksı gibi ufacık ufacık evler dizilmiş. Anlıyorum ki Haydarpaşa ve ilerisi üzerine birkaç makale değil, iki veya üç devri yaşatacak bir seri kitap yazmak mümkün.

Fakat yazmıyoruz; yazmadığımız içinde tarihe sermaye ve geçmiş devirlerin sosyal tablosuna renk katamıyoruz. Ma ziye ışksız bırakıyoruz.

Zafer, 23 Mayıs 1954

BAZI SEMTLER VE İSİMLERİ

Bayramı ve arkasından gelen tatil günlerini Fenerbahçe civarında otele çevrilmiş bir manastırın fıstık çamları gölgesine kurulmuş yepyeni, konforlu bir pavyonda geçirdim. Hâlâ oradayım; kısmetse bir müddet sonra *Zafer*’in tefrika edeceği *Aynı On Dördü* romanına burada başlayacağım.

Bir türlü başlayamıyorum. Çocukluğumun ve taze gençliğimin kafamda iz bırakmış –herkes için değersiz, benim için kıymetli– vakacıkları hep bu havali ile alâkadâr! Belvü Gazinosu’nda Frenkler ve tatlı su Frenkleri tarafından tertip edilen çocuk balolarına getirildiğim beş, altı yaşından tutunuz. Kadıköylü bir küçük hanımın arabasına mektup attığım on dokuz yaşına kadar olanlar ve sonrakiler gibi yüzlerce hatıra!

Bunları yazacak değilim; eğlenceli, fakat çok hususi mahiyettedir. Önce size Feneryolu İstasyonu ile Fenerbahçe arasında şimdi yüzüstü bırakılmış halde duran demiryolundan bahsedeceğim. O kısacık hat neye yarardı? Haftada iki defa cuma ve pazar günleri Fenerbahçe’ye yolcu getirirdi.

Esasen eski zamanda Feneryolu İstasyonu’nun Fransızca ismi “Bifurcation” yani hattın bir başka kola ayrılış yeri demesine bir söz idi: Araplar böyle yerlere “Metrak” derler. Cuma ve pazar tarifesinde *Feneryolu-Fenerbahçe iltisak hat-*

tı diye de ayrı bir cetvele rastlardınız. Bahsi geçen günlerde banliyö treni Feneryolu İstasyonu'nda durur. Fenerbahçe yolcuları inerler, kendilerini öbür hatta bekliyen başka bir trene binerlerdi. İşte bu tren onları alır, hohlaya puflaya, düdük öttüre, sanki uzun bir yol aşacakmış gibi bütün gürültü ve patırdısıyla o kısacık mesafeyi epeyce zamanda kestirirdi. Durakta bir de ahşap, cicili bicili istasyon vardı.

Ben bu trene hiç binmemiştim, ancak Bağdat Caddesi ile Çiftehavuzlar yolu üzerindeki geçitten arabamı yahut atımı durdurarak bütün arabalılar ve atlılar gibi geçişini seyrederdim. Zira o günlerde geçit yerlerini birer memur bekler, lokomotif yaklaşırken yolu zincirle kapatır ve elindeki biri yeşil, öbürü kırmızı iki bayrak sarılı meşin kaplı nesneyi tutarak geç işareti verirdi.

İşittiğime göre daha önce bu memurlar ve zincirler yokmuş; tren bir arabayı parçalamış, ölenler de olmuş, tedbir almağa mecbur olmuşlar. Cuma günlerinin tren yolcusu azdı, fakat pazarlar vagonları şapkalı kadın erkek bir cemm-i gafir doldurur, iki istasyonu Fransızca konuşan özentî bir halk istilâ ederdi.

Güneş altında ve şimdiki gibi tozlu topraklı, bakımsız ve perişan yollarda bu yaya halk nasıl eğlenir, neden istifade ederdi, aklım ermezdi. Asıl kötüsü şu idi ki dönüş treni gene güneş altında, ikindiye biraz geçe kalkar, yolcularını Fenerin en güzel saati yaklaşırken alıp götürürdü.

Zira o devirde guruptan sonra vapurlar işlemezdi. Haydarpaşa hattının son vapuru Köprü'den on bir buçukta yani güneş batmasından yarım saat evvel kalkardı; kalkar ve iki sahil arasında muvasala kesilirdi!

Kesildiği içindir ki geceyi Beyoğlu'nda geçirmek isteyen küçük beyler ve damadlar köşklerine şöyle bir telgraf çekerlerdi: “Son vapuru kaçırdım merak etmeyiniz.” Damat bey ertesi akşam dönünce geceyi teyze veya dadı evinde gayet fena geçirdiğini söylerdi; tabiidir ki o teyze ve dadiya lüzumlu talimatı vermeği de unutmazdı. Fenerbahçe hattı Meşrutiyet'ten sonra rağbetten düştü, Birinci Dünya Harbi'nde askeri hatta çevrildi. Otomobil ve tramvay yüzünden lüzum da kalmamıştı.

Söz arası arz edeyim ki Fenerbahçe ve civarı yolları bu gün eskisinden daha berbad bir vaziyettedir. Her biri milyon değerinde mükellef villâların önlerinde yaya kaldırımı bile yoktur; rüzgâr tozları savuruyor, yalnız bahçe duvarına seksen bin lira harcandığı söylenen ve öyle olduğu görülen mamureleri her otomobil geçişinde bir dumandır kaplıyor.

Asıl Fenerbahçe yarımadası ise tam mânasiyle küllük! Yarım asır evvel de böyle idi, tozu ile meşhurdu; Ahmet Rasim *Şehir Mektupları* fıkralarında boyuna bundan sızlanırdı, alaylar ederdi. Zavallı yarımada tâ Bizans zamanında sürgün yeri olduğu için galiba beddua almış; tozdan, topraktan, perişanlıktan kurtulmamak duası!

Daha acayibi şudur: Parklar, yeşil sahalar modasından sonra şehirde istimlâklar pahasına öyle yerler açıldığı halde aslında park ve yeşil saha olmağa elverişli ve ada yolları gibi hem asfaltlanmağa, hem de otomobil yasağına şiddetle lâyık olan Fenerbahçe gezisi –ki şimdiye kadar himmet görseydi İstanbul'un hakiki mânada bir bahçesi haline sokulurdu, gülzar ve lâlezara dönerdi– deve dikenini ve çalı tarlasından başka bir şey değildir. Malşans ve kadirbilmezlik, her ne der-

seniz deyiniz. Kalamış ve Dalyan koyları arasından uzanıp bir taraftan İstanbul'a öte yandan Adalar'a nazır bu mevkiî itibariyle misilsiz yarımada ya imar ve belediye girmemiştir, bir türlü giremiyor.

Hâlbuki insan özense, bezense, milyarlar harcarsa öyle, kudretten güzel bir gezinti yeri vücuda getiremez, böyle bir yere oturtamaz. O yer ki eskiden İstanbul'un lâtifliğine nümune olarak kartpostallarda, resimli kahve ve yemek tepsilerinde Kızkulesi gibi şehri temsil ederdi; İstanbul'a ayak basmamışlar bile bu resimlerden şehrin güzelliği hakkında bir fikir edinirdi. Kırdar da, Gökay da kayıtsız kaldılar; galiba bir Serdar veya Günay da gelse Fenerbahçe, bahçe ismine rağmen bir bozkır ve ay sathı kadar ölü kalmağa mahkûm!

Hazır Anadolu yakasının bu kısmında iken üç yeni semtinin, Caddebostanı, Suadiye ve Şaşkınbakkal semtlerinin isimleri hakkında bildiklerimi söyleyivereyim; daha doğrusu kısaca tekrar edeyim: Birincisinin asıl adı Cadıboşanı idi, Abdülhamid devrinde değiştirildi; şu sebeple:

Sadaret Başyaveri bir Cemal Paşa vardı, Meşrutiyet zamanının aynı isimdeki paşası gibi sakallı değildi, hem de sakalın hemen hemen resmi kıyafet olmasına rağmen sadece bıyıklı kalmağı tercih etmişti, öbürünün de bıyık devrinde sakallı olmak istemesi gibi! İşte bu zat Cadıboşanı denilen bostan içinde bir köşk yaptırmıştı. Saraya gittiği bir gün padişah iltifat olarak kendisinden yazın hangi semtte oturduğunu mabeyincisile sordurur; paşa söyler. Söyler ama mabeyinci, efendisinin vehhamlığını bildiği için "cadı" kelimesinden ürker, huzura girmeden önce bu ismi "cadde"ye çevirir; Cadıboşanı olur Caddebostanı! Derhal vapurlar

idaresine de emir verilir, tarifelerden öbür isim kalkar, yenisi yazılır.

Esasen Mezarburnu da, gene vehim yüzünden Mesarburnu olmamış mıdır?

“Suadiye” hikâyesi malûm: Zamanın Maliye Nazırlarından komşumuz Reşat Paşa, genç yaşında ölen kızı Suat Hanım için bir cami yaptırmak arzusuna kapılmış, bomboş bir tarla ortasına cami kurmuştu. Herkes tenkid etmişti: Meskûn olmıyan bir yerde cami yapmak da ne demek? Zamanla orası meskûn ve mâmur oldu. Ancak cami pek şenlenemedi.

Üçüncü isme, Şaşkınbakkal’a geelim: *Sabah* gazetesi sahibi Mihran Efendi o tarafta yalısını yaptırdığı yıllar etraf tenha idi, köşede benim de hatırladığım ufacık, ahşap bir kovukta Rum bir bakkalın dükkânı vardı. Mihran, akşamları arabasiyle evine dönerken, dükkânında sinek avlıyan bakkalla alay ederdi: “İşler yolunda mı, şaşkın bakkal?”

İsim semte bu alaylı sözden kalmıştır. *Sabah* sahibi o şaşkın bakkalın ileriye görme hassasını sezememiş olacak ki aynı yerde şimdi bir değil, birçok bakkal barınıyor. Hem de işleri öyle yolunda ki!

Erenköy’deki malûm Kozyatağı isminin aslı da iddia edildiği gibi Kuzuyatağı sanılmasın. *Lûgat-it-Türk*’de rastladım: Kuztağ gölgelik ve serin yer demesine gelirmiş; orası da bu vasıfları haizdir; zamanla Kozyatağı olmuş. Yeni bir şehir rehberine ne kadar muhtacız ama himmet ehlinden mahrumuz.

Zafer, 13 Haziran 1954

SUDAN SÖZLER

“Yaz” sözün hatırlattığı kelimelerin başında “sıcak” arkasından da muhakkak “su” gelir. Bereket şehrimizin İstanbul ve Beyoğlu tarafları su hususunda bir müddettir sıkıntı çekmiyor, ama bolluk görmüş değildir. Bolluk –şehir-cilik bakımından– evlerde muslukların akmasından ibaret sayılamaz; yolların sabah karanlığında yıkanması ve günde birkaç defa sulanması, temiz ve nemli tutulması da lâzımdır.

İstanbul şehri, şehirlerin beктаşı babasıdır; sokakları yağmurdan başka hemen hemen hiç su yüzü görmiyen bu şehir insana âdeta “su ile oynamaya pek gelmez, topraktan kurulmuşum!” der gibidir. Su ile arası o derece açıktır ki yağmur yağarken başına şemsiye tutmak istediğine, telâşlı telâşlı etraftan bir şemsiye yahut gamsele aradığına hükmedeceğim gelir.

(Şimdiki nesil bu satırları okursa: “Gamsele dediği nedir, acaba?” diye kendi kendine soracaktır. Unuttuğumuz kelimelerden biri de muşambadan yapılmış, sırta giymeğe mahsus kukuleteli üst elbisesi mânasına kullanılan “gamsele”dir. Gene bu mevzu ile alâkalı bir “ombrello” vardı, basbayağı şemsiye idi; Galata civarında bir sağnak bastırıldı mı ayak satıcıları peyda oluverir, köşe başlarında en pahalısı beş kuruşa şemsiye teklif ederlerdi ve kâğıt kılıflara sarılı

o âdi cins şemsiyeleri “ombrello!” diye avaz avaza bağırarak satarlardı. O gün kullanmak, sonra uşağa hediye etmek üzere aldığımız da olurdu.)

Şehrimiz zaten bir serap şehridir; su içinde ve üç yanı deniz görünür; acaba gerçekten öyle midir? Denize girmek isterseniz otobüs, tren, vapur seferlerini göze almak, uzun deniz ve kara parçalarını aşmak ve hem giderken, hem dönerken sırsız küpler gibi terlemek ve denizden aldığımız hassalı suyu çamaşırlarınıza devretmek, üstelik kendi vücut suyunuzu da eksiltmek lâzımdır; mükemmel bir zayıflama kürü olur bu! Belki o itibarla aranılanı temin eder.

Son zamanlarda bazı himmetlere şahit oluyoruz ama hâlâ çeşmelerin çoğu susuzdur, kupkurudur, şaheserler bile yıkıktır, yalakları süprüntülüktür. İki göz, iki çeşme ağlayacağınız gelir. Bir şadırvanla karşılaşsınız; musluğu çevirmek isterseniz su yerine paslı figan damlar! Sebil vardır ki sebilhane bardaklarının dizilmiş olması lâzım gelen mermerlerinde şarap şişeleri durur, binanın üstündeki “ve sakahüm Rab-biküm şeraben tahurâ” yazısındaki kelimeyi gerçekten şarap mânasına aldığımızı gösterir (galiba bu çeşit sebiller kalmadı artık).

Şehir sulanmalı, suya boğulmalıdır.

Vaktiyle su şirketi ile yapılan mukavelede şehrin sulanması da düşünülmüş, caddelere yer yer sulama muslukları konulmuştu, sulayıcılar bile tâyin edilmişti. Fakat Tünel-Taksim arası mahut Caddeikebir'den başka bir semtte tatbikine pek yanaşılmazdı. Yazın, ikindi üzeri bir sucu, taşlara temastan çabuk yıpranmaması için demir tekerlekli bir hortumu sürüyerek gelir, bir musluğa takar, uzun bir anahtarla

suyu açar ve yola azıcık su serper, caddeyi boydan boya hafiften ıslatır, giderdi.

O devirde kadınlar uzun, yeri süpüren etekler giydikleri için bu, yarı toz, yarı çamur ıslaklıktan hoşlanmazlardı. Çarnaçar eteklerini birkaç santim toplamağa, ayak dirseklerini göstermeğe mecbur olurlardı; erkekler ise manzaradan memnun kalırlardı. Kadının ayak dirseğini görmek –zamaneye göre– onu bikini mayolu görmek derecesinde, belki de daha fazla tesirli olurdu.

Geçen konuşmada bahsettiğim Fenerbahçe gezintileri esnasında bizi çileden çıkaran ne idi? Faytona kurulmuş hanımların bir nebze meydanda kalan ayak kısımlarını temaşa değil miydi? Aklımdan çıkmaz: Bir gün Köprü'den geçerken –kırk beş seneliktir bu hikâye– hortumu andıran bir sağanaktır boşandı, sellerin istilasına uğradık. Köprü ahşap ve her tahtanın arası yarım parmak açık olmasına rağmen su gene topuğumuzu aşıyordu. Elinde irili ufaklı paketlerle alışverişten dönen çarşafli ve dolgun vücutlu bir hanım şaşkınlıkla eteğini öylesine toplamıştı ki baldırları ve biraz da yukarısı meydanda kalmıştı. Ben mihlanıp kalmıştım, başkaları da...

Zira o yaşıma kadar –bilhassa sokakta– böyle bir çıplaklık manzarasıyla karşılaşmamıştım; allak bullak olmuştum. Sonraları hiçbir plajda, hiçbir çıplaklık aynı tesiri yapmadı. Yapmadığı şundan belli ki Köprü manzarasını mühim bir vaka imişçesine yarım asra yakın bir müddet zarfında unutmamışım!

Hâlbuki şu son günlerde epeyce plâj seferi yaptım. Deniz mevsimi henüz civcivli hale gelmemekle beraber buraları gene de تنها sayılamazdı; su ve çıplaklık hasretine dayaa-

namıyanları yani asıl yüzgeçlerle endamlı tazeleri karşımda buldum. Ötekiler, acemiler ve biçimsizler başlangıç devresinde pek görünmezler. Bu gezintilerden hatıra olacak mahiyette bir intibala dönmediğime müteessirim. Yaşlıyım da ondan mı? Haydi, sebep bu olsun! Ama niçin bir pencere ardında geceliğini başından çekip çıkardığını hayal meyal gördüğüm bir yarı çıplak zihnimi daha fazla meşgul etti?

Kütüphanemde elli, altmış sene evvel neşredilmiş resimli birtakım Fransız romanları ve bu arada sevdiğim bazı muharrirlerin muhavereli eserleri vardır. Kitaplar zamanın plaj kıyafetlerini gösteriyor: Erkekler gırtlaklarına kadar kapalı ve kollu deniz fanilaları giymişler, pantolonları da diz kapağından aşağıda. Kadınlar ise âdeta elbiseli, ayaklarında botlar ve çoraplar bile duruyor. Şimdi o kıyafette şehirde bile dolaşan kalmamıştır. Lâkin yarım asır önceki erkeğe bu mostra mayolu kadın kim bilir ne kadar hoş geliyor ve çıplak görünüyordu!

Ben o zamanın muşambadan yapılmış kadın mayolarına yetişmiştim. Kadınlar hamamına götürüldüğüne göre her halde ufak yaşta idim. Mayolar bütün vücudu örterdi, deniz suyu ancak aradan girip vücudu ıslatırdı; başa da gene muşambadan bir kukuleta geçirilirdi; ayrıca endam meydana çıkmasın diye mayo her tarafından farbolalı idi.

Bu şekilde denize girenler hep tazeler, alafranga meşrep olanlar... Öbürleri peştemallı idi. İçine hava dolup peştemalların balon gibi şişmeleri beni pek eğlendirirdi. Biz Bostancı'daki deniz hamamına giderdik. Civarda bina olarak sadece dört küçük köşkle bir kârgir jandarma karakolundan başka bir şey yoktu. Onların hepsi de hâlâ duruyor.

Zaten Bostancı'nın eskiden ismi Bostancıbaşı imiş, kısaltılmış. Anamdan işitmiştim: Daha önceleri ne burada ne de Caddebostanı'nda vapur iskelesi yokmuş, vapurlar açıkta demirler, müşteriler karaya sandallarla çıkarlarmış. Demin bahsi geçen küçük köşklerin birinde ressam Halil Paşa otururdu; Bostancı'yı pek severdi. Tablolarının birçoğu oralarını aksettirir. Bir tanesi de bizim ailededir: Salaş iki deniz hamamının bir akşam üstü manzarası, renk renk sular ve gölgeler içinde!

Bostancı'dan ötesi tamamen kırdı, Maltepe'ye kadar tek binaya rastlanmazdı. Yeni Kariye denilen tepedeki mahallenin kuruluşunu iyice hatırlarım. Tek tük evcikler türeyince hepimiz şaşmıştık: "Kupkuru bir dağ tepesinde oturulur mu" diye...

Bütün o havaliyi şenlendiren, yeni neslin denize karşı duyduğu muhabbettir. Eskilerin kıyılara uzak yerleri seçmeleri sebebi de rutubetten korku idi. Esasen Boğaziçi'ni gözden düşüren gene yaşlı başlı Abdülhamid ricalinin bu korkuya kapılmaları olmuştur. Su namına bahçelerindeki geniş ve mükellef havuzları tercih ettiler.

Şu sudan bahsi daha fazla uzatmıyalım. Çeşitli içme sularıyla, denizleriyle, etraftaki göllerıyla İstanbul kadar suya dalmış, suya kanması lâzım bir şehre zor rastlanır. Ne çare ki bu şehirde sonu gelmiyen bir su kıtlığı ve halli mümkün olmıyan bir su dâvası, boyuna sürüp gitmektedir.

Zafer, 20 Haziran 1954

HÜLYAMDAKİ İSTANBUL

Bazan –toz toprak, çamur, zifos, açık lâğım, yere dökülmüş süprüntü, bulaşık suları içinde dönüp dolaştıktan ve ne dedelerimize rahmet okumak, ne de şimdikilere hayır duada bulunmak vesilesini bulamadıktan sonra– düşünürüm.

Daha doğrusu hayal kurarım: İstanbul şehri haritasını zihnimize vererek ve bunu gene aklımdan bildiğim, dilediğim, sevdiğim şekilde düzenleyip bezeyerek! Nereden başlarımlar? Önce sahillerden ve ekseriya Eminönü Meydanı'na çıksa Boğaziçi Köprü dubalarından...

Sihirli bir elim vardır: Tıpkı dokümanter filmlerdeki birçok şeyi bir anda gözden silip yerine büsbütün yenilerini, başka yüzlülerini çizen ve canlandıran sinema teknisyenlerinki gibi! Meselâ şimdi –tabiidir ki daima hayalhanemde oluyor bunlar– Sarayburnu ile Köprü arası kıyıyı dolduran ne kadar bina, antrepo, askeri depolar, gümrük daireleri, hatta daha gerideki çirkin hanlar varsa, Sirkeci Garı bile gözümün önünden silinmiştir.

O kısım artık açıklıktır. Yeni Cami tamamiye meydan-da... Tâ arkadaki tramvay caddesine dayanan bir ferahlık. Sadece Sahil ve Abdülhamid I. Türbesi kalmıştır, o kadar! Geniş, sapasağlam, ağaçlar ve zarif korkuluklarla süslü bir rıhtım güzelim Gülhane Parkı'nı hudutluyor.

Uzaktan, yakından, içinden bakmakla duyulmıyacak bir manzara bu! Peki, liman? Çoktan gitmiştir. Yedikule'ye ve Haydarpaşa'ya. Ya demiryolu! O da Yedikule'de kesilmiştir. Yeraltı işliyen elektrikli hatta yerini bırakmıştır.

Fakat zihnim yoluna devam ediyor: Sarayburnu'nun öte tarafı da başkalaşüyor; Topkapı Sarayı'nın Fatih Köşkü balkonundan aşağıya ve yan tarafa doğru baktınız mı ne bostan, ne miri malı depo ve pavyonlar var, ne de sahilde kötü iskele, krom yığını, kulübe ve saire! Park haline konmuş, daha ziyade çimenzar tam mânasıyla bir yeşil saha.

Eski adliye sarayının alt kısmı ise köşklerinden ibaret bir park içi mahallesi ama estetiği bozan tek kusuru yok. Arkeolojik olduğu ileri sürülen kısmı da yeşillendirip Ahırkapı istikametinde mâmurluk ve madencilik yürüyüp gidiyor. Nerede teneke mahallesi, harabeler, murdarlık ve çirkinlik? Hepsi yok olmuş, Yedikule'ye kadar rıhtımda, otelli ve gazinolu modern mahalle kurulmuş.

Marmara'nın kâh mavi, kâh kurşuni, bazen dalgalı, bazen sakin, daima güzel ve haşmetli manzarasını kavrayan, o mahalleler İstanbul'un en değerli seyyahları hayran bırakan, Riviera gibi kartpostalları elden ele dolaşan bir semti olmuştur. Lodos guruplarının temaşası için hep oraya koşuyorum, mehtap seyrine, deniz gezintisine de!

Geriye dönelim, şu dehşetli mezbeleğe, kokmuş deniz yarığına, çirkinlikler, murdarlıklar, iğrençlikler ülkesi Haliç kıyılarına! Sihirbaz elim keşke bunları da yok etse de Evliya Çelebi'nin bahsettiği güllük gülistan, bülbüller yuvası, konularla çevrili eski Haliç'i, "Altın Boynuz"u tekrar, modern mânada yeniden vücuda getirebilse!

İmkânsızlığını tasdik ediyorum ama ıslahı imkânsızdır da diyemiyorum. Mademki hayaldir, tatlı bir eser dalgasıdır kapıldığım... Olmuş farz edeceğim. Gözümün önünde şu dakikada öyle bir Haliç duruyor, seyrine doyamıyorum, kendimi bir türlü ayıramıyorum. Güneş doğuyor, ne lâtif sular! Güneş batıyor, nedir sulardaki harikulâde renkler! Mehtap var, bu sular her tarafta serv-i simin halinde, civa gibi oymak ve şırıltılı!

Nasıl mübarek bir yermiş bu, açıkta akan lâğım körfezi!

* * *

Artık Galata tarafına göz atacağız. Buraya Augias'ın ahırlarını temizleyen Herkül ayarında bir dev-ilah, bir efsane kahramanı lâzım. Yani şimdiki ve her devirdeki mânasıyla milyonlar, milyarlar.

Haydi o kadar içerilere girmiyelim ama Köprübaşı'ndan itibaren, sadece üç cami ve birkaç çeşme kalmış, denize dayanmak suretiyle –demir, malzeme, odun, kömür, kireç depoları ve Tekel'in sıra kulubeleri de dahil– ne kadar sakalet varsa kaldırıp kıyı boyu bir ferahlık temini her halde mümkündür.

Siz bir kere de bu yeni gelişmesiyle o sahili bir düşününüz! Kızkulesi'ni, Üsküdar'ı, Çamlıca Tepesi'ni ve yamaçlarını seyrederek gidişi ve rıhtımda dolaşısı!

Peki, bu rıhtım nereye kadar öylece gidecek? Nereye olabilir, ta Kavaklar'a kadar! Ne zaman olabilir? “Balık kavağa çıktığı zaman” diyeceğinizi biliyorum, hak veriyorum. “Mevzu hayale dayanıyor” demiştim zaten...

Boğaziçi'nin öte tarafını, Anadolu yakasını da ayrı su-rette mâmurlaştırdıktan sonra geelim Kadıköy-Pendik sahilllerine: Önce Moda'yı ve havalisini denize yedirmekten ve sulara koymaktan korunmuş vaziyette buluyoruz. Kurbağalıdere ciddi şekilde açılmış, temizlenmiş, sandallarla rahatça dolaşılacak hale getirilmiştir.

Yoğurtçu Parkı şimdiki gibi yoksul manzaralı değil, karşısına da kurulan bir parkla beraber gayet bakımlı; iki tarafı mâmur; eğlence ve tenezzüh yeri (Göksu Deresi'ndeki yüz karası kokak fabrikanın hayalimde çoktan kaldırıldığını, derenin tıpkı *Aşk-ı Memnu* romanı muharririnin yarım asır önce gene tıpkı benim yaptığı usulde hayalen süslediği şekillerle bezendiğini, bir güzellikler mahşeri etrafını aldığını tabii kendiliğinden tahmin etmişsinizdir. Bugünkü haliyle bırakmak cinayetini velev hayalde de olsa işleyemezdim).

Fenerbahçe hakkında evvelce fikrimi bildirmiş, mezebeleliğinden dert yanmıştım. Orasını –hayli ıslahat arasında– cennete çeviriyorum, bir “mücevher” oluyor, Frenkçesi “biju” yani! Ahşap sanılan içi demir bir köprü ile geçiyorsunuz, araba girmesi yasak. Dar ve çapraşık yollar, yer yer çayırırlar, çimenlikler... Yer yer egzotik nebatlardan kümeler... Salkımsöğüt, mor salkım, hanımeli kameriyeler. Bol su: fujer envaiyle süslü küçük ve tabii arklar, kuğuların vakarla yüzdüğünü gene tabiiyi andırır bir gölcük... Odundan ufak ufak pavyonlar ve beton olduğu katiyen sezilmiyen Türk istili, aş boyalı, geniş sundurmalı ve uzun saçaklı bir gazino! Vay efendim vay!

* * *

Hayalimde demokrasi rejimi tam verimli olarak devam, hatta inkişaf ettiğinden bahsi geçen bu canım mesirelerde artık halk çayirlarda örtü yapıp ağaçtan ağaca çocuk salınacağı kurmuyor; dolma ve helvalarını sardığı rengârenk gazete kâğıtlarını yerlere atmıyor. Şehirci ve belediyeci bir vatandaş kitlesi meydana gelmiş. Bir bina üzerine kaplı mermeri bulunca yeni nesil çocuğu bunu kirletmiyor, sokak levhalarına taş atıp kırmıyor, fidanları sarsa büke koparmıyor.

Büyükler de sokaklara tükürmüyor ve süprüntü dökmüyor! Hayal bu ya! Kanuni Süleyman gayet haklı olarak “Ol-maya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi” demiş. Levhası bizim valimizin sâbık muayenehanesinde asılı idi, gene de duruyordur: vilâyet odasına da asabilidi; asıl devletin ve ik-balin sıhhat yanında kıymetsizliğini belirtmiş olurdu. Hani, hülya bazen sıhhat ve devlet kadar zevklidir. Bir bakıma padişahın o sözü “sıhhat” yerine “hülya” konularak da tekrarlanabilir; bilhassa her tarafta karşılaşılan hakikatler insanın içini sızlatır, sinirlerini kemirirse...

Hayal kuvvetimizi şimdi de Büyükada'ya çeviriyorum: İskele Meydanı'na kaskatı bir havuz, içine şakır şakır sular dökülüyor, meskenlerde musluklara dokundun mu su gürül gürül akıyor. Bir su bolluğu ki değme gitsin!

Bu su nereden geliyor? Anadolu yakasını baştan başa su şehri haline getirmiş, suya garketmiş olan yani Elmalı Bendi'nin kabına sığmıyan su fazlasından!

Haydi, anlattıklarım kadarı olmasın, İstanbul bugünkü şeklinde kalacak, bırakılacak bir şehir midir? Şimdiki kötü durumuna rağmen füsunkâr olan şehir, hülyalarındaki pro-

jelerden birazı hakikat abasına konulduğu takdirde acaba kaç misli güzellenir? Avrupa'nın değil, dünya şehirler kraliçeliğini kazanmaz mı?

İstanbul Türkiye'de yaz mevsimini ve tatilini geçireceğiniz tek şehir olmak bakımından mütalâa edilseydi otuz şu kadar senedir elbirliği ile kalkındırılmış olurdu!!! Belediye bütçesiyle kalkınamıyacağını bir türlü anlamıyoruz.

Zafer, 27 Haziran 1954

ALTMİŞ SENEYE BAKIŞ

Yeni edindiğim edebiyatla alâkalı genç bir ahbap geçen akşam beni apartmanına, yemeğe çağırdı. Bu bina Atatürk Caddesi'nde yani o isimdeki bulunan Yenikapı İstasyonu'na varan kısmındadır: Langa Bostanları arkada kalır. En üst katta bakla oda nohut sofa şimdiki daracık meskenlerden... Ancak pencerelerinden ve yüksek terasından görünen manzara gayet geniş, şehrin büyük bir kısmını içine alıyor.

Ne kadar minare ve ne kadar kubbe bu? Sultanahmet'ten başlayıp tâ Edirnekapı'daki nazenin Mihrümah Camii'ne dayanan bir mabet ülkesi. Uzaktan hepsinin hangi camiler olduğunu birer birer tanıdım, ufarakçalarını bile. Hemen hepsine de birer vesile ile girdiğimizi ve çoğunda vaktiyle ibadet ettiğimi de hatırlıyorum.

O camileri tanımak ve içlerini hatırlamak için gerçek mânasiyle bir İstanbul çocuğu olmak lâzımdır, hem de eski devirde yaşamış, bugünlere erişmiş bir şehir uşağı!

Yazık ki apartman modası veya ihtiyacı ekserisini yer yer sivri ve rutubete karşı arka tarafları ziftlenmiş, siyaha boyanmış, tenasüpten mahrum binalar arasında boğmuş; minareler şerefe ve külâh kısımlarından ibaret kalmış. Yeni üniversite binası ise sadece saçağı ve damı görünen bodur bir kalabalık.

Aşağıya baktım: Bulvarın görünüşü hoş, hele ortasında ki Bozdoğan kemerleri buna Ankara bulvarlarından bambaşka bir mâna katmış. Ah, başkent bulvarının o demiryolu köprüsü! Altından her geçişte şehircilik adına üzüldüğüm üslupsuz, ne yeni ne de eski hiçbir mimari zevke uymıyan, zevksizlik mostrası ağırlık.

Anlaşılan yapılalı beri günde birkaç defa altından arabalarıyla ok gibi fırlayıp giden yüzlerce vekil ve bakanın zevki selimi şimdiye kadar o manzaradan incinmemiş. Sadece demir çubuktan örülmüş, görünüşü olsun hafif ve nazik bir şekle sokulmasını yahut tamamıyla yeşillikle örtülmesini, yemyeşil bir çardağa çevrilmesini düşünmemiş. Neyleyim ki İstanbul'un mermer ve somaki sütunlardan yapılmış dante-la gibi işlenmiş meşhur Çırağan Köprüsü'nün kuytulukları gelen geçene helâ vazifesini görmektedir.

Dünyanın hiçbir yerinde saraylarda ve milyarder konaklarında bile o derece ziynetli, pahalıya mal olmuş, sanat eseri bir tuvalet dairesi yoktur; belki gene dünyada o kadar muhteşem bir yeri kirletmek ve tabii ihtiyaçlarından birini bu şekilde kötüye kullanmak küstahlığını gösteren biri de olmaz!

* * *

Terasadan hayran hayran şehri seyrediyorum: Bilhassa karşıma düşen çocukluğumun geçtiği semtleri, bu semtlerde oturduğumuz hepsi de yanmış meskenleri... Gene de Sultanahmet'ten tutunuz –Beyazıt ve Laleli dahil– Şehzadebaşı ve Saraçhanebaşı kısımlarını.

Zihnimden sayıyorum: tam sekiz tane, birbirinden bü-

yük ve çoğu harap konakta büyümüşüm; birincisi Laleli’de, sonuncusu Şehzadebaşı’nda. Hasanpaşa fırınından aşağıya doğru inen Aksaray Caddesi gözümün önüne geldi, şimdiki de geniş olmamakla beraber eskisi dapdaracık, ayrıca atlı tramvay geçmesine rağmen çanak çömlek, öteberi hatta gıda maddeleri satılan baraka ve sergilerin istilasına uğramış, çamurlu, çirkefli veya tozlu, çok kalabalık bir geçit idi.

Elinde boru, yalın ayak, tire faniladan ve paçaları diz kapaklarına kadar sıvanmış, yırtuk, yamalı pantolondan ibaret elbisesiyle tramvay atlarının önünde koşan genç tramvay sürücüsünü ilk defa bu yokuşta görmüştüm.

“Varda! Destur! Savulun!” diye bağırır ve ara sıra da boru öttürürdü. Bize nasihat verirlerdi:

“Çalışmazsan sen de tramvay sürücüsü (veya vardacısı) olursun. Bak, gör de ibret al!”

Korkutmağa yarayan bir tip daha vardı. Tiyatro perdecisi. Onu da perde aralığında elindeki ipe var kuvvetiyle sarılmış vazifesini gayretle yaparken işaret ederler, aynı nasihatı tekrarlarlardı. Perdeciler bize daha kabule şayan bir iş gibi gelirdi.

Arıyorum: Koska nerede idi? O zamanda bu isim çokça söylenirdi, şimdi bir caddeden ibaret: vaktiyle geniş bir saha Koska diye anılırdı. Ne lisandandır ne demesine gelir? Ehli bilir. Zaten Şişli’deki şu Feriköy ve Sinemköy isimlerindeki “feri” ve “sinem” de ne sözdür? Bence meçhul. Bazısına malûm olabilir.

Hasanpaşa fırını kadar, aklımda kaldığına göre o namdaki karakol da meşhurdur, birincisinin simidi, öbürünün sopası. Bu karakolun yerini bulamıyorum. Ancak Lale

Devri'ne son veren tellaktan dolayı tarihe geçen Beyazıt hamamının ben halka açık olduğu devre yetiştim; kadınlar arasında orada yıkandım bile... Hanımlar iyi ısınmadığından şikayetçi idiler, fazla rağbet görmezdi ama geniş, ferah, yüksek kubbeli bir hamamdı.

Terasadan bu kubbeye bakıyorum: Üzerindeki hüdâ-nâbit fidanlık hava karardığından iyice fark edilmiyor, belki de temizlemişlerdir. Ne hassalı bir toprağı var ki şayet temizlendiyse bile bahara tekrar bağık değilse de incirlik bir yer olur, dallar ve yapraklar caddeye sarkar; bilmiyen bir yabancı bilhassa yetiştirilmiş bir “dam bahçe” sanır; çıkıp görmek arzusuna kapılır. Mevsiminde gözüm iliştikçe o arzuyu ben de duymaktayım.

Çocukken içinde ter dökmüştüm; yaşlılığında dam üstü serinlerdim.

* * *

Kışın Laleli'de oturduğumuz sırada üç yaşında var yoktum. Açık havada güneşlenmem için beni camiin avlusuna götürürlerdi; yer bacalarından aşağıya bakardım, taş atarlar, gümbürderdi. Sultanahmet'te iken de Binbirdirek mahzeninin üstündeki nefesliklerden içerisini seyrederdim: Orada türküler çağırarak iplik dokurlardı.

Sonraları Jules Verne'i okumağa başlayınca mağaralara sığınan kazazede çocuklar ve büyüklere –*İki Sene Mektep Tatili* ve *Esrarlı Ada* kahramanlarıdır bunlar– bana hep Binbirdirek ile Laleli mahzenlerini düşündürürdü. Beyazıt semtinde Tatlıkuyu denilen bir yerde ve kapısı o kuyunun bitişiğinde olan bir barhanede iki kış geçirmiştik. Sabahtan

akşama kadar sırtları kırbalı adamlar, üstü kapalı ve izbe kuyunun başında su çekerlerdi; kova suya vurunca gümbürtüsü sokaktan duyulurdu. Bu da bana masallardaki peri ve dev barınağı esrarlı kuyuları hatırlatırdı.

Gene pek küçükken Kovacılar denilen semtte oturmuştuk, onun bahçesindeki paslı demir kapak da merakımı çekerdi; büyük kardeşlerim de merak etmişlerdi ki bir gün açtılar, içine girdiler ve ellerinde şişelerle çıktılar; şişeler açıldı; şarap vardı ama bozulmuştu.

Şimdi bir Kovacılar mevcut mu? Az ilerisinde Saraçhanebaşı semtindeki saraçları ve oradaki at pazarını da bilirim; at alım satımına da şahit olmuştum; bu işle uğraşanlara “cambaz” denilirdi. Türkçede bu kelime o adamların gayet aldatici olmalarından dolayı kurnaz ve hilekâr mânasına da gelir. Yavaş yavaş lisandan çıkıyor.

İstanbul tarafından son oturduğumuz semt Şehzadebaşı Camii yanında Burmalı Mescit... Minaresi burma burma idi, yangın bizim konağı da, mescidi de yaktı. Bugün terasadan kıvrımlı minaresini gene görmekteyim, fakat ne külâhı kalmış ne de şerefesi.

Şehri kül eden –Meşrutiyet’ten sonraki– iki büyük yangın sırasında yetişmiş bir gençtim; Erenköyünden koşup ikisini de seyrettim; bunlara dair *Kirpinin Dedikleri* kitabımda birkaç yazı vardır. Gördüğüm üçüncü büyük ve korkunç yangın da Birinci Dünya Harbi’nde Ankara’yı dörtte bire indiren tam mânasiyle “harik-i hanümansuz”dur. Eskiden büyük yangınlar hakkında ya bu tâbir yahut “harik-i hâil” sözleri kullanılırdı, kolaycacık “yangın” denildiğine gazete-lerde rastlanmazdı.

Bazı sokaklarda da şöyle bir tabela okurduk: “Harik musluğu”. İtfaiye icabında musluğun yerini bulsun diye! Neyleyim ki su bulunur, hortum yetişmezdi, yetişeni de patlak çıkardı. Abdülhamid ve sonra yerini alan rical boşuna milyonlar harcarlar, itfaiyeyi ıslaha yanaşmazlardı. O yüzden İstanbul tarafı yangın yerinden ibaret kalmıştı.

Hayır, şimdi dostumun terasasından seyrettiğim İstanbul artık dolmağa başlamış; boşluklar azalıyor; şehir yayılıyor, nüfus artıyor. Kusurlu olmakla beraber son yılların imar ve iskân hareketi baş döndürücü!

Galiba yüksekte ve rüzgârda durduğum için de bilfiil başım dönmek üzere! İçeriye girdim... İstanbul’un ve kendimin en aşağı altmış senesini gözden geçirmiştım.

Zafer, 11 Temmuz 1954

DÜNYA GÜZELİ DENİZ

Nerededir bu? Çok uzaklarda, okyanuslar ötesinde, kıtalar aşılarak gidilen esrarlı ülkeler ortasında mı? Hayır, yanımızdadır. Kenarında, hatta her gün içindeyiz. Fakat o kadar az tanıyoruz, o kadar az tarafını biliyoruz; giremiyor, gezemiyor, kimseyi gezdiremiyor, faydalanamıyoruz ki!

Marmara'dan bahsetmek istediğimi anlamışsınızdır. Küre üzerinde hiçbir deniz yoktur ki coğrafya ve tarih bakımlarından Marmara derecesinde hem bir hususiyet hem de bir umumilik arzetsin. Hususiyeti iki meşhur boğazın ortasında bulunmasından ileri gelir. Umumiliği ise tarihinin zenginliğinde ve Garp medeniyetiyle köklü alâkasından dolayıdır.

Ayrıca efsaneler diyarıdır. “Altın yapağı” alıcıları o boğazlardan geçmişler, mitolojinin birçok vak’aları oralarda olmuş, kahramanları yine oralarda zorluklarla karşılaşmış, aşk maceralarına katılmış, o denizi yüzerek aşmış ve aynı denizde boğulmuştur. Destan şehri Truva bu denizin azıcık gerisindedir. Hepsinden mühimi ve şaşmazı Marmara bizim Avrupa kıt’asına geçmemizi sağlamış, İstanbul’u almamıza yaramış, Gelibolu Zaferi’ne yol açmıştır.

Marmara üzerine eskive yeni tarihin en büyük hâdiseleri aksetmiş bir aynadır. Mazisi olan belli başlı hangi millet su-

larına eğilse orada tarihinde hiç değilse birkaç sahneyi sey-
reder ve bütün medeniyet tarihinin izini bulur. Marmara
budur işte! Türk'ün sadece Türk hudutlariyle çevrilmiş tek
iç denizi, bağrının ve gönlünün içi Marmara'dır!

Fakat çok acınır ki, İstanbullu veya İstanbul'a gelen
vatandaş, hele seyyah bu dünya güzeli ve tarih aynası şirin,
minyon, koket ve seksapelli müstesna denizi firdolayı gezip
görmek, keyfini sürmek imkânından mahrumdur. Haniya
o vapur ki yolcusunu alarak bütün sahilleri yer yer, çevire
dolana, kıyı kasabalarına uğraya uğraya, karadaki güzel, su-
lak, yeşil ve ormanlık çevreleri gezmek fırsatını vere vere yaz
gezintileri yapsın. Arz haritasında benzerine rastlanmayan
“göl-deniz”i bize zevkimizce seyir ve temaşa fırsatını kazan-
dırsın!

Biz Marmara'yı sadece boğazlarından çıkıp girmek, Mu-
danya ve Bandırma'ya gitmek için ancak geçit olarak kulla-
nıyoruz. Sağımıza, solumuza bakmadan, yalnız varacağımız
iskeleyi düşünerek, “o mahiler ki derya içredir, deryayı bil-
mezler” fehvasınca.

Asıl garibi şudur ki büyükçe kotra ve motör sahibi olan
varlıklılar o tekneleri daha ziyade Adalar ile Anadolu yaka-
sı arasında mekik dokumakta kullanırlar. İzmit Körfezi'ne
doğru uzananlara pek rastlanmaz. Geçen bayramda bu kör-
fezi tekrar dolaştım. Kırk beş yıl önce Serveti Fünun sahibi
ile yaptığımız gezintilerdeki zevki tekrarladım.

İssız bir sahil olan eski zaman Değirmenderesi bugün
meskûn halde. Kıyıda bir belediye gazinosu bile var. Göl-
cük onlara hayat, hareket ve yenilik getirmiş. Denizinde şi-
rin sandallar dolaşıyor, plajlarında kadınlar güneş banyosu

yapıyor. İzmit'ten kalkan beyaz boyalı küçük vapurlar iskele iskele yolcu taşıyor. Cemiyet dekoru değişmiş. Katırlı dağlarının yeşil kadife sırtları insana daha munis görünüyor.

Vaktiyle bu dağlarda gezip tozmuştum, karlı sularında alabalıkları avlanan coşkun dere başlarında mola vererek karın doyurmuş, pınarlarında hararet bastırmış, yeni bir şevkle yamaçlarına tırmanmıştım. Dağ güzelliği oralardadır; oralarda yani Marmara sahillerinde ne yoktur ki? Şifalı içme suları, çeşitli sıcak sular, arkada Uludağ ve eteğinde ruhani Bursa!

Ya Anadolu kıyısını takip ederek İzmit Körfezi'ne karadan ve hele denizden gidiş... Ne sevimli koylar ve köylerdir onlar! İrili ufaklı adacıklara hayran kalırsınız. Bu sahilde kirazın ve üzümün en nadidesi yetişir, öte kıyıda meşhur fındıklar. Denizinin balığı lezzette ve çeşitlilikte emsalsizdir.

Denizinin ismini taşıyan adaya kaç İstanbullu gidebilmiş, yok pahasına satılan balıklarından taze taze yemek imkânını bulmuştur? Marmara'nın mermer ocaklarını gören var mı? Daha otuz sene eveline kadar burnumuzun dibindeki Florya ıssız bir kumsaldı; in cin top oynardı.

Marmara kıyılarının yine coğrafyacı göziyle hususiyeti de bir tarafının Asya, öbür tarafının Avrupa oluşu değil midir? Fakat hangi kıyıda olursa olsun gözlere çekici gelmiyen tek köşe yoktur. Tabiat hiçbir eksiği kalmasın diye yine bu denizinin yanına iki göl bile katmağı unutmamıştır. Boğaz, yarımada, ada, berzah, göl, karlı dağ, kayalık, ova, yayla, körfez, burun, coğrafya ıstılahlarının hepsi Marmara'da toplanmıştır, hem de en seçmeleri!

Marmara daima yeşil kalan dağları, tarih boyunca ün

salmış mevkileri, emsalsiz gurupları, tulûları, mehtaplı geceleri, karada meyve bahçeleri, suda balık tarlaları, hayalimizi süsleyen ve zihnimizi dinlendiren, mütemadiyen değişik tabiat manzaralarıyla bizim en güzel ve kıymetli varlıklarımızdan biridir.

Ne yazık ki ekseriyeti itibariyle yarı donmuş bir küre üzerindeki göller kadar henüz tenhadır. Kanaatimce iki tarafındaki hinterlandları ile Marmara bölgesi mâmurlukta değme memleketlere taş çıkaracak bir bölge değil, kesif nüfusu, sanayi, meyvacılığı, balıkçılığı, hele seyyah çekecek eski şehirleri, boğazları, âbideleri ile, deniz ve dağ sporlarına elverişli tabîi zenginliği ile küçük, fakat daha tarihî bir İsviçre bile olabilir.

Olabilir... Şayet dünyanın gidişi düzelir ve ekonomi sistemi gidişe uyup akliselimin gösterdiği yola girerse!

Siz işte o zaman –bizlerden ve bizlerin arkasından gelecek birçok nesilden sonra– bu yeni Marmara’yı hayal ediniz. Lâkin bu hayal, hülya safhasına girmeden önce Marmara Denizi ve civarı haritasına göz gezdirmeyi unutmayınız. Haspanın yeni ismi de âhenklidir, eskisi de; Marmara ve Propontit... Ege Denizi buraya tuzlu ve sıcak sularını gönderir; Karadeniz ise serin ve nispeten tatlı sularını... O suların birincisinde yol veren Boğaziçi nasıl yerdir, bilirsiniz; kendi başına bir âlemdir. İkincisini yakın tarih bir şehname olarak kaydeder; bu şehnameyi dünyanın öbür ucundaki Anzaklar bizim kadar bilirler ve hayranlıkla okurlar.

Demin söylediğim gibi şartlar uygun olursa Marmara’nın yarını bugününe benzemeyecektir. Onu en zarif, sür’atli ve konforlu deniz ve kara vasıtalarıyla kolayca, rahatça, diledi-

ğimiz saatte gezebileceğiz. Şirin sahil kasabalarındaki gazi-nolarında yiyip içeceğiz, çeşitli plâjlarında eğlenip avuna-cağız ve yine çeşitli adalarında kurulmuş otellerinde yatıp dinleneceğiz. Yazlarımız Marmara yazları olacak; spor saha-mız da fırdolayı yine Marmara!

Marmara ve sahilleri bize daha seçme üzümler, kirazlar, fındıklar ve daha mebzul balıklar verecek. Üzümlerinden daha nefis şaraplar yapılacak ve kirazlarından en makbul kiraz likörleri çıkarılacak. Kıyılar yepyeni köyler, kasabalar, yazlıklarla ve dağları oteller, pansiyonlar, sanatoryomlar, ka-yak evleriyle bezenecek.

Marmara eşsiz güzelliğine lââyık şenliğe kavuşacak, dün-ya güzeli deniz olduğunu dünya efkârına anlatacak ve ebe-diyen Türklerin iç denizi kalacak.

Panorama, Ekim 1954

BİR MİLYON İNSANIN EĞLENDİĞİ KORİDOR

A nkara, hele bir hususta pek mesut: Orada bir Beyoğlu yok! Zira bu cadde bizim şimdi baş derdimiz ve baş belâmız oldu. Hem kaç sebeple? Darlığı malûm... Bir vapurdan bir sinemadan boşanırcasına yan yana, omuz omuza ve arka arkaya yürür hale geldik. Yürümüyoruz, sürükleniyoruz. Geceleri ne çirkin, kirli, iğrenç bir seldir bu... Sarhoş ve külhanbeyi akını! Cadde midir o? Hayır, bir koridor!

Asıl acaibi, bu mutantan sel iki taraflı lüks vitrinler önünden akar. Ama vitrinlerin hepsine de itriyat, tuhafiye, tuvalet eşyası, kumaşlar ve süslü çamaşırlar mı dizilmiştir? Göz atmak fırsatını bulursanız içiniz mi açılır, hayaliniz mi süslenir? Hayır. Arada tok karnına bakınca –hatta bazen aç karnına bile– midenizi bulandıran Rus salataları, pastırmalar, sucuklar, yağları sızmış enval dolmaların dizildikleri mezezi camekânları da vardır.

O kadar mı? Bir vitrine gözünüz ilişir: Cam ardında kaynar bir yağ kazanı kaynamaktadır, etrafına kocaman sosisler dizilmiştir; bir adam bunları yakalar, bol hardaldan geçirerek ekmeklere sürer; bir cem-i gafir görürsünüz: O iri sandöviçleri yağları aka aka ağızlarına tıkmakta, çenelerini işletmektedirler! Manzara, zamanınız olur size dehşet verir.

Fakat bu, yine de kasap vitrinlerinden iyidir. Zira aynı

caddede onlardan da bulunur; çıplak, yağlı, iri arkalarını sokaktakilere çevirmiş, kolları aşağıya sarkmış altı tane koyun... Çengellerde bir ortaçağ işkencehanesini hatırlatarak asılmışlar. Ayrıca kanlı beyinler ve ciğerler de mermerlere yatırılmış... Alt gözde çelimsizliklerine acıyacağınız bir yığın kümes hayvanı!

Sakın işkembeciyi ve tipik kokusunu da unutmayınız; nümunelik bir tane de ondan vardır. Görme ve koku alma hassalarınız bu caddede şaşkına döner. Zira şimdi bir vitrinde lavanta şişeleri, pudra kutuları, krem kavanozları gören gözleriniz ve bunların rayihasından haz alan burnunuz bir dükkân sonra mezecinin pastırma yahut kasabın kuyruk yağı manzarası ve kokusuyla irkilecektir. Tekrar bir hoşuna, meselâ bir kuyumcu veya naylon kadın çamaşırları vitriniyle karşılaşmak üzere!

Böyle bir uygunsuzluğa artık Şark memleketlerinin en geri kalmışında bile zor raslanıyor.

Şimdi kalabalığa dönelim: O da evsaf ve kalite, karakter ve manzara itibariyle vitrinlerin eşidir: Sağınızdan zarıflığına hayran olduğunuz bir hanım geçer, boy bos da yerindedir yahut ufak tefek, fakat cazibelidir. Bu geçiş gözleriniz gibi dosdoğru dimağınıza vuran lâtif bir esansla şammenizi de süsler.

Ancak bir saniye sonra solunuzdan kokuların en bayağısını sürünmüş paytak ve ârsız vücutlu bir sokak süpürgesi solunuzda durur, omzunuza vurur. Çekilmeye çalışırsınız, daha kötü bir duruma düşersiniz: Kol kola yalpa vuran iki sarhoş.

“Kılık kıyafet, sıçanlara ziyafet” nevinden. Ona da razı-

sınız: Eğer sarımsakla karışmış rakı ve bir nebze de kay ve idrar kokmasalar!

İtiraf etmeli ki yine ki bizim küçük esnaf ve işçi hemşerilerimiz oldukça iyi ve orta derecede bir memurdan fazla kazandıkları halde sokak kıyafeti nedir bilmezler. Avrupa seyahatinden dönenler için en evvel dikkate çarpan ve aradaki farkı acı acı belirten aleyhte değışiklik budur: sokak elbisesi diye temiz bir kıyafete şehrin muhtaç olduğunu anlamamalarıdır; anlamak bir idrâk ve terbiye meselesidir.

Bu cihet anlaşıldıktan sonradır ki nakil vasıtalarındaki sınıf farkı göze batmaz hale gelmiş olur, başka memleketlerdeki gibi...

Beyoğlu Caddesi –bir defa daha işaret etmiştim– Beyoğlu ilçesi içinde en bakımsız, kûhî, çirkin binaların dizildiği bir yoldur. Bir gün fırsat bulursanız başınızı binaların cephelerine doğru kaldırınız, şaşarsınız. Tıpkı, aşağıdaki uygunsuzluk oralarda da göze çarpar: Mükellef cephesi olan altı katlı bir heyulanın yanında daracık, alçacık, ön sıvaları dökülmüş, âdeta mail-i inhidam teşhisi konacak sünepe yapılar! Bunlar hemen Sirkeci hattında giderken tren penceresinden gördüğünüz mahut evler kadar yoksulluk, bakımsızlık, belediyesizlik nûmuneleridir.

Caddemizde birkaç mağaza vitrini hariç her şey çirkin ve acaibi sefildir. Sefaleti ve geriliği bilhassa sinema kapılarının artık ileri memleketlerin ücra kasabalarında bile benzerine rastlanılmayan iptidai ilancılıkları, kapı süsleri artırmakta devam ediyor.

Baktıkça çocukluğumdaki tiyatro kapılarındaki mor mürekkebe ve kırmızı boya ile yazılmış, yapılmış ilanları ara-

tıyorlar bana. Zira onlar hiç değilse orijinaldi ve asrın anlayışına uygundu: bir saflık, hoş bir iptidailik arz ediyordu; içinde gösterilenlere birer işarettti.

Esasen Beyoğlu Caddesi'ni işlenmez hale sokan da sinemaların aynı cadde üzerinde bulunmasıdır. Yarabbi, matinerler arası, hele akşamın dokuzuna ve gece yarısına doğru bunların bir boşanışı vardır, maazallah ve neuzubillah! Tımarhane, hapishane, ıslahhane boşanıyor veya nümayışçi kafileleri yağmaya koşuyor gibi insan nereye kaçacağını, nerede bir sığınak bulacağını bilemiyor. İşittiği o kaba sözlerden daha fazla ürküyor, o da başka.

Haydi buna da nöbet nöbet katlanalım. En fenası meyhane ve barlar! Bunlar ekseriyetle kalitesiz yerlerdir; öyle yerlerin sarhoşluğu da bayağı ve mütecaviz olur. Peki, bunların önüne nasıl geçmeli? Şehirde ve karşı tarafta da bir veya iki Beyoğlu türemedikçe, yani halk aynı, eğlencelerin bulunduğu aynı canlılıkta başka caddelere dağılmadıkça imkânsız.

Talihsizliğe bakınız ki Tepebaşı tiyatroları da gelecek sene bu dar ve nakil vasıtalarına geçit vermez caddeye taşınacak! Yeni nesil sorabilir:

“İyi ama Beyoğlu eskiden beri eğlence semti değil miydi?”

“Öyleydi... Fakat caddenin Tünel Meydanı'ndan Taksim'e kadar olan kısmında –Abdülhamid ve Meşrutiyet sırası– meyhane ve tabiatıyla bar veya kafeşantan yoktu. Üç tane maruf lokanta vardı: Yani, Nikoli ve Tokatlıyan. Oralarda, bir de mezesiz olarak iki pastacıda içki içilirdi. Strasburg birahanesisinin ve ötekilerin müşterileri hem sayılı hem de ağır başlı idi.

Şimdi Beyoğlu'na olanlar o zaman ancak Galata'da olurdu. Karnaval mevsiminde bile Beyoğlu Caddesi tecavüzden masun, vakasız yaşırdı: kendi halinde gidene ilişkin nadirattandı. Tabiatıyla ailemizle geçmezdik ama kadınsız da kalmazdık. Aşırı haşarılığımıza rağmen benim başıma, en hafiften bir belâ gelmemişti. Şimdi, bilhassa geceleri burada yürek çarpıntılarıyla koşuyoruz ve Taksim'e kazasız belâsız ulaştık mı rahat bir nefes alıyoruz.

Şaşmamalı. Bu serbestlik asrında bir milyondan fazla insan barındıran bir şehir halkı tek Beyoğlu Caddesi'ne dolmak zorunda kalırsa ne beklenir? Olanlar yine az!

Zafer, 24 Ekim 1954

HALIÇ'IN DEĞERİ

Haliç suları, daha doğrusu çamurları altında bir milyarlık servet gömülü imiş. Bir ecnebi firma o mezbeleyi temizlemeğe talip çıkınca ortaya atılan şayia budur. Böyle şayialar ve hurafelerdir ki faydalı teşebbüslerin önüne sed çekeriz, hükümeti kuşkulandırır, iyi işler görülmesine mâni oluruz.

Bizce Haliç'in çamurları altında değil, üstünde ve kıyılarında yatan servet birkaç milyardan da fazladır. Temizlenmiş bir Haliç'e paha biçilemez. Esasen murdarlığı yüzündendir ki Haliç sahilleri çirkinliğini muhafaza ediyor. Vaktiyle bir Haliç medeniyeti ve mâmurluğu varmış, deniz doldukça o mâmurluk şimdiki sefaletе çevrilmiş. Haliç'in temizlenmesini kaç bakımdan istemeliyiz? Güzellik, sıhhat, belediye, arsa kıymeti, sınai gelişme, limancılık bakımlarından ve hepsinin başında İstanbul'un şeref ve haysiyeti namına!

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 22 Kasım 1954*

PATLICAN VE ELEKTRİK

Vaktiyle İstanbul yangınları daha ziyade patlıcan mevsimine rastlardı; ahşap evler patlıcan kızartılırken tavanın ateşe dökülmesinden dolayı tutuşur, mahalleler o yüzden silinip süpürülürdü; patlıcan bir nevi kundak vazifesi görürdü. Bizim yetiştiğimiz büyük yangınlar yazın çıkmıştı.

Sonradan memlekete elektrik girdi; yangınların çoğu elektrik kontaktı yüzünden çıkmağa başladı. Meselâ Çırağan Sarayı, Yıldız Sarayı'nın bir dairesi, Güzel Sanatlar Akademisi, edebiyat fakültesi olan Zeynep Hanım Konağı, Nispetiye Kasrı; Emirgân Köşkü; büyük ihtimalle Kapalıçarşı; hepsi elektrik kontaktı yüzünden kaybedilmiştir. Elektrik gibi yakıcı bir kuvveti lâübalı ve savsak surette kullanmamızın neticeleridir bunlar! Bilgisiz, usulsüz; ucuzuna ve tedbir almadan fenden faydalanmağa kalkışmanın ne kadar pahalıya mal olduğunu hâlâ anlamadı isek fennî tesisleri kullanmak nemize, öyleyse? Önce bizler kafadan kontakt olmamağa bakalım.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 6 Aralık 1954*

BEYOĞLU'NUN SOSYAL TOPOĞRAFİSİ

Büyük emlak sahiplerinden bir vatandaş geçen hafta vefat etmiş. Gazetelerin yazdığına göre her şehirde koca koca binalardan başka İstanbul'da Tünel Meydanı'na bakan, Tünel Pasajı üzerindeki malûm mülk de merhumun malı imiş.

Beni bu mesele ne cihetten alâkadar etti? Öyle dünyalıklara pek mi düşkünüm? Herkesin malında mülkünde gözüm mü vardır? Katiyen! Alâkam şu noktadan: Beyoğlu tarafındaki büyük binalar vaktiyle ecnebilerin veya tatlı su Frenklerinin yahud da imparatorluk ekalliyetlerinin elinde idi; gene de böyle olanları var. Fakat ekseriyetin mülkiyetine geçenler şimdi çoklaştı; çoğalmakta devam ediyor.

Tünel Hanı eskiden kimindi? Bilmiyorum. Ancak elli elli beş sene evvelki haliyle durduğunu bilmekteyim. Tünel Meydanı'nda küçücük bir havuz vardı ve galiba bir kenarda baraka dükkânlar. Şimdi bunlar yok. Mandra'nın yerinde ise Loeffler Matbaası'nı hayal meyal hatırlıyorum. Lüks bir matbaa idi o. Zarif şeyler basardı. Bugün yarım asırlık firmalardan bu meydanda eski ismini muhafaza eden tek ticarethane gözlükçü Verdoux. Sahipleri başka ama isim aynı.

Bize Beyoğlu'nun yarım asır öncesi topografyasını çizen tek müellif, Meşrutiyet Devri'nde Paris Büyükelçiliği'nde bu-

lunmuş ve orada vefat etmiş olan Naum Paşa'nın oğlu Said Bey'dir; Fransızca yazılan eserin mevcudu tükenmiştir. *Eski Adamlar-Eski Meskenler* adını taşıyan kitap "XIX. asırdaki Beyoğlu'nun sosyal topografisi" izahını da taşımaktadır.

Eserde Tünel Hanı'nın yarım asır önce kimin malı olduğuna dair bir malumata rastlamadım. Belki bir yerine sıkışıp, gözüme ilişmedi. Fakat büyük emlak hakkında malûmat mevcut. Meselâ eski Psalty, şimdiki Yeni İstanbul binası aslen Sakızlı, lâkin İtalya tebasında Corpi isminde birinin evi imiş ve içinde pek sevdiği hemşiresiyle yaşarmış. Hemşiresi ölmüş, birader bir türlü teselli bulamamış.

Kaymakamlık binasını yani eski "Altıncı Daire"yi Belediye Reisi Blak Bey Barborini adında bir İtalyan mimarına yaptırtmış. Bugün konservatuar olan –sabıka Kohut ve Nowtori otelleri– müştereken Tobini-Nomico ailesine aitmiş; mesken olarak tabii.

"Union Française" binası Fransız Ataşemiliteri kumandan Berger'in teşebbüsüyle Mimar Valery tarafından kurulmuş. Berger sonradan unvan değiştirerek Düyunu Umumiye'de Dâinler Vekili olan adamdır.

Karşı taraftaki Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği binasını da kendi ikameti için bir Corpi yaptırmış. Elçi Leishmam orasını bu aileden satın alıyor. Bir ara Belediye Fen İşleri'nin içinde bulunduğu köşedeki yangın merdivenli koca binanın ilk sahibi de bir Tubini! Görüyorsunuz ki o Tubini, Tobini, Nomoiv veya Corpi'ler pek şahane konaklarda yaşarlarmış ve bizimkiler karşı tarafta ahşap yapıldıkları cihetle yanıp kül olurken, bunlar zamanımıza kadar sa-pasağlam kalmıştır.

“Pera Palas” Oteli’ni biliriz: Vagonli Şirketi tarafından yaptırılmıştı, gene onun tarafından idare edilirdi. Biz pek parlak devrine yetiştik. Yeni sahibi –hatırlarsınız– geçenlerde ölen köpeğinin derdiyle bir gece vefat ediverdi. Beyrutlu iyi bir adamdı: fakat köpeğinden ve kendinden çok evvel o canım otel ölmüştü: hem de yıllarca can çekişerek!

Bu civardaki başka otellere gelemim.

Yeni Şehir Oteli-Baudouy isminde Fenerler İdaresi Müdürü’nün evi:

Londra Oteli-Giavany isimli birinin meskeni;

Bristol Oteli-Papaz Terziyan’ın evi;

Turing Palas Oteli-Papaz Evgenidis’in ikametgahı;

Turing Palas-Banker Zarif’in konağı;

Avrupa Oteli-Doktor Horasancıyan’ın evi.

Burada bir Hacopulo hanı ve pasajı vardır ya, hani iki caddeyi birbirine bağlar, ortası meydan... Oralara ismini veren adam bir Rum zengini imiş, kardeşi de Londra’da Yunan fahri konsolosu.

Şimdi Tünel Meydanı’ndan Galatasaray’a doğru gelemim. Burada büyük bir değişiklik olmuştur. Şimdiki Narmanlı Hanı yerinde, fakat caddeden tramvayların geçmesine engel olacak kadar ileride ve çıkıntı şeklinde çirkin bir bina vardı: Çarlık Rusya’nın konsoloshane memurları o binada çalışırlardı. Hatta arkadaki dar sokak üzerindeki korkunç suratlı binalar sefarethanenin hapishanesi idi. Kapitülâsyon rezaleti buna bile göz yumdururdu bize!

Şimdiki Haşet Kütüphanesi, fotoğraf levazımı satan Weinberg mağazası idi. Bu binanın arkasındaki bir evde Kumbaracı Ahmet Paşa oturmuş. Malûmdur: Paşanın asıl adı

Kont Bonneval'dir. Oğlu Süleyman Ağa'nınki de Kont de Latour.

Sovyet Sefarethanesi 1843'de yapılmış. İsviçreli Mimar Fossati tarafından. İsveç Sefarethanesi de 1870 tarihinde, Hollanda'nınki ise Hind Şirketi'nin ardiyesi imiş, sonradan elçilik binasına çevrilmiş.

Bir nokta: Nuruşiya Sokağı'nın 19 numaralı hanesinde meşhur bestekar Liszt otururmuş, misafir suretiyle, 1847 tarihinde. Az daha buraya kendinden meşhur La Dam O Kamelya ile gelecekmiş, yani maşukası ile. Kadıncağz o sırada ölmüş, Viyana Garı'nda buluşamamışlar.

Fransız Sefarethanesi'nin inşa tarihi 1538. Aynı cadde-deki "Konkordiya" ve "Kristal" batakhanelerine ben pek yetişemedim. Bugünkü Sent Antuvan kilisesi "Konkordiya"nın yerine kuruldu. "Kristal" ise "Elhamra" sineması oldu. Karlman Pasajı meşhur Bonmarşe idi. Bizde en çok hatıra bırakan yer.

Bugünkü dekorasyon mağazasını ben "Mulatler" Pastahanesi iken tanırım. Mektep çıkışı gider, sütlü kahve içerdim. Galatasaray Hanı bir vakitler Ermeni zengini Maksut'un malı imiş. Beyoğlu Mutasarrıflığı harabesinden kurtulalı çok olmadı. Buradaki polis Beyoğlu'nu muma çevirmeğe yeterdi. Karşısındaki PTT binasının sahibi gene ekalliyet zenginlerinden Sivacioğlu imiş; elimdeki kitap yazıyor. Eski Hatay pastahanesinde bizim mektep arkadaşlarından Necib'lerin kumaş sattıkları bir Hereke fabrikası şubesi bulunduğunu pek iyi bilirim, terzilik de ederlerdi. "C.K.M." mağazasının yerinde çerçeveni Le Duc iş yapardı, bunu da hatırlıyorum.

Tokatlıyan Oteli, konak oldu. Yanındaki birahaneli ve

çiçek pazarlı pasajın üstündeki binalar rum Hiristaki'nin, Aynalı Pasaj da bir Ermeni mülkü imiş. Ses opereti Halepli Hıristiyan Hacer ailesine ait. Beler Oteli Rum Mavrokordoto evi! Ragıp Paşa'ya veresesinin birer mahalleye bedel hanları malûm. "Büyük Kulüp" ve İpek Sineması vesaire Abraham Paşa'nın malikânesi ki bu zatın soyadı Karakâhya... âyan âzasındandı.

Sâbık Lüksemburg kahvesi Saray Sineması olmuş. Odeon Tiyatrosu bir ara Şark Sineması. Bahsi geçen tarihte bunların Osmanlı Bankası Müdürü Devaux'nun uhdesinde bulunduğunu gene Said Naum Bey kaydediyor. "Oyuncak" Pazarı gençliğimde "Cines Orientaux" isimli bir sinema idi.

Lâle Sineması Noradunkyan ailesinin malı imiş. Benim de tanıdığım Hacibiyar'ların ikametgahı şimdi Basın Birliği tasarrufundadır. Meral Pastahanesi'nin üst katında gene tanıdıklarımın ve ayandan Azeryan Efendi bir yangında ölmüştü, mütareke hengâmesinde... Kibar bir zattı, bir Osmanlı diplomatı.

İşte o yerler ve niceleri bu değişikliklere uğramıştır. Hepsini saymak uzun sürer; bir fikir verdim sanırım, yeter. Neyliyelim ki İstanbul tarafı için bizden bir Said Naum Bey çıkıp da onunki kadar olsun derli toplu sosyal bir topoğrafi kaleme alamadı.

Alamadık, alamıyoruz, alacak adam da kalmıyacağı benziyor. Pek yazık!

Zafer, 2 Ocak 1955

BİR ASIR İÇİNDE YAPILIP YIKILAN ÜÇ İSTANBUL

On üç, on dört yaşlarında idim, babam beni İstanbul'un her tarafında gezdirirdi; zira kendisi gezmeyi ve gezdirmeyi sevdiği gibi yetiştirilecek yeni nesle bildiğini öğretmekten de zevk alırdı.

Bu gezintiler esnasında bana birtakım yalı enkazı, yıkık rıhtımlar, devrilmiş parmaklıklar, yalnız mutbak bacaları ayakta kalmış boş arsalar, kupkuru havuzlar, sarmaşıklar kaplamış yer yer çatlak lenduha duvarlar gösterir, derdi ki:

“Burada bilmem ne paşanın konağı, şurada bilmem hangi mollanın yalısı vardı. Şu önünden geçtiğimiz yerde prens bilmem kim bir köşk yaptırmıştı, padişahlara ziyafet çekerti. Bu havuzlu arsayı görüyor musun? Bilmem nere kapı kâhyasının selâmlığı idi, her gece yüzlerce misafir gelir, sabahlara kadar saz çalınırdı.

Sormazdım: “Neden böyle olmuş bunlar?”

Zira doğuştan bilirdim ki bu, bizde daima böyledir. Baba hesapsızcasına yapar, kendi yıkamazsa oğlu yıkar, eşya satılıp dağılır yahut bir yangın ne bulduysa yalayıp geçer, aile de kısa zamanda sönüp gider.

Uzak tarihe gitmeyelim; benim bildiğim, gördüğüm, içine girdiğim sadrâzam, şeyhülislam, serasker, kazasker konakları, yalıları, köşkleri nerede? Hesapsız yapılmış kaç yalı

biliyorum ki enkazı yıkıcıya satılmıştır, yok pahasına! Bir kısmı tütün, bazısı kömür deposuna çevrilmiştir! Kimisi hastane veya mektep olmuştur, kimisi sadece harabe! Yangından ve yıkıcıdan kurtulabilen konak ise talebe yurdu!

İçlerinde doğup büyümüş, yetişmiş, zevk sürmüş öyle evlâtlara rastladım ki varını yoğunu harcadıktan sonra dar merdivenli loş bir apartmanın bakla sofa, nohut oda, ufacık dairesine veya eski köşkün bahçıvan koğuşuna sığınmış, tek zevk olarak çarpık antenli bir radyo başında iç çekerek keman taksimi dinlemektedir.

Bizde servet temelsizdi, varlık desteksiz. Parayı kökleştirmedik. Babanın bıraktığını oğlu koruyamadı. Aile bağı, aile kutluluğu, aile terbiyesi, kısaca aile kuramamıştık. Darbele-re karşı koyamadık.

* * *

Vaktiyle yarım asır evvel babamın beni gezdirdiği yerlerde şimdi yine gezip dolaşmaktaydım; bana:

“İşte,” diyorlar, “falanın yaptırdığı villâ! İşte filanın restore ettiği yalı! Şu apartuman müteahhit Ali Bey’indir, şu iş hanı fabrikatör Veli Ağa’nın!”

Bakıyorum; servetin yerden fışkırıp gelişerek çiçek açmış manzarası hoşuma gidiyor. Buralarda yepyeni binalarla para bahar halindedir, paranın baharı hüküm sürüyor. Fazla coşkun, çok renkli, lüzumsuzca gösterişli manzarasıyle tıpkı bahar! Kıyılarda sıra sıra yalılar açmış, sırtlarda katmer katmer villâlar. İleride elvan elvan paviyonlar baş vermiş, beride her taraf taze kiremitli dam parterleri ile göz alıyor.

Hepsi zevkimi okşamıyor ama yine de şu yapı bolluğunun seyri keyif veriyor. Mal benim olmıyabilir; manzara memleketimindir ya!

Hatırlıyorum, düşünüyorum: Bir ara –Abdülhamid’in son devrinde– İstanbul yine böyle bir servet baharının coşkun manzarasıyla donanmıştı; her tarafta inşaat göze çarpıyordu. Hani o kuleli köşklerin, “arnuvo” yalıların, hava motörlü bahçelerin geliştiği yıllar!

Kıyılar ve kırlar yekpare Avrupa parkesi, divanhaneler menevişli Akdeniz mermerleri ile kaplı, her taraf Venedik billûru, Bohem avize, Meaple eşya ile süslü idi. Kapılarda cebkenli Arnavut kapıcılar bekler, misafirleri redingotlu haremağaları karşılar, haremde hotozlu halayıklar hizmet ederdi. Hilâli gömlek giymiş kayıkçılariyle, Bender markalı faytonlariyle, celâsun atları, üniformalı arabacıları, setreli uşaklariyle şehir yeni bir nesle, bir servete, bir imar baharına kavuşmuştu.

Derken yaz gelmeden yapraklar sarardı, soldu, kavruldu, döküldü. Vakitsiz bir zemheri esmişti, ne varsa silip süpürmüş, süprüntü haline getirmişti. Meşrutiyet inkılâbı ve Birinci Dünya Harbi!

* * *

Anlattuklarımı şimdi toparlıyalım. Son yüzyılda İstanbul üç mâmurluk safhasından geçmiştir: Birincisi babamın bana harabelerini gösterdiği Abdülmecid ve Abdülâziz zamanı; ikincisi demin bahsettiğim Abdülhamid devresi. Her ikisi de çeşitli sebeplerle varlığını muhafaza edememiştir.

Birinci Dünya Harbi'nde bir Boğaziçi ve bir Anadolu yakası vardı ki içler acısıydı; İstanbul semtini ise seri yangınlar daha evvel viraneye çevirmişti.

Bugünkü mâmurluk bir asırda vücut bulup mahvolan iki geçici, ömürsüz ve talihsiz devrin yerine gelenidir. Yeni zengin dikkat etsin: Mirasyedi değil, evlât yetiştirsin.

Bize öyle geliyor ki son imar hareketi memleketin umumi kalkınmasıyla atbaşı bir gittiği için eskilere benzemiyecek, hem ömürlü hem de aynı tempoda devamlı olacaktır. Bir dünya harbi daha patlak vermediği takdirde, tarihteki o iki çöküntü tekerrür etmiyecek, mamureler harabeye çevrilmeyecek, yeni nesiller bizimki gibi babalariyle gezerken yerinde yeller esen bir saltanatın seyircisi olmayacaktır.

Zira şimdikini sadece bir devlet ricali ve memur aristokrasisi zenginliği vücuda getirmemiştir. Bu, bir bölge refahı değildir; memlekete şamil, gittikçe kökleşen, gün geçtikçe bilgiye dayanan ve dünya kaidelerine uyan bir servetin eseri, milli refahın mahsulüdür.

Onun içindir ki benim oğlum kendi oğluna bir gün harabeye çevrilmiş mamureler göstermek hüznünü duymıyacaktır. Tanrı duyurmasın!

Panorama, Şubat 1955

“RUE DEVAUX”

Beyoğlu’ndaki “Yeşilçam” Sokağı’nın eski adı “Rue Devaux” imiş ve bu isim hâlâ o sokağın başında yazılı duruyormuş; *Akşam* keşfetmiş. Acaba öylece kalsın, kapitülasyonlar faciasının acı hatırası olarak nesillere ibret dersi teşkil etsin mi? Kimmiş şu Devaux cenapları? Yaptığım tahkikata göre, Osmanlı Bankası’nın eski umum müdürü imiş, ismini verdiği sokaktaki emlak, yani şimdiki sinemalar ve binalar onun imiş. Ayrıca daha birçok mülkü ve bu arada Galatasaray Hamamı yanında bahçe içi mükellef bir köşkü de varmış, “Devaux Şâlesi” diye anılırmış. Ölünce serveti bir markiz olan kızıyla oğullarına kalmış. Sonra? Bilmiyoruz. Şehir hakkında ne biliyoruz ki!

Daima yazar, söyleriz, meram anlatamayız: Belediye-miz XIX. asır İstanbulu’nun ne zaman bir tarihçesini derletecek? Tarihi şehrimiz, şehir tarihi bakımından ne kadar tarihsiz! “Dünü unutma, bugünü iyi anlarsın” vecîzesi iyi amma, dünü hakkıyla öğrenemiyoruz ki unutmalıyım, bugünü anmalıyım.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 2 Şubat 1955*

İSTİNYE DOKLARI

Sanayi bölgeleri meselesi ne safhada? Geçen günkü basın toplantısında bu işe pek temas edilemedi. Ancak hususi bir ricamız üzerine belediye reis vekili umum muvacehesinde, “Boğaziçi’nin tertemiz hale getirilmesi gayemizdir,” dedi. Boğaziçi’nde mahut kömür depolarından başka bir de İstinye dokları vardır ki zaten dar ve civarı dağlık, ayrıca anayol geçidi olan bu harikulâde güzel yere hiç yakışmamakta ve sığamamaktadır. Havuza çekilmiş vapurların heyûlâsı, çekik ve kalafat sesleri, boya ve zift kokusu nasıl da manzaraya, muhite aykırı düşüyor!

Fikrimizce İstanbul civarında, meselâ Pendik ile Tuzla arasında birtakım koylar mevcuttur, ufak bir dalgakıran ile korundu mu bu koylardan biri her itibarla mükemmel dok yeri olur. Sanayi bölgeleri ve Boğaziçi’nin o gibi tesislerden temizlenmesi işi düşünülürken, İstinye dokları unutulmamalıdır. Bizim orada ne yalımız, ne köşkümüz var ne de alacak, yaptıracak dünyalığımız. Boğaziçi namına, ancak şehir muhabbetiyle konuşuyoruz.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 5 Şubat 1955*

DENİZDE BALIK İSTANBUL'DA BİZ

Denizde balık, İstanbul'da biz! Balıklar denizi, biz bu şehri bilmeyiz; içinde bilmeden döner dolaşırız. Hoş, balıkların denizi bilmediklerine işaret eden malûm:

“O mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler” sözü bir şair uydurmasıdır. Filvaki balık deniz suyunun terkiibini, arz üzerinde suların kapladığı mesahayı, vesaireyi bilmez ama kendine lüzumu olan ne varsa hepsine vâkıfur. Meselâ –yeni öğrendik– Yunus balıkları artık Marmara'ya girmiyorlar, Boğazlardan geçmiyorlarmış. Sebebi? İyice avlanacaklarını, kapana sıkışacaklarını biliyorlarmış da ondan! Yunuslardan korkusu kalmayan küçük balıklar da engine açılıyorlarmış, av zorlaşıyormuş.

Her neyse, mevzuumuz deniz ve balık değildir; İstanbul ve ahalisidir. Peki, biz bu şehri neden bilmeyiz? Bir kısmımız –ki çoğunluktur– sadece bilmek istemediğimizden, o ihtiyacı duymadığımızdan emsaline her ülkede ve her şehirde rastlandığı gibi bildiğimiz kadarını kendimize kâfi görmemizden...

Bir kısım da vardır ki yaradılıştan meraklıdır; bilmek, öğrenmek ister. Öğrenemez; zira İstanbul'un henüz tam mânasiyle ihtiyaca ve –eski tâbirle– ihticaca sâlih bir “rehber”i yoktur. Diyeceksiniz ki:

“Hele yabancılara bu ihtiyacı daha şiddetle hissetmelerini lâzım gelir.”

Hayır; onlar bizlerden daha mücehhez vaziyettedirler, zira ellerine –bazı hataları olmakla beraber– birer kitap geçirebilmişlerdir. Dikilitaş’ı seyyah bizden iyi bilir, Küçük Ayasofya Câmii’ni de.

Ben aynı âbideleri incecik kâğıtlara basmış, cebe kolaylıkla sığar, ciddi emek mahsulü ve ustaca kısaltılmış, özü verilmiş, okunaklı fasılları havi bir kitaba göz atarak öğrenebilir miyim?

İmkânsız!

Ecnebler o işleri pek mükemmel yapıyorlar. Meselâ Hatay henüz Fransız işgali altında iken orada Jacquot isminde bir kolonel vardı. Sadece askeri vazifesini gördü, bir miktar şark eşyası topladı, yedi, içti, memleketine döndü mü? Onları da yaptı ama üç ciltlik bir *İskenderun ve Havalisi Turistik Rehberi* vücuda getirmeyi de ihmal etmedi.

Kılı kırk yaran bu rehber, eski zamanın ve bugünün vaziyeti hakkında evvelâ umumi malûmatı tastamamına vermektedir. Sonra bir insanı kolundan tutuyor, gidilecek yerin semtine, nakil vasıtasına göre –orası belki de imâr yüzü görmemiş bir dağbaşı veya göl kenarıdır– başlıyor kilometreden kilometreye etrafı anlatmağa, göze görünenlere yahut tarihe gömülüp de artık görünmeyenlere dair ne öğrendiyse hepsini özlü surette anlatmağa...

Üç cildin harita ve krokiler üzerinde, yazılanları okuya anlaya dolaşan bir adamın Hatay bahsinde tarih, coğrafya, etnografya profesörü kesilmemesine imkân yoktur. Acaba bu aziz bölge ana vatanına kavuşalı beri oraya giden valile-

rimiz kolonelin rehberini takip ederek bir cevelân yapmak arzusuna kapılmışlar mıdır? Kırtasî muameleden her halde vakit bulamamışlardır.

Yine oradan bir misal anlatacağım: Antakya Lisesi'ne Fransız bir müdür tâyin edilmişti. Kalabildiği kısa müddet zarfında bu ufak müstemleke memuru iki kitap yazdı: *Antakya'da Küçük Zenaatlar* ve *İskenderun Sancağı'nda Maarifin Gelişmesi...* İki eser de sosyal bakımdan bir kıymet ifade eder mahiyettedir; tarafgirliğe kapılmakla beraber... Bizde asırlardan beri o tarih boyunca büyük kasabânın yerlisi veya kaymakamı, herhangi bir memuru öyle bir eser vermeyi aklına getirmiş midir? Meşhur müftüsü, edebiyat tarihinin kenarında:

“Mekrumetlu yazılır mı bize ey kilik-i-debir” gibi sadece bir “sitem” nümunesiyle yer alabilmiştir ki lâfî edilmeğe değmez; devede kulak olsa bari! Kulağın bir tek kılı bile değildir. İstanbul üzerine eser yazılmamış mıdır? Yazılmıştır ama derli [toplusu] yok. O iddia ile hazırlanmışlar ise kifayetsiz.

Şuradan vapura binip Üsküdar'a geçelim. İskeleye ayak bastık. Karşımıza çeşme, sıra sıra ve birbirinden güzel camiler çıktı. Şemsipaşa kimdir? Karacaahmet Mezarlığı'nın tarihi nedir, içinde gömülü meşhurlar kimlerdir ve kabirleri ne taraftadır? Vaktiyle Harem ve Salacak saraylar diyarı imiş. Hangileri imiş bunlar ve yerleri şimdi nereye düşüyor? Ordu Anadolu yakasına geçince hangi meydanda konaklarmış. Hani Çamlıca'nın hikâyesi? Kimmiş Altunizade? Ya Toptaşı hakkında malûmat?

Bütün bu cevapsız kalan suallere daha yüz tane katmak mümkündür, faraza Selimiye Kışlası'nın başından geçen

mühim vakalar gibi. Sonra, çok yakın tarihten de habersiziz. Meselâ Abdülaziz'in hal'i vakasında Pertevniyal Valde Sultan Mithat Paşa'yı Kadıköy'ndeki bağa dâvet eder. O bağ neresidir bugün?

Uzatmayalım, bir fikir edindik sanıyorum. İşte benim şu yazıya "Denizde balık-İstanbul'da biz" başlığını koymamın sır ve hikmeti!

Frenk dillerinde yazılmış kılavuzların tercümesini istemiyorum. Bize, bizim geçmişteki hayatımızı unutturmayan, elden ele gezecek ve dilden dile çevrilecek yepyeni bir eser lâzım. İstanbul üstüne çökmüş olan sisi bu eser dağıtacak; zira dünün İstanbul'u seçilemeyecek kadar sislidir.

Eğer bu tenbel hava devam ederse, gaflet uykusundan gözlerimizi açmazsak bugünün İstanbulu da yarın seçilemeyecek. Hâfızasını kaybetmiş adamlara döndüğümüzün farkında mıyız?

Panorama, Mayıs 1955

GÜLHANE PARKI'NDAKİ SERVİ AĞACI

Gülhane Parkı'ndaki Bahar ve Çiçek Bayramı –bahar mevsimi çoktan geçtiği ve parkta ilâca derman tek çiçek bulunmadığı halde muşamba yahut tahtadan yapılmış, aydınlatılmış yalancı lâle motifleri altında– kutlanmakta devam ediyor.

Bu yıl park iyi düzenlenmiş, eski senelerdeki bayağılıktan kurtulmuş, rağbet de fazla: Benim uğradığım bir gece belediye hoparlörü tam doksan dokuz çocuğun kaybolup bulunduğunu haber vermişti. Hatta Amerikanvari bir şey de yapıldı: Kalabalıkta annesini kaybeden bir yavrunun iç çeke çeke acıklı ağlayışı hoparlörlerle ziyaretçilere aksettirildi; parkı bir hüzdür kapladı..

Her milletin kendine göre bir eğleniş tarzı olduğuna bir daha kanaat getirdim!

Neyse size asıl Gülhane Parkı'nın yakın mazisinden birinden bahsedeceğim. Şimdikini tanımayan yok gibidir. Fakat yarım asır öncekinin halini bilen azalmıştır. Ben Park kapısından ilk girdiğim zaman küçük bir çocukdum; girince yokuş yukarı sağa sapardık, müze ile karakolun önünden geçer Zarphane-i Âmire'ye daldık.

Büyük kardeşim orada ewela “Ser çeşni memuru” yani baş kimyagerdi, sonra müessesenin müdürü olmuştu. Peki,

kapıdan girince ne görürdüm? Yazın toz, kışın çamur deryası, tamamiyle bakımsız ağaçlıklı bir yer. Bu yerde atlı ve yaysız bir sürü eşya arabası koşuşup dururdu. Çoğu askeri nakliye arabasıydı, şimdiki cipler misali o devirde de asker arabaları kaza çıkarmakta meşhur olduğundan uzaktan göründüler mi, hepimiz kaçırdık.

Yıllarca aynı kapıdan girdim, çıktım; bir defa bile toz ve çamur deryasına doğru yürümek arzusunu duymadım. Tabiatıyla oranın günün birinde park olabileceğini de Cemil Paşa bu fikri ortaya atıp tatbike kalkışincaya kadar aklımdan geçirmedim. Geçiren de yoktu, galiba...

Parkın bakımsızlığına tuhaf bir misal: Merhum Doktor Rıza Tevfik tıp talebesi iken civarda bir pansiyonda yatar kalmış, iki arkadaşı da aynı dam altında. Arkadaşlarından biri Sudan aslından, yani koyu siyah derili imiş. Bir ara paraları tükenmiş, pansiyoncu Musevi madam kira bedellerini alamadığından söylenip durur, cingar bile çıkarırmış.

Nihayet bir tertip düşünmüşler: Rıza Tevfik bir sandıkçıya uğramış ve Topkapı Sarayı'nın içindeki servi ağaçlarından bir kısmının yerinde satılmakta olduğunu haber vermiş. Malûm ya servi –sandık güve barındırmadığı için– sandık devrinde pek makbuldü. Sandıkçı işe can atmış, müstakbel filozofun arkasına takılmış, parktan içeri girmişler. Bakmışlar, ulu bir servi ağacının altında Redingotlu bir saray zencisi arkasında el pençe divan duran genç bir hademeye emirler vermekle meşgul.

Sandıkçı yerle temenna etmiş, servi almağa geldiğini söylemiş. Zenci çetrefil Türkçesiyle gayet komik bir tarzda pazarlığa girişmiş. Nihayet –on beş mecrediye mi, daha ziyade

mi, hatırımda kalmadı- uyuşmuşlar. Ağaç işaretlenmiş, zenci de paraları alıp saray yolunu tutmuş.

Anlamışsınızdır: O harem ağası, tıp talebesi Sudanlıdan başkası değildir, hademe de yine talebe arkadaşdır. Pansiyon borçları ödenmiş, arta kalan para ile de üç ahbap çavuşlar bir müddet bolluğa kavuşmuşlar!

Rıza Tevfik bu hikâyeyi anlattıktan dedi ki:

“Yaptığımıza sonradan ben çok pişman oldum. Zira üç gün geçmedi, servinin yerinde yeller esti. Sandıkçı ağacı kesmiş, arabaya yüklemiş, alıp götürmüş, kimse aldırmamış. Ama bir cihetten de gönlüm rahat etti: Sandıkçının parası ödenmişti, servi ağacı da esasen bakımsızlıktan, yaşlılıktan kurumak üzereydi, tahtasından yapılan sandıklar belki bir tarafta hâlâ duruyordur. İçine yerleştirilmiş, tertemiz, lavanta çiçeği kokan el işi çamaşırlarla, gelin cihazı ile!”

Yine o pansiyona dair bir parasızlık vakası: Komşunun daracak bahçesinde besili kazlar varmış; bunlardan birini yukardaki pencereden kancasına havuçtan yem takılı bir olta ile avlamışlar, pişirip yemişler.

Cemil Paşa'nın büstünü parka ne zaman koyacağız? Doğrusunu isterseniz Gülhane Parkı hem islâh, hem güneşlemeye muhtaç ve elverişlidir. Islâhı için kömürle işleyen demiryolu hattının ve deniz kıyısındaki askeri depoların kaldırılması icap eder.

Genişlemesi de yine askeri binalarla pek çirkin ve bakımsız halde duran sahanın yani Cankurtaran İstasyonu'na kadar olan sırtın şimdikine ilâvesi ile mümkündür. Bunlar yapılıncı Topkapı Sarayı her tarafından parkla çevrilmiş bir hale gelir; İstanbul'un güzel manzara bakımından eşsiz bur-

nunda, dünyada eşi bulunmayacak bir park vücuda gelmiş olur; Sultanahmet Camii'ni de içine alan bir park..

Artık bu parkın tabii güzelliği mi övmekle biter, yoksa tarihi ve arkeolojik kıymeti mi? Allah'a şükredelim ki bahsi geçen sırta bir Cihangir kurulmamış veya bir Hilton Oteli'nin, bittiği halde bile iskelet tesiri yapan heyûlası yükselmemiş!

Biz o sahaya henüz el dokunulmadığından dolayı memnunuz. Ya, mazallâh, Cihangir veya Maçka gibi imar edilseydi! Kıyamete kadar ıslah imkânı bulunmazdı. İyi ki adliye sarayı bloklarını yanan eski adliye binasını yerine yapmadık. Yapılmasına mani olan zat kimdir, bilmiyorum. Bilmeli ve kendisini nesillerce hayır dua ile anmalıyız. Şehri bir badireden kurtarmış o zat!

Gülhane'nin tıp tarihimizde aldığı mühim mevkii de unutmak ayıp olur. Muharrir doktorlarımız o hususta epiyce mütalâa yazmışlardır, daha yazılacaktır.

Netice olarak bu parkın bahar ve çiçek bayramı vesilesiyle orta halli ailelere yazın bir seyir ve eğlence yeri olmasından memnunuz. Akşamları halk sel gibi akıyor, ana caddeyi kaplıyor. Hiçbir devirde, hiçbir sebeple –ne donanma geceleri, ne şehzâdelerin sünnet düğünleri, ne kılıç alayları, ne de siyasi hâdise ve mitingler– çoluğu çocuğu ile ahaliyi bu kadar uzun müddet ve bu derece yüksek sayıda bir araya toplamamış ve eğlendirmemiştir.

Artık yapılacak iş, yavaş yavaş eğlence seviyesini yükseltmektir. Bir cemiyet hakkında nasıl eğlendiğine bakılarak hüküm verileceğine inananlardanım.

Zafer, 17 Temmuz 1955

AKSARAY'DA TİYATRO

Şehir Tiyatrosu bu yıl pek iyi bir şey yaptı, İstanbul tara-
fındaki temsilleri için Eminönü denilen sapa semti bıra-
kıp Aksaray'ı seçti. Öyle tahmin ediyoruz ki yeni semtte tem-
siller rağbet görecek. Esasen Aksaray tarafı her bakımdan
bezenmeğe, şenlenmeğe lâayık ve elverişlidir. Beyoğlu'nun
ağırlığını ancak burası hafifletebilir; hafifletmesi için de
o bölgede gece hayatının başlaması lâayımdır. Bir buçuk
milyonluk nüfusun daha birçok tiyatroyu doldurması ka-
dar tabii ne olabilir? Esasen İstanbul tarafının Beyoğlusu
Aksaray'dır.

O civarda belediye sarayı kurulurken bir belediye tiyat-
rosunu düşünmenin, şehircilik ve belediyecilik icabatından
olduğuna inanıyoruz.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 4 Kasım 1955*

İSTANBULLU ÖVÜNMESİ

Geçen akşam üzeri Babiâli Caddesi'ne çıkık. Otobüsler dolu, dolmuşlar da dolu. Taksi yok, olsa da kaçırıyorlar. Sirkeci aynı halde. Tramvaylara ayak atmak imkânsız. Eminönü daha kötü vaziyette. Köprüyü aştık; Tünel'in önündeki kuyruk meydana kadar uzamış. Nihayet yukarıya çıkabildik. Bekleme yeri mahşer. Yürüyerek Taksim'i bulduk, aşağılara rahmet okuya okuya. Neden sonra bir vasıtaya kapağı atabildik. Şişli'deki evimize vardığımız zaman saate baktık: Sefer mübalağasız tam iki saat yedi dakika sürmüş, hem de yağmur altında, suda yürüyerek.

İstanbul bu şehirden olduğu için başkalarına övünür. Bırakınız övünsün. Övünmeyi de ona çok görmiyelim. İstanbul hemşeriliği kendisine öyle çile çektiriyor, pahalıya mal oluyor ki!

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 25 Kasım 1955*

POPÜLER VALİ

Prof. Gökay birçok bakımdan İstanbul valilerinin en popüleri olarak şehir tarihine girmiş bulunuyor. Bu şöhret, şimdi piyasadan kalkmış bir içki şişesine isminin takılmasıyla başladı; halk onun esprisine cevap verdi. Değme valinin aynı kuvvette espri ve güler yüzle, derin bir iyimserlik ve pembe görüşle bizi oyalamağa, infialimizi dağıtmağa muvaffak olması beklenemez. O kadar hazır cevap, tatlı konuşan, muntazam söz söyleyen, kültürü geniş, zekâsı parlak, diplomatlık hassası mütekâmil ve enerjisi hudutsuz meşhur bir vali bulmak da gerçekten güçtür.

Gelişi ve kalışı kadar gidişi de fevkalâdelik arzeden Gökay –pek azı müstesna– gazetecilere kendisini sevdirmişti. Onu bir gün aramıza tekrar katılmış görürsek memnun olacağız ve gazetecilerin mesken dâvasına gösterdiği candan alâkayı daima hatırlayacağız.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 7 Aralık 1955*

FERAHLAMA

Profesör Gökay'ın şehrimizde yaptığı iyilikler arasında en mühimlerinden biri hiç şüphesiz şudur: Tam hüviyetile İstanbul yapan mimarlık harikası büyük camilerimizi kıymet ve haysiyetlerine yakışacak şekilde meydana çıkarmak. Uzak dedelerimiz bu âbideleri kurdukları zaman sonradan gelecek oğullarının zevksizliği ve hırsları yüzünden etrafını en çirkin binalarla kapatacaklarını her halde düşünmemişlerdi. İşte şimdi kadir bilir torunlar cedlerinin bu lekesini siliyorlar ve büyük cedlerinin ruhlarını şâd ediyorlar.

Yeni Cami, Beyazıt, Sokullu, Mihrümah, Şehzade ve Üsküdar iskele camileri ferahladı, ferahlıyor. Oraları açılıp ferahladıkça biz de vicdan rahatına kavuşuyoruz.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 9 Şubat 1956*

GİZLİ MÜZE

İstanbul'da bir "Takkeci Camii" bulunduğunu bilen kaç münevver vardır? Bizde yoktur; fakat sanat meraklısı ecnebler arasında çoktur. Rehberlerde bile yeri olmayan bu küçücük, yarı ahşap camii onlar ziyarete giderler: Kırmızı lâlelerle süslü çinilerine ve biri çalınmış öteki nasılsa yerinde kalmış panosuna hayran olurlar. O çiniler ki, sanat değeri çok üstündür, zira mercan ezilerek renklendirilmiş kırmızısı sonradan bir türlü yapılamamıştır; yani surlar dışındaki bu harap mescit başlı başına bir müzedir ve çalınan çini parça da şimdi Louvre Müzesi'ndedir. Bakalım geri kalanlar hangi ecnebi müzesine taşınacak?

Daima söylüyoruz: İstanbul'a ecdadımızın bıraktığı miras bakımından tam sahip olmuş, bunu koruyabilmiş değiliz; fakat çalışmağa başladığımızı da inkâr edemeyiz. Eskiye kurtaralım; zira yeniyi yapmak elimizdedir; Takkeci Camii çinilerini yapanları diriltmek –fen ne kadar ilerlese– elimizde mi? Hele çaldırmak? Ne ayıp şey!

Yeni İstanbul, 23 Nisan 1956

İSTANBUL'UN REMZİ

Yeni belediye zabıtası mensuplarının kıyafeti tesbit edilmiş. Bizi daha ziyade alâkadar eden o memurların göğüslerine takacakları rozettir. Bunun üzerinde Rumelihisarı'nın resmi varmış. Neden? Zira İstanbul şehrini artık o hisar temsil ediyormuş. Bir karar mı? Bilmiyoruz. Belki de fikir ve emir doğrudan doğruya Profesör Gökay'dan geliyor. Beğenmedin mi? Elbette beğendik; zira Hisar, Fatih'in eseridir, şehri Türk yapan da kendisidir. Tamirden sonra bu hisarın remzini göğsümüzü gere gere taşıyabiliriz. Ne meşhur ve zarif Kızkulesi ne de bir zamanlar özendiğimiz ve bereket çarçabuk yakamızdan silkip attığımız mahut dört tekerlekli bodur kadırgalar İstanbul'u temsil edemezdi. Esasen şehirler öteden beri kaleler ve hisarlarla temsil olunur; hele Rumelihisarı gibi bir tarihi olur ve tarihte dönüm noktası teşkil ederse.

Ancak yeni "ecusson" yani armamızın değişmez kat'ı şeklini tayin şarttır; oynamaya gelmez. Paris'inki ve bütün Avrupa şehirlerinininki gibi son biçimini bulup kılına hata gelmemek şartıyla bunu muhafaza için gerekli karara varmalıyız.

Yeni İstanbul, 24 Haziran 1956

GECE VE IŞIK

Ş u İstanbul geceleyin pek ışıksız, pek loş. Uzaktan bakarken aydınlatma vasıtası olarak elektrikten istifade edildiğine insan güç inanıyor. Bunu söyleyen yalnız biz değiliz; mevsim icabı komşu memleketlerden gelmiş yazlıkçılar ve ecnebler de aynı halden şikâyetçi. “Yazık,” diyorlar, “gecelelerin su ve ışık oyunlarından, ışık şenliklerinden mahrumsunuz. Akdeniz sahil şehir ve kasabaları sizinkinden daha az lâıyk olmakla beraber çok daha aydınlıktır, âhenkle donatılmıştır, güzelliğini de belirtmek için etrafa bol ışık saçılmıştır. Meselâ küçücük Messina nasıl da parlar, ne hoş, hatta olduğundan güzel görünür! Kıyı arası işleyen ufak vapurlar ıslıl ıslıl yanar, parıltılarını sürükleyip ne lâtif akar, gider! Buradaki banliyö vapurları geceleyin kasvet yuvası... İnsana yoksul şilepler tesiri yapıyor, hüznü veriyor.”

Müşahedelerimizle tasdik ederiz. Bereket yeni elektrik santrallerinden yarın faydalanarak o tenkidleri durduracağız. Dileriz, bu oluncaya kadar vapurlarımız sarı ışıktan kurtulsun, berrak ve beyaz ışıklarıyla sularımıza şenlik versin.

Yeni İstanbul, 13 Ağustos 1956

ÇİÇEK

Belki gözden kaçmıştır arına bizim dikkatimizi çekti: Şehrin güzelleştirilmesi için muhtelif yerlere çiçek saksıları konulmasına karar verilmiş; ilk olarak da belediye giriş kapısına koyduğu saksılardan yüz tanesini şuraya buraya dağıtmış. İyi bir başlangıç. Zira İstanbul, ikliminin müsait bulunmasına rağmen çiçeği az, hatta çiçeksiz bir beldedir. Uzun ve sert kışlarına, güneş kifayetsizliğine rağmen Şimal memleketlerinde yalnız belediyelerin değil, hususî müesseseler ve meskenlerin pencereleri dizi dizi çiçek saksılarıyla süslüdür. Sokağa dökülmesine mani bir tertiple bunlar sulanır, daima bakımlı tutulur. Dükkânlarda sudan müteessir olmayan oymalı saksı kılıfları satılır. Kopenhag'daki işçi apartmanlarının balkonları rengârenk çiçekleriyle göz alır. Hele Londra'da bir tek banka penceresi yoktur ki önleri allı, beyazlı sardunya çiçekleriyle süslü bulunmasın. Bizdeki bankalar tezyinat olarak ekseriyetle acayip bir mimari üslûbunu, karmakarışık parmaklıkları, tuğla dizilerini, akla gelmedik hoppalıkları tercih ediyorlar, çiçeği düşünmüyorlar. Banka ve muhallebici dükkânı süsünün zarafetsizliğinden müteessiriz.

Biraz da çiçeğe alışalım. Bu itibarla belediyemiz güzel bir örnek vermiş oluyor; benimsemeliyiz.

Yeni İstanbul, 21 Eylül 1956

TAMAMLANAN FETİH

İstanbul'un imarı işi, ümit ve hayal ettiklerimizden de üstün bir veçhe aldı; öyle genişledi, hızlandı, dört tarafı sardı ki Nedim ağzile: "Göricek rûh-i Skender hele Sa'dabâdı/ Oldı parmak ısırup himmetinin hayrânı" gibi Divan edebiyatından beyitler okuyacağımız geliyor. Bizler bu olanlardan ve hele olacıklardan daha azına çoktan razı idik, bir Karaköy Meydanı'nın ferahlatılmasından bile sevinecek, medhiyeler yazacaktık. Şimdi hangi birini, yukarılı aşağılı Boğaziçi yollarını mı, Salıpazarı ve Haydarpaşa limanlarını mı, Londra asfaltını mı, kıyı boyu Florya kornişini mi, hangisini öveceğimizi bilemiyoruz. Âdeta bir gül isterken, bir gülistan elde etmiş gibi olduk, şımarдық. Ömrü vefa edip de bugünü gördüğüne memnunluk duymayacak bir eski İstanbullu, hatta bir vatandaş, belki de hiçbir insan tasavvur edilemez. Asıl mühim nokta şudur: Bu çalışmalar sadece bir şehrin mâmurlaşmasından ibaret kalmıyor. Zaptedilişi tarihe yeni bir başlangıç olan İstanbul'u bakımsız bırakmak tarihe karşı bir suçtu, fatihlerin ahfadını küçük düşürüyor, o halde kalması izzetinefsimizi incitiyordu. Şimdi bunları gidermek, medenî vazifemizi yapmak ulu şehire koltuklarımız kabara kabara bakmak yolundayız.

Bir fethi tamamlayacağız.

Yeni İstanbul, 24 Eylül 1956

KESİKBAŞ

İstanbul halkı neden dolayı şehir içinde ve civarında mahzur kalır da etraftaki köyleri göremez, bilemez, o güzel yerlerden faydalanamaz? Sebebi yolsuzluktur. Kaç kişi vardır ki, meselâ Pendik'in üzerinde tarihî Aydos'a karşı dizilmiş bağlık bahçelik üç tane şirin köye gitmeği hatırından geçirmiştir? Belgrad ormanları arasına sokulmuş birçok köyden hangisine ayak basabilmiştir? Zaman olmuştu ki, Kâğıthane köylerine bile gidemez hale gelmiştik. Köylülere de sorunuz. Yağmur mevsiminde burunlarının dibindeki şehre inmeleri, hastalarını götürmeleri, hekim çağırmaları mümkün müydü? Pek kısa bir zamandan beri işlerin o kötü gidişi düzeldi. İstanbul köyleri birer, beşer önümüzde açılıyor, yollarla bezeniyor, bir yol şebekesine kavuşarak şehre ve birbirlerine bağlanıyor. Geçen gün valimiz yağmurlu, çamurlu, berbat bir havada 17 köyü dolaştı ve yol, su, mektep, cami gibi 33 tesisin kordelâsını kesti, bu muhterem kordelâ sünnetçisi daha ne kadar kordelâ kesmeğe hazırlanıyor!

Şehir içinin imariyle uğraşıldığı sırada denizli, dağlı, bağlı bahçeli yüzlerce güzel köyle çevrili İstanbul'u bunlara bağlamak işini ihmal etmeyenlere müteşekkirimiz. Civarsız şehir kesik başa benzer; ne derece güzel olsa yine de eksik ve anormaldir.

Yeni İstanbul, 15 Ekim 1956

DÜŞÜNELİM

Süleymaniye Camii'ne giden yolların açılacağı ve burada büyük bir cadde vücuda getirileceği hakkında haberlere memnun olmamak kabil midir? Filvaki bazı şehircilik mütehassısları etrafı genişliğine açılan bir mabet yahut anıtın mehabet ve letâfetinden kaybedeceğini, yüzük taşı gibi meydana çıkmasının zararına olacağını söylemekte iseler de bu görüş ve fikir ancak taş binalarla çevrili, mâmur ve muhkem manzaralı Avrupa beldeleri için makbuldür. Bizdeki iğri büğrü salaş evler ve dükkânlarla çerçevelenmiş mabetlere uymaz. Aşırı derecede Piyer Loti'cilik etmeyelim; dede yadigârlarını enkaz arasında boğmıyalım. Şu var ki etrafında firdolayı onar, on ikişer katlı ve renk renk balkonlu Corbusier tarzı veya daha acayibi apartmanlar yükselmiş, ultra modern bir mahalle teşekkül eder, hele oraya bir de Hilton heyulası oturtulursa Süleymaniye Camii vekarına gerçekten yakışmıyan hemen hemen gülünç, en azı açıkkl bir duruma düşer. Bundan korkarız.

Harabelerden temizlenen arsalar gelir sağlamak için pahalıya satılacağından ve pahalı alanlar oradan âzami kâr teminine bakacaklarından korkumuz yerindedir. Hâlbuki Süleymaniye etrafında saçaklı çardaklı sempatik bir Türk sitesi kurmak belki mümkündür. Düşünelim.

Yeni İstanbul, 27 Ekim 1956

GÖKTE ARADIĞIMIZ

Siyasî vaziyetin kötülüğü bizi günlük mesguliyetlerimizden alakoyamadığı gibi şimdi “vakitsiz” tesiri yapan, fakat durum normal halini bulunca, tekrar ön plândaki yerini alacak olan işler üzerinde fikir yürütmekten de vazgeçiremez. Bir gazete haberi bunlardan biridir; habere göre resmî bir teşekkül tarafından belediyemize şu teklif yapılmış: Kâğıthane-Büyükdere arasında açılacak bir kanalla Haliç’i en kısa yoldan Karadeniz’e bağlamak. Etüdler bitmiş, plânlar hazırlanmış, yakında bunlar alâkalı makama tevdi edilecekmiş. Geliniz de böyle bir teşebbüsü hoş karşılamayınız! Seyahatlerimiz sırasında ve bilhassa şimal memleketlerinde kanalların ne kadar işe yaradıklarını, hem iş görme, hem süsleme hem de geçtikleri yerleri mâmurluğa kavuşturma bakımlarından ne derece faydalı olduklarını gördüğümüz, kanal muhabbetine tutulduğumuz için haberdan âdeta heyecana kapıldık. Haliç kanalı evvelâ bir murdarlığı temizleyip şehrin nefes borusunu açacak, içeriye temiz sular ve temiz hava dolduracak, bir mezbeleyi bir gülistana çevirecek. Saniyen geçtiği çorak, değerlenmemiş, meskûn hale gelememiş araziye şenlendirip İstanbul’a hiç te uzağında olmayan bir iskân ve imar bölgesi daha kazandıracak, hatta Sa’dabâd’ı yeniden canlandıracak.

Daha ne isteriz? Gökte aradığımızı yerde bulmuş olacağız.

Yeni İstanbul, 7 Kasım 1956

ŞEHİRCİLİK ŞUURU

Eskileri bir yana bırakalım, son otuz yıl içinde işlediğimiz şehircilik hatalarını şimdi milyonlar harcayıp tashihle, ıslahla meşgulüz. Meselâ Dolmabahçe'ye giden cadde üzerindeki bir sıra mendebur tekeli yapıları bunlar arasındadır. Hangi sivri akıllı oraya bu –modası çıkmadan önceki– gecekonduları dizmiş, müstesna bir yeri ve işlek bir iskele civarını kapatmış? Haydi o münasebetsizliği yaptık, daha sonra bir de Umum Müdürlük binasını dikmeğe nasıl kalkıştık? Ya Süleymaniye Camii'nin yan tarafına ve o güzelim yayvan Meşihat binası yerine oturttuğumuz Botanik Enstitüsü? Eskisini restore etmek güzel bir buluş olurdu. Bu enstitü bütün sekaletiyle, çirkinliği ve küstahlığı ile Sinan'a meydan okuyor. Bir bakıma da lisanı haliyle ona "bir seninkine bak, bir de bana... İmar ve şehircilik hususunda ne derekeye düştüğümüzü anla" diyen o lenduhayı yarın muhakkak defedeceğiz. Akar denizlerimiz yokmuşçasına mezbahayı Haliç'e saplamak? Üsküdar'daki tütün depoları? Dedelerimizin Gazhane'yi Saray civarına kurmak, Avrupa demiryolunu Sarayburnu'ndan dolaştırmak gibi hataları büyükse de, yenileşme gayretiyle belki mazur görülebilir.

Ankara'da işlenmiş hataları da katarsak otuz yılımız şehircilik itibarıyla bir şoursuzluk devridir. Aklimız başımıza geldiyse ne âla!

Yeni İstanbul, 11 Kasım 1956

YERSİZLİK

Tünel Meydanı'ndan Taksim'e kadar yürüyelim, hat-
ta yolumuza devam edelim, daha ötesine gidelim.
Kilometrelerce süren bu mesafe boyunca –pastahaneleri
muhallebici dükkânlarını ve mezecileri saymayalım– girip
oturulacak, rahatça oturup kapkacak takırdısından ve ağız
şapırtısından masun, bir dostla konuşulacak, ahababa ran-
devu verilecek yer var mıdır? İçine girmeye cesaret demi-
yeceğiniz iki kahvehane müstesna, yoktur. Bu işe yarayacak
binalar ise baştan başa banka şubeleridir. Haydi, diyelim ki
Beyoğlu dardır, dolup taşmıştır; koca Taksim Meydanı'nda
ve buradan sonra genişleyip bulvar halini alan ferah cadde-
de neden olmasın? Paris'i ve benzeri büyük şehirleri hem
sempatik hem de pratik şekle sokan yazın trotuvara uzan-
mış, kışın tertemiz havalı, tavlasız ve radyosuz o güzel kahve-
haneler değil midir? Bunlar ne muhallebici dükkânları gibi
tavuk tüyü ve pirinç buğusu kokar, ne de mezecilerininki gibi
tok insana mide bulantısı veren, sosis manzarasıyla gözleri
yorar. Pastahaneleri geçiniz; ayak faslı ve açgözlü müşteriler
rahat, huzur bırakıyor mu? Kısacası büyük şehir hayatı için
efendi kahveler yerliye de, yabancıya da pek lüzumludur,
lüzumlu değil, şehrin temin ile mükellef bulunduğu elzem

müesseselerdir. Ayakta veya dolaşarak randevu beklenen kahvehanesiz şehir nerede vardır?

Kahvenin kendisi kadar kahvehane ismiyle anılan tesislerin de hasretini çekiyoruz.

Yeni İstanbul, 14 Kasım 1956

YAVUZ VE BONATZ

Almanya'da vefat ettiğini teessüfle öğrendiğimiz Profesör Bonatz'ı tanırdım, bir iki defa görüşmüştük, kendisine hürmet ve başkalarına itimat telkin eden nadir insanlardandı. Bir defasında bana Sultanselim Camii'ni, mevkiini, mimarîsini, övmüş ve gurup vakti kubbesine akseden ışıkların renk güzelliklerini anlatmış, bu camiin en değerli âbidelerimizden biri olduğunu söylemiş ve o gurup manzarasını görmekliğim tavsiyesinde bulunmuştu. Ne yazık ki, bugüne kadar tavsiyesine uyamadım. Gitmedim değil, güneşin battığı zamana rastlayamadım. Fakat İstanbulluların ve belki de mimarlarımızın kâfi derecede alâkadar olmadıklarını sandığım camie profesörün ilhamiyle bakınca irşadına teşekkür ettim, hayran kaldım. Sadelik ve kuntluk içinde Yavuz gibi sert ve keskin, lâkin ne alımlı, ne tesirli bir mâbed idi bu.

Mazide yolsuzluk yüzünden köşede kalmış olan Sultanselim Camii artık ârızadan kurtulmuştur; geniş bir cadde civarında bulunuyor. Şimdi bize düşen aynı genişlikte bir yol ile o âbideyi caddeye bağlamak ve etrafını ferahlatıp bezemektir. Hele şu günlerde Mısır fatihine bunu büsbütün borçlu vaziyette bulunuyoruz: Yavuz'u anmakla mükellefiz.

Yeni İstanbul, 7 Ocak 1957

LAFÜ GÜZAF

“E fendim, diye başlayıp şöyle devam edenler çoktu, bu oradan bir buradan yıkıp duruyorlar, kimseden fikir sordukları yok... Göz karalamacasına birtakım emirler veriyor, hemen kazmalar harekete geçiyor; ortada ne plân var, ne proje! Bakalım milletlerarası şöhrette bir şehir mimarı gelse de yapılanlara baksa ne buyuracak? Hepsi de hesapsız derse şapa oturacağız.” Evet, böyle söylüyorlardı; ne yalan söyleyeyim? Bizi de şüpheye düşürüyorlar, imar hareketinden duyduğumuz zevke soğuk su katarak neşemizi kaçırıyorlardı. Hani, pek de haksız görünmüyorlardı. Artık bu endişeden kurtuldu. Zira dünyanın hem mâmurluk, hem tabîî güzellik bakımından sayılı şehirlerinden biri olan Buenos Aires’in ünlü mimarı Sinyör Piecinato beyanatiyle hepimizi tatmin ve teskin etti; yapılan işleri gayet yerinde ve lüzumlu gördüğünü söyledi, bunları övdü; ferahladık.

Biliriz, doğuştan huysuz bedbin yahut da kıskanç olan bir adam mimarın beyanatına da kulp takar, meselâ, “Menfaati var da onun için böyle söylüyor,” der veya onun kıymetini düşürme yolları arar, “Buenos Aires’i de bir şeye benzetemedi idi,” bile der. İşte her muazzam iş gibi İstanbul’un imarı da bu lafû güzaf mırıltuları ortasında tahakkuk edecektir. Biz mırıltulardan ziyade alkış tutan tarihin sesine kulak vermeliyiz.

Yeni İstanbul, 10 Ocak 1957

ARANILAN PASAJ

Şehrimizde “pasaj” tâbir edilen binaaltı sıra dükkânları gittikçe çoğalıyor, üst katlarda bile merdivenle çıkılan sözüm ona pasajlar türedi. Pasaj, bilindiği gibi “geçilen yer” demesine gelir, yani bir tarafından girilip öte tarafından çıkılacak tertipte yapılmış bir yol. Hâlbuki yeni pasajlar bu tertipte değildir; kapıdan girersiniz ama başka kapıdan değil, yine girmiş olduğunuz kapıdan çıkarsınız. Eskiden –şimdi hâlâ Beyoğlu Caddesi’nde gördüklerimiz gibi– bu tâbir en az ikinci bir çıkışı olan yerler için kullanılırdı. Meselâ en hoşu ve en işleği de sâbık Bonmarşe yahut bugün kapalı duran Karlman Pasajı idi; yayalar ne kadar faydalanırlardı! Mağazanın da istifade ettiği muhakkaktı. İki yıldır o kolaylıktan mahrumuz. İki büyük caddenin birinden öbürüne çıkmak lâzım gelince aynı zamanda otomobillerin de biteviye işledikleri dapdaracık, trotuvarları ecel köprüsü ve pek bozuk, esas yolu bakımsız, murdar aralıklara sapmak mecburiyetinde kalıyoruz. Daha doğrusu iki ana caddeyi birbirine bağlayan bir yol yoktur. Zannetmeyiz ki, dünyanın başka bir şehrinde bu kadar mühim ve işlek iki cadde aynı acayip vaziyette bırakılmış olsun.

Acaba büyük imara sıra gelinceye kadar hiç olmazsa yayalar için Karlman Pasajı’nın tekrar işler hale sokulmasına himmet edilemez mi?

Yeni İstanbul, 14 Şubat 1957

TAKDİRSİZLİK

Uzun asırlar “Asitane-Darülhilafe-Deraliyye-Dersaadet” vesaire isimleriyle anılan ve şimdi ismi hiç de umumi telaffuza uymadığı halde İstanbul’a çevrildiğini bildiğimiz İstambul artık “taşra” olmuş! Bunu radyoda dinlediğimiz resmi bir ilandan öğrendik. İlanda şöyle deniliyordu: “... İsteklilerin Ankara’da Umum Müdürlüğe ve taşrada İzmir, Konya, Adana ve İstanbul şubelerine başvurmaları.” O “taşra” sözüne ne lüzum vardı? Bunun yerine “diğer vilâyetlerde” denilemez miydi? Zira “vilâyet” tâbirinde ayrışeçi yoktur, Ankara da dahil, sayılan yerler hep vilâyet ve vilâyet merkezleridir. Filvaki eskiden “taşra”, İstanbul dışı memleketlerimiz mânasına gelirdi; gelirdi ama, öbür memleketler vaktiyle İzmir müstesna, gerçekten taşra tâbirine müstahak vaziyette idi. Artık, epeyce küçültücü bir mânası olan o tâbiri kullanmak, hele Ankara’ya nisbetle İstanbul’u taşra saymak ve taşra kelimesini hükümet merkezi haricindeki bölgelere teşmil etmek yakışık almaz. Lûgat kitapları ne mâna verirlerse versinler, bizim bildiğimiz “taşra” sözünde “henüz imar, irfan seviyesi lüzumlu dereceyi bulmamış, sosyal bakımından geride kalmış, henüz yontulmamış” gibi, bir tenkid sezilir.

Şu kelimeyi resmî lisandan atsak, her vilâyete seyyanen muameleye alışsak daha demokratça hareket etmiş oluruz.

Yeni İstanbul, 17 Şubat 1957

İMAR HAREKETLERİ İSTANBUL'A MEDENİ ÇEHRESİNİ VERİYOR, ŞEHİRİ DEĞERLENDİRİYOR AMA MAZİSİNİ DE SİLİP SÜPÜRMÜYOR MU?

Bizim başımızda olanlar, yani şoförler, satıcılar, biletciler ve halk çocuğu tarafından epeyce zamandan beri: “Bey-baba” diye hitap edilenler asırlara sığmaz, pek karışık politika oyunları görmekle kalmadı, yüzlerce yılın kavrayamayacağı örf ve âdet değişikliklerine de uydu, başka hiçbir memlekette, hiç kimsenin başına gelmiyen metamorfozlar geçirdi.

Bir nesil vardır ki, yalnız Birinci Cihan Harbi'ne yahut her ikisine yetişmiştir; bu da azımsanamaz. Fakat birbirine tek tarafından benzemez iki ayrı dünyada ömür sürmüş, tam kavramı ve anlamı ile görmüş geçirmiş, tarihleşmiş bir adam sayılmak için Birinci Dünya Harbi'nden öncesini az çok yaşamış olmak lâzım gelir.

O mazhariyete ermiş insanlar, parmakla gösterilecek kadar azaldı. Meselâ, İstibdat Devri'ndeki Beyoğlu gecelerini bilen kaç kişi saymak mümkündür? Belki kıyıda köşede bulunur, fakat bildiğini yazacak ve gelecek nesillere tanıttak muharrir artık kaldı mı? Yarım asır önce bu semte çıkan efendiden iki arkadaş, gecelerini nasıl geçirirlerdi, hangi vasıtalarla buraya çıkarlar, nerelerde eğlenirler, hangi yoldan, ne ile dönerlerdi? Çoğumuzca meçhul.

Şu var ki, Ahmed Mithat Efendi'den başlamak üzere çeşitli kalem erbabı, son yıllara kadar bu mevzu üzerinde bize epeyce yazı bırakmıştır. Eğer İstanbul hayatını asırlar boyu canlandıran yerli ve ecnebi vesikalar, makaleler, fıkralar, hatıra ve seyahatnameler, roman ve hikâye parçaları toplansa, sıralansa, basılsa ortaya bu şehrin bir tarihçesi çıkmaz mı?

Son imar ve kalkınma çalışmaları İstanbul'un çehresini değiştiriyor, ona medenî manzarasını veriyor, âbidelerini değerlendiriyor; fakat bir bakımdan gayet tabiidir ki, mazisini de silip süpürüyor. Vesikalı ve resimli bir *Asırlar Boyunca İstanbul* ihmal edilemeyecek bir eser mahiyetini almıştır. Göze alınan bu kadar masraf, milyonlar arasında gerçekten bilirkşi heyet tarafından derlenecek öyle bir esere küçük bir fon ayırmak imkânı yok mudur? Ayırmalıyız ki, imar, bir "yok etme" mânası almasın ve eksik kalmış olmasın.

Bize her yıl, çoğu pek değerli kitaplar kazandıran ve şükranlarımızı kazanan "İş Bankası" da bu mesele üzerinde durabilir; hiç değilse tarihçenin bir devrini aydınlatacak ve tamamına örnek teşkil edecek bir eserle asıl büyük eserin vücut bulmasına yol açabilir.

Kısacası "bugün", mütehasıs elemanlar henüz tamamıyla tükenmediği için verimli ve kolay çalışmağa "yarın"dan çok daha müsaittir. "Dün" hiçbir şey yapılmamıştır; bugünler hep böyle, bir şeycikler yapmamak suretiyle aydınlatılamamış "dün" olup kalmıştır. Bakalım şu haklı ve pek faydalı dileğimize bir taraftan bir hoş sada cevap verecek mi?

Yeni İstanbul, 4 Ocak 1958

**İMAR HAREKETLERİ BİZE ÇAMURLU
ESKİ İSTANBUL'U HATIRLATMAKLA KALMADI,
YAŞATTI DA!**

Bu yıl İstanbul, çocukluk çağımızı hatırlatan ve bizim nesle eski zamanın sokaklarında dolaşıyormuşuz zehabını veren çamurlu bir kış geçiriyor. Sebebi meydanda: Caddelerin genişletme faaliyeti yüzünden açılan çukurlar, yığılan topraklar, yerin altüst edilmesi. Bir sebebi daha var: O işlerin çok defa sürüncemede kalıp uzaması, gece gündüz çift ekiple çalışılmaması, yeni alet ve usullerden, bilhassa metodlardan istifade edilmemesi, bir grev olmuşçasına bu yerlerin günlerce kendi haline bırakılmış olması!

Evet, 60 sene evvelki çamurlu, zifoslu bir İstanbul!

Biz, o İstanbul'u unutmamışızdır, herkesin muhakkak lâstik galoş giymek mecburiyetinde kaldığı, her sabah pantolon ve paltoların fırçalandığı, lâstiklerin yıkandığı, hiçbir eve ve binaya galoşlar çıkarılmadan girilmediği İstanbul! Dediğim devirde çamur temizleme usullerini hanımlarla hizmetçilerin ve uşakların bilmesi gerekirdi. Beslemelere ve zenci kızlara ilk önce bu iş öğretilirdi.

Bir misafir geldi mi, uşak veya hizmetçi, kapıda çıkarılıp bırakılmış galoşları silip yıkamak, kurulamak, tertemiz yapıp, yan yana koyarak, çıkışa hazırlamak mecburiyetindeydi. Leke, benek bırakmadan pırıl pırıl hale sokulmazsa, ev sahi-

bi mahcup olurdu. Evin düzenliliği biraz da galoş temizlenmesinden anlaşıldı. İyi temizlenmedi mi, besleme kız, evin hanımından dayak yer; bey, uşağa çıkışır, ehlî hayvanlardan eşek ve öküz gibi, kümes hayvanlarından kaz, vahşilerinden ayı gibi, eşya makulesiden meşe odunu gibi, yemişlerden ahlat ve balkabağı, sebzelerden hıyar gibi birtakım isimler sayarak, onu insandan başka canlı cansız her şeye benzetirdi!

Misafir paltolarını da meraklı evlerde çamuru kurusun diye soba ve mangal yanına asmak, kuruduktan sonra fırçalamak, çamurlarından temizlenmiş halde hazır bulundurmak da usuldendi. Kurutulmamış çamur fırçalanınca leke bırakır, insanın başına iş açardı. O zamanki Asmaaltı, Tah-takale gibi semtlerin çamuru, ekseriya yağlı olduğundan ve fırça ile de çıkmadığından çok defa tırnakla kazınır, sonra fırçalanır, bazan bu da yetmez, sabunlu sıcak su ile yıkanır-dı. Eski palto kumaşlarının sağlamlığını düşününüz ki, her gün kazınıp fırçalandıkları halde yine de babadan oğula intikal edebilirdi!

Bugün, evlerde –çamurdan şikâyetle rağmen– elbise fırçası üçüncü dereceye düşmüş bir ihtiyaçtır; fırça bulunmıyan evler vardır; dükkânlarda ise fırçaya pek yer verilmemektedir. Vaktiyle aktar dükkânlarında bile kıl veya ot, fırçanın envai, büyük mağazalarda lüks cinsi bulunurdu. Kış başlarken de galoş satan ticarethaneler müşteri ile dolup boşanırdı.

İşte imar hareketleri, bana o günleri hatırlattı; hatırlatmakla kalmadı, yaşattı da!

Yeni İstanbul, 18 Ocak 1958

ALLAH, ONU İSTANBUL'UN İMAR YOLUNA GİRDİĞİNİ GÖSTERMEK İÇİN YAŞATTI

Bereket ömrü vefa etti de bir zamanlar şehremini olarak pek hayırlı işler gördüğü İstanbul'un imar ve kalkınma hareketlerinin başlangıcını idrâk imkânını buldu. Hiç şüphe etmiyorum ki, Operatör Cemil Paşa o faaliyetin en candan takdirkârı idi. Arkada, elli sene evvel ne halde ise öylece kendi haline terkedilmiş bir İstanbul bırakmıyor. Şimdi onun yerinde, düşünüp de ihmalci idarelere bir türlü yaptıramadığı mâmur ve medeni bir şehrin gittikçe beliren güzel hatları, açılmış caddeleri, temizlenmiş âbideleri, hayalinde yıllardır yaşattığı silûeti, bir yarın vardır.

Denilebilir ki, Cenabı Hakk'ın Cemil Paşa'yı 1958 senesine kadar, bütün nesildaşlarından daha uzun yaşatmasındaki sebep budur; gayesinin tamamiyle gerçekleşmesini değilse de tatbik yoluna girdiğini göstermek istemesi, onu şu dünyadan ümit ve teselli içinde ayrılmaya lâayk bir insan saymasıdır.

Ben, bundan kırk beş yıl önce sırası geldikçe söylediğim gibi paşanın şehreminliği zamanında Beyoğlu Belediyesi Başkâtibi olarak maiyetinde çalışmışım. Şimdi Harbiye-Taksim arasındaki geniş caddenin çınarları da o sırada dikilmişti. Başkâtiptim ama paşa masabaşı tenbelliklerini sevmezdi,

beni –müdürümüz Serveti Fünuncu Ahmet İhsan Bey’in de isteğiyle– şehir işlerinde de çalıştırırdı; seve seve çalışırdım.

Esasen onun mensup olduğu Topuzlu’lar bizim Karakayış’larla bir kütüktendi, kütüğün iki kolu idi; Anadolu bozkırlarından İstanbul’a pek eskiden gelmiştik, kollarından biri İskeçe havalisine sarkmıştı; İstanbul’a âşık bir soydandık. Yazık ki, o ruhanî sevdadan nasipsiz Makedonya döküntüleri beni işimden koparıp genç yaşında Sinop’a sürgün ettiler, büyük Cemil Paşa’yı da vazifesinden uzaklaştırdılar gurbeti ihtiyar etti; İstanbul onsuz kaldı, kalınca da yakın tarihe kadar bir daha belini doğrultamadı. Bir gün benim gibi o da İstanbul’a döndü ama şehir düşman istilâsında idi, sürenler ve azledenler ise sürgün ve idbar yoluna düşmüşlerdi. Onlar bir daha dönemediler!

Cemil Paşa’yı ne kadar övsek yeridir; elbette ki gazetemizde günlerce medhini okuyacağız. Benimki “dün”den bir hatırlama ve hatırlatıştır. Paşanın Gülhane Parkı’na konan ufacık büstü ona karşı duyduğumuz müstesna hayranlığı ifadeye yetmez; çok küçük düşüyor. Giriş kapılarından birine elbette heykelini dikeceğiz ve muhakkak ki, yeni açılan bulvarlardan birine ismini vereceğiz. Hastalıktan kurtulunca hekime borcunu ödemeği unutanlardan olmayalım. Yarın büsbütün sıhhatine kavuşacak olan İstanbul, ilk hekimine mânevi borcunu ödeyecektir.

Yeni İstanbul, 27 Ocak 1958

TAŞIMA SU İLE DEĞİRMEN DÖNDÜRMEĞE ÇALIŞMIYALIM

Tarih boyunca su darlığı çeken büyük ve meşhur şehirlerden biri de İstanbul değil midir? Fetihten evvel ve sonra daima su meselesi baş kaygu olmuştur. Hele son yirmi sene içinde –mesken şekilleri ve konfor mefhumu değişip de banyolu apartmanlara rağbet artınca– iş büsbütün güçleşmiştir.

Peki, eskiden yani benim bildiğim devirde ne yapardık? Evlerin çoğuna çeşmelerden su taşırdık; bazılarında ve konaklarda Bozdoğan kemerinden veya başka yollardan su akardı ama tazyiksizdi tabii. Bu suyu hususî tâbiriyle “ma-i masura” hesabı üzerinden ev sahipleri parasını birden ödeyerek satın alırdı, artık malları olurdu. Binanın alt kat haznesine dolar, oradan yukarı katlara kovalarla çıkartılır, konağın hamamında o su kullanılırdı; kuyu suyundan ve sarnıçtan da faydalanmak mümkündü.

Zamanına göre bu, bir nevi konfordu, hiç değilse dışarıdan su taşımağa hacet kalmazdı. Tuhafı şudur ki, tazyikli Terkos suyuna bilhassa İstanbul tarafı uzun müddet rağbet göstermemiştir. Meselâ ben tazyikli suyu ancak yedi sekiz yaşlarında iken bir ahabap evinde görmüş, fışkırmasına hayran kalmıştım. O devirde terkos suyu gür ve kuvvetli idi, fişek gibi patlardı.

Yine o yaşlarda Beyoğlu Caddesi ile Tünel Meydanı'nın patenli hortumlarla kumpanya tarafından ara sıra yıkandığını da bilirdim; yıkanma sırası gelip geçenler kaçışırlardı, hele moda icabı yerleri süpürürcesine uzun etekli madamalar sığınacak yer ararlardı. Dükkâncılar kapı önlerine çıkar, o kaçışmaları, gülüşüp öfkelenmeleri seyrederdi. Manzara hoş, eğlenceli idi.

Fakat su darlığına rağmen Müslüman İstanbul, hamamların çokluğu ve gusül abdesti yüzünden temizdi, hem de banyo temizliği değil; zira banyoyu pek bilmezdik. Kum sancısı nevinden hastalıklar oldu mu bazı sobacılar da bulunan çinko banyoları kira ile eve getirir, hastamızı sokardık. Sokakta hamalın sırtında o banyolardan birini gördük mü, “Vah vah, bir yerde hasta var,” derdik. Banyo yerine kazan kullanıldığını ve karası sürünmesin diye etrafına firdolayı havlular sarıldığını da bilirdim. Bir de “yarım banyo” denilen arkalıklı bir kap vardı ki, şimdi hiçbir yerde rastlamıyoruz, tarihe karışıp gitti.

Yıllardır yazar dururdum: “İstanbul şehri belediye bütçesiyle imar edilemez.” Netekim anlayan bir zat bulduk da imar yoluna girdik. Su da o bütçe ile sağlanamaz, yani son defa yine yapıldığı gibi, zamlarla bol suya kavuşulamaz. İmarı Herkülvâri ele alan hükümet su dâvasını da ancak öyle bir kudretle kazanabilir, yani taşı sıkısa suyunu çıkaracak bir bazı kuvvetiyle! Taşıma su ile değirmen dönmez; zamların mânası budur.

Yeni İstanbul, 4 Şubat 1958

DİLENCİLER DE İMARIN PLÂNSIZ YAPILDIĞI FİKRİNDELER

Veremle mücadelede dilenci ile mücadeleden daha çok muvaffak olduğumuza şüphe yok. Bildim bileli şu İstanbul'da her gelen yeni vali veya belediye reisi, şehreminlerinden başlamak şartıyla makamına oturur oturmaz, der cengievvel dilencilere savaş açacağını söyliyerek işe girer; bir müddet o dâva peşinde koştuğunu görürüz, bir şeyler de yapılır; sonra gayret tavsar, eski hâle dönülür.

Bu sefer de aynı mı olacak? Henüz bir hüküm vermemekle beraber neticeden ümitliyiz diyemeyiz. Belki yeni belediye zabıtası eskiye nazaran verimli çalışmağa daha elverişli bir teşekkül olmak itibariyle mücadeleden büsbütün eli boş çıkmayacaktır.

Esasen dilencilik kalkınma ve imar hareketleri yüzünden epeyce güçleşmiştir de... Zira çok geniş tretuvarlar, bulvarlar ve meydanlar dilencinin işine gelmez, göz önünde kalır, polisin gözüne batar; yan sokaklara kaçar. İmar faaliyetine aleyhtar bazı zümrelere artık dilencileri de katmak lâzımdır. Hiç şüphesiz bunlar da aralarında hasbihal ederlerken imarın plânsız yapıldığını ileri sürmektedirler.

Tabiidir ki, uluorta aleyhte bulunmaktan utanıldığı için ortaya mahut plânsızlık sözü atılmıştır. İmar harbinin plânı

var mıdır, yok mudur, bilmiyorum; fakat şimdiye kadar epeyce meydan muharebesi kazanıldı ve birçok köprübaşı da kuruldu! Bu imar Annibal'ine köhne İstanbul karşı koymıyacağa benzemektedir; ne de olsa uhdesinden gelecek.

Biz doğup büyüdüğümüz şu şehir içinde bir tek kazmanın bile harekete geçmediği bir çocukluk ve gençlik devri geçirmiş nesildeniz. Abdülhamid Han –aman, medhüsenasında yekzeban olalım!– sanki bir taşı yerinden oynatmamağa yeminli idi. Meşrutiyet idaresinde doğrusu az meydan açılmadı... Hem de alevden kazmalar ve ateşten buldozerler kullanarak, yangınların kaprisine uyularak! O felâketlerden faydalanmak mümkündü de. Aksini yaptık, bir misal verelim: Modern bir yeni Cihangir vücuda getirebilirdik. En kötüsünü kurduk.

Eski haliyle İstanbul gerçekten dilencilerin cenneti idi; işler her sokak başında bir dilenci mekân kurmuştu. Hem bunlar şimdikiler gibi yer değiştirmezler, yerlerini başkasına kaptırmazlardı. Adeta “ba tapo” o noktaların sahibi idiler; polis bu hakkı tanımıştı. Meselâ Eminönü civarındaki Arpacılar mescidi methalindeki loşlukta duran uzun boylu, müeddeb tavırlı, efendiden bir dilenci tanırdık; çocukluğumda orada idi, gençliğimde de... Biri beş, öbürü çok uzun süren gurbetlerimden dönüşte centilmen dilenciye hep o yerde buldum; galiba ömrünü orada tamamladı, hem de yakın tarihte!

Dedim ya, İstanbul eskiden dilencilerin cenneti idi. Şimdi de henüz cehennemi sayılmaz.

Yeni İstanbul, 5 Şubat 1958

YENİLENİNCE ESKİ ŞEKLİNE UYAN “PATRONA HALİL” İSMİNİ UNUTMALIYIZ

Gazetelerin haber verdiğiğine göre pürüzlü bir mesele nihayet halledilmiş: Beyazıt Hamamı –ki murdar bir ayaklanmanın iğrenç şefi namına izafe olunarak “Patrona Halil” hamamı ismini vermek cahilliğinde bulunduk ve bulunmaktayız– yerinde kalacak ve restore edilecekmiş. Bir zamanlar yani meydan açılmadan ve Aksaray Caddesi Londra asfaltına yakışacak şekle sokulmadan biz buna taraftarlık etmemiştik.

Fakat şimdi –hele Tophane çeşmesini yeni halinde gördükten sonra– hamamın eski biçimine getirip tertemiz meydana çıkmasından memnun olacağız. Güzel bir âbide kazanacağımıza artık şüphemiz yok. Beyazıt Camii’ni medresesi ve kütüphanesi kadar hamamından da ayırmak yakışık almazdı. Keşke çaresi bulunsaydı da Simkeşhane binası da restore edilebilseydi.

Küçüklüğümde beni o hamama götürmüşler, yıkamışlardı. Şu var ki, makbul bir hamam sayılmazdı, zira iyi ısınmazdı; ısınmamakla beraber geniş, aydınlık ve ferahtı. O civarı pek iyi tanırdım; zaten ilk defa atlı tramvay önünde koşan vardacıyı da hamamın önünden Aksaray’a doğru yokuş aşağı borusunu öttürerek koşarken görmüştüm.

Elinde boru, yalınayak, başıkabak, üstünde yırtık pırtık kirli fanilâsı ve dizlerine kadar sıvanmış yamalı pantolonu, atların önünde seğırtir gider, ara sıra da: “Varda! Destur! Savulun!” diye bağıırdı. En korktuğumuz şey tramvay vardacı-sı olmaıtı; zira çocuklara ikide bir: “Çalışmazsan işte böyle tramvay vardacısı olursun. Bak, ibret al!” derler, nasihatler verirlerdi. Şimdi çocuklara hangi kötü misali göstererek çalışma ve adam olma tavsiyesinde bulunuyorlar, bilmiyorum. Artık her mesleğın, hamallığın bile istikbali var. Çocukları “hamal olursun” diye de korkutamayız; zira bize, “O mesleğın de istikbali parlaktır, insanı milyonerliğe yükseltebilir,” diye cevap verirlerse susup kalırız!

Hatta asrımızda bu gibi mesleklerden yani hiçten servet-ü sâman sahibi olanlar –Amerikalılar misal gösterilerek– övülmektedir. İtirazım yok; zaman ile ahkâmın değışe-ceğini okutmuşlardı; inanmıştık.

Her ne hal ise Beyazıt (ben bu ismi İstanbul halkının söylediğı gibi yazarım) hamamının yıkılmayıp yenilenmesi hepimizi sürüncemede kalan bir işten kurtarmış olacağı için de hoşlanılacak hâdiselerdendir. Yenilenince inşallah “Patrona Halil” ismi de unutulur. O isim ancak eski şekline yakışmakta idi!

Yeni İstanbul, 12 Şubat 1958

İLK DEFADIR Kİ, ANKARA'YA İÇİMDE BİR KISKANÇLIK DUYMADIM

Hafta içinde Ankara'ya gittiğimde dünkü yazımda bir münasebetle temas etmiştim. Dokuz aydır uğrayamadığım başkent yollar ve meydanlar bakımından epeyce genişlemiş, yeni binalar çoğalmış ve şehir her istikamette etrafa dalbudak salmış. Birlikte gezdiğim aslen Ankaralı bir dostum, satın aldığı yeni bir apartmana beni götürürken şehrin sadece yirmi beş sene evvelini kastederek, “Şurada arsaların metrekaresi elli kuruştı, şimdi bin beş yüz lira”, “şu tepenin hemen hemen tamamını on bin liraya alacaktım, uzaktır, belediye tesisleri gelmez diye vazgeçtim; bugün birkaç milyon eder” gibi izahat veriyordu.

Hele bir yerden geçtik ki, vaktiyle dedelerinin ırak, izbe, ücra bahçeleri imiş; uğramazlar, mevsimine getirilen kayısılarından reçel ve pestil yaparlarmış. Artık o bahçe belediye hudutları içinde, imar plânına dahil, büyük bir yolun ikiye böldüğü meskûn bir mahalledir. Sahiplerinden bir kısmı yok pahasına satmış, veresenin bir kısmı ise saklamış, artık ceste ceste satıyorlar ve –Allah versin– deste deste binlikler paylaşp duruyorlar.

Sürgünlüklerim esnasında bir yıl kadar Ankara'da da kalmıştım, Birinci Dünya Harbi sırasında Yenişehir su bas-

kınına uğrayan alçak bir arazi parçası idi, kavun ekilirdi ve pek nefis kavunlar yetiştirilirdi. Bir altın feda etseydim şimdiki Kızılay Meydanı'nı civariyle beraber satın alabilirdim. Hele bakanlıkların bulunduğu parçayı belki de üstelik hediye ederlerdi!

Işıkların yandığı bir saatte Çankaya Tepesi'nden şehrin umumî manzarasını seyrettim. Dağ taş, göz alabildiğine pırıl pırıl yanıyor; yıldızlı bir eylül gecesinin ışıldak gökü yerde, ayaklarımın altında yatıyor. Çankaya'ya çıkmak vesilesini hiçbir zaman bulamadığım için gördüklerime gerçekten şaşıp kaldım. Ankara'yı –tayyareden görmek henüz müyesser olmadığından– bu kadar yüksekte temaşa etmemiştim. Çankaya'dan aşağıya bakış insana fazla bir gurur veriyor gibime geldi. İnsan büyüyen şehri kendi eseri sanıyor.

Evet, şehir büyümüş, fakat yakın senelerdeki rahatlığını kaybetmiş. Belediye hizmetleri bozuk, nakil vasıtaları eskimiş, telefonlar ise ömür törpüsü olmuş, şebeke ihtiyaca yetmiyor. Elbette yetecek hale sokulacaktır.

Dönüşte ilk defadır ki, o milyarlar pahasına ne fedakârlıkla kurulmuş, yoktan var edilmiş Ankara'ya içimde bir kıskançlık duymadım; zira kendi haline bırakılmış, leyleğin attığı yavru mesabesinde kalmış bir İstanbul'a doğru gitniyordum. Nihayet karşıma imar hareketinin en muazzamına sahne olan bir şehir çıkacaktı.

Yeni İstanbul, 14 Şubat 1958

YARI GÖMÜLÜ KALMAĞA MAHKÛM SANDIĞIMIZI KARŞIMIZDA BULDUK

Evet, bir gün Eminönü Meydanı'nın açılması, Yeni Cami'in meydana çıkması ihtimali akıldan geçerdi: netekim bizden bir nesil önce gelip şimdi göçmüş olan İstanbul âşıkı münevver kimseler öyle bir günü beklemişler, muratlarına erememişlerdi. Fakat şu Nuruosmaniye'nin cenup tarafını çevirmiş murdar binalardan kurtulup uzaktan görünür hale getirebileceğini hayallerinden geçirebilmişler miydi?

Doğrusunu isterseniz onlar değil, yakın zamana kadar bunu ben de düşünmemiştim. Taze gençliğimin birkaç senesi, o zaman Cağaloğlu semtinde bulunan "Hukuk Mektebi" ile Beyazıt Meydanı'na bakan Maliye Nezareti arasında mekik dokumakla geçmişti; zira birincisinde talebeden, ikincisinde ketebeden idim; evimiz de Şehzadebaşı'nda idi. Allah'ın günü Kapalıçarşı yoluyla o camiin avlusuna iki kere daldardım. Helâlarının kokusu hariç, avlu daha dünkü halinde idi; dilenciler ve ayak satıcıları, ayrıca üfürükçüler sıralanmış, murdar, perişan, sefil bir manzara arzederdi; her dalışımda içime hüznün çöker, ne kadar uzun yaşasam burayı o halinde görmeğe mahkûm olduğumu düşünür, yarından ümidi keserdim.

Derken Meşrutiyet ilan edildi; manzara değişmedi. Cumhuriyet'i de idrâk ettik, yıllar akıp gitti; yine eski tas, eski hamam. Altı ay önce de yolum uğramıştı, içimden: "Zavallı cami," demiştim, "birçok eski eserler meydana çıkacak, çıkıyor. Fakat sen öyle bir yerde boğulup kalmışsın ki, ferahlamana, endamını arza, hüsnünü teşhire imkân bulamıyacaksın; yarı gömülü kalacaksın!"

Üç gün oluyor, Divanyolu'nu takip ederek Çemberlitaş önüne geldim. Bir de baktım, savsaklık ve bilgisizliklerimiz yüzünden asırlardır enkaz arkasında kamufle ettiğimiz cami karşımda, yüzük taşı gibi meydana çıkmış; hasret ve sevinçle hitap ettim:

"Oo! Altınış şu kadar yıllık dostum! Bu ne mutlu gün! Nihayet sen şehre kavuştun, şehir de sana kavuştu, birbirimize kavuştuk. Hatırladın mı beni? Hani eli bastonlu, başında fes, çok zayıf, çıtkırıldım bir çocuk irisi idim, her gün iki kere, burnumu tıkayıp gözlerimi yumarak avlundan geçer giderdim? Bu ne değişiklik!

Cami feraha erdikten sonra dinçleşmiş, hatıra kuvvetini yeniden bulmuş olacaktı ki, uzaktan beni mesut bir gülümseme ile selâmladı; lisan-ı halile tanıdığını söyledi, teşekkür etti. Tabiidir ki, bu teşekkür benim vasıtamla nihayet kadrini bilen İstanbul'a, İstanbul'u cehlin elinden kurtarıp ecdadımızın ruhunu şâdeden hayırlı evlâtlarına, hepimize şamildi.

Yeni İstanbul, 19 Şubat 1958

BİR “HAYAL İSTANBUL” KURARKEN MUHAYYİLEM MEĞERSE GÜDÜK İMİŞ

Geçen gün evrak çekmecelerini karıştırırken gazeteye sarılı bir mektup destesi yere yuvarlanıp dağıldı; toplarken gazetede bir başlık gözüme ilişti: “Hülyamdaki İstanbul”. Yazıyı ben yazmıştım; gazete *Zafer*; tarihi 27.6.1954. Göz gezdiriyorum, hayretler içinde kalıyorum. Neden mi? Sebebi şu: O tarihte yani 1954 Haziranı’nda –daha imar, kalkınma vesaire hareketleri başlamak şöyle dursun, lâfı edilmezken– hayalimde İstanbul şehrine çekidüzen vermiş, mâmur ve modern bir İstanbul kurmuşum.

Peki, buna mı şaşmıştım? Hayır, şaşıtığım o hayal İstanbul’un şimdi, üç buçuk sene sonra bir hakikat olarak tasavvurlarıma tamamiyle uygun şekilde karşımda belirmeğe başlamasıdır. Bakınız o yazının bir yerinde ne demişim:

“Ahırkapı istikametinde mâmurluk ve medenîlik yürüyüp gidiyor. Teneke mahallesi, harabeler, murdarlık ve çirkinlik, hepsi yok olmuş, Yedikule’ye kadar rıhtımlı, otelli ve gaziolu modern bir site kurulmuş, Riviera gibi kartpostal-ları elden ele dolaşan bir semt olmuş. Lodos guruplarının temaşası için hep oraya koşuyoruz, mehtap seyrine, deniz gezisine de!”

Görüyorsunuz ki, benim hayal kuvvetim güdük imiş; o

yolun tâ Florya'ya kadar uzanabileceğini muhayyeleme kabul ettirememiştim! Aynı yazıda daha neler, ne hülyalar kurmuşum? Kısaca anlatayım: Tophane ile Beşiktaş arasında cami ve çeşmelerden başka hepsini, bütün malzeme, odun, kömür, kireç depolarını, Tekel binası ile sıra müştemilâtını kaldırıp kıyı boyunu açmış, ferahlatmışım.

Ferahlattıktan sonra diyorum ki: "Siz bir kere de bu yeni gelişmesiyle o sahili bir düşününüz! Kızkulesi'ni, Üsküdar'ı, Çamlıca Tepesi'ni seyrederek gidişi ve rıhtımda dolaşışı! Bu rıhtım nereye kadar öylece gidecek? Nereye olabilir? Tâ Kavaklar'a! Ne zaman olabilir? Balık kavağa çıktığı zaman diyeceğinizi biliyorum, hak veriyorum."

Vermemeli imişim. Yine yazımda Anadolu yakasına da öyle bir yol açıyorum; Moda ve Kalamış sahillerini denize yedirmekten kurtarıyorum; Fenerbahçe'yi beziyorum. Eminönü Meydanı'nı açmayı tabii hiç unutmuyorum; daha birçok şeyler tasavvur ediyorum; uzatmayalım. Hatta şunları da düşünüyorum: Yenileşen İstanbul'da bir belediye terbiyesi yerleşmiştir: Fidanları sarsmıyoruz, sokak levhalarını kırmıyoruz, tükürmüyoruz, kirletmiyoruz.

İlâve etmişim: "İstanbul'un belediye bütçesiyle kalkımıyacağını bir türlü anlamıyoruz. Buraya Ojias'ın ahırlarını temizleyen bir dev-ilâh, bir efsane kahraman lâzım!" İşte dün öyle yazmışım, bugün o yazdıklarımı şehrin değişen çehresinde okuyorum.

Yeni İstanbul, 23 Şubat 1958

“İŞKEMBECİ FETTAH” İLE “BOZACI YAVER” MÜHİM ŞAHSİYETLER MİDİR?

Belediyemizin başaramadığı işler arasında bir de şu vardır: Sokak isimleri. Bir rivayete göre İzmir’de olduğu gibi isimleri rakamlara çevirmeği düşünüyormuşuz, fakat Şehir Meclisi bu hafta içinde 41 sokağı yine adlandırmış. Esasen ad koymayı severiz; öyle bir fırsat çıkarsa hiç kaçırmıyız?

Sokakları isimlendirme ve isimlerin değiştirme işi ne zaman zapturapta alınacak? Yıllardır bir başıbozukluktur gidiyor. Hatta işittiğimize göre şehir içinde bazı sokaklar aynı ismi taşıyormuş. Hoş, bu taşıma keyfiyeti de ekseriya kâğıt üzerindedir; zira sokak başlarının çoğunda levhalar yoktur; ya konmuş, inşaat dolayısıyla indirilip bir tarafa atılmış yahut çocuklar tarafından taş atılarak kırılmış, okunmaz hale getirilmiştir.

Sokak levhalarıyla ev numaralarını taşıyan, kıran çocuk? Hemşeri, vatandaş, medeni insan olarak üzülüp utandığımız bir tip de budur. Ne yazık ki, şehir terbiyesi veremediğimiz böyle bir tipin hâlâ yaşadığına işaret eden sokak levhalarıyla ev numarası plâklarını yerlerinde muhafaza ediyoruz, yenilemeği ve önleyici tedbirler almayı geciktiriyoruz. Fikrimce o taşlanmış levhalar bozuk kaldırımlı, bakımsız bir

yoldan daha fena tesir eden bir gerilik ifadesidir; o terbiye ve kafa daha iyi bir yola lâıyk olmasa gerek. Yol yapılarak mı kafa değişir, yoksa kafa değişir de mi yol yapılır ve kalkınma hareketlerine girişilir? Bilemiyorum.

Bildiğim bir cihet varsa İstanbul Belediyesi'nin kalkınma ve imar hareketleriyle beraber değişip gelişmesi lüzumudur. Bu belediyede birtakım değişiklikler yapılmalı, ona daha bilgili, daha verimli vaziyete getirecek bir zihniyet aşılmalıdır. Düşününüz ki, belediyemiz şu muhteşem şehre sokak ismi olarak bula bula kaç tane meşhur ciğerci, camcı, tavukçu, yoğurtçu, bozacı, boyacı, fııcı ve işkembeci adı koymuştur!

Meselâ İşkembeci Fettah veya Yaver, Bozacı Zeynel, boyacı Mehmet de kimdir? Bir sokağa isim verecek, şeref verecek şahsiyetler midir? İşkembeci Fettah yahut Bozacı Zeynel Sokağı'nda oturmaktan, adresinize o ismi kullanmaktan hoşlanır mısınız? Külhanbeyleri Sokağı olur mu? Hele Lokmacı Kâşif de nedir? Başka bir kâşif bulamadığımız için mi o kâşife bu sokak ismini verdik?

Hülâsa sokak isimleri, levhaları ve hane numaraları bakımından İstanbul acınacak haldedir. Yerli yersiz, meclis kararı ve fantezisiyle eski isimlerin boyuna değiştirilmesi de askeri kayıtları altüst eden zararlı bir gidiştir. Esaslı ıslahat ister.

Yeni İstanbul, 28 Şubat 1958

ÇOCUKLUĞUMUZDA “İZDİHAM” DENİLEN ŞEYİ BİLMEZDİK, BİLMEYEN BÜYÜDÜK

İstibdad idaresinin son yıllarında İstanbul –koca imparatorluğun başşehri ve hilâfet merkezi olmak itibariyle– bazı ecnebi kaynaklarına göre bir buçuk milyona yakın bir nüfus barındırırdı. Şu var ki, bu nüfus –henüz yangınlar devri başlamadığından ve kışın kırlarda oturma cesaretini kimse göze alamadığından– derlitoplu, âdeta komprime halde yaşırdı. Ayrıca halk gezginci değildi. Bir semtten ötekine ancak ehemmiyetli sebeplerle, meselâ düğün, ölüm, bayram yahut rütbe, nişan ve memuriyet tebriki gibi kederli veya sevinçli vesilelerle giderdi.

Pek rahat gidilirdi de. Atlı tramvaylar yarı boş işlerdi; araba daima bulunurdu; trenler تنها olurdu; Tünel’e elimizi kolumuzu sallayarak ezilip büzülmeden girerdik; sürücü beygirleri de işe yarardı; sarhoşların küfe içinde taşınmasına da mesâğ vardı. Şunu da unutmayalım: O zamanki İstanbullu yürürdü de. Ağır yürürdü ama yürümekten kaçınmazdı. Pek iyi hatırlarım: Akşam üzeri dilediği saatte dükkânını kapayan esnafın çoğu meselâ Zindankapısı’ndan yolu tutturur, hem de mendiline yahut kazevisine doldurduğu nevalesini de taşımak şartıyla Fatih’e, Karagümrük’e, daha ötelere, evine dönerdi. Hükümet daireleri ise belli sa-

atlerde kapanmadığından memurlar ceste ceste işlerinden ayrılır, hep birden boşanmaz, nakil vasıtalarına koşuşmazdı.

Biz çocukluğumuzda Ramazan aylarındaki Direklerarası kalabalığını saymazsak, izdiham denilen şeyi bilmezdik; bilmeden büyüdük; tâ Meşrutiyet'in ilanına kadar. Derken "Ya hürriyet, ya ölüm" âvâzeleri ve yaftalariyle sokaklara bir döküldük –Birinci Dünya Harbi'nin felâketli yılları müstesna– bir daha izdihamdan kurtulamadık. İstibdad zamanında Kadıköy tarafına son vapur 11.30'da kalkardı ama bu ezanî saatti yani güneş batmadan yarım saat önce! Tuhaf bir hatıra: Vapuru kaçırdığımdan dönemiyeceğimi bildirmek için Büyükdere'den karşı yakaya, Anadoluhisarı'na bir telgraf çekecektim, fazla olarak yedi buçuk kuruş sürücü ücreti istemişlerdi. Meğerse iki kıyı arasında kablo yokmuş, telgraf Rumelihisarı'na telle gider, oradan öbür hisara sandalla gönderilmiş!

Şehir içinde de birbirimize mektup yollayamazdık, posta kabul etmezdi, yasaktı. Nasılsâ son yıllarda padişah kart-postala, yani açık yazılısına müsaade edebilmişti. Kabuğuna çekilmek en iyisi idi. Meselâ Anadolu yakasının asayişine memur Şamil Paşa Fenerbahçe gezginler kalabalığını gurupdan yarım saat evvel dağıtır, yayaları ve arabaları evlerine çevirtirdi; kös kös dönerdik. Bunları görenlere günün İstanbul'u eskisinden neler hatırlatıyor!

Yeni İstanbul, 18 Mart 1958

İSTANBUL MEYDANLARININ TARİHİ ROMANINI OKUYABİLSEYDİK

Bizler Ramazan denilince birçok şeyle beraber –şimdi epeyce değişmiş, daha da değişecek ve muhakkak ki neticede güzelleşecek olan– Beyazıt Meydanı’nın eski halini düşünürüz; epeyce kederli vakalarla sahneleri göz önüne getiririz. Civarında oturmak itibariyle en küçük yaşından beri o meydandan geçerdim; askerliğimi de meydanın az ötesindeki bir kışlada yapmış; talimlerimi bugünkü üniversite bahçesinde görmüştüm. Mektep levazımımı yine oradaki sıra kâğıtçılardan alırdım. Unutur muyum? Bir dişimi de meydana nazır bir dişçi muayenehanesinde çıkartmıştım.

Fakat hatıralarımın asıl acıklı tarafı başkadır: 31 Mart Vakası’nın ilk silâh seslerini orada duymuş, âsi askerle hükümet kuvvetleri arasındaki musademe başlangıcını o meydana seyretmiştim. İrtica bastırıldıktan sonra da sehpalara oraya dizilmiş ve suçluların cesetleri orada teşhir edilmişti.

Yazık ki, meydan yıllarca siyasetgâh yani Paris’in giyotin kurulan Roket Meydanı vazifesini görmüştü. Bu tarihte Roket’de âdi katillerden başka siyasi suçlular da nasıl cezaya çarptırıldı ise Beyazıt Meydanı’nda –31 Mart mürtecilerine ilâveten– Mahmut Şevket Paşa vakası tertipçileri ve bunlar arasında Damat Salih Paşa da salben idam olunmuşlardı;

esasen Şevket Paşa'yı da o meydana vurmuşlardı. Mütareke zamanında Boğazlıyan kaymakamını idrâksiz bir gayretkeşlikle yine aynı yerde darağacına çekmek hatası işlenmemiş miydi? Daha ewel 1876 tarihinde iki paşayı vurup birini de yaralayan Çerkes Hasan da oracıkta asılmıştı.

“Şecere-i Vakvak”ın bulunduğu Atmeydanı gibi bu meydanın tarihinde maslûplar kabarık bir yekûn tutar. Hamdolsun siyasi idamlar tarihe karıştı, Beyazıt Meydanı da facialara sahne olmaktan kurtuldu. Daima söylediğim gibi İstanbul'un belli başlı yerlerine dair bir tarihçe yoktur. Meselâ Sultanahmet ve Ayasofya meydanlarının vesikalara dayanan birer romanını okumak, eski gravürlerini ve fotoğraflarını görmek istemez misiniz? Okuyucularımdan bir zat lûtfedip bana bir kartpostal göndermiş: 31 Mart Vakası'nda Ayasofya Meydanı'nda toplanmış bir kalabalık. Ekseriyeti sarıklı ve cübbeli tahrikçiler teşkil ediyor; bu da, bir vesikadır.

O üç meydan Osmanlı tarihini, fetihten son günlerine kadar her veçheden mükemmel canlandırabilir. Bunlara sosyal bakımdan Vefa ve Tophane meydanlarını da katmalıyız; Kapalıçarşı ile Kalpakçılarbaşı da şehrin bir zamanlar başta gelen birer “kadınlar geçidi,” yani Beyoğlu'su olmak itibariyle kitapta yer tutmağa değer. Son devir için Tepebaşı bahçesini de unutmamalı. Yarın sizlere eski edebiyatımızdan alınmış parçalarla bu meydanlardan ve yerlerden bahsedeceğim.

Yeni İstanbul, 24 Mart 1958

BELKİ BİR GÜN BİR RAMAZAN ANTOLOJİSİ YAPILACAKTIR

Nabi –Urfalı olmasına rağmen– İstanbul’u terennüm ve tasvir eden şairlerdendir; Nedim’in edasından mahrumdu ama şehrimizi onun kadar severdi. Divanında Ayasofya’nın Ramazan âlemini anlatmağı unutmamıştır; ancak bunu başardığı iddia edilemez; eser yavandır; bir beyit alalım:

Mevce-i a’mal ider enfaz ile çarha suûd
Lücce-i taât ider tufan Ayasofiyede

İşte size Şeyhülislam Yahya Efendi’nin dün bahsettiğim Vefa Meydanı hakkındaki gazelinden bir mısra:

Vefa meydanına gelsün civânânı Sitanbul’un

Bu meydanda, gazelden anlaşıldığına göre “dolap”lar kurulurmuş, içine güzeller biner, dönerlermiş; şair de seyrine dalar; galiba mestolunurmuş. Orası, muhakkak ki, bir eğlence yeri imiş. Bizim zamanımızda gün geçtikçe çöplüğe dönmüştü. Yeni imar hareketi sayesinde Vefa Meydanı’nı tekrar kazanmak ve şereflenmiş görmek isteriz. Yine Yahya diyor ki:

Semend-i naz ile yüğrük civanlar seyre çıksınlar
Pür olsun hublarla *At Meydanı* Sitanbul'un

“At meydanı” bizim çocukluğumuzda da aynı ismi taşırdı; çoktandır unuttuk, “Sultanahmet Meydanı” diyoruz, hata ediyoruz, Atmeydanı şimdiki “ipodrom” karşılığıdır, yani at koşturulan, at koşusu yapılan yer. İsim tarihe dayanıyor. Şiirlerinde Avni adını benimseyen Fatih de Galata'yı över, araya bir beytini sıkıştıralım:

Bağlamaz firdevse günlerini “Kalata”yi gören
Servi anmaz anda ol serv-i dilârayı gören

Gazelinde Avni neler söylemez ki! O şarabı içen kevseri anmaz, kilisesine giren mescide varmaz olurmuş. Şair karşındakinin bir Frenk dilberi olduğunu belindeki zünnardan ve boynundaki salipden anlarmış, onu bile bile sevmiş. Haşmet'den öğrendiğimize göre Mercan Çarşısı o zamanın Ramazanlarında şekerçi tablalarıyla dolar, donanırmış. Yine onun manzumelerinden şunu öğreniyoruz: Fatih Camii avlusu da gezme yeri imiş:

Havlunun her tarafı dilber ile mâlâmâl

Nedim ise Tophane Meydanı'nı, Eyyüb Türbesi civarını, Üsküdar Tepesi'ni güzellerin mesiresi olduklarından dolayı medheder. Aransa daha neler bulunur. Görülüyor ki, meydanlarımıza divan edebiyatı kayıtsız kalmamış. Rama-

zanları ve bayramları da az çok tasvire çalışmıştır. Bir gün belki bunlara da bir nebze dokunurum.

Doğrusunu isterseniz İstanbul Ramazanları üzerine bizim neslin nâsirleri de -âdet ve an'aneleri belirtmek bakımından da değerli- güzel yazılar yazmışlardır. Yarın belki bir ehli bunları bir kitapta toplayacak, bir Ramazan antolojisi yapacaktır.

Yeni İstanbul, 25 Mart 1958

KÖPRÜ İSKELELERİNDEN KURTULMANIN ÇARESİNİ ARAMAĞA BAKALIM

D oğrusunu isterseniz bizim Köprü, banliyö vapurlarının iskelesi olmaktan kurtulmalıdır. Zira gün geçtikçe artan, artmakta devam etmeğe mahkûm bulunan trafiğe artık elverişli vaziyette değildir. Yer dardır, kalabalığı kaldıramıyor; ayrıca burası, vapurların kolayca yanaşmasına, tıkanmadan yolcu boşaltıp almasına da imkân verecek hale sokulma kabiliyetinden mahrum. Diğer taraftan şehrin belli başlı geçit vasıtası olan Köprü'yü ve civarını o iskelelere koşan ve iskelelerden boşalan halk iyice tıkamaktadır.

Peki, ne yapmalı? Bunu biz bilemeyiz. Etüd edilmeğe muhtaç bir mevzudur; ehli düşünür, taşınır, çaresini elbette bulur. Köprü, vaktiyle banliyö trafiğini, o vapurları ve yolcularını az çok idareye yeterdi. Şimdi nüfus arttığı, yazlıklar kışığa çevrildiği ve halk yerinde durmaz olduğu için ihtiyacı karşılamıyor. Asma köprü de yapılsa yine vapurlar yolcusuz kalmıyacaktır. Esasen o zamana kadar şehir daha büyüyecek, yayılacak, ahalisi bir misli artacaktır.

Bugünkü hale bakıp, çocukluğumdaki Köprü'yü ve iskelelerini düşününce, görüşümün doğruluğuna büsbütün inanıyorum. Köprümüz o devirde ahşaptı, bastığımız kalasları iri çiviler tutardı; dikkatsizlik edenleri yere sererdi, yani

geçit epeyce tehlikeli idi. Başları yayvanlaşıp yüz binlerce kundura kösesinin sürünüp sürtünmesinden pırıl pırıl, gümüş sofra takımları gibi parladıkları için o çiviler hâlâ gözümün önünden gitmez.

Ayağa takılmasalar bile, cilâlı olmalarından dolayı üzerlerine hesaplı basmamız lâzım gelirdi; atik davranıp kendinizi koruyamazsanız kayar, tepe taklak düşerdiniz. Köprü, çıkıkçılara iyi para kazandırır. Tamiri de bir türlü bitmez, keser sesleri hiç eksilmezdi. Korkulukları da pek çürüktü, dayanmağa gelmezdi; netekim bir defasında balık avını seyreden cem-mi gafır denize yuvarlanmış, bir sürü insan boğulmuştu. O tarihte Köprü belediyenin değil, Bahriye Nezareti'nin malı idi; açılıp kapanma saatlerini ise "Hey'eti Vekile" yani Bakanlar veya Vekiller Kurumu tâyin ederdi. Tuhafı şu ki, bu usul çok yakın bir tarihe kadar devam etmiştir; ne Meşrutiyet, ne Cumhuriyet kabineleri ricalinden biri çıkıp da işin belediyeye bırakılmasını teklif etmemiştir, kararlar habire imzalanmıştır!

Şu cihet de pek tuhaftır: O halde bulunan, korkulukları ve kalasları tutunaz köhne, tehlikeli Köprü'den geçmek için üstelik para verirdik. Hem de parayı yakamıza sarılarak alırlardı. İptidailiğin ta kendisi idik!

Yeni İstanbul, 26 Nisan 1958

ALİCE HÂRİKALAR DİYARINDA MASALINDAN BİR YOL

Yeni açılan veya genişletilen büyük yollar arasında hele bir tanesi var ki, şehrimizin güzelliği bakımından en fevkalâdesi oldu. Beşiktaş'tan yukarıya, Zincirlikuyu'ya giden şâhâne bulvar. Çıkış esnasında insan şayet arabada ise manzaraya arkasını çevirmiş olmasından üzüntü duyuyor; inişte de bu manzarayı çarçabuk kaybetmesine kızıyor. “Manzara” kelimesi kâfi mi? O bir tatlı rüya, bir peri masalı sahnesi, *Harikalar Diyarında Alice* hikâyesinden bir sihirbazlık, anlatılamaz bir şey, –Sarayburnu, Kızkulesi, Çamlıca, Adalar ve limanı ile– İstanbul'un misilsiz denizini önünüze seren tulsımlı bir tablo, eşine gerçekten dünyada rastlanılması imkânsız bir tabiat ihtişamıdır.

Şüphesiz ki, bu yeni yol, yolların şâhıdır. Şimdiye kadar gördüğüm bütün dünya yollarının –filmlerdeki ve seyahat kitaplarındakiler de dahil– en cazibelisidir. Fakat o yolun güzelliği haricinde trafiği kolaylaştırması itibariyle de ehemmiyeti büyüktür. Zira Levend, Mecidiyeköy ve civarındaki Gazeteciler Mahallesi'yle Banka evlerinde oturanları ve yarın bütün bu sahayı dolduracak olan meskenler ahalisini karşı İstanbul'a ve Galata'ya pek kısa ve rahat bir yoldan bu cadde götürüp getirecektir.

Artık bura sakinleri Beyoğlu'ndan geçiş azabından kurtulmuşlardır. Köprüden Tophane asfaltına kıvrılacaklar ve yine en güzel bir bulvarımızdan geçerek Beşiktaş üzerinden yerlerine kolayca varacaklardır. Düşününüz ki, o güzergâh şimdi denizin kıyısından, karşı sahile apaçık, tam bir ferahlık içinde takip etmektedir; eski Necatibey Caddesi'nden, Tophane, Kabataş, Fındıklı harabelerinden eser kalmamıştır; mezbele değildir. Vaktiyle oradan geçerken bir an evvel sıyrılmak, nefes almak isterdik; bugün yolu kısa buluyoruz, etrafı keyfimizce seyredemeden koşup gitmemize sevinemiyoruz.

Zaten yukarı Boğaz yolu da bizi şaşırtmaktadır. Gözü-müzü açıp kapayınca kadar bir de bakıyoruz Büyükdere'ye inmişiz. Vaktiyle yolculuk tirbuşon gibi kavisli dar yollarıyla ne kadar uzun sürerdi. Sadece uzun mu sürerdi, ölüm tehlikeleri de geçirmez miydik? Eşkîyalık bile olurdu. Vakaların belli başlılarını henüz unutmadık.

Yine Beşiktaş Bulvarı'na geliyorum: Bu bulvarlarla beraber bir de semt kazandık ki, mevcut bütün semtlere üstün evsaftadır. Yarın dedikleri gibi –ne yapacağımızı yarım asırdır bilemediğimiz– Yıldız turistik mahalle olursa değme keyfine!

Yeni İstanbul, 28 Nisan 1958

BELLİ BAŞLI BÜYÜK GARLARIN EN MÜNZEVİSİ

Ş u bizim Haydarpaşa Garı'nın –en işlek garımız olmasına rağmen– somurtkan, kendi içine çekilmiş ve dünyadan elini eteğini çekmiş denilecek kadar münzevi bir hali yok mudur? Onu ara sıra banliyö yahut motörlü tren yahut da ekspresler sanki zorla, ite düрте harekete getirir; azıcık canlanır, bir gar manzarası aramağa başlar. Birdenbire tekrar derin sükûnete dalar, hollerinde ve koridorlarında tekrar incin top oynar.

Bunun sebebi vardır: Önce gar şehir içinde veya şehir kenarında değildir; etrafında otellere, lokantalara, mağazalara, barlara ve çeşitli nakil vasıtası duraklarına rastlanmaz. İnsan Haydarpaşa'ya sadece trene binmek için gider; vakit geçirecek tek bir yeri de olmadığından ancak tren saatinde içine girer. Dünyanın her memleketinde büyük garlar seyahat acenteleri ve banka şubeleriyle, kapalı ve açık, her keseye uygun lokanta ve mezcileriyle, her türlü mal satılan dükkânlarıyla ne kadar eğlenceli, kalabalık ve oyalayıcıdır!

Geçen akşam Ankara'ya gitmek üzere trenin hareketine yarım saat kala bu gara girdiğim zaman beni bir durgunluk aldı. Etrafımda o yarım saati geçirtecek tek bir eğlence bulamadım. Büfesi koku ve duman içindeydi, vapur henüz gelmediğinden hol çin çin ötüyordu; vagonuma kapan-

dım. Kapandım ve gönlümü avutmak için çocukluğumun Haydarpaşası'nı düşünmeğe koyuldum.

Vaktiyle şimdiki garın yeri denizdi. Vapur rıhtıma değil, koyun içindeki asıl sahile ve ahşap bir iskeleye yanaşırdı. İskeleye çıktınız mı bir müddet taşlı tozlu bir yoldan epeyce yürür, nihayet çayırın kenarında iki katlı mütevazı bir binaya varırdınız. Gar orası idi, trene oradan binerdiniz. Binerdiniz de en son nereye kadar gidebilirdiniz? Demiryolu bir taraftan Ankara'da, öbür taraftan Konya'da sona ererdi. Bunlar ayrı ayrı kalkan trenler miydi? Ne gezer! Günde bir tek katar yola çıkar, akşama Eskişehir'e varır, yolcular otelle-re ve hamamlara dağılır, sabahleyin iki trene ayrılırdı; yani Ankara veya Konya'ya iki günde kavuşmak müyesser olurdu.

Tabiidir ki, nafakasını da yanınızda götürürdünüz. Ne yataklı ne de lokantalı vagon vardı, iptidaî şekilde bir seyahatti bu! Fakat hat müdürü Hügnen titiz ve yeniliğe meraklı, aslen İsviçreli bir Almandı; vagonları temiz tutturur, camları pırıl pırıl parlattırırdı; açık sanıp da başını uzatanlar, alınlarından yaralananlar olurdu. Hele memurlar gayet disiplinli, terbiyeli idi. Boyuna konforlu banliyö vagonları getirtmek suretiyle o Hügnen, Anadolu yakasının bir mamureye çevrilmesini sağlamıştır. Hele yeni garı ve dalgakıranı kurduktan sonra.

Yeni İstanbul, 1 Mayıs 1958

MEMLEKETİN İMÂR TARİHİNDE YERİ OLAN BİR ECNEBİ

Düenkü yazıma devam: Ankara'ya gitmek üzere bindiğim ve hareket saatini beklediğim vagonda tek başıma Haydarpaşa Garı'nın dalgakıran, rıhtım ve yeni bina yapılmadan önceki halini, çocukluğumu düşünmekteyim. Anadolu Demiryolları Şirketi Müdürü Hügnen gözümün önüne geldi. Ortadan aşağı boylu, bodur ve tıknaz, kara sakallı ve mölon şapkalı, daima siyah ceket ve koyu renk çizgili pantolon giyen bir adamdı. Padişaha ve ricale iyice hülûl etmişti. Hatta o devrin nüfuzlu bir paşasına akıl hocalığı ederek borsa oyunlarında pek büyük bir servet kazandırmıştı; kendisi de çok zengindi.

Akşam üzeri eski Lebon Pastahanesi'ne gelir, başkasının o saatlerde oturtulmadığı yerine, camın arkasındaki köşeye kurulur, şampanya içer, gelip geçen kadınları seyrederdi. Bu işde, çapkınlığı azıttıkça azıtmış, Müslüman aile kadınlarına göz, bazısına da el atmış, o yüzden Abdülhamid'i gücendirmiş, Alman hükümetinin şefaatinde de hiçe sayan padişahın ısrariyle kısa bir müddet hudut dışı edilmişti. Dönüşte süngüsünün düştüğünü hepimiz görmüştük.

Meşrutiyet'ten sonra da düdüğünü öttürmesini ve Almanca olan hükümeti avucunun içine almasını bilmişti. Bir

akşam pastahanedeki yerine yakın bir masada oturuyordum; konuşmağa başladık; hiç de münasebeti yokken birdenbire dedi ki: “Ömrümün iki safhası vardır; âdi şarap bile içemediğim amelelik devrim, bir de gördüğünüz gibi ağzıma şampanyadan başka içki koymadığım şu devir!” Hügner’in amelelikten yetiştiğini biliyorduk. Yaman bir iş adamı, teşkilatçı ve misli az görülmüş bir idareci idi. Bostancı’da şâhane bir yalı yaptırmıştı, yalısına trene binerek banliyö hattıyla gider gelirdi. İşte bu adamdır ki, denizi doldurdu, dalgakıranı, küçük limanı ve koca gar binasını yaptı, süratli ve temiz vapurlar getirtti; Maltepe-Büyükada arasında bir vapur servisi kurarak ada yolculuğunun müddetini kısalttı.

Dediğim gibi Anadolu yakasının mâmurluğunu ona borçluyuzdur; Suadiye ve havalisi bilhassa onun muntazaman işlettiği vapurlarla trenler sayesinde teşekkül etmiştir. Bunu da kâfi bulmadı, Boğaziçi’ni de gözüne kestirdi, pa-dişah’tan bir imtiyaz kopardı: Rumeli yakasında dağla kıyı ortası, viyadükler üzerinden geçen bir demiryolu kuracaktı. Meşrutiyet’in ilanı, Boğaz’ı hayat verecek bir can damarından mahrum bıraktı. Peki, Hügner ne oldu? Birinci Dünya Harbi’nden sonra Anadolu hattına el koyan İngiliz zabıtlarına hülûle çalıştı, sünepe sünepe kapılarında bekledi, yüz bulamadı, kovuldu ve gaiplere karıştı. Ne olursa olsun Hügner memleketimizin imar ve sanayileşmesi tarihinde yeri bulunan mühim ve acayip ecnebi simalardan biridir.

Yeni İstanbul, 2 Mayıs 1958

HANGİ DEVLET ÖYLE BİR BİNAYI BU KADAR KOLAYLIKLA HARCAR?

Çocukluğumda ve gençliğimde tanıdığım binaların birçoğu –muhtelif sebeplerle bilhassa imar hamlesi yüzünden– ya büsbütün yıkılıp gidiyor yahut şekil değiştirerek hemen hemen tanınmaz biçimlere sokuluyor. Bugünlerde Babiâli civarından geçerken benim için geçmiş zamanın bir kısmı büsbütün silinmiş, bir kısmı ise belirsizleşmiş izleri üzerinde hatıralara dalmamak imkânsız. Evvelâ şu “Babiâli”ye gelelim. Eskisinden ne kalmış? Duvarları ve parmaklıkları gitmiş, önü genişlemiş, cephesi modernleşmiş, mazi ile alâkasını tamamiyle kesmiş, yerden yapma, orman bölge işletmeleri hissini veren yeni, fakat şahsiyetsiz bir yapı!

İnsan o mermer merdivenlerden bir zamanlar –uzağa gitmiyelim– Mithat Paşa’dan tutunuz Said ve Kâmil Paşaların çıkıp indiklerine, divanhanesinde “hatt-ı hümayûn”lar okunduğuna, hatta daha yakın tarihte bir “Babiâli Vakası” olup cesetler üzerinden bir Enver Paşa’nın geçip gittiğine inanamayacağı geliyor. Bu şahısları ve hâdiseleri velevki dekor olarak düşündürecek en ufak alâmet yok. O kadar yok ki, insan kalıntı şanssız binanın büsbütün kaldırılmasını, denize nâzır bir yeşil saha kazanılmasını âdeta arzuluyor.

Esasen içinde de mazi kalmamıştır. Pek yakından bil-

diğim ve sadrazamlarla görüşüp ara sıra toplantılarına katıldığım salonlar ve odalar artık bende “dün”den bir hatıra uyandıramıyor; öylesine şeklini ve ruhunu kaybetmiş; ne modern, ne eski, pek acayip bir hükümet dairesi olup çıkmış! Ya öbür taraftaki asıl Babiâli köşesine kurulan, yarı fabrika büroları, yarı hastahane veya yetimhane manzaralı Defterdarlık binası? Topkapı Sarayı parkına, surlarına, ucundaki eski tarz şehnişinli mazi yadigârına ve hele şimdi önündeki mozaik halıya, civarındaki mescit, medrese, türbe vesair şahsiyetli dekora nasıl da tezat teşkil ediyor!

Bize yakışan imparatorluk Babiâlisi’ni züppe üslûpta tamir ve yanan kısımları modern yapılarla imar değil, eskiyi yenilemek, hiç olmazsa ondan kalan bir tek kısmı restore ederek müze mahiyetinde istikbale hediye bırakmaktı. Zira iyi ve kötü taraflarıyla Babiâli, büyük saltanat devrini temsil eden, bağrında o saltanatın zafer heyecanları yahut çöküş dertleriyle yüreğinin attığı hâlâ duyulması lâzım gelen en tipik binasıdır, binası idi. Hangi devlet öyle bir binayı bu kadar kolaylıkla harcar?

O bina vilâyet makamı, müdürlükler ve bürolar olarak kullanılmamalı mâzisinden ve şahsiyetliliğinden mahrum edilmemeli, eski İstanbul içinde herhangi bir iş yeri haline getirilmemeli idi. Keşke getirilmeseydi! İtiraf edelim ki, kabahat bugünden ziyade “dün”ün sırtına yüklenmiştir.

Yeni İstanbul, 12 Mayıs 1958

PAHALIYA MAL OLUYOR AMMA İYİ OLUYOR

Tophane-Dolmabahçe Caddesi'nin açılıp genişletilmesi bize, mükemmel bir bulvardan başka güzel iki eser kazandırdı: Tophane Çeşmesi ve Fındıklı Camii. Bilhassa bu cami mimarlık ve sanat bakımından hiç şüphesiz özentî Dolmabahçe Sarayı'ndan kıyas kabul etmiyecek nisbette değerlidir. Her geçişimde, gittikçe beliren kuntluk içindeki zarîf yapısını hayranlıkla seyrediyorum ve onu gördükten sonra az gerisindeki Nusretiye ve biraz ötesindeki Dolmabahçe camilerinin –incecik minarelerine rağmen– nasıl kalitesiz birer mimari eser olduklarını daha iyi anlıyorum.

Fındıklı Camii, yarın tamiri bittikten ve bulvarın zemini alçalıp kaidesi tabiatıyla yükseldikten, hele etrafı ağaçlanıp çiçeklendirildikten sonra büsbütün meydana çıkacak, şehrin sayılı mâmur mabedlerinden biri olacaktır. Öbür yakada ise Unkapanı-Eminönü bulvarı sayesinde şimdiye kadar adını işitip bazı kitaplarda çinilerinin resmini gördüğümüz, elimizin altında olduğu halde kendisine bir türlü genişemediğimiz başka bir sanat eseri yeniden dünyamıza doğuyor: Rüstempaşa Camii. Yetmiş yıllık İstanbullu olan bu muharrîre bile onu murdar sokaklar ve çirkin künbetler arasında bulup ziyaret etmek mümkün olamamıştı! Meğerse o şöhrîti dillere destan gizli camiin de etrafında bir külliyesi varmış; hayret!

Muhteşem Süleymaniye'nin alakaları altında tevazu ile oturan o çiniler müzesi mabed, bir taraftan da Yeni Cami'in dizleri dibinde, meğerse ne iyi bir yerde bina edilmiş imiş. Şimdi farkına varıyoruz; bunu o hale sokan “dün”den utanıp utancımızı gideren “bugün”den memnun kalıyoruz, “yarın” a bir sanat âbidesini sapasağlam, tertemiz, çirkinliklerinden kurtarılmış şekliyle devretmekten haz duyuyoruz.

Kanuni Süleyman ile Hürrem Sultan gibi tarihte büyük mevkii olan iki şahsiyetten doğmuş bir Mihrümah Sultan'ın kocası Rüstem Paşa öldüğü zaman 815 çiftlik, milyonlarca altın, kul köle, at, davar, mal mülk bırakmıştı. Onlar eridi gitti; kalan bu camidir ve hepsine bedeldir. Makam, servet ve debdebesini rivayete göre vali iken çamaşırlarında bulunan iğrenç bir haşereye borçlu olan paşaya, hediye ettiği o giranbaha eserden dolayı İstanbul şehri de borçlu sayılmalıdır.

Bir yandan eşinin hediyesi eşsiz Mihrümah Camii restore edilerek Edirnekapı semtinin itibarını yükseltirken, kocasının eseri de geniş bir meydanın şerefine şeref katmaktadır. İstanbul asıl şimdi bakımlı mabedleriyle camiler ve minareler beldesi oluyor; pahalıya mal oluyor ama iyi oluyor.

Yeni İstanbul, 21 Mayıs 1958

ANADOLU KIYISI YALILARININ HEPSİNİ SİLİP SÜPÜRÜYOR MUYUZ?

Beykoz-Üsküdar arasındaki sahil yolunun genişletilmesi için istimlâklere başlandığını ve yakında işe başlanacağını gazete haberlerinden öğrendik. O yolun açılıp ferahlatılmasını, bir korniş yolu olmasını kim istemez? Doğrusunu ararsanız Boğaziçi yalnız sahil boyu bir yola değil, tepelerin deniz arasında yıllankavi gidecek ikinci bir yola da muhtaçtır ve asıl güzel manzarayı o yoldan, yüksekten seyretmek mümkündür.

Böyle bir yolun ikinci faydası da geçtiği boş ve bakımsız sahayı mâmur ve meskûn hale sokması, ağaçlandırıp şenlendirmesidir. Vaktiyle bir “Hügnen projesi” vardı ki Rumeli yakasında, sahil ile tepeler ortasından tren geçirmeği sağlayacaktı; Abdülhamid imtiyazı vermişti ama Meşrutiyet idaresi işlediği bir sürü hataya ilâveten bunu da tatbika yanaşmamıştı.

Bir gün iki tarafın da dağ yollarına kavuşacağına şüphe yoktur, zira Boğaz’ın en tabîi ihtiyaçlarından biri de budur; hele Köprü yapıldıktan sonra bir zaruret olacaktır. Anadolu yakasındaki sahil yoluna gelince fikrimizi açıklayalım: Kıyıdaki bütün binaların yıkılmasını hatalı buluruz. Eski yalı tipleri kala kala ancak o yolun önünde kalmıştır; bazıları

da iyi muhafaza edilmiştir. Filvaki çoğu pek eski tarihlerin yadigârı değilse de yine bir, bir buçuk asırlık dekora uygun tipik Türk yalısidir; bir daha yapılamaz binalardan!

İmar plânının tatbikinde mimar, mühendis, şehircilik mütehasısı, Eski Eserleri Koruma Dernekleri gibi çeşitli meslek ve teşekküllerin belki mütaleaları soruluyordur. Fakat bizler gibi cedbeced İstanbullu ve az çok güzellikten anlar kişileri alâkalılar ara sıra bir yerde toplayıp da tenvir mahiyetinde bile olsa konuşmak lüzumunu duymamaktadır. İstanbul muhabbetiyle nice yazılar yazmış, yarım asırdır çırpınıp durmuş yaşlı başlı, gün görmüş ve çok yer gezmiş birkaç muharrir –imar hareketinin fisebilüllah propagandacılığını yaptıkları halde– bir kerecik olsun baştakilerce iltifata lââyık addedilmediler.

Lütfi Kırdar öyleleriyle daima temas eder, yazılarına kıymet verdiğini de her zaman açıklardı. İmar hareketinde faal bir rolü bulunduğunu yakından bildiğimiz zevatın yüzünü gören kim? Hepsinin himmeti var olsun ama biz de nihayet kalem ve fikir sahibi eski İstanbul çocuklarıyız, hatırlanmak isteriz.

Hülâsa edelim: Anadolu kıyısı Boğaz yolu, önüne gelen binaları tamamen süpürüp götürecekse bizim sayımız, suyumuz yok!

Yeni İstanbul, 28 Mayıs 1958

CEMAL PAŞA'NIN TASARLADIĞI PROJELERDEN İKİSİ

Restore edilen Rumelihisarı'nı henüz gidip göremedim. Açılış törenine önüne gelen her adamı çağırarak de-ğiller a! Günün birinde kısmet olur, ziyaret ederiz. Bakalım bazılarının öne sürdükleri şekle yani "on beşinci asır tarzın-da bir yirminci asır yapısı" haline mi sokulmuş? Mehabetli havasını ve Profesör Gabriel'in korktuğu gibi eskiliğini kay-betmiş mi? Esasen bundan biz de endişeli idik. O kabilden binaların çiğ bir tamirden ziyade eski manzarası muhafaza olunmak şartıyla sağlamlaştırılmağa ihtiyacı vardır. Dıştan değil, içten pekleştirilmeli, zamanın tesiriyle kendi kendine çökmesi önlenmelidir.

Her ne ise, Hisar'ı kurtardık; yoksa savsaklık ve saygısızlık devam etseydi çok ayıp olacaktı. Biz, o padişahlara ne diyelim ki, Boğaz'ın iki kıyısına borç harç, en müzayakalı zamanımızda bir sürü saray yaptırmışlar, saray düğünlerine para akıtınışlar, gözdeleri elmasa boğmuşlar, fakat taht, taç, şatafat, ellerinde ne mevcutsa hepsini borçlu oldukları dedelerinin şanlı âbide ve yadigârlarına tamamiyle sırt çevirerek bunları çöküntüye maruz bırakmışlardır. Tarihini koruyamayan o bedbahtların, bilhassa sonuncu hükümdarların ruhları –ruhlar için müm-künse– utançtan şimdi kıpkırmızı olmaları lâzımgelir.

Hatırladığımızı göre Hisar'ın tamiri ve bir "Deniz müzesi" haline getirilmesini ilk düşünen hükümet adamı merhum Cemal Paşa'dır. Birinci Dünya Harbi'nin son yılında Suriye ve Havalisi satraplığından ayrılıp da sadece Bahriye Nazırı sıfatıyla İstanbul'a dönerek işsizlikten ne yapacağını bilemez bir ruh hâleti içinde kıvrılırken iki büyük imar projesine sarılmıştı: Biri o müze... Öbürü kıta ve sahilleri birleştirecek köprü. Köprü için Almanlar sondajlara bile başlamışlardı, Sarayburnu ve Salacak arasında, galiba Kızkulesi'ne de dayanacak olan köprü, müttefiklerin mağlûbiyeti üzerine suya düştü; Hisar'ın restorasyonu da bir nebze çalışıldıktan sonra geri kaldı.

İşte bugün Cemal Paşa'nın birinci projesi, arzu ettiğinden daha geniş şekilde tahakkuk etmiş bulunuyor. İkincisi de yine onun düşündüğünden çok ileri bir görüşle hakikat sahasına girme yolundadır. Zannederim ki, bütün İttihad ve Terakki hükümetleri erkânı sırasında tek imarcı Cemal Paşa vardı; şimdi memleketin baştan başa mâmurlaşmasından memnunluk duyacağını tahmin edebileceğimiz insan da odur. Sağ kalsaydı arkadaşları arasından ayrılarak imar hareketini alkışlayan tek şahıs belki de yine kendi olacaktı.

Yeni İstanbul, 1 Haziran 1958

İSTANBUL HIÇBİR DEVİRDE YAKIŞIKLI HAREKETLER ŞEHİRİ OLMAMIŞTIR

Gazetemizin dünkü “Meraklı Haberler” sütununda okuduk! Londra’da Kraliçe Viktorya’nın heykeline bir gece –zahir tütsülü kafa ile– bir şeyler söyleyen Oxford talebesini hâkim bir gün hapis ve beş şilin para cezasına çarptırmış. Neden? Zira “bir centilmenin sakın duran ve söz söylemeyen bir kadına sokakta söz söylemesi yakışksız bir harekettir; buna binaen öyle bir hareketi cezalandırmak lâzımdır.” Demek oluyor ki, yakışksız hareketleri cezaya müstahak görmek kanunen mümkündür ve o teamülün yürüdüğü bazı memleketler mevcuttur.

Eğer bizde de hâkimlerimize aynı salâhiyeti vermeğe başlasak, ilk önce “Bir İstanbullu” meslektaşımızın¹ boyuna yakışksız hareketlerinden dert yandığı şoförlerin hali ne olurdu? Ne dolmuş, ne taksi bulamazdık, kullananlar hapisten göz açamazlardı. Ya dükkâncılar, pazar yeri satıcıları, otobüs ve tramvay müşterileri, mesirelerde ve umumi yerlerdeki hemşerilerimiz, siz, biz, hemen hemen hepimiz muhakkak hâkim huzuruna çıkardık. Yakışıklı hareket edenlerimiz o kadar azaldı ki! Eskiden –centilmen karşılığı– bir İstanbul efendisi, kısaca efendi ve çelebi zat vardı ama mübalağaya

1 Fikret Adil’in mahlası (hızl.)

kapılmayalım, yarım asır önce bile böylesini parmakla gösterirlerdi.

Bildim bileli şu İstanbul yakışksız hareket edenlerle dolu bir şehirdir. “Kel ölür, sırma saçlı olur, kör ölür bâdem gözlü” fehvasınca ölmüş yılları fazla pöhpöhlemekteyiz. Eskiden de sokaklarımız küstah külhan beyleri, tulumbacılar, palikaryalar yüzünden yüz kızartıcı vaziyette idi. O zamanlarda da kadına lâf, hatta çimdik atılırdı. Hele küfürbazlık daha da revaçta idi. Yine pazar yeri satıcıları kıza, kadına cinaslı laflar söylerler, kira arabacılarının şerrinden hak azap çeker, mesirelerde kavgalar çıkar, her şey olurdu. Fikrimce ve bugün bazı yaşlı zevatın “geçmiş zaman olur ki, hayali cihan değer” zaviyesinden tahayyülleri hilâfına İstanbul hiçbir devirde yakışıklı hareketler diyarı mevkiine yükselmemiştir. İçinde yaşamak suretiyle edindiğimiz altmış yıllık kanaatimiz budur; daha eski zamanını da tarih kitapları yaza yaza bitiremez, şehrin ayak takımı elinden çektiklerini bertafsil hikâye ederler, elaman çekerler.

Bizim müşahedemiz şudur ki, asil, terbiyeli ve yakışıklı hareketlere kasabalarda rastlanır. İstanbul’dan ayrılıp da senelerce Anadolu kasabalarında ömür sürdüğüm sıralarda buna kani olmuştum. Şimdi oraları nasıldır? Bilmiyorum. Fakat ecnebi memleketlerine yaptığım son seyahatlerimden edindiğim kanaat, İstanbul kadar yakışksız hareketlere sahne olan başka bir memleket bulunmadığı merkezindedir. Daima böyle idi, şimdi de öyledir; bir artma varsa o da nüfus artışındandır.

Yeni İstanbul, 9 Temmuz 1958

BEYLERBEYİ SARAYI'NA DAİR BİRKAÇ BİLGİ

Beylerbeyi Sarayı'nda –Bağdat Paktı Devlet Reisleri şerefine– bir resmî kabul tertip edilecekti. Büyük bir mimari kıymeti haiz bulunmamakla beraber o saray İstanbul saraylarının yenileri arasında gerek mevkii, gerek tezyinatı ve gerek arkasındaki parkı itibarıyla en güzeli, göze hoş geleni, şehri zarifçesine süsleyenidir. Şimdiki sarayı, o mevkide bulunan ahşap sarayın yerine 1865 yılında Sultan Abdülaziz yaptırmıştı, mimarı Serkis Balyan'dır; kayıtlara nazaran sarayın ilk mühim misafiri de İmparatoriçe Eugenie olmuştur. Babamdan işitirdim: İstanbul halkı bu imparatoriçenin güzelliğine hayran kalmış, medhüsenâsını uzun yıllar dilinden düşürememiş, sarayı da o haşmetli güzelliğine lââyık bulmuştur.

Hâlbuki sonradan aynı saraya misafir edilen İran Şahı Nasreddin için değilse de Karadağ Prensi Nikola'ya öyle bir ikramı çok gören halk epeyce mırıldanmıştır. Yine babam söylerdi: Bu iri cüsseli, kaba saba Nicolas birgün Küçükso Kasrı'nda balkona çıkıp mermer korkulukları devirerek rıhtıma uçacak, parçalanacak sanmışlar!

Sarayın meş'um misafiri Ayastefanos Muahedesi'nden sonra İstanbul'a gelen, daha doğrusu giren öbür Nikola'dır yani Rus orduları Başkumandanı Grandük Nikola. Kısa bir müddet Beylerbeyi Sarayı'nda kalmıştır. Bu adamın niyeti

Birinci Dünya Harbi'nde yine muzaffer olup İstanbul'a girmekti, hamdolsun arzusu kursağında kaldı. Sarayın tarihinde iki küçük vaka da şudur: V. Mehmed 1910 senesinde mebuslara orada bir ziyafet çekmiştir ve bir defasında da küçük kardeşi Vahidüddin ile Sadrazam Hakkı Paşa'yı çağırarak bir öğle yemeği yemiştir.

Asıl vaka II. Abdülhamid'in Selânik dönüşü bu sarayda ikamete mecbur edilmesi ve burada Tanrı'nın rahmetine kavuşmasıdır. Yeni devirdeki toplantı, eğlence ve kabul resimleri hepimizce malûm olduğundan yazmağa lüzum görmedim. Sultan Abdülhamid, daima söylediğim gibi zevksiz bir zattı, sarayları da bakımsız bırakırdı; ayrıca vehimli olduğundan hiçbirine ayak basılmasını istemezdi. İstemediği içindir ki, zamanında ziyaretine gelen hükümdarlar için kendi sarayının yanında Şale Köşkü'nü ve Merasim Dairesi'ni yaptırmıştı; onları bu dairelerde misafir ederdi yani burnunun dibinde ve gözü önünde!

Beylerbeyi Sarayı'nın tarihine 15 Temmuz 1958 akşamı verilmesi mukarrer iken, bir siyasi facia yüzünden geri kalan resmî kabul de mühim yer alacaktır.

Yeni İstanbul, 16 Temmuz 1958

“BESLEYEMEDİK ÖLDÜ,” DİYECEĞİMİZDEN KORKTUĞUMUZ BİR ANSİKLOPEDİ

Birinci ve ikinci fasiküllerini dikkatle gözden geçirdiğim *İstanbul Ansiklopedisi* –bu eser evvelce bir müddet yayımlanmış, devamı mümkün olmamıştı– derli toplu yeni şekliyle daha modern bir çehre arz ediyor. Kâğıdı bir ansiklopedi için elverişli değilse de o kusuru mazur görmek lâzımdır; iyi kâğıt şimdi ancak devlet matbualarına mahsus bir imtiyaz halini almıştır. Keşke bu ansiklopedi de devlet yardımıyla çıkarılan öbür iki ansiklopedi gibi imtiyazlı sınıfa sokulmuş ve devamı hükümet kanalı ile sağlanmış olsaydı da yine yarıda kalması korkusundan kurtulmuş olsaydık!

Zira İstanbul Ansiklopedisi umumi menfaate hâdim, gerçekten değerli ve lüzumlu eserlerden biridir; onu beslemek lâzımdır. İstanbul’suz bir Türkiye tasavvur edilemeyeceği gibi ansiklopedisiz bir İstanbul da düşünülemez. Bu şehri tanımadıkça memleketi tanımış olamayız. İrfanın, sanatın, siyasetin, ince zevkin, zevk ve safanın, Türk hayatının aynası, kaynağı, merkezi, lübbünün lübbü eskiden beri ve hâlâ İstanbul’dur. İşte o ansiklopedi nesi var, nesi yoksa, kalmış veya yıkılmış bütün binaları, gelip göçmüş bütün meşahiri, eski ve yeni bütün tipleri, âdet ve usulleri, coğrafya ve topografyası, lisan ve şiveleri, bütün varlığıyla içine almaktadır. Sayın Reşat Ekrem Koçu’yu tebrik ederiz.

Bu, bir eser olacaktır ki, henüz Paris bile öyle bir mazhariyete erişememiştir; Paris'i belirten kitaplar çoktur ama Nur Şehri hakkında bütününü bir araya toplamış, 250.000 maddelik, krokili plânlı, resimli ve haritalı, meselâ meşhur dilenci ve külhanbeylerine kadar izahatlı bir ansiklopedi ararsanız büyük bir ihtimalle bulamazsınız.

Şu var ki, bu kıymetli ansiklopedide, galiba bir heyetin süzgecinden geçmediği için bazı maddeler haddinden fazla izahlı tutulmuş, bu izahata rağmen eksik noktalar kalmıştır. Meselâ Onikiler denilen kabadayılar grubuna dahil Arap Abdullah hakkında üç sütuna yakın fuzuli malumat verildiği halde o kanlı kaatil mahlûkun Mahmut Şevket Paşa hâdisesinden sonra İttihad ve Terakki hükûmeti tarafından Sinop'a sürülen efendiden insanlar arasına katıldığı, uzunca müddet orada kaldığı, nihayet affa uğrayıp yine İstanbul'a döndüğü yazılmamıştır. Doğum tarihi haydi bilinmiyor, ölüm tarihi ve yeri de sarahatle kaydedilmemiş.

Bizce bu gibi noksanlar biraz Şarkkârî çalışmaların tabîi neticesidir. Eser hakkında iki dileğimiz var: biri o noksanın izalesi için modern metoda rağbet gösterilmesi. İkincisi de hiç değilse İstanbul Belediyesi'nin *İstanbul Ansiklopedisi*'ne azıcık iltifat bezletmesi.

Yeni İstanbul, 13 Ağustos 1958

GEÇİKİLSEYDİ NE SERVET NE FEN PARA EDERDİ

Vaktiyle –kırk beş sene kadar evveldi, galiba– şair Rıza Tefvik merhumun yolu Edirnekapı’ya uğruyor. Mihrümah Camii oradadır, avlusuna giriyor, dönüp dolaşıyor ve hüzün içinde ayrılıyor. Bildiğimiz “Harab Mabel” işte bu gezintinin ilhamıyla yazılmış pek güzel, gayet içli bir manzumedir. Yerimiz müsait olsaydı şiirin tamamını nakletmek isterdim. Bir kıtasını alalım:

İslam’ın bahtiyar bir zamanında,
Ab-ı hayat varmış şadırvanında,
Şimdi harab olan sayebanında,
Dem çeken kuşların ömrü azalmış!

Eser nasılsa Evkaf Nazırını harekete geçirmiş, şairin tarihiyle “etrafını bütün dikenler almış, viran kubbesine mazlûm bir ümmetin kara talihi gölgeler salmış, bağ-ı Cennet olan harabesinde tekbir sadaları artık bunalmış” haldeki yıkık, çökük ve metrûk mabedi üstünkörü tamir ettirmişti. Bu tâmir, camii eski perişanlığına düşmekten alakoyamamıştı ki, yerinde yine bir harabe mabedin içler acısı silüeti belirmişti.

Geçen gün oralardan geçtim: Mihrümah Sultan Camii sapasağlam, tertemiz, şâhane, aynı zamanda mücessem zara-

fette ve bir nüsha-ı nadire olarak karşımda yükseldi, keder
ettim ki “Harab Mabel” şairi bunu göremedi:

Hey *Rıza* secdeye baş koy da inle!
Taşlar dile gelsin senin derdinle.
Efsane söyleyim, ağla, hem dinle:
O şerefli mazi meğer “masal”mış.

Sözlerinden nükûl edemedi; Mihrûmah gibi yüzlerce
harap mabelin etrafı açılarak, minareleri birer birer elden
geçirilecek, kubbelerinin kurşunları yenilenip şadırvanları-
na âb-ı hayat katılarak tekrar tekbir sadalarına kavuştuğuna
ve İstanbul şehrinin harap değil, tamamiyle mâmur ve mü-
şerref mabellere bezenmeğe başladığına yetişemedi.

Sadece camilerimizin gördüğü himmet bir devrin tari-
hine ün salacak mahiyetinde bir kalkınma ve imar hareketi
sayılabilir. Geniş caddeler, yollar, meydanlar vesaire de ayrı
bir mâmurluk faslıdır. Birincisi daha mübrem bir ihtiyaçtı;
zira ecdat şaheserlerimizden çoğu bir daha kalkınamıyacak
şekilde harabe halini almakta, temellerinden çürümekte,
çökmeğe doğru gitmekte idi. Azıcık daha gecikseydi –ki eski
iktidarlar zamanındaki gidiş bunu gösteriyordu– yerle bir
olmalarına ne para ne de fen çare bulabilirdi.

Yeni İstanbul, 7 Eylül 1958

GÜZ MEVSİMİNE GİRECEĞİMİZ BUGÜNLERDE

Sonbahar alâmetleri belirdi ama korkmayınız, daha pek güzel, güneşli, durgun ve lâtif günlerimiz olacak; İstanbul'un en hoş mevsimi başlıyor. Bir mevsim ki, günlerin kısalmasından, karanlığın tez bastırmasından, geceleyin açıkta durulamamasından başka kusuru yoktur; gündüz gezintileri faslına girilmiştir. Lodoslarla beraber Marmara ve şehir üzerinde ne ihtişamlı guruplar seyredeceğiz! Her yerde güz gurupları hoştur ama üç tarafı denizle çevrili olan İstanbul'dakiler sudan aldıkları ve suya verdikleri ışıklarla büsbütün renkli ve parlak olurlar. Camlar kor kesilir, binalar çeşitli reçellerle badanalanmışa döner, bütün şehir eleğimsağmanın içine kurulmuşa benzer.

Bu guruplara dikkat ederseniz şunları görürsünüz: Meselâ dünkü yazımda bahsi geçen Mihrümah Sultan Camii'nin şurlar kenarında yükselen levend minaresi mercan kırmızılığı alır, mercandan yapılmış hissini verir. Süleymaniye kubbesi mor erik renginde yarı buğulu çinilerle kaplanmıştır, sanki! Unkapanı Köprüsü artık gri boyalı, sıska ayaklar üstünde güç tutunan tenasüpsüz bir geçit değildir; altın ve gümüş tellerle örülmüş, zümrüt ve yakutlarla işlenmiş, üzerinden geçince peri padişahının malikânesine ve bir aşk köşküne girilen bir masal köprüsüdür.

Ne renklerdir onlar! Sanki Eyüb sırtlarına turuncu bir kar yağmıştır; Haliç kızılıcık şerbeti doldurulmuş bir göl olmuştur. Ya İstinye koyu! Yarın o yerin beklediğimiz gibi genişleyen rıhtımında –şimdi bir tanesi ayakta duran– palmyeler dizili bir gezi vücut bulursa ve hele doklar kalkınca sonbahar guruplarının “avansen” locası İstinye olacaktır. Orada sanırsınız ki, batan güneş az sonra denizin içinden önünüze çıkacak, erguvan ve leylâk renkli durgun, rahat, yumuşak sulara uzanarak geceleyecek!

Şehrimizin güz guruplarını temaşa için kurulmuş Sezarlara mahsus locaları, temaşa kürsüleri İstinye, Kalamış ve Mühürdar’dır; Şemsipaşa’yı da unutmayalım. Gündüzleri ise Boğaz’ın Rumeli kıyısındaki küçük lokantalarda taze balık tavası ve ıskarasiyle –bir kadehçik içki de ister– öğle yemeği insanın canına can katar, ruh hazdan erir gibi olur. Sonbahar güneşi ekseriya güneşlerin en terbiyelisi, mahviyetlisi değil midir? Küstahlık ve ataklık etmez, mütecavizliği sevmez. Hanım hanımcık karşımızda oturur; okşayıcı, şefkatli bakışlarla! Hülâsa –şairin dediği gibi– sonbaharı pek severim; hele İstanbul’unkini... Ayrıca kış yaz hasretle gelişini beklerim.

Yeni İstanbul, 8 Eylül 1958

BİR MESCİDİN ÂKİBETİ MÜNASEBETİYLE

Karaköy Meydanı'nın daha da genişletilmesi münasebetiyle meydanın bir tarafında bulunan acayip şekilli küçük mescidin ortadan kalkacağına hiç de üzülmediğimi gizliyecek kadar samimiyeysiz değilim, malûm a, işin ucunda uzaktan yakında dini tesisler veya inançlarla alâkalı bir nokta bulundu mu bazı tepkilerden ürkererek asıl fikrini açıklamaktan çekinenler ekseriyeti teşkil eder; ben ekalliyette kalmaktan ne övünürüm ne de kaçınıyorum.

Gazetelerden öğrendiğimize göre mezkûr mescit parça parça numaralanıp sökülecek ve civarda başka bir yere itina ve dikkatle, sanki estetik bir güzelliği yahut tarihi kıymeti yahut da mimari bir ehemmiyeti varmışcasına nakloluncakmış! Yanlış bir düşünce bu... Zahmete değmez. Değmez, zira bahsi geçen mescit mimarlık bakımından bir u'cubedir. İstanbul'a ilk defa gelen vilâyetlerimiz ahali si kadar ecne biler de ona şaşkın şaşkın bakarlar. Bizimkilerin şaşkınlığı, yurt içinde buna benzer –yarı Arap üslûbu, yarı Çin veya Siyam tarzı, cami midir, pagot veya bir nevi kule mi?– nevii belli olmayan bir mabede rastlamamalarındandır. Yabancıların hayretine sebep ise dünyanın en ihtişamlı veya zarif camilerine sahip bulunan İstanbul'da hem de en kalabalık

yerinde kendilerine Uzakşark'ı, Sudan yahut Angola'yı hatırlatan bir bina ile karşı karşıya gelmeleridir.

O garip mescit idi ki, zemin katında galiba alkollü içkiler ve lahm-i hıncır karışık sucuklar satan dükkânlar vardı; ikinci katında yabancı isimli acente firmalarının tabelaları asılı durur, yazıhaneleri işlerdi! Ya minarenin sekaleti, ya sebil kubbesi altında bir yalı şehnişini andıran çıkıntısı? Doğrusu, böyle bir bina harikulâde nefis sanat eseri camiler ve mescitler diyarına uymazdı.

Bizim nesil onun bir tarihte ve şimdi gördüğümüz şekilde yeniden yapıldığını hatırlar. Asıl şimdi sanırım Kemankeş Mustafapaşa Mescidi'dir, eski şeklinden eser kalmamıştır. Kim tekrar yaptırdı? Evkaf İdaresi mi, halk mı, bir hayır sahibi mi? Bilmiyorum. Kime yaptırılmış ve neden o şekle sokulmuştu? Bunlar da meçhul. Elbette tafsilatını bilen mevcuttur. Şunu unutmamışım: yine eski bir tarihte gayet bed sesli bir müezzin tutmuşlardı, sesinde ne halâvet, ne ruhaniyet, ne de tecvid ile âhenge mutabakat, hiçbir meziyyet yoktu. Şikâyet üzerine değiştirilmişti!

Fikrimiz budur ki; o, yıkılmalıdır, nakledilmemelidir; fakat civarda yepyeni, Türk üslûbu, zarif bir mescit yapılmalıdır yapılmasın, demiyoruz.

Yeni İstanbul, 9 Eylül 1958

BİR “REHBER”DEKİ EKSİKLERİN MÂNASI

Fransızın *Guide Bleu* turistik rehberleri arasında yayımlandığından geçende bir vesile bulup bahsettiğim *Türkiye* kitabı –ki 1958 tarihini taşıyor– İstanbul faslında ve bilhassa yollar hususunda epeyce eksiklikler göstermektedir. Bu, rehberin kusuru olmaktan ziyade imar hamlesinin hızından ve basılma sırası yeniliklerin ilâve edilmemesinden gelmektedir. Meselâ o kılavuza uymak isteyen bir turist Topkapı’dan şehre surlar arasındaki daracık bir kapıdan gireceğini sanır. Öyle bir manzara ile karşılaşacağını bekleyen seyyah şimdi restore edilmiş iki kale ortasından açılmış geniş ve Avrupa’dakiler bakımlılığında, belki de emsaline faik bir yol bulursa elbette şaşırarak, elindeki rehberin baskı tarihinden şüpheye düşecektir. Bir türlü yolunu çıkaramadığı meşhur Rüstempaşa Camii’ni de yüzük taşı gibi ortada görünce acaba ne diyecektir?

Yalnız bu mu? Eminönü ve Karaköy meydanlarının tarihi de kitaba uymamaktadır. Turistin hayreti yarın kıyı boyu ve Boğaz’a giderken ve yukarı yoldan şehre dönerken son haddini bulacaktır. Nerede daracık, iğri büğrü, yamru yumru Boğaz yolları? Yerinde yeller esmektedir. Sâbık Tophane Meydanı gerçekten meydana benzemiştir ve üstü demir parmaklıkla çevrilmiş, otlar bürümüş meşhur çeşme artık

gravürlerdeki zarif şeklini bulmuş, yine pek zarif bir kubbe altına girmiştir. Yol mühim değişikliklerle ferah ve rahat bir halde uzanıp gitmektedir.

Peki, yeni İstanbul-İzmit yoluna ne buyuracak? Kitaba konmuş kartlarla haritalarda hiç iz, emare yok. Hani bir zamanlar döne döne, virajlarından sersemlediğimiz eski iptidai yol haritada hâlâ Ankara yolu olarak gösterilmektedir. Öbür sahilde deniz kıyısı bir Florya asfaltının yapılmakta olduğu da haber verilmemektedir. Rumelihisarı'nın restore edildiği veya edilmekte bulunduğu da söylenmiyor. Daha bunlar gibi ne değişiklikler var ki, kitabın yeni baskısına girecektir yahut 1958 baskısına ayrı bir kısım ve harita ilâvesiyle behemehal belirtilecektir. Fakat rehber Türkiye'deki imar ve kalkınma hareketlerine temas etmekte ve çalışmaları övmekte, istikbali müjdelemektedir.

Eksiklerin sadece İstanbul'a inhisar etmediği de malûm. Anadolu'nun yeni yolları ve şehirlerdeki gelişmeler de açıklanmağa muhtaçtır. Bereket kitabın sonuna eklenmiş umumi haritada yollar 1958 vaziyetine uyuyor. Kara yolları Umum Müdürlüğü, birkaç sene evvel yayımladığı haritayı bugün yeni bir harita ile değiştirmek zorunda kalmıştır. 1950 yılında Anadolu seyahatine çıkarken güçbelâ elde ettiğim bir "Yollar haritası"nı hatıra ve antika olarak saklıyorum. Yenileriyle mukayeseye kalkışırsanız, "Aman Yarabbi! Ne halde imişiz, ne yolsuz bir memleket imiş yurdumuz!" demekten kendinizi alamazsınız. Hâlâ söylenenler var. Asıl şaşılacak keyfiyet bu!

Yeni İstanbul, 24 Eylül 1958

AKSARAY'DA HÜSEYİN RAHİMİ BÜSTÜ

Aksaray, son imar hareketleri neticesinde büsbütün başka bir Aksaray oldu; eskisine benzeyen bir tarafı kalmadı. Eskisini arayacak değiliz, zira aranacak, özlenecek, hasreti çekilip matemi tutulacak bir şey değildi; berbattı, çok bayağı, pek sevimsiz. Hususiyetten de mahrum kötü bir Şark veya ortaçağ mahallesi idi. Hele onun büyük yangınlardan önce görmeliydiniz; ne hazin, ne fakir, nasıl da içler acısı bir halde idi! Sonra azıcık kılığa girdi, uyanır gibi oldu; fakat yine de belini doğrultmuş, kalkınmış, ayağa kalkmış, çekidüzen görmüş sayılmazdı.

Evet, eski Aksaray gitti; yakında ondan hiç iz, eser kalmıyacak. Fakat kalmış olan bir şey vardır: Hüseyin Rahmi'nin romanları ve bu romanlardaki tasvirler. Büyük üstat İstanbullu tipini daha şimdiye kadar nasip olmamış bir kudrette yaşatmıştır; sade İstanbul tipini mi? Şehrini, semtlerini, mahallelerini ve sokaklarını da! Yüzde yüz İstanbullu muharrir ve İstanbul muharriri ancak Hüseyin Rahmi'dir. İstanbullu karakterini, ihtiraslarını, yaşama tarzını, küçük zevklerini ve detlerini ne güzel belirtmiştir! Fakat tabiidir ki, o karakterler ve ihtiraslar bir Molière ve bir Balzac'daki kadar insanlığı kendine çekecek, içinde kendini bulduracak mahiyette geniş, şümüllü ve dünya edebiyatına mal edilecek kudrette

değildir; mahalli ve dar çerçevelidir. Böyle olması onu beğenmekten bizi alakoyamaz. Dünyaya ışık salmamıştır ama İstanbul'un bir devrini ve bu devir insanlarını yaşatmış, unutulmaktan kurtarmış, İstanbul tarihine –Ahmet Mithat Efendi ile beraber– takdir etmemiz lâzımgelen bir hizmette bulunmuştur.

Şu küçük mukaddemeden sonra esasa geelim: Hemşerilerimizden bir grup yeniden dünyaya gelen Aksaray'ın o muazzam caddelerinden birine, münasip bir yere Hüseyin Rahmi'nin bir heykelini yahut bir büstünü koymalıdır diye ortaya bir fikir atmışlar; gayet isabet etmişler; kendileriyle tamamen birliğim; benim birlik olmamın kıymeti yok, emim ki, daha pek çok İstanbullu da bunu istemekte, isteyenlerle fikir birliği etmektedir.

Kendi tarihçisini ve ressamını anmak, ona bir cemile göstermek her İstanbullu'nun tabii arzusu, belki de vazifesi değil midir? Yazık ki, bizde henüz heykel ve büst çok az kişiye müyesser olmuştur; böyle kadirşinaslıklar için yardım komiteleri kurmak da yine henüz usul ve âdet haline gelmemiştir. Aksaray'ın imarı için harcanan ve harcanmakta olan meblâğın içinde bir büstün ne kıymeti vardır? Himmeti Belediye Meclisi'nden bekleriz.

Yeni İstanbul, 4 Ekim 1958

Refik Halid'in İstanbul Yazıları İçin Kaynakça

Yayımlanmış İstanbul Yazıları

- "İstanbul Sokaklarında", *Yeni Mecmua*, 12 Eylül 1918, sayı: 61
(*Guguklu Saat*)
- "İstanbul Sokaklarında", *Kalem*, 15 Eylül 1918 (*Guguklu Saat*)
- "Yaz Hakkında", *Peyam-ı Sabah*, N. 11333, 7 Haziran 1921 (*Guguklu Saat*)
- "Kadıköyünü Takdir", *Peyam-ı Sabah*, N. 11179, 4 Kânunusani 1921 (*Ago Paşa'nın Hatıratı*)
- "Zavallı Boğaziçi", *Peyam-ı Sabah*, N. 11426, 9 Eylül 1921 (*Ay Peşinde*)
- "Eski Yaz Aşkları", *Peyam-ı Sabah*, N. 11326, 30 Mayıs 1921 (*Ay Peşinde*)
- "Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati", *Peyam-ı Sabah*, N. 11469, N. 11473 ve N. 11484, N. 11518, N. 11529, Teşrinievvel 1921, (*Guguklu Saat*)
- "Caka", *Aydede*, S. 3, 9 Kânunusani 1922 (*Aydede 1922*)
- "İstanbul'da Mevsimler Nasıl Değişir?", *Aydede*, S. 12, 9 Şubat 1922 (*Aydede 1922*)
- "Yeni Beyoğlu Bir Gezinti", *Aydede*, S.17, 27 Şubat 1922 (*Aydede 1922*)
- "Yangın Bahsi", *Aydede*, S. 25, 27 Mart 1922 (*Aydede 1922*)

- “Haraşoların Azimetü Münasebetiyle”, *Aydede*, S. 29, 10 Nisan 1922 (*Aydede* 1922)
- “Köprü Meselesi”, *Aydede*, S. 34, 27 Nisan 1922 (*Aydede* 1922)
- “Büyük Ada’nın İki Devri”, *Aydede*, S. 55, 10 Temmuz 1922 (*Aydede* 1922)
- “İstanbul’un Oyunu”, *Aydede*, S. 66, 17 Ağustos 1922 (*Aydede* 1922)
- “Mütarekeden Sonra İstanbul”, *Aydede*, S. 83, 16 Teşrinievvel 1922
- “İstanbul’da Yaz” (*Bir İçim Su*)
- “Yenicami Saati”, *Yeni Gün*, 25.3.1939 (*Bir Avuç Saçma ve İlk Adım*)
- “İstanbul” , *Tan*, 26.3,1939 (*Gurbet Hikâyeleri*)
- “Boğaziçi Olduğu Gibi”, *Yeni Gün*, 27.5.1939 (*Tanıdıklarım*)
- “Bir Bilet, Bir Ahlak (Meselesi)”, *Tan*, 11.6.1939 (*İlk Adım*)
- “Unkapanı Köprüsü’nden Gazi Köprüsüne Geçerken”, *Tan*, 19.11.1939 (*İlk Adım*)
- “(Seyyar Bir) Karakter Laboratuvarı”, *Tan*, 24.3. 1940 (*İlk Adım*)
- “Işıksız Fener, Çiçeksiz Bahçe”, *Tan*, 22.9.1940 (*Makyajlı Kadın*)
- “Bir Semtın Metamorfozu”, *Tan*, 13 Temmuz 1941 (*Üç Nesil Üç Hayat*)
- “Tramvay Biletçileri (ve Kontrolörleri)”, *Tan*, 10.05.1942 (*Makyajlı Kadın*)
- “İstanbul Mehtapları ve Halk Türküleri”, *Tan*, 2.8.1942 (*Makyajlı Kadın*)
- “İstanbul’da (İklim ve) Dört Mevsim”, *Tan*, 4.4.1943 (*Makyajlı Kadın*)
- “İstanbul Geldi! İstanbul Gitti”, *Aydede*, S. 3, 15 Mayıs 1948 (*Aydede* 1948)
- “Başkent’ten ‘Yaşkent’e”, *Aydede*, S. 6, 26 Mayıs 1948 (*Aydede* 1948)
- “Kartaca’yı Yıkmalı! İstanbul’u Yapmalı!”, *Aydede*, S. 7, 29 Mayıs 1948 (*Aydede* 1948)
- “Zarardan Pîrimiz Hoşlanıyor”, *Aydede*, S. 19, 10 Temmuz 1948 (*Aydede* 1948)

- “Amma da Hava ve Hevese Kapıldık!”, *Aydede*, s.33, 28 Ağustos 1948 (*Aydede* 1948)
- “Züppe Muhabbeti”, *Aydede*, S. 34, 1 Eylül 1948 (*Aydede* 1948)
- “Taşlık’daki Kahve”, *Aydede*, S. 46, 13 Ekim 1948 (*Aydede* 1948)
- “Şehirden Notlar”, *Aydede*, S. 48, 20 Ekim 1948 (*Aydede* 1948)

Seçkimize Almadığımız İstanbul Yazıları

- Harabenin Son Günleri, *Tan*, 20 Ocak 1941
- İstanbul Bir Aslan Payı İdi, *Tan*, 6 Ekim 1941
- Bir Hataya Karşı Üç Sevap, *Tan*, 8 Ekim 1941
- Kanun ve Haysiyet Namına, *Tan*, 18 Nisan 1942
- Testere, Odun ve İnsan, *Tan*, 18 Haziran 1942
- Susuzluk Çeken Servet, *Tan*, 20 Ağustos 1942
- Kübik Edebiyat Fakültesi, *Tan*, 24 Ağustos 1942
- Devede Kulak Yazlar, *Tan*, 6 Eylül 1942
- Ekmek Meselesinde İstanbul, *Tan*, 17 Ekim 1942
- İstanbul’un Arması, *Tan*, 30 Aralık 1942
- İdarei Maslahatçı Plânlar, *Tan*, 4 Ocak 1943
- Örnek Olsun İsteriz, *Tan*, 12 Mayıs 1943
- Yedikule’ye Yardım, *Tan*, 24 Mayıs 1943
- Türküsünü Çağıramayız, *Tan*, 14 Temmuz 1943
- Su Şenlikleri, *Tan*, 21 Temmuz 1943
- Taksim Yeraltı Durağı, *Tan*, 13 Eylül 1943
- Mesul Aklımızdır, *Tan*, 16 Eylül 1943
- Yokuş Yukarı, *Tan*, 18 Eylül 1943
- Güzel İki Örnek, *Tan*, 23 Eylül 1943
- Yine Yazık Olmasın, *Tan*, 4 Ekim 1943
- Böyle Şey Olmaz, *Tan*, 26 Nisan 1944

Bir Parkın Talihsizliği, *Tan*, 28 Nisan 1944
Dedikodular Kliniği, *Tan*, 4 Mayıs 1944
Barbaros Öfkelenmişe Benziyor, *Tan*, 16 Haziran 1944
Döşe Rayları Sök Rayları, *Akşam*, 19 Ekim 1944
Kaçıracağımız Kuşlar, *Akşam*, 4 Nisan 1945
Sinema Dekorculuğu Gibi, *Akşam*, 14 Nisan 1945
Ne Kayış, Ne Kablo, *Akşam*, 9 Haziran 1945
Saz+İçki= Âdi Sarhoşluk, *Akşam*, 9 Temmuz 1945
İyisi Bu İdi, *Akşam*, 6 Ekim 1945
Hemşerilik Vazifelerinden, *Akşam*, 16 şubat 1946
Bunu Yapmıyalım, *Akşam*, 8 Mart 1946
En Sevimsiz Yol, *Akşam*, 19 Mart 1946
Yaz Tarifesi, *Akşam*, 13 Nisan 1946
Süs ile Fayda, *Akşam*, 1 Mayıs 1946
Bir Kahveciye Tavsiye, *Akşam*, 24 Mayıs 1946
Göze Batan Güldikenini, *Akşam*, 3 Haziran 1946
Gazeteciler Yokuşu, *Akşam*, 25 Haziran 1946
Yine o Yıldönümü, *Akşam*, 5 Temmuz 1946
İstanbul Mebusları Arasında, *Akşam*, 6 Temmuz 1946
Taksim'de Kurbağalıdere, *Akşam*, 27 Temmuz 1947
şehir İşlerine Alâka, *Akşam*, 7 Ağustos 1946
İğrenç Fakat Gerçek, *Akşam*, 24 Ağustos 1946
İki Cihan, *Akşam*, 3 Ocak 1947
Dolmuşa Bereket, *Akşam*, 31 Ocak 1947
Bir Sirkeci İskelesi, *Akşam*, 1 Mart 1947
İyi Niyet Yetmez, *Akşam*, 26 Mart 1947
Hâlâ Eski Tas, *Akşam*, 1 Nisan 1947
Tehlike Geçiren İstanbul, *Akşam*, 26 Mayıs 1947
Adliye Sarayına Yer, *Akşam*, 7 Haziran 1947
Tramvayların Tasfiyesine Doğru, *Akşam*, 27 Haziran 1947

Bir Tehlikeli Bölge, *Akşam*, 8 Temmuz 1947
Anten Örgüler, *Akşam*, 1 Ağustos 1947
Gülhane Parkı'nın Şenlenmesi, *Akşam*, 9 Ağustos 1947
Ehemmiyetsiz İse de, *Akşam*, 6 Eylül 1947
Çirkinleşen Güzellikler, *Akşam*, 20 Eylül 1947
Raylı Vasıtalara Veda, *Akşam*, 26 Kasım 1947
Hasta Akını Karşısında, *Akşam*, 28 Kasım 1947
Şişli Kaymakamlığı, *Akşam*, 17 Ocak 1948
Leğen Örtüsünden Önce, *Akşam*, 9 Şubat 1948
Su Akar Deli Bakar, *Akşam*, 14 Şubat 1948
Yokuş Yukarı, *Akşam*, 18 Şubat 1948
Ötekilere Benzetmiyelim, *Akşam*, 22 Mart 1948
Kül Halinde Mütalaa, *Akşam*, 7 Nisan 1948
Yakını Uzak Sanmak, *Akşam*, 12 Nisan 1948
Şu İstanbul, *Aydede*, S. 48, 16 Ekim 1948
Gidenin Arkasından, *Aydede*, 24 Kasım 1948
Kaybedecek Bir Dakikamız Yok, *Aydede*, 11 Aralık 1948
Bir Dost Mektubu, *Aydede*, 28 Aralık 1948
İssız Saraylar Beldesi, *Aydede*, 9 Mart 1949
Dağılmış Takvim, *Aydede*, 26 Mart 1949
Aynıyla Vaki, *Aydede*, 27 Nisan 1949
Nelere Alıştık Nelere, *Aydede*, 14 Mayıs 1949
Satıcı Sesleri, *Aydede*, 21 Mayıs 1949
Yokuşlar Şehri, *Aydede*, 20 Ağustos 1949
İstanbul'un Terbiyesi, *Aydede*, 3 Eylül 1949
Bazı İsimler, *Aydede*, 24 Eylül 1949
Hiç Giden On Yıl, *Yeni İstanbul*, 13 Aralık 1949
Açamayız Yasak, *Yeni İstanbul*, 9 Mart 1950
İsabetsizliğin Devamı, *Yeni İstanbul*, 9 Ağustos 1950
Yerini Bulamayan Sergi, *Yeni İstanbul*, 18 Ağustos 1950

Ayrılma Meselesi, *Yeni İstanbul*, 18 Ekim 1950
Sekizinci Harika, *Yeni İstanbul*, 15 Kasım 1950
İki Hisar, *Yeni İstanbul*, 19 Kasım 1950
Her Tedbir Alınmıştır, *Akşam*, 18 Nisan 1951 (***) imzasıyla)
Fethe Mevlüt, *Akşam*, 31 Mayıs 1952 (***) imzasıyla)
Yeni Bir Üniversite Binası, *Akşam*, 27 Temmuz 1952 (***) imzasıyla)
Belediye Var, *Akşam*, 6 Ağustos 1952 (***) imzasıyla)
Beyoğlu'nu Kurtarınız, *Akşam*, 18 Ekim 1952 (***) imzasıyla)
Bu Şehir, *Akşam*, 21 Aralık 1952 (***) imzasıyla)
Adalet Vekilinden Bir Rica, *Akşam*, 17 Mart 1953 (***) imzasıyla)
Çaresi var Fakat, *Akşam*, 31 Mart 1953 (***) imzasıyla)
Seyrüsefer Babında, *Akşam*, 9 Kasım 1953 (***) imzasıyla)
Aferin Orhan Eyüboğlu'na, *Akşam*, 12 Kasım 1953 (***) imzasıyla)
Nato Kafa, *Akşam*, 30 Kasım 1954 (Re.-Ha. imzasıyla)
Bir Yol, *Akşam*, 24 Ocak 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Utanmaktan Kurtulduk, *Akşam*, 4 Şubat 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Turizm Kurumunun Teşebbüsü, *Akşam*, 25 Mart 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Boğaziçi İnşaâtı, *Akşam*, 7 Nisan 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Aydınlanan Hisar, *Akşam*, 8 Nisan 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Hayırlı Yıkıcılık, *Akşam*, 23 Nisan 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Yazlık İstanbul, *Akşam*, 22 Haziran 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Şaale-Şale, *Akşam*, 2 Temmuz 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Yeni Mahalleler, *Akşam*, 11 Ekim 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Bekleyen Heykel, *Akşam*, 12 Ekim 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Büyük Şehir, *Akşam*, 28 Ekim 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Fenerbahçe, *Akşam*, 9 Kasım 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Yeniden Fetih, *Akşam*, 20 Aralık 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Bir Yol, *Akşam*, 24 Aralık 1955 (Re.-Ha. imzasıyla)
Unuttuk, *Akşam*, 2 Şubat 1956 (Re.-Ha. imzasıyla)

Gökay ve Herkül, *Yeni İstanbul*, 18 Nisan 1956
Önlemeli, *Yeni İstanbul*, 27 Nisan 1956
Türk Hamamı, *Yeni İstanbul*, 28 Nisan 1956
Azaplı Gezinti, *Yeni İstanbul*, 16 Mayıs 1956
Görülecek Yer, *Yeni İstanbul*, 2 Haziran 1956
Talihli Eser, *Yeni İstanbul*, 14 Haziran 1956
İpipullah, *Yeni İstanbul*, 16 Haziran 1956
Gülhane Parkı, *Yeni İstanbul*, 23 Ağustos 1956
Meydansızlık, *Yeni İstanbul*, 24 Ağustos 1956
Açıklama, *Yeni İstanbul*, 29 Ağustos 1956
Sirkeci İskelesi, *Yeni İstanbul*, 15 Eylül 1956
Gülzar, *Yeni İstanbul*, 16 Eylül 1956
İtiraz, *Yeni İstanbul*, 18 Eylül 1956
Nizam, *Yeni İstanbul*, 26 Eylül 1956
İstinye, *Yeni İstanbul*, 27 Eylül 1956
Bir Fikir, *Yeni İstanbul*, 2 Ekim 1956
Mübarek Rüzgâr, *Yeni İstanbul*, 4 Ekim 1956
Acele, *Yeni İstanbul*, 10 Ekim 1956
Bekletme, *Yeni İstanbul*, 19 Ekim 1956
İlerisi, *Yeni İstanbul*, 21 Ekim 1956
Kokmuş Haliç, *Yeni İstanbul*, 2 Kasım 1956
Elcevap, *Yeni İstanbul*, 15 Kasım 1956
Vakit Varken, *Yeni İstanbul*, 25 Kasım 1956
Yüksek Duvarlar, *Yeni İstanbul*, 14 Aralık 1956
Tophane Çeşmesi, *Yeni İstanbul*, 11 Ocak 1957
Danışma, *Yeni İstanbul*, 13 Ocak 1957
Balıkyağı Fabrikası, *Yeni İstanbul*, 15 Ocak 1957
Bir Dua, *Yeni İstanbul*, 16 Ocak 1957
Civarımız, *Yeni İstanbul*, 7 Temmuz 1957
Beton Yığınlarının Arasına Ne Kadar Mermer Katarsak O Kadar
Ferahlarız..., *Yeni İstanbul*, 8 Ocak 1958

Bilmediğimiz Bir Hikmet Varsa O Başka!, *Yeni İstanbul*, 27 Şubat 1958
İstanbul Zavallılıktan Kurtuluyor, *Yeni İstanbul*, 17 Mart 1958
Eski Püsküye Bağlılık, *Yeni İstanbul*, 25 Nisan 1958
Bir Gizli Sarayımız Vardır ki Yarın Meydana Çıkınca Hayran Kalacağız, *Yeni İstanbul*, 9 Mayıs 1958
Anadolu Kıyısı Yalıları, *Yeni İstanbul*, 28 Mayıs 1958
Yalnız Bir Yangında Ne Kadar Bina Kül, Kömür Olurdu, *Yeni İstanbul*, 6 Haziran 1958
Eskilere Söylenirken Oldu Bu, *Yeni İstanbul*, 15 Haziran 1958
Taksim Meydanı'nı Ne Hâle Getirdik, *Yeni İstanbul*, 7 Temmuz 1958
Havada Cedvel-i Siminler Kuracağız, *Yeni İstanbul*, 26 Temmuz 1958
Vilâyetle Belediyenin Ayrılması, *Yeni İstanbul*, 14 Ağustos 1958
Boğaziçi'ne Deniz Yoluyla da Gidilebileceğini Unuttuk mu?, *Yeni İstanbul*, 23 Ağustos 1958
Çok Kuru ve Katı Mâmurluk, *Yeni İstanbul*, 30 Ağustos 1958
Vatan Meydanı, *Yeni İstanbul*, 2 Eylül 1958
Göller Muslukların Ağzında, *Yeni İstanbul*, 15 Eylül 1958
Bir Müze Yolu Bu Derece Bakımsız Olabilir mi?, *Yeni İstanbul*, 19 Eylül 1958
Yeni Vilâyet Konağı, *Yeni İstanbul*, 25 Eylül 1958
Kurtulduğumuz Bir Meyhaneler Mezbelesi, *Yeni İstanbul*, 5 Ekim 1958

Dizin

31 Mart 250, 357, 358, 416, 417,
528, 529

A

Abdülaziz 79, 482, 551
Abdülhamid 18, 29, 30, 169, 185,
210, 247, 285, 301, 327, 331, 335,
357, 358, 399, 424, 425, 433,
437, 443, 444, 455, 464, 475,
515, 539, 545, 552
Abdülvedud 182
Abdürrezzak Bey 431
Abraham 472
Acıbadem 52
Açık hava Tiyatrosu 33, 396, 398
Adalar 46, 58, 208, 225, 235, 269,
369, 401, 437, 457, 535
Adana 36, 276, 277, 505
Afyon 175
Ağacarnisi 349
Ahırkapı 46, 57, 147, 445, 522
Ahmet Mithat Efendi 564
Ahmet Rasim 28, 186, 436
Aksaray 282, 283, 306, 384, 394,
452, 487, 516, 563, 564
Aksaray Caddesi 452, 516
Alemdar Mustafa Paşa 247
Alibey Köyü (Alibeyköy) 136
Ali Rıza Bey 76

Altına Hücum (Charlie Chaplin)
231

Altunizade 299, 481

Alus, Sermet Muhtar 296

Anadolu 4, 29, 33, 58, 75, 80, 82,
91, 98, 100, 126, 127, 134, 136,
186, 190, 195, 209, 260, 289, 322,
333, 336, 365, 366, 380, 381, 395,
404, 429, 432, 433, 437, 447, 448,
457, 458, 476, 481, 511, 523, 527,
538-540, 545, 546, 550, 562

Anadoluhisarı 35, 157, 203, 204,
426, 427, 527

Angola 560

Ankara 23-25, 27, 29, 32, 34-37,
98, 108, 113-114, 231-232, 267,
276, 349-351, 353, 374-375,
403-405, 417, 451, 454, 461, 499,
505, 518-519, 537-539, 562

Annibal 515

Antakya 118, 481

Apti 337

Arap Abdullah 554

Argonodlar 95, 97-98

Aristot(eles) 60

Arnavutköy(ü) 170, 334

Arpacılar mescidi 515

Arsen Lupen 296

Asmaaltı 306, 308, 509

Asma köprü 263, 533

Aşıyan 396

Aşk-ı Memnu (Halid Ziya Uşaklıgil) 167, 208, 447
 Atatürk Bulvarı 228, 235, 267, 275, 283, 314, 317, 385, 395, 398, 428
 Atatürk, Mustafa Kemal 30, 32, 228, 235, 249, 267, 275, 283, 285, 314, 317, 381, 385, 395, 398, 428, 450
 Atay, Falih Rıfkı 80
 Atmeydanı 107, 321, 327, 415, 529, 531
 Ayasğa Çiftliği 77
 Ayasofya Camii 85, 237, 287
 Ayastefanos 208, 551
 Aydos 496
Ayin On Dördü (Refik Halid Karay) 434
 Ayla, Safiye 294
 Aynalı Pasaj 472
 Ayrılıkçesmesi 50
 Ayvansaray 228
 Ayvazofski 227
 Azapkapı 51, 376, 427
 Azeryan Efendi 472

B

Baba Hasan 182
 Babiâli 22, 45, 245-247, 348, 488, 541-542
 Babiâli Vakası 541
 Babül Mendeb Boğazı 170
 Bağdat Caddesi 45, 80, 109, 110, 119-120, 211, 260, 325, 435
 Bahçekapı(sı) 334
 Bakırköy 207
 Bâki 63, 108, 124

Balat 307
 Balikhane 278
 Balyan, Serkis 551
 Balzac, Honore de 563
 Bandırma 457
 Bankalar Caddesi 55
 Barbaros heykeli 318-319
 Basra 289
 Bayıldım 395
 Bebek 80, 99, 170, 236, 282, 366
 Bekirağa Bölüğü 250, 356, 359, 417
 Beler Oteli 472
 Belgrad ormanları 496
 Berlin 136
 Berlioz, Hector 295
 Beşiktaş 41, 103, 234, 273, 319, 394, 523, 535, 536
 Beyazıt 45, 74, 86, 106, 163, 171, 205, 217, 254, 305, 314, 361, 389, 394, 396, 415-417, 419, 451, 453, 490, 516-517, 520, 528-529
 Beyazıt Camii 221, 279, 516
 Beyazıt Hamamı 106, 516
 Beyazıt Kulesi 45, 171
 Beyazıt Meydanı 237, 385, 416-417, 419, 520, 528-529
 Beykoz 99, 273, 333, 386, 395, 545
 Beylerbeyi 4, 45, 178, 193, 208, 359, 551-552
 Beyoğlu 31, 41, 54, 56, 109, 128, 158-159, 189, 205, 215-217, 219-220, 258, 292, 294, 306, 320, 334, 340-341, 347-348, 383-386, 388-389, 395, 398-399, 407-408, 423, 425, 436, 439, 461, 463-465,

468-469, 471, 477, 487, 500, 504,
506, 510, 513, 529, 536
Beyoğlu Caddesi, ayrıca *bkz.*
İstiklâl Caddesi, Caddeikebir
109, 159, 215, 216, 219, 220, 347,
383, 463-465, 504, 513
Beyoğlu Mutasarrıflığı 471
Beyrut 136
Binbirdirek 50, 164, 453
Bin Bir Gece Masalları 337
Blak Bey (Edouard Blacque) 469
Blasco İbanez, Vicente 372
Boğaziçi 17, 34-35, 38, 41-42, 45,
57, 58, 62, 75, 81, 83, 88, 97-99,
114, 130, 136, 140-141, 154, 157,
166-170, 188, 192-193, 207-212,
225, 234-236, 240, 257, 262,
264-265, 277, 301, 312, 319, 324,
329-330, 333, 335-336, 339,
353, 366, 390-391, 395, 398, 404,
443-444, 447, 459, 476, 478,
495, 540, 545
Boğazkesen 50
Boğazlıyan 529
Bonatz, Paul 356, 360, 502
Bonmarşe 471, 504
Bostancı 45, 120, 170, 208-210,
212, 260-261, 404, 442-443, 540
Bozacı Zeynel 525
Bozhane 134
Buenos Aires 402, 503
Burmali Mescit 454
Bursa 81, 458
Büyükkada 211, 269, 368, 448, 540
Büyükdere 284, 335-336, 339,
498, 527, 536
Büyük Kulüp 472
Büyük Reşit Paşa 193

Caddebostan(ı) 120, 208, 437, 443
Caddeikebir, ayrıca *bkz.* İstiklâl
Caddesi, Beyoğlu caddesi 215,
440
Cağaloğlu 520
Cankurtaran 236, 287, 485
Celâl, Melek 132
Celladçeşmesi 50
Cem 246
Cemal Paşa 127, 156, 193, 356,
427, 437, 548
Cemil Paşa (Cemil Topuzlu) 267,
484, 485, 510, 511
Cevizlik 52
Chiappe, Jean 379
Chopin, Frédéric 295
Cibali 307
Cihangir 91-92, 112, 323, 326,
407, 427, 486, 515
Cincimeydanı 51
Cines Orientaux 472
Commendinger 293
Çadır Köşkü 279
Çağlayan Köşkü 34, 61-67
Çamlıca 52, 225, 266, 298-300, 371,
393, 428, 446, 481, 523, 535
Çankaya 519
Çankırı 432
Çatalçeşme 260
Çemberlitaş 177, 521
Çerkes Hasan 529
Çingiraklı Tatar 281
Çırağan Sarayı 62, 193, 233-234,
246, 248-249, 467
Çiftehavuzlar 45, 435
Çömlekçiler 145

D

Dağlaraltı Limanı 97
Dalmarès 291
Damat Salih Paşa 528
Danimarka 263
Darûlâceze 223
Defterdar 145
Defteri Hakani 321
Demirci Köyü 134
Devaux, Emile 472, 477
Deveyokuşu 51
Deyrizor 117
Dikilitaş 177, 480
Direklerarası 527
Divanyolu 521
Diyojen 281
Dolapdere(sı) 341
Dolmabahçe 33, 45, 108, 141, 193,
248, 266, 283, 320, 322, 359,
393-395, 428, 499, 543
Dördüncü Murad 50
Dragos 131
Draman 182
Duhani, Said Naum 292, 296,
347-348

E

Edebiyatı Cedide 312
Edirnekapi(sı) 269, 450, 544, 555
Ege Denizi 97, 459
Elhamra Sineması 471
Eminönü 123, 132, 148, 183, 205,
235, 239, 394, 396, 398, 417,
426, 428, 444, 487-488, 515, 520,
523, 543, 561
Emirgân Korusu 111, 130

Emirgân Köşkü 467
Enderuni Vâsıf 124
Enver Paşa/Enver Bey 357-8, 541
Erduran, Ayla 294
Erenköy(ü) 429, 438
Ergin, Osman Nuri 243
Erzurum 276
Eskişehir 538
Esrarlı Ada (Jules Verne) 453
Eşekbağırtan 51
Etyemez 52, 182
Eugenie (İmparatoriçe) 551
Evliya Çelebi 79, 142-144, 146,
301, 395, 445
Eyfel Kulesi 59
Eyüp 57, 61, 76, 205, 213, 225, 230

F

Farrère, Claude 118
Fatih (ilçesi) 41, 78, 86, 88, 107,
127, 186, 319, 332, 389, 445, 492,
526, 531
Fatih Sultan Mehmed 78, 86, 88,
107, 127, 186, 319, 332, 492, 531
Fecriâti 245
Felek, Burhan 409
Fenerbahçe 46, 83, 221, 253,
255-257, 309, 434-437, 441, 447,
523, 527
Feneryolu 170, 208, 210, 434-435
Feriköy(ü) 363, 395, 452
Ferik Reşit Paşa 358
Fındıklı 536, 543
Fizan 249, 356
Florya 31, 73, 136, 228, 269, 286,
396, 458, 495, 523, 562
Fuzuli 124

G

- Gabriel, Albert 547
 Galata 67, 78, 79, 115, 171, 205,
 220, 266, 382, 396, 408, 439,
 446, 465, 531, 535
 Galata Köprüsü *bkz.* Köprü
 Galata Kulesi 67
 Galatasaray 4, 41, 128-129, 240,
 359, 394-395, 470-471, 477
 Galatasaray Hamamı 477
 Galatasaray Karakolu 128-129,
 240, 359, 395
 Gazanferâğa Medresesi 105, 181,
 396, 398
 Gazeteciler Mahallesi 535
 Gazhane 196, 321, 499
 Géa 96
 Gebze 130, 370, 429
 Gezi Parkı, *bkz.* İnönü Gez(g)isi
 32, 33, 139, 258
 Giresun 277
 Goben (Yavuz) 361
 Godefroy 98
 Gökay, Fahrettin Kerim 437, 489,
 490, 492
 Gökdoğan, Mukbil 356
 Göksu 80, 124, 168, 185, 255,
 298-301, 312, 324, 326, 427, 447
 Göksu Kasrı 312
 Gölcük 457
 Graziella (Lamartine) 295
 Guide Bleu 561
 Gülhane 87, 444, 483, 485-486,
 511
 Gülhane Parkı 87, 444, 483, 485,
 511
 Gümüş Köyü 134

- Güngörmez 51
 Gürpınar, Hüseyin Rahmi 167,
 563-564
 Güzel Sanatlar Akademisi 467

H

- Hacı kadını 182
 Hacıbiyar 472
 Hacıpulo Hanı 470
 Hadımköy 52
 Hakkı Paşa 552
 Halıcıoğlu 64
 Haliç 25, 31, 44, 57-58, 66-67,
 142-146, 158, 184, 192, 225, 228,
 230, 235, 278, 301, 380, 445-446,
 466, 498-499, 558
 Halil Paşa (Ressam) 261, 443
 Halk Partisi (CHP) 406
 Hammer, Joseph von 78
 Harem 92, 481
 Harpiller 98
 Harunürreşid 98
 Hasanpaşa 452
 Haseki Darüşşifası 396, 398
 Hasköy 141, 143, 228, 269
 Haşet (Hachette) Kütüphanesi
 470
 Hatay 4, 25, 117-119, 471, 480
 Havai Adaları 401
 Hayal 281
 Haydarpaşa 42, 46, 57, 59, 68,
 196-197, 210, 253, 255, 257, 289,
 364-365, 368-369, 386, 388,
 395, 396, 429-430, 433, 435,
 445, 495, 537, 539
 Haydar Paşa 60, 432-433
 Hayırsızada 58

Hercule 96
Hızır Bey 78
Hidiv Abbas Halim Paşa 393
Hidiv İsmail Paşa 393
Hilton Oteli 486
Hiristaki 472
Hitler, Adolf 47-48
Hohenzollern Çeşmesi 328
Hollywood 275
Hugo, Victor 295, 296
Hügnen Paşa (Edouard
Huguenin) 170, 209-210, 212,
289, 538-540, 545
Hürrem Sultan 544

I – İ

II. Guillaume Çeşmesi 82
III. Ahmet Çeşmesi 82
III. Selim 59, 80, 432
İtrî 124
İki Sene Mektep Tatili (Jules
Verne) 453
İmrâlı Adası 224
İngres, Jean Auguste Dominique
53
İnönü, İsmet 32-33, 139, 258,
352, 358, 396
İnönü Gez(g)isi *bkz.* Gezi Parkı
İnönü Stadyumu 396
İrdelp, Neşet Ömer 329
İpek Sineması 472
İskeçe 511
İskenderun 117, 480-481
İstanbul Ansiklopedisi (Reşat
Ekrem Koçu) 553-554
İstanbul Hemşeriler Cemiyeti 409
İstanbul surları 271

İstanbul Teknik Üniversitesi 255,
356, 358
İstanbul Üniversitesi 314, 450, 528
İstiklâl Caddesi *bkz.* Beyoğlu
Caddesi, Caddeikebir
İstinye 230, 256-257, 339, 398,
478, 558
İsviçre 294, 364, 459
İş Bankası 507
İşkembeci Fettah 525
İttihad ve Terakki 93, 406, 548,
554
İzlanda Balıkçısı (Pierre Loti) 167
İzmir 32, 36, 231, 276-277, 375,
505, 524
İzmit Körfezi 225, 457, 458

J

Jacquot, Paul 117-118, 480
Janin, Jules 291
Justinien 288

K

Kabasakal 182
Kabataş 322, 326, 394, 398, 536
Kadıköy 28, 56, 73, 128-129, 209,
212, 352, 368-369, 388, 394-396,
433, 447, 527
Kadıköy hali 128
Kâğıthane 57, 62, 64-67, 76, 136,
144-145, 255, 301, 370, 395, 496,
498
Kahire 289
Kalafaro 96
Kalamış 45, 89, 144, 225, 252,
254-256, 437, 523, 558

- Kalender 168
 Kalpakçılarbaşı 191, 529
 Kalyoncukulluğu 341
 Kamer 182
 Kanada 111, 137
 Kanlıca 51, 62, 264
 Kanlıkavak 269
 Kanuni Sultan Süleyman 448, 544
 Kapalıçarşı 42, 187-188, 190-192, 221, 387, 467, 520, 529
 Karaağaç yalısı 143
 Karabaş Mahallesi 73
 Karacaahmet Mezarlığı 481
 Karadeniz 76, 96-97, 126, 137, 138, 227-228, 254, 459, 498
 Karagümrük 269, 526
 Karakayış 4, 511
 Kara Kedi Meyhanesi 58
 Karaköy 78-79, 234, 334, 352, 495, 559, 561
 Kara Piri Paşa 143
 Karlman Pasajı 471, 504
Karmen (*Carmen*, Georges Bizet) 295, 296
 Kasımpaşa 28, 34, 42, 124, 141, 151-153, 155, 235, 269, 302-304, 395
 Kastamonu 104, 277
 Kâtip Çelebi 124
 Kavak 52, 72
 Kavaklar 446, 523
 Kayışdağı 119, 198, 432
 Kazlıçeşme 49
 Kel Hasan 337
 Kemankeş Mustafapaşa Mescidi 560
 Kemerburgaz 136, 371
 Keresteciler 183
 Kırdar, Lütü 32-33, 35, 77, 102, 125, 136, 241, 354, 411, 437, 546
 Kısıklı 52, 78
 Kızılay Meydanı 519
 Kızkulesi 46, 70-71, 91-92, 127, 156, 171-172, 266, 353, 437, 446, 492, 523, 535, 548
 Kıztaşı 52
 Kireçburnu 99
Kirpinin Dedikleri (Refik Halid Karay) 4, 454
 Kleopatra 172
 Kocamustafapaşa 228, 269, 389
 Koçu, Reşat Ekrem 553
 Konkordiya 471
 Konstantiniye 50, 78
 Kont Orloff 347
 Konya 36, 505, 538
 Kopenhag 494
 Koska 452
 Kovacılar 454
 Kozyatağı 45, 78, 438
 Köprü (Galata Köprüsü) 86, 388, 420, 435, 441, 444, 533, 534, 545, 548
 Kral Phinée 98
 Kuledibi 294, 345
 Kumkapı 44, 158, 219, 235, 287, 306
 Kurbağalıdere 93-94, 196, 254, 301-304, 325, 395, 430, 447
 Kurtuluş 269
 Kuruçeşme 50, 170, 255, 324, 428
 Kuşdili Çayırı 196, 430
 Kuyucu Murad Paşa 63
 Küçük Ayasofya 287-288, 480
 Küçükçekmece 41, 57
 Küçük Sait Paşa 193

Küçüksu 21, 80, 168, 299, 312-313,
366, 377, 551
Küçüksu Kasrı 313, 551

L

La Dam O Kamelya 291-296, 471
Lâleli 178, 314, 315
Lâleli Camii 178, 314
Lâle Sineması 472
Lamartine 111, 295
Langa Bostanları 450
La Tour de Léandre 172
Lazkiye 117-118
Léandre 172
Le Duc 471
Les Annales 315
Levend 23, 535
Lido 300
Liszt, Franz 292-295, 471
Loeffler Matbaası 468
Lokmacı Kâşif 525
Londra 136, 395, 470, 494-495,
516, 549
Loti, Pierre 51, 84, 118, 154, 497
Louvres 249
Lûgat-it-Türk (Kaşgarlı Mahmud)
438

M

Maçka 33, 486
Madam Buterfly (*Madam
Butterfly*, Giacomo Puccini) 295
Mahmutbey 136
Mahmutpaşa 387
Mahmut Şevket Paşa 528, 554
Malta Köşkü 280

Maltepe 89, 131, 443, 540
Manş Tüneli 302
Marmara Denizi 75, 91-92, 171,
225, 227-228, 404, 445, 456-460,
479
Mary, Jules 58
Maslak 77, 109, 211, 398
Mavrokordoto 472
Mecidiyeköy 535
Medée 98
Mehmet Ağa Camii 173-174
Melek Ahmet Paşa 145
Meral Pastahanesi 472
Merkezefendi 179
Mesarburnu (Mezarburnu) 438
Messina 493
Meşihat 108, 325, 499
Metres (Hüseyin Rahmi
Gürpınar) 167
Meyit Yokuşu 395
Mısır 188, 502
Mısırçarşısı 122, 123, 132, 396, 398
Mihran Efendi 438
Mihrümah Camii 230, 450, 544,
555
Mihrümah Sultan 544, 555, 557
Mikado lâvantası 191
Mimar Davud 173
Mimar Sinan 145-146, 239, 255
Minelbab İlelmihrab (Refik Halid
Karay) 4, 358
Mirgün 130
Missouri Zırhlısı 266
Mithat Paşa 482, 541
Moda 120, 252, 269, 325, 408,
447, 523
Moda Kulübü 252
Molière 563

Montépen, Xavier de 58
Mudanya 457
Muhsine 182
Muhtar Bey 357, 358
Mühürdar 406, 407, 408, 558
Mümtaz, Ahmet Semih 296
Mürebbiye (Hüseyin Rahmi
Gürpınar) 167

N

Nâbi 124
Nabizade Nazım 124
Namık Kemal 313
Narlıkapı 274
Narmanlı Hanı 470
Nasreddin (İran Şahı) 551
Naum Paşa 292, 469
Naum Tiyatrosu 359
Necatibey Caddesi 536
Nedim 66, 124, 187, 495, 530-531
Nef'i 124
Newyork 51, 89
Nikola (Karadağ Prensi) 313, 424,
551
Nisbetiye Kasrı 467
Nişancı Paşa 145
Nişantaşı 283, 393
Norveç 263
Nuruosmaniye 221, 520
Nuruziya Sokağı 293, 471

O – Ö

Odeon Tiyatrosu 472
Okçumusa Caddesi 55
Okmeydanı 55, 144, 151-152, 228,
269

Ollivier, Émile 295
Onikiler 554
Orhantepe 131, 404
Ortaköy 170, 236, 300
Osman Gazi 285
Osmanlı Bankası 472, 477
Ördekkasap 182
Örektaş 97

P

Pangaltı 304
Paris 57-58, 136, 218, 238,
291-292, 294, 315, 374, 379, 417,
423, 468, 492, 500, 528, 554
Paşamandıra 134
Patrona Halil 516, 517
Pendik 72, 83, 119, 136, 207, 210,
225, 228, 257, 404, 447, 478, 496
Pera Palas 470
Pertevniyal Valde Sultan 482
Peşte 293
Pharmakin 99
Piripaşa 143
Polonya Sokağı 293, 294
Poseidon 96, 99
Propontit 459
Prost, Henri 26, 31-32, 101, 413
Pürtelâş Hasan Efendi 182

R

Ragıp Paşa Köşkü 397
Rami 76
Recaizade Ekrem 208
Refik Saydam 236, 267, 341, 395,
398, 428
Reşat Paşa 438

Rıdvan Paşa 431
Rıza Tevfik 22, 484-485, 555
Rio de Janeiro 402
Rodos Feneri 59
Roket Meydanı 528
Roma 78, 175, 402
Rumelifeneri 97-98
Rumelihisarı 35, 100, 193-194,
203-204, 366, 398, 406, 426,
427, 492, 527, 547, 562
Rumelikavak 98
Rüstem Paşa 544
Rüstempaşa Camii 543, 561

S – Ş

Sa'dabâd 498
Sahaflar Çarşısı 221
Sakızağacı 52
Salacak 45, 52, 91-92, 156, 481, 548
Salkımsöğüt 45, 52, 447
Samatya 21, 103, 269, 273
Sand, Georges 295
Saracoğlu Mahallesi 404
Saraçhanebaşı 183, 451, 454
Sarayburnu 34, 44, 87, 101, 127,
141, 156, 163, 235-236, 262, 278,
287, 320-322, 406, 408, 426,
444-445, 499, 535, 548
Saray Sineması 472
Sarıyer 145, 170, 335, 338, 369,
386
Schoenbrunn 248
Sefiller (Victor Hugo) 296
Sehrah 246
Selanik 357
Selimiye Kışlası 481
Sent Antuvan Kilisesi 471

Serkldoryan 390, 398
Serveti Fünun 208, 235, 245-246,
457
Ses Opereti 472
Sivacıoğlu 471
Sicilya 96
Silahtarağa 255, 301
Simkeşhane Binası 516
Sinemköy 452
Sinop 41, 342, 357, 511, 554
Sirkeci 34, 46, 57, 60, 87, 101, 235,
262, 283, 287, 290, 321, 349,
394, 426, 433, 444, 463, 488
Spor Sarayı 385, 398
Soğanyemez 52
Sokollu Camii 316, 376, 377, 427
Sokullu 490
Son Havadis 246
Söğütlüçeşme 431, 432
Strasbourg Birahanesi 464
Suadiye 120, 208, 212, 269, 407,
437, 438, 540
Suat Hanım 438
Sultanahmet 34, 86, 107-108, 115,
148, 178, 235, 262, 279, 284,
321, 327, 328, 385, 408, 415-416,
450-451, 453, 486, 529, 531
Sultanahmet Camii 107, 148, 235,
321, 327, 408, 486
Sultan Aziz 191
Sultanhamam(ı) 52
Sultanselim Camii 502
Sulukule 162
Surp Agop Mezarlığı 267
Sümer Sineması 396
Süleymaniye Camii 57, 67, 85,
204, 255, 275, 325-326, 372,
427, 497, 499

Sütlüce 64, 143
Süveyş Kanalı 373
Şahabettin, Cenab 208
Şamil Paşa 431, 527
Şark Sineması 472
Şarlok Holmes (Sherlock Holmes) 305
Şaşkın bakkal 182
Şebsefahatun Camii 396
Şecere-i Vakvak 529
Şehir Mektupları (Ahmet Rasim) 186, 436
Şehir Tiyatrosu 201, 254, 487
Şehzade Camii 279
Şehzadebaşı 189, 305, 451-452, 454, 520
Şemsipaşa 163, 239, 255, 322, 481, 558
Şeyh Galip/Galip Dede 124
Şeyhülislam Yahya 530
Şinasi 313
Şirketi Hayriye 130, 166, 366
Şişhane 284, 340, 345, 346, 394, 395
Şişli 23, 64, 76, 136, 196, 211, 362-363, 384, 394-395, 399, 452, 488
Şişli Camii 363

T

Tac Mahal 372
Tahtakale 308, 509
Takkeci Camii 491
Taksim 32, 45, 80, 139, 163, 215, 235, 254, 258, 267, 341, 349, 357-359, 384, 394-396, 398, 415-416, 428, 440, 464-465, 488, 500, 510

Taksim Gazinosu 395
Taksim Meydanı 215, 258, 267, 500
Talihane 147, 323, 326, 385, 427
Tarabya 98, 99, 269
Taşkılla 249, 250, 319, 356-361
Tatlıkuyu 453
Tepebaşı Tiyatrosu 254
Tercümanı Hakikat 246
Teşvikiye 363
Tevfik Fikret 208, 312
Tevfik Fikret Müzesi 312
Tibet 372
Tiryaki Çarşısı 238
Tokatlıyan Oteli 471
Tokgöz, Ahmet İhsan 235, 341, 511
Tophane 73, 126, 205, 237, 266, 322, 377, 516, 523, 529, 531, 536, 543, 561
Topkapı 196, 314, 395, 561
Topkapı Sarayı/Müzesi 147, 235, 250, 287, 372, 445, 484-485, 542
Toptaşı 481
Tozkoparan 51, 235, 395
Trablus 357
Trakya 72
Truva 99, 456
Tünel 44, 206, 215, 440, 464, 468-470, 488, 500, 513, 526
Tünel Hanı 468, 469

U – Ü

Uludağ 72, 458
Ulunay, Refi Cevat 132
Union Française binası 469
Unkapanı 183, 205, 235, 305, 376, 394, 543, 557
Uskumru köyü 134, 371

Uşaklıgil, Halid Ziya 208, 301, 313
Uzunçayır 196, 198, 430, 432
Üsküdar 28, 34, 50, 78, 88, 91, 119,
124, 126, 141, 156, 239-240, 255,
262, 266, 269, 271, 299, 321, 326,
394, 395, 406, 428, 431, 433, 446,
481, 490, 499, 523, 531, 545

V

Vahidüddin 552
Valens 78
Vefa 529-530
Venedik 168, 475
Verne, Jules 126, 227, 453
Versailles 108, 248
Vişnezade 182
Viyana 238, 471

W

Wagner, Richard 295
Windsor 108, 248

Y

Yakacık 136
Yalnızservi 49
Yaver 525
Yavuz Sultan Selim 502
Yedikule 34, 57, 101, 103, 194, 269,
273, 418, 426, 445, 522
Yemen 188
Yeni Adam 175
Yeni Camii 235, 237, 427, 444,
490, 520, 544

Yenikapı 44, 58, 87, 101, 158, 183,
219, 273, 426, 450
Yeni Kariye 443
Yeniköy 333
Yenişehir 341, 518
Yeralucamii 51
Yerebatan 50-51, 395-396, 425
Yesarizade Mustafa İzzet Efendi
50
Yeşilköy 23, 46, 72, 207-208, 353,
408
Yıldız 33, 103-104, 111, 193, 234,
247, 279, 300, 359, 393, 398,
428, 467, 536
Yoğurtçu Çayırı/Parkı 303, 447
Young Georges 98, 357
Yunus 182, 479
Yuşa Tepesi 136, 336
Yüksekkaldırım 206, 241-242,
294, 395, 420

Z

Zaharoff, Basil (Vassili Zaharias)
347, 348
Zalpaşa Camii 145
Zaro Ağa 73
Zekeriya Köyü 134
Zeynep Hanım Konağı 247, 467
Zeyrek 124, 269
Zincirlikuyu 49, 535
Zindankapı(sı) 51, 306
Zonguldak 277

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -1-

Hep İstanbul

Hazırlayan Tuncay Birkan
Önsöz Selim İleri

Memleket Hikâyeleri'nin unutulmaz yazarı Refik Halid Karay'ın 1938-1965 yılları arasında *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde yayımlanan eserleri **Memleket Yazıları** dizisinde yeniden hayat buluyor. Karay'ın muharrir kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkracı yanı böylelikle 18 kitaplık bir diziyle okurlarına ulaşıyor. **Memleket Yazıları 1938-1965** ile Türkiye tarihinin en hareketli döneminde memleketin geçirdiği siyasi, kültürel ve sosyal değişimleri Refik Halid'in neler düşündüğü, neler yaşadığı ve hatırladığı, tıpkı o dönemin ruhunu yansıtmaya çalışıldığı ve edilmeye çalışıldığı gibi daha iyi anlaşılabilir.

ISBN 978-975-10-3390-1

9 789751 033901